

# EUROPA ÎN BALANȚA FORȚELOR

VOL. II

1939-1945

---

Gh. Buzatu  
Marusia Cîrstea

---



OPERA OMNIA

TIPO MOLDOVA

**GH. BUZATU  
MARUSIA CÎRSTEA**

**EUROPA  
ÎN  
BALANȚA FORȚELOR**

**- Vol. II -**

**1939-1945**

**IAȘI  
TIPO MOLDOVA  
2010**

**COLECȚIA**  
**OPERA OMNIA**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**

**ISBN:**

## CUPRINSUL

Cuvânt înainte .....

### *I – EUROPA ÎN VÂRTEJUL RĂZBOIULUI TOTAL*

RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI DESFĂȘURĂRI MILITARE .....

URSS – FACTOR DE INSECURITATE PENTRU EUROPA ȘI ROMÂNIA ..

URSS ÎN RĂZBOI .....

### *II – ROMÂNIA ȘI UNELE PROBLEME ALE RĂZBOIULUI ȘI PĂCII*

23 AUGUST 1939: DRAMA UNUI PACT SAU PACTUL DRAMEI ROMÂNILOR .....

22 Iunie 1941: „AGRESIUNEA” ROMÂNIEI ÎMPOTRIVA U.R.S.S. (DUPĂ UNELE PROBE EPISTOLARE) .....

ROMÂNII ȘI STALINGRADUL .....

DREPTURILE ȘI INTERESELE ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA REGLEMENTĂRILOR POSTBELICE: „BIROUL PĂCII” (1942-1944) .....

ARMISTIȚIUL – ULTIMA ȘANSĂ ORI PRELUDIUL LOVITURII DE STAT? ..

MAREȘALUL ION ANTONESCU ȘI LOVITURA DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944 .....

ROMÂNIA ÎN GEOPOLITICA KOMINTERNULUI ȘI KOMINFORMULUI .....

RĂZBOIUL MONDIAL ȘI PETROLUL ROMÂNIEI (1940-1945) .....

ROMÂNIA ȘI PUTERILE ALIATE DE LA CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU LA CONFERINȚA DE PACE .....

ROMÂNIA (1939-1945) PE INTERNET: STUDIU DE CAZ - I. ANTONESCU .....

### *III – BIBLIOGRAFIE*

ROMÂNIA ȘI MAREȘALUL ION ANTONESCU .....

COLECȚIA *ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ* (1986-2010) .....



## Cuvânt înainte

de

### Marusia Cîrstea

Cel de al doilea volum din *Europa în balanța forțelor*<sup>1</sup> stăruie evident, așa după cum ne-am propus inițial, asupra epocii Marii Conflagrații dintre 1939 și 1945. Din motive lesne de înțeles, volumul cuprinde două părți distincte: problemele esențiale (îndeosebi politico-diplomatice și militare) și radiografia Marilor Puteri europene sau extra-europene cuprinse în conflict rețin, dintru început atenția cititorului, pentru ca, în secțiunea secundă, România și chestiunile ei grave și profunde, cu consecințe prelungindu-se până în prezent, să-și revendice rolul și locul cuvenite într-o tratare unitară și de ansamblu, în temeiul unor investigații ale autorilor de durată și de predilecție în bibliotecile și arhive române și străine.

Nu suntem convinși că am optat pentru cea mai bună metodă, dar, în mod sigur, ne-au preocupat și, sperăm, am reușit să concentrăm pentru cititor unele dintre aspectele cele mai interesante desprinse din desfășurările celui de-al doilea război mondial, într-o expunere sintetică și agreabilă, în măsură să-l atragă iar nu să-l depărteze de lanțul evenimentelor și personajelor care populează *Istoria* noastră.

Ne-a preocupat îndeaproape îndemnul valabil pentru istoricii de pretutindeni de-a ne menține, în temeiul rezultatelor celor mai noi cercetări la nivel mondial, în limitele celei mai stricte obiectivități. Un aspect care, după faimosul manifest al istoricilor francezi din 2005 difuzat sub titlul *Libertatea pentru istorie*, a devenit un îndreptar binefăcător pentru noi, în sensul că: „*Istoria nu-i o religie. Istoricul nu acceptă nici o dogmă, nu respectă nici un lucru interzis, nu cunoaște tabù-uri. El poate să deranjeze. Istoria nu este tot una cu morală. Istoricul nu are rolul de-a exalta ori de-a condamna, el explică. Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea prezentului. Istoria nu-i tot una cu memoria. Istoricul, într-un demers științific, colecționează amintirile oamenilor, le compară între ele, le confruntă cu documentele, cu obiectele, cu urmele existente, și stabilește faptele. Istoria ține cont de memorie, dar nu se reduce la ea. Istoria nu este un domeniu juridic. Într-un stat liber, definiția*

---

<sup>1</sup> Reprezentând volumul **197** din Colecția *Români în istoria universală*, în timp ce precedentul tom (I, București, Editura Mica Valahie, 2007, 600 pagini) a constituit volumul **129**.

*adevărului istoric nu aparține nici Parlamentului, nici autorității judiciare. Politica statului, chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica istoriei*”<sup>2</sup>.

Cum trecutul în ansamblu, mai cu seamă cel recent și Războiul Mondial din 1939-1945 în chip aparte, continuă să influențeze prezentul, nu putem cu adevărat că ne-am dovedi ... contemporani ai vremurilor noastre decât după măsura în care dovedim că reușim să recunoaștem în desfășurările de azi efectele pe termen lung ale evenimentelor care tocmai s-au încheiat.

Fie numai și atât dacă Cititorul nostru va desprinde din prezenta *Istorie*, iar scopul nostru, îl asigurăm, va fi fost pe deplin atins!

Craiova, 10 septembrie 2010

---

<sup>2</sup> „L’Histoire”, Paris, no. 306/Janvier 2006.

I

**EUROPA ÎN VÂRTEJUL RĂZBOIULUI TOTAL**





# RELATII INTERNAȚIONALE ȘI DESFĂȘURĂRI MILITARE

Al doilea război mondial – după cum au subliniat marii istorici Henri Michel, Pierre Renouvin, Maurice Baumont, Arnold J. Toynbee – a fost nu numai un *conflict general, planetar*, antrenând majoritatea statelor și națiunilor de pe glob, ci și *unul total*, ceea ce a presupus folosirea tuturor forțelor umane și materiale de pe planetă. Prin consecințele sale pe multiple și profunde planuri, războiul a schimbat fundamental raportul de forțe în lumea contemporană.

## **Izbucnirea ostilităților. Sacrificarea statelor mici și mijlocii**

În fapt, cauzele acestui război se regăsesc în toate acțiunile politice, ideologice, diplomatice, economice și militare ce decurgeau din Tratatul Primului Război Mondial. Sentimentele cele mai răspândite în Europa de după Versailles au fost insatisfacția și nesiguranța. Fiecare stat cerea o „*terra irredenta*” a cărei posesie îi fusese refuzată sau avea la granițe un teritoriu pe care alții, la rândul lor, voiau să-l recupereze. În acea perioadă Statele Unite au urmărit ca Europa să fie reconstruită după principiile lor (conform lui W. Wilson), dar au refuzat să-și asume orice responsabilitate pentru buna funcționare a ordinii pe care o impuseseră. Din motive diferite, atât Statele Unite cât și U.R.S.S. – singurele state care susțineau că au o rețetă nouă pentru reconstruirea ordinii internaționale – s-au retras, constrânse ori nu, la „marginile” sistemului european și n-au vrut sau n-au putut să-și aplice teoriile<sup>3</sup>. După primul război mondial societatea europeană s-a schimbat fundamental; existând de fapt cel puțin trei Europe: *Europa revoluției*, *Europa contrarevoluției*, *Europa democrației parlamentare*<sup>4</sup>. Dezagregarea ideologică a continentului constituia o nouă sursă de confruntare. Europa era profund divizată; devenise mai șubredă, atât pe plan politic și economic, cât și în ce privește relațiile dintre state. Pe plan european diplomația se confrunța cu tendințele revanșarde și revizioniste ale Germaniei, Italiei, Ungariei și ale altor state, cu rivalitatea dintre Franța și Marea Britanie cu privire la hegemonia în Europa și în Orientul Apropiat, cu apariția dictaturilor fasciste și a războaielor civile (Spania)<sup>5</sup>.

---

<sup>3</sup> Sergio Romano, *Cincizeci de ani de istorie mondială. Pacea și războaiele de la Yalta până la zilele noastre*, București, Editura Fundației Culturale, 1999, p. 11-12.

<sup>4</sup> Jean Carpentier, François Lebrun, coordonatori, *Istoria Europei*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 333.

<sup>5</sup> Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european de la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, București, Editura Cartier, 2000, p. 310 și urm.

Ținând cont de toate aceste elemente se înțelege de la sine că traseul Europei proiectat la Versailles avea să suporte nenumărate traume și retușări<sup>6</sup>. După înfăptuirea *Anschluss*-ului (11-13 martie 1938) și semnarea *Acordului de la München* (29/30 septembrie 1938), majoritatea oamenilor politici din Europa a intuit că, în viitorul apropiat, aveau să survină evenimente de natură a modifica radical raportul de forțe pe continent și, implicit, harta politică în favoarea Germaniei naziste, căreia i se dăduse „mână liberă”, prin neintervenție, de Franța și, mai ales, de Marea Britanie, să-și satisfacă nevoia de „spațiu vital” spre Est, în detrimentul statelor succesoare ale fostelor imperii (austro-ungar și țarist): Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, țările baltice<sup>7</sup>.

Münchenul, cu siguranță, a încheiat o etapă în viața politică internațională și a deschis o alta – în care rațiunea politică era tot mai mult înlocuită cu forța brutală. Potrivit lui Henry Kissinger, Münchenul a semnat „punctul culminant” al politicii de conciliere promovată de Londra și Paris și, mai mult decât atât, a pus capăt *echilibrului de forțe în Europa* astfel cum fusese el stabilit prin sistemul Tratatelor de Pace din 1919-1923<sup>8</sup>. Acordul de la München a impus tuturor statelor să-și reexamineze rezultatele politicii lor anterioare și să reevalueze raportul de forțe creat, pentru a descifra în măsura posibilului perspectivele evoluției situației internaționale. U.R.S.S. a înțeles, din primele momente, că Acordul de la München deschidea calea pentru a patra împărțire a Poloniei, operație în care – conform unei tradiții consacrate – deținea rolul de beneficiar principal<sup>9</sup>. Drept urmare, Kremlinul a acționat în așa fel încât să aibă în permanență largi posibilități de manevră. În context, pentru U.R.S.S. se deschidea două posibilități: o alianță cu Puterile Democratice sau, dimpotrivă, o înțelegere cu Germania<sup>10</sup>. De fapt, lunile martie-august 1939 vor fi o perioadă de acțiuni, de opțiuni, dar și de tergiversări, atât pentru Puterile Europene democratice, cât și pentru U.R.S.S. Deși chestiunea rămâne controversată, se poate spune că ambele părți vor practica un joc dublu, cu mențiunea că Marea Britanie și Franța îl practicau față de U.R.S.S., pe când aceasta din urmă îl pune în scenă simultan atât pentru puterile democratice, pe de o parte, cât și pentru Germania, pe de altă parte<sup>11</sup>.

Pactul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică încheiat la 23 august 1939 n-a fost nicidecum o „replică” dată Münchenului, dar a șocat toată lumea, mai ales pe cei care excluseseră din calculele lor orice alianță între nazism și

---

<sup>6</sup> Vezi, pe larg, Gheorghe Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor 1919-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2007; Valentin Ciorbea, *Din istoria veacului XX*, II, *Principalele teatre de operațiuni militare*, Constanța, Ex Ponto, 2008, *passim*.

<sup>7</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 21 și urm.

<sup>8</sup> Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 2007, p. 274-275.

<sup>9</sup> Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, Institutul European, 1998, p. 15.

<sup>10</sup> Constantin Vlad, *Diplomația secolului XX*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2006, p. 133.

<sup>11</sup> *Ibidem*.

comunism<sup>12</sup>. Cele două Puteri semnatare declarau că doreau să apere cauza păcii. Ele se angajau să nu susțină o terță putere, care ar intra în război cu una dintre ele, să nu se alăture unei alianțe ostile unuia din parteneri și să rezolve diferendele numai pe cale amiabilă sau prin partaj. Tratatul<sup>13</sup>, care intra imediat în vigoare, era încheiat pe zece ani și se prelungea automat pentru încă cinci ani dacă nici una dintre părți nu-l denunța cu un an mai devreme de expirarea lui<sup>14</sup>.

Pactul cuprindea șapte articole și un protocol adițional secret, care avea trei articole principale. Potrivit prevederilor cuprinse în protocolul adițional, Germania și Uniunea Sovietică își împărțeau sferile din Europa de Est, și anume:

- În cazul unor transformări teritoriale și politice pe teritoriile aparținând statelor baltice – Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania –, frontiera nordică a Lituaniei avea să reprezinte linia de convergență a „sferelor de interes” atât ale Germaniei, cât și ale U.R.S.S. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilna era recunoscut de ambele părți.

- În cazul unor transformări teritoriale și politice pe teritoriile aparținând statului polonez, sferile de interes, atât ale Germaniei, cât și ale U.R.S.S., aveau să fie delimitate aproximativ de linia râurilor Narev, Vistula și San. Problema dacă în interesele ambelor Părți ar fi fost de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care vor fi trasate frontierele acestuia rămânea a fi soluționată definitiv în cursul evenimentelor politice ulterioare. În orice caz, ambele guverne urmau a rezolva această problemă pe calea unor înțelegeri prietenești.

- În privința Europei de Sud-Est, partea sovietică sublinia interesul pe care-l manifesta pentru *Basarabia*, în timp ce partea germană își declara totalul dezinteres față de teritoriul dintre Prut și Nistru<sup>15</sup>.

La Paris și la Londra, dar nu numai, Pactul sovieto-german a provocat consternare. Politicienii de la București au fost șocați, după cum a consemnat neîntârziat în *Jurnalul* său regele Carol al II-lea: „Cred că și-au împărțit teritoriile Europei Orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în primul plan al primejdiei [...] Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi folositoare”<sup>16</sup>.

---

<sup>12</sup> Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Național-socialism și bolșevism*, București, Grupul Editorial Corint, 2005, p. 231 și urm.

<sup>13</sup> Cf. *infra* capitolul 23 august 1939 ...

<sup>14</sup> Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, București, Editura RAO, 2007, p. 118-120; Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 131-148.

<sup>15</sup> Gheorghe Buzatu, Marusia Cîrstea, *op. cit.*, p. 66-68.

<sup>16</sup> *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 537.

În mod obiectiv și obligatoriu, ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 situația internațională a devenit explozivă<sup>17</sup>. Hitler ajunse, prin jocul combinațiilor politico-diplomatice și militare sau al presiunilor, al gravelor erori ale tuturor Marilor Puteri<sup>18</sup> după eșecul Sistemului Tratatelor din 1919-1923, stăpânul absolut al destinelor păcii și războiului, care, acesta din urmă, s-a dovedit predominant, deci inevitabil<sup>19</sup>. Pentru Führer, semnarea Pactului cu Diavolul<sup>20</sup> a semnat, înainte de orice, evitarea unui război pe două fronturi. Stalin, în ceea ce-l privea, era convins că abandonase definitiv serviciul Occidentului, context în care Hitler a căpătat convingerea că tocmai evitase un conflict cu Vestul<sup>21</sup>, care n-ar mai fi îndrăznit să atace Reichul aliat cu U.R.S.S. În acel context, Hitler s-a decis să invadeze neîntârziat Polonia, acțiunea fiind, de altfel, planificată încă din 3 aprilie 1939, potrivit așa-numitului *Fall Weiss (Cazul Alb)*<sup>22</sup>.

Este interesant să reținem că în prezent, deși istoria și-a spus definitiv cuvântul în privința naturii și consecințelor dezastruoase ale Pactului Molotov-Ribbentrop, mai descoperim amatori dispuși să afle „interpretări noi”, „originale”, în fond aiuritoare, ale evenimentelor în discuție. Unul dintre aceștia, de exemplu, ne-a oferit recent probe de tembelism istoriografic – expus cu strălucire de propaganda stalinistă moscovită în broșura *Falsificatorii istoriei* (1948) – avansând puncte de vedere în sensul că „Tratatul sovieto-german din 23-24 august 1939 practic a salvat U.R.S.S. de un război pe două fronturi, cu Germania la Apus și cu Japonia la Răsăritul Depărtat. Potențial mai exista și primejdie din partea Turciei. Protocolul secret al Tratatului sovieto-german din 1939 nu prevedea ocuparea de teritorii ale altor state, ci numai delimita sferele de influență. Practică existentă și astăzi între Marile Puteri (subl. ns.)”<sup>23</sup>. Cercetarea istorică nu poate recepta asemenea argumente „nuanțate”, în fond mistificatoare, cunoscut fiind că, după succesul lui Joachim von Ribbentrop la Moscova în 23-24 august 1939<sup>24</sup>, Marele Stat Major al trupelor terestre germane a decis atacul împotriva Poloniei pentru 26

---

<sup>17</sup> André Maurois, *Cauzele războiului din 1939*, traducere, București, Editura Imprimeria, 1945, *passim*.

<sup>18</sup> Relativ la erorile Londrei și Parisului, care au mizat exagerat pe un conflict Hitler-Stalin, vezi Henry Kissinger, *Diplomația*, p. 293-307. Despre aplicarea Pactului, *ibidem*, p. 308 și urm.

<sup>19</sup> William L. Shirer, *Le Troisième Reich des origines à la chute*, Paris, Stock, 1967, p. 576-583.

<sup>20</sup> Sebastian Haffner, *Le Pacte avec le Diable*, Paris, Robert Laffont, 1939, p. 154 și urm.; Donald Cameron Watt, *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War. 1938-1939*, London, Heinemann, 1989, p. 462 și urm.

<sup>21</sup> Sebastian Haffner, *Le Pacte avec le Diable*, Paris, 1969, p. 164.

<sup>22</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 31-32.

<sup>23</sup> Vezi *Originile șovinismului românesc*, în „Moldova suverană”, Chișinău, 15 mai 2008, p. 3.

<sup>24</sup> Cf. Vladimir Nevejin, *Stalin v voine. Zastolnyie reči 1933-1945 gg*, Moskva, Izdatelstvo Iauza/ Izdatelstvo Eksmo, 2007, p. 97 și urm.

august 1939, ora 4,30<sup>25</sup>, dar, în raport de reacțiile Londrei și Parisului, de fel dispuse să mai accepte ofertele înșelătoare ale Berlinului sau declarându-se susținătoare ale Varșoviei, Hitler și-a acordat un răgaz, până la 31 august 1939, orele 12,40, când a semnat *Directiva de război nr. 1*, care stabilea irevocabil momentul agresiunii în Est: 1 septembrie 1939, ora 4,45<sup>26</sup>. Aceasta după ce, în cursul nopții de 31 august/1 septembrie 1939 forțele speciale naziste deja au înscenat un atac al trupelor „poloneze” asupra postului de radio din localitatea de frontieră Gleiwitz (azi Gliwice, în Polonia)<sup>27</sup>.

Pe cale de consecință, în zorii zilei de 1 septembrie 1939, forțele Wehrmachtului au invadat Polonia dinspre Vest, iar al doilea război mondial începea<sup>28</sup> cu adevărat, mai ales că, la 17 septembrie 1939, *Armata Roșie* a atacat dinspre Est statul polonez aflat deja într-o situație militară limită, în mod concret în pragul prăbușirii. Stalin ordonase operațiunea atât pentru extinderea ariei de vest a U.R.S.S., cât și, evident, din ... spirit de solidaritate pentru aplicarea imediată și consecventă a Pactului „lui” cu Hitler!...



Premierul britanic Winston Churchill – El s-a luptat și a prevăzut din primul moment VICTORIA!

---

<sup>25</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, p. 32.

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 32-33.

<sup>27</sup> William L. Shirer, *Le Troisième Reich des origines à la chute*, p. 633-635.

<sup>28</sup> Despre rolul major al contradicțiilor dintre Marile Puteri, vezi îndeosebi Maxime Mourin, *Histoire des Grandes Puissances*, ed. a III-a, Paris, Payot, 1958, *passim*; Peter Calvocoressi, Guy Wint, *Total War. Causes and Courses of the Second World War*, New York, Penguin Books, 1979, p. 70-99.

După izbucnirea celui de-al doilea război mondial, Puterile Occidentale au fost preocupate de limitarea conflictului, o atenție specială acordând Italiei; în caz contrar, exista pericolul ca fronturile să se extindă și în Alpi ori la granițele Algeriei, Tunisiei, Egiptului, Sudanului, Somaliei franceze și britanice, Kenyei, Niger – Ciadului și, în plus, Italia ar fi putut acționa din Albania în Balcani<sup>29</sup>. În acest context statele neutre din Balcani urmăreau cu înfrigurare desfășurarea evenimentelor internaționale și doreau o neimplicare a lor în război. Regele Carol al II-lea, de asemenea, era preocupat de ralierea statelor neutre din Sud-Estul Europei, el notând la 20 septembrie 1939: „Trebuie cu orice preț să strângem rândurile balcanice, să formăm un Bloc care poate rezista la toate presiunile”<sup>30</sup>.

Din toamna anului '39 și până în iarna anului '41, teatrele de război din Europa au înregistrat triumful deplin al Blitzkrieg-ului<sup>31</sup>. Prăbușirea Franței în iunie 1940 a avut un efect imediat asupra relațiilor politico-diplomatice dintre puteri. Anglia, prin lordul Halifax, medita la o nouă inițiativă cu privire la Rusia. La începutul lunii iunie 1940, Sir Stafford Cripps a fost trimis într-o misiune la Kremlin pentru a sonda poziția U.R.S.S.-ului în legătură cu situația prezentă și „dacă spectacolul unei Germanii care se întinsese peste întreaga Europă făcea vreo impresie asupra Moscovei”<sup>32</sup>. În timpul acesta, forțele armate ruse invadau cele trei state baltice: Estonia, Letonia și Lituania, una după alta acestea trebuind să semneze pacte de neagresiune cu U.R.S.S.: Estonia la 28 septembrie, Letonia la 5 octombrie și Lituania la 10 octombrie. Erau tratate de asistență mutuală; cele trei țări acordând U.R.S.S. dreptul de a menține forțe armate pe teritoriile lor<sup>33</sup>. Cu această ocazie, ambasadorul american din Riga raporta: „Este posibil ca noile guverne ale statelor baltice să fie formate astfel încât *Anschluss*-ul [lor] la U.R.S.S. să poată fi votat la timpul convenit, în încercarea de a stăvili o nouă ordine hitleristă în Europa de Est”<sup>34</sup>. Regele Carol al II-lea nota cu această ocazie: „Este sfârșitul unei civilizații și începutul unei noi ere a istoriei”. Pe acest fundal confuz, marcat de capitularea Franței, la 22 iunie 1940, interveni *Ultimatumul sovietic* din 26 iunie 1940<sup>35</sup>.

Prin acest document – reținem din textul original - „Guvernul sovietic propune Guvernului Regal de la București:

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

---

<sup>29</sup> Georgiana-Margareta Scurtu, *Relațiile internaționale în contextul celui de-al doilea război mondial*, București, Institutul Cultural Român, 2006, p. 271-272.

<sup>30</sup> *Ibidem*, p. 274.

<sup>31</sup> Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece*, București, Editura Corint, 1998, p. 9.

<sup>32</sup> Lloyd C. Gardner, *Sfere de influență. Împărțirea Europei între marile puteri, de la München la Ialta*, București, Editura Elit, 1993, p. 103.

<sup>33</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 195; vezi și Silviu Miloiu, *O istorie a Europei nordice și baltice*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2004, p. 279-286.

<sup>34</sup> Lloyd C. Gardner, *op. cit.*, p. 103.

<sup>35</sup> Vezi detalii mai jos.

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că Guvernul Român va primi propunerile U.R.S.S...<sup>36</sup>

În fața notei sovietice, România se adresează Germaniei, dar răspunsul îndemna București să fie de acord cu pretenția sovietică. Același îndemn va veni de la Roma și din capitalele statelor partenere ale României în cadrul Înțelegerii Balcanice - Iugoslavia, Grecia, Turcia. A urmat o a doua notă ultimativă, din 27 iunie, prin care Moscova pretindea evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord în termen de patru zile. În replică, guvernul român va declara că, „pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare ...”<sup>37</sup>

În acest fel, înregistrăm cel dintâi act al tragediei României Mari. Basarabia, o provincie străvechi românească, cu suprafața de 44 500 km<sup>2</sup> și 3 200 000 locuitori, în majoritate absolută etnici români, era smulsă din hotarele firești; aceeași soartă o împărtășea și Nordul Bucovinei („ultima parte ce îi lipsea Ucrainei unite” – după expresia lui Molotov), cu o suprafață de 6 000 km<sup>2</sup> și 500 000 de locuitori; astfel că, în următoarele zile, Armata Roșie avea să ocupe acest teritoriu, plus, dintr-o „nevinovată” eroare de trasare cartografică, Ținutul Herța<sup>38</sup>.

În perioada care a urmat imediat, Ion Antonescu avea să revină adeseori asupra erorilor din iunie 1940 privind *evacuarea fără luptă* a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța; la 1 octombrie 1940, de pildă, el considera: „Pentru salvarea țării, pentru păstrarea onoarei, pentru mândria tradițiilor ei și pentru respectul morților ei, armata s-ar fi luptat. Ea s-ar fi sacrificat, chiar fără folos, dacă i s-ar fi cerut. Conducerea i-a refuzat însă această supremă satisfacție”<sup>39</sup>.

---

<sup>36</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 88.

<sup>37</sup> Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 157.

<sup>38</sup> Cornel Grad, *op. cit.*, p. 26; vezi și Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, București, Editura Albatros, 1996, p. 167-176.

<sup>39</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 106.





Acțiunile U.R.S.S. din iunie-iulie 1940 au avut, în ansamblu, *un efect catastrofal asupra României*. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 *nu numai că au inaugurat, ci pur și simplu, au declanșat* – aidoma unei **reacții în lanț** - procesul dezintegrării teritoriale a României Mari<sup>40</sup>. Guvernul de la București avea să fie silit, în consecință, să inițieze tratative cu Sofia și Budapesta, după ce, la 1 iulie 1940, a renunțat la garanțiile anglo-franceze (din aprilie 1939), iar la 11 iulie 1940 s-a retras oficial din Liga Națiunilor<sup>41</sup>. S-a ajuns, în acest fel, după o serie întreagă de alte „negocieri”, marcate îndeosebi de întâlnirile la nivel înalt ale premierilor și miniștrilor de externe ai Ungariei (9 iulie 1940), României (26-27 iulie) și Bulgariei (26 iulie 1940) cu Hitler sau Mussolini și colaboratorii acestora, la tratativele de la Craiova în problema Cadrilaterului (Dobrogea de Sud) și de la Turnu-Severin, relativ la Transilvania. Negocierile de la Craiova (19-26 august 1940), stimulate de încurajările lui Hitler față de revendicările *in extenso* ale Bulgariei, aveau să se finalizeze la 7 septembrie 1940, prin semnarea unui tratat privind cedarea integrală de către România a județelor

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 107.

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 108.

Durostor și Caliacra (Cadrilater) și un schimb corespunzător de populație<sup>42</sup>. Aproximativ în același timp, negocierile româno-ungare de la Turnu-Severin (16-24 august 1940) s-au desfășurat extrem de anevoios, ele eșuând în fața revendicărilor exacerbate ale Ungariei horthyste. (Astfel, delegații Budapestei au emis pretenții asupra unei suprafețe însumând aproximativ 68 000 km<sup>2</sup> și 3,9 milioane locuitori, din care 2,2 milioane români și 1,2 milioane maghiari)<sup>43</sup>. În acest context, cu de la sine putere, nesolicitate de nici una dintre Părțile Contractante, de cabinetele român sau ungar, Germania și Italia, prin Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, și-au asumat *funcția de arbitri*, care au convocat, separat, pe reprezentanții Bucureștilor și Budapestei la Viena, unde la 30 august 1940, le-au impus semnarea unui document denumit oficial *arbitraj*<sup>44</sup>, dar, în fond, un *dictat*<sup>45</sup>. În virtutea dictatului, România era silită să cedeze Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, reprezentând 43 492 km<sup>2</sup>, cu 2,6 milioane de locuitori, din care 50,2% români, 37,1% maghiari, 5,7% evrei, 2,8% germani, 1,9% țigani, ruteni, cehi, slovaci (2,3%)<sup>46</sup>.

\* \* \*

Desfășurarea evenimentelor și evoluția relațiilor între Marile Puteri, din toamna anului 1940, va cunoaște în continuare dese și puternice tensiuni. Semnarea, la 27 septembrie 1940, a Pactului Tripartit de către Germania, Italia și Japonia, prin care se reglementa împărțirea sferelor de influență între ele, în sensul că Europa „revenea” pentru Germania și Italia, iar Asia Japoniei, avea să provoace natural nemulțumirea U.R.S.S. și S.U.A. Deși un articol distinct preciza că Pactul nu afecta cu nimic Pactul de neagresiune sovieto-german, Moscova va protesta împotriva tuturor înțelegerilor care „violau” Tratatul din 23 august 1939. Punerea U.R.S.S. în fața faptului împlinit de către „partenerul” german nu era un caz izolat. Pactul Tripartit se adăuga unor precedente: Dictatul de la Viena, garanțiile germano-italiene și intrarea trupelor germane în România, precum și prezența unor trupe germane în Finlanda. Astfel, forțele armate sovietice și cele germane ajungeau față în față pe o linie care se întindea de la Oceanul Arctic până la Marea Neagră<sup>47</sup>. De asemenea, guvernul american – ca urmare a semnării Pactului Tripartit – a devenit perfect conștient că un război cu Japonia era tot mai posibil. Realegerea lui Roosevelt, la 5 noiembrie 1940, confirma tendințele noi în favoarea unei politici ferme atât în Europa cât și în Oceanul Pacific. Devin tot mai

---

<sup>42</sup> *Ibidem*, p. 109.

<sup>43</sup> Cornel Grad, *op. cit.*, p. 83; Aurică Simion, *op. cit.*, p. 265.

<sup>44</sup> Considerații asupra istoriografiei problemei la Gh. Buzatu și colab., *Problematica referitoare la dictatul fascist de la Viena (30 august 1940) în istoriografia universală*, în *România în istoria universală*, II/1, Iași, 1987, p. 743-761.

<sup>45</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 110.

<sup>46</sup> Dinu C. Giurescu, *România în al Doilea Război Mondial*, București, Editura ALL, 1999, p. 31.

<sup>47</sup> Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 166.

numeroase avertismentele oficiale date oamenilor politici japonezi, potrivit cărora Statele Unite erau decise să susțină Anglia (chiar cu riscul unui război) și să acorde Chinei ajutor material și militar<sup>48</sup>. În vara și toamna anului 1940, Japonia desfășura o adevărată ofensivă pașnică în direcția Indiilor Orientale Olandeze. Două misiuni conduse la nivel ministerial încercau să încheie contracte cu autoritățile coloniale olandeze pentru livrări de petrol, cauciuc, cupru și cositor. Autoritățile olandeze s-au opus acestei inițiative a Japoniei, solicitând sprijinul anglo-american, care s-a limitat însă la sfatul de a nu veni în întâmpinarea solicitărilor japoneze. În toată această perioadă, deși în a doua parte a anului 1940, Japonia și-a continuat „mersul spre sud”, ținta finală fiind controlul total asupra Indochinei, foarte bogată în resursele minerale și o importantă bază din punct de vedere militar în caz de conflict în Pacificul de sud-vest. Ca reacție la aceste acțiuni, Statele Unite, prin secretarul de stat Cordell Hull, avertiza la 4 septembrie 1940 că orice avans al Japoniei în Indochina ar atrage după sine măsuri în consecință<sup>49</sup>.

În aceste condiții, în atitudinea politică a Japoniei se conturau două direcții principale de acțiune, care aveau să se manifeste în paralel: pe de o parte, inițierea unor negocieri simultane cu Germania, U.R.S.S. și S.U.A., iar, pe de altă parte, pregătirea efectivă de război, care apărea tot mai evident drept inevitabil.



Yosuke Matsuoka în vizită la Hitler (martie 1941) și Stalin (aprilie 1941)

Pentru a realiza o mai strânsă colaborare cu Germania și U.R.S.S., în decembrie 1940, guvernul japonez a decis să trimită pe Yosuke Matsuoka într-un lung turneu în Europa. Prima etapă a vizitei șefului diplomaților japonezi a fost la Moscova, unde a sosit la 23 martie 1941. Aici, după ce a fost întâmpinat de Molotov, a avut o scurtă întrevedere cu Stalin. Apoi și-a continuat călătoria la Berlin. La întâlnirea pe care a avut-o cu Führerul, în ziua de 27 martie, și la care au fost de față von Ribbentrop, Eugen Ott și Hiroshi Oshima, germanii n-au pomenit nimic de planul „Barbarossa”, dar nici niponii n-au spus nimic de intențiile lor. După o vizită la Roma, unde s-a întâlnit cu

---

<sup>48</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 256.

<sup>49</sup> Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 172.

Mussolini și cu Papa Pius al XII-lea, Matsuoka reveni la Berlin și apoi, în drum spre țară, se va opri la 7 aprilie la Moscova, unde, la 13 aprilie 1941, va semna Pactul de neagresiune nipono-sovietic. Articolul I al Pactului angaja „ambele Părți Contractante [...] să mențină între ele relații pașnice și prietenești și să respecte reciproc integritatea și inviolabilitatea teritorială a celeilalte Părți Contractante”<sup>50</sup>.



Ambasadorul sovietic Maxim Litvinov și secretarul de stat S.U.A. Cordell Hull

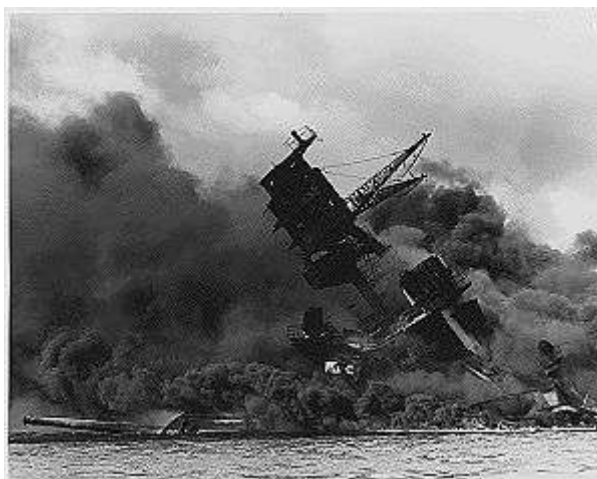
În paralel, negocierile Japoniei cu S.U.A. aveau să se desfășoare, intermitent, până în prima decadă a lunii decembrie 1941. În vederea acestor negocieri, guvernul japonez trimite ca ambasador la Washington pe Kichisaburo Nomura și mai apoi pe Saburo Kurusu, un diplomat foarte capabil. În luna noiembrie s-au făcut propuneri finale Statelor Unite care prevedeau următoarele: să se accepte principiul egalității economice în China și în Pacific; unitățile japoneze să rămână staționate în China de Nord, în Mongolia și în Hainan pentru circa 25 de ani; forțele japoneze din Indochina să fie retrase când o pace justă va fi încheiată în Extremul Orient<sup>51</sup>.

---

<sup>50</sup> Zorin Zamfir, *Istoria universală contemporană*, București, Editura Oscar Print, 2003, p. 212.

<sup>51</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 260.

Aceste propuneri au fost respinse și, după mai multe întâlniri diplomatice, guvernul american a înaintat mai multe contrapropuneri, bazate pe principiile dreptului internațional: Japonia și Statele Unite să faciliteze semnarea pactelor de neagresiune între toate țările interesate în problemele Extremului Orient; Japonia să-și retragă toate trupele din China și Indochina<sup>52</sup>. Evident că asemenea propuneri erau absolut contrare ambițiilor militare japoneze. Drept urmare, la 7 decembrie 1941, Japonia a atacat Statele Unite; iar, la 11 decembrie, Germania și Italia au declarat și ele război S.U.A.<sup>53</sup>



7 decembrie 1941 – Pearl Harbor

### **Europa, 1939-1941**

Așa după cum am constatat, intrarea Angliei și Franței în război cu Reichul nazist a marcat începutul transformării conflictului local germano-polon (apoi și sovietic) într-unul mondial. Astfel, chiar la 3 septembrie 1939 s-au mai declarat în stare de beligeranță cu Germania, Australia și Noua Zeelandă, urmate foarte curând – la 5 și 9 septembrie 1939 – de Uniunea Sud-Africană și Canada. Majoritatea statelor însă și-au afirmat neutralitatea față de ostilitățile ce începuseră, dar ea nu a fost respectată timp îndelungat, așa încât în 1941-1942 cele mai multe țări de pe glob ajunseseră să fie antrenate în conflict. După 3 septembrie 1939, intrarea Angliei și Franței în război cu Germania nu a fost urmată, din nefericire, de acțiuni energice din partea Londrei și Parisului pentru salvarea Poloniei. Trupele germane erau mobilizate atunci mai ales în Est și, pe plan militar, se prezenta o ocazie formidabilă pentru declanșarea unei ofensive în vestul Reichului, dar în afară de oarecare atacuri locale, trupele franceze și britanice

---

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 261.

<sup>53</sup> F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală*, vol. 3, *Evoluția lumii contemporane*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 438-442.

au rămas inactive. Situația ce s-a instaurat pe frontul de Vest, care s-a prelungit până în zorii zilei de 10 mai 1940, era din cele mai stranii, iar războiul purtat a și fost denumit ca atare, adică *ciudat*. „Războiul ciudat” dus de Anglia și Franța în 1939-1940 a avut și are încă, în literatura mondială de specialitate, apărători și, mai ales, critici înverșunați. Cei dintâi încearcă să disculpe cu orice preț Londra și Parisul, găsind o explicație lesnicioasă în motivația că democrațiile occidentale nu ar fi fost suficient de înarmate, pe când cei din urmă opinează cu temei – că situația creată a decurs nemijlocit și logic din politica de conciliere antebelică, promotorii aceleiași orientări rămânând să conducă, la Londra și Paris, ostilitățile într-o primă fază. De pe urma „războiului ciudat” a beneficiat din plin Reichul hitlerist, care, după ce a terminat rapid și cu succes campania împotriva Poloniei, a început pregătirile de atac în Vest (planul *Fall Gelb – Cazul galben*). Precedată de ocuparea Danemaricii și Norvegiei (operațiunea *Weserübung – Exercițiul Weser*), cu începere de la 9 aprilie 1940, ofensiva *Wehrmachtului* în Apus a fost declanșată la 10 mai 1940, desfășurându-se în cele mai „bune” condiții, adică încheindu-se extrem de repede și cu capitularea Olandei (15 mai), Belgiei (28 mai) și Franței, la 22 iunie 1940 (peste două zile, ea a capitulat și în fața Italiei, intrată în război cu două săptămâni mai devreme). Marea Britanie, condusă din prima zi a atacului hitlerist în Vest de către un nou cabinet, cel al premierului Winston S. Churchill, simbol al rezistenței cu orice preț și apoi al luptei necruțătoare contra Germaniei, a rămas – într-un moment când U.R.S.S. încă nu fusese atrasă în conflictul mondial – să înfrunte singură în Europa mașina de război nazistă. La 16 iulie 1940, Hitler a semnat „directiva” nr. 16 ce prevedea debarcarea trupelor sale în insulele britanice (operațiunea *Seelöwe – Leul de mare*) la mijlocul lunii august. Printre condițiile „obligatorii” ale îndeplinirii operațiunii amintite, Führerul a consemnat, în ordinea primă, distrugerea aviației engleze. Hermann Göring, șeful aviației naziste (*Luftwaffe*), l-a asigurat solemn pe Hitler că va reuși întocmai. Bătălia aeriană angajată deasupra Marii Britanii, după 10 iulie 1940, nu a dat câștig de cauză hitleriștilor. La 15 septembrie 1940 a survenit marele și răsunătorul eșec al aviației naziste în bătălia Angliei, ceea ce a însemnat că premisa esențială a unei debarcări reușite a *Wehrmachtului* pe insulele britanice nu fusese realizată. În consecință, conducerea militară și politică a Germaniei a și hotărât, la 12 octombrie 1940, să contramandeze operațiunea *Seelöwe*.

Era, după peste 13 luni de victorii succesive pe pământ, în aer sau pe apă, *prima dată* când *Wehrmachtul* nazist sa oprise, ca urmare a celei dintâi coticuri favorabile Aliatilor produse în cursul „conflagrației secolului” – coticura aeriană intervenită în bătălia pentru Anglia! Decizia Germaniei de-a amâna debarcarea în Anglia (la început pentru primăvara anului 1941, iar în februarie 1942 – pentru totdeauna) trebuie pusă numai de cânt în legătură și cu faptul că, începând din a doua jumătate a anului 1940, Berlinul a trecut la elaborarea planurilor și intensificarea pregătirilor în vederea atacării Uniunii Sovietice.

\*\*\*

Încercând să stabilim *momentul* când Germania s-a decis să atace U.R.S.S., trebuie să reținem că în planurile lui Adolf Hitler cucerirea teritoriilor sovietice a reprezentat o constantă. Mai mult încă, se poate spune chiar că Führerul a preluat, de la antemergătorii săi din timpul celui de-al doilea Reich, formula marșului spre Est (*Drang nach Osten*), pe care a dezvoltat-o în *Mein Kampf*. Referindu-se la problema satisfacerii „necesității” de spațiu vital (*Lebensraum*) pentru Germania fascistă, Hitler a indicat cu maximum de precizie direcția nemăsuratelor sale pretenții de cucerire: „Cucerirea de noi teritorii nu este posibilă decât în Est... Dacă dorim așa ceva în Europa, atunci nu se poate obține decât pe seama Rusiei. Ceea ce înseamnă că noul imperiu (german – n.ns.) trebuie să apuce pe calea urmată de vechii cavaleri teutoni”. Iar într-o altă lucrare, apărută postum sub titlul *A doua carte a lui Hitler* (1961), aflăm precizarea că țelul major al politicii externe germane trebuia să fie „cucerirea de teritorii în Est”.

După venirea sa la putere în 1933, Hitler a făcut pregătiri intense pentru ca Germania să poată trece cât mai curând posibil la înfăptuirea planurilor sale expansioniste. Berlinul viza cucerirea dominației mondiale și, în acel cadru, cucerirea Uniunii Sovietice constituia o etapă absolut obligatorie. Dintr-o însemnare provenind de la fostul comandant al Marinei naziste până în 1943, amiralul Raeder, desprindem că înainte de declanșarea ostilităților în 1939 dictatorul fascist „nutrea intenția de a termina cu Rusia o dată pentru totdeauna [...] Prin 1937-1938, el s-a exprimat cândva că are de gând să lichideze Rusia...”.

Aici este locul nimerit să specificăm că, pentru Hitler și imperialiștii germani, Uniunea Sovietică nu a reprezentat numai statul pe seama căruia au scontat să-și satisfacă în cea mai mare măsură apetitul lor de „spațiu vital”, ci deopotrivă și un inamic ideologic implacabil. Cu toate acestea, când a socotit necesar, Germania nazistă – după cum s-a menționat - a încheiat un pact de neagresiune cu U.R.S.S., al cărui rost a fost expus de von Ribbentrop ambasadorului japonez la Berlin, Oshima, exact la 18 luni după producerea evenimentului: „...Când lucrurile avansau spre război, Führerul a hotărât să încheie tratatul cu Rusia, acesta fiind indispensabil pentru ca să se evite un război pe două fronturi (pentru Germania – n.ns.)”. Această remarcă din minuta întrevederii von Ribbentrop – Oshima, de la 23 februarie 1941, o găsim prima dată adusă drept probă la procesul de la Nürnberg, de către unul dintre acuzatorii americani, Alderman, fiind apoi împărtășită și de acuzatorul sovietic N. D. Zoria, care a amintit și de declarația făcută de Hitler în cursul consfătuirii sale ultrasecrete cu principalii comandanți ai *Wehrmachtului* din 23 noiembrie 1939: „Eu m-am întrebat îndelung, dacă să nu încep cu un atac în Răsărit, iar apoi în Apus”. Or, faptul că Hitler a început inițial războiul cu Polonia, Anglia și Franța (deci cu Vestul) însemna ca el să fi renunțat la planul său agresiv din Est? Nicidecum! Căci chiar în cursul aceleiași reuniuni, el a adăugat: „Noi vom putea porni împotriva Rusiei când *vom fi liberi în Apus* (subl. ns.)”!

Declarația Führerului din 23 noiembrie 1939 avea să fie respectată literă cu literă... Într-adevăr, atunci când succesul Germaniei în cursul operației din Vest nu mai putea fi pus la îndoială, Hitler a început a împărtăși principalilor săi colaboratori militari și politici că sosise clipa să se treacă la efectuarea preparativelor în vederea invadării U.

R.S.S. Potrivit informațiilor culese de noi, desprindem că Führerul s-a referit pentru prima dată și în modul cel mai concret la decizia de a ataca statul sovietic în toată ofensiva *Wehrmachtului* în Belgia și Franța. Această concluzie se sprijină pe declarația făcută de generalul Jodl, șeful secției operative *O.K.W.* (Comandamentul Suprem al *Wehrmachtului*) la Nürnberg cum că „chiar în timpul campaniei din Vest, adică în *mai-iunie 1940* (subl.ns.), Hitler mi-a spus că el a hotărât să ia măsuri contra Uniunii Sovietice”. Informația lui Jodl este întărită de relatarea – devenită cunoscută după 1958 – a unui alt fost general hitlerist, Sondenstern. Acesta, ca șef al Statului Major al Grupului de armate „A” al lui von Rundstedt, a participat, alături de comandantul său, la o consfătuire cu Hitler în 2 iunie 1940. Cu acel prilej, dictatorul a spus celor doi interlocutori că războiul din Vest era ca și terminat și că în curând Marea Britanie va cere pace, ceea ce el, Hitler, saluta cu satisfacție, dat fiind că astfel își „eliberează mâinile pentru îndeplinirea unei sarcini mai mari – răfuiala cu bolșevicii (U.R.S.S.)”. Din zilele imediat următoare capitulării Franței, dispunem de o altă mărturie temeinică – *Jurnalul* lui Halder – ce atestă că, la 25 iunie 1940, Hitler oscila între o invazie a insulelor britanice și o „lovitură în Est (contra U.R.S.S.)”. Anterior însă, la 21 iunie 1940 – vedește istoricul vest-german Andreas Hillgruber – Führerul se exprimase față de amiralul Raeder în sensul că decizia sa de a porni războiul împotriva Moscovei fusese luată.

Intențiile Führerului față de U.R.S.S., doar exprimate până în jurul lui 1 iunie 1940, au făcut după această dată obiectul unor intense și aprofundate discuții purtate – în cel mai strict secret – la nivelul Înaltului Comandament al armatelor germane. Principala sursă pentru cunoașterea lor o constituie *Jurnalul* generalului Halder, pe atunci șeful Statului Major al *O.K.H.* (Comandamentul Armatei Terestre). Pornind de la acest izvor, ne putem da seama cum problema atacării U.R.S.S. s-a instalat progresiv în centrul preocupărilor majore ale șefilor militari ai Reichului nazist. Astfel, de unde la 3 și 4 iulie 1940 Halder făcea lapidare însemnări despre „chestiunea răsăriteană”, la 22, 24, 28, 29 și 31 iulie aflăm tot mai multe și mai vaste mărturii. Reține atenția în mod deosebit consemnarea din 22 iulie 1940 a comunicării lui von Brauchitsch, comandantul *O.K.H.*, despre cuvântarea ținută în ajun la Berlin de către Hitler în fața șefilor militari ai Reichului. Potrivit lui von Brauchitsch, Führerul s-ar fi exprimat astfel:

*„Problema rusă va fi rezolvată pe cale ofensivă. Trebuie elaborat planul operațiunii proiectate”.*

La 31 iulie a avut loc, la Berghof, o nouă consfătuire a lui Hitler cu generalii săi. Examinând motivele pentru care Anglia nu ceruse pace Reichului, Führerul a opinat că nici nu o va face atâta timp cât „speranțele” ei se chemau U.R.S.S. și S.U.A. Pornind de aici, el a ajuns iarăși la necesitatea războiului cu Uniunea Sovietică. *„Dacă Rusia va fi nimicită, Anglia va pierde ultima speranță. Atunci va domina în Europa și Balcani – Germania* (subl. ns.)”, a arătat Hitler. Și, în legătură nemijlocită cu constatarea de mai sus, a conchis:

*„În conformitate cu această situație, Rusia trebuie să fie lichidată. Termen – primăvara anului 1941. Cu cât mai repede vom zdrobi Rusia, cu atât mai bine. Ope-*



*rațiunea va avea un sens, numai dacă noi, printr-o lovitură zdrobitoare, nimicim tot statul (sovietic). Cucerirea numai a unei părți oarecare din teritoriu este insuficientă”.*

În continuare, Hitler a expus unele „principii” ce aveau să fie respectate în cursul campaniei antisovietice: acțiunile să nu se desfășoare iarna; ele nu trebuiau să depășească în durată cinci luni; direcția loviturilor principale (1 – Kiev și 2 – Moscova); forțele armate necesare pentru viitorul război (180 de divizii) etc.

Indicațiile lui Hitler referitoare la începerea preparativelor în vederea atacării U.R.S.S. au fost de îndată și riguros împlinite. La 29 iulie 1940, Halder a primit pe generalul Erich Marcks, șeful Statului Major al Armatei a 18-a dislocată atunci la granița răsăriteană a Germaniei și l-a însărcinat cu întocmirea „planului special” al campaniei militare contra U.R.S.S. Astfel, pregătirile lui Hitler de război împotriva statului sovietic au intrat, la sfârșitul lui iulie 1940, într-o nouă fază, trecând din domeniul intențiilor de mult și răspicat afirmate în acela al întocmirii întregului ansamblu de dispoziții menite să asigure punerea în mișcare a *Wehrmachtului* în ziua și la ora stabilite. Planul operațiunii militare contra URSS a fost definitivat la 17 decembrie 1940, când a fost prezentat spre aprobare Führerului, iar acesta l-a semnat a doua zi. Astfel s-a născut, la 18 decembrie 1940, „directiva nr. 21” sau „planul *Barbarossa*”, unul dintre documentele capitale ale conflagrației din 1939-1945.

Directiva 21 stabilea, de la primul paragraf, că misiunea *Wehrmachtului* consta, înainte de încheierea războiului cu Anglia, în zdrobirea U.R.S.S. printr-o acțiune militară fulgerătoare (*in einem schnellledzug*). În acest scop Reichul urma să-și angajeze – din cadrul armatei terestre – „toate unitățile disponibile” și acele forțe aviatice necesare să sprijine trupele de câmp sau să respingă posibilele raiduri aeriene inamice, în vreme ce marina continua să-și aibă orientat centrul de gravitație împotriva Marii Britanii. Toate preparativele pentru declanșarea operațiunii *Barbarossa* nu puteau depăși data de 15 mai 1941 și trebuiau desfășurate în cel mai strict secret pentru a se realiza cu maximum de eficacitate surprinderea inamicului. În domeniul intenției generale, directiva din 18 decembrie 1940 recomanda nimicirea trupelor sovietice aflate în partea vestică a țării și împiedicarea retragerii lor spre Est prin pătrunderi în profunzime ale unităților blindate ale *Wehrmachtului*. Obiectivul final al operației consta în atingerea „liniei generale Volga – Arhanghelsk”. După ce enumera (§ II) aliații militari probabili ai Reichului în cursul campaniei *Barbarossa* și indica sarcinile lor, directiva 21 se referea – într-un paragraf special (§ III) – la conducerea operațiunilor în Răsărit. Spre deosebire de varianta prezentată de Marcks în august 1940, acest document impunea alcătuirea a trei – în loc de două – grupuri de armate terestre (*Nord, Centru și Sud*), care să atace respectiv pe următoarele axe principale: Leningrad, Moscova și Kiev. În ordinea posibilităților, după câștigarea bătăliei în zona granițelor de vest ale U.R.S.S. apăreau: 1. în Sud – cucerirea marelui bazin economic al Donețului și 2. în Centru – atingerea rapidă a Moscovei, ocuparea ei marcând „un important succes politic și economic”. Directiva emisă de Hitler la 18 decembrie 1940 – numai în nouă exemplare – atrăgea atenția, în ultimele două paragrafe, că numărul persoanelor implicate în activitatea a „Cazului *Barbarossa*” trebuia să fie cât mai redus

cu puțință, pentru a se preîntâmpina „scurgerea” de informații către inamic (§ IV) și, de asemenea, că marii comandanți trebuiau să-și facă cunoscute *O.K.W.*-ului intențiile ulterioare, decurgând din aplicarea documentului (§ V).

După 18 decembrie preparativele pentru atacarea U.R.S.S. – desfășurate conform directivei 21 – au intrat în stadiul hotărâtor. Ulterior, campania lui Hitler din Balcani a condus la modificarea orarului operațiunii *Barbarossa*, ce urma să înceapă, după cum se știe, la 15 mai 1941. Se stabilea că, avându-se în vedere apropiatele evenimente din Balcani, începerea ostilităților împotriva U.R.S.S. se amâna cu „aproape cinci săptămâni”. Data definitivă a invaziei *Wehrmachtului* în U.R.S.S. a fost stabilită la 30 aprilie 1941, când – după cum desprindem din sursele militare secrete germane – „Führerul a hotărât: operațiunea *Barbarossa* începe la 22 iunie [1941]...”

În istoriografia universală contemporană, în primul rând în cea ex-sovietică și rusă, au fost examinate cu profunzime situația generală a U.R.S.S. în preajma atacului hitlerist din iunie 1941, stadiul preparativelor militare în vederea respingerii cu succes a agresorilor străini. Referindu-se tocmai la aceste aspecte, lucrarea colectivă *Istoria politicii externe a U.R.S.S.*, vol. 1, 1917-1945<sup>54</sup> consemna:



### 22 iunie 1941 – Declanșarea Operațiunii **Barbarossa**

„Guvernul sovietic știa că Germania, în ciuda prevederilor pactului de neagresiune, se pregătea de război cu U.R.S.S. De aceea, în anii 1939-1941 s-au luat măsuri pentru întărirea capacității de apărare a țării, pentru sporirea puterii militare a forțelor aeriene sovietice [...] Guvernul sovietic a încercat prin mijloace diplomatice să împiedice invadarea Uniunii Sovietice de către Germania, în acest scop, la 14 iunie

<sup>54</sup> Moskva, 1976, p. 427-429.

1941, în presa sovietică s-a publicat comunicatul TASS, al cărui text fusese predat în ajun ambasadorului german la Moscova. În el, se vorbea că „după opinia cercurilor sovietice zvonurile despre intențiile Germaniei de a încălca pactul și de-a ataca U.R.S.S. sunt lipsite de orice temei...”. Comunicatul era redactat în termeni binevoitori. El vorbea convingător despre dorința de pace a Uniunii Sovietice. Guvernul german nu a reacționat la acest comunicat TASS. El nici nu l-a publicat măcar în Germania. Aceasta dovedește încă o dată că Germania socotea deja inutilă orice explicație cu Uniunea Sovietică. Ea terminase pregătirile de război, Hitler luase hotărârea de-a invada U.R.S.S. și pe el nu-l puteau reține astfel de demersuri diplomatice [...] În seara zilei de 21 iunie (la orele 21,30), guvernul sovietic a încercat încă o dată să păstreze pacea, pronunțându-se pentru negocieri cu guvernul german. Din ordinul guvernului, V. M. Molotov a chemat la el pe ambasadorul german, la Moscova, Schulenburg, și i-a comunicat conținutul notei sovietice în legătură cu numeroasele violări ale graniței de către avioanele germane, notă pe care ministrul sovietic la Berlin trebuia s-o predea lui von Ribbentrop. După aceasta, ministrul de externe a încercat stăruitor să convingă pe ambasador să discute împreună stadiul relațiilor sovieto-germane și să explice „pretențiile Germaniei față de Uniunea Sovietică...”

Detalii în legătură cu evenimentele survenite în condițiile precizate se pot afla mai ales în *Istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941-1945* (în 6 volume), cea mai de seamă lucrare ex-sovietică consacrată problemei abordate.

Înainte de agresiunea hitleristă, Moscova a fost informată despre intențiile Berlinului pe cele mai diverse căi (politico-diplomatice, militare, spionaj etc.). Ceea ce a fost esențial, încă în zilele precedente sau chiar imediat după producerea atacului, Marea Britanie și SUA și-au făcut cunoscute intențiile de-a susține URSS în războiul împotriva Germaniei și a aliaților ei, printre care și România. Declarațiile Londrei și Washingtonului, urmate rapid de fapte, a consfințit nașterea *Marii Alianțe*, a acelei Alianțe care, reunind inițial pe unele dintre Marile Puteri ale lumii – U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie - va constitui principala forță în lupta pentru distrugerea fascismului. În felul acesta se prăbușeau speranțele lui Hitler de a izola U.R.S.S. pe plan internațional, lucru ce a făcut ca agresiunea dezlănțuită în zorii zilei de 22 iunie 1941<sup>55</sup> să se

---

<sup>55</sup> Bibliografia privind debutul ostilităților în Est la 22 iunie 1941 fiind extrem de vastă, ne limităm a face trimiteri la unele lucrările generale: Henri Michel, *Le Seconde Guerre mondiale*, Paris, Omnibus, 2001, p. 211 și urm.; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ed. a II-a, București, Editura Politică, 1974; Raymond Cartier, *La Seconde Guerre mondiale*, vol. 1, Paris, Éditions Larousse-Paris Match, 1965; Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, vol. 1, Paris, PUF, 1968; Eddy Bauer, *Histoire controversée de la Deuxième Guerre mondiale*, vol. 3, Monaco-Ville, Jaspard Polus, 1966; J.-B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, Dalloz, 1971; Maréchal Montgomery, Vicomte d'Alamein, *Histoire de la Guerre*, Paris, Éditions France-Empire, 1970; A.A. Gromîko și colab., *Istoriia diplomatii*, vol. 4, Moskva, 1975; P. N. Pospelov, ed., *Great Patriotic War of the Soviet Union, 1941-1945. A General Outline*, Moscow, Progress Publisher, 1974; *Istoriia Velikoi Otečestvennoi voini Sovetskogo Soiuzu 1941-1945*, vol. 1, Moskva, 1960; A. M.

dovedească, dintru bun început, **nu numai o mare eroare militară, ci și una politico-diplomatică.**

În acest fel, în urma acțiunilor militare ale statelor Axei conduse de Germania, Italia și Japonia, concretizate îndeosebi la 22 iunie și 7 decembrie 1941, 1941 a marcat un **moment crucial** al desfășurării conflagrației secolului din 1939-1945 în sensul că în cursul aceluia an **războiul s-a transformat într-un mondial**<sup>56</sup>. Deja SUA, fără să intre în război, se alăturaseră treptat Angliei, iar, din martie 1941, promulgarea Legii de „împrumut – închiriere” a armamentului („*Land and Lease Act*”) le-a permis să aprovizioneze Anglia, apoi Uniunea Sovietică (după atacul german din 22 iunie 1941) cu arme și echipament de tot felul. În sfârșit, în august președintele Roosevelt și premierul Churchill semnau *Charta Atlanticului*, care prevedea organizarea pe baze democratice a lumii după victorie<sup>57</sup>.

Din 1941 și până în primăvara lui 1945, în relațiile reciproce și în diplomația statelor din Coaliție au dominat două mari probleme: *strategia războiului* și *configurarea lumii postbelice*<sup>58</sup>. De prima temă se vor lega în principal poziția capitulării necondiționate a puterilor Axei și deschiderea celui de-al doilea front în Europa; în cazul celei de a doua, se vor impune problemele privind viitorul Germaniei,

---

Nekrici, *1941 – 22 iunie*, Moskva, 1965; P.A. Jilin, *Kak fașistskaia Ghermaniia gotovila napadenie na Sovetskii Soiuz*, ed. a II-a, Moskva, 1966; L. Bezîmenski, *Osobaia papka „Barbarossa”*, Moskva, 1972; I. Strehin, ed., *Den pervû – den poslednû. 22.VI.1941/9.V.1945*, Moskva, 1966; D. M. Proektor, *Agressiia i katastrofa*, ed. a II-a, Moskva, 1972; William L. Shirer, *Le III<sup>e</sup> Reich. Des origines à la chute*, Paris, Stock, 1967; Joachim Fest, *Hitler*, vol. 2, Paris, Gallimard, 1973; L. Bezîmenski, *Generalii germani cu și fără Hitler*, București, Editura Științifică, 1962; Gert Buchheit, *Hitler – chef de guerre*, I, Paris, 1961; Alain Desroches, *La Campagne de Russie d'Adolf Hitler (juin 1941 – mai 1945)*, Paris, 1964; Bryan Perrett, *A History of Blitzkrieg*, London, Hale, 1983; James Lucas, *War on the Eastern Front, 1941-1945. The German Soldier in Russia*, London, Jane's, 1979; Alan Clark, *Barbarossa. The Russian-German Conflict 1941-1945*, London, Macmillan, 1985. Despre rolul spionajului, vezi, între altele, Richard Deacon, *A History of the Russian Secret Service*, London, F. Muller, 1972; idem, *A History of the British Secret Service*, London, F. Muller, 1969; Jan Colvin, *L'amiral Canaris, notre allié secret*, Bruxelles-Paris, 1952; Gilles Perrault, *L'Orchestre Rouge*, Paris, Fayard, 1967; Leopold Trepper, *Le grand jeu*, Paris, A. Michel, 1975; F.W. Deakin, G. R. Storry, *Le cas Sorge*, Paris, Laffont, 1967; Pierre Accoce et Pierre Quet, *La guerre a été gagnée en Suisse. L'affaire Roessler*, Paris, Perrin, 1966; J. R. D. Bourcart, *L'espionnage soviétique*, Paris, Fayard, 1962; Barton Whaley, „*Codeword Barbarossa*”, Cambridge and London, The MIT Press, 1973; I.M. Korolkov, *Sorge*, Moskva, 1970; *Sovetskie organî gosudarstvennoi bezopasnosti v godî Velikoi Otečestvennoi voinî*, în „Voprosî istorii”, Moskva, nr. 5/1965; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988; ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010.

<sup>56</sup> Henri Michel, *Le Seconde Guerre mondiale*, p. 234 și urm.

<sup>57</sup> Jean Carpentier, François Lebrun, coordonatori, *op. cit.*, p. 356.

<sup>58</sup> Vezi, pe larg, Leonida Loghin, *Mari conferințe internaționale. 1939-1945*, București, Editura Politică, 1989.

situația țărilor din Europa (îndeosebi a celor ocupate naziști), raportul dintre Puterile Învingătoare și crearea unor structuri de cooperare și pace pentru perioada postbelică. Momentele de vârf în activitatea diplomatică la nivel înalt aveau să fie reprezentate de *Conferința anglo-americană de la Casablanca* (14-24 ianuarie 1943), *Reuniunea miniștrilor de Externe americani* (Cordell Hull), *englez* (Anthony Eden) și *sovietic* (Viaceslav Molotov), desfășurată la Moscova între 19 și 30 octombrie 1943, cele trei Conferințe la nivel înalt: *Teheran* (28 noiembrie – 1 decembrie 1943), *Yalta* (4-11 februarie 1945), *Potsdam* (17 iulie – 2 august 1945), precum și o serie de alte reuniuni „la vârf”, anglo-americane și anglo-sovietice<sup>59</sup>. Deși membrii Coaliției antihitleriste aveau aceleași scopuri și sarcini, între ei au existat și divergențe în diverse probleme, spre exemplu relativ la locul și timpul deschiderii celui de-al doilea front în Europa. Disensiuni au apărut și în timpul convorbirilor referitoare la problema Poloniei, Iugoslaviei, soarta Franței, Italiei și a altor state din estul și sud-estul continentului european, inclusiv România. Cu toate acestea, Coaliția Antihitleristă nu și-a pierdut rolul în război, contribuția lor dovedindu-se, dimpotrivă, decisivă în obținerea victoriei finale asupra Germaniei, Italiei și Japoniei.

### Cotitura de la Stalingrad

Din punctul de vedere al Reichului nazist și al aliaților ori sateliților lui, primele luni de război pe Frontul de Est s-au desfășurat în general – cu excepțiile de rigoare – favorabil. Trupele *Axei* au înregistrat importante succese militare pe cele trei direcții principale de atac (Moscova, Leningrad și sud-estul URSS), cel puțin până la începutul lunii decembrie 1941, când forțele *Wehrmachtului* au fost zăgăzuite în fața Moscovei. Stoparea *Wehrmachtului* în fața Moscovei a reprezentat, după eșecul aviației lui Göring în cursul bătăliei Angliei în 1940, **o nouă cotitură** înregistrată în desfășurarea conflictului mondial, de această dată pe frontul terestru. A fost pentru prima dată, după mai bine de doi ani de succese neîntrerupte, când trupele germane au fost stopate și, apoi, chiar silite să bată în retragere. „Războiul fulger”/*Blitzkrieg*-ul celui de-al III-lea Reich a luat astfel sfârșit. Acest eveniment cardinal în purtarea ostilităților, corelat simultan cu intrarea la 7-8 decembrie 1941 a S.U.A. în conflict, a făcut să apară în fața Puterilor *Axei* perspectiva defel surâzătoare a prelungirii războiului, a transformării lui într-unul de durată. Faptul a determinat conducerea militară și politică a Germaniei hitleriste ca pentru anul 1942 să aibă îndeosebi în vedere obținerea unei victorii decisive în Răsărit, cu scopul de a-și elibera forțele armate de aici, înainte de a se produce o intervenție masivă a Alianților în Vest – deschiderea celui de-al doilea front.

Problema amplexării, țelurilor și desfășurării campaniei *Wehrmachtului* pe teritoriul Uniunii Sovietice în 1942 a format obiectul unor îndelungi și complicate

---

<sup>59</sup> Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *Diplomație în vreme de război*, București, Editura Universității, 2000, p. 65-135; vezi și Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 274-282; Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 184-198.

dezbatere la nivelul *O.K.W.*-ului. În martie-aprilie 1942, când datorită limitării forțelor și mijloacelor sale Armata Roșie a încetat ofensiva pornită în decembrie 1941 lângă Moscova, frontul german în Est măsoară, între Murmansk și Marea Neagră, aproximativ 3 000 km. Potrivit datelor furnizate de generalul Halder, la 16 iunie 1942 Germania dispunea de un total de 233 de divizii de toate tipurile, din care majoritatea (184) erau concentrate în Răsărit. Aceste forțe disponibile lăsa să se întrevadă cât de colo că în 1942 Reichul nazist nu mai putea spera să organizeze o ofensivă pe toată lungimea frontului, ci în anumite sectoare. Dar situația nu se prezenta avantajos nici în cazul cel mai fericit, și anume când se presupunea că *Wehrmachtul* va dobândi succese în porțiunile în care urma să atace, dat fiind că noi operațiuni ofensive conduceau evident la o extindere și mai mare a liniei frontului. Disproporția ce se crea între forțele disponibile ale Reichului și spațiile de acțiune amenința, în atare împrejurări să fie de-a dreptul catastrofală. Ca urmare, în 1942 nu puțini au fost generali hitleriști care, pronunțându-se pentru renunțarea la pregătirea unei noi campanii ofensive în U.R.S.S., au insistat pentru menținerea și chiar scurtarea liniei frontului germano-sovietic, existentă în primăvara anului 1942, în folosul consolidării *Wehrmachtului* pe pozițiile deja cucerite. Astfel, feldmareșalul von Rundstedt a opinat pentru o retragere în Polonia, iar generalul Halder a propus o ușoară „rectificare” a frontului în scopul întăririi trupelor germane pe aliniamentul cucerit și al creării unor forțe de manevră capabile să respingă, la momentul indicat, orice atac al Armatei Roșii. Această strategie defensivă și-a aflat mulți partizani, dar și mai mulți inamici, primul și cel mai mare dintre ei fiind chiar Adolf Hitler. Motivul fundamental pentru care linia propovăduită de von Rundstedt, Halder ș.a. a eșuat ni-1 explică foarte clar generalul german Kurt von Tippelskirch, din postura de istoric după război: „Dacă nemții ar trece la apărare (în 1942 – nota ns.) atunci imediat ar dispărea orice perspectivă de-a mai câștiga războiul”. Revenim, așadar, la ce-am mai spus în sensul că, amenințat de perspectiva deschiderii celui de-al doilea front în Vest, Reichul nazist trebuia să obțină în 1942 o clarificare a soartei campaniei în Est. Strategia ofensivă în Răsărit corespundea cel mai bine planurilor lui Hitler, care, îmbătat de victoriile din 1939-1941 și în ciuda insuccesului de la Moscova, continua să aspire la cucerirea dominației mondiale. Intervenția Führerului, în calitatea-i de comandant suprem al *Wehrmachtului*, în folosul reluării operațiunilor ofensive în U.R.S.S. a fost decisivă pentru purtarea în continuare a războiului de către Germania. După ce în prealabil Hitler a promis în mai multe rânduri că va zdrobi forțele sovietice, la 5 aprilie 1942 el a semnat „directiva” nr. 41 ce definea strategia Reichului în războiul antisovietic pentru etapa următoare. În analele istoriei celui de-al doilea război mondial, documentul amintit ocupă un loc aparte prin aceea că se află la originea angajării *Wehrmachtului* hitlerist într-o operațiune militară faimoasă și determinantă pentru soarta conflictului: bătălia de la Stalingrad.

„Directiva” nr. 41<sup>60</sup> a confirmat, în primul rând, că *Wehrmachtul* nu mai era capabil să atace pe toată lungimea frontului, ci în anumite sectoare, în speță în sectorul sudic. Scopul campaniei, pentru care erau angajate toate forțele disponibile ale Reichului și ale aliaților săi, consta în „nimicirea definitivă a forțelor (militare – nota ns.) rămase încă la dispoziția Sovietelor și lipsirea lor, în cea mai mare măsură posibilă, de sursele puterii economice și militare cele mai importante”. În acest scop, se indica în „directivă”, urma, ca menținând în inactivitate Grupul de Armate German „Centru” (dispus între Velikije Luki și Orel), să se obțină:

1. Capturarea Leningradului, de către Grupul de Armate „Nord” (dispus între Velikije Luki și Leningrad).

2. Ruperea și intrarea în sectorul Caucazului a Grupului de Armate „Sud” (dispus între Orel și Taganrog).

Unul din principiile de bază ale documentului la care ulterior *O.K.W.*-ul avea să renunțe era acela că atingerea obiectivului fundamental al operațiunii – distrugerea statului sovietic – avea să se facă „în etape succesive”. În consecință, se menționa că pentru început toate forțele disponibile trebuiau reunite în vederea „operației principale”, prevăzută pentru sectorul sudic, constând în: nimicirea trupelor sovietice din zona Donului și apoi cucerirea teritoriilor petrolifere din zona caucaziană și străbaterea Caucazului. Capturarea Leningradului urma să se înlăptuiască în funcție de evoluția ostilităților în sud și cu trupele ce ar fi rămas disponibile în acel sector. În acest fel, Caucazul devenea ținta principală a armatelor fasciste în ofensiva planificată pentru cursul verii anului 1942. Pornind de la premisa că obiectivul stabilit nu putea fi atins decât „progresiv”, „directiva” din 5 aprilie 1942 prevedea o suită întregă de operațiuni „succesive” și „complementare” destinate să asigure flancurile grupului de izbire spre Caucaz. Astfel, pentru acoperirea flancului vestic se prevedea alungarea trupelor sovietice din Peninsula Kerci și capturarea Sevastopolului, iar pentru securitatea flancului estic – lichidarea intrândului sovietic de la Izium, ocuparea Voronejului, coborârea pe Don spre sud și un atac spre Stalingrad, care era de dorit să fie ocupat pentru a se întrerupe transportul sovietic pe Volga.

În continuare, frontul din sectorul Donului avea să fie încredințat unor trupe aliate Reichului, iar *Wehrmachtul* își putea mobiliza forțele în vederea atacului decisiv în Caucaz.

Examinarea „directivei” nr. 41 ne permite să evidențiem că țelul major al operațiunii consta în cucerirea Caucazului. Stalingradul era un obiectiv secundar, cel puțin în stadiul inițial și numai ulterior, datorită evoluției ostilităților, s-a transformat într-unul principal. Trebuie consemnat, de asemenea, că planul elaborat de *O.K.W.* și aprobat de Hitler cuprindea două erori fundamentale, ceea ce a făcut ca, din primul moment, să existe serioase incertitudini în privința posibilității de-a fi tradus în viață:

---

<sup>60</sup> Adolf Hitler, *Directives de guerre*, editor H. R. Trevor-Roper, Paris, Arthaud, 1965, p. 143-148.

a. „Directiva” nr. 41 ilustrează în ce măsură Înaltul Comandament german nu ținea seama de disproporțiile serioase ce amenințau să se ivească între mijloacele disponibile și obiectivele fixate.

b. Același document indica un obiectiv de bază situat excentral, ceea ce – după cum demonstrează atât de bine Gert Buchheit – în loc să scurteze linia frontului german slăbea puterea de atac a *Wehrmachtului*.

De ce au optat *O.K.W.*-ul și Hitler pentru direcția Caucaz? Documentele descoperite în arhivele germane după terminarea celui de-al doilea război mondial sunt unanime în a releva că alegerea Reichului nazist în 1942 a fost determinată îndeosebi de imperativele economice. Așa după cum este bine știut, petrolul – ca materie primă și combustibil – constituie un produs absolut indispensabil pentru purtarea războiului modern. La confluența anilor 1941-1942, Reichul nazist, amenințat nu o dată să-și epuizeze rezervele de petrol (care într-un rând au scăzut până la cifra alarmantă de 800 000 t), și-a îndreptat, natural, atenția spre bogata zonă de „aur negru” a Caucazului. În cazul ocupării Caucazului, câștigul pentru Germania ar fi fost cu atât mai prețios cu cât cucerirea renumitelor localități petroliere Maikop, Groznîi, Baku etc. nu numai că ar fi satisfăcut necesitățile proprii, dar ar fi pus, ca un corolar, într-o situație extrem de dificilă Armata Roșie, lipsind-o de „aurul negru”. De asemenea, nu poate fi neglijat faptul că în afară de trecerea Caucazului în mâinile *Wehrmachtului*, reușita operațiunilor preliminare în zona marelui cot al Donului și eventuala capturare a Stalingradului ar fi condus la pierderea de către statul sovietic și a altor regiuni economice și strategice de excepțională însemnătate pentru continuarea cu succes a rezistenței față de cotropitorii fasciști. În același caz, efectul moral al unei asemenea lovituri nu ar fi fost mai puțin păgubitor pentru cauza dreaptă a poporului sovietic.

Trebuie, de asemenea, consemnat că prin ocuparea Caucazului Reichul intenționa să rupă legăturile U.R.S.S. cu Aliații, prin Iran, sperând totodată să obțină intrarea Turciei în războiul antisovietic și să lupte de pe o platformă mai bună contra influenței britanice în Mediterana răsăriteană și în Orientul Apropiat și Mijlociu.

Importanța deosebită pentru Reich a obiectivului vizat de „directiva” nr. 41 rezultă și din aceea că încă înainte de 5 aprilie 1942, ba chiar mai devreme de 22 iunie 1941, Hitler și *O.K.W.*-ul au manifestat cel mai viu interes față de zona Caucaz-Stalingrad. Așa, de pildă, la 31 iulie 1940 Hitler s-a exprimat în sensul că *Wehrmachtul* trebuia să întreprindă o operațiune pentru cucerirea țiteiului de la Baku. Apoi, „directiva” nr. 32 privind acțiunile Reichului „pentru etapa posteroară cazului Barbarossa”<sup>61</sup> stabilea combaterea pozițiilor britanice în Mediterana și Orientul Apropiat și Mijlociu atât prin Libia și Egipt, Bulgaria și Turcia, cât și, „dacă împrejurările o vor permite, pornind din Transcaucazia de-a lungul Iranului”. Paragraful reprodus din documentul menționat, datat 11 iunie 1941, demonstrează că *O.K.W.*-ul avea în vedere, dinainte de atacarea U.R.S.S., o operațiune militară care să scoată armata germană dincolo de Caucaz. După invadarea statului sovietic, Comandamentul

---

<sup>61</sup> *Ibidem*, p. 105-108.



armatei terestre germane (*O.K.W.*) emise un act, în 24 iulie 1941, ce avea în vedere cucerirea Caucazului. Peste exact trei luni, autoritățile militare ale Reichului au întocmit un nou document referitor la posibilitatea atingerii liniei Stalingrad-Astrahan de către *Wehrmacht*. În sfârșit, la 7 decembrie 1941 Hitler împărtășește lui Halder că avea nevoie urgentă de petrolul din zona Groznîi-Baku, pentru ca peste 12 zile Înalțul Comandament german, să decidă că principalul scop al campaniei proiectate a *Wehrmachtului* pentru anul 1942 consta în cucerirea Caucazului și ajungerea la granița de sud a U.R.S.S. Se desprinde, prin urmare, că „directiva” *O.K.W.*-ului din 5 aprilie 1942, exprimând tendințe mai vechi ale conducerii militare a Reichului nazist, le corela și subsuma unei acțiuni organizate tinzând la atingerea unui obiectiv de mult timp vizat: Caucazul.

Dat fiind că în cursul operațiunii plănuite armata terestră urma să joace rolul principal, *O.K.W.*-ul s-a preocupat imediat după 5 aprilie 1942 de pregătirea campaniei. Astfel, încă la 11 aprilie 1942, el a terminat elaborarea – în baza „directivei” nr. 41 – a planului operațiunii în sudul U.R.S.S. ce a primit denumirea-cod *Blau*, modificată la 30 iunie 1942 în *Braunschweig*. După aceea, s-a îngrijit de concentrarea în sectorul Grupului de armate „Sud” (Orel-Taganrog) a unor forțe extrem de puternice (70 divizii de infanterie, 8 divizii tancuri, 8 divizii moto și 2 divizii cavalerie, 3 brigăzi pușcași și o brigadă cavalerie), capabile să zdrobească din mers rezistența Armatei Roșii pe direcția loviturii principale în 1942.

În mai-iunie 1942, *O.K.H.*-ul s-a pregătit intens în vederea declanșării ofensivei de vară în sudul Uniunii Sovietice. Anterior începerii atacului general, *Wehrmachtul* a procedat în Crimeea la lichidarea rezistențelor sovietice de la Sevastopol (3 iunie – 2 iulie 1942) și din Peninsula Kerci (8-15 mai 1942), iar cu începere de la 12 mai 1942 a făcut față unei ofensive locale lansate de Armata Roșie în regiunea Harkov. Acțiunile întreprinse au determinat Înalțul Comandament german să amâne în patru rânduri, în cursul lunii iunie 1942, startul operațiunii *Blau*. În vederea ofensivei, Grupul de armate „Sud”, comandat de feldmareșalul von Bock, a fost serios întărit, îndeosebi cu unități blindate și de aviație, care să-i asigure forță de lovire sporită. Grupul von Bock reunea în vederea ofensivei nu mai puțin de șase armate dintre cele mai bune ale *Wehrmachtului*, dispuse astfel între Orel și Taganrog: Armata 2 terestră, Armata 4 de tancuri, Armata 6 terestră, Armata de tancuri, Armata 17 terestră și, în Crimeea, Armata 11 terestră. În sectorul sudic, *O.K.W.*-ul a mai dispus încă trei armate ale unor state satelite Reichului și dintre care unele (Armata 1 ungară) începuseră deja să se plaseze pe linia frontului.

Conform planului întocmit de *O.K.H.* pe baza „directivei” nr. 41, marile unități de tancuri (Armatele 4 și 1) aveau sarcina ca, pornind de la sud-est de Harkov și, respectiv, din raionul Izium, să rupă apărarea sovietică în zona dintre Don și Doneț. Armatele terestre (respectiv 2 și 6) porneau atacul în același timp cu tancurile, ele trebuind să atingă inițial Donul pe linia Voronej-Novaia Kalitva. Apoi, atunci când Armatele 4 T și 1 T vor fi pătruns suficient de mult în dispozitivul sovietic, avea să atace și Armata 17 terestră, cu scopul de a ajunge pe cursul inferior al Donului, în

vreme ce Armatele 2 și 6, depășind marele cot al Donului, vor tinde către Volga în zona Stalingradului.



### 28 iulie 1942 – Startul operațiunii *Blau/Braunschweig*

După mai multe amânări, ofensiva Grupului de Armate „Sud” a început la 28 iunie 1942, când s-au pus în mișcare Armata 4 T și Armata 2. A doua zi a fost rândul Armatei 6, comandată de general-colonel Friedrich Paulus, să treacă la atac. Armata 1 T a pornit acțiunea la începutul lui iulie 1942 pe direcția Millerovo, iar după atingerea acestei localități a cotit imediat spre sud, ieșind pe Don în dreptul Novocerkasskului, la sfârșitul aceleiași luni, aproape în aceeași vreme cu Armata 17, care puțin mai la vest a ocupat Rostovul.

Ofensiva germană s-a desfășurat în bune condițiuni în prima săptămână, mai precis până la 5 iulie 1942, când trupele hitleriste au ieșit pe Don lângă Voronej. Luptele ce s-au angajat pentru deținerea Voronejului, între unitățile germane și cele sovietice, au fost deosebit de înverșunate, fără a se solda inițial cu succesul scontat pentru *Wehrmacht*. Episodul Voronej a provocat în vara anului 1942 o primă „criză” la nivelul *O.K.W.*, care la intervenția personală a lui Hitler l-a destituit pe von Bock de la comanda Grupului de Armate „Sud”, înlocuindu-l cu general-colonel von Weichs. Aproape concomitent, avându-se în vedere dispersarea obiectivelor trupelor germane, Înalțul Comandament German a procedat, în 9 iulie 1942, la divizarea Grupului de Armate „Sud” după cum urmează:

1. *Gruparea Armată „B” (comandată de von Weichs) alcătuită din Armatele 2 și 6 germane și din trupele unor state satelite.*
2. *Gruparea Armată „A” (comandată de feldmareșalul von List), reunind armatele 11, 17, 1 T și 4 T.*

Cele două grupări urmăreau țeluri diferite. Gruparea Armată „B” trebuia să ocupe întreaga zonă din marele cot al Donului și, după aceea, să înainteze spre Volga, în

dreptul Stalingradului. După cum s-a mai arătat, acest obiectiv era socotit secundar de către O.K.W. În raport cu cucerirea Caucazului, ce cădea în sarcina Grupării Armate „A”, pentru care motiv ea a primit ca întărire Armata 4 T și alte două divizii de tancuri (9 și 11), luate de la Armata 2. Tot pe același considerent, von Weichs a fost subordonat lui von List.

Toți marii istorici și comentatori militari ai conflagrației mondiale dintre 1939 și 1945 (Henri Michel, B. H. Liddell Hart, Kurt von Tippelskirch, Eddy Bauer ș.a.) sunt de acord că în luna iulie 1942 ofensiva germană în sudul Uniunii Sovietice a traversat o perioadă neclară.

În primul rând este vorba de faptul că atacul *Wehrmachtului*, deși soldat cu ocuparea de noi și noi spații sovietice, nu a condus nicidecum la împlinirea sarcinii fixată prin „directiva” nr. 41, și anume nimicirea – prin încercuiri realizate succesiv – a forțelor Armatei Roșii. Intuind sau cunoscând intențiile nemților, trupele sovietice ale Frontului de Sud-Vest (comandat de mareșalul S. K. Timoșenko) au evitat capcanele „în clește”, ca și angajarea într-o bătălie decisivă, retrăgându-se nu fără a hărțui continuu pe inamic. Acțiunile desfășurate s-au succedat astfel că defensiva Armatei Roșii părea – consemnează von Tippelskirch – „continuă și planificată”. În aceste condiții s-a desfășurat ofensiva Grupărilor Armate „A” și „B”, care deși nu au respectat întocmai calendarul stabilit inițial de Hitler și O.K.W., ce prevedea intrarea în Stalingrad la 25 iulie 1942, au reușit să iasă pe Don în două puncte strategice de mare însemnătate: Rostov (la 23 iulie 1942) și Kalaci (la 22 august 1942). Ca urmare, accesul Grupărilor Armate „B” și „A” către cele două obiective majore (în loc de unul singur, cum s-a fixat inițial) – Stalingrad și Caucaz – se contura tot mai clar.

Un alt factor de pe urma căruia s-a resimțit profund ofensiva germană 1-a constituit corectarea planului original al operațiunii *Blau-Braunschweig*, ceea ce, după opinia majorității specialiștilor, a condiționat în cele din urmă eșecul ei. Ce s-a întâmplat? După cum am relevat, „directiva” nr. 41 stabilea ca principal obiectiv cucerirea Caucazului, precedată însă de o serie de acțiuni de mai mică amploare, dar dintre care se evidențiază ieșirea *Wehrmachtului* la Volga în dreptul Stalingradului. În prima parte a lunii iulie 1942, Hitler nu numai că a urmărit respectarea indicațiilor cuprinse în documentul citat, dar mai mult chiar, pentru a grăbi ocuparea Caucazului, a preluat, în detrimentul flancului stâng al Grupului de Armate „Sud” (respectiv Gruparea „B”), mai multe unități blindate (Armata 4 T și diviziile 9 și 11 de tancuri ale Armatei 2 terestre) pe care le-a inclus în Gruparea de Armate „A” tocmai în scopul accentuării presiunii spre sud, pe direcția loviturii principale, așadar. Foarte curând însă a devenit evident că Gruparea de Armate „B” fusese slăbită peste măsură, ceea ce a determinat încetinirea ritmului înaintării Armatei 6 spre Stalingrad, fapt care a silit O.K.W.--ul, la 30 iulie 1942, să scoată Armata 4 T din Gruparea comandată de von List pentru a o încredința lui von Weichs ca s-o trimită în direcția Stalingrad dinspre sud-vest. Această decizie a fost precedată de o alta mult mai importantă și căreia, de fapt, i se subordona. Despre ce e vorba? La 23 iulie 1942, de la Vinnița (Ucraina), unde își instalase Cartierul General, Führerul a emis „directiva” nr. 45, referitoare la „continuarea” operațiunii

*Braunschweig*<sup>62</sup>. Dispozițiile din acest document, întocmit în dezacord cu opiniile celor mai mulți dintre colaboratorii săi militari, veneau în flagrantă contradicție cu cele ale „directivei” nr. 41, dacă nu chiar le anulau. Astfel, noua „directivă” a Führerului trăda unul dintre principiile clasice ale conducerii războiului, reținut în precedenta, punând în fața *Wehrmachtului* sarcina de a atinge simultan *două obiective principale divergente*: Caucazul și Stalingradul! Constatând că, după trei săptămâni de campanie, armatele germane ajunseseră „în general” la obiectivele fixate și că forțele inamicului – „slăbite” – reușiseră să scape din încercuire, retrăgându-se la sud de Don, în vreme ce la Stalingrad sovieticii se străduiau să creeze un front nou, Hitler a stabilit ca fiecare dintre Grupările „A” și „B” să tindă în continuare către un obiectiv independent, și anume: Gruparea „A” spre cucerirea Caucazului, cu întreaga-i zonă petroliferă (operațiunea *Edelweiss*), iar Gruparea „B” către capturarea Stalingradului și apoi a Astrahanului, interceptând traficul sovietic pe Volga între aceste două localități (operațiunea *Fischreiher*). Totodată, „directiva” nr. 45 nu neglija nici cucerirea Leningradului, care trebuia îndeplinită până în septembrie 1942 de către Grupul de Armate „Nord” (operațiunea *Feuetzauber*, iar de la 31 iulie 1942 – *Nordlicht*)<sup>63</sup>.

Este lipsit de orice îndoială că pentru evoluția ostilităților pe Frontul de Est data de 23 iulie 1942 a reprezentat, înainte de pornirea contraofensivei sovietice de la Stalingrad în 19 noiembrie 1942, un veritabil *moment de cotitură*. Situația se explică prin aceea că, impunând, atunci când Armata Roșie se afla în vădită dificultate, două obiective egale în importanță – Caucazul și Stalingradul – în fața *Wehrmachtului*, *O.K.W.*-ului și-a dispersat forțele, ceea ce a avut drept urmare slăbirea ambelor grupări de lovire. În felul acesta, pericolul ce se schița dinaintea declanșării operațiunii *Blau-Braunschweig* al scăderii capacității ofensive a *Wehrmachtului* pe măsura cuprinderii unor spații tot mai largi a devenit, o dată cu emiterea „directivei” din 23 iulie 1942, un fapt împlinit, de pe urma căruia va beneficia Armata Roșie în cursul contraofensivei din noiembrie 1942.

Ofensiva încununată de succes a Armatei Roșii din 1941-1942 a întărit moralul poporului rus, credința sa în victoria finală asupra cotropitorilor fasciști. În același timp, în ciuda condițiilor grele, determinate de război și de pierderea bogatelor regiuni din vestul țării, poporul sovietic a repurtat mari izbânzi în domeniul consolidării economiei militare pentru a o face capabilă să asigure toate necesitățile frontului. Realizările obținute pe teatrele de operațiuni sau în spatele frontului au fost apreciate în mod realist de Înalțul Comandament sovietic și de Marele Stat Major General (*Stavka*), care au avut în vedere că Reichul nazist nu-și epuizase puterea ofensivă, că, după încetarea atacului Armatei Roșii în primăvara anului 1942, *Wehrmachtul* era capabil, cum s-a și întâmplat, să recapete inițiativa în Răsărit. Înaintea declanșării mării ofensive germane din 28 iunie 1942, conducerea militară sovietică a păstrat mult timp convingerea că inamicul va relua atacul principal pe direcția Moscova, aceasta cu toate că serviciul de spionaj al

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, p. 156-160.

<sup>63</sup> *Ibidem*, p. 159-160.

Armatei Roșii avertizase constant că Hitler avea de gând să se îndrepte spre Caucaz. Așa, de exemplu, încă la 17 martie 1942, adică înainte de elaborarea „directivei” nr. 41 a lui Hitler, șeful rețelei sovietice din Elveția a transmis „Centrului”: „... O.K.W. consideră că atacul prevăzut în direcția Caucaz pe linia Donului *va fi decisiv* (subl. ns.)”. Iar la sfârșitul lunii martie 1942, același informa Moscova că, potrivit unei surse demne de toată încrederea de la O.K.W. (generalul Hamann), *Wehrmachtul* va dezlănțui ofensiva înspre Caucaz, probabil, între 31 mai și 7 iunie 1942, pentru a suplini cât mai curând posibil penuria de petrol a Reichului nazist. Faptul că Înaltul Comandament sovietic și *Stavka* au continuat să aștepte producerea atacului decisiv al *Wehrmachtului* în centrul frontului sovieto-german, pe direcția Moscova, nu a fost lipsit de grele consecințe: la vest de capitala U.R.S.S. s-au concentrat importante forțe ale Armatei Roșii, lăsându-se descoperit sectorul Sud, ceea ce explică – după cum a consemnat, după război, mareșalul Jukov – succesele teritoriale ale armatelor fasciste din iunie-iulie 1942 în regiunea marelui cot al Donului.

După 28 iunie 1942, când așteptata ofensivă germană s-a declanșat în sud, conducerea militară sovietică a adoptat neîntârziat toate măsurile menite să facă față inițial situației și apoi să permită Armatei Roșii să treacă la contraatac. Din unitățile aflate între Don și Volga, precum și din armatele de rezervă trimise către zona respectivă, s-au constituit – la 7 și, respectiv, 12 iulie 1942 – Frontul Voronej și Frontul Stalingrad, care ulterior, la 5 august 1942, s-a divizat în Frontul de Sud-Est și Frontul Stalingrad. Cu mari eforturi, trupele fronturilor menționate au reușit să dezoace planurile *Wehrmachtului* care tindeau, după cum s-a specificat, la angajarea unei bătălii hotărâtoare sau la realizarea unor mari încercuiri. Tactica aplicată de armatele sovietice nu a putut stăvili avansul fasciștilor pe spații întinse, dar s-a dovedit eficace în alte privințe și îndeosebi: a. nu a permis fasciștilor împlinirea prevederilor din „directiva” nr. 41 referitoare la nimicirea definitivă a forțelor armate sovietice; b. a stânjenit ritmul ofensivei germane în zona marelui cot al Donului, ceea ce a permis eșaloanelor din spate să organizeze apărarea la vest de Stalingrad ce s-a dovedit în final de mare însemnătate pentru salvarea orașului-erou.

Încetinind, dar neputând să bareze definitiv înaintarea armatelor germane, forțele sovietice au apărut cu înverșunare ultimele poziții din interiorul marelui cot al Donului. La 17 iulie 1942, Armata 6 germană atinge râul Cir, un afluent al Donului, cu care prilej intră pentru prima dată în luptă cu unitățile sovietice aparținând Frontului Stalingrad, creat în urmă cu numai cinci zile. Cu acest episod a început istorica bătălie a Stalingradului.

Despre faptul că Stalingradul a figurat pentru început printre obiectivele secundare ale campaniei din Sud-Est am vorbit și nu dorim să mai insistăm. Din cele arătate, se desprinde că, pentru *Wehrmacht*, momentul în care marele oraș industrial de pe Volga a devenit o țintă de egală importanță cu Caucazul s-a consumat la 23 iulie 1942, o dată cu emiterea „directivei” nr. 45 a O.K.W. Cum s-a ajuns la această situație? Fără tăgadă, evoluția operațiunilor militare după 28 iunie 1942 a impus înainte de orice modificarea planului expus în „directiva” nr. 41, în sensul că atacul german în Caucaz

nu se putea desfășura în bune condiții cât timp ar fi persistat o amenințare în flancul stâng în regiunea dintre marele cot al Donului și Stalingrad.



Zona operațiilor, după o hartă a  
Statului Major General al Armatei Roșii (1937)

De altfel, un paragraf din primul capitol al „directivei” nr. 45 dovedește că Hitler era neliniștit de posibilele acțiuni ale Armatei Roșii aflate în zona Stalingrad: „Concentrarea unei alte grupe (în fond era vorba de crearea unor noi fronturi – nota ns.) de forțe inamice în sectorul din jurul Stalingradului, pe care inamicul pare hotărât să-1

apere cu energie, este în curs”<sup>64</sup>. Lichidarea rezistenței sovietice din acest sector apărea, în continuare, logică pentru asigurarea succesului *Wehrmachtului* pe direcția Caucaz. În afară de considerentul expus, Hitler nu a pierdut din vedere că ocuparea orașului purtând numele șefului statului sovietic avea să fie de mare însemnătate psihologică pentru desfășurarea ostilităților și totodată el s-a gândit în modul cel mai serios la faptul că, odată ieșit la Stalingrad, *Wehrmachtul* ar putea înainta spre Saratov și Kuibîșev, pentru a învălui Moscova dinspre Est, în octombrie-noiembrie 1942!

Dacă acestea au fost argumentele lui Hitler pentru angrenarea *Wehrmachtului* în bătălia Stalingradului, pentru statul sovietic apărarea orașului s-a impus cu deosebită acuitate sub multiple raporturi (strategic, economic, moral etc.) De asemenea, nu trebuie ignorat nici faptul că Înalțul Comandament sovietic, avertizat de către serviciile sale de informații asupra intențiilor Reichului în sudul U.R.S.S., a conceput Stalingradul asemenea unei pungi în care să se „macine” unitățile de elită din Est ale *Wehrmachtului*. Că așa au putut sta lucrurile, o deducem din aceea că încă de la sfârșitul anului 1941 cele mai active rețele de spionaj ale Armatei Roșii au alarmat „Centrul” din Moscova în sensul că, pentru 1942, ofensiva principală a Germaniei se va desfășura în sectorul sudic al frontului, pe direcția Caucaz. În istoriografia mondială a conflagrației dintre 1939 și 1945 se apreciază că una dintre aceste înștiințări – parvenită „Centrului” din partea rețelei *Rote Kapelle*, la 12 noiembrie 1941 – a fost hotărâtoare pentru cursul evenimentelor:

*„De la Kent. Sursă: Choro. Planul III, cu obiectivul Caucaz, prevăzut inițial pentru noiembrie [1941], este amânat pentru primăvara 1942: regruparea și dispunerea unităților trebuie terminate la 1 mai [1942]. Prima linie de desfășurare a ofensivei asupra Caucazului: Lozovaia-Balakleia - Belgorod-Krasnograd. Marele Cartier General este la Harkov. Urmează detalii”.*



Trupele române angajate în zona Stalingradului

Acest mesaj, corelat cu multe alte informații primite până în ajunul atacului german din 28 iunie 1942, a putut permite *Stavkăi* sovietice să elaboreze în detaliu planul unei veritabile întâlniri între Armata Roșie și *Wehrmacht* – de genul celei așteptate de americani la Midway în iunie 1942 – în zona Stalingradului!

---

<sup>64</sup> *Ibidem*, p. 157.

Pentru ambele tabere care s-au înfruntat la Stalingrad – sovietică și cea germană – bătălia a avut două perioade distincte.

Astfel, pentru sovietici *prima perioadă* a corespuns luptei de apărare a orașului-erou (17 iulie – 18 noiembrie 1942), iar cea de-a *doua perioadă* – contraofensivei și zdrobirii trupelor inamice încercuite în zonă (19 noiembrie 1942 – 2 februarie 1943).

Pentru *Wehrmacht*, se înțelege, prima perioadă a coincis ofensivei lor spre Volga, iar cea din urmă – încercuirii și pierderii unor unități de elită, în frunte cu Armata 6 terestră. Fiecare dintre perioadele menționate a cuprins mai multe etape, stabilite în funcție de principalele evenimente militare intervenite pe parcurs. După mareșalul A. I. Eremenko, care a comandat în tot timpul mării înclăștări principalele forțe sovietice de la Stalingrad, între 17 iulie și 18 noiembrie 1942 s-au distins următoarele etape principale:

1. *17 iulie – 7 august 1942*, când luptele hotărâtoare s-au dat la cotul Donului, departe de Stalingrad;

2. *8-18 august 1942*, când operațiunile s-au desfășurat în zona apărării exterioare a orașului;

3. *19 august – 4 septembrie 1942* a consemnat deplasarea luptelor către zona de apărare mijlocie a Stalingradului și ieșirea fasciștilor la Volga;

4. *Între 4 și 12 septembrie 1942* trupele sovietice și germane s-au înfruntat chiar pe linia de centură a Stalingradului;

5. În sfârșit, etapa de la *13 septembrie la 18 noiembrie 1942*, care a coincis cu luptele purtate în însăși inima Stalingradului.

La sfârșitul lui iulie și în august 1942, atacul trupelor germane s-a desfășurat într-un ritm încă susținut, după aceea înaintarea fasciștilor nereușind să depășească 1 km, mai multe sute de metri și, mai apoi, câteva zeci de metri pe zi. În acest timp, trupele Armatei 6 terestre au reușit să forțeze Donul în sectorul marelui cot (aproximativ 60 km vest de Stalingrad) și să continue atacul spre est, silind Armata 82 sovietică, din cadrul Frontului de Sud-Est, să se retragă. De la 30 iulie 1942, *O.K.W.* a cedat grupării generalului von Weichs și Armata 4 T, comandată de generalul Hoth, care a început să înainteze spre Stalingrad dinspre sud-vest, în zona Armatei 64 sovietice depinzând de frontul comandat de Eremenko. Cele două mari unități destinate de Hitler să captureze orașul – Armata 6 și Armata 4 T – nu vor face joncțiunea decât la 2 septembrie 1942, la 10 km sud de obiectivul vizat. În acest răstimp, Armata 6 primise, la 19 august 1942, ora 18,45, ordinul lui Paulus de a cuceri orașul de pe Volga: trupele fasciste s-au pus în mișcare la 23 august 1942, reușind (Corpul de armată XIV T) în aceeași zi să atingă Volga la nord de Stalingrad, în punctul Rînok. Concomitent, Flota 4 aeriană germană (comandată de von Richtofen), afectată Grupării Armate „B”, a întreprins primul raid aerian masiv asupra dispozitivului de apărare sovietic. Cu mari eforturi, Armata 6 progresează spre Volga, angajând de la începutul lui septembrie 1942, împreună cu unități ale Armatei 4 T, lupta pe linia centurii de apărare imediată a Stalingradului.





Marșul forțelor Axei spre Stalingrad

Pentru cunoașterea desfășurării ostilităților în stadiul relatat, însemnările unor martori de văză ai bătăliei prezintă un interes aparte. Unul dintre cei mai autorizați dintre ei, Mareșalul Friedrich Paulus, a apreciat în *notele* sale, apărute postum, că atacul *Wehrmachtului* spre Volga a constituit o mare eroare și că a purtat de la început în sine germenii unui răsunător insucces, dat fiind că înaltul Comandament hitlerist:

- nu s-a preocupat de întărirea flancului stâng al grupării de armate „B”;
- nu a apreciat la justa valoare resursele Armatei Roșii, presupunând că retragerile din iulie 1942 nu au fost sistematice, ci un semnal de epuizare apropiată;
- Hitler și *O.K.W.*-ul au încredințat *Wehrmachtului* atingerea unor obiective de bază – Stalingrad și Caucaz – situate la o distanță prea mare unul de altul.

Un alt document esențial, *Jurnalul de campanie* al comandantului Flotei 4 aeriene germane, von Richtofen, atestă că problemele nevralgice ale marșului spre Stalingrad l-au preocupat pe Paulus nu numai după război, în calitate-i de memorialist sau comentator, ci și în cursul bătăliei. Astfel, la 20 și 25 august 1942 sau la 2 septembrie 1942 Paulus și-a exprimat neliniștea în legătură cu situația flancurilor (în special cel din stânga) și nemulțumirea față de succesele tot mai „rare” ale Armatei 6. Existau, așadar, suficiente și reale motive care să-l indispuină pe comandantul Armatei 6 și, la 27 august 1942, von Richtofen a reținut în jurnalul său: „Moralul lui Paulus este vădit rău...” După terminarea conflagrației mondiale dintre 1939 și 1945, mulți foști generali naziști au criticat vehement decizia *O.K.W.*-ului de a fi angajat *Wehrmachtul* în 1942 într-o ofensivă de mari proporții și cu obiective distanțate. Generalul Heinz Guderian, fost șef al Marelui Stat Major al trupelor terestre în 1944-1945, și-a exprimat, surprinderea pentru declanșarea unei operațiuni pe direcții „incomprehensibile” din punct de vedere militar, iar feldmareșalul Erich von Manstein, participant nemijlocit la

evenimentele perioadei finale a bătăliei de pe Volga, a opinat că eșecul trupelor fasciste a fost inevitabil în condițiile în care armatele 6 și 4 T s-au depărtat prea mult de bazele lor de aprovizionare, flancurile marii unități a lui Paulus nu erau asigurate, iar în conducerea aripei drepte a *Wehrmachtului* în Est a survenit, după îndepărtarea lui von Bock, o adevărată „debandadă”.

După ce la 23 august 1942 Corpul de Armată XIV T a atins Volga în dreptul localității Rînok, întrerupând legăturile flancului drept al Armatei 62 sovietice cu frontul lui Eremenko, la 2 septembrie 1942 s-a produs ieșirea Corpului de Armată XLVIII T (din cadrul Armatei lui Hoth) la sud de Stalingrad, în zona Krasnoarmeisk. De această dată a avut de suferit Armata 64 sovietică, izolată fiind de Frontul de Sud-Est. În felul acesta, hitleriștii au cuprins la Stalingrad două armate sovietice, dintre care una (Armata 62 – comandată cu începere de la 12 septembrie 1942 de generalul V. I. Ciuikov) avea să apere partea de nord – și cea mai importantă – a orașului, iar cealaltă (Armata 64 comandată de generalul M. S. Șumilov) trebuia să dețină sectorul din sud. Marile unități ale lui Ciuikov și Șumilov au fost asaltate de naziști numai dinspre nord, apus și sud, la răsărit de Stalingrad, adică peste Volga, ele continuând permanent să păstreze legătura – ce s-a dovedit vitală pentru apărătorii orașului-erou – cu grosul Frontului lui Eremenko. La 12 septembrie 1942, în chiar ajunul primei ofensive hitleriste în interiorul Stalingradului, sectorul apărat de Armatele 62 și 64 sovietice semăna cu o platformă asediată din trei părți de inamic, cea de-a patra latură – de est – fiind liberă și confundându-se cu malul drept al Volgăi; lungimea acestei platforme era de 60 km, iar lățimea ei diferea între 10 km și câteva sute de metri.

Potrivit ordinului lui Hitler din 12 septembrie 1942, în dimineața zilei următoare trupele fasciste din componența Armatelor 6 și 4 T au început asediul Stalingradului. Generalul Paulus a constituit două grupări de izbire, dintre care una (diviziile 295, 76 și 71 infanterie) a atacat pozițiile centrale ale Armatei 62 pe direcția curganului lui Mamai – înălțimea predominantă a localității, iar cealaltă (diviziile 24 și 14 tancuri, 94 infanterie și 29 moto) a lovit în flancul stâng al lui Ciuikov, tinzând spre Volga în zona gara nr. 2 – Kuporosnoe. După cum se vede, fasciștii urmăreau în primul rând să intre în posesia părții de nord a Stalingradului (apărată de Armata 62), în care se aflau și cele mai importante obiective: cele două gări, debarcaderul, cartierele muncitorești și, mai cu seamă, marile întreprinderi industriale: „Krasnîi Oktiabr”, „Barrikadî” și Uzina de tractoare.

Ofensiva dezlănțuită de naziști la 13 septembrie s-a prelungit, de fapt, până la 18 noiembrie 1942. De la început s-au purtat lupte extrem de înverșunate și care s-au remarcat printr-o caracteristică ce s-a păstrat până la sfârșitul asediului: ciocnirile s-au dat pentru fiecare cartier, stradă și casă sau fabrică, iar în fiecare clădire pentru fiecare încăpere. Totodată s-a relevat pregătirea superioară a unităților sovietice pentru luptele de stradă, domeniu în care armatele naziste nu aveau experiența necesară și care numai parțial a fost suplinită de superioritatea lor numerică și tehnică. Trebuie reținut, de asemenea, că în cursul bătăliei un mare rol l-a jucat factorul psihologic; pentru mulți dintre soldații germani prezența lor la câteva mii de km depărtare de Reich nu constituia

defel un imbold în luptă, în vreme ce pentru ostașii sovietici apărarea Stalingradului semnifica salvarea țării, a căminelor și familiilor lor.

În aceste condiții, dată fiind amploarea și însemnătatea cu totul excepțională a bătăliei de pe Volga pentru determinarea cursului întregului război sovieto-german, se înțelege că în timpul asediului Stalingradului fiecăre acțiune a celor două părți combatante și fiecă zi au prezentat o importanță deosebită. Ne fiind posibil să îmbrățișăm, în acest cadru, toate momentele marii înclăștări vom insista asupra câtorva dintre ele.

După asedierea Armatelor lui Ciuikov și Șumilov, se consideră că 14 septembrie 1942 a reprezentat prima dintre „cele mai grele zile” pentru apărarea Stalingradului. La acea dată, șapte divizii germane, 500 de tancuri și mai multe sute de avioane – ne încredințează mareșalul Eremenko – au întreprins cea dintâi acțiune de proporții menită să arunce Armata 62 în Volga. Tentativa nu a fost încununată cu succes, ea soldându-se, către sfârșitul zilei respective, cu ocuparea curganului lui Mamai, a gării nr. 1 (centrale) și atingerea Volgăi în raionul Kuporosnoe. Drept urmare a acestei ultime reușite a trupelor fasciste, Armata 62, după ce la 23 august pierduse legătura în flancul drept al frontului lui Eremenko, s-a văzut izolată și în flancul stâng de Armata 64, care a rămas să apere partea de sud a Stalingradului. În zilele ce au urmat până la sfârșitul asediului, principalele lupte se vor desfășura în sectorul deținut de Armata 62 care, după cum s-a arătat, fiind mult mai important, a fost și cel mai strașnic apărat de sovietici.

Izolarea Armatei 62 și pierderile suferite la 13-14 septembrie au pus trupele lui Ciuikov într-o situație foarte dificilă. Pe deasupra, aprovizionarea peste Volga se făcea în condiții extrem de grele, dat fiind că traficul peste marele fluviu era supus unui bombardament aproape neîntrerupt al aviației și artileriei *Wehrmachtului*. Cu toate acestea, în noaptea de 14-15 septembrie, Eremenko a reușit să trimită peste Volga divizia 13 de gardă, comandată de general-maior A. I. Rodimțev, care la 15 septembrie a intrat în luptă cu toate regimentele, reluând curganul lui Mamai. În aceeași zi, lupte grele s-au dat pentru stăpânirea gării nr. 1 care a trecut de 13 ori de la o tabără la alta. În ultima decadă a lunii septembrie, Armata 62 primește noi rezerve din răsărit: două divizii și o brigadă de pușcași, plus o brigadă de tancuri. Cu aceste forțe proaspete, Ciuikov a întreprins adesea contraatacuri ori a reținut pe inamicul nerăbdător să iasă la Volga. În unele zile, trupele sovietice au respins până la 12 asalturi ale fasciștilor, care – în ciuda pierderilor suferite – continuau să atace. Cu mari sacrificii, unități ale Armatei 6 germane ajung, la 27 septembrie, să reocupe curganul lui Mamai și să lărgească breșa dintre Armatele 62 și 64 din zona Kuporosnoe. În ultimele zile ale lunii septembrie, centrul bătăliei se fixează în raionul uzinelor stalingrădene, pentru care în octombrie 1942 se vor da cele mai crâncene lupte din tot timpul asediului.

Cucerind la 4 octombrie cartierele de locuințe muncitorești din zona marilor uzine, hitleriștii, după intense pregătiri, dezlanțuie la 14 octombrie 1942 o nouă ofensivă în scopul cuceririi fabricii de tractoare „Dzerjinski”. Pentru atingerea obiectivului fixat, Paulus a trimis în luptă opt divizii de infanterie și importante unități de tancuri și aviație. Armata 62, întărită între timp cu noi divizii aduse de pe malul stâng al Volgăi, a rezistat cu foarte mare greutate presiunii *Wehrmachtului*. Înclăștarea a atins în

acele momente intensitatea maximă, astfel că toți martorii și istoricii bătăliei cad de acord în privința faptului că 14 octombrie 1942 a fost „ziua cea mai grea” din tot timpul asediului Stalingradului. Mareșalul Ciukov, comandantul eroicei Armate 62, care pentru acțiunile sale a intrat în legendă, a relevat după terminarea războiului că puțin a lipsit ca trupele sovietice să nu fie atunci aruncate în Volga, nemții fiind „aproape de victorie” la Stalingrad. Iar în ceea ce privește faptul că ostașii sovietici au rezistat la 14 octombrie și în următoarele cinci zile, fostul comandant al Armatei 62 afirmă că de fapt atunci s-a produs marea cotitură în desfășurarea bătăliei de pe Volga. Această apreciere pornește de la considerentul că, într-adevăr, căderea Stalingradului ar fi provocat, pentru fiecare dintre taberele implicate în conflict, un alt curs decât cel cunoscut al evenimentelor militare.

La 14 octombrie, în luptele pentru apărarea uzinei „Dzerjinski” s-au distins trupele aparținând diviziilor 37 de gardă (comandant: general-maior V. G. Joludev), 95, 112 și 308 infanterie (comandate, respectiv, de coloneii V. A. Gorișni, I. E. Ermolkin și L. N. Guertiev) și brigăzii 84 tancuri (comandant colonel D. N. Belii), sprijinite de muncitorii întreprinderii. Deși au atacat cu forțe numeroase, hitleriștii nu au izbutit să cucerească uzina decât în seara zilei de 15 octombrie, când au atins și Volga în sectorul respectiv. În consecință, pentru prima dată în timpul asediului Stalingradului o parte din trupele lui Ciukov a fost despărțită de grosul Armatei 62: unitatea comandată de colonelul S. F. Gorohov, care va rezista în sectorul Rînok-Spartanovka, de la nord de uzina de tractoare, până la încheierea bătăliei de pe Volga.

În acest timp, ciocnirile înverșunate din zona uzinei „Dzerjinski” s-au extins în tot restul orașului. Germanii se străduiesc îndeosebi să lichideze gruparea lui Gorohov și să cucerească uzinele „Barrikadi” și „Krasnii Oktiabr”. La 23-24 octombrie, unități ale Armatei 6 germane pătrund în perimetrele celor două întreprinderi, care însă n-au putut fi integral ocupate, luptele în această zonă prelungindu-se până la sfârșitul asediului.

Totodată, generalul Paulus, eșuând în încercarea de-a arunca în Volga pe Ciukov, a hotărât să nimicească Armata 62, inițind un atac de învăluire declanșat din sectorul uzinei de tractoare spre sud, de-a lungul malului drept al fluviului. Situația Armatei 62 se afla iarăși într-un punct limită și, pentru slăbirea presiunii exercitate de Paulus în Stalingrad, *Stavka* a decis să treacă la ofensivă în unele sectoare învecinate. Așa se face că la 19 octombrie Frontul Don a izbit flancul stâng al grupării armatei „B”, iar între 26 octombrie și 1 noiembrie 1942, Armata 64, care până atunci și după aceea a deținut în mod ferm extremitatea sudică a Stalingradului, a atacat în raionul Kuporosnoe – Zelionaiia Poliana. Ambele acțiuni ofensive s-au dovedit salvatoare pentru Armata 62, care a făcut – ca urmare – mai ușor față presiunii hitleriste. Din momentul în care Armata 62 nu a putut fi nimicită nici în cursul acțiunilor hitleriștilor din ultima parte a lunii octombrie 1942, a devenit evident – atât pentru asediatori, cât și mai ales pentru asediați că puterea ofensivă a *Wehrmachtului* slăbise într-o manieră ce prevestea că succesul scontat de naziști la Stalingrad nu mai era posibil.

În vreme ce Gruparea Armată „B” era angajată cu toate forțele în ofensiva pentru capturarea Stalingradului, Gruparea Armată „A” acționa către granița de sud a U.R.S.S. După ce la 23 iulie 1942 forțele lui von List au ocupat Rostovul, peste două zile au declanșat operațiunea pentru atingerea celui de-al doilea obiectiv major vizat de „directiva” nr. 45 – Caucazul. Trupele sovietice ce apărau aceasta zonă, reunite în Frontul Caucazului de Nord (comandant: mareșalul S. M. Budionîi), nu au putut rezista *Wehrmachtului*, care a ocupat succesiv: Salsk (1 august), Stavropol (5 august), Maikop (16 august), pentru ca la sfârșitul lunii octombrie 1942 să se apropie de Tuapse. A fost ultimul succes însemnat al armatelor germane în cursul tentativei lor de a pune stăpânire pe zona petroliferă Groznîi – Baku. Apoi, *Wehrmachtul* a trecut în apărare, situația sa în regiunea Caucazului depinzând în foarte mare măsură de evoluția operațiunilor de pe Volga, unde se decidea indiscutabil și soarta Grupării Armate „A” – a cărei comandă și-o asumase între timp Hitler personal, după destituirea lui von List, în septembrie 1942 – amenințată, în caz de eșec al Grupării Armate „B” și de contraatac al Armatei Roșii la Stalingrad, cu pierderea coridorului de retragere din zona Donului.

În octombrie-noiembrie 1942, devenise cât se poate de clar – pentru ambele tabere – că de rezultatul bătăliei de pe Volga avea să depindă evoluția în continuare a războiului. În această situație, se înțeleg eforturile *O.K.W.*-ului de a-și apropia victoria la Stalingrad. În numeroase rânduri, Hitler în persoană a subliniat – după cum reiese din *Jurnalul de operații* al *O.K.W.*-ului – necesitatea capturării grabnice a Stalingradului: în acest sens, Führerul s-a pronunțat, de exemplu, la 2 și 10 octombrie 1942, pentru ca apoi să stabilească un nou termen pentru sfârșitul asediului – 20 octombrie 1942, înlocuit, bineînțeles, la 26 octombrie cu un altul mai depărtat: 11 noiembrie 1942! Concomitent, Hitler a făcut și mai multe declarații publice – la 30 septembrie și, îndeosebi, la 8 noiembrie 1942 – cu care prilej și-a exprimat convingerea că *Wehrmachtul* va triumfa pe Volga. În același context el a emis, la 17 noiembrie 1942, un ordin care cerea trupelor incluse în Gruparea Armată a lui von Weichs să se străduie „mai mult” să termine asediul Stalingradului.

Negreșit, dorința lui Hitler era una, iar realitatea de pe Frontul de la Stalingrad – alta. Nereușind nici în cursul lunii octombrie să lichideze rezistența trupelor sovietice din oraș, la 11 noiembrie 1942 *Wehrmachtul* a inițiat o nouă ofensivă puternică, urmărind de această dată să „curețe” întreg spațiul de la vest de Volga. Însă pe cât au fost de mari ambițiile trupelor germane, pe atât de ne semnificative s-au dovedit realizările. Cea mai importantă dintre ele – ieșirea la Volga, la sud de uzinele „Barrikadî”, despărțind astfel divizia 138 infanterie a colonelului I. I. Liudnikov de grosul Armatei 62 – a consemnat și ultimul succes obținut de naziști în timpul asedierii Stalingradului. La 19 noiembrie 1942 va debuta contraofensiva Armatei Roșii, care va influența esențial nu doar cursul operațiunilor de pe Volga, ci și evoluția războiului sovieto-german, iar prin consecințe și întreaga conflagrație dintre 1939 și 1945.

\*\*\*

Un fapt ce merită numai decît să rețină atenția cititorului este acela că *Stavka* s-a preocupat de pregătirea și înfăptuirea unei contralovituri la Stalingrad într-un moment când bătălia de pe Volga decurgea cu totul defavorabil pentru sovietici. Mărturie în această privință stau însemnările mareșalilor Jukov, Vasilevski și Eremenko, care atestă că încă în august 1942 comandanții unor fronturi din zona Stalingrad au prezentat sugestii pentru întreprinderea unor contraatacuri ale trupelor lor. *Stavka* le-a luat în considerație, dar abia în septembrie 1942, atunci când pentru sovietici a devenit evident – ne asigură mareșalul Vasilevski – că Hitler ratase atingerea țelurilor stabilite pentru Gruparea de Armate „B”, Înaltul Comandament sovietic a îmbrățișat fără rezerve ideea unei contraofensive pe Volga. Astfel, la începutul lunii septembrie, Vasilevski și Jukov, respectiv șeful Marelui Stat Major și locțiitorul comandantului suprem al U.R.S.S., au inspectat trupele din zona Stalingrad, iar la 12 septembrie au fost primiți de Stalin, care i-a însărcinat să studieze problema lichidării pericolului german pe Volga. A doua zi, Jukov și Vasilevski au elaborat planul unei contraofensive sovietice, la nord și sud de orașul-erou (operațiunea *Uranus*), pe care seara l-au și expus comandantului suprem al statului sovietic. Cu adoptarea acestui plan, îmbunătățit ulterior, se poate considera că au debutat preparativele concrete ale Armatei Roșii în vederea contraofensivei declanșate la 19 noiembrie 1942.

Din primul moment, *Stavka* a apreciat în mod realist ca fiind esențială pentru succesul operațiunii plănuite asigurarea corespunzătoare a mijloacelor tehnico-materiale ale Armatei Roșii. În acest cadru, sovieticii s-au îngrijit în mod special de aducerea la Stalingrad a unui număr suficient de unități motorizate sau de tancuri, capabile să rupă, în prima fază, liniile de apărare ale Grupării Armate „B”, iar apoi să prindă în clește forțele fasciste. Cu acest scop, până la 19 noiembrie 1942 au fost reunite pentru operațiunea *Uranus* patru corpuri de armată de tancuri, 3 corpuri de armată motorizate, 14 brigăzi și regimente de tancuri, adică aproximativ 900 de tancuri, ceea ce reprezenta 60 la sută din totalul disponibil atunci în Armata Roșie. Nu au fost neglijate, natural, sectoarele artileriei și aviației, asigurate respectiv cu 230 de regimente (sau 13 500 tunuri și aruncătoare) și 25 de divizii (sau peste 1 100 avioane). O mare atenție s-a acordat și mobilizării resurselor umane, reușindu-se să se adune zece armate. S-a reușit, astfel, ca în ajunul contraofensivei sovietice din 19 noiembrie 1942 raportul forțelor concentrate în zona Stalingrad să fie – după cum arată istoricul sovietic Samsonov – cel următor:

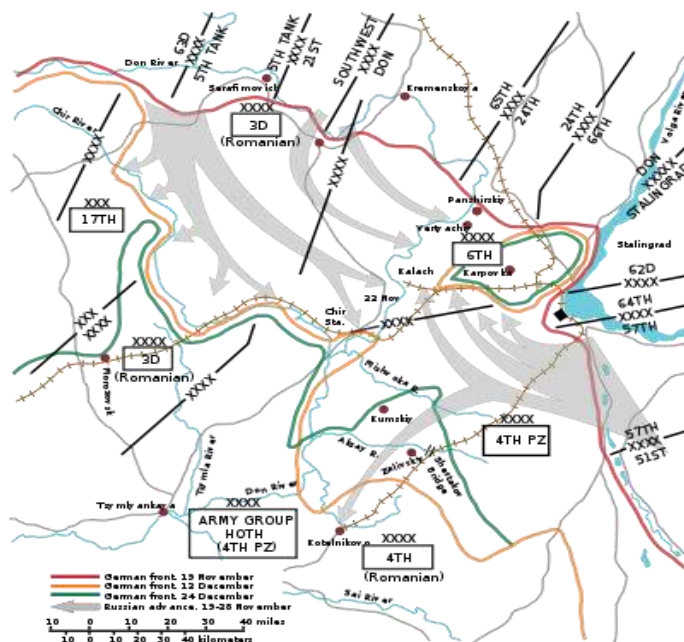
- a. Trupele sovietice: 11 armate (sau 1 000 500 oameni), 13 541 tunuri și aruncătoare, 894 tancuri și 1 115 avioane.
- b. Trupele germane și aliate: 50 divizii (sau 1 011 500 oameni), 10 290 tunuri și mortiere, 675 tancuri și 1 215 avioane.

Se desprinde că raportul de forțe era sensibil egal în privința numărului de oameni, iar la capitolele tancuri și artilerie era cu 1,3: 1 favorabil sovieticilor, în vreme ce aviația înclina cu 1,1:1 în folosul trupelor fasciste. Aceasta era situația generală, căci pe direcția loviturilor principale sovieticii au reușit să-și asigure o superioritate evidentă. În această privință este interesant de consemnat că în sectorul uneia dintre

principalele grupări de izbire (Armata 21 sovietică), raportul de forțe era favorabil trupelor sovietice: cu 3:1 în oameni și 4,6:1 în artilerie.

Netăgăduit, succesul operațiunii *Uranus* avea să depindă într-un grad înalt și de surprinderea adversarului. În acest scop, sovieticii au acordat o atenție specială păstrării secretului contraofensivei proiectate și mascării marilor concentrări de trupe.

În vederea contraofensivei, Comandamentul sovietic a procedat la regruparea corespunzătoare a forțelor din zona Stalingrad. În acest scop, la 28 septembrie 1942, Frontul Stalingrad a fost transformat în Frontul Don (comandant: K. K. Rokossovski), iar Frontul de Sud-Est a devenit Frontul Stalingrad (comandant: A. I. Eremenko). În fine, la 28 octombrie 1942 s-a constituit un nou front – Frontul de Sud-Vest (comandant: N. F. Vatutin) – care avea o menire specială în cadrul operațiunii *Uranus*.



### 19-20 noiembrie 1942 – Operațiunea *Uranus*, contraofensiva Armatei Roșii în Sud-Est

Fiecăruia dintre cele trei fronturi participante la contraofensivă i s-au stabilit sarcini precise în planul operațiunii. Astfel, Frontul de Sud-Vest, dispus între localitățile Verhni, Mamon-Kletskaia, urma să izbească cu forțele în subordine (respectiv armatele 1 Gardă, 5 Tancuri și 21 Infanterie) din direcția nord spre sud și sud-est spre Kalaci, pe Don, unde trebuia să întâlnească, pentru a prinde în clește principalele trupe fasciste ale grupării lui von Weichs, unitățile Frontului Stalingrad (în compunere: armatele 62, 64, 57, 51 și 28), ce avea să pornească de la sud de orașul asediat și să înainteze către nord-vest. În același timp, trupele Frontului Don (Armatele 65, 24 și 66), dispuse între

Kletskaia și Erzovka, pe Volga, aveau să acționeze pe două direcții spre sud și sud-est cu scopul de a reține armatele hitleriste de pe flancul nordic al grupării ce tindea spre Volga.

În prima decadă a lunii noiembrie 1942, preparativele Armatei Roșii erau în mare măsură încheiate. Deplasările delegaților *Stavkăi*, Jukov și Vasilevski, în zonele viitoarelor teatre ale operațiunii au permis să se conchidă că studierea dispozițiilor planului *Uranus*, concentrările de trupe etc. se desfășurau bine. În consecință, Jukov și Vasilevski propun la 13 noiembrie 1942, în cursul unei audiențe la Stalin, declanșarea contraofensivei Fronturilor de Sud-Vest și Stalingrad peste șase și, respectiv, șapte zile.



Stalingrad – bătălia în inima orașului

În primii ani după terminarea celui de-al doilea război mondial, unul dintre aspectele cele mai controversate ale bătăliei Stalingradului l-a reprezentat stabilirea gradului în care operațiunea *Uranus* a surprins trupele fasciste și *O.K.W.*-ul. Unii autori au susținut că declanșarea contraofensivei Armatei Roșii ar fi fost neașteptată pentru *Wehrmacht* și celelalte trupe ale statelor satelite. În prezent însă este bine stabilit că nemții au prins de veste despre preparativele sovieticilor în vederea începerii operațiunii *Uranus*. Astfel, serviciul de spionaj al armatei terestre germane din răsărit (*F.H.O.*) comandat între anii 1942 și 1945 de către colonelul (apoi generalul) Reinhard Gehlen, a descoperit la timp intențiile forțelor sovietice de contraatac în zona Stalingradului. În octombrie 1942, dar mai cu seamă la 6 și 13 noiembrie 1942, serviciul lui Gehlen a prevăzut producerea iminentă a ofensivei sovietice și, totodată, a indicat sectoarele vizate de inamic. Generalul Zeitzler, șeful Marelui Stat Major al *O.K.H.* cu începere din 24 septembrie 1942, a confirmat după război că în lunile octombrie-noiembrie 1942 a primit nenumărate informații neliniștitoare în sensul că „inamicul (sovieticii – nota ns.)



pregătea o gigantică ofensivă”<sup>65</sup>. Toate aceste știri au ajuns, bineînțeles, și la cunoștința *O.K.W.*-ului și a lui Adolf Hitler, care însă n-au putut fi convinși de iminența pericolului ce plana asupra Grupării Armate comandată de von Weichs.

Operațiunea *Uranus* a Armatei Roșii a început în conformitate cu orarul stabilit. În dimineața zilei de 19 noiembrie 1942, trupele Frontului de Sud-Vest aflate la o distanță mai mare de Kalaci, locul prevăzut pentru realizarea joncțiunii cu forțele sovietice venind de la sud de Stalingrad, s-au pus în mișcare, după un intens și prelungit foc de artilerie, cu avangărzi constituite din puternice unități de tancuri. A doua zi, după o pregătire de artilerie de 60 minute, armatele 51, 57 și 64 din componența Frontului Stalingrad au trecut și ele la contraatac, între orele 11 și 13. În ciuda tuturor eforturilor depuse și a ordinelor ferme ale Führerului de a se stăvili înaintarea Armatei Roșii, forțele comandate de von Weichs nu au putut face față situației, astfel că la 23 noiembrie 1942, orele 16, unitățile Frontului de Sud-Vest și ale Frontului Stalingrad, respectiv Corpul de Armată 4 blindat (comandant: generalul Kravcenko) și Corpul de Armată 4 mecanizat (comandant: generalul Volski), s-au întâlnit în localitatea Sovietski, la sud-est de Kalaci. În felul acesta, după numai cinci zile de acțiuni neîntrerupte, Armata Roșie a închis cercul în jurul forțelor inamice concentrate în zona Stalingrad, reușind să cuprindă în interior grosul a cinci armate ale *Axei*, dintre care două germane: Armatele 6 și 4 T. Aceasta înseamnă că în cleștele de la Stalingrad Gruparea de Armate a lui von Weichs a lăsat 330 000 de oameni, plus o cantitate considerabilă de mijloace tehnico-militare.

Străduindu-se să salveze ceea ce se mai putea dintre trupele încercuite de Armata Roșie, o serie de comandanți germani au încercat – după 22 noiembrie 1942, atunci când joncțiunea Fronturilor de Sud-Vest și Stalingrad se profila în mod clar – să obțină de la Hitler ordinul de retragere de la Stalingrad. În acest sens, generalul von Weichs, comandantul Grupării „B”, a solicitat *O.K.W.*-ului la 22 noiembrie 1942 să dispună deplasarea spre vest a Armatei 6, iar la 23 noiembrie, ora 21,30, generalul Paulus s-a adresat personal lui Hitler pentru a i se acorda „libertatea de mișcare”. Dacă s-ar fi dat curs acestor cereri, negreșit că pierderile forțelor *Axei* la Stalingrad ar fi fost mai mici, dat fiind că în zilele de 22-23 noiembrie 1942 o tentativă de rupere a încercuirii era posibilă, întrucât pozițiile ocupate de Armata Roșie nu fuseseră consolidate încă. Dar Führerul și *O.K.W.*-ul au decis ca armatele încercuite să rămână pe loc. Astfel, la 22 noiembrie 1942 Hitler a adresat o telegramă lui Paulus, indicându-i ca trupele lui să „aștepte” ajutor din afara încercuirii, pentru ca la 24 noiembrie 1942 – în dezacord cu Zeitzler, dar sprijinit de Göring, Keitel și Jodl – să transmită un mesaj prin radio care cerea comandantului Armatei 6 să rămână la Stalingrad. Trimitând acel mesaj – „cel mai fatal” pentru armata germană din timpul ultimului război mondial, după opinia lui Heinz Schröter – Hitler a nădăjduit că, în ciuda succesului momentan

---

<sup>65</sup> Relativ la descoperirea de către serviciile de informații române a intențiilor rusești în privința iminenței contraofensivei Armatei Roșii la 19-20 noiembrie 1942, cf. *infra* capitolul intitulat *Români și Stalingradul*.

reputat de Armata Roșie, el va putea în cele din urmă să schimbe în folosul său soarta bătăliei de pe Volga, reușind să captureze întreg Stalingradul ori, dacă situația trupelor încercuite avea să se înrăutățească peste măsură, să vină în ajutorul lor atât pe calea unui „pod aerian” bine organizat, cât și prin executarea unor puternice lovituri de la vest spre est, care să scoată în orice moment forțele prinse în „cleștele” sovietic. Toate aceste speranțe ale Führerului s-au dovedit însă iluzorii, nici una neputându-se împlini în cursul zilelor și săptămânilor ce au urmat datei de 24 noiembrie 1942 ...



### **Final** la Stalingrad – Feldmareșalul Paulus a capitulat!

Evoluția evenimentelor petrecute după 24 noiembrie 1942 este prea bine cunoscută cititorului pentru a insista asupra lor. Se știe că îndată după joncțiunea Fronturilor de Sud-Vest și Stalingrad, Armata Roșie a consolidat toate segmentele cercului în care a prins armatele *Axei*, astfel că tentativa generalului von Manstein, întreprinsă cu începere de la 12 decembrie 1942, de a stabili legătura cu Paulus a eșuat. În continuare, trupele sovietice, neprimind un răspuns pozitiv la propunerile adresate inamicului de a capitula imediat, au trecut la lichidarea forțelor *Axei* încercuite la Stalingrad, operațiune care a luat sfârșit la 2 februarie 1943. Această dată reprezintă punctul final al istoricei bătălii a Stalingradului, care datorită pierderilor provocate trupelor *Axei* și consecințelor multiple pentru cel de-al III-lea Reich a reprezentat una dintre cele mai mari înfrângeri militare suferite vreodată de Germania.

Pentru desfășurarea ostilităților sovieto-germane, ca și pentru determinarea cursului celui de-al doilea război mondial, deznodământul bătăliei de la Stalingrad a constituit, sub toate raporturile, un *punct de cotitură*. Pentru cei mai mulți și mai renumiți teoreticieni militari sau istorici ai conflagrației dintre 1939 și 1945 (dintre care-i amintim pe B. H. Liddell Hart, Kurt von Tippelskirch, Eddy Bauer, Henri Michel), după Stalingrad a devenit evident faptul că Germania nu mai putea câștiga războiul. În schimb, eșecul trupelor germane pe Volga, survenit aproape simultan cu insuccesele celorlalte state ale *Axei* și chiar ale Reichului în Africa de Nord și ale Japoniei în

Pacific, au confirmat trecerea generală a inițiativei în război de partea forțelor armate ale Națiunilor Unite<sup>66</sup>.

Declanșarea contraofensivei victorioase a Armatei Roșii din noiembrie 1942 a coincis cu începutul celei de a doua perioade a Marelui Război pentru Apărarea Patriei – aceea a „marilor cotituri”. Succesul de la Stalingrad din 1942-1943 a inaugurat în mod strălucit seria acestor cotituri decisive în desfășurarea războiului sovieto-german, continuate la Kursk (iulie-august 1943) și pe Nipru (septembrie-noiembrie 1943). În consecință, pe Frontul de Est inițiativa a trecut *deplin și definitiv* de partea Armatei Roșii.

În perioada următoare, ultima, a Marelui Război pentru Apărarea Patriei (1944-1945), armatele sovietice au reputat un șir de victorii zdrobitoare – precum îndeosebi în operațiunile din sectoarele „Centru” (iunie-iulie 1944), „Nord” (iulie-august 1944), „Sud” (august-septembrie 1944), Vistula-Oder (ianuarie-februarie 1945), Prusia Orientală (ianuarie-aprilie 1945), Budapesta (ianuarie-martie 1945) și Viena (martie-aprilie 1945) – care au condus *Wehrmachtul* în pragul capitulării totale și necondiționate, iar Germania hitleristă – în faza prăbușirii<sup>67</sup>.

---

<sup>66</sup> Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, p. 372-373.

<sup>67</sup> Relativ la episodul Stalingradului, desfășurare și consecințe pentru istoria conflagrației în ansamblu, reținem din extrem de bogata literatură ce i-a fost consacrată: Gert Buchheit, *Hitler – chef de guerre*, I, *Les conquêtes: 1939-1942*, Paris, Éditions „J'ai lu”, 1961; Alain Desroches, *La campagne de Russie d'Adolf Hitler (juin 1941 – mai 1945)*, Paris, 1964; Joachim Fest, *Hitler*, vol. 2, Paris, Gallimard, 1973; Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, ediția citată; Eddy Bauer, *Histoire controversée de la Deuxième Guerre mondiale*, vol. 4, Monaco-Ville, Jaspard Polus, 1968; Raymond Cartier, *La Seconde Guerre mondiale*, vol. 2, Paris, Éditions Larousse-Paris Match, 1965; Kurt von Tippelskirch, *Istoriia vtoroi mirovoi voini*, Moskva, 1956; B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971; William L. Shirer, *Le III<sup>e</sup> Reich. Des origines à la chute*, Paris, Stock, 1967; A.M. Samsonov, *Stalingradskaia bitva*, Moskva, 1960; idem, *Stalingrad*, în „Historia-Magazine” (Paris), nr. 47/1968; N. Iakovlev, *19 noiembrie 1942*, Moskva, 1972; *Istoriia Velikoi Otečestvennoi voini Sovetskogo Soiuză 1941-1945*, vols. 2-3, Moskva, 1961-1963; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, ediția citată; Gerard Mihaud, *Stalingrad. Porte de la victoire*, Paris, 1946; D. M. Proektor, *Fașizm: Put agresivă și ghibeli*, Moskva, Nauka, 1985; Jürgen Förster, *Stalingrad Risse im Bündnis 1942/43*, Freiburg i. Br., Verlag Rombach, 1975; Despre rolul serviciilor secrete aliate și axiste în desfășurarea bătăliei de pe Volga, vezi mai ales: Gilles Perrault, *L'Orchestre Rouge*, Paris, Fayard, 1967; Leopold Trepper, *Le grand jeu*, Paris, A. Michel, 1975; Pierre Accoce et Pierre Quet, *La guerre a été gagnée en Suisse. L'affaire Roessler*, Paris, Perrin, 1966; J.R.D. Boucart, *L'espionnage soviétique*, Paris, Fayard, 1962; Gh. Buzatu, *Războiul secret*, Iași, Editura Junimea, 1973; Reinhard Gehlen, *L'Organisation Gehlen*, Paris, Fayard – Presses de la Cité, 1972; Radó Sándor, *Sub pseudonimul „Dora”*, București, Editura Politică, 1974; *Soveïskie organî gosudarstvennoi bezopasnosti v godi Velikoi Otečestvennoi voini*, în „Voprosi istorii” (Moskva), nr. 5/1965; H. Zolling, H. Höhne, *Le Réseau Gehlen*, Paris, 1973; Walter Laqueur, A

## Conferința de la Teheran

Încă de la sfârșitul anului 1943 devenise evident că înfrângerea Reichului și a statelor Axei era nu numai probabilă ci și posibilă. În context, cei „Trei Mari” – Roosevelt, Churchill și Stalin – se întâlnesc pentru prima oară la Teheran – la 28 noiembrie 1943 – pentru a studia problemele lumii după război și pentru a stabili o strategie comună<sup>68</sup>. În drum spre Teheran, Roosevelt și Churchill s-au întâlnit cu Cian Kai-și (Jiang Jieshi) la Cairo. Acesta, încă din martie 1943 publicase lucrarea intitulată *Destinul Chinei* în care își expusese programul politic cu privire la viitorul Chinei. De asemenea, el critica puterile străine pentru faptul că au subjugat China impunându-i tratatele inegale și își exprima nemulțumirea pentru că Anglia nu retroceda Hong-Kong-ul și nu permitea reintegrarea în granițele țării a Tibetului<sup>69</sup>. La Cairo, s-au reglementat în esență probleme militare, dar s-a insistat asupra necesității pentru Marea Britanie de a recupera Singapore și Hong-Kong. Mai târziu (la întoarcerea de la Teheran), la 1 decembrie 1943, a fost publicată o declarație a celor trei lideri (Marea Britanie, S.U.A., China), care devenea baza politicii ulterioare pentru Extremul Orient<sup>70</sup>.



Stalin, Roosevelt și Churchill la Teheran - 1943

La Conferința de la Teheran s-au discutat probleme importante privind atât desfășurarea războiului în Europa cât și starea postbelică a unor țări europene, mai

---

*World of Secrets. The Uses and Limits of Intelligence*, New York, Basic Books, Inc., 1985; V. P. Borovička, *Cifruri strict secrete*, București, Editura Politică, 1984.

<sup>68</sup> Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Cronologie*, București, Editura Politică, 1984, p. 317.

<sup>69</sup> Anna Eva Budura, *Triumful Dragonului. China în cel de-al doilea război mondial*, ediția a II-a, București, Editura TOP FORM, 2007, p. 162.

<sup>70</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 279.

precis<sup>71</sup>: deschiderea celui de-al doilea front, în Europa, ca mijloc principal de încheierea războiului. Roosevelt și Churchill, au promis, ca termen maxim, luna mai 1944, subliniind că prin viitoarea operațiune „Overlord” anglo-americanii vor fi în măsură să lanseze 16 divizii britanice și 19 americane cu o forță combativă mult mai mare ca a diviziilor germane, iar în următoarele trei luni să fie debarcați peste Canal circa un milion de oameni; în acele condiții, cei Trei Mari deciseră, între altele, să nu se desfășoare o debarcare aliată în Balcani (varianta Churchill), ci întreg efortul militar să fie concentrat pentru „Operațiunea Overlord”<sup>72</sup>. Problema frontierelor Poloniei: Churchill, care se înțeleșese în prealabil cu Stalin, propune ca teritoriul Poloniei să fie cuprins între Oder și așa-numita „linie Curzon”<sup>73</sup> cu eventuale modificări în funcție de situația demografică. (Cu acel prilej, guvernul sovietic a revendicat porturile Königsberg și Klaipeda/Memel); Stalin se declară de acord ca, după terminarea războiului în Europa, Uniunea Sovietică să declare război Japoniei. S-a adoptat și „Declarația cu privire la Iran”, prin care cele 3 Mari Puteri Aliate se angajau să acorde ajutor economic acestei țări în timpul și după terminarea războiului; se hotărî ca mișcarea de rezistență din Iugoslavia să fie ajutată cu arme, muniții și echipament militar și să se obțină intrarea Turciei în război împotriva Puterilor Axei. De asemenea, „problema finlandeză” a fost prezentată de președintele Roosevelt, la 1 decembrie, ca rezultat al intervențiilor unor grupuri de politicieni finlandezi, guvernamentali și neguvernamentali, de a încheia o pace separată prin ieșirea Finlandei din războiul dus alături de Germania nazistă. S-a discutat și despre Organizația Națiunilor Unite care să fie compusă din trei organisme principale: *Adunarea Generală*, la care să participe toate națiunile, pentru a discuta problemele mondiale; *Comitetul Executiv* care să se ocupe de problemele non-militare, compus din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și China, două țări europene, una din America de Sud, una din Orientul Mijlociu, una din Extremul Orient și un dominion britanic; în sfârșit, ceea ce Roosevelt numea „cei patru agenți de poliție” (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și China) cu sarcina de a lua măsuri militare energice și imediate în cazul în care pacea ar fi amenințată<sup>74</sup>. Conferința de la Teheran s-a încheiat cu o „Declarație a celor Trei Puteri” (semnată de „Cei Trei” la 1 decembrie 1943), în care „cele trei guverne își exprimă hotărârea de a conlucra sincer și deschis, atât în timpul războiului cât și după aceea”.

Anul 1944 a însemnat și adoptarea primului proiect comun al Marilor Puteri (S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S.) cu valoare de statut al viitoarei organizații internaționale. Reuniunea cvadripartită a avut loc în lunile august-octombrie 1944 la

---

<sup>71</sup> Leonida Loghin, *Mari conferințe internaționale. 1939-1945*, București, Editura Politică, 1989, p. 350-361.

<sup>72</sup> *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 211.

<sup>73</sup> Howard Jones, *Crucible of Power. A History of American Foreign Relations from 1897*, vol. III, Delaware, A Scholarly Resources Inc., 2001, p. 199-200.

<sup>74</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 281.

Dumbarton Oaks, lângă Washington<sup>75</sup>. Conferința a elaborat un document intitulat *Propuneri provizorii pentru constituirea unei organizații internaționale generale* care avea drept scop: menținerea securității și păcii internaționale; crearea, prin cooperare internațională, a condițiilor de stabilitate și prosperitate necesare promovării relațiilor amicale și pacifice dintre națiuni, esențiale pentru menținerea securității și păcii. Ca organe de lucru ale organizației se propuneau: o adunare generală; un consiliu executiv; o curte internațională de justiție și un secretariat general<sup>76</sup>.

În acest timp, o semnificație aparte pentru evoluția situației internaționale a avut-o vizita premierului Winston Churchill la Moscova, în octombrie 1944. A fost un prilej de a regla, încă din seara de 9 octombrie 1944, interesele Marii Britanii și ale Uniunii Sovietice în Europa de Est și Balcani<sup>77</sup>. Potrivit *Memoriilor* lui Churchill, Stalin a acceptat propunerea britanică de a încheia un „*acord procentual*” care delimita „zonele de influență” ale celor două Puteri în Europa de Sud-Est<sup>78</sup>: U.R.S.S. primind 90% în România, 80% în Bulgaria și Ungaria, iar Regatul Unit al Marii Britanii 90% în Grecia, iar în privința Iugoslaviei departajarea făcându-se „frățește” pe principiul „fifty-fifty”<sup>79</sup>. Deși ulterior premierul britanic a pretins că mai degrabă era vorba de împărțirea sferelor de influență pentru epoca ostilităților, evoluția evenimentelor (decembrie 1944 – Atena, martie 1945 – București) a confirmat existența și aplicarea întocmai a înțelegerii de la Moscova pe un timp îndelungat, în bună măsură și în prezent<sup>80</sup>.

### Conferința de la Yalta

La sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, cei 3 Mari Aliați își puneau problema revizuirii planurilor operativ-strategice și reșezării lor pe ideea centrală a operațiilor decisive care să ducă, cât mai repede, la terminarea războiului în Europa împotriva Germaniei iar în Extremul Orient contra Japoniei.

În centrul preocupărilor s-au aflat și *definitivarea statutului postbelic al Europei*, ca și chestiunile organizării păcii mondiale a securității generale, ceea ce impunea revederea și definitivarea propunerilor de la Dumbarton Oaks. Se impunea, deci, rezolvarea urgentă a acestor probleme întrucât, așa cum relevase Roosevelt, „evenimentele se desfășoară foarte repede și cu un mare succes”. Astfel, s-a pregătit și întrunit o nouă conferință a celor 3 Mari Aliați. Noua conferință a avut loc la Yalta, în Crimeea, între 4 și 11 februarie 1945 (denumirea codificată „Argonaut”). Cei 3 Mari Aliați – Roosevelt, Churchill, Stalin – au fost însoțiți de miniștrii de externe, șefii

---

<sup>75</sup> Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 135.

<sup>76</sup> *Ibidem*, p. 157-160.

<sup>77</sup> Peter Calvocoressi, *Politica mondială – după 1945*, București, Editura ALLFA, 2000, p. 4.

<sup>78</sup> *Vezi infra* cap. 23 august 1939.

<sup>79</sup> Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 211.

<sup>80</sup> Nicolae Baci, *Agonia României. 1944-1948*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 122.

statelor majore generale ai statelor respective, de experți militari și civili. Dacă la Teheran, în condițiile cunoscute ale anului 1943, au fost abordate cu precădere chestiuni de ordin strategic, la Yalta, în pragul prăbușirii Germaniei, problemele politice au ajuns să domine agenda întâlnirii<sup>81</sup>. Numeroși analiști istorici susțin că la întâlnire s-au fixat echilibrele politice de după război și s-a consfințit divizarea Europei, mai mult că, după Yalta, s-a derulat epoca specifică dominației celor două superputeri - S.U.A. și U.R.S.S., care, până de curând, și-au disputat întâietatea planetară<sup>82</sup>.



Churchill, Roosevelt și Stalin la Yalta în 1945

Fiecare dintre cei trei lideri aliați au expus la Conferință un anume program propriu de valori, fiecare avea propria sa imagine asupra lumii și obiective majore pe care spera să le poată realiza în anii ce urmau sfârșitului războiului. Roosevelt, de pildă, întrevedea o implicare internațională a S.U.A. după un model cvasi-wilsonian, în vreme ce în viziunea mondială a lui Churchill domina convingerea că o singură putere, indiferent de ideologie, ar putea domina continentul european; în concepția lui Stalin un rol important îl avea conceptul de „control personal”, iar dorința lui cea mai mare era aceea ca atât lumea occidentală cât și cea socialistă să fie „echilibrate”<sup>83</sup>, pretinzând, pentru excluderea „încercuirii capitaliste”, drept garanții pentru Rusia care suferise enorm în urma agresiunii lui Hitler, un fel de „brâu de siguranță”<sup>84</sup>, în spatele căruia era musai să fie incluse state din Europa Est-Centrală<sup>85</sup>. Alte probleme principale dezbătute aveau în vedere: viitorul Germaniei; războiul împotriva Japoniei; organizarea Națiunilor Unite; frontierele și viitorul guvern ale Poloniei etc. Totodată, Roosevelt a depus un

---

<sup>81</sup> D. D. Hatchet, G. G. Springfield, *Yalta, înțelegeri pentru 50 de ani*, București, Casa de Editură „Excelsior – Multi Press”, 1991.

<sup>82</sup> Sergio Romano, *op. cit.*, p. 16.

<sup>83</sup> D. D. Hatchet, G. G. Springfield, *op. cit.*, p. 25-34.

<sup>84</sup> Cf. Laurențiu Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurită*, București, Editura Corint, 2010, *passim*.

<sup>85</sup> *Ibidem, passim*; Arthur Conte, *Ialta sau împărțirea lumii (11 februarie 1945)*, București, Editura Compania, 2000, p. 181.

document întocmit de Departamentul de Stat, intitulat *Declarație asupra Europei Eliberate*, cu trimiteri vagi la „dreptul popoarelor de a alege forma de guvernământ sub care vor trăi”<sup>86</sup>. Acceptat de Uniunea Sovietică, precum și de Marea Britanie, el se referea direct la viitoarea ordine politică în Răsăritul Europei. Textul proclama „dreptul tuturor oamenilor de a alege forma de guvernământ în care urmau să trăiască” și „reinstaurarea drepturilor suverane și a autoguvernării pentru popoarele care au fost private cu forța de ele”<sup>87</sup>. Secțiunea cea mai importantă din acest document reclama: „*Pentru a sprijini instituirea condițiilor în care popoarele eliberate să-și poată exercita aceste drepturi, cele trei Guverne își vor uni eforturile ca să-i ajute pe oamenii din orice stat european eliberat sau fost stat satelit al Axei din Europa, unde, după părerea lor, situația reclamă: stabilirea condițiilor necesare păcii pe plan intern; luarea de măsuri urgente în vederea ușurării situației popoarelor grav afectate; instalarea unor autorități guvernamentale interimare care să reprezinte absolut toate elementele democratice ale populației și asigurarea cât mai curând posibil a venirii la putere prin alegeri libere a unor guverne care să corespundă voinței populației; și facilitarea la nevoie a organizării unor astfel de alegeri*”<sup>88</sup>.

Evoluția desfășurărilor politico-diplomatice și militare în zonă avea să confirme că nici una din respectivele prevederi nu avea să fie respectată și, deci, împlinită. De asemenea, se recomanda crearea unui comitet special – compus din ambasadorul american J. Winant, ambasadorul sovietic Fiodor T. Gusev și Anthony Eden – care urma să se întâlnească la Londra pentru a discuta și stabili procedurile de divizare a Germaniei (zonele de ocupație). Totodată, Germania pierdea o parte a teritoriilor din Est: Prusia Orientală era anexată U.R.S.S.-ului, iar o parte a Pomeraniei și Prusiei erau acordate Poloniei. Aceasta din urmă, deposedată de teritoriile estice incluse în URSS, își va vedea, în atare condiții, frontierele mutându-se de la Est la Vest. Cele din Est erau în mare parte trasate după faimoasa „Linie Curzon” (vezi, *infra*, schița foto), așa cum se convenise după primul război mondial, pentru a se obține în nord-vest „Linia Oder-Neisse” și Gdanskul (Danzig), cu care liderii occidentali n-au fost de acord, deși au recunoscut, în principiu, „dreptul” Varșoviei de-a primi substanțiale extinderi teritoriale.

În ceea ce privește chestiunea poloneză, în seara zilei de 9 februarie, liderii diplomatici ai celor trei Mari Puteri, după o lungă și tensionată dezbateră, au ajuns la un acord în mai multe puncte, printre care: recunoașterea faptului că Armata Roșie crease o nouă situație în Polonia; că un guvern provizoriu trebuia constituit în principal din delegați ai cabinetului în funcție la Varșovia și din alți lideri polonezi din interiorul și din afara Poloniei. Mai apoi, Molotov, Harriman și ambasadorul britanic Clark-Keer urmau să discute la Moscova cu toți liderii polonezi pentru reorganizarea regimului de

---

<sup>86</sup> Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne, 1920-2000*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 425.

<sup>87</sup> *Ibidem*, p. 425-426.

<sup>88</sup> Arthur Conte, *op. cit.*, p. 297-300.



la Varșovia, viitorul guvern trebuind să organizeze alegeri libere, iar Puterile Aliate având să recunoască rezultatul alegerilor<sup>89</sup>.



Linia Curzon, 1945

Relativ la Japonia, Roosevelt a insistat foarte mult ca Rusia să se angajeze că va interveni în război. În consecință, s-a încheiat un acord având următoarele puncte: U.R.S.S. va declara război Japoniei la trei luni după înfrângerea Germaniei; Statele Unite vor da un ajutor prețios Armatei Roșii, comandate de mareșalul Vasilievski, mai ales în Siberia și la apărarea Peninsulei Kamceatka; bazele americane puteau să fie amenajate la Komsomolsk și Nicolaevsk, precum și pe fluviul Amur, cu condiția ca geometrii americani însărcinați cu efectuarea releveelor topografice să îmbrace uniforme sovietice; U.R.S.S. urma să-și recupereze toate „drepturile” teritoriale pe care

<sup>89</sup> D. D. Hatchet, G. G. Springfield, *op. cit.*, p. 78; Arthur Conte, *op. cit.*, p. 278.

le pierduse în 1905, și anume controlul căilor ferate din Manciuria, baza de la Port-Arthur, sudul insulei Sahalin și, în plus, arhipieleagul Kurile<sup>90</sup>.

La Yalta au fost abordate și chestiuni mai puțin „arzătoare”, dar controversate, privind Europa Est-Centrală, cum era și problema Iugoslaviei. Dar, spre deosebire de celelalte state est-europene, Iugoslavia, având un guvern al partizanilor, nu prea a fost influențată de opinia occidentală și, drept urmare, țara a fost organizată pe o bază federală (fiind împărțită în șase republici: Bosnia-Herțegovina, Croația, Macedonia, Muntenegru, Slovenia și două provincii autonome, Kosovo și Vojvodina)<sup>91</sup>. Pentru România, la nici 30 de zile după despărțirea „Argonauților”, Yalta s-a confundat deja cu instalarea guvernului predominant comunist al dr. Petru Groza. De remarcat faptul că instaurarea guvernului Groza nu a fost nici discutată, nici proiectată la Yalta, dar a rezultat din modul în care U.R.S.S., putere ocupantă pe atunci în România și beneficiind din plin de predominanța celor 90 de procente admise anterior de Churchill, și-a impus cu brutalitate sistemul social-politic pe planul comunizării rapide și decisive a sud-estului european<sup>92</sup>. Cu acel prilej, s-a remarcat A. I. Vișinski, adjunctul ministrului de Externe al U.R.S.S. și viitorul nr. 1 al diplomației sovietice, care, după ce participase alături de Stalin și colaboratorii la lucrările conferinței din Crimeea, a fost trimis la București, pentru a aplica „la fața locului” doctrina ce exprima ... „spiritul Yaltei”. Vișinski a acționat, în România, atât de necruțator, încât numeroși istorici i-au atribuit o faimoasă formulă, pe care el n-a pronunțat-o, dar a ilustrat-o ca împuternicit al Imperiului Roșu într-o satrapie oarecare: „Yalta sunt eu”<sup>93</sup>. Era clar, Stalin acționa la București în penumbra acordului tacit cu anglo-americanii, mai ales că Churchill era lipsit de reacție, legat fiind de procentele sugerate și admise la Moscova în octombrie 1944. De altfel, în *Memorii*, premierul britanic se justifică: „... Dacă protestam prea viguros față de el (Stalin), îmi putea spune: <<Eu nu am jenat acțiunea voastră în Grecia, de ce nu mă lăsați să fac la fel în România?>>” Prezent la Yalta, ambasadorul american la Moscova, W. A. Harriman, dădea, și el, vina pe Stalin: „A apărut un mit despre Yalta, că într-un fel sau altul Roosevelt și Churchill au vândut Europa Estică lui Stalin. Nu este adevărat de loc... S-a hotărât ca aceste țări să-și decidă proprii guvernări prin alegeri libere. Dar Stalin nu a permis acest lucru”<sup>94</sup>.

Sfârșitul previzibil al războiului a provocat, în domeniul relațiilor internaționale, un optimism nejustificat de evoluțiile ulterioare, care nu au întârziat să intre în orizontul Războiului Rece, care avea să succedă nemijlocit conflictului „cald” dintre 1939 și 1945. Astfel, timp de o lună după semnarea acordurilor de la Yalta, Aliații încă vor mai

---

<sup>90</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 301; Arthur Conte, *op. cit.*, p. 267.

<sup>91</sup> Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. II, Iași, Editura Institutul European, 2000, p. 268.

<sup>92</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 415.

<sup>93</sup> *Ibidem*, p. 416.

<sup>94</sup> Gh. Onișoru, *Istoria contemporană universală după 1945*, București, Editura Fundației România de Măine, 2004, p. 14.

spera într-o cooperare internațională bazată pe sinceritate și reciprocitate. Este momentul în care „The New York Times” și „Izvestia” vorbeau la unison despre „o cotitură majoră în istoria Europei; este momentul în care – cităm în continuare din presa internațională a timpului – propagandiștii întâlnirii dintre soldații americani și cei sovietici de pe Elba pleacă în turnee ca niște adevărate vedete de cinema; este momentul în care mai puțin de 10% din occidentali se declară împotriva acordurilor internaționale cu privire la viitorul Europei. Totul durează până în martie când americanii încep să se îngrijoreze de intruziunea comunistă în Polonia, precum și de înghețarea hărții europene care ar putea rezulta din aceasta”<sup>95</sup>. La sfârșitul anului 1944, forțele sovietice controlau pe deplin România și nordul Balcanilor, iar până în mai 1945 și Europa Centrală și de Est (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia)<sup>96</sup>. Astfel, înfrângerea Germaniei, obținută nu prin contribuția primordială a unei coaliții europene de state, ci de către o alianță în care principalii actori erau două mari puteri extraeuropene (una geografic, cealaltă ideologic), a determinat ca soarta lumii, și a Europei deopotrivă, să nu mai fi fost decisă la Londra, Paris sau Berlin, ci prioritar la Washington și Moscova. În anii ce au urmat, în toiul Războiului Rece (1945-1991), Europa va deveni un teren preferat de confruntare, în care fiecare dintre cele două superputeri își putea pune în aplicare propriile obiective și demonstra succesul<sup>97</sup>.



Expansiunea URSS în Europa după 1944/45

În temeiul acestor realități, specifice epocii de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, putem considera că Uniunea Sovietică a reușit să-și impună punctul de vedere fie la masa tratatelor, fie după încheierea negocierilor, profitând din plin de avantajul militar pe care îl avea în Europa Est-Centrală, în fapt **ocupată** și supusă, prin forță, **unui amplu proces de sovietizare sau stalinizare = comunizare**. Desfășurat într-un ritm susținut, împlinit practic în numai câțiva ani (1945-1949), fără **nici o**

<sup>95</sup> Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european*, București, Editura Cartier, 2001, p. 343-344.

<sup>96</sup> Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 106.

<sup>97</sup> *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 44.

**reacție semnificativă și hotărâtă din partea Puterilor Occidentale**<sup>98</sup>. Potrivit constatărilor lui Soulet, „în mai puțin de cinci ani (1945-1949), sistemul comunist înregistrează un avans extraordinar în lume ... Comuniștii se aflau nu numai în fruntea Uniunii Sovietice și Mongoliei (al cărei regim fusese consolidat printr-un acord chinosovietic în 1945), dar și la conducerea a opt state din Europa de Est și meridională (Albania, Germania de Est, Bulgaria, Ungaria, Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia) și, în Asia, în fruntea Chinei Populare și a Republicii Populare Democratice Coreene”<sup>99</sup>.

### **Conferința de la San Francisco - Charta Națiunilor Unite**



San Francisco, 1945

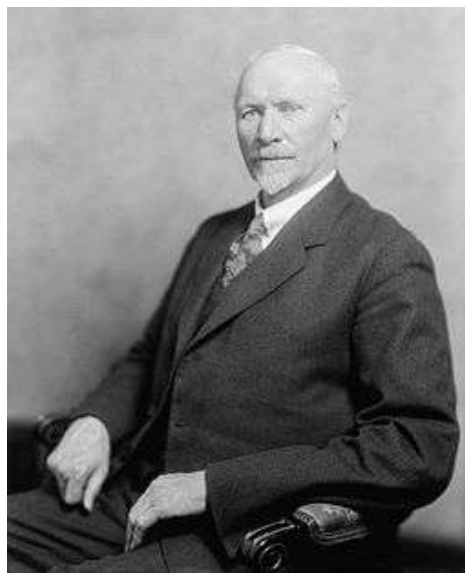
Încă din iarna anului 1945, Roosevelt a lansat ideea unei noi reuniuni la nivel înalt anglo-sovieto-americană pentru rezolvarea multiplelor chestiuni politice și militare în suspensie. Astfel că, la 25 aprilie 1945, se deschideau, într-un cadru festiv, în clădirea Operei din San Francisco, lucrările Conferinței Generale a Națiunilor Unite –

---

<sup>98</sup> Cf. Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, *passim*.

<sup>99</sup> *Ibidem*, p. 12.

pentru crearea organizației internaționale<sup>100</sup>. Președintele Truman a adresat un mesaj reuniunii, subliniind importanța deosebită a forumului. Erau reprezentate, prin 282 delegați și 1 444 de consilieri și asistenți, 46 de state semnatar ale Declarației Națiunilor Unite. Al 47-lea semnatar al documentului, Polonia, nu era prezent, abia apoi recunoscându-i-se calitatea de membru fondator. Tot ulterior au fost admise alte patru state: Argentina, Danemarca, Bielorussia și Ucraina, așa încât, la final, numărul total al acestora s-a ridicat la 50. Delegațiile Marilor Puteri erau conduse de miniștrii de externe: E. R. Stettinius Jr. (S.U.A.), V. Molotov (U.R.S.S.), A. Eden (Marea Britanie), T. V. Soong (China) și A. Bidault (Franța). (Ulterior, conducerea delegației sovietice a preluat-o Gromîko, iar a celei britanice, lordul Halifax). Între participanți se aflau și veterani ce fuseseră prezenți la Paris, în 1919, la fondarea Societății Națiunilor (feldmareșalul Jan Christiaan Smuts sau dr. Wellington Koo). *Scopul Conferinței a fost discutarea și aprobarea Chartei Organizației Națiunilor Unite, însărcinată cu menținerea păcii și securității în lume.*



Feldmareșalul Smuts, între Paris și San Francisco

Negocierile de la San Francisco au relevat confruntarea dintre interesele naționale și cele internaționale, tendințele favorabile creării unei noi ordini mondiale. Statele mici au avut o contribuție constructivă, realistă la elaborarea *Chartei*, deși, în absența unor mari personalități care să le reprezinte interesele și tendințele, precum și datorită conjuncturii, nu au reușit să modifice principial statutul major al Marile Puteri, respectiv S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, China și Franța. La San Francisco s-a făcut resimțită influența opiniei publice mondiale, astfel încât – după exemplul Constituției

---

<sup>100</sup> Apud Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 233-276.

nord-americane - fraza de debut a *Chartei* - „**Noi, Popoarele Națiunilor Unite**” - nu era o formulare demagogică, ci reflecta mai degrabă o stare de spirit<sup>101</sup>. Opinia publică mondială cerea modificarea vechii ordini internaționale, care nu fusese în măsură la finele anilor '30 să asigure pacea.

În prezent, după mai mult de șase decenii de activitate, ONU, ale cărui baze au fost lărgite permanent, se poate vorbi cu adevărat de un organism la nivel și de influență mondială. Deși s-a confruntat cu numeroase crize, ONU s-a dovedit a fi avut un rol important – adeseori decisiv - în evitarea unor grave conflicte, unele de amploare și efecte mondiale, însă nu a reușit să tuteleze Marile Puteri, care, prin dreptul lor de *veto* în calitatea de membri permanenți ai Consiliului de Securitate, pot bloc oricând orice decizie exprimată de majoritatea covârșitoare a statelor membre.

### **Conferința de la Potsdam**

Dacă la San Francisco s-au discutat probleme de organizare a unui organism la nivel planetar, ultima Conferință a celor „Trei Mari”, desfășurată la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945), a fost într-un fel un prilej de „bilanț” în urma înfrângerii Germaniei. Lângă Berlin au fost prezenți Harry Truman, noul președinte al S.U.A., succesorul lui F. D. Roosevelt, I.V. Stalin și Winston Churchill, înlocuit pe parcursul lucrărilor de succesorul său ca premier - Clement Attlee. Șefii de state erau însoțiți de miniștrii de externe, experți militari, diplomați<sup>102</sup>. La propunerea liderului sovietic lucrările conferinței urmau să fie conduse de Truman, care a propus dezbaterea și soluționarea a patru probleme urgente: crearea unui Consiliu al Miniștrilor de Externe destinat să pregătească Tratatul de Pace cu unele state aliate ori satelite ale Germaniei (Italia, România, Ungaria, Finlanda și Bulgaria) precum și forumul păcii; formarea unui/unei Consiliu (Comisii) de control în Germania; politica în Europa orientală; Italia. La Potsdam, cei „Trei Mari” trebuiau să ofere și au sugerat soluții globale problemelor lumii postbelice. În schimb, ei au rămas blocați în problemele Europei Centrale și de Est, occidentalii devenind pe parcursul întrunirii tot mai preocupați de semnificația refuzurilor sovietice de a răspunde în vreun fel obiecțiilor lor legate de componența guvernelor român, bulgar și maghiar<sup>103</sup>. Anglo-americanii s-au referit la situația din Bulgaria și România, unde guvernele nu erau democratice și unde Comisiile de Control Aliate practic nu funcționau, iar Uniunea Sovietică își exercita singură autoritatea. Churchill a condamnat faptul că membrii misiunii britanice de la București nu aveau libertatea de circulație: „În jurul lor pare să fi căzut o cortină de fier”<sup>104</sup>. Pe de altă parte, anglo-americanii doreau să intre în posesia întreprinderilor industriale care le aparținuseră în România sau să obțină o compensație pentru fostele lor societăți (și pe

---

<sup>101</sup> *Ibidem*, p. 273.

<sup>102</sup> Leonida Loghin, *Mari conferințe*, p. 483-525.

<sup>103</sup> *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 49.

<sup>104</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, p. 307.

care sovieticii le confiscaseră, sub pretextul că acestea erau ... proprietăți germane). Nici un acord nu a fost realizat asupra acestui punct<sup>105</sup>. Mai mult, „atmosfera de înțelegere” între cei Trei Mari se va tensiona la cea dintâi Conferință a Miniștrilor de Externe (Londra, 10 septembrie – 2 octombrie 1945), unde s-au discutat proiectele Tratatelor de Pace cu România și Bulgaria și unde Marea Britanie și S.U.A. au provocat vii discuții, ca urmare a nerecunoașterii guvernelor acestor țări. Dar instrucțiunile lui Stalin către Molotov erau foarte clare: „Românii se simt excelent și se vor ține tare și, după toate datele, mașinațiile Aliatilor vor fi zdrobite. Este necesar ca și tu să te ții tare și să nu faci nici un fel de concesiuni Aliatilor pe seama României”<sup>106</sup>. De asemenea, pentru prima dată în cursul negocierilor interaliate Germania a ocupat locul central pe agendă<sup>107</sup>. În cursul dezbaterilor care au urmat, americanii au încercat să-și impună pretențiile și să conducă ostilitățile, Truman având o altă viziune și, implicit, atitudine față de Stalin în comparație cu predecesorul său Roosevelt. El beneficia acum și de un „important atut de ordin militar”, deopotrivă factor psihologic și de presiune în negocierile cu sovieticii: *bomba atomică*. Pentru Stalin, pus în fața faptului împlinit, la 6 și 9 august 1945, când au fost lansate cele două bombe nucleare americane asupra Japoniei, devenise limpede că U.R.S.S., neposedând armament strategic, nu putea forța deciziile Statelor Unite. Tot ceea ce Stalin își mai putea permite era să facă în așa fel încât U.R.S.S. să reprezinte o amenințare la adresa Europei Occidentale, ceea ce i-ar fi putut descuraja pe americani în fața Kremlinului<sup>108</sup>.



Stalin, Truman și Churchill, la Potsdam, 1945

Astfel, marea majoritate a problemelor discutate la Potsdam a generat controverse între Marii Aliați Învingători, ieșind în evidență cu maximă claritate interesele divergente ale sovieticilor, pe de o parte, și ale anglo-americanilor, pe de alta.

---

<sup>105</sup> *Ibidem*.

<sup>106</sup> *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 216.

<sup>107</sup> Sergio Romano, *op. cit.*, p. 16-22.

<sup>108</sup> Peter Calvocoressi, *op. cit.*, p. 10.

Dacă în mai 1945, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa, Statele Unite, U.R.S.S. și Marea Britanie păreau a fi de acord cel puțin în privința a două propuneri fundamentale ce vizau Germania, agreementul nu s-a prelungit prea mult. Primul dintre obiective era acela de a ține Germania sub o strictă supraveghere, iar al doilea viza angajamentul ca Germania să nu fie divizată. Până la urmă, Germania a fost împărțită în *zone de ocupație*, iar restul Europei în chip identic, potrivit poziției statelor de-o parte și de alta a „Cortinei de Fier” despărțind Estul de Vest, izolate după 1961 – în chip simbolic, dar nu numai! – de faimosul „Zid” al Berlinului<sup>109</sup>.

Principiile generale adoptate la Potsdam, cel privind unitatea economică și cel al echilibrului între importuri și producție, erau contrabalansate de problema reparațiilor de război, discutată mai întâi la Yalta, fără a se fi ajuns la nici un rezultat, și rămasă apoi în suspensie și la Potsdam. La Potsdam, rușii, a căror nevoie de reparații în natură sau bani era acută, au obținut un acord pentru rechiziționări din zona lor de ocupație, care să vină în întâmpinarea pretențiilor lor și ale polonezilor în privința reparațiilor, dar nu s-a stabilit nimic concret privind amploarea acestor pretenții. Aliații Occidentali aveau și ei, la rândul lor, dreptul de a rechiziționa bunuri din zona lor de ocupație cu scopul de a satisface pretențiile lor și ale celorlalți Aliați. Acest acord făcea însă ca principiul unității economice să pară un nonsens, de vreme ce diversele zone erau diferite atât în privința producției industriale, cât și a producției agricole. Conflictul dintre Aliați a continuat și în ceea ce privește structura politică a Germaniei. Britanicii erau favorabili, din rațiuni pragmatice, mai degrabă unei structuri unitare în raport cu una federală, mai degrabă din motive economice decât din motive politice. Principala preocupare a rușilor era de ordin strategic: aceea de a-și menține poziția din Germania de Est. Cei care susțineau ideea federalizării, adică a creării unei federații cu o administrație centrală fragilă, erau francezii. Incapabili de a impune un control asupra Germaniei și neîncrezători în capacitatea Aliaților de a face acest lucru pentru o perioadă mai mare de timp, francezii preferau un stat german fragil, dezarmat și dezactivat de fragmentarea politică internă.

Definirea la Potsdam a statutului postbelic al Germaniei a revenit unei Comisii interaliatate. Astfel, s-au luat măsuri pentru dezarmarea și demilitarizarea spațiului german, pentru dizolvarea instituțiilor naziste. Criminalii de război aveau să fie judecați și condamnați, în acest scop înființându-se un Tribunal Militar Internațional, la Nürnberg. Alte măsuri priveau<sup>110</sup>: Prusia Orientală, cu orașul Königsberg, care revenea Uniunii Sovietice; frontiera occidentală a Poloniei se fixa pe Oder-Neisse, până la delimitarea definitivă prin Tratatul de Pace cu Germania; de asemenea s-au stabilit modalitățile încheierii Tratatelor de Pace cu Italia, România, Bulgaria, Finlanda și Ungaria, iar, în privința repatrierilor, se stabilea procedura transferului în Germania a populației germane din Polonia, Cehoslovacia și Ungaria. În timpul Conferinței (26 iulie 1945), Marea Britanie, S.U.A. și China au adoptat *Declarația de la Potsdam* prin

---

<sup>109</sup> Lloyd C. Gardner, *op. cit.*, p. 302-305.

<sup>110</sup> Leonida Loghin, *Al doilea război mondial*, p. 525-526.



care se solicita Japoniei, o dată în plus și în termeni imperativi, **capitularea fără condiții**, un obiectiv fundamental de război la care n-a întârziat să adere (la 9 august 1945) și URSS.

În ansamblu, conferința de la Potsdam a reprezentat epilogul întâlnirilor la vârf a celor „Trei Mari”, marcând totodată **finalul Războiului Mondial în Europa**.



Attlee, Truman și Stalin la Potsdam, 1945

Definitivarea noii lumi postbelice avea să fie stabilită la Conferința de Pace de la Paris (29 iulie – 15 octombrie 1946). Anterior, între 25 aprilie și 12 iulie 1946, miniștrii de externe ai URSS (Veaceslav M. Molotov), Statelor Unite (James Byrnes), Marii Britanii (Ernest Bevin) și Franței (Georges Bidault) s-au reunit la Paris pentru a discuta proiectele Tratatelor de Pace dintre Puterile Îvingătoare și sateliții Germaniei, respectiv Italia, România, Finlanda, Bulgaria și Ungaria. Cu acel prilej s-a convenit asupra convocării la 29 iulie a Forumului Păcii. Acesta avea să se desfășoare până la 15 octombrie la Palatul Luxemburg<sup>111</sup>. La reuniune au participat delegațiile a 32 de state, rolul conducător revenind celor cinci puteri: S.U.A., Marea Britanie, Franța, U.R.S.S. și China<sup>112</sup>. Alături de acestea s-au numărat alte 16 țări cu statut de invitat și alte șase cu

---

<sup>111</sup> Corvin Lupu, *România în contextual relațiilor internaționale actuale*, Sibiu, Editura Tehno Media, 2006, p. 24-26.

<sup>112</sup> Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 264.

regim consultativ. România, ca și celelalte state ex-aliate ori satelite ale Reichului german, a fost invitată la Paris, după deschiderea la 29 iulie 1946 a Conferinței. Nu pentru negocieri, cu atât mai puțin pentru a fi ascultată, ci pentru a da explicații, pentru a se exprima în legătură cu prevederile înscrise în proiectele Tratatelor de Pace întocmite de către delegații Marilor Îvingători, mai ales cu prilejul reuniunilor miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței (ținute în 1945-1946, în ordine, la Londra, Moscova și Paris)<sup>113</sup>. De acum înainte, Uniunea Sovietică putea acționa fără echivoc – ceea ce a și făcut, cu supramăsură, mai ales că „procesul” comunizării debutase în spatele „Cortinei de Fier” imediat după „eliberările”/în fond după ocuparea statelor Europei st-Centrale din 1944-1945 prin instaurarea unor regimuri comuniste impuse de Kremlin.



Într-o perioadă foarte scurtă avea să se confirme afirmația lui Churchill (în cuvântarea sa celebră din 5 martie 1946 de la Universitatea Fulton) în sensul că **„De la Stettin în Marea Baltică, până la Trieste în Adriatică, s-a lăsat peste Continent o Cortină de Fier. În spatele acelei linii se află toate capitalele vechilor state din Europa Centrală și de Est... ceea ce trebuie să numesc sfera sovietică, și toate sunt supuse într-o formă sau alta nu numai influenței sovietice, ci într-o măsură foarte mare și în multe cazuri crescândă controlului de la Moscova”**<sup>114</sup>.

Cel de al doilea război mondial a făcut posibil ca lumea contemporană, cel puțin până în 1989, să fie dominată de cele două superputeri - S.U.A., liderul democrațiilor mondiale, și U.R.S.S., liderul lagărului socialist. Sfârșitul războiului avea justifice previziunile lui Alexis de Tocqueville care, cu 110 ani anterior lui 1945, scrisese: „Pe pământ există acum două mari popoare, care, pornind din puncte diferite, par să înainteze spre același punct: rușii și anglo-americanii [...] Punctul lor de plecare este diferit și diferită este și calea lor și, totuși, după un plan secret al providenței, fiecare dintre ele pare chemată să conducă destinul unei jumătăți din lume”<sup>115</sup>.

<sup>113</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 425.

<sup>114</sup> Paul Johnson, *op. cit.*, p. 427.

<sup>115</sup> Apud Christian conte von Krockow, *Germanii în secolul lor (1890-1990)*, București, Editura ALL, 1999, p. 271.

Fusese o previziune fericită, în sensul posibilității împlinirii ei, dar numai pentru un răstimp, întrucât astăzi, după aproximativ 70 de ani, afirmarea spectaculoasă a Chinei pe plan mondial deschide și îndeamnă la noi judecăți și posibilități pentru viitorul apropiat, al EUROPEI ȘI AL LUMII.



Berlin-Karlhornst, 8 mai 1945,  
Feldmareșalul Wilhelm Keitel,  
șeful *OKW*, semnează actul  
capitulării totale și necondiționate  
a GERMANIEI



Golful Tokyo, *USS Missouri*,  
2 septembrie 1945, Ministrul  
de Externe M. Shigemitsu  
semnează actul capitulării  
totale și necondiționate  
a JAPONIEI



Londra, 8 mai 1945 - Churchill,  
acamat cu prilejul Victoriei

## U.R.S.S. – FACTOR DE INSECURITATE PENTRU EUROPA ȘI ROMÂNIA

În anul fatal 1939, care și-a pus stigmatul asupra evoluției Europei pe multe decenii, netăgăduit că situația cea mai gravă a cuprins Europa de Est, iar în context și România. Se poate vorbi, fără reticențe, de intervenția decisivă a unui factor bănuțit, dar prea puțin credibil, în fapt de acțiunea unui veritabil blestem – acela al poziției geopolitice<sup>1</sup>. Descoperiri recente au atestat odată mai mult – dacă mai era nevoie? – valabilitatea unui adagiu al lui Emil Cioran în sensul că traseul românilor în istorie a semnat, în primul rând, geografie. Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Pamfil Șeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice<sup>2</sup>, nu au neglijat – din unghiuri și în perioade diferite – rolul și locul factorului rusesc asupra orientării de ansamblu a României în relațiile internaționale. Fără nici o exagerare, dar aserțiunile lor în această privință au constituit și au rămas contribuții de referință ale unui neprețuit tezaur<sup>3</sup>, concretizat în învățături și maxime de valoare nepieritoare, la care revenim adeseori, mai puțin pentru a ne delecta, însă, mai cu seamă, pentru a afla sugestii, lumini și rațiuni în cazuri cât se poate de concrete.

---

<sup>1</sup> Cf. Ernest Weibel, *Histoire et géopolitique des Balkans de 1800 à nos jours*, Paris, 2002, *passim*.

<sup>2</sup> Aceasta în ciuda susținerilor contrare ale unor specialiști improvizați sau interesați – Moses Rozen în cazul lui Eminescu, I. Ludo în acela al lui N. Iorga sau Mihail Sebastian în privința lui Pamfil Șeicaru. Reținem, în context, că I. Ludo, situându-se în 1944 printre declanșatorii holocaustului cultural în România ocupate de către trupele staliniste (vezi M. Ungheanu, *Holocaustul culturii române. Ipoteze de sociologie literară (1944-1989)*, București, Editura DBH, 1999, p. 39 și urm.; Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu, coordonatori, *Enciclopedia valorilor reprimare. Războiul împotriva culturii române (1944-1989)*, I-II, București, Editura Pro-Humanitas, 2000, *passim*), susținea asemenea monstruoșitate de genul că ilustrul nostru istoric, unul dintre cei mai mari ai lumii, în noiembrie 1940 „n-a fost ucis. S-a sinucis ... Vinovat numai el e ... Numai el și ai lui ...” (apud Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga 1940-1947*, II, București, Editura 1000+1 Gramar, 2002, p. 151). Aproximativ în același timp, Mihail Sebastian reținea în *Jurnalul* său (la 5 iunie 1944), după o convorbire cu Pamfil Șeicaru: „Tipul e dezgustător, porc. Mi-e silă și scârbă că am stat de vorbă cu el” (Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 547). Netăgăduit, comentariile sunt de prisos ... Informații și comentarii recente despre strălucitul jurnalist și istoric care a fost Pamfil Șeicaru, în Caietele Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, an. III, nr. 7/decembrie 2006, p. 47-63. Vezi însă și Sorin Gabriel Ioniță, *Publicațiile „Curentul”, „Carpații” și „Stindardul” în Arhivele Securității (1975-1989)*, în Caietele INMER, an. VI, nr. 14/martie 2009, p. 70-74.

<sup>3</sup> Gh. Buzatu, Ștefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu – Sens, timp și devenire istorică*, I-II, Iași, Editura Universității, 1988-1989; Pamfil Șeicaru, *Politica aistorică a României*, București, Editura Elion, 2002.

Pentru istoricul total, care a fost N. Iorga, realitatea factorului geopolitic, cu precădere a celui rusesc și, apoi, sovietic<sup>4</sup> ori investigarea și interpretarea lui în strălucitele-i sinteze nu mai reprezintă, de mult, o noutate. Mai ales că savantul a cercetat, în chip special, în anii „cooperării” politico-militare din vremea celui dintâi război mondial<sup>5</sup>, evoluția raporturilor ruso-române până la și în 1877-1878<sup>6</sup>, iar, ca strălucit cronicar de presă, îndeosebi în paginile „Neamului Românesc” (1906-1940), a reținut și comentat cu promptitudine dosarul relațiilor între București și Sankt Petersburg ori Moscova. Este motivul pentru care, mai jos, vom insista numai asupra a două momente, reținând opiniile exprimate în 1921 sau în 1936, la solicitarea expresă a lui I. Joldea Rădulescu, un ziarist al epocii interbelice, prea puțin cunoscut astăzi.

Vom reține, pentru început că, aflat în Italia, la 2 februarie 1921 N. Iorga a acordat corespondentului ziarului „Epoca” din Roma interviul intitulat **România, Sovietele și Balcanii**<sup>7</sup>, pe care atașatul militar român l-a transmis de îndată, în traducere, ministrului de Război din București.

O dată cu trecerea timpului, pe măsura evoluției evenimentelor către războiul mondial din 1939-1945 și către catastrofa României din 1940 și 1944, nici nu mai știm cui – celor nominalizați deja sau generației de aur a anilor '20-'40 (Octavian Goga, Gh. I. Brătianu, I. Petrovici, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Radu R. Rosetti, P. P. Panaitescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Sabin Manuilă, Constantin C. Giurescu, Emil Cioran, Petre Țuțea ș.a.) – să-i atribuim paternitatea unei butade celebre, pe cât de „brutală”, pe atât de reală, și anume că, de 300 de ani încoace, practic din 1711, când Petru cel Mare a atins Prutul, blestemul poziției noastre geopolitice a rezultat din faptul că, în orice moment al evoluției lor, românii s-au aflat prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu! Și, într-adevăr, mai cu seamă de la 1812 înainte, oricând vecinătatea Rusiei a reprezentat pentru politica generală a Iașilor și Bucureștilor, mai apoi a României, o premisă, o condiție și o rezultantă, de prea puține ori un beneficiu și – vai! – cel mai adesea un dezavantaj, ca să nu spunem o obsesie și un pericol de prim rang, precum în mod cu totul deosebit în decursul existenței României Mari (1918-1940), căreia i-a pus capăt prin faimoasele și brutalele note ultimative din 26-27 iunie

---

<sup>4</sup> Pe această temă, vezi, recent, volumul *Românii între ruși și sovietici*, număr special editat de Centrul de Istorie și Civilizație Europeană al Filialei Iași a Academiei Române sub egida Laboratorului de Studii Ruse și Sovietice din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga” din București („Europa XXI”, Iași, nos. XIII-XIV/2004-2005).

<sup>5</sup> De remarcat că, în aceeași perioadă, N. Iorga s-a aplecat și asupra raporturilor anglo-române sau franco-române.

<sup>6</sup> Cf. Nicolae Iorga, *Istoria relațiilor române*, antologie întocmită de Florin Rotaru, traducere Anca Verjinschi, București, Editura Semne, 1995, cuprinzând, pentru prima dată în românește, textul integral al micromonografiei *Histoire des relations russo-roumaines* (Jassy, Editions du Journal „Neamul Românesc”, 1917), p. 157-291.

<sup>7</sup> Cf. V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, I. Burlacu, *Documente despre N. Iorga în arhivele militare românești*, în Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, eds., *N. Iorga. Omul și opera*, II, Bacău, 1994, p. 213-215.

1940, după cum și între 1944 și 1989, atunci când Kremlinul s-a pretins deopotrivă „prieten” și tutore ideologic (practic stăpân absolut – până prin ’60) al Bucureștilor. Despre toate acestea ne vorbește, pilduitor, un document inedit<sup>8</sup>, recent descoperit în arhivele „procesului” intentat în 1946 foștilor membri ai cabinetului Ion Antonescu<sup>9</sup>, mai precis o lungă scrisoare (54 pagini dactilografiate), trimisă la 27 octombrie 1943 pe adresa lui Pamfil Șeicaru de către un confrate, în mod concret un ziarist pe care l-am numit deja – I. Joldea Rădulescu<sup>10</sup>.

Expeditorul, respectând regulile profesiei, avusese inspirația ca, întâlnindu-i în împrejurări diferite pe unii dintre liderii politici ai României Mari (N. Titulescu, N. Iorga, C. Stere, I. G. Duca, mareșalul C. Prezan), să-i chestioneze, între altele, despre semnificația vecinătății Rusiei. A obținut, se înțelege, fără dificultate, în replică, dezvăluiri și precizări fundamentale, demne oricând de o antologie. Ca să exemplific, voi reține că, în 1936, neîntrecutul N. Iorga s-a destăinuit jurnalistului I. Joldea Rădulescu: *„Paradoxul este acesta: cât timp nu ne atacă, trebuie să opunem Rusiei – dacă putem, bineînțeles – armata altora, armata Europei întregi. Dacă aceasta nu se poate, dacă Europa va fi divizată ca în 1914-1918, noi trebuie să stăm deoparte. Altfel, suntem distruși... Noi trebuie să ne ferim ca de foc să irităm pe ruși, întâi, fiindcă suntem prea aproape de ei, și, al doilea, fiindcă rușii sunt ca elefanții: nu uită niciodată. Oricum, trebuie precizat, prin declarații oficiale și prin presă, că n-avem nimic cu poporul rusesc, că ceea ce avem este cu regimul bolșevic, care ne amenință liniștea și siguranța internă”*. Cu un alt prilej, după dezastrul granițelor răsăritene în iunie 1940, mareșalul C. Prezan, unul dintre coautorii victoriilor răsunătoare din 1917-1919, și-a exprimat dezacordul față de propunerea ca România să fi intrat în război pentru a respinge notele ultimative ale lui Molotov privind Basarabia și Bucovina de Nord, motivând că *„ar fi fost o mare greșală... Am fi fost zdrobiți și amenințați să pierdem, poate, și mai mult. Cred că rușii atâta așteptau: să fie provocați ca să ne*

---

<sup>8</sup> Valorificat parțial de noi – cf. Gh. Buzatu, *Tradiție, încredere, construcție: „Românii s-au aflat prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu!”*, în vol. *România – NATO, II, Negocierea și ratificarea Protocolului de aderare*, coordonator Ilie Manole, Ploiești, Editura Printeuro, 2005, p. 157-168; vezi și „Historia”, București, nr. 39/2005.

<sup>9</sup> Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității, București (în continuare, se va cita: Arhiva CNSAS), fond 40 010, dosar 13, filele 109-154 (Scrisoarea lui I. Joldea Rădulescu către Pamfil Șeicaru, din 23 octombrie 1943, trimisă în copie și lui N. Măreș, fost ministru în cabinetul Antonescu). Vezi răspunsul și comentariile lui N. Măreș (din 5 noiembrie 1943) la gestul lui I. Joldea Rădulescu, din 5 noiembrie 1943 (idem, vol. 13, filele 18-20). I. Joldea Rădulescu a beneficiat în anii războiului de relația cu Mihai Antonescu. Anterior războiului, el se manifestase ca un adept al lui M. Manoilescu, publicând între altele: *Țărâtimea în statul național-corporatist (Statul breslelor)* (București, Tip. Universul, 1934, 22 p.). În ceea ce-l privește pe N. Măreș, acesta s-a dovedit, ulterior, deficitar la capitolul moral, din vremea ce în 1946 avea să prezinte corespondența cu I. Joldea Rădulescu „Tribunalului Poporului” drept probă a atitudinii sale ... anti-antonesciene!

<sup>10</sup> În anii războiului, el a editat diverse ziare și chiar a beneficiat de solitudine din partea autorităților antonesciene.

ocupe”. Însă șansa i-a surâs, cu adevărat, lui I. Joldea Rădulescu în 1927, când, la București, l-a primit premierul în funcție al României, nimeni altul decât I. I. C. Brătianu. Era cu puțin timp înainte de sfârșitul neașteptat al marelui bărbat de stat, unul dintre fondatorii și călăuzitorii marcanți ai României Mari, în cel dintâi deceniu al ei de existență. Dacă insistăm asupra gândurilor mărturisite de I. I. C. Brătianu ziaristului interesat de idei și convingeri remarcabile, o facem întrucât suntem convinși că România, aflată și astăzi pe o nouă turnantă a istoriei sale, este în situația când nu poate și nici nu trebuie să-și îngăduie experimente diplomatice ori să ignore pildele și îndemnurile ante-mergătorilor noștri iluștri, fie ei fondatori de țară, fie creatori și propovăduitori ai curentului permanent al opiniei publice naționale. Cu precizarea că, în funcție de momentul, de conținutul și de adresa dezvoltărilor, acestea se constituie într-un veritabil extras de testament politico-diplomatic al ilustrului Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), vom reține pentru cititor câteva din pasajele cele mai semnificative pe tema enunțată din interviul acordat în 1927, de premierul României, ziaristului ... de ocazie, care, totuși, a fost I. Joldea Rădulescu. Menționăm, o dată în plus, că textul este inedit, iar întrebările din paranteze aparțin reporterului de la 1927: „I. I. C. Brătianu – Știu că și alții fac sforări ca rușii să ne recunoască granița dinspre Răsărit; le-am făcut și eu. Nu zic că e rău, dar nu e nici bine, fiindcă această recunoaștere obținută, ne vom culca pe roze și vom uita de eterna primejdie rusească...”. La întrebarea ce era de făcut?, Brătianu a observat: „Nimic altceva decât să ne menținem mereu pe linia politică a alianței cu Anglia și Franța; orice deviere, cât de mică, de la această alianță, ne va fi fatală; cum ne-ar simți că ne îndepărtăm de protectorii noștri pentru a-i înlocui cu alții, sau că rămânem singuri, rușii ne vor ataca...”. În asemenea situație, a intervenit Joldea Rădulescu, *se impunea să le răspundem rușilor?* – drept care Ionel Brătianu a replicat ferm: „... Nu; dacă voi fi eu la guvern, nu vom răspunde; dacă vor fi alții și aceștia vor comite greșeala să răspundă, îți spun de pe acum ce se întâmplă: vom fi zdrobiți și însăși ființa statului va fi în primejdie de moarte. Rușii ne vor copleși cu numărul și ne vor invada întregul teritoriu. Suprema înțelepciune recomandă să nu ne batem niciodată, în nici o împrejurare și oricum s-ar prezenta coaliția. Fiindcă odată terminat războiul, prietenii de arme se vor întoarce acasă, iar noi vom rămâne iarăși singuri, față-n față cu haotica, năucitoare amenințare. Vecinătatea cu Rusia – iată principiul de la care trebuie să pornească nu numai politica noastră spre Răsărit, dar toată politica noastră externă. Vecinătatea cu Rusia – nu sentimentele, nu afinitățile rasiale sau culturale, nu interesele economice comandă politica noastră externă. Merg cu acela, oricare ar fi el, care-mi dă mai multă certitudine că mă va apăra contra Rusiei, dar nu cu armele, căci sorții unui război cu Rusia sunt foarte problematici, chiar când în joc este cea mai puternică armată din Europa, ci prin mijloace pacifiste. Sunt sigur de Rusia, atâta vreme cât sunt mai tare pe terenul diplomatic și pe acela al alianțelor; din momentul în care s-a dezlănțuit războiul, partida poate fi socotită ca pierdută...”. Jurnalistul nu s-a dat bătut, oferind exemplul războiului Crimeii, temă care nu-i era necunoscută premierului de la București. „... Crimeea – a dezvoltat Brătianu – a fost un succes pentru aliați, fiindcă rușii erau

*conduși atunci de un țar care nu-nvățase nimic din strategia lui Alexandru I. Dacă rușii se retrag în interiorul țării, sunt imbatabili. Armata rusă nu poate fi înfrântă decât de acela care va ști sau va reuși s-o atragă în afară de frontierele Rusiei!”<sup>11</sup>.*

Între cei chestionați de I. Joldea Rădulescu, nu putea să lipsească Constantin Stere însuși, în 1930-1931. Potrivit „Marelui Basarabean”, care a avut un rol proeminent în politica României în 1914-1918, el fusese convins că, la sfârșitul primului război mondial, Rusia ar fi fost zdrobită, fiind eliminată de pe scena europeană pe cel puțin ... o sută de ani! Nu fusese așa, întrucât, de fapt, Rusia ieșise regenerată din conflagrație, probabil pentru că imperialismul țărilor a fost preluat și amplificat de Kremlinul Roșu<sup>12</sup>.

Potrivit lui N. Iorga, la care propun să revenim, problema Rusiei bolșevice trebuia tratată în context. El s-a declarat în acord cu Berdiaev, opinând că bolșevismul reprezenta „un fenomen sufletesc specific rus, care nu poate – și, adăugăm noi, în 1990-1991, istoria a confirmat-o, nici nu a fost finalmente! – distrus cu tunul”<sup>13</sup>. Totodată, cine putea mai bine – ne întrebăm – să circumscrie în context problema Basarabiei? Să-l urmărim, așadar, pe N. Iorga: „... *Basarabia ne-a picat în gură ca o pară mălăiață, care însă ne-a rămas în gât. N-o s-o putem înghiți decât dacă cineva ne va da o puternică lovitură de pumn în ceafă [...] N-o putem asimila decât dacă o zguduire socială internă ne determină, vrând-nevrând, să acceptăm un regim politic care convine structurii și vecinătății sale cu Rusia [...] Dar nici dacă ne vom transforma radical nu vom fi siguri de Basarabia, atâta vreme cât nu vom ști să punem între Rusia și noi barajul unei alianțe care să-i ție pe ruși în frâu. Basarabia ne va da într-o zi de furcă. Până atunci ea ne va obliga la cheltuieli militare enorme care însă, în clipa conflictului nu ne vor folosi la nimic*”<sup>14</sup>. Prognoza istoricului s-a dovedit corectă: în iunie 1940 sfârșitul Basarabiei române a inaugurat procesul dezintegrării României Mari!

Tot în anul 1936, o dată cu N. Iorga, I. Joldea Rădulescu s-a întâlnit cu Poklewski-Koziel, fostul ministru al lui Nicolae al II-lea la București, unde a rămas după revoluția bolșevică. Fostul diplomat țarist constata că, la momentul respectiv, România nu mai putea conta în Europa, dintre cei mari, decât pe Marea Britanie și Franța, ne-excluzând posibilitatea ca, „în clipa când acestea vă vor lăsa din brațe, puteți să vă faceți testamentul”<sup>15</sup>. Nu aveau să mai conteze, atunci, nici Germania și nici Mica Înțelegere... De ce Germania – nu, s-a arătat intrigat Joldea Rădulescu. Considerentele expuse de Poklewski-Koziel s-au dovedit calificate: „... *Germania? Germania singură ar putea să înfrunte Rusia, dar n-o va bate niciodată. Aceasta nu s-ar putea întâmpla decât dacă: sau Germania va fi ajutată de Anglia și Franța, ceea ce e exclus; sau Rusia nu va fi ajutată de Anglia și Franța, ceea ce e puțin probabil.*

---

<sup>11</sup> Arhiva CNSAS, fond 40 010, dosar 13.

<sup>12</sup> *Ibidem*, f. 116.

<sup>13</sup> *Ibidem*, f. 119.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

<sup>15</sup> *Ibidem*, f. 121.



Fiindcă, atunci când se va dezlănțui războiul, el va deveni iarăși un conflict european, dacă nu chiar mondial. Rivalitățile dintre marile puteri vor salva Rusia”<sup>16</sup>. În context, recomandările diplomatului s-au dovedit ferme și inspirate, confirmate integrale de evoluțiile europene dintre 1937 și 1947: „Să nu ieșiți de sub tutela Angliei și Franței; să nu provocați; în cazul când sunteți atacați, să vă retrageți frumușel în cort și să așteptați; dacă Anglia și Franța înving, veți fi salvați; dacă aceste două mari puteri vor fi înfrânte, să vă supuneți soartei și să așteptați alte câteva decenii sau secole, până [ce] o împrejurare vă favorizează să vă recuperați ceea ce ați pierdut. În general, sfatul meu, pe care l-am dat tuturor oamenilor politici români, este să evitați pe cât posibil de a participa la un conflict armat contra Rusiei, chiar alături de alții. Lăsați pe cei mari să se bată între ei, nu vă amestecați, stați departe, cât mai departe și cât mai mult timp departe...”<sup>17</sup>. Totodată, cel interviuat n-a ocolit, dimpotrivă, problema Basarabiei, prevestind că URSS va interveni, la o „conjunctură favorabilă”, pentru a recupera teritoriul dintre Prut și Nistru, chiar printr-un atac militar<sup>18</sup>, iar România nu se va putea apăra. De ce? Întrucât cu Rusia – argumenta Poklewski-Koziel, ca și cum ar fi expus oficial punctul de vedere al Kremlinului stalinist – „nu se poate bate oricine. Vrei să știi părerea mea sinceră? V-ați mărit prea mult față de puterile dv. morale... Și, ca să puteți păstra această moștenire extrem de grea, ar trebui să aveți altfel de oameni, și nu-i aveți (subl. ns.)”<sup>19</sup>.

De asemenea, I. Joldea Rădulescu a convorbit de-a lungul anilor cu ziaristul T. Pisani<sup>20</sup>, cu Ion Inculeț, în toamna anului 1940, după prăbușirea României Mari<sup>21</sup>, și cu un fost diplomat, al cărui nume nu-l comunică și nici nu cutezăm să-l bănuim, fără riscul de a ne înșela profund. Era tot în toamna anului 1940, iar Bucureștii, din naivitate, se îmbarcase pe aceeași navă cu Germania lui Adolf Hitler, care, aprecia interlocutorul necunoscut și nebănuit, deja ... pierduse războiul<sup>22</sup>. O situație în care era preferabil să fi fost extrem de prevăzători, să ne fi ținut – așa cum recomandase, dacă ne amintim, și Poklewski-Koziel – mult departe. Iar față de Rusia, continua diplomatul în cauză, nimic nu se impunea decât „o prudență fără seamăn..., o atenție încordată asupra tuturor mișcărilor sale, sforțări continue pentru a păstra cu ea raporturile cele mai bune cu putință și, în sfârșit, grija de a rămâne cât mai departe de vreun conflict militar cu Rusia sau de a participa alături de alții, oricine ar fi ei, la un asemenea conflict”. I.

---

<sup>16</sup> *Ibidem*, f. 122.

<sup>17</sup> *Ibidem*.

<sup>18</sup> *Ibidem*.

<sup>19</sup> *Ibidem*.

<sup>20</sup> *Ibidem*, f. 124.

<sup>21</sup> *Ibidem*. Acesta, într-un moment în care Bucureștii se orientaseră deja spre Axa Berlin-Roma-Tokio, ar fi declarat: „Cu rușii nu te poți bate... Rușii vor da mult de lucru Europei; ceea ce au făcut acum cu noi e numai începutul. Vei vedea, vei vedea...”

<sup>22</sup> *Ibidem*, f. 126.

Joldea Rădulescu ne asigură că diplomatul ar fi conchis: „Nu bolșevismul constituie primejdia morală care ne pândește, ci Rusia. Rusia, pur și simplu”<sup>23</sup>.

\*\*\*

O concluzie se impune. Și, în prima ordine, trebuie să avem în vedere cu prioritate momentul când I. Joldea Rădulescu și-a redactat scrisoarea către Pamfil Șeicaru, din care, tot pe atunci, i-a trimis o copie și inginerului N. Mareș, care, la „procesul” din mai 1946 al echipei lui Ion Antonescu, a înaintat-o autorităților. Fără nici o îndoială, cu scopul de a fi dovedit că el, ca fost demnitar ministerial al mareșalului, ar fi păstrat contacte cu cei care se pronunțaseră împotriva Războiului din Răsărit. Textul lui Joldea Rădulescu, datând din 17 octombrie 1943, intervenea în clipa în care soarta Războiului din Răsărit fusese decisă, astfel că, netăgăduit, expeditorului îi era mai lesne să se pronunțe asupra deznodământului previzibil. Aceasta deși Joldea Rădulescu îl asigura pe destinatar că „sfârșitul războiului este încă departe”<sup>24</sup>. Totuși, aprecia tot Joldea Rădulescu, cel puțin pentru România finalul „se traduce prin dezastrul nostru sigur; iar din punct de vedere strict politic înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât o sinucidere”<sup>25</sup>. De unde și concluzia finală, neiertătoare, lesne de formulat în octombrie 1943, dar imposibil de admis în 1940-1941. „Nu trebuia – a conchis I. Joldea Rădulescu – să intrăm în război”<sup>26</sup>. Totul era, aparent, cât se poate de clar, deși în judecarea esenței faptelor survenite lipsea – în chip surprinzător ori, cine știe, pentru că așa impunea demonstrația (?) – un factor determinant: dar dacă războiul era purtat pentru eliberarea unor teritorii românești?! Se impune, în altă ordine, ca declarațiile liderilor politici, militari și diplomatici în forma comunicată de I. Joldea Rădulescu să fie coroborate și cu alte surse. În nici un caz, nu trebuie să rămânem la un singur izvor, scrisoarea examinată din octombrie 1943. Nu putem ignora riscul ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declarațiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionați în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem cum că declarațiile erau frumoase și utile, dar ... ireale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei. Nu însă și esențialul, și anume că în epoca modernă ne-a preocupat și trebuie să ne preocupe orîșicînd vecinătatea Rusiei, rolul și locul, destinul factorului rusesc în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puțin, în atenția lui Ion Antonescu și a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia mareșalului, care a ales calea războiului alături de Axă contra URSS și a

---

<sup>23</sup> *Ibidem*, f. 127.

<sup>24</sup> *Ibidem*.

<sup>25</sup> *Ibidem*.

<sup>26</sup> *Ibidem*.

restului Națiunilor Unite. Din considerente, care, și acelea, trebuie avute în vedere, cum a și fost cazul<sup>27</sup>.

Ajungem, în sfârșit, la concluzia finală: Numai aparent, potrivit relatării lui I. Joldea Rădulescu, mareșalul Antonescu pare să fi ignorat, în politica sa generală ce a condus la războiul României contra Rusiei Sovietice din 1941-1944, semnificația profundă, cu caracter de permanență, a **factorului rus**. Imposibil de admis, fie numai dacă avem în vedere educația și experiența Mareșalului. Dar, sub acest raport, precizările ce s-ar impune sunt ample și numeroase, ele neintrând în tema investigației noastre. Oricum, nu putem ignora precizările pe care Antonescu le-a formulat, în decembrie 1942, la solicitarea jurnalistului italian Lamberto Sorrentini, în sensul că „... mă gândesc la ziua de mâine a României și la eventualitatea că războiul va fi pierdut. Eu lupt cu Rusia, care este un inamic mortal al țării mele. Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub amenințarea Rusiei putem sucomba [...] Eu lupt întotdeauna cu Rusia, comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârșitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul și poate să ajungă acolo numai traversând sau înghițind România [...] Eu nu fac un joc de trișor, ca vecinii mei unguri, visând prăbușirea germanilor și sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta și ei nu au motive să se teamă de Rusia. Noi avem. Noi știm că dușmanul mortal al României este Rusia lui Petru cel Mare și a Ecaterinei a II-a, cărora Stalin le-a rămas credincios și [pe care], trebuie să recunoaștem, îi continuă genial. Este ursul rus dintotdeauna, care, înveștmântându-se

---

<sup>27</sup> Vezi, de exemplu, Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România și Marea Neagră*, București, 1944; general Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, ediția a IV-a, Iași, Editura Fides, 1998. Motivând angajarea României în Războiul din Răsărit pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, la 24 iunie 1941, fiind primit de V. M. Molotov în vizită de rămas bun, Grigore Gafencu, întrebat de liderul diplomației sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: „În ce mă privește, nu pot avea față de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al țării mele. Să-mi fie îngăduit în această calitate să-mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între țările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei și chiar a unei părți din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d-lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forță care au intervenit pe Dunăre [...], Uniunea Sovietică a distrus în România orice simțământ de siguranță și de încredere și a stârnit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia unei asemenea României, cheazășie de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia” (apud Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230-231).

*astăzi în comunism, înaintează în numele unei ideal care corupe intelectualitatea și, ascunzându-și colții după o zdreanță roșie, atrage masele de muncitori și țărani. Eu voi arunca în război, spre a-i zăgăzui pe ruși, toate forțele pe care voi izbuti să le înarmez, convins că acesta este supremul bine pentru România: zăgăzuirea rușilor...”* <sup>28</sup>.

Ulterior, în pragul sfârșitului de la 23 august 1944, Mareșalul nu și-a modificat viziunea, nici chiar în momentul alegerii între război sau pace (respectiv, armistițiu). Ne referim la faptul că, în ultima sa întrevvedere cu Ion Mihalache, în seara de 22-23 august 1944, când liderul PNȚ i-a sugerat ca, a doua zi, să meargă la Palat, să discute cu regele Mihai I, admitând să semneze el armistițiul, Ion Antonescu a etalat unul dintre factorii esențiali care contraziceau toate calculele avansate de preopinentalul său. Dar este preferabil să reținem din faimoasele Însemnări din celulă, așternute de Antonescu în ceasurile imediat următoare arestării sale în după-amiaza de 23 august 1944, un pasaj exemplar în demonstrația noastră: „Vecinătatea Rusiei, reaua ei credință față de Finlanda, Tările Baltice și Polonia, experiența tragică făcută de alții, care au căzut sub jugul Rusiei, crezându-i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist”<sup>29</sup> – a punctat șeful statului român ca răspuns la sugestia lui I. Mihalache de-a se încrede, o dată mai mult, în asigurările și propunerile Moscovei pentru un armistițiu direct URSS – România ale Moscovei, încurajate în epocă, cum se știe, de către anglo-americani. Să ne fie îngăduit, în context, să apreciem că, în fundamentul ei, problema, atunci, ca și în trecut ori ca acum, era în vizor. În fond, problema atitudinii României față de asigurările Marelui Aliat de la Răsărit s-a pus oricând în timpurile moderne. Încheierea nu poate fi decât una singură: Netăgăduit, ÎNCREDEREA și GARANȚIA BUNELOR INTENȚII constituie prioritatea absolută care a fost, este și rămâne pe agenda raporturilor româno-ruse. Iar aceasta, fără îndoială, după tot ceea ce experiențele veacurilor precedente au clădit și năruit, precum doar în pagini de baladă, cu atâta sârguință!

Poate să apară cât se poate de straniu, dar Mareșalul Antonescu a intuit evoluția evenimentelor. În anume privințe, cu o precizie de-a dreptul șocantă. Astfel, pentru a rămâne în contextul precizat, Antonescu, răspunzând ziaristului italian deja menționat Lamberti Sorrentino la 26 ianuarie 1943, deci într-un moment decisiv și fatal pentru soarta mării conflagrații din 1939-1945 (finalul bătăliei de la Stalingrad), i-a dezvăluit, la insistențele acestuia, în ce consta – față de posibilitatea ratării victoriei – încrederea sa în destinul țării și al poporului român, cu alte cuvinte care rămânea **marele său secret**? Vom prefera, se înțelege, să reținem din interviul acordat italianului și apărut cu o întârziere de 40 de ani:

„Spre a îndulci afectarea, relatez italianului, am întrebat [pe Mareșal]:

---

<sup>28</sup> Cf. Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 378-379. Textul integral al interviului a fost editat de istoricul Mihai Pelin (cf. „Independent”, București, 15 mai 2001, p. 5).

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 291.

- Și dacă, totuși, pierdeți războiul?

- La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuți astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mâine.

- Mă scuzați, domnule Mareșal, nu înțeleg.

- Am informații secrete despre comuniștii români emigrați la școala de la Moscova. Sunt subjuogați de o nebună, Ana Pauker, care și-a vândut sufletul lui Stalin și le impune compatrioților să vorbească rusește, chiar și între ei, susținând că limba română e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzând noi războiul, acei emigranți îndoctrinați și fanatici își vor asuma puterea pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului, slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Absorbit de gânduri, sprijinindu-și bărbia cu mâna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

- Și atunci?



S-a ridicat, s-a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privindu-mă drept în ochi, și mi-a spus, scandând cuvintele:

- Și atunci, amintirea părinților morți acum, luptând în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei și comuniști, să se păstreze români și să vorbească românește și să rămână, cu fruntea sus, descendenți ai coloniștilor lui Traian: latini, nu slavi.

Acesta este secretul dvs., domnule Mareșal?

- Dacă vrei, e secretul meu. Vă propuneți să scrieți despre întâlnirea noastră?  
- Nu pot să n-o fac. Dacă se va afla că am vorbit – am privit spre ceas – două ore cu Mareșalul Antonescu, și aș refuza să scriu despre asta, aș rămâne șomer. Aveți încredere, voi scrie numai ceea ce nu va displace...<sup>30</sup>

Cuvintele Mareșalului Antonescu, din perspectiva evoluției postbelice a României, se impun atenției specialiștilor, și nu numaidecât lor.

După cum am consemnat, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Pamfil Șeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice, s-au pronunțat constant și fără rezerve în privința rolului factorului rusesc ori sovietic asupra orientării de ansamblu ale Țărilor Române și, ulterior, ale României în relațiile internaționale.

Nu excludem posibilitatea ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declarațiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionați în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem noi cum că declarațiile erau frumoase și utile, dar ... ne-reale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei. Nu însă și esențialul, și anume că în epoca modernă ne-a preocupat și trebuie să ne preocupe orișicând vecinătatea Rusiei, rolul și locul, destinul factorului rusesc<sup>31</sup> în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puțin, în atenția lui Ion Antonescu și a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia Mareșalului, care a ales calea războiului alături de Axă contra URSS și a restului Națiunilor Unite. Din considerente, care, și acelea, trebuie avute în vedere, cum a și fost cazul<sup>32</sup>.

Pentru a încheia, se impune a sintetiza: a devenit o realitate istorică indiscutabilă, stabilită cu precizie și recunoscută în consecință, în temeiul cercetărilor savanților de pretutindeni și de oricând, atestă că românii, rezultat al unei evoluții de două ori milenare, beneficiază de un avantaj de care au dispun mai puține popoare ca rod al prezenței lor în istorie – persistența lor, neconținută și în ciuda tuturor vicisitudinilor, în însăși vatra lor strămoșească. A fost și a rămas un fapt remarcabil, care și-a pus amprenta asupra devenirii și împlinirii noastre ca unul dintre popoarele fondatoare ale bătrânului continent, determinându-i comportamentul și caracterul, calitățile și defectele, ca să nu mai vorbim că și-a legat profund soarta de aceste meleaguri, pe care, stăpânindu-le și influențându-le, și-a asumat, natural, riscul unor influențe defel ne semnificative. De altfel, cum este bine cunoscut, creația populară, de cea mai înaltă calitate literară și valoare istorică, vorbind obsesiv despre „**codrul frate cu românul**”, surprindea tocmai o atare realitate, căreia ulterior unul dintre maeștrii filosofiei moderne, l-am numit pe **Petre Țuțea**, avea să-i dea noi valențe atunci când a opinat că **istoria noastră reprezintă, în primul rând, geografie**. În context, trebuie să

---

<sup>30</sup> Cf. „Independent”, București, 15 mai 2001, p. 5.

<sup>31</sup> Cristian Sandache, *Europa dictaturilor și originile războiului româno-sovietic*, București, Editura Militară, 2007, p. 137/360.

<sup>32</sup> Cf. Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus, passim*.

reținem că, cu mai multe secole înainte, cronicarul **Grigore Ureche** îi plasase în chip justificat pe români ca situându-se – prin tot ceea ce au fost și, adăugăm noi, în perspectiva desfășurărilor ce aveau să urmeze până la acest început de veac și de mileniu – „**în calea tuturor răutăților**” ...

Este semnificativ că, mai cu seamă în cursul veacului trecut, conflictele locale sau generale (cele două conflagrații mondiale sau „războiul rece”), care n-au ocolit România, au pus și repus în discuție, adeseori până la exagerare rolul factorului geopolitic în determinarea evoluției unei zone și, cu atât mai lesne, a istoriei unor popoare, în speță a românilor. N-a fost întâmplător că, în intervenția susținută în fața Congresului Internațional de Științe Istorice de la Zürich (1938), **N. Iorga**, neîntrecutul nostru polihistor și unul dintre cei mai mari ai lumii, a surprins **rostul permanentelor** identificate în cei trei factori determinanți ai trecutului nostru – **națiunea** (*rasa*, în accepțiunea savantului), **ideea** și **pământul**. „*Este incontestabil ... – a relevat strălucitul istoric<sup>33</sup> – că ... mediul natural făurește, încet, dar neîncetat rasa, prin multele lui influențe, de care nimeni nu poate scăpa și prin ceea ce, pătrunzând în fiecare moment în suflete, ajunge să transforme și înfățișarea fizică a omului. Creatori ai semințiilor umane, pe care continuă să le modeleze cu drag, pământul și cerul dau încetul cu încetul un alt aspect exterior, acoperind același fond moral, ființei omenești*”.

---

<sup>33</sup> N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 248.

## URSS ÎN RĂZBOI

În prima parte a ostilităților generale din 1939-1945, în mod concret pentru perioada septembrie 1939-iunie 1941, URSS ar putea foarte bine - cum a și fost în realitate! – figura, dacă nu în rândul, oricum **alături de Puterile Axei!**

La sfârșitul anilor '30, Germania lui Hitler a reprezentat pentru URSS o iminentă amenințare. Führerul proclamase ca obiectiv extern prioritar distrugerea comunismului sovietic și indica fără reținere teritoriile din Est ca reprezentând zona naturală de expansiune a celui de-al III-lea Reich, *Lebensraum*-ul său legitim<sup>1</sup>. În atare condiții, după ce prin 1938-1939 norii războiului s-au tot adunat, poziția Uniunii Sovietice a devenit pe scena internațională, pentru statele independente din Europa și pentru Democrațiile Occidentale, tot mai importantă ca viitor aliat în contrabalansarea lui Hitler și – cine mai știa? – a unui război antigerman. În luna mai 1939, V. M. Molotov<sup>\*</sup> l-a înlocuit pe M. M. Litvinov<sup>\*</sup> în funcția de comisar al Afacerilor Externe,

---

<sup>1</sup> Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Iași, Institutul European, 2001, p. 528.

<sup>\*</sup> *Veaceslav Mihailovici Molotov*, născut *Skriabin* (1890-1986), membru al PMSDR din 1906. Participant la Revoluția din Octombrie 1917, iar din anul următor – în funcții de stat și de partid. Între 1921 și 1930 – secretar al PC (b), în 1930-1941 – președintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS, iar din mai 1939 și comisar pentru Afacerile Externe. În perioada 1941-1957, vicepreședinte, și, din nou, președintele Consiliului Comisarilor Poporului (din 1946 – Consiliul de Miniștri) al URSS, iar, concomitent, comisar (ministru) la Externe (1941-1949 și 1953-1956). Membru al *Stavkăi* sovietice în anii războiului din 1941-1945. A fost distins de patru ori cu Premiul „Lenin”. În ajunul și în timpul ultimei conflagrații a participat activ la fundamentare, promovarea și aplicarea politicii agresive a URSS de pactizare cu Reichul nazist, fiind în context inițiatorul și promotorul odiosului *Pactul Hitler-Stalin* din 23 august 1939 (sau *Pactul Molotov-Ribbentrop*), care a contribuit decisiv la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. El a fost acela care, la 26-27 iunie 1940, prezentând României faimoasele note ultimative privind amenințarea folosirii forței pentru a smulge României provinciile sale istorice Basarabia și Bucovina de Nord. După agresiunea Germaniei și a aliaților ei împotriva URSS, la 22 iunie 1941, Molotov a fost prezent la toate întâlnirile celor Trei Mari (Stalin, Roosevelt/Truman, Churchill/Attlee) de la Teheran, Yalta și Potsdam. A avut un rol activ în organizarea și punerea în practică a terorii în masă din 1937-1938. Din cei 25 de comisari făcând parte din Consiliul Comisarilor Poporului în anul 1935, singurii supraviețuitori ai represiunii au fost Mikoian, Vorșilov, Kaganovici, M. M. Litvinov și, desigur, Molotov. Din cei 28 de membri ai Consiliului Comisarilor Poporului de la începutul anului 1938, 20 vor fi curând lichidați. Iar Molotov nu a fost doar un martor pasiv al acestei groaznice „mașini de tocat carne”; el i-a ajutat pe Stalin, Ejov și Beria să învârtă „manivela acestei mașini”. A fost supranumit *pensionarul moscovit*. (Gh. Buzatu, Mircea Chiritoiu, *Stalin cenzurat / necenzurat*,



păstrând în același timp și funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, echivalentă cu aceea de prim-ministru, precum și calitatea de membru în Biroul Politic al CC al PCUS. Molotov a înaintat o serie de propuneri de alianță guvernelor din Franța și Marea Britanie în vederea formării unui front comun împotriva Germaniei<sup>2</sup>. Dar Puterile Occidentale nu s-au înțeles cu Uniunea Sovietică și nici nu au insistat pentru negocieri; trimițând la Moscova o misiune cu putere de decizie redusă.

Trimișii occidentali, cu rang subaltern, erau purtătorii unui mandat vag, care excludea din negocieri problemele esențiale (eventuala trecere a trupelor sovietice prin Polonia sau prin statele baltice, angajament precis și numeric privind forțele mobilizate de fiecare din părți în cazul unei agresiuni germane)<sup>3</sup>. Guvernul sovietic a continuat să fie extreme suspicios în privința planurilor reale ale Londrei și Parisului de-a colabora cu Kremlinul în fața pericolului nazist, pentru aflarea unor modalități concrete de a îndepărta amenințarea ostilităților de la frontierele țării. În cele din urmă, dintr-un calcul ignobil dar if de frica lui Hitler, I. V. Stalin\* s-a decis să pactizeze cu Germania. În toată

---

București, Editura „Ion Cristoiu”, 1999, p. 48-49; *Who Was Who in World War II*, edited by John Keegan, New York, 1978, p. 147).

\* *Maksim Maksimovici Litvinov* (1876-1951), în 1930 a ajuns comisar al poporului pentru Afaceri Externe. Timp de aproape un deceniu, el a inspirat și favorizat în politica externă apropierea de statele occidentale, mai ales după venirea lui Hitler la putere în Germania în 1933, militând la Societatea Națiunilor pentru triumful principiului securității colective. Ulterior, Litvinov a ajuns ambasador în S.U.A. (1941-1943) și vice-ministru al Afacerilor Externe (1944-1951) (cf. *Enciclopedia de Istorie Universală*, București, Editura All, 2003, p. 822-823).

<sup>2</sup> Michael Lynch, *Stalin și Hrușciov. U.R.S.S., 1924-1964*, București, Editura All, 1994, p. 98.

<sup>3</sup> Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice. De la Lenin la Stalin*, București, Editura Corint, 2000, p. 96.

\* *Iosif Vissarionovici Stalin (Djugașvili)* (1879-1953), după moartea lui V. I. Lenin în 1924, lider al P.C.U.S. și al statului sovietic. Membru al P.C.U.S. din 1898. A participat la revoluția din 1905-1907 din Transcaucazia, apoi la pregătirea și desfășurarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Membru al CC al Partidului din 1917; membru al Biroului Politic al CC al P.C.U.S. în perioada 1919-1952, al Prezidiului CC al P.C.U.S. între 1952 și 1953. Deputat al Sovietului Suprem. Comisar al poporului pentru problemele naționalităților (1917-1922); Comisar al poporului pentru controlul de stat (1919-1922). În timpul războiului civil a îndeplinit sarcini de răspundere pe linie de partid și de stat; Secretar General al CC al P.C.U.S., din 1941 – Președintele Consiliului Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniștri) al U.R.S.S., pentru ca în cursul Marelui Război pentru Apărarea Patriei (1941-1945) să-și asume restul funcțiilor decisive în stat - președinte al Comitetului de Stat al Apărării, Comisar al poporului pentru Apărare, Comandant Suprem al Armatei Roșii, șeful Marelui Cartier General. S-a impus ca, alături de W. S. Churchill și F. D. Roosevelt, drept unul din organizatorii Coaliției Antihitleriste. A fost Generalissim al Uniunii Sovietice (1945), Erou al Uniunii Sovietice (1945), decorat de două ori cu ordinul „Victoria”. (Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Stalin cenzurat / necenzurat*, p. 3-13; *Enciclopedia of World War II*, edited by Thomas Parrish, New York, 1972, p. 597-599; Stéphane Courtois, coordonator, *Dicționarul comunismului*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 592-600).

perioada 1933-1939, politica internațională dusă de Stalin a constat dintr-o serie de manevre menite să-l pună într-o poziție favorabilă de a trata cu Hitler. El își calcula toate mișcărilor, având ochii ațintiți spre Berlin. Spera să ajungă într-o asemenea poziție, încât Hitler să poată considera ca avantajoasă acceptarea propunerilor sale<sup>4</sup>. Primele încercări timide, în domeniul economic, pentru o apropiere între Germania și Uniunea Sovietică au fost realizate în primăvara anului 1939. Germania s-a arătat dispusă să negocieze, iar Moscova a acceptat, astfel că, începând cu 17 aprilie 1939, două delegații comerciale germană și sovietică au luat în studiu posibilitatea încheierii unui acord economic între Berlin și Moscova<sup>5</sup>.

Nu după mult timp, la 20 mai, Molotov l-a chemat pe Friedrich von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, căruia i-a declarat că guvernul sovietic nu ar putea continua negocierile economice cu Reichul mai înainte de a se fi creat bazele politice necesare, ceea ce a fost interpretat ca o invitație de a se fi reglementat și relațiile oficiale bilaterale<sup>6</sup>. Mai apoi, apariția în cotidianul „Pravda”, la 29 iunie 1939, a articolului intitulat insinuant *Guvernele englez și francez nu vor un acord al egalității în drepturi cu U.R.S.S.*, semnat de însuși A. A. Jdanov\*, „ideologul șef” al Kremlinului, a reprezentat un important semnal de alarmă relativ la intențiile Moscovei. Se lansa un adevărat închizitoriu pe tema temporizării de către Londra și Paris a negocierilor tripartite, concluzionându-se: „Britanicii și francezii nu vor un acord real, acceptabil pentru U.R.S.S., ci doar discuții referitoare la un acord, pentru a specula asupra așa-zisei intransigențe a U.R.S.S. față de opinia publică din țările lor și pentru a pregăti drumul unei înțelegeri [a Angliei și Franței] cu agresorul [Germania]”<sup>7</sup>. În fapt, așa cum avea să se observe în curând, cel care a pactizat cu Reichul a fost tocmai guvernul comunist. Referindu-se la negocierile între Germania și URSS, ziarul „Frankfurter Zeitung” publica, la 29 august 1939, un material din care adevărul străbătea la iveală, mai precis: „*Apropierea între Germania și U.R.S.S. s-a realizat într-o evoluție care a durat luni. Din partea rusească ea s-a înfăptuit în acești ultimi ani prin schimbări de persoane și modificări de structură de o importanță esențială și care pot fi fără*

---

<sup>4</sup> Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial. 1939-1942*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 44-45.

<sup>5</sup> Zorin Zamfir, Jean Banciu, 1939. *Ultimul an de pace, întâiul an de război*, București, Editura Oscar Print, 2000, p. 255.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

\* *Andrei Aleksandrovici Jdanov* (1896-1948), membru al PMSDR din 1915; participant la revoluția din 1917 și la războiul civil. Diverse funcții de partid și de stat. din 1939 membru al Biroului Politic al CC al PC (b), apoi secretar al CC al PC (b) din Rusia (1944), deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. A avut un rol major în crearea Kominformului (1947-1956), care a continuat opera Kominternului (1919-1943) (Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Stalin cenzurat / necenzurat*, p. 117-118).

<sup>7</sup> Georgiana-Margareta Scurtu, *Relațiile internaționale în contextul celui de-al doilea război mondial. Studiu de caz: Relațiile României cu Franța (octombrie 1938 – iunie 1940)*, București, Institutul Cultural Român, 2006, p. 214.

îndoială considerate drept condiții indispensabile pentru acest eveniment istoric. *Înlăturarea din viața publică a puterii conducătoare, operată pe o bază largă sub cuvântul de ordine al antitroțkismului, a constituit fără nici o îndoială un element important, contribuind la transformarea U.R.S.S. într-un partener mai conciliant (subl. ns.)*<sup>8</sup>.

Pe-atunci, surpriza generală se produsese ... de vreme ce, în momentul în care parafarea convenției militare a U.R.S.S. cu Marea Britanie și Franța devenise iminentă, Germania și U.R.S.S. anunțaseră – la 21 august 1939 – iminenta semnare a unui Pact de neagresiune pentru ziua de 23 august, cum s-a și întâmplat<sup>9</sup>. Pactul, semnat pentru zece ani, era însoțit de un *Protocol adițional secret* (ce va fi dezvăluit în 1948) care recunoștea, în condițiile „dezinteresului” german pentru unele zone și state situate între Marea Baltică și Marea Neagră, „interesul” U.R.S.S. asupra Poloniei, Finlandei, Letoniei, Estoniei și Basarabiei<sup>10</sup>. Documentul era de o însemnătate capitală pentru România, care, nefiind invitată la negocieri și, pe deasupra, nici informată în vreun fel despre cele stabilite, dimpotrivă, devenea obiect al târgului Hitler-Stalin<sup>11</sup>.

Semnând Pactul cu Hitler - expresie perfectă a ipocriziei lui Stalin dar și a unei false „realpolitik” -, Führerul roșu de la Kremlin spera să amâne cât reușea mai mult izbucnirea unui conflict germano-sovietic. Stalin fusese informat că Hitler urmărea să-și asigure „spațiul vital” în detrimentul/pe seama URSS și că plănuia atacarea graniței de vest. Or, prin Pactul de la 23 august 1939 – întărit ulterior prin Tratatul din 28 septembrie 1939 –, Stalin spera tocmai să anihileze iar, dacă nu, cel puțin să amâne planul lui Hitler de-a ataca URSS<sup>12</sup>.

În atare condiții, Hitler căpătase deplină libertate de-a acționa, hotărându-se să atac prin surprindere Polonia, iar aceasta fie și cu riscul de-a provoca izbucnirea unei conflagrații de proporții, la început, continentale!

În consecință, în zorii zilei de 1 septembrie 1939, trupele germane au forțat frontiera de vest a Poloniei. Evenimentele politico-diplomatice și militare, în continuare, au evoluat rapid. La 3 septembrie 1939, Marea Britanie și Franța au declarat război Germaniei. Mai apoi, la 17 septembrie 1939, Armata Roșie – respectând condițiile Pactului Adolf Hitler – I. V. Stalin sau V. M. Molotov – Joachim von Ribbentrop – invadează partea de est a Poloniei. La 28 septembrie 1939, Germania și U.R.S.S. au semnat o înțelegere oficială de împărțire a Poloniei, ceea ce a încurajat

---

<sup>8</sup> Boris Souvarine, *Stalin. Studiu istoric al bolșevismului*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 542.

<sup>9</sup> Pentru detalii, vezi *supra* capitolul 23 *august 1939: Drama unui pact sau pactul dramei românilor*; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 41-52.

<sup>10</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale. 1919-1947*, vol. I, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 188.

<sup>11</sup> Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1924-1947*, vol. II, București, Editura Albatros, 2003, p. 169.

<sup>12</sup> Lilly Marcou, *Stalin – viața privată*, București, Editura ANTET, 1996, p. 184.

Moscova să forțeze încheierea unor pacte de asistență mutuală cu Estonia, Letonia și Lituania, inutile, dat fiind că, în vara anului 1940, statele respective aveau să fie ocupate de trupele sovietice și încorporate în U.R.S.S. ca republici unionale. Finlanda a fost țara care a creat cele mai multe și serioase probleme U.R.S.S. Guvernul finlandez a respins cererea sovietică de a-și muta frontiera cu 20 de mile mai departe de Leningrad și de a abandona linia de apărare finlandeză, în schimbul unei fâșii din Karelia. Rezultatul a fost un război între cele două țări (noiembrie 1939 – martie 1940)<sup>13</sup>. Până la urmă Uniunea Sovietică și-a impus voința – cu forța – Finlandei, care a fost obligată să cedeze insulele din golf, istmul Kareliei și întreg teritoriul din jurul lacului Ladoga, districtul Salla pe frontiera orientală și teritoriul din zona Petsamo și, în sfârșit, să accepte închirierea peninsulei Hanko<sup>14</sup>. În plus, tratatul le interzicea finlandezilor să încheie cu un stat terț vreun acord care să fie ostil Moscovei.

În sfârșit, în vara anului 1940, U.R.S.S., beneficiind de avantajele Protocolului secret Hitler-Stalin din 23 august 1939, de izolarea internațională ca și de situația internă a României, a ocupat – sub beneficiul amenințării recurgerii la forța armată în faimoasele note ultimative ale lui V. M. Molotov din 26 și 27 iunie – provinciile istorice Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța<sup>15</sup>. La 1 august 1940, Molotov făcea o declarație în fața deputaților Sovietului Suprem al U.R.S.S. că a crescut considerabil teritoriul statului comunist printr-o “fericită soluționare”: 1 – s-a “restituit Basarabia” (în fond, provincial a fost ocupată), cu o suprafață de 44 000 km<sup>2</sup> și cu 3 200 000 locuitori; 2 – Rusiei i-a fost “cedată” Bucovina de Nord cu o suprafață de 6 000 km<sup>2</sup> și peste 500 000 locuitori; 3 – a fost ocupată regiunea Herța, cu o suprafață de aproximativ 30 400 ha, locuită de circa 35 000 oameni<sup>16</sup>. Trebuie subliniat că în acea perioadă de sfârșit al anului 1939 și început al anului 1940 U.R.S.S. a avut drept scop folosirea Pactului cu Germania în realizarea propriilor interese: împingerea Angliei și Franței într-un război de lungă durată cu Germania, menit să ducă la slăbirea reciprocă a combatanților; îndepărtarea momentului unui război al Germaniei împotriva Uniunii Sovietice; stabilirea sferelor de influență ale U.R.S.S. în statele vecine<sup>17</sup>.

Totuși, a fost extrem de ciudat că Stalin n-a reușit să întrevadă (?) că *Pactul* său cu Hitler ce dădea Germaniei mână liberă în războiul care izbucnise în/pentru Polonia făcea ca posibilitatea invadării U.R.S.S. să se producă mai degrabă. Unii politicieni anglo-americani, dându-și seama că ruptură dintre U.R.S.S. și Germania era inevitabilă, au căutat să impună o normalizare a relațiilor politice și diplomatice. În mai 1940,

---

<sup>13</sup> Cf. Eloise Engle, Lauri Paananen, *The Winter War. The Russo-Finnish Conflict, 1939-40*, New York, Charles Scribner's Sons, 1973, *passim*.

<sup>14</sup> François-Charles Mougel, *Europa de Nord în secolul al XX-lea*, București, Editura Corint, 2004, p. 93.

<sup>15</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 89; Michael Lynch, *op. cit.*, p. 99-103.

<sup>16</sup> Nicolae Ciachir, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, București, Editura Oscar Print, 1997, p. 268.

<sup>17</sup> Vasile Buga, *Cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939: Mit sau realitate?*, în „Europa XXI”, vol. XIII-XIV/2004-2005, Iași, Casa Editorială Demiurg, p. 101.

U.R.S.S. și-a dat agrementul la numirea lui Stafford Cripps (lider al Partidului Laburist și unul din consecvenții critici ai politicii antisovietice promovată de Neville Chamberlain) pentru postul de ambasador la Moscova. Mai mult, în august 1940 a fost prelungit acordul comercial sovieto-american, iar în ianuarie 1941 guvernul S.U.A. a anunțat că „embargoul moral” la produsele exportate nu se va mai aplica față de U.R.S.S.<sup>18</sup>. Un succes deosebit al diplomației sovietice l-a constituit semnarea, în aprilie 1941, a unui tratat de neagresiune pe cinci ani cu Japonia, care a preferat mai degrabă să se extindă spre sud, decât în Siberia<sup>19</sup>.

Prăbușirea Franței în iunie 1940 și imposibilitatea Angliei de-a se strădui mai mult decât să supraviețuiască l-au încurajat pe Hitler să-și lanseze atacul plănuțit de mult asupra U.R.S.S., în iunie 1941. Conform „Planului Barbarossa” – așa cum a fost codificată invadarea Rusiei de către armatele lui Hitler –, *Wehrmachtul* și alte trupe aliate, inclusive cele române, au trecut la ofensivă pe 22 iunie 1941 pe teritoriul sovietic. Practic, patru milioane de soldați, 5 000 de avioane, peste 3 000 de tancuri, la care s-au adăugat trupe finlandeze, maghiare, românești, italiene, iar mai târziu contingente de voluntari din aproape toată Europa – Legiunea de voluntari francezi împotriva bolșevismului (L.V.F.), divizia spaniolă Azul etc. – porneau la asaltul împotriva Uniunii Sovietice, calificat din primul moment drept **cruciadă antibolșevică**<sup>20</sup>. În prima fază a războiului, obiectivele armatelor germane erau: ocuparea Moscovei și acapararea resurselor economice ale Ucrainei și ale Caucazului. Câteva săptămâni mai târziu, trupele germane și cele aliate lor asediază Leningradul, ocupă bazinul Donețului și ajung la 100 de kilometri de Moscova. Până la jumătatea lunii iulie 1941, conform datelor publicate de Biroul de Informații Sovietic, din cele 170 de divizii ale Armatei Roșii ce au fost angajate în prima zi de luptă, 28 fuseseră complet, iar alte 70 și-au diminuat cu 50% capacitatea de luptă<sup>21</sup>. Dar „războiul fulger” se lovi curând de rezistența îndârjită a sovieticilor<sup>22</sup>. La 6 decembrie, Armata Roșie a declanșat o contraofensivă împotriva trupelor germane din zona Moscovei. Contraofensiva s-a prelungit două luni pe o profunzime de 150-200 km, iar, în februarie 1942, atacanții și-au pierdut forța ofensivă, în special din lipsă de materiale. Cu toate acestea, situația rămânea alarmantă: eșecurile militare ale sovieticilor din primele cinci luni de război se soldaseră cu ocuparea de către inamic a unor regiuni vitale, grupând aproape 40% din populația țării și care dădeau, în timpuri normale, două treimi din cărbunele, oțelul și aluminiul țării, precum și 84% din zahăr sau 40% din producția

---

<sup>18</sup> Constantin Bușe, Alexandru Vianu, coordonatori, *Istorie universală. Epoca contemporană, 1939-1945*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 245.

<sup>19</sup> Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 530.

<sup>20</sup> Jean Carpentier, François Lebrun, eds., *Istoria Europei*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 354.

<sup>21</sup> Valentin Ciorbea, *Din istoria secolului XX*, vol. 2, *Principalele teatre de operațiuni militare. 1939-1945*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2008, p. 119.

<sup>22</sup> Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Iași, Institutul European, 1998, p. 145.

cerealieră. Distrugerile materiale erau fără precedent: Rusia europeană era pustiită în mare parte, 1700 de orașe și târguri și 70 000 de sate distruse, iar populația trăia în teroare și mizerie cutremurătoare<sup>23</sup>. Acest dezastru a fost posibil pentru că Stalin făcuse o eroare globală de apreciere a amenințării naziste pentru iunie 1941, adoptase o concepție militară total inadaptată la situație, duse o politică de înzestrare a armatei lentă, tardivă și incompletă, iar, în timpul epurărilor din anii 1937-1938, eliminase cea mai mare parte a conducătorilor și ofițerilor experimentați<sup>24</sup>.

Pe plan intern, după o perioadă de confuzie care a pus în discuție așa-zisul geniu al lui Stalin, la 3 iulie 1941 se constituie Comitetul de Stat al Apărării în frunte cu același, căruia îi vor fi subordonate toate sectoarele de război, inclusiv cele din domeniul cercetării, asimilării și producerii de noi arme și explozive (vicepreședinte era Molotov)<sup>25</sup>. Comitetul de Stat al Apărării cât și Statul Major General (*STAVKA*) își aveau sediul la Kremlin<sup>26</sup>. Din biroul său, Stalin comunica cu toți cei din ierarhia militară, până la cel mai mărunț comandant. Din biroul său el a coordonat activitatea Consiliului Evacuării (constituit la 24 iunie și prezidat de Kaganovici\*), care a organizat, în cinci luni, deplasarea a 1 530 de mari întreprinderi din regiunile occidentale spre Volga, Ural, Kazahstan și Siberia<sup>27</sup>. Se prevedea ridicarea de noi fabrici în răsăritul țării, sporirea producției de armament, muniții, metal, benzină, cărbune etc. În condițiile grele ale războiului, a cotozirii unor regiuni de importanță vitală, s-a trecut întreaga economie pe picior de război. S-a constituit și un Comitet pentru evidența și repartizarea forței de muncă. Întreaga populație adultă deplasată (în majoritate femei) a fost de îndată integrată în producție și constrânsă să lucreze în condiții foarte dure (ziua de muncă de 12-14 ore, locuințe improvizate, aprovizionare precară)<sup>28</sup>. Această forță de muncă a contribuit, totuși, în chip deschis, la reluarea

---

<sup>23</sup> Jean Carpentier, François Lebrun, eds., *Istoria Europei*, p. 358.

<sup>24</sup> Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 101-102.

<sup>25</sup> Alexandru Pintescu, *Stalin și „holocaustul roșu”*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004, p. 180.

<sup>26</sup> Isaac Deutscher, *Staline. Biographie politique*, Paris, Éditions Gallimard, 1953, p. 557.

\* *Lazar Moiseevici Kaganovici* (1893-1991), membru al PMSDR din 1911, cu importante rosturi de partid și de stat în deceniile III-VI. A fost candidat de membru (1926-1930) și membru (1939-1957) al Biroului Politic al PC (b) și apoi al PCUS. La începutul anilor '30, Kaganovici a fost „mâna dreaptă” a lui Stalin. De numele lui este legată construcția metroului din Moscova, inaugurat în 1935. A fost, după expresia lui Roy Medvedev, un protagonist al înspăimântătoarelor epurări din partid și din societate în 1936-1938. S-a impus de atunci drept „numărul doi” în partid, supranumit fiind „comisarul lui Stalin”. În 1961, la cererea lui Hrușciiov care-l „iertase” în 1956 la susținerea *Raportului secret* privind cultul personalității al lui Stalin, Kaganovici a fost exclus din partid pentru activitate antipartinică (Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Stalin cenzurat / necenzurat*, p. 114-115), pentru a fi reprimat în ... 1985.

<sup>27</sup> Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, București, Editura Meridiane, 1993, p. 138-141.

<sup>28</sup> Constantin Bușe, Alexandru Vianu, coordonatori, *Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1945*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 247.

spectaculoasă a producției industriale. Există dovezi care arată că, în cei patru ani de război, curajul și capacitatea de adaptare a poporului rus, ce părea imun în fața oricărei suferințe, s-au dovedit o realizare neprețuită. Măsura suferinței poate fi redată foarte simplu: după cinci luni de lupte aproape jumătate din populația sovietică și peste o treime din uzinele naționale se aflau sub ocupația nazistă; 60% din producția de fier și oțel, 40% din sistemul căilor ferate, 60% din efectivele de animale și 40% din rezervele de cereale fuseseră pierdute<sup>29</sup>.

Pentru a înțelege succesele sovietice de la sfârșitul lui 1942 și din vara lui 1943<sup>30</sup> trebuie subliniată și evocată formidabila reconversiune a economiei orientată în întregime spre efortul militar. În 1942, 55% din venitul național a fost afectat cheltuielilor militare. Această proporție era de departe cea mai ridicată comparativ cu oricare dintre țările implicate în al doilea război mondial<sup>31</sup>. Este de menționat că războiul i-a costat pe sovietici de două ori mai scump decât pe aliații lor (numai pregătirile din cursul anului 1939 au necesitat cheltuieli de circa 400 de milioane de dolari!)<sup>32</sup>. De asemenea, pentru a remedia lipsa mâinii de lucru (11 milioane de oameni erau sub drapel), guvernul a decretat (februarie 1942) „mobilizarea pentru lucru” a populației urbane, apoi (noiembrie 1942) a celei rurale. În 1942, trei milioane de persoane au fost trecute, din dispoziția autorităților, în industrie; Gulagul (de unde un milion de deținuți au fost eliberați pentru a fi trimiși pe front) a sporit „contractele” cu întreprinderile, școlile profesionale au accelerat formarea elevilor; în patru ani, productivitatea în industrie, revelatoare pentru amploarea efortului uman, a crescut cu 40%<sup>33</sup>. Totodată, începând cu anul 1942, industria sovietică, concentrată în regiunile răsăritene, a asigurat frontul cu muniții și tehnică militară în cantități suficiente și de bună calitate. Famosul tancul „T-34”, avioanele construite de S. Iliușin, A. Iakovlev, S. Lavocikin, aruncătoarele de mine reactive „Katiușa” erau printre cele mai bune din lume<sup>34</sup>. Economia sovietică reușea destul de bine să producă anumite articole militare de bază în cantități masive: în august 1942, în momentul de vârf al înaintării germane în U.R.S.S., fabricile sovietice produceau 1 200 de tancuri pe lună<sup>35</sup>. Un substanțial și decisiv ajutor – în ceea ce privește materialul de război – l-a primit Uniunea Sovietică din partea anglo-americanilor. Armata Roșie beneficia, din iunie 1941 și cu același titlu ca și Marea Britanie, de sprijinul material al Statelor Unite, sprijin care ajunge la

---

<sup>29</sup> Michael Lynch, *op. cit.*, p. 54.

<sup>30</sup> Vezi, în acest volum, partea I, capitolul 1.

<sup>31</sup> Michael Lynch, *op. cit.*, p. 55.

<sup>32</sup> Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european. De la 1820 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, București, Editura Cartier, 2001, p. 374.

<sup>33</sup> Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 107.

<sup>34</sup> Anatol Petrencu, *Istoria universală. Epoca contemporană. 1939-1945*, Chișinău, Editura Museum, 1996, p. 26.

<sup>35</sup> Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne, 1920-2000*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 392.

amplarea maximă după atacul de la Pearl Harbor<sup>36</sup>. Este de subliniat că jeepurile și camioanele – ce dădeau Armatei Roșii o mobilitate crescândă și decisivă din 1943-1944 – veneau din industria americană, iar Puterile Occidentale au furnizat înalta tehnologie care a dat dreptat Rusiei comanda spațiului aerian pe Frontul de Est (astfel că, chiar și în 1946, Marea Britanie încă mai trimitea Rusiei motoare de avion care au devenit baza celebrelor Mig-15 postbelice)<sup>37</sup>. Un rol important în luptele duse împotriva ocupanților l-a avut mișcarea de rezistență a sovieticilor. Trupele sovietice, în multe cazuri, deși încercuite, s-au predat „numai după o rezistență prelungită”, ce a provocat numeroase întârzieri ale *Wehrmachtului* în derularea planurilor sale ofensive<sup>38</sup>. De asemenea, mișcarea de partizani a provocat trupelor germane întârzieri care au reprezentat pentru Hitler un obstacol în realizarea planului său strategic global<sup>39</sup>. Pentru o mai bună organizare a rezistenței din spatele inamicului s-a creat, la 30 mai 1942, Statul Major Central al mișcării de partizani. În anul 1943 în detașamentele și brigăzile de partizani erau înrolate sute de mii de oameni. Partizanii nimiceau garnizoanele ocupantului, aruncau în aer podurile și căile ferate; în primii doi ani de război partizanii au ucis peste 300 000 de soldați germani; de asemenea, partizanii au eliberat ținuturi întregi, care au constituit apoi bazele lor de sprijin<sup>40</sup>.

În anii 1943-1944 – în urma marilor victorii de la Stalingrad și Kursk – Armata Roșie a recucerit cea mai mare parte din teritoriul ocupat de inamic<sup>41</sup>, iar, începând din 1944, forțele sovietice au avansat rapid în Europa de Est și Centrală, România și Bulgaria fiind ocupate (“eliberate” în termenii propagandei oficiale staliniste și anglo-americe). Apoi, Armata Roșie a făcut legătura cu partizanii lui Tito din Iugoslavia și, în septembrie 1944, au intrat în Belgrad. Apoi, au continuat ofensiva în Ungaria și Austria. În nord, Finlanda a trebuit să accepte armistițiul, în septembrie 1944<sup>42</sup>. Marea ofensivă în interiorul Germaniei a început în toamna anului 1944, când Armata Roșie a pătruns în Prusia Orientală.

Pe plan extern, mai ales după lovitura aplicată flotei americane de la Pearl Harbor de către japonezi la 7 decembrie 1941, a intervenit o apropiere marcantă între cele trei Mari Puteri înrolate contra *Axei* reunind Germania, Italia și Japonia: U.R.S.S., Anglia și S.U.A. Cele trei țări s-au aliat nu prin liberă alegere, ci datorită circumstanțelor.

---

<sup>36</sup> F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală*, vol. 3, *Evoluția lumii contemporane*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 437.

<sup>37</sup> Paul Johnson, *op. cit.*, p. 392.

<sup>38</sup> Valentin Ciorbea, *op. cit.*, vol. 2, p. 119.

<sup>39</sup> B. H. Liddell Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Editura Orizonturi, 2006, p. 218 și urm.

<sup>40</sup> Constantin Bușe, Alexandru Vianu, coordonatori, *Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1945*, vol. II, p. 252.

<sup>41</sup> Vezi, pe larg, Valentin Ciorbea, *op. cit.*, vol. 2.

<sup>42</sup> Mareșalul Finlandei Carl Gustaf Emil Mannerheim, *Memorii*, București, Editura Militară, 2003, p. 340-344.





Adolf Hitler  
(1889-1945)

## STĂPÂNII REICHULUI NAZIST



Hermann Goering  
(1893-1946)



Rudolf Hess  
(1894-1987)



Heinrich Himmler  
(1900-1945)



Joseph Goebbels  
(1897-1945)



Martin Bormann  
(1900-1945)



Hjalmar Schacht  
(1877-1970)



Joachim von Ribbentrop  
(1893-1946)



Ernst Kaltenbrunner  
(1903-1946)



I. V. Stalin (1879-1953)

## STĂPÂNII REICHULUI COMUNIST



V. M. Molotov  
(1890-1986)



L. M. Kaganovici  
(1893-1991)



L. P. Beria  
(1899-1953)



Gheorghii Malenkov  
(1902-1988)



N. S. Hrușciiov  
(1894-1971)



A. M. Vasilevski (1895-1977)  
S. M. Budionnii (1883-1973)



M. M. Litvinov  
(1876-1951)

Un eveniment marcant a survenit la 1 ianuarie 1942, la Casa Albă, când reprezentanți ai 26 de națiuni au semnat așa-numita **Declarație a Națiunilor Unite**, prin care se angajau „să folosească toate resursele lor militare și economice împotriva Axei și să nu semneze nici un armistițiu și nici acorduri separate de pace”<sup>43</sup>. După câteva luni, Molotov a făcut o călătorie în Anglia și S.U.A. La Londra, ministrul sovietic a negociind și semnând un tratat de alianță cu Anglia (la 26 mai 1942) și îndreptat contra Germaniei și a aliaților săi; la Washington, Molotov, însoțit de ambasadorul Litvinov, a avut întrevederi cu Roosevelt, Cordell Hull, Hopkins, solicitând deschiderea unui **al doilea front** în Vest, chiar pentru anul 1942<sup>44</sup>.

Și, totuși, chiar în cursul anilor de război, au apărut neînțelegeri importante între Marii Aliați. Uniunea Sovietică a fost dezamăgită pentru faptul că Puterile Occidentale nu au reușit să invadeze Franța în 1942 sau în 1943. Cu toate contactele importante și cu toate enormele ajutoare primite din Vest, autoritățile sovietice au continuat să supravegheze îndeaproape relațiile externe și să se preocupe de modul cum va arăta Europa de după război. În Uniunea Sovietică exista temerea că Anglia și S.U.A. își vor modifica orientarea după capitularea Axei, încercând să antreneze Germania într-un război împotriva comunismului sovietic; simultan, din partea occidentalilor, exista temerea că, dimpotrivă, avansarea sovietică în Europa Est-Centrală le va consolida poziția în zonă și va marca începutul unei noi perioade de expansiune comunistă spre Vest. Aceste temeri, reale, au continuat să se exprime și în diferitele conferințe la nivel înalt ale Aliaților de la Teheran, Yalta sau Potsdam.

Încă de la sfârșitul anului 1943, devenise clar că înfrângerea Reichului și a aliaților ori sateliților lui era nu numai probabilă ci și posibilă. Cei „Trei Mari” – Roosevelt, Churchill și Stalin – se întâlnesc pentru prima oară la Teheran pentru a studia problemele teritoriale de după război și pentru a stabili o strategie comună<sup>45</sup>. După cum am menționat, reuniunea de la Teheran s-a încheiat cu **Declarația celor Trei Puteri** (datată 1 decembrie 1943), prin care cei Trei Mari își exprimau hotărârea „*de a conlucra sincer și deschis*”, atât în timpul războiului cât și după aceea<sup>46</sup>.

Ulterior, o semnificație și consecințe aparte pentru evoluția situației internaționale a avut-o vizita premierului Winston Churchill la Moscova, în octombrie 1944. A fost un prilej de a regla, încă din prima seară a negocierilor directe cu Stalin, la 9 octombrie 1944, interesele Marii Britanii și ale Uniunii Sovietice în Europa de Est și Balcani<sup>47</sup>. Potrivit *Memoriilor* lui Churchill, Stalin a acceptat propunerea britanică de a

---

<sup>43</sup> Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, vol. I, p. 274.

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 275; vezi și Roy Medvedev, *op. cit.*, p. 94-123.

<sup>45</sup> Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Cronologie*, București, Editura Politică, 1984, p. 317; vezi, de asemenea, în acest volum, secțiunea I, cap. *Relații internaționale și desfășurări militare*.

<sup>46</sup> *Ibidem*; Marusia Cîrstea, *Istorie contemporană universală (1919-1947)*, Craiova, Editura Universitaria, 2008, p. 273-281.

<sup>47</sup> Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, București, Editura ALLFA, 2000, p. 4.

încheia un „*acord procentual*” care delimita „zonele de influență” ale Marilor Puteri virtual învingătoare pe seama României, Bulgariei și Ungariei, Iugoslaviei și Greciei<sup>48</sup>.

În perioada următoare, până la sfârșitul ostilităților în Europa și imediat după aceea, Kremlinul s-a dovedit deosebit de întreprinzătoare în organizarea și succesul conferințelor istorice ale liderilor SUA, Marii Britanii și URSS – cei Trei Mari – de la **Yalta** (4-11 februarie 1945)<sup>49</sup> și **Potsdam** (Berlin), în 17 iulie – 2 august 1945<sup>50</sup>.

La Teheran și Yalta au fost abordate atât problemele generale strategice și politice ale conflagrației, cât și unele speciale, precum, îndeosebi, în februarie 1945, situația Europei Est-Centrale în perspectiva sfârșitului conflictului. Rolul URSS s-a dovedit precumpănitor în adoptarea și aplicarea tuturor deciziilor relativ la zona în discuție, fie în perspectiva terminării războiului, fie în condițiile lumii postbelice și ale izbucnirii Războiului Rece, care a reieșit ori a succeda imediat Conflictului mondial „cald” dintre 1939 și 1945. Europa Est-Centrală rămasă sub ocupația Kremlinului a fost izolată de restul lumii prin faimoasa „Cortină de fier”, supusă de cuceritori unui intens proces de sovietizare/comunizare, iar aceasta în spiritul avertismentului lui Stalin din primăvara anului 1945 în sensul că, pretutindeni acolo unde se vor afla tancurile Armatei Roșii, se vor impune *regimuri similare cu sistemul comunist sovietic*! Devenise evident că prezența Armatei Roșii pe teritorii atât de întinse și de o importanță vitală oferea Kremlinului poziții deosebit de puternice în relațiile sale cu Marii Aliați. Stalin considera pozițiile teritoriale câștigate drept oportunități spre a extinde orânduirea de tip sovietic în țările ajunse la discreția sa; și chiar aceasta avea s-o facă, în condițiile când Aliații de odinioară ai U.R.S.S. nu se opuneau în mod hotărât. Referindu-se la acest fenomen, H. Kissinger, fostul secretar de stat al SUA, a subliniat convingător după cum ne reamintim că: „*De fapt, controlul absolut exercitat de Stalin asupra Europei de Est a fost disputat doar retoric de Democrații și niciodată într-o manieră care ar fi implicat riscuri pe care Stalin să le fi luat în scris. Ca rezultat, Uniunea Sovietică a fost în stare să-și transforme ocupația militară într-o rețea de regimuri satelit*”<sup>51</sup>.

La terminarea războiului, în funcție de succesele militare raportate și în temeiul achizițiilor teritoriale și al „sferelor de interese” recunoscute, al prestigiului internațional câștigat, URSS a accesat în categoria rară și de invidiat a **superputerilor planetei, singură ea și pentru câteva decenii numaidecât în parteneriat cu SUA.**

---

<sup>48</sup> Vezi *supra* capitolul 23 august 1939 ...; Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 211; Nicolae Baci, *Agonia României. 1944-1948*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 122.

<sup>49</sup> Paul Dukes, *Istoria Rusiei. 882-1996*, București, Editura ALL, 2009, p. 275 și urm.; D. D. Hatchet, G. G. Springfield, *Yalta, înțelegeri pentru 50 de ani*, București, Casa de Editură „Excelsior – Multi Press”, 1991.

<sup>50</sup> Leonida Loghin, *Mari conferințe*, p. 483-525. Detalii referitoare la ambele conferințe în acest volum, secția I, cap. *Relații internaționale și desfășurări militare.*

<sup>51</sup> Apud Constantin Vlad, *Diplomația secolului XX*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2006, p. 236.



## **II**

### ***ROMÂNIA – PROBLEMELE RĂZBOIULUI ȘI PĂCII***



## 23 AUGUST 1939: DRAMA UNUI PACT SAU PACTUL DRAMEI ROMÂNILOR

Istoria celui de-al doilea război mondial în ansamblu a fost marcată, firesc, de o sumă de date marcante. Și, totuși, numai una prezintă o semnificație aparte, în sensul că, fără a trimite la vreun eveniment notoriu din perioada 1 septembrie 1939 – 2 septembrie 1945, dimpotrivă l-a precedat, dar intră în discuție dat fiind că, pur și simplu, l-a determinat de o manieră categorică. Este în discuție, după cum cititorul poate deduce din titlul acestui capitol, faimosul **Pact Hitler-Stalin** sau **Ribbentrop-Molotov**, după numele miniștrilor de externe desemnați de către cei doi dictatori pentru a-l negocia și semna **în noaptea de 23/24 august 1939 la Kremlin** și care, de atunci încolo, deține o înțâietate indiscutabilă în privința tuturor superlativelor negative ale defunctului veac al XX-lea: cel mai catastrofal, cel mai controversat, cel mai nenorocit, cel mai odios, cel mai sumbru, cel mai plin de consecințe document<sup>1</sup>. Istorici de faimă mondială ai conflictului secolului trecut (Arnold Toynbee, A. J. P. Taylor, Pierre Renouvin, Maurice Baumont, Donald Cameron Watt, Jean – Baptiste Duroselle, Andreas Hillgruber, Henri Michel ș.a.) s-au exprimat de mult în acest sens, iar studiile recente, întemeiate pe dezvăluirile de ultim moment ale arhivelor secrete, i-au confirmat pe deplin. Reținem un singur exemplu: opinia categorică expusă de un istoric polonez în sensul că Pactul de la 23 august 1939 și protocolul său secret deopotrivă au servit drept „**fundament pentru izbucnirea celui de-al doilea război mondial** (subl. ns.)”<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Vezi Constantin Vlad, *Diplomația secolului XX*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2006, p. 131-148; Gh. Buzatu, în *Istoria Românilor*, VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 539 și urm; Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, Iași, Editura Moldova, 1991; Pavel Moraru, *Armata lui Stalin văzută de români*, București, Editura Militară, 2006; Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei: Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939-22 iunie 1944*, București, Editura Militară, 2006; Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii: România și geopolitica Marilor Puteri. 1941-1945*, București, Editura Scripta, 2007.

<sup>2</sup> J. Lipinsky, *Sekretniie protokoli Stalin i Ghitler – neskoncaemaia istoria s 1939 g.*, în vol. *Mejdunarodnii krizis 1939-1941 gg.: Ot sovetsko-ghermanskih dogovorov 1939 g. do napadeniia Ghermanii na SSSR*, coord. A. O. Ciubarian și colaboratori, Moskva, Izd. Prava Celoveka, 2006, p. 29. Pentru unele aspecte istoriografice, vezi I. Țăranu, *Ce citim despre Pactul Ribbentrop-Molotov*, în *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Chișinău, Editura Arc, 2004, p. 161-187.



Fapt remarcabil, România a fost una dintre cele dintâi victime ale sistemului european odios introdus de Pactul Hitler-Stalin. Ceea ce, de fel, n-a constituit un temei de recunoaștere, dimpotrivă, un impuls pentru a-l repudia cu violență. Într-un asemenea context, fără îndoială, **22 iunie 1941 a reprezentat pentru România lui Ion Antonescu revanșa strălucită pentru tot ceea ce produsese ori simbolizase 23 august 1939**<sup>3</sup>.

Pe de altă parte, în chip surprinzător, Pactul din 23 august 1939, deși respins de toată lumea, iar regimurile lui Hitler și Stalin s-au prăbușit definitiv, rămâne încă în funcțiune! Iată de ce, tocmai având în vedere scopurile și urmările documentului în discuție, caracterul criminal întru totul și pentru toate al înțelegerii convenite între cei doi monștri ai istoriei mondiale, Hitler și Stalin<sup>4</sup>, ne întâlnim cu o situație unică în istoria mondială a diplomației în care nu se poate recomanda respectarea principiului clasic al dreptului internațional potrivit căruia Tratatele sunt încheiate spre a fi respectate, ci, dimpotrivă, dictonul agresorilor de profesie în materie: ***Pacta sunt delenda!***

Așa precum în cursul conflagrației mondiale de la începutul veacului trecut, între 1939 și 1945 una dintre problemele „vedetă” care s-a instalat în atenția politicianilor, diplomaților și militarilor, a istoricilor și, deopotrivă, a opiniei publice, privește *cauzele imediate, condițiile concrete* în care a devenit posibilă evoluția evenimentelor în direcția izbucnirii ostilităților la 1 septembrie 1939, la început prin atacarea Poloniei de către Germania, iar apoi, cu începere de la 2-3 septembrie 1939, prin implicarea Marii Britanii și a Franței de partea statelor agresate.

Ceea ce s-a petrecut este de-acum prea bine cunoscut pentru a fi detaliat. Este suficient să reținem că, prin jocul alianțelor s-au conturat, între 1939 și 1941, cele două tabere ostile care se vor confrunta în conflictul secolului al XX-lea. Relativ la cursul evenimentelor în direcția datei fatidice de 1 septembrie 1939, studiile de specialitate datorate unor prestigioși istorici din întreaga lume conchid că, în determinarea faptelor spre finalitatea cunoscută, s-au dovedit hotărâtoare *tendențele de expansiune teritorială și ideologică* ale puterilor revizioniste – în ordine: Germania, U.R.S.S., Italia și Japonia. Pe de altă parte, liderul celui de-al III-lea Reich, Adolf Hitler, nu ar fi putut să „arunce” lumea în război, dacă nu ar fi beneficiat, în sensul cel mai deplin al cuvântului, de avantajele faimoasei *politici de conciliere* promovată după 1933 de cabinetele de la Londra și Paris față de Germania nazistă, și care, cum se știe, a culminat cu înțelegerea de la München din septembrie 1938.

---

<sup>3</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 23-24; Gh. Buzatu, coordonator, *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 149.

<sup>4</sup> Corneliu Coposu, *Kremlinul și nazismul. O retrospectivă a raporturilor politico-diplomatice dintre Stalin și Hitler*, în vol. *Antonescu*, I, Veneția, 1986.

Deopotrivă, în momentul decisiv, în luna august 1939, Hitler a beneficiat din plin de cotitura survenită în politica generală a U.R.S.S.: de la negocierile angajate cu Marea Britanie și Franța pentru bararea agresiunii fasciste în Europa, inclusiv pe cale militară, la apropierea față de cel de-al III-lea Reich, concretizată la 23 august 1939 într-un pact bilateral de neagresiune. Având în vedere atât conținutul documentului care, cel puțin momentan, regla în felul său, „conturile” dintre cele două puteri reprezentând forțele ireconciliabile ale comunismului și fascismului, cât și consecințele sale, imediate și de perspectivă, Tratatul de neagresiune sovieto-german a avut un rol fatal pentru destinul păcii europene și mondiale. Pentru moment, grație Pactului, Hitler a devenit arbitrul indiscutabil al păcii europene, atunci când el nu mai dispunea în repertoriul său decât de o singură soluție – războiul!

Elocvent în acest sens a fost dialogul liderilor diplomați ai Germaniei și Italiei din 11 august 1939, atunci când contele Galeazzo Ciano s-a interesat de pretențiile reale ale Berlinului la adresa Poloniei: „Ei bine, ce doriți Dv. în definitiv – Coridorul [polonez] sau Danzigul?”, l-a chestionat ministrul de Externe al Italiei pe omologul său german, Joachim von Ribbentrop. Replica acestuia din urmă a fost în consens cu politica promovată de Führerul Adolf Hitler:

- „... Noi vrem războiul!”<sup>5</sup>.

Potrivit unor reputați specialiști, derularea evenimentelor în linie dreaptă în direcția izbucnirii celui de-al doilea război mondial a fost marcată de acordul de la München din 29 septembrie 1938 și de Pactul Hitler-Stalin din 23 august 1939. Dintre cei care au investigat „Münchenul”, reținem pe Maurice Baumont, Pierre Renouvin, J.-B. Duroselle, D. C. Watt, A. J. P. Taylor, Telford Taylor, Klaus Hildebrand, Jiri Hochman, M. S. Hitchens, Martin Gilbert și Richard Gott<sup>6</sup>. În opinia lui Telford Taylor, acordul din 28 septembrie 1938 a constituit

---

<sup>5</sup> William L. Shirer, *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, Paris, 1967, p. 547.

<sup>6</sup> Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix*, II, Paris, 1961, *passim*; idem, *Les origines de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Payot, 1969, *passim*; Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, VIII/2, Paris, Hachette, 1958, p. 136-139; J.- B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971, p. 219; D. C. Watt, *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War, 1938-1939*, London, Heinemann, 1989, *passim*; A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, 1961, *passim*; Sydney Aster, *1939. The Making of the Second World War*, London, 1973, *passim*; Telford Taylor, *Munich. The Price of Peace*, New York, 1980, p. 1003-1004; Klaus Hildebrand, *The Foreign Policy of the Third Reich*, London, 1973, p. 73-74; Jiri Hochman, *The Soviet Union and the Failure of Collective Security. 1934-1938*, Ithaca-London, 1984, *passim*; M. S. Hitchens, *Germany, Russia and the Balkans. Prelude to the Nazi-Soviet Non-Agression Pact*, Boulder – New-York, 1983, *passim*; Martin Gilbert, Richard Gott, *Conciliatorii*, București, 1966, *passim*.

„un punct crucial al istoriei moderne”<sup>7</sup>, în vreme ce, potrivit celebrului istoric britanic A. J. P. Taylor, prin voința liderilor guvernelor Germaniei, Italiei, Marii Britanii și Franței, în capitala bavareză sistemul de la Versailles „a fost nu numai ucis, ci și înmormântat”<sup>8</sup>.

Comparativ cu Münchenul, Pactul de la 23 august 1939 încheiat la Moscova a fost și este mult mai aspru judecat de istorici, iar aceasta, evident, în raport cu rostul său nemijlocit în sacrificarea păcii și deschiderea căii spre declanșarea celui de-al doilea război mondial. Vom aminti, în acest sens, demonstrațiile și concluziile convingătoare expuse de cunoscuți istorici și kremlinologi, precum, în primul rând: Michel Heller și A. M. Nekrici<sup>9</sup>, A. J. P. Taylor<sup>10</sup>, William Carr<sup>11</sup>, William L. Shirer<sup>12</sup>, Pierre Renouvin<sup>13</sup>, Maurice Baumont<sup>14</sup>, Alan Bullock<sup>15</sup>, Sebastian Haffner<sup>16</sup>, Wolfgang Leonhard<sup>17</sup>, P. M. H. Bell<sup>18</sup>, V. M. Falin<sup>19</sup> sau N. V. Zagladin<sup>20</sup> sau Gabriel Gorodetsky<sup>21</sup>. Punctele de vedere exprimate, dincolo de unele nuanțe, explicabile date fiind unghiul și momentele abordării problemei, concordă în mod tulburător. Michel Heller și A. M. Nekrici, de pildă, descifrează că, la 23 august 1939, „o cotitură s-a produs realmente în istoria Europei și a lumii – *Uniunea Sovietică a deschis poarta războiului* [mondial] semnând Pactul cu Germania (subl. ns.)”<sup>22</sup>, în vreme ce cunoscutul ziarist și istoric american William L. Shirer a consemna că Stalin, „inamicul mortal” al lui Hitler, „a făcut posibilă” decizia acestuia de a ataca Polonia la 1 septembrie 1939<sup>23</sup>. Maurice Baumont, membru al Institutului Franței, nu i-a contrazis pe cei citați, dimpotrivă – a susținut și el – Pactul de la

---

<sup>7</sup> Telford Taylor, *op. cit.*, p. XI.

<sup>8</sup> A. J. P. Taylor, *op. cit.*, p. 181.

<sup>9</sup> *Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours*, Paris, 1982, p. 270-303.

<sup>10</sup> A. J. P. Taylor, *op. cit.*, p. 251.

<sup>11</sup> *Poland to Pearl Harbour. The Making of the Second World War*, London, 1985, p. 62-64.

<sup>12</sup> William L. Shirer, *op. cit.*, p. 551-583.

<sup>13</sup> Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 158.

<sup>14</sup> Maurice Baumont, *Les origines...*, p. 335.

<sup>15</sup> *Hitler. A Study in Tyranny*, London, 1976, p. 531.

<sup>16</sup> *Le Pacte avec le diable*, Paris, 1965, p. 164.

<sup>17</sup> *Betrayed. The Hitler-Stalin Pact of 1939*, New-York, 1989, *passim*.

<sup>18</sup> *The Origins of the Second World War in Europe*, London – New-York, 1987, p. 262.

<sup>19</sup> *Vezi 1939 god. Uroki istorii*, Moskva, 1990, p. 319 și urm.

<sup>20</sup> *Vezi Istoriia uspehov i neudaci sovetsoi diplomaii*, Moskva, 1990, p. 110 și urm.

<sup>21</sup> *Vezi Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*, New Haven and London, Yale University Press, *passim*.

<sup>22</sup> Michel Heller, A. M. Nekrici, *op. cit.*, p. 284.

<sup>23</sup> William L. Shirer, *op. cit.*, p. 566.

23 august 1939 „a încurajat puternic pe Hitler să riște declanșarea <<marelui conflict>> (subl. ns.)”<sup>24</sup>, ceea ce și marele istoric Pierre Renouvin reținuse, anume că „*Pactul de la 23 august 1939 a fost acela care a decis soarta păcii* (subl. ns.)”<sup>25</sup>. Alan Bullock, cel dintâi biograf de celebritate mondială al lui Hitler, observa că, mulțumită Pactului cu Stalin, Führerul a căpătat „mâinile libere” pentru a putea invada Polonia în 1939 fără nici un fel de riscuri<sup>26</sup>. Walter Hofer, într-o apreciată lucrare specială, constată și el că liderul de la Kremlin a fost cel care i-a dat lui Hitler „semnalul verde” să pornească războiul<sup>27</sup>, opinie împărtășită de N. V. Zagladin<sup>28</sup> ori de A. Avtorchanov<sup>29</sup>.

Un alt aspect, examinat în detaliu după anul 1948 în istoriografia occidentală, combătut vehement de istoricii de la Moscova a fost acela al prețului cu care Hitler a smuls, în 1939, lui Stalin, semnătura lui Molotov pe Pactul de neagresiune. Și în această privință, în prezent, lucrurile sunt clare. Condiția finalizării negocierilor, desfășurate în cea mai mare taină, a fost încheierea unui protocol adițional secret, în conformitate cu care Berlinul recunoștea în „sfera de interese” a Kremlinului – mergându-se până la acordarea „dreptului” de ocupație – mai multe state sau porțiuni de state, incluzând ori vizând Finlanda, Țările Baltice, Polonia și România. Lucrurile fiind de-acum bine cunoscute, vom face apel la recunoașterile unor specialiști. Revenim, prin urmare, la Michel Heller și A. M. Nekrici, atât de categorici și de această dată: „După ce U.R.S.S. a semnat protocolul secret în privința sferelor de influență, Germania și-a văzut asigurat spatele în Est. Calea atacului împotriva Poloniei era deschisă”<sup>30</sup>. William L. Shirer insista în a demonstra cum, prin „târgul cinic”, „sordid” cu Hitler, Stalin „a dat semnalul unui război [contra Poloniei] care, după toate probabilitățile, avea să ia proporțiile unui conflict mondial”<sup>31</sup>.

Semnificația generală și consecințele dezastruoase pentru România ale protocolului secret în discuție au fost evidențiate adeseori și de istoricii români Viorica Moisuc<sup>32</sup>, Valeriu Florin Dobrinescu<sup>33</sup>, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu<sup>34</sup>, Florin Constantiniu<sup>35</sup>. În ce-l privea, istoricul rus N. V. Zagladin,

---

<sup>24</sup> Maurice Baumont, *La Faillite de la paix*, II, p. 873.

<sup>25</sup> Pierre Renouvin, *Histoire...*, VIII<sub>2</sub>, p. 198.

<sup>26</sup> Alan Bullock, *op. cit.*, p. 531.

<sup>27</sup> *Vezi Hitler dechaîne la Guerre*, Paris, 1967, p. 112.

<sup>28</sup> N. V. Zagladin, *op. cit.*, p. 111-113.

<sup>29</sup> *Vezi Imperiia Kremliina. Sovetskii tip kolonializma*, Vilnius, 1990, p. 110 și urm.

<sup>30</sup> Michel Heller, A. M. Nekrici, *op. cit.*, p. 284.

<sup>31</sup> William L. Shirer, *op. cit.*, p. 583.

<sup>32</sup> *Vezi Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, p. 360-366.

<sup>33</sup> *Vezi Bătălia pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, p. 121 și urm.

<sup>34</sup> *Vezi România după Marea Unire*, II<sub>2</sub>. 1933-1940, București, 1988, p. 1514-1516.

<sup>35</sup> *Vezi Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București,

confirmat de apariția la Moscova a pseudo-jurnalului lui V. M. Molotov<sup>36</sup>, conchidea fără șovăire: „În asemenea condiții istorice concrete [august 1939], Hitler a fost mai interesat în neutralizarea U.R.S.S.-ului decât Uniunea Sovietică în neutralizarea Germaniei. Aceasta s-a și reflectat în semnarea protocolului secret, propus Germaniei ca anexă la Pactul de neagresiune și care delimita sferile de influență în Europa de Est. U.R.S.S., după cum i se părea lui Stalin, neriscând nimic, dobânda posibilitatea să-și extindă teritoriul, recăpătând ceea ce pierduse în cursul războiului civil. *Practic, Stalin, încheind târgul cu Hitler, a aprins <<lumina verde>> pentru agresiunea fascistă în Europa* (subl. ns.). Această alegere reflecta concepția sovietică despre <<interesele U.R.S.S.>> și despre a căror prioritate s-a vorbit încă la Congresul al XVII-lea al P.C. (b) [ianuarie 1934]”<sup>37</sup>.

Se desprinde realitatea indiscutabilă că Pactul de neagresiune sovieto-german din 1939, „întărit” de protocolul adițional secret semnat concomitent la Moscova, precum și toate documentele secrete și nesecrete convenite în următorii doi ani între Berlin și Kremlin<sup>38</sup>, au afectat într-o măsură decisivă situația bătrânului continent, înlesnind nu numai izbucnirea celui de-al doilea război mondial, ci, mai mult, prin forța desfășurărilor impuse de conflict și prin prisma consecințelor rezultate, au contribuit la modificarea configurației teritoriilor unor țări din zonă și, deopotrivă, au predeterminat schimbarea pentru mai multe decenii a regimurilor politice din Europa Est-Centrală.

În mod concret, încă din 10 martie 1939, în *Raportul* prezentat la cel de-al XVIII-lea Congres al P.C. (b), I. V. Stalin se pronunțase „pentru pace” și întărirea legăturilor comerciale „cu toate țările”<sup>39</sup>. Oferta dictatorului roșu nu a rămas neobservată la Berlin, mai ales că la 3 mai 1939 a fost succedată de o altă mișcare semnificativă la conducerea diplomației sovietice: înlocuirea lui M. M. Litvinov, de naționalitate evreu și unul dintre proeminenții combatanți, alături de Louis Barthou sau Nicolae Titulescu, pentru securitatea europeană, cu V. M. Molotov, liderul în funcție al guvernului de la Moscova<sup>40</sup>. Mai apoi, la confluența lunilor iulie-august 1939, la Berlin s-au desfășurat convorbiri secrete

---

1991, *passim*. Vezi și Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 41 și urm.

<sup>36</sup> Vezi Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovim. Iz dnevnika...*, Moskva, 1991, p. 14-29.

<sup>37</sup> N. V. Zagladin, *op. cit.*, p. 111.

<sup>38</sup> P. A. S. Grenville, *The Major International Treaties, 1914-1973*, London, 1974, p. 182 și urm.

<sup>39</sup> I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, București, 1948, p. 904.

<sup>40</sup> La 22 august 1939, în discursul rostit la reuniunea cu cadrele de comandă ale Wehrmachtului, Adolf Hitler avea să declare: „... Înlocuirea lui Litvinov a fost *decisivă* (subl. ns.). Mi-a apărut, cu repeziciunea unei lovituri de tun, ca semn al schimbării de atitudine a Moscovei față de Puterile Occidentale” (William L. Shirer, *op. cit.*, p. 569-570).

între funcționari ai ambasadei U.R.S.S. (Astahov, Babarin) și cei ai M.A.E. german, fiind dezbătute atât problemele economico-financiare, cât și unele politice, precum „interesele” reciproce în zonele dintre Marea Baltică și Marea Neagră<sup>41</sup>. Sovieticii au „mușcat din momeală”, iar în consecință, la 14 august 1939, Ribbentrop l-a instruit pe ambasadorul german la Moscova să se prezinte la Molotov pentru a-i transmite că „între Germania și U.R.S.S. nu există conflicte reale de interese”<sup>42</sup>. Întâlnirea V. M. Molotov – Friedrich Werner von der Schulenburg a avut loc chiar a doua zi și, în cursul ei, liderul sovietic s-a interesat dacă partea germană avea în vedere încheierea unui pact de neagresiune U.R.S.S. – Germania, context în care diplomatul german a sugerat ca Ribbentrop să efectueze o vizită în capitala sovietică<sup>43</sup>. Cum derularea evenimentelor pe plan internațional devenise presantă, după numai câteva zile, la 19 august 1939, Molotov și contele Schulenburg s-au întâlnit în două rânduri pentru a pune la punct un „proiect” al Pactului de neagresiune sovieto-german<sup>44</sup>, cu sublinierea faptului că Ribbentrop era așteptat la Moscova, dacă se parafa tratatul comercial și de credit bilateral, negociat pe atunci la Berlin<sup>45</sup>.

Din stenograma sovietică a primei întrevederi Molotov – Schulenburg din 19 august 1939 se desprind câteva elemente extrem de importante. Astfel, Schulenburg, exprimând temerile lui Ribbentrop în privința evoluției crizei germano-polone, a insistat pentru negocieri „accelerate” între Moscova și Berlin. El a explicat despre ce era vorba, fiind imposibil să se presupună că U.R.S.S. n-ar fi cunoscut stadiul disputei dintre Berlin și Varșovia. Aceasta întrucât diplomatul german l-a avertizat pe Molotov: „La Berlin există temerea că *un conflict poate izbucni pe neașteptate între Germania și Polonia* (subl. ns.)”<sup>46</sup>.

Un alt element semnificativ privea oferta lui Schulenburg, pentru care problema Pactului de neagresiune sovieto-german apărea „clară”, documentul trebuind – în viziunea guvernului german – să cuprindă două dispoziții: excluderea războiului între contractanți și intrarea imediată în vigoare, cu un

---

<sup>41</sup> *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, Serie D: 1937-1941, vol. VI, Baden-Baden, 1956, p. 854-855; *ibidem*, p. 883-884 (telegrama nr. 166/3 august 1939, în regim de extremă urgență, Joachim von Ribbentrop către contele Friedrich von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova) (În continuare, se va cita: ADAP).

<sup>42</sup> ADAP, Serie D, vol. VII, Baden-Baden, 1956, p. 48 (telegrama din 14 august 1939, Julius Schnurre către Friedrich von der Schulenburg); *ibidem*, p. 51-52.

<sup>43</sup> Minuta întrevederii în „La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 92-95.

<sup>44</sup> ADAP, Serie D, vol. VII, p. 124-125. Pentru proiectul pactului vezi *ibidem*, p. 125-126; „La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 102.

<sup>45</sup> El s-a semnat la Berlin, în aceeași zi (*ibidem*, p. 118-124).

<sup>46</sup> „La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 99-101.

termen de valabilitate de 25 de ani<sup>47</sup>. A fost un prilej pentru ca, replicând, Molotov să explice că se puteau adopta ca modele pactele omoloage încheiate de U.R.S.S. cu Polonia, Letonia sau Estonia, ceea ce interlocutorul său n-a respins. Dimpotrivă, el a insistat, adăugând, în premieră în cadrul discuțiilor la acel nivel, că Hitler era „gata să țină cont de tot ceea ce U.R.S.S. ar dori [să fie reglementat prin pact] (subl. ns.)”<sup>48</sup>.

Cel de-al treilea element intervenit în întrevederea Molotov – Schulenburg din 19 august 1939, de o importanță capitală pentru desfășurarea și impulsivarea evenimentelor, a constat în insistențele diplomatului german ca Joachim von Ribbentrop să fie primit neîntârziat la Moscova. Cu atât mai mult cu cât Adolf Hitler însuși acorda vizitei „o enormă importanță (subl. ns.)”<sup>49</sup>.

În acest cadru, discuțiile au ajuns, pentru prima dată, la problema unui *protocol adițional secret* al Pactului de neagresiune sovieto-german. Nu putem ignora faptul că, în vreme ce sursele diplomatice germane relevă că inițiativa unui asemenea protocol a aparținut în mod sigur sovieticilor<sup>50</sup>, documentele sovietice preferau să mențină lucrurile în nebuloasă, lăsând chiar să se înțeleagă că, dimpotrivă, partea germană și-ar fi asumat „plăcerea” de a provoca explicații pe tema respectivă<sup>51</sup>. Din stenograma sovietică a întrevederii, reținem, spre ilustrare, acest pasaj cuprinzând motivația contelui Schulenburg pentru a determina Moscova să acorde O.K.-ul pentru vizita lui Joachim von Ribbentrop: „[Venind la Moscova] Ribbentrop ar putea încheia un protocol în care ar intra toate problemele deja menționate [în cursul reuniunii], precum și acelea ce ar putea surveni în cursul turneului. Timpul presează... (subl. ns.)”<sup>52</sup>.

Opinăm că oficialii sovietici au inițiat discuțiile despre protocolul auxiliar secret fie numai și pentru faptul că, la data respectivă, din august 1939, *Kremlinul era acela care se lăsa „cumpărat” de Berlin, iar aceasta presupunea un „preț”,* înglobat integral într-un asemenea document. De cealaltă parte, oficialii germani, executând dispozițiile lui Adolf Hitler, s-au declarat dispuși să câștige „bunăvoința” U.R.S.S., oferindu-i avantaje teritoriale de la Marea Baltică la Marea Neagră, prevăzute în chip precis în protocolul secret revendicat de sovietici. Molotov și-a jucat însă rolul până la capăt. El a promis, la sfârșitul

---

<sup>47</sup> *Ibidem.*

<sup>48</sup> *Ibidem.*

<sup>49</sup> *Ibidem.*

<sup>50</sup> ADAP, Serie D, vol. VII, p. 124-125 (telegrama nr. 189 din 19 august 1939, contele Schulenburg către J. von Ribbentrop); *ibidem*, p. 131. Mesajul lui A. Hitler către I. V. Stalin din 20 august 1939 (transmis prin telegrama nr. 189/20 august 1939 a lui Ribbentrop către Schulenburg) vorbea de „protocolul dorit de guvernul Uniunii Sovietice (subl. ns.)”.

<sup>51</sup> Vezi stenograma sovietică a întrevederii din 19 august 1939, la care ne-am referit, în „La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10, 1989, p. 99-101.

<sup>52</sup> *Ibidem.*

întrevederii din 19 august 1939, că avea să transmită guvernului său „tot ceea ce a declarat Schulenburg”<sup>53</sup>. Cât privește vizita lui Joachim von Ribbentrop, ea devenise... inevitabilă, de vreme ce Kremlinul deja se îngrijea de „etapele” ei, mai cu seamă că „deciziile” ce urmau a se lua „trebuie să fie mai mult sau mai puțin pregătite”<sup>54</sup>.

Am insistat asupra negocierilor secrete sovieto-germane la nivelul și datele precizate pentru a dovedi în ce grad Germania și U.R.S.S., pe deplin conștiente de gravitatea situației și de riscul izbucnirii unui război în Europa în 1939, au parafat, totuși, Pactul de neagresiune, devenit posibil numai pentru că se baza pe *un târg ignobil*, ascuns în spatele *protocolului auxiliar secret*, asupra căruia vom reveni.

Reținem pe moment, că, la 20 august 1939, Adolf Hitler s-a adresat personal lui I. V. Stalin, insistând pentru *încheierea imediată* a unui Pact de neagresiune sovieto-german<sup>55</sup>. De asemenea, Führerul deslușea că protocolul adițional „dorit” de guvernul Uniunii Sovietice ar putea fi „clarificat substanțial în cel mai scurt timp, dacă un om de stat cu răspundere [Joachim von Ribbentrop] va putea negocia la Moscova în această privință”<sup>56</sup>. Este superfluu să menționăm că Hitler nu i-a ascuns lui Stalin toată gravitatea presiunilor declanșate împotriva Poloniei: „Încordarea dintre Germania și Polonia a devenit intolerabilă. Atitudinea Poloniei față de o mare putere este astfel încât o criză poate izbucni în orice zi. Germania este, în orice caz, hotărâtă ca, față de această insolență, să facă recunoscute interesele Reichului prin toate mijloacele”<sup>57</sup>. La Berlin și Moscova s-au asigurat, prin toate mijloacele, transmiterea mesajului lui A. Hitler către destinatar<sup>58</sup>, precum și obținerea replicii lui I. V. Stalin, care s-a produs la 21 august 1939, deci în cel mai scurt termen posibil<sup>59</sup>.

Din acea clipă, evenimentele s-au precipitat: în după-amiaza de 21 august 1939, marile agenții de presă anunțau ca iminentă vizita lui Joachim von Ribbentrop la Moscova, pentru încheierea Pactului de neagresiune sovieto-german, cancelariile occidentale intrând în derută, nu mai puțin – ori, mai degrabă – cabinetele țărilor europene mici și mijlocii, ca și opinia publică internațională.

Ireparabilul se produsese, iar cursa spre război n-a mai putut fi stopată.

Negocierile militare anglo-franco-sovietice, angajate anterior la Moscova pentru stoparea agresorului german, au eșuat. Ca un corolar al înțelegerii între Berlin și Kremlin. În vreme ce I. V. Stalin era nerăbdător să fructifice avantajele

---

<sup>53</sup> *Ibidem.*

<sup>54</sup> *Ibidem.*

<sup>55</sup> *ADAP*, Serie D, vol. VII, p. 131.

<sup>56</sup> *Ibidem.*

<sup>57</sup> *Ibidem.*

<sup>58</sup> *Ibidem*, p. 139-140.

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 140-141.



Pactului, A. Hitler, beneficiind de mână liberă din partea U.R.S.S., se pregătea de război. La 22 august 1939, la întrunirea secretă cu cadrele de comandă ale *Wehrmachtului*, Führerul avea să declare: „*Eu am provocat gradual schimbarea politicii [Germaniei] vis-à-vis de Rusia* (subl. ns.). Cu prilejul tratatului comercial [19 august 1939], au fost angajate negocieri politice. Finalmente, rușii au prezentat o propunere de pact de neagresiune...”<sup>60</sup>. În curând, Joachim von Ribbentrop va semna Pactul, astfel că soarta Poloniei, izolată, era pecetluită. Nici Marea Britanie sau Franța nu mai puteau interveni eficace. După ce desăvârșise preparativele politice, se lăuda Hitler, calea era de-acum „deschisă militarilor... Distrugerea Poloniei are prioritate... Chiar dacă războiul izbucnește în Vest, distrugerea Poloniei rămâne obiectivul principal”<sup>61</sup>.

În felul acesta, semnând Pactul de neagresiune cu Kremlinul, Reichul nazist a evitat un război pe două fronturi, cu U.R.S.S. și cu Puterile Occidentale în același timp, dar a acceptat „riscul”, care avea să se concretizeze între 1 și 3 septembrie 1939, al unul conflict cu Marea Britanie și Franța în Vest și al unei campanii contra Poloniei, în Est. Drept urmare, la 23 august 1939, Hitler a stabilit „Ziua Z”, pentru punerea în aplicare a „Planului Alb” (*Fall Weiss*) din aprilie precedent – atacarea Poloniei – pentru data de 26 august 1939, ora 4,30<sup>62</sup>.

Dar, cu toate că decizia fusese proclamată ... „irevocabilă”, Führerul avea să revină asupra ei, după ce Benito Mussolini l-a înștiințat că Italia nu putea intra în război și după ce s-a anunțat semnarea la Londra a unui acord anglo-polonez. În schimb, la 31 august 1939, în plin miez de zi, Hitler a semnat totuși „directiva de război” nr. 1, care stabilea necondiționat invadarea Poloniei în ceasurile imediat următoare, mai precis la 1 septembrie 1939, ora 4,45<sup>63</sup>.

În acest răstimp, Joachim von Ribbentrop și consilierii săi diplomatici ajunseseră la Moscova. La 23-24 august 1939, la Kremlin, în cursul celor două runde de negocieri, J. von Ribbentrop a căzut de acord cu I. V. Stalin și V. M. Molotov asupra conținutului Pactului de neagresiune. A ridicat probleme, după cum era de așteptat, protocolul auxiliar secret, astfel că Ribbentrop, pentru a răspunde exigențelor de ultimă oră ale sovieticilor în privința delimitării „sferelor de interes” în Europa de Est, a trebui să solicite, în regim de maximă urgență, aprobarea Führerului la Berlin<sup>64</sup>. Acordul lui Hitler s-a dat neîntârziat, fiind receptat la Moscova – la 23 august 1939, orele 23,00<sup>65</sup>, în așa fel încât, în zorii zilei următoare, Joachim von Ribbentrop și V. M. Molotov au parafat Pactul de neagresiune<sup>66</sup>. Documentul, întocmit în două exemplare, în limbile

---

<sup>60</sup> William L. Shirer, *op. cit.*, p. 569-570.

<sup>61</sup> *Ibidem.*

<sup>62</sup> F. Halder, *Voennii dnevnik*, vol. 1, Moskva, 1968, p. 30.

<sup>63</sup> A. Hitler, *Directives de guerre*, Paris, 1965, p. 31-33.

<sup>64</sup> ADAP, Serie D, vol. VII, p. 185.

<sup>65</sup> *Ibidem*, p. 187.

<sup>66</sup> *Ibidem*, p. 205-206.

germană și rusă, ambele având aceeași valoare, au fost încredințate agențiilor de presă și marilor cotidiene, care s-au grăbit, în frunte cu „Pravda”, să-l publice în aceeași zi<sup>67</sup>. Un fapt esențial: protocolul adițional, privind delimitarea „sferelor de interese” între semnatori, beneficiind, de asemenea, de două variante, nu a fost menționat de nimeni, deși el făcea parte integrantă din Pactul de neagresiune<sup>68</sup>. În acest sens, articolul 4 al protocolului era cât se poate de categoric: documentul trebuind să fie păstrat de către Puterile Contractante „în cel mai strict secret”<sup>69</sup>. Și, în adevăr, semnatorii au știut să se țină de cuvânt, chiar și după 22 iunie 1941, când s-au confruntat unul cu celălalt într-un război pe viață și pe moarte! Așa se face că, deși existența protocolului auxiliar a fost bănuită din prima clipa de toată lumea, mai ales în baza graficului extinderilor teritoriale sovietice „pașnice” dintre Marea Baltică și Marea Neagră (inclusiv România) în 1939-1940, textul n-avea să iasă la iveală decât după conflictul din 1939-1945. Iar aceasta în condiții care țin mai degrabă de cazurile celebre întâlnite doar în poveștile de spionaj<sup>70</sup>... Textul original al variantei în limba germană a protocolului secret s-a pierdut în anii războiului, în cursul bombardamentelor și transferului arhivelor pe teritoriul Reichului nazist. Dar s-au păstrat, ca printr-un miracol, copii ale documentului. Ele au fost capturate de Aliați, în speță de americani, la sfârșitul ostilităților. Protocolul secret și celelalte probe privind pregătirea, parafarea și aplicarea „târgului” sovieto-german din august 1939 aveau să fie valorificate, în scop științific dar și propagandistic, cu începere din anul 1948, în plin „război rece”, în capitalele occidentale<sup>71</sup>. Sovieticii, prinși în culpă gravă, au refuzat cu obstinație să recunoască ... valabilitatea probelor dezvăluite. Dimpotrivă, așa cum era regula propagandei staliniste, ei au replicat cu violență, în primul rând printr-o celebră broșură<sup>72</sup>, girată de Biroul Sovietic de Informații. Abia după... 40 de ani, în condițiile transformărilor de după 1985, legate de epoca lui Mihail Gorbaciov, U.R.S.S., în sfârșit, a recunoscut oficial existența protocolului auxiliar secret. La 24 decembrie 1939, în baza raportului unei Comisii speciale (Iakovlev), protocolul adițional și toate celelalte înțelegeri secrete germano-sovietice din 28 august – 28 septembrie 1939, aferente Pactului de neagresiune din 23 august 1939<sup>73</sup> au

---

<sup>67</sup> Vezi „Pravda”, Moskva, 24 august 1939.

<sup>68</sup> ADAP, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229); Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, 1991, p. 22; Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri*, II, p. 149-150.

<sup>69</sup> *Ibidem*.

<sup>70</sup> Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, 1996, p. 171-172.

<sup>71</sup> Vezi Department of State, *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Washington, 1948; idem, *La vérité sur les rapports germano-soviétiques de 1939 à 1941*, Paris, 1948.

<sup>72</sup> Vezi *Falsificatorii istoriei*, traducere în limba română, București, 1948.

<sup>73</sup> Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret din 23 august 1939*, Iași, 1991, p. 17-22, 45.

fost declarate „nule și neavenite din punct de vedere juridic, cu începere din momentul încheierii lor”<sup>74</sup>.

Se impune să remarcăm în context un caz aproape unic în istorie, și anume că, deși documentele secrete sovieto-germane din 1939 au fost atinse de nulitate din chiar momentul semnării, realitățile istorice pe care le-au modificat ori le-au impus în 1939-1940, în detrimentul Poloniei sau României, au rămas ... încă în vigoare<sup>75</sup>. Ceea ce, după prăbușirea Germaniei naziste și, mai apoi, a U.R.S.S., în condițiile actuale ale făuririi și extinderii Noii Europe, trebuie să recunoaștem că reprezintă în fond nu atât o ironie, cât o sfidare a istoriei. Nu mai puțin, o mare nedreptate.

În condițiile precizate, se impune de la sine încheierea că, deopotrivă cu Țările Baltice și Polonia, pentru care Hitler a obținut la 17 septembrie asigurarea lui Stalin de a o ataca dinspre răsărit<sup>76</sup>, *România s-a aflat tot timpul nemijlocit în obiectiv* cu prilejul pertractărilor sovieto-germane care au condus la Pactul din 23 august 1939. Este și motivul pentru care anume detalii din paginile precedente pot să apară obositoare, dar, considerăm, concludente *pentru a surprinde contextul general* în care s-a ridicat și a fost reglementată pe moment problema „sferelor de interes” germane și sovietice în spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră în vara-toamna anului 1939. România, cum s-a constatat, departe de a se implica în vreun fel în jocul Marilor Puteri, a reprezentat ceea ce a fost grav în asemenea împrejurări, și anume *un obiectiv* și, deopotrivă, *un temei al soluționării diferendului sovieto-german* într-un moment fatidic pentru soarta Europei – pregătirea și declanșarea celui de-al doilea război mondial. Interesat în înscrierea Bucureștilor pe orbita politicii celui de-al III-lea Reich, în mod deosebit pentru a-și asigura resursele românești de cereale și petrol absolut necesare pentru continuarea războiului<sup>77</sup>, A. Hitler, ajuns pe moment în postura de *factotum* al păcii și războiului pe bătrânul continent, i-a comunicat, cu nereținută satisfacție, aliatului său, Benito Mussolini, la 25 august 1939, că, în urma negocierilor cu U.R.S.S., se ivise în politica mondială „o situație integral nouă, care trebuia considerată ca oferind cel mai important avantaj posibil pentru Axă [Berlin-Roma-Tokio]”<sup>78</sup>. Noua situație decurgea nemijlocit din Pactul de neagresiune tocmai încheiat la Kremlin, de vreme ce, în cazul unui conflict cu Puterile Occidentale, Berlinul se socotea asigurat – menționa Hitler – de „atitudinea favorabilă” a U.R.S.S., de neutralitatea Turciei, precum și de *imposibilitatea implicării României în ostilități, împotriva Axei*<sup>79</sup>.

---

<sup>74</sup> O. A. Rjesevskii, ed., *1939 god. Uroki istorii*, Moskva, 1990, p. 497.

<sup>75</sup> Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret*, p. 5.

<sup>76</sup> ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 62.

<sup>77</sup> Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, *passim*.

<sup>78</sup> *La vérité sur les rapports germano-soviétiques de 1939 à 1941*, p. 86.

<sup>79</sup> *Ibidem*.

Pentru ca, în rândurile următoare, Führerul să-i repete lui Mussolini: „... *Eu repet odată în plus că România nu mai e în măsură să participe la un conflict împotriva Axei!* (subl. ns.)”<sup>80</sup>. Răspunzându-i în aceeași zi lui Hitler, Mussolini s-a declarat „în întregime” de acord cu Führerul, și anume că Pactul sovieto-german evitase „încercuirea” Reichului urmărită de Marea Britanie și Franța<sup>81</sup>, că el, de asemenea, „blocase” acțiunea României, fiind de așteptat și o atitudine corespunzătoare din partea Turciei<sup>82</sup>.

Acestea fiind consecințele, era natural ca, la Paris ori la Londra, în rândul întâi, Pactul sovieto-german să provoace consternare<sup>83</sup>. Cu atât mai mult, situația a șocat Bucureștii. O mărturisesc, în *Jurnalele* lor, fără pic de reținere, personajele care, în acele zile, răspundeau de destinele României: regele Carol al II-lea și premierul Armand Călinescu<sup>84</sup>. Sunt deosebit de semnificative unele pasaje din *Jurnalul* regelui Carol al II-lea:

„Luni, 21 august 1939

*La 4 1/2 [Ernest] Urdăreanu telefonează că are ceva extrem de important și de grav de comunicat. Îmi aduce știrea, atât de neașteptată, cât de dezagreabilă și de oribilă, că Germania iscălește cu U.R.S.S. un pact de neagresiune și că Ribbentrop merge la Moscova, ca să aducă la îndeplinire acest act de înaltă trădare din partea Sovietelor [...]. Urdăreanu e tragic asupra știrii. Eu nu sunt peste măsură de mirat, căci de mult aveam, hotărât, impresia că se pregătea un concubinaj între nazism și comunism și că între aceste două țări era o secretă simpatie de interese. Totuși, ca gest din partea Rusiei, este ceva scârbos să facă așa ceva, tocmai în momentul când trata cu misiunile anglo-franceze o convenție militară [...].*

Marti, 22 august

*Dimineața, Călinescu și Gafencu, ca să discutăm situația. Și ei văd situația foarte în negru. Deciziunea finală este de a urma aceeași politică ca până acum, să întărim acțiunea de înarmare și să facem eforturi pentru neutralitate [...].*

Miercuri, 23 august

*De dimineață, Călinescu, ca să studiez, din nou, întreaga situație care am, hotărât, impresia că devine din ce în ce mai gravă și a noastră, în special,*

---

<sup>80</sup> *Ibidem.*

<sup>81</sup> *Ibidem*, p. 87.

<sup>82</sup> *Ibidem*, p. 88.

<sup>83</sup> Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret*, p. 14.

<sup>84</sup> Vezi Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, ediție N. Raus, București, 1997, p. 176 și urm.; Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916-1939*, ediție Al. Gh. Savu, București, 1990, p. 425. Despre situația României în urma semnării pactului Hitler-Stalin vezi, mai ales, contribuțiile datorate lui Florin Constantiniu, V. F. Dobrinescu, Ilie Seftiuc, volumul *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, 1991, *passim*.

*extrem de dificilă [...]. Iată concluziile la care am ajuns. Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi fost folositoare [...]. Pe urmă, a venit Ernest [Urdăreanu]. El e întotdeauna vânat de extrema teamă a Germaniei. A venit astăzi cu ideea că ar trebui să facem un pact de neagresiune cu Germania, mărturisind că prin aceasta ar vedea o cumplită răsturnare a politicii noastre. Atât Călinescu, cât și mine [eu] am respins această idee, nefiind conformă cu scopul nostru final”.*

Nu ne îndoim că *alta ar fi fost situația*, în sensul agravării concluziilor desprinse de București, în urma semnării Pactului Hitler-Stalin, dacă s-ar fi știut *cu certitudine* că protocolul auxiliar secret aborda o problemă care, în perspectivă, reprezenta o gravă amenințare la adresa integrității teritoriale a României. Nu mai constituie demult, din 1948, după cum s-a evidențiat, un secret faptul că protocolul auxiliar din 23 august 1939 cuprindea reglementări ale „sferelor de interese” ale Puterilor Contractante pentru zona dintre Marea Baltică și Marea Neagră, într-o ordine precisă: 1. pentru schimbările teritoriale în curs ori de perspectivă din statele baltice (nominalizate: Finlanda, Letonia și Lituania); 2. pentru modificările teritoriale și politice planificate în Polonia; 3. pentru România. În acest ultim sens, articolul 3 al protocolului auxiliar secret căpătase această formulare: „În ceea ce privește Europa de Sud-Est, Partea Sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia. Partea Germană a declarat că manifestă o totală lipsă de interes față de acest teritoriu”<sup>85</sup>.

Luând în considerare extinderea înțelegerii sovieto-germane, brutalitatea și scrupulozitatea celor doi parteneri în atingerea scopurilor, nu încăpea, din parcurgerea textului reprodus, *nici o îndoială* în privința deciziei semnatarilor, în cazul în speță U.R.S.S., de a provoca cât de curând redeschiderea *cazului Basarabiei*.

Revenind la București, vom constata că, dacă aici, precum și în celelalte capitale europene, a lipsit certitudinea unui protocol auxiliar secret de împărțire a „sferelor de interese” în sud-estul Europei, în schimb, aproape simultan cu încheierea Pactului de neagresiune sovieto-german la 23 august 1939 s-a născut *bănuiala că un angajament obscur ar fi constituit, mai mult decât prilejul, fundamentul însuși al târgului între cele două totalitarisme – nazism și comunism..* Regele Carol II, în *Jurnalul* său din 22 august 1939, era cât se poate de categoric în acest sens: „Se mai pune întrebarea, foarte importantă, ce preț au plătit germanii pentru această schimbare la față? Unii, cum e Urdăreanu, *cred că* [U.R.S.S. și Germania] *și-au împărțit teritoriile Europei Orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în primul plan al primejdiei* (subl. ns.)...”

---

<sup>85</sup> Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 22; ADAP, Serie D, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229).

Primejdia se numea, în fond, *războiul*. Care devenise o realitate inevitabilă<sup>86</sup>. Cu gravele și marile ei probleme, cu distrugerile de valori materiale și pierderile incalculabile de vieți omenești. Cu toate consecințele sale nebănuite. Și în fața căruia România nu avea altceva mai bun de făcut decât să reclame și să-și proclame neutralitatea.

\*\*\*

Cu mare greutate se pot afla, în analele trecutului românesc, perioade mai dureroase, mai grave și mai primejdioase, pline de consecințe incalculabile, decât aceea din *vara – toamna anului 1940*.

Ajunsă în plin proces de izolare politico-diplomatică și militară pe plan internațional și, ca atare, lipsită de orice sprijin prompt și eficace din afară, frământată de puternice contradicții interne și, pe deasupra, pândită din toate părțile de imense pericole, disputată și râvnită de unele dintre Marile Puteri europene (în primul rând, U.R.S.S. și Germania), România – precum în alte rânduri Polonia, de-a lungul ultimelor trei veacuri – a ajuns în *postura unui pacient*. Aidoma Poloniei, deci, România a fost pusă pe masa de operație și, în ciuda tuturor evidențelor contrare, în ciuda tuturor protestelor și dezacordurilor, amputată fără nici un fel de șovăire. În mai puțin de trei luni, România Mare, opera atâtor generații și rămasă veșnic legată de memorabilul an 1918, s-a prăbușit, pierzând – prin voința învingătorilor de moment și ca efect direct al poftelor imperialismelor vecine, mari și mici – o treime din teritoriu și din populație, mai precis aproximativ 100 000 km<sup>2</sup> și 7 milioane de locuitori, în marea lor majoritate români<sup>87</sup>.

---

<sup>86</sup> Despre implicațiile protocolului secret de la 23 august 1939 vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-23 august 1944, passim*.

<sup>87</sup> Cf. G. I. C. Brătianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 118 și urm.; George Ciorănescu și colaboratori, *Aspects des relations russo-roumaines. Retrospectives et orientations*, I, Paris, 1967, p. 159-160; Ioan Scurtu, ed., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până la 1994*, București, 1994, p. 279-314; Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 312 și urm.; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, 1992, *passim*; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II<sub>2</sub>, p. 1 190 și urm.; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, *passim*; Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 62 și urm.; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1947)*, Iași, Institutul European, 1995, *passim*; Anatol Petrencu, *România și Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Chișinău, Editura Epigraf, 1999, *passim*; idem, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2006, *passim*; Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2005, *passim*; Vitalie Văratie, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și Nordului Bucovinei. 1938-1940. Volum de documente din fostele arhive secrete*

Ultimele două cabinete ale regimului carlist (Gheorghe Tătărescu – mai-iulie 1940 și Ion Gigurtu – iulie-septembrie 1940) s-au străduit să evite marile pierderi teritoriale, prin renunțarea la obligațiile internaționale anterioare (anularea garanțiilor anglo-franceze din aprilie 1939, retragerea din Societatea Națiunilor etc.) și, mai cu seamă, prin afirmarea ostentativă a dorinței de a „conlucra” cu Reichul nazist, care, angajat față de vecinii României, a indicat cu consecvență Bucureștilor să accepte pretențiile formulate de aceștia. Interesul Berlinului, împlinit finalmente, a fost de a domina România<sup>88</sup>.

Supraveghind și chiar dirijând schimbarea de atitudine, Regele Carol al II-lea era interesat să asigure supraviețuirea regimului său în condițiile apropierei țării de Germania. În același scop și pentru a fi pe placul Berlinului, cu începere din ianuarie-aprilie 1940, regele recomandase „reconcilierea” forțelor politice interne, context în care s-au început negocieri cu legionarii, care, după 22 iunie 1940, când locul Frontului Renașterii Naționale, singura formațiune politică admisă legal sub regimul carlist, a fost luat de Partidul Națiunii, la 28 iunie și 4 iulie au fost incluși pentru prima dată legionarii în guvern, prin câțiva reprezentanți, în frunte cu Horia Sima însuși<sup>89</sup>.

În ce-i privește pe liderii celorlalte grupări și fracțiuni politice burgheze și democratice, trebuie subliniat faptul că mulți au fost implicați în deciziile de cedare a regiunilor istorice ale Basarabiei, Nordului Bucovinei, Transilvaniei și Cadrilaterului, motivând cu toții – dar, în fapt, urmând indicațiile camarilei – că erau preocupați de asigurarea dăinuirii cu orice preț a statului și poporului român, fiind, pe de altă parte, convinși că soarta războiului nu fusese nicidecum decisă în vara anului 1940. Opțiunile lor au fost exprimate deschis în cadrul unor *Consilii de Coroană*, anume convocate de către Carol al II-lea, la 27 iunie și 30-31 august 1940, pentru dezbaterile notelor ultimative sovietice în privința Basarabiei și Bucovinei și a presiunilor *Axei* în problema Transilvaniei<sup>90</sup>. În cadrul respectivelor Consilii sau în afara lor s-au exprimat categoric împotriva cedărilor teritoriale<sup>91</sup>: Nicolae Iorga<sup>92</sup>, Iuliu Maniu<sup>93</sup> și Gheorghe I. Brătianu<sup>94</sup>.

---

*române*, București, Editura Libra, 2000, *passim*; idem, *Șase zile din istoria Bucovinei (18 iunie – 3 iulie 1940)*, Rădăuți, 2001, *passim*; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 21 și urm. Vezi și M. A. E. al României/M. A. E. al Federației Ruse, *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003.

<sup>88</sup> Henri Prost, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Paris, 1954, p. 143-144; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 148 și urm.; Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România (1856-1947)*, București, 1996, p. 251-252.

<sup>89</sup> Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, Madrid, 1990, p. 292.

<sup>90</sup> Vezi Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 262-268.

<sup>91</sup> Vezi mai jos, în acest capitol.

<sup>92</sup> *Ibidem*, p. 258-261; Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, 1991, p. 360-361.

În vara anului 1940, după victoria Germaniei în Vest, în evenimentele desfășurate în Europa Est-Centrală rolurile au fost oarecum redistribuite comparativ cu perioada crizei din august 1939: U.R.S.S. a luat locul Germaniei, iar România pe cel al Poloniei. Manifestările și rezultatul au fost, se înțelege, același: agresorii s-au încurajat și susținut între ei, iar victima, în cele din urmă, a trebuit să cedeze. Desfășurarea contactelor diplomatice a fost cercetată în amănunt, iar documentele-probă editate sunt prea bine cunoscute<sup>95</sup>, astfel încât nu mai insistăm asupra tuturor detaliilor.



Iunie 1940: Trupele germane la Paris!

În acest loc se impune să reținem *momentul* ales de Kremlin pentru a se adresa oficial României cu cereri ultimative privind cedarea neîntârziată și integrală a Basarabiei și Bucovinei. Era a doua zi după capitularea Franței, aliatul continental numărul unu al României, și în clipa în care Reichul nazist își avea concentrate forțele principale ale *Wehrmachtului* în Vest, la sfârșitul campaniei declanșate în 10 mai 1940, iar V. M. Molotov, liderul guvernului și al diplomației sovietice, a socotit necesar să-l convoace pe ambasadorul german la Moscova, contele Friedrich von der Schulenburg, pentru a-i aduce la cunoștință că U.R.S.S. se decisese ca, potrivit paragrafului 3 din protocolul auxiliar secret al pactului de neagresiune din 23 august 1939, să se adreseze Bucureștilor pentru a obține „soluționarea” problemelor Basarabiei și Bucovinei. Dând asigurări că guvernul sovietic va face tot posibilul pentru a „proteja interesele germane în România”, Molotov și-a exprimat convingerea că Reichul „nu se va opune desfășurării acțiunii sovietice, ci o va susține”<sup>96</sup>. În urmă cu mai mulți

---

<sup>93</sup> Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 262-268.

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 268-269.

<sup>95</sup> Vezi, îndeosebi, V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia, passim*; ADAP, Serie D, vol. X, *passim*; The Department of State, *Nazi-Soviet Relations, passim*; Vitalie Văratie, *Șase zile din istoria Bucovinei ..., passim*.

<sup>96</sup> ADAP, Serie D, vol. X, p. 3-4; Vitalie Văratie, *op. cit.*, p. 180-181.



ani, la Moscova s-a dat publicității stenograma sovietică a întrevederii Molotov – Schulenburg din 23 iunie 1940<sup>97</sup>. Se desprindea ideea că, după ce în 1939-1940, Kremlinul așteptase în zadar vreun semnal din partea României pentru „soluționarea” situației Basarabiei și Bucovinei, era cazul să „ridice din nou” această problemă Bucureștilor. Moscova se aștepta la o reglementare „pașnică”, altfel – a amenințat liderul sovietic – U.R.S.S. „o va rezolva prin forța armată”<sup>98</sup>. Schulenburg și-a reamintit de tratativele de la Moscova din august 1939 și, după ce a reafirmat poziția de atunci (consacrată, de altfel, în protocolul adițional secret) că Reichul „nu are interese politice în Basarabia (de Bucovina nici vorbă!), a relevat, în schimb, că avea „interese economice care acum [în 1940] s-au amplificat din cauza războiului”<sup>99</sup>. A dat asigurări că va înștiința Berlinul<sup>100</sup>.

Inițiativa sovietică a provocat iritare la Berlin. Nu era vorba numai de momentul în care Kremlinul deschisese criza, ci și de faptul că pretențiile sovietice excedau înțelegerii Molotov – Ribbentrop din august 1939. Ministrul de Externe al Reichului a întocmit un memorandum special pentru A. Hitler, precizând limitele negocierilor cu Molotov la semnarea Pactului de neagresiune: acord în privința Basarabiei, nimic despre Bucovina<sup>101</sup>. Hitler, desigur informat, „a tunat și a fulgerat” contra lui Stalin, care încălca propriile angajamente asumate. Ceea ce l-a determinat pe Führer ca, de îndată după încheierea campaniei din Vest și, deși Marea Britanie nu fusese subjucată, să se gândească – nota generalul Franz Halder, șeful Statului Major General al forțelor terestre germane, la 25 iunie 1940 în *Jurnalul* său<sup>102</sup> – la o expediție împotriva U.R.S.S. Oricum, era o chestiune de timp, iar planul operațiunii „Barbarossa” nu avea să fie aprobat decât la 18 decembrie 1940<sup>103</sup>. Așa încât, la 25 iunie 1940, Joachim von Ribbentrop l-a înputernicit pe contele Schulenburg să-i probeze lui Molotov „consecvența” Reichului în îndeplinirea angajamentelor asumate prin protocolul adițional secret din 23 august 1939 în privința Basarabiei; cât privea revendicarea Bucovinei de către U.R.S.S., aceasta constituia „o noutate”<sup>104</sup>. Iată un motiv pentru ca Reichul să mizeze pe soluționarea „pașnică” a diferendului sovieto-român, Kremlinul fiind atenționat că Berlinul avea în România „interese economice dintre cele mai mari”, în principal în domeniul agricol și petrolier. Era un motiv pentru care avertismentul german era cuprins în subtextul

---

<sup>97</sup> *Vezi Dokumentî vneșnei politiki*, t. XXIII/1, Moskva, 1995, p. 364-368.

<sup>98</sup> *Ibidem*; Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 178.

<sup>99</sup> *Ibidem*.

<sup>100</sup> *Ibidem*.

<sup>101</sup> *ADAP*, Serie D, vol. X, p. 9-10.

<sup>102</sup> Franz Halder, *Voennî dnevnîk, 1939-1942*, II, Moskva, 1969, p. 60

<sup>103</sup> *Vezi Gh. Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 72.

<sup>104</sup> *ADAP*, Serie D, vol. X, p. 11-12.

declarației lui Molotov: U.R.S.S. să-și reglementeze diferendul cu Bucureștii, dar trebuia ca Moscova să știe în mod clar „cât de mare este interesul nostru ca România să nu devină teatru de război”<sup>105</sup>.

Condițiile erau întrunite pentru o nouă întrevvedere Molotov – Schulenburg, tot la 25 iunie 1940, un prilej de reafirmare a punctelor de vedere, inclusiv despre Bucovina. U.R.S.S. a reafirmat recunoașterea „intereselor Germaniei față de chestiunile economice ale României”, dar nu putea admite „tărăgănarea” de către București a diferendului teritorial legat de Basarabia și Bucovina<sup>106</sup>. Prin Molotov, guvernul sovietic s-a angajat să țină la curent Berlinul cu formularea pretențiilor teritoriale față de România, după cum, tot astfel, a promis să nu încurajeze pretențiile Ungariei și Bulgariei<sup>107</sup>. Este neîndoielnic că, urmare a celor dezbătute la 25 iunie 1940 de contele Schulenburg cu Molotov, U.R.S.S. și-a „moderat” pretențiile la adresa României, limitându-și cererile la Basarabia și Bucovina de Nord (cu orașul Cernăuți). Aceasta i-a comunicat deschis Molotov lui Schulenburg, în după-amiaza zilei de 26 iunie 1940<sup>108</sup>. Ambasadorul german a primit tot sprijinul guvernului său pentru a „convinge” de urgență România să cedeze, altfel un război în zonă devenind „inevitabil”. Molotov, la rândul său, s-a angajat să nu țină Reichul în ignoranță în acțiunea proiectată pentru „zilele imediat următoare”<sup>109</sup>.

Se știe prea bine că n-avea să fie așa... Doar *peste câteva ceasuri*, în seara zilei de 26 iunie 1940, la ora 22,00, V. M. Molotov l-a convocat pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna cea dintâi notă ultimativă privind cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord către U.R.S.S.<sup>110</sup>. Cercetările istoricilor români<sup>111</sup> au surprins desfășurarea generală și în detaliu a evenimentelor intervenite. Se cunoaște că, în cursul nopții de 26/27 iunie 1940, Gheorghe Davidescu a reușit să trimită la București textul notei ultimative<sup>112</sup> și, concomitent, cu mari dificultăți legate de transmitere, raportul pe marginea întâlnirii sale cu V. M. Molotov<sup>113</sup>. Din acest ultim document

---

<sup>105</sup> *Ibidem*.

<sup>106</sup> Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 188.

<sup>107</sup> *Ibidem*, p. 192.

<sup>108</sup> *ADAP*, Serie D, vol. X, p. 22-23.

<sup>109</sup> *Ibidem*.

<sup>110</sup> *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 324 și urm.; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1919-1945)*, București, 1999, p. 18 și urm.; Alesandru Dușu, Maria Ignat, 1940. *Drama României. Rapt și umilință*, București, 2000, p. 86 și urm.

<sup>111</sup> Vezi îndeosebi lucrările semnate de V. F. Dobrinescu, Dinu C. Giurescu, Ion Șișcanu, Mircea Mușat, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Ion Constantin, Anatol Petrencu, Vitalie Văratîc ș.a.

<sup>112</sup> Vezi Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80-81.

<sup>113</sup> Vezi V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 215-216.

deducem, în chip necondiționat, că diplomatul român a adoptat, în asemenea împrejurări hotărâtoare, o atitudine demnă și curajoasă, că a apărat cu vehemență drepturile și interesele țării sale și că a combătut deschis, fără menajamente, tentativele lui Molotov de a justifica raptul teritorial. În acest sens, reținem din finalul telegrammei cuprinzând raportul: „... În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnătari n-a efectuat ratificarea [referire la Japonia, care n-a ratificat tratatul internațional privind Basarabia din octombrie 1920]. Am combătut, apoi, observațiile sale [ale lui Molotov] în ceea ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat, în fine, că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru ca Guvernul Român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru”<sup>114</sup>.

În ultimii ani, cercetările în arhivele române și ex-sovietice au condus la descoperirea unor noi documente referitoare la momentele esențiale ale crizei din iunie-iulie 1940<sup>115</sup>. Între acestea, un loc distinct îl ocupă cele trei stenograme ale întrevederilor Molotov – Gheorghe Davidescu, din 26 iunie 1940 (după orele 22), 27 iunie 1940 (după orele 23) și 28 iunie 1940 (după ora 1,25) ele fiind integral valorificate<sup>116</sup> și minuțios examinate<sup>117</sup>. Stenogramele sunt extrase din așa-zisul **jurnal** de cabinet al fostului ministru de Externe sovietic, întocmite de un anume Boris F. Podțerob.

După ce a ascultat și a primit textul notei ultimative sovietice, Gheorghe Davidescu a dezvoltat în fața lui V. M. Molotov o temeinică demonstrație pe

---

<sup>114</sup> *Ibidem*.

<sup>115</sup> Cf. *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941, passim*; Gh. Buzatu, *Diplomați români împotriva cedărilor teritoriale*, în *Academia Română, Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice*, seria IV, t. XXV/2000, p. 17-28.

<sup>116</sup> Vezi V. N. Vinogradov și colaboratori, *Bessarabia na perekrestke evropeiskoi diplomații. Dokumentî i materialî*, Moskva, 1996, p. 348-354 (doc. nr. 17); p. 361-367 (doc. nr. 23); Vitalie Văratîc, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 197 și urm.; *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, p. 324-331, 340-345, 345-346). A se vedea și telegrama telefonată nr. 1 636/Moscova, 27 iunie 1940, în care Gh. Davidescu transmitea Centralei din București versiunea sa asupra conținutului și desfășurării întrevederii cu Molotov din seara precedentă, când Moscova a prezentat cel dintâi ultimatum României (*ibidem*, p. 332-334). Documentul a fost întregit, după scurt timp, printr-o telegramă transmisă prin telegraf (*ibidem*, p. 334-335). Vezi și ediția în limba rusă a documentelor de referință: *Sovetsko-rumînskiie otnoșeniia, II, 1935-1941. Dokumentî i materialî*, Moskva, 2000, doc. nr. 163, 169 și 170.

<sup>117</sup> Gh. Buzatu, în „Academica”, București, nr. 8/2000; idem, *România între ultimatum și dictat (1940)*, în *Identitate națională și spirit european – Acad. Dan Berindei la 80 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p.441-452.

tema drepturilor românești în Basarabia și Bucovina de Nord, un prilej de a puncta o atitudine energică: „*Basarabia a fost de cinci secole românească [...]. Bucovina niciodată n-a aparținut Rusiei...*”<sup>118</sup>. Era – a continuat diplomatul român – în interesul U.R.S.S. ca, la granița de Vest, să existe „*o Românie puternică, unită în frontierele ei etnice și istorice*”<sup>119</sup>.

V. M. Molotov a exprimat dezacordul guvernului sovietic<sup>120</sup>, ceea ce n-a fost suficient pentru Gheorghe Davidescu<sup>121</sup>, care a lansat acest îndemn: „*Să lăsăm istoria să judece*”<sup>122</sup>. De asemenea, el a refuzat să preia harta pregătită de Molotov, pe care fusese trasată „noua graniță” pe Prut dintre U.R.S.S. și România<sup>123</sup>. În final, Molotov i-a reamintit lui Davidescu cum că, în ziua de 27 iunie 1940, care tocmai avea să înceapă, U.R.S.S. aștepta răspunsul guvernului de la București la nota ultimativă predată<sup>124</sup>. În viziunea guvernului sovietic, care pregătise în amănunt acțiunea declanșată<sup>125</sup>, România n-ar fi trebuit să dea *decât un răspuns favorabil* pretențiilor sale, sec formulate, în chipul următor:

„*Guvernul Sovietic – citim în nota din 26 iunie 1940 – propune Guvernului Regal de la București:*

1. *Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;*
2. *Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.*

*Guvernul Sovietic își exprimă speranța că Guvernul Român va primi propunerile U.R.S.S. ...*”<sup>126</sup>

Nordul Bucovinei nu reprezenta decât o reparație parțială, totuși „un mijloc de despăgubire” a pierderii suferite, chipurile, de U.R.S.S., prin „ocuparea” Basarabiei de către România vreme de 22 de ani.

În sprijinul politicii externe sovietice, prezentarea notei ultimative s-a făcut sub amenințarea cu recurgerea la forță în cazul ne-acceptării ei. Formula consacrată era cuprinsă în prevederea ce trimitea la situația existentă, marcată de faptul că „*slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului* (subl. ns.)”<sup>127</sup>.

Nu este greu de închipuit care a fost *efectul* notei Molotov din 26 iunie 1940 la București. Au avut loc consultări între reprezentanții forțelor politice,

---

<sup>118</sup> Vezi Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 199-200.

<sup>119</sup> *Ibidem*, p. 200.

<sup>120</sup> *Ibidem*, p. 200-202.

<sup>121</sup> *Ibidem*, p. 202-203.

<sup>122</sup> *Ibidem*, p. 203.

<sup>123</sup> *Ibidem*, p. 204.

<sup>124</sup> *Ibidem*.

<sup>125</sup> Vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri. 1939-1940. Documente*, București, 2000, *passim*; Vitalie Văratîc, *Preliminarii la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei*, *passim*.

<sup>126</sup> Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80.

<sup>127</sup> *Ibidem*.

regele Carol al II-lea, sesizând pericolele, s-a impus în poziția de arbitru al situației, au fost consultați – fără rezultate pozitive – aliații din Înțelegerea Balcanică, s-au pus speranțe zadarnice în reacția Germaniei, al cărei îndemn categoric „Cedați!” – exprimat în temeiul bunelor raporturi și chiar al conlucrării sovieto-germane de după 23 august 1939 – a venit mult prea rapid pentru ca să nu se bănuie că Moscova și Berlinul acționau de conivență. Ceea ce, după cum a rezultat din examinarea documentelor diplomatice, era pe deplin adevărat și, concomitent cu starea reală de completă izolare internațională și cu erorile comise de guvernele regimului de dictatură carlistă, va determina România să se încline în fața forței.

În mod concret, la 27 iunie 1940, s-au întrunit două Consilii de Coroană, iar, în baza deciziilor de cedare adoptate, guvernul Gheorghe Tătărescu a transmis Moscovei – ca răspuns la nota ultimativă sovietică din ajun – un prim mesaj care vorbea de „discuții amicale”<sup>128</sup>. Or, Moscova nu avea nevoie de așa ceva. În seara aceleiași zile, cu începere de la orele 23,00, Molotov l-a primit din nou pe Davidescu<sup>129</sup>. Cu câteva ceasuri înainte de-a se întâlni cu Molotov, Davidescu aflase că omologul său german la Moscova, contele Schulenburg, intervenise la Kremlin pentru a obține prelungirea termenului stabilit în nota ultimativă sovietică, ceea ce Molotov n-a admis, dimpotrivă, a adăugat că, în lipsa unui răspuns pozitiv, „trupele sovietice își vor începe operațiunile la miezul nopții”<sup>130</sup>.

În atare situație, primindu-l în seara de 27 iunie 1940 (ora 23,00) pe Davidescu, care aducea nota de răspuns a Bucureștilor la primul ultimatum<sup>131</sup>, Molotov a respins tentativele Bucureștilor de ... tergiversare, precizând că replica era „ambiguă”<sup>132</sup>, pe moment, nimic altceva nu era de negociat decât „numai asupra evacuării trupelor românești din Basarabia și nordul Bucovinei”<sup>133</sup>. Retragerea trupelor române trebuia să înceapă chiar a doua zi, fiind simultană cu intrarea trupelor sovietice între Prut și Nistru. Pentru aceasta, Molotov urma să se consulte cu liderii Armatei Roșii, iar, după aceea, avea să se revadă cu Davidescu, pentru a-i comunica în scris răspunsul la nota primită de la București<sup>134</sup>.

---

<sup>128</sup> *Ibidem*, p. 81.

<sup>129</sup> Vezi minuta întrevederii în V. N. Vinogradov și colaboratori, *Bessarabia...*, p. 361-367 (doc. nr. 23); *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 340-345; *Sovetsko-rumînskiie otnoșeniia...*, II, p. 323-327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratîc, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 210-217 (doc. nr. 13).

<sup>130</sup> Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 209.

<sup>131</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 209; *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 335-336.

<sup>132</sup> *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 342 (minuta convorbirii Molotov-Davidescu, p. 340-345).

<sup>133</sup> Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 216.

<sup>134</sup> *Ibidem*, p. 217.

În adevăr, la 28 iunie 1940, cu începere de la ora 1,30, el a revenit la Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. pentru a primi din mâinile lui Molotov personal textul celui de-al doilea ultimatum sovietic<sup>135</sup>. Predându-i documentul, liderul sovietic a încheiat, pe un ton amenințător<sup>136</sup>, că guvernul său nu admitea „nici o amânare. Toate termenele deja au expirat (subl. ns.)”!

Revenit la Legație, Davidescu s-a îngrijit de transmiterea (28 iunie 1940, ora 2,25) a celei de a doua note ultimative sovietice Bucureștilor<sup>137</sup>, iar guvernul român îi va indica trimisului său, prin telegrama cifrată nr. 39 039, ca să înștiințeze în cursul zilei, la ora 11,00, partea sovietică de acceptul României de a evacua teritoriul dintre Prut și Nistru<sup>138</sup>. Decizia se explica prin voința guvernului român de a evita „gravele urmări pe care le-ar fi avut recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei”<sup>139</sup>, acțiuni care, evident, cădeau în responsabilitatea U.R.S.S., ceea ce putea constitui un blam internațional ori la judecata istoriei, dar care, totuși, era un lucru insuficient în raport cu răul admis – sfârtecarea parțială a teritoriului național. Iar evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord<sup>140</sup> a reprezentat, într-o perspectivă de numai 60-70 de zile pe atunci, *începutul prăbușirii României Mari*. Responsabilitate care, întregă, cădea în seama imperialismelor vecine și, nu mai puțin, în aceea a Bucureștilor, unde, totuși, se acceptase *decizia* de abandonare a provinciilor istorice din răsărit.

\*\*\*

La București, în dimineața de 27 iunie 1940, de îndată după ce s-a recepționat și descifrat integral textul telegramei lui Gheorghe Davidescu, cuprinzând relatarea întrevederii sale cu Molotov din seara precedentă, cercurile guvernamentale, deja cuprinse de derută, în urma semnalelor din cursul nopții,

---

<sup>135</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 81-82.

<sup>136</sup> Vezi minuta întrevederii în *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 345-346; *Sovetsko-rumînskiie otnoșeniia...*, II, p. 327-328.

<sup>137</sup> *Ibidem*, p. 330; *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, p. 347.

<sup>138</sup> V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 221; Vitalie Văratie, *op. cit.*, p. 219-220.

<sup>139</sup> *Ibidem*, p. 220.

<sup>140</sup> În acest loc și în continuare în volum, insistăm asupra faptului fundamental că în iunie 1940 autoritățile de la București au admis și efectuat, sub amenințarea cu recurgerea la forță din partea Kremlinului, **EVACUAREA** teritoriilor istorice din nord-est, iar **NU CEDAREA** lor. În acest fel, Moscova n-a avut, după aceea, cel puțin posibilitatea de a-și justifica acțiunea agresivă, susținând „legalitatea” cotropirilor din iunie-iulie 1940. Reținem, în context, că Paul Goma a subliniat acest aspect esențial al problematicii: „**Deci nu a fost [în 1940] cedare, nici retrocedare, nici restituire, ci evacuare. Dealtfel Gh. Tătărescu ... și-a intitulat o carte: <<Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord>>**” (Paul Goma, *Săptămâna roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii*, București, Editura Anamarol, 2007, p. 133).

au trecut la... acțiune. Carol al II-lea și oamenii săi, guvernul condus de Gheorghe Tătărescu au recurs, pentru dispersarea responsabilităților, la autoritatea a două Consilii de Coroană, reunite, ambele, în cursul zilei de 27 iunie 1940: primul, cu începere de la ora 12,20 (pentru dezbaterile conținutului notei ultimative), iar al doilea, după ora 21,00 (pentru examinarea reacțiilor după prezentarea aceleiași note ultimative sovietice din 26 iunie 1940).

Beneficiind de o sursă fundamentală, precum *Jurnalul*<sup>141</sup> regelui Carol al II-lea, este interesant de delimitat cercul răspunderilor. Astfel, la primul Consiliu de Coroană au participat 27 de miniștri și consilieri regali, dintre care 11 s-au pronunțat *împotriva* acceptării notei ultimative sovietice (Nicolae Iorga, George G. Mironescu, dr. Constantin Angelescu, Victor Iamandi, Victor Antonescu, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop, H. Hortolomei, Petre Andrei și Ernest Urdăreanu), 10 *pentru*, 5 *pentru discuții* și 1 *rezervat*. Surprinzătoare este concluzia memorialistului pe marginea bilanțului. Deși 11 demnitari prezenți se pronunțaseră *contra*, suveranul conchidea în mod straniu: „De la început [de la începutul ședinței] s-a văzut tendința către cedare...”<sup>142</sup>. Mărturiile lui Carol au fost confirmate, relativ recent, de către un alt martor de vază: Petre Andrei, cu al său *Jurnal*<sup>143</sup>. Ambii actori surprinși în epicentrul evenimentelor – unul pe post de „primă vioară”, celălalt de secundant – depun mărturie în acest sens:

- că, la propunerea lui Urdăreanu, s-a decis mobilizarea;
- că, în raport cu opiniile enunțate, trebuia să se caute „a câștiga timp de la ruși”;
- că, în funcție de evenimentele în continuă derulare, să fie convocat un nou Consiliu de Coroană<sup>144</sup>.

Se aveau în vedere și o eventuală modificare a guvernului, pentru funcția de premier fiind vizat Alexandru Vaida-Voievod, cooptarea lui Ion Inculeț și Ion Nistor, ca reprezentanți ai provinciilor amenințate și desemnarea lui Constantin Argetoianu la conducerea Ministerului Afacerilor Străine (în locul lui Ion Gigurtu)<sup>145</sup>.

La ședința din seara zilei de 27 iunie 1940 au fost prezenți 28 de consilieri regali și miniștri, survenind o singură schimbare în decor prin invitarea și prezența lui Alexandru Vaida-Voievod<sup>146</sup>. Regele, în continuare extrem de conștiincios, prezintă nominal rezultatul votului pentru primirea/respingerea notei ultimative a Kremlinului:

---

<sup>141</sup> Vezi Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, III, ediție N. Rauș, București, Editura Scripta, 1998, p. 215 și urm.

<sup>142</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 42.

<sup>143</sup> Cf. Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, ediție V. F. Dobrinescu și colaboratori, Iași, 1993, p. 89-91.

<sup>144</sup> *Ibidem*, p. 90.

<sup>145</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 43.

<sup>146</sup> *Ibidem*.

- 19 pentru;
- 6 contra (Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop, și Ernest Urdăreanu);
- 1 vot expectativ (Victor Antonescu);
- 2 voturi pentru (ale lui Gheorghe Tătărescu și Florea Țenescu), despre care însă memorialistul nu reține nimic<sup>147</sup>.

Suveranul nu se poate abține și încredințează *Jurnalului*: „Am ieșit din el [din Consiliul de Coroană] amărât și dezgustat: toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi din cei 26 prezenți [se ignoră prezența și poziția premierului și șefului Marelui Stat Major] au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești...”. După Petre Andrei, datele prezentate de generalii Florea Țenescu și Ioan Ilcuș ar fi fost „uluitoare”, decisive în a întări convingerea că România *nu putea* să reziste în fața unei agresiuni din partea U.R.S.S., combinată, eventual, cu atacurile Ungariei și Bulgariei<sup>148</sup>. Astfel, la aviație, raportul dintre România și U.R.S.S. era de 0 la 5, iar, în ce privea forțele de infanterie, România dispunea de 40 de divizii, comparativ cu 141 divizii (U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria laolaltă)<sup>149</sup>. Totul trebuia să conducă (și a condus!) la întărirea concluziei celor prezenți că România *nu avea altă cale de urmat decât acceptarea pretențiilor teritoriale ale Kremlinului*.

Astăzi, după mai mult de o jumătate de veac de la evenimentele examinate<sup>150</sup>, este desigur, cazul să ne întrebăm serios dacă:

1. Nu ar fi fost posibilă *respingerea* notei ultimative sovietice?
2. Participanții la Consiliul de Coroană, pe umerii cărora regele Carol al II-lea arunca întreaga responsabilitate a pierderii Basarabiei și Nordului Bucovinei, nu cumva au fost intoxicați în chip premeditat pentru a li se forța opțiunile și, dacă era așa, în *ce împrejurări*, de către *cine* și *de ce*?

---

<sup>147</sup> *Ibidem*.

<sup>148</sup> Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

<sup>149</sup> *Ibidem*.

<sup>150</sup> Relativ la cronologia, condițiile și valoarea cedărilor teritoriale din 1940, vezi sinteza întocmită în cadrul Ministerului Afacerilor Străine al României (Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto, California, U.S.A., Collection D. G. Popescu, Box no. 3) intitulată: „*Împrejurările în care s-au produs pierderile teritoriale suferite de România și consecințele lor*” (25 p. dactilografiate).





Primul aspect ce se impune a fi relevat privește faptul că, în iunie 1940, factorii politici și militari de la București, opinia publică națională, n-au împărtășit în totalitate punctul de vedere după care admiterea pretențiilor sovietice ar fi fost unica soluție. Nu insistăm asupra pozițiilor exprimate, chiar în Consiliul de Coroană, de Nicolae Iorga și ceilalți care au votat împotriva evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei. Cu titlu de exemplu, menționăm protestul energic (acoperit cu câteva mii de semnături) rostit la 2 iulie 1940 de Ștefan Ciobanu în ședința comună a comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului. Cu același prilej, s-a prezentat un memoriu scris de Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, Virgil Madgearu, Constantin Angelescu, Stelian Popescu ș.a. Generalul Ion Antonescu a fost primit la 1 iulie 1940 în audiență de către regele Carol al II-lea, înaintând o scrisoare de protest contra admiterii cedărilor de teritorii<sup>151</sup>, ceea ce, după cum se știe, a provocat reacția monarhului și surghiunirea semnatarului. Reținem din scrisoarea adresată Regelui: „Poporul și armata au fost dezarmați fără luptă. Demoralizarea lor este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducător este totală. Ura lor, în contra vinovaților, a tuturor vinovaților de ieri și de azi crește...”. Iar, în concluzie, viitorul șef al statului român înțelegea să se dovedească neînduplecat și să facă recomandări: pe plan intern și extern țara fusese precipitată în catastrofă;

---

<sup>151</sup> *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vol. I, ediția a II-a de Ioan Scurtu, București, 1992, p. 51-56. Memoriul, întocmit în cursul lunii iunie 1940, dar nedefinitiv, a fost urmat de o scrisoare, din iulie 1940, predată, tot atunci, regelui Carol al II-lea (*ibidem*, p. 57-58).

încercarea de reparații n-o puteau face acei care fuseseră vinovați de pregătirea și dezlănțuirea ei, căci n-ar fi făcut decât să o sporească. Ieșirea era una singură: „Trebuie schimbat imediat și sistemul, [schimbați] și oamenii”<sup>152</sup>.

Al doilea aspect ce stăruie în atenția noastră atunci când ne propunem să aflăm un răspuns la întrebările formulate este următorul: cât de temeinice, *cât de exacte* au fost datele expuse în ședințele Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940 de către persoanele cele mai autorizate – premierul Gheorghe Tătărescu, generalul Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major, și generalul Ioan Ilcuș, ministrul de Război?

Spre edificare, propunem ca, înainte de orice, să-i ascultăm – după varianta Gheorghe Tătărescu – pe șefii militari: „Aceștia – avea să relateze, la 1 mai 1943, fostul premier –, în fraze sobre, expun un punct de vedere comun: de va fi nevoie, armata se va bate, dar se va bate într-o disproporție de forțe care nu poate lăsa nici o îndoială asupra sfârșitului”<sup>153</sup>. După mai puțin de trei ani, Gheorghe Tătărescu avea să pretindă că cel mai elocvent a fost generalul Țenescu. Să-l ascultăm, deci, pe memorialist: „O expunere completă și, în același timp, impresionantă a situațiunii create a fost făcută de șeful Statului Major, generalul Țenescu, care, după ce a declarat că armata își va face datoria, a stăruit asupra inegalității forțelor ce aveau să se înfrunte. El a pus în lumină capacitatea de luptă, instrucții și utilaj a Armatei Sovietice și a conchis că armata noastră ar putea rezista câțeva vreme, retrăgându-se pe Siret, numai dacă ar putea conta pe sprijinul ulterior al unei mari armate aliate, pusă în mișcare de crearea unui front politic, care ar crea un nou front militar. Fără de acest sprijin, șeful Statului Major este de părere să acceptăm ultimatumul, pentru a nu fi obligați să cedăm mâine mai mult decât ceea ce ni se cere azi”<sup>154</sup>. Apelând la sursa Petre Andrei, cunoaștem că generalul Țenescu a avansat cifre, în ședința Consiliului de Coroană din seara zilei de 27 iunie 1940. Esențială, în determinarea unui curent de opinie favorabil acceptării revendicărilor Moscovei, a fost comunicarea potrivit căreia România nu putea opune mai mult de 40 de divizii celor peste 140 de divizii reunite ale posibilibilor inamici (Bulgaria, Ungaria, U.R.S.S.), din care numai U.R.S.S. dispunea de 100 divizii de infanterie, 20 de brigăzi de cavalerie, 7 divizii moto și parașutiști<sup>155</sup>.

Este, netăgăduit, locul nimerit să ne întrebăm dacă evaluările respective erau *reale*? În ultimii ani, colegii istorici de la Chișinău au dat la iveală unele documente de mare interes pentru problema aflată în atenția noastră. Între acestea se disting:

- *Nota-raport* din 18 iulie 1940 (Moscova), semnată de generalul-maior V. Melikov, profesor la Academia Marelui Stat Major al Armatei Roșii, care a

---

<sup>152</sup> *Ibidem*, p. 58.

<sup>153</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93.

<sup>154</sup> *Ibidem*.

<sup>155</sup> Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

fost desemnat de mareșalul S. K. Timoșenko, ministrul Apărării al U.R.S.S., să inspecteze în ce fel trupele Frontului de Sud (comandant – general de armată G. K. Jukov) și-au îndeplinit misiunea în lunile iunie-iulie 1940, în cadrul operațiunii proiectate de *Stavka* sovietică pentru cazurile de acceptare/neacceptare a notelor ultimative prezentate României pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord<sup>156</sup>;

- *Raport* asupra acțiunilor trupelor Frontului de Sud pentru eliberarea (sic!) a Basarabiei și Bucovinei de Nord, iunie-iulie 1940, semnat de generalul G. K. Jukov și principalii săi colaboratori<sup>157</sup>;

- *Nota* privind componența trupelor Frontului de Sud la data de 2 iulie 1940<sup>158</sup>.

Documentele menționate cuprind informații pe care le socotim *esențiale* pentru elucidarea unor aspecte ale problemei abordate, mai precis: dispoziția forțelor mobilizate de sovietici, valoarea lor, operațiile planificate (scopuri, mijloace și aria de extindere) etc.

În temeiul documentelor sovietice, astăzi putem pretinde că se cunosc cu precizie următoarele aspecte:

- decizia Moscovei de a acționa împotriva României s-a luat în prima decadă a lunii iunie 1940 (adică atunci când Anglia și Franța se confruntau cu asaltul *Wehrmachtului* în Vest, iar Hitler era, literalmente, absorbit de stadiul final al operațiunii declanșate la 10 mai 1940);

- nebănuindu-se care avea să fie reacția lui Hitler pe tema respectării protocolului secret din 23 august 1939, Moscova a proiectat inițial operația pentru așa-zisa „eliberare” (în fapt, ocupare) concomitentă a Basarabiei și Bucovinei (integral);

- operația cădea în sarcina trupelor Frontului de Sud (comandant – generalul Jukov), cu bazele în Regiunea militară specială Kiev și în Regiunea militară Odessa, reunind trei armate (5, 9 și 12);

- stadiul final al pregătirii Armatelor 9 și 12 s-a limitat la perioada 11-27 iunie 1940, astfel că, la 24 iunie 1940, trupele să fie concentrate și, la 28 iunie 1940 (ora 15, ora 14 ora Bucureștilor), să fie pregătite pentru momentul „trecerii frontierei de stat”;

- la nivelul comandamentului Frontului de Sud s-au întocmit *două variante* ale planului de operațiuni: prima, la 17 iunie 1940 (prezentată *Stavkăi* la 22 iunie 1940!), iar cea de a doua – ulterior, ambele având în vedere cele două ipoteze: acceptarea/respingerea de către România a pretențiilor sovietice<sup>159</sup>;

- *Nota-raport* semnată de generalul Melikov trimitea la cele două

---

<sup>156</sup> Vezi *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, p. 26-34.

<sup>157</sup> *Ibidem*, p. 35-81.

<sup>158</sup> *Ibidem*, p. 81.

<sup>159</sup> *Ibidem*, p. 60-61.

variante *ale acțiunii* Frontului de Sud. Ambele contrazic categoric demonstrațiile generalului Țenescu, făcute în Consiliul de Coroană la 27 iunie 1940, în sensul că, dacă se accepta riscul unui război cu U.R.S.S., Armata Roșie ar fi depășit Prutul și chiar Siretul. În primul rând, generalul trebuia, la nivelul la care acționa, să pretindă a fi fost *bine informat* de către Biroul II asupra intențiilor Moscovei; în al doilea rând, el trebuia să presupună că trecerea Prutului ar fi însemnat, din partea lui Stalin, o *încălcare* a condițiilor protocolului secret din 23 august 1939, ceea ce n-ar fi îngăduit Hitler, tot așa cum n-a permis, chiar în acele zile, înghițirea Sudului Bucovinei de către Kremlin. Pe de altă parte, *Nota-raport* a lui Melikov confirmă că, pentru a cوتropi Basarabia și Bucovina, în cazul rezistenței României, trupele sovietice au fost pregătite să angajeze o operațiune ofensivă, cu Prutul ca limită vestică: „Dacă Guvernul României nu cade de acord să părăsească benevol Bucovina și Basarabia și să-și retragă trupele peste râul Prut – sintetiza Melikov –, Armatele Roșii, printr-o ofensivă vertiginoasă, executată pe linia Nistrului, urmau să elibereze cu *arma în mână Bucovina și Basarabia* (subl. ns.)”<sup>160</sup>. În asemenea situație, sovieticii trebuiau să execute – îl cităm pe Jukov – o lovitură concentrată cu Armata 12 de-a lungul Prutului cu direcția Iași, iar cu Armata 9 de la sud de Chișinău pe direcția Huși. Varianta a doua, expusă tot de Melikov, avea în vedere „rezolvarea pe cale pașnică a problemei”, adică acceptarea pretențiilor Moscovei de către București, ceea ce ar fi necesitat „introducerea rapidă în Bucovina și Basarabia doar a unei părți a trupelor sovietice concentrate pe Nistru, în scopul ieșirii neîntârziată pe traseul râului Prut”<sup>161</sup>.

Examinând planurile sovietice – fie de trimitere a forțelor armate între Nistru și Prut, fie de invadare a spațiului respectiv –, se adeverește că, la 27 iunie 1940, în discuțiile purtate în cele două Consilii de Coroană de la București *a fost dezbătută* ipoteza unui atac armat al U.R.S.S. dacă s-ar fi respins nota ultimativă a lui Molotov. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu putea să constituie numai decât *un argument pentru cedare*, ci, dimpotrivă, și pentru respingerea agresivității Moscovei.

În acest cadru, credem că nu poate fi ignorată problema valorii și calității trupelor sovietice destinate operațiunilor din Basarabia și Bucovina. Se cunosc, după cercetările de arhivă, posibilitățile României din vara anului 1940: ea nu putea miza pe mai mult de 40 de divizii, din care, pentru apărarea frontierelor de nord-est, se rețineau aproximativ 20 de mari unități (16 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie ș.a.), plus cel mult 2-3 divizii de infanterie din rezerva Marelui Stat Major<sup>162</sup>.

În ședința Consiliului de Coroană din seara de 27 iunie 1940, generalul Țenescu – după cum ne amintim – s-a referit, de asemenea, la existența în

---

<sup>160</sup> *Ibidem*, p. 26.

<sup>161</sup> *Ibidem*.

<sup>162</sup> *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, p. 260-261.

subordinea sa a 40 de divizii. În schimb, el a evaluat (după varianta Petre Andrei) la peste 140 de divizii valoarea forțelor reunite ale U.R.S.S., Ungariei și Bulgariei. Cifrele avansate au fost, desigur, exagerate. Mai întâi, pentru că *nu se cunoaște* existența nici unui plan de acțiune comună a celor trei state în cazul în care România ar fi respins notele ultimative ale Moscovei. În al doilea rând, generalul Țenescu, evaluând separat forțele sovietice, a identificat: 100 divizii de infanterie, 20 brigăzi de cavalerie, 7 divizii motorizate<sup>163</sup>.

În ceea ce ne privește, îl bănuim pe generalul român de tentativă de dezinformare a participanților la ședința Consiliului de Coroană<sup>164</sup>.

Un alt aspect ce se impune a fi elucidat privește gradul în care autoritățile române *au fost la curent* în 1940 *cu preparativele militare ale U.R.S.S.* de acțiune în Basarabia și Bucovina și, mai mult, *cu riscurile reale* ale respingerii necondiționate a notelor ultimative ale lui Molotov. Studiile și monografiile publicate până acum, lucrările cu caracter memorialistic, începând, de pildă, cu cunoscutu-i volum al lui Grigore Gafencu din 1944<sup>165</sup>, s-au referit la preparativele U.R.S.S. (pe plan diplomatic, îndeosebi) din 1939-1940 în vederea ocupării Basarabiei, Moscova acționând – precum în cazurile Finlandei, Țărilor Baltice și Poloniei – pentru transpunerea în viață a prevederilor faimosului protocol secret Ribbentrop-Molotov. Într-un asemenea context au fost luate în considerație toate declarațiile lui Molotov, liderul diplomației sovietice, preparativele pentru un atac în Basarabia la 6 decembrie 1939<sup>166</sup>, toate demersurile Kremlinului la Berlin etc. Se înțelege că n-au fost neglijate pregătirile militare, sub acest aspect „urmărirea” sovieticilor avansând de partea română odată cu desfășurarea însăși a evenimentelor, în 1939-1940, mai ales prin eforturile Biroului II al Marelui Stat Major. Spre ilustrare, vom apela la informațiile obținute și sintetizate de acest organism, dat fiind și faptul, de mare semnificație istorică, că știrile culese de el au fost *la îndemâna* unora dintre factorii implicați în deciziile din iunie 1940 ale Consiliilor de Coroană de la București (Guvern, Rege și Armată). În baza datelor culese de Biroul II român,

---

<sup>163</sup> Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

<sup>164</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 247-248.

<sup>165</sup> *Vezi Préliminaires de la Guerre à l'Est, passim.*

<sup>166</sup> Alexandru Cretzianu, secretarul general al M.A.S. al României în 1939-1941, într-o conferință ținută la Paris în 1954, a insistat asupra „indicațiunilor” ce atestau că U.R.S.S. pregătea un atac în Basarabia chiar la sfârșitul anului 1939. În acest sens, conferențiarul amintea de următoarea comunicare a lui Grigore Niculescu-Buzești, însărcinatul cu afaceri român la Riga, din 4 noiembrie 1939: „În timpul negocierilor pentru tratatul militar ruso-leton, șeful delegațiunii sovietice, vice-comisarul pentru Marina de Război Isakov, a declarat șefului Statului Major al armatei letone, că, la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acțiune sovietică în contra Basarabiei și că, în acest scop, se găsesc deja importante contingente concentrate în zonele militare Harkov și Odessa”.

Bucureștii au fost la curent în 1940<sup>167</sup>:

- cu concentrările de trupe sovietice la est de Nistru în prima jumătate a anului<sup>168</sup>;

- cu faptul că, după 1 aprilie 1940 (lucru atestat și de sursele sovietice), concentrările de trupe au fost sistematice, având în vedere intervenția „în eventualitatea unei acțiuni armate a U.R.S.S.” în desfășurarea evenimentelor din sud-estul european;

- cu faptul că agitatorii comuniști și propagandiștii din Armata Roșie au răspândit zvonul că România se pregătea să atace U.R.S.S., dar că, în schimb, U.R.S.S. va obliga România să-i cedeze Basarabia și Bucovina<sup>169</sup>.

La 19 iunie 1940, Biroul II a prezentat lucrarea *Considerațiuni politico-strategice privind situația României după capitularea Franței*, material ce releva înrăutățirea situației generale a țării noastre și evidenția posibilitatea ca U.R.S.S. „să-și îndrepte acțiunea sa și asupra României, propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina și, eventual, să ducă frontul pe Carpații Răsăriteni”<sup>170</sup>. U.R.S.S. putea beneficia – se sublinia de Biroul II român – de situația Germaniei (cu grosul trupelor sale angajate în Vest) și „să treacă la atac” fără a mai anunța Berlinul. Nu a fost, se știe, cazul, dar, oricum, materialul din 19 iunie 1940 avertiza categoric: „Această intențiune [a U.R.S.S. de-a intra în Basarabia și Bucovina] trebuie întrevăzută ca *foarte posibilă* (subliniat în original – n.ns.) și este perfect în perfect acord cu toate informațiile primite de Marele Stat Major (Secția 2-a) în ultimul timp”<sup>171</sup>.

În atare împrejurări, sugerează *Sinteza* Biroului II român de la finele anului 1940, prezentarea notelor ultimative sovietice nu a survenit ca o totală surpriză pentru cercurile conducătoare de la București<sup>172</sup>. Ceea ce a surprins, adăugăm noi, a fost doar faptul că intervenea *o anume realitate*, confruntarea cu o situație necunoscută fiind pentru oricine, se știe prea bine acest lucru, oricum

---

<sup>167</sup> Vezi date și în Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei*, p. 134 și urm. Pentru perioada ulterioară datei de 22 iunie 1941, cf. Pavel Moraru, *Armata lui Stalin, passim*.

<sup>168</sup> *Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către trupele sovietice* (Sinteza, 1940), p. 10.

<sup>169</sup> *Ibidem*.

<sup>170</sup> *Ibidem*, p. 11.

<sup>171</sup> *Ibidem*, p. 11-12.

<sup>172</sup> *Ibidem*, p. 12-13. De reținut că, la 23 mai 1940, generalul Florea Țenescu, într-un memoriu prezentat Palatului, dovedea că pătrunsese secretele pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și solicita dispoziții de rigoare: „Pactul ruso-german [în fond, protocolul secret anexat] lasă Rusiei posibilitatea de a ataca Basarabia. Este ultimul moment pentru ca guvernul să comunice MStM-ului dacă Basarabia trebuie apărată sau evacuată. De această alternativă depinde pregătirea dispozitivului de apărare sau evacuare în timp util a materialului militar și a bunurilor mobile. Răspunsul impune extremă urgență” (apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II<sub>2</sub>, p. 1103).

dezagreabilă și plină de inedit, cu consecințe imposibil de perceput în absența impactului.

Ceea ce ne surprinde, într-o asemenea stare de lucruri, a fost modul în care s-a recepționat la București știrea despre prezentarea primei note ultimative sovietice și atmosfera ce s-a creat. Din notele lui Gheorghe Tătărescu desprindem detalii atât în această privință, cât și cu referire la demersurile guvernului român de amânare a momentului impactului, ceea ce constituie un nou argument în sensul că liderii politici și militari pătrunseseră intențiile agresive ale Kremlinului.

Reținem, deci, din însemnările premierului Gheorghe Tătărescu: „Consiliul de Coroană [din 27 iunie 1940, ora 12,20] se deschide sub președinția Regelui într-o atmosferă copleșitoare. Consilierii Regelui, membrii Guvernului și șefii Armatei sunt prezenți. Suveranul expune scopul convocării Consiliului și îmi dă cuvântul. Expun pe larg istoricul raporturilor noastre cu Sovietele, precum și toate negocierile duse de Guvern pentru a înlătura agresiunea rusă. Într-o liniște grea citesc textul ultimatumului primit în cursul nopții și sfârșesc prin a enumera primele măsuri militare și administrative luate, cerând apoi voie Guvernului să-mi spun părerea după ce vor fi vorbit toți membrii Consiliului...”<sup>173</sup> Surprinzătoare au fost îndemnurile survenite practic instantaneu în direcția admiterii pretențiilor sovietice. Nu insistăm, întrucât problema a fost deja tratată<sup>174</sup>, asupra consultărilor urgente ale guvernului român cu Berlinul și Roma, cu toate capitalele țărilor membre ale Înțelegerii Balcanice. Rezultatele, cum se cunoaște, au fost descurajatoare, dar ne intrigă și astăzi *graba* cu care oficialitățile de la București au optat pentru angajarea unor negocieri cu Moscova, desfășurate sub spectrul admiterii unor concesiuni pe seama Basarabiei și Nordului Bucovinei?

Să revenim însă la însemnările lui Gheorghe Tătărescu pe marginea desfășurării primului Consiliu de Coroană din 27 iunie 1940, stăruind asupra demonstrațiilor celui în cauză: „... La sfârșitul dezbaterilor arăt imposibilitatea rezistenței împotriva armatei Sovietelor și demonstrez consecințele unei asemenea rezistențe: distrugerea completă a propriei noastre armate, cotropirea vertiginoasă a țării și distrugerea statului român. Pun, de asemenea, în lumină imposibilitatea unei retrageri a armatei, sfârșind prin a apăsa asupra necesității menținerii intacte a forțelor noastre militare până în ceasul final al războiului. În concluzie, cer și Consiliul aprobă ca Guvernul, în răspunsul său, să confirme primirea ultimatumului și să ceară fixarea locului unde trebuia să trimitem negociatorii reprezentând statul român. Urmăream în chipul acesta să facem o ultimă tentativă pentru a deschide calea discuțiilor și să câștigăm câteva zile pentru a putea evacua în ordine armata, autoritățile, precum și populația

---

<sup>173</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93.

<sup>174</sup> Vezi, îndeosebi, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1095-1137.

românească ce n-ar fi voit să rămână sub regimul de ocupație rus...<sup>175</sup>

Tabloul general sugerat era mult prea sumbru. Impresia nu putea să nu fie decât dezarmantă asupra celor prezenți, iar peste câțiva ani, în 1945-1947, sovieticii vor ști să aprecieze acest lucru, de vreme ce admiseră prezența marcantă a lui Gheorghe Tătărescu în guvernul comunizant al dr. Petru Groza. Cu referire la ceea ce ne interesează, să reținem însă – după cum am prezentat deja – că în 1940 era exclusă posibilitatea întrevăzută de premierul de atunci de a se produce, în cazul respingerii notelor sovietice, „cotropirea vertiginoasă a țării” și „distrugerea” statului român. Echilibrul de forțe germano-rus trebuia urmărit în zonă, iar Gheorghe Tătărescu *știa* acest lucru (iar, dacă nu-l *știa* cu precizie, îl *bănuia*), excludea ca România să fi fost *integral* ocupată de U.R.S.S. Suntem de acord că Tătărescu nu a avut acces la corespondența diplomatică sovieto-germană ce a premers agresiunea U.R.S.S. din iunie 1940 contra României. Neștiind, premierul român putea fi parțial absolvit de responsabilitățile ce-i incumbau, deși, dacă nu el personal, atunci, prin serviciile specializate din subordine (Biroul II și S.S.I.-ul lui Mihail Moruzov), Tătărescu *trebuia* să cunoască în profunzime secretele colaborării sovieto-germane și, separat, planurile Berlinului și ale Moscovei. În acest stadiu al problemei, presupunem că ignoranța Bucureștilor, deopotrivă cu teama, *a cântărit greu* la 27 iunie 1940 în adoptarea deciziei de evacuare a Basarabiei și Nordului Bucovinei. Care au fost acele elemente? Astfel:

1. Deși a sondat și a primit îndemnul Berlinului la 27 iunie 1940 de a reglementa *pe cale pașnică* „diferendul” cu U.R.S.S. (în sensul evacuării, iar nu al cedării Basarabiei și nordului Bucovinei)<sup>176</sup>, ceea ce, din păcate, n-a știut (ori n-a putut să afle) guvernul român a fost că Reichul, Hitler și Joachim von Ribbentrop au recomandat să se atragă atenția Moscovei – prin ambasadorul german Schulenburg – că, dacă nu se interesa de soarta Basarabiei și dacă prezența Bucovinei pe lista revendicărilor sovietice constituia o noutate, *în restul României* Germania „avea interese economice deosebit de importante. Aceste interese cuprind terenurile petrolifere, cât și terenurile agricole. În consecință, Germania era deosebit de interesată să evite ca *aceste regiuni să se transforme într-un teatru de război...*”<sup>177</sup>. Era, în fond, un avertisment al Berlinului prezentat Moscovei și pe care, fără nici un fel de îndoială, aceasta *n-ar fi cutezat să-l ignore*. Cunoașterea acestui document la București, la 27 iunie 1940, ar fi fost benefică pentru adoptarea unei atitudini corespunzătoare față de pretențiile Moscovei, respingându-le necondiționat.

---

<sup>175</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93-94. Cf., de asemenea, raportul publicat de premier imediat după agresiunea sovietică (Gheorghe Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, Craiova, 1940, 26 p.).

<sup>176</sup> ADAP, Serie D, vol. X, Frankfurt-am-Main, 1963, p. 57-61, doc. nr. 67.

<sup>177</sup> *Ibidem*, p. 11-12, doc. nr. 13.



2. În cursul veacului XX, cabinetele de la București, în mai multe rânduri, au amenințat (ori chiar au trecut la fapte, ca în 1916) cu distrugerea zonei petrolifere drept replică la pericolele ce se profilau din partea unor agresori probabili ori reali. Cea mai cunoscută a fost situația din 1939-1940, când autoritățile române au cooperat strâns cu anglo-francezii pentru a pregăti minarea regiunii petrolifere Ploiești și a rezervelor de combustibili lichizi, preîntâmpinând căderea lor în mâinile Reichului nazist<sup>178</sup>. Acțiunea a eșuat lamentabil, ca urmare a contramăsurilor germane, dar și ca o consecință a reorientării politicii României spre Berlin, în prima jumătate a anului 1940<sup>179</sup>. Este greu de înțeles însă faptul că Bucureștii, cunoscând interesul major al Berlinului pentru petrolul românesc, nu au apelat la argumentul respectiv, mizând – în cazul unei agresiuni a Armatei Roșii în Basarabia și Bucovina de Nord – pe exacerbarea disputei germano-sovietice, pe *inadmisibilitatea* pentru Reich a unei apropieri exagerate a trupelor sovietice de regiunea Ploiești. Desfășurarea ulterioară a faptelor confirmă întru totul aceasta. Așa, de pildă, la 30 august 1940, Joachim von Ribbentrop va transmite lui Schulenburg, spre atenționarea lui Molotov, că Germania și Italia interveniseră, impunând dictatul de la Viena Bucureștilor, pentru că nu puteau admite izbucnirea unui conflict între Ungaria și România pentru Transilvania, dat fiind că „*Puterile Axei* au un interes fundamental în menținerea păcii și a ordinii în aceste zone”. Liderul diplomației germane nu ascundea faptul că, în primul rând, erau în discuție *petrolul și grânele* României, ce aveau să fie totdeauna „*de o importanță vitală pentru Axă* (subl. ns.)”<sup>180</sup>. Un alt aspect notabil: la numai două luni după agresiunea sovietică în nord-estul României, Berlinul aprecia deja că trupele Moscovei se apropiaseră *excesiv de mult* de râvnita zonă Ploiești. Garanțiile acordate României de Germania și Italia, imediat după impunerea dictatului vienez<sup>181</sup>, au semnat, în context, și *un avertisment adresat Moscovei*, în sensul că extinderea dominației sovietice *dincolo* de Prut avea să o angajeze în dispută cu înseși *Puterile Axei*.

Reacția lui Molotov nu a întârziat: el acuza Germania, pentru garanția

---

<sup>178</sup> Cf. Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45<sup>0</sup>. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Iași, 1986, *passim*; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 322 și urm.

<sup>179</sup> Cf. Philippe Marguerat, *Le III<sup>e</sup> Reich et le pétrole roumain. 1938-1940*, Genève-Leiden, 1977, *passim*.

<sup>180</sup> *ADAP, 1918-1945, Serie D: 1937-1945, Band X, p. 485-487, doc. nr. 415* (telegrama nr. 1.565/30 august 1940 a lui Ribbentrop către Ambasada germană din Moscova).

<sup>181</sup> *Ibidem*, p. 480-481, doc. nr. 413 (document datat 30 august 1940, Viena, semnat de Joachim von Ribbentrop și Ciano).

acordată României, drept o ... violare a Pactului din 23 august 1939<sup>182</sup>.

Acestea au fost, însă, fapte ulterioare celor petrecute la 27 iunie 1940. Ceea ce însă autoritățile de la București *trebuiau să aprecieze* erau *rolul și locul* petrolului românesc în diplomația și strategia celui de-al III-lea Reich, iar aceasta în condițiile blocadei inițiate de englezi odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial<sup>183</sup>. Cea mai recentă lucrare de circulație internațională privind ponderea problemei petrolului în desfășurarea conflagrației din 1939-1945<sup>184</sup> atestă interesul major al Germaniei pentru resursele românești, ce au acoperit în tot cursul ostilităților cel puțin 1/3 din totalul necesităților militare ori civile ale Reichului<sup>185</sup>. Robert Goralski și Russell W. Freeburg, autorii lucrării citate, consideră că, după ocuparea de către U.R.S.S. a Basarabiei și Nordului Bucovinei în iunie 1940, nu a fost „o coincidență” că, în următoarele săptămâni, „Hitler s-a orientat ireversibil către invazia sa în Rusia (subl. ns.)”<sup>186</sup>. În adevăr, cercetările de specialitate au confirmat că, la confluența lunilor iunie/iulie 1940, a survenit decizia lui Hitler de a iniția preparativele în vederea unui atac în Est, împotriva U.R.S.S. Dacă la 25 iunie 1940, deci după declanșarea de către Kremlin a problemei Basarabiei și Bucovinei, generalul Halder reținea, în *Jurnalul* său, că Hitler oscila între invazia Angliei și „o lovitură în Est”<sup>187</sup>, la 22 iulie 1940 el consemna decizia Führerului: „Problema rusă va fi rezolvată pe cale ofensivă. Trebuie elaborat planul operațiunii proiectate”<sup>188</sup>.

În aprecierea rolului și locului problemei petrolului românesc pentru Germania, înainte de agresiunea U.R.S.S. din iunie 1940, nu se poate considera că Bucureștilor le-a lipsit o imagine veridică<sup>189</sup>. Tocmai pentru că aceasta era situația, la 27 iunie 1940, decizia României trebuia să țină cont de *factorul petrol*. Iarăși considerăm că era de datoria guvernului român și a organelor din subordine (serviciile de informații și contrainformații, în speță) să fi pătruns la vreme intențiile germane, să înțeleagă rostul ce-l avea România în cadrul proiectelor germane, după cum îl cunoșteau în privința proiectelor franco-britanice.

Sub acest aspect, suntem convinși că de cel mai mare folos, decisiv, era

---

<sup>182</sup> ADAP, 1918-1945, Serie D: 1937-1945, Band XI, Bonn, 1964, p. 41, doc. nr. 38 (telegrama nr. 1.884/9 septembrie 1940 a lui Schulenburg către Ribbentrop).

<sup>183</sup> Vezi, în mod special, Robert Goralski, Russell W. Freeburg, *Oil and War. How the Deadly Struggle for Fuel in WWII Meant Victory or Defeat*, New-York, 1987, *passim*.

<sup>184</sup> *Ibidem*.

<sup>185</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>186</sup> *Ibidem*, p. 61; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 328-330.

<sup>187</sup> Vezi *supra*.

<sup>188</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 70.

<sup>189</sup> Philippe Marguerat, *op. cit.*, p. 157 și urm.

aflarea programului „eșalonat” de Adolf Hitler, la 8 martie 1939, relativ la acțiunile ofensive ale Reichului în 1939-1941 pe vechiul continent, și anume:

- 1939 („nu mai târziu” de 15 martie) ocuparea Cehoslovaciei;
- în continuare – Polonia;

- în ceea ce privește Ungaria și România, a precizat Führerul, „ele, indiscutabil, *intră în spațiul vital al Germaniei*. Căderea Poloniei și exercitarea unor presiuni corespunzătoare le vor face, desigur, înțelegătoare. Atunci, noi vom controla pe deplin marile lor resurse agricole și surse de petrol. Același lucru se poate spune și despre Iugoslavia. Acesta este planul, care va fi îndeplinit până în 1940. Și atunci, Germania va deveni de neînvingătoare”<sup>190</sup>.

Străbăteau, în directiva Führerului, nu numai *esența* programului, ci și *orarul*: nu mai târziu, deci, de 1940, România avea să fie cuprinsă în *Lebensraum*-ul hitlerist. Nu putem conchide decât că, având cunoștință de aceste proiecte, Bucureștii trebuiau, la 27 iunie 1940, să *abordeze din altă perspectivă* notele ultimative sovietice, căutând să obțină toate beneficiile ce se întrevedeau în condițiile – bine cunoscute la București – ale rivalității ireconciliabile dintre Berlin și Moscova! Din nefericire, Bucureștii nu au urmat *exemplul Finlandei*, din lunile precedente, optând pentru o politică de apropiere față de Berlin: guvernele dictaturii autoritare a regelui Carol al II-lea au urmat drumul cel mai prost – s-a admis *o cedare* (evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei), nebănuind că vor urma și altele, consimțite tot la recomandarea și chiar sub presiunile hitleriste, din câteva calcule incoerente ori de-a dreptul meschine:

- că se scurt-circuita drumul spre inima Reichului, spre Berlin, care nu mai rămăsese decât calea servituții;
- că se mențineau intacte (reluăm expresia, citată, a lui Gheorghe Tătărescu) „forțele noastre militare până în ceasul final al războiului”, o iluzie ce nu trebuia să-și afle loc în calculele politicianilor români.

Iar toate acestea într-un moment când singura decizie era *aceea de a apăra o țară*, cu orice risc și împotriva oricui. Avantajele unei asemenea poziții erau multiple și, toate, spre binele României, adică:

- nu se crea (cum s-a întâmplat) un *precedent periculos*, folosit de vecinii și dușmanii României în 1940, de a-i pretinde pe rând și prin acțiuni conjugate părți ale teritoriului național;
- imaginea României ce s-ar fi impus cu obligativitate devenea aceea a unui stat care *știa să se bată* pentru el însuși, iar nu pentru interesele altora ori sub imperiul unor calcule improprii. A contat foarte mult în împrejurările analizate, de ce să nu recunoaștem, că România nu a opus *veto*-ul său pretențiilor sovietice. V. M. Molotov, cel dintâi, a realizat că România, cedând într-un rând, o va face și în alte cazuri, iar în cursul războiului mondial și îndeosebi după aceea U.R.S.S. a profitat de această convingere ce s-a creat la

---

<sup>190</sup> Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 22.

Kremlin, după propriile mărturisiri ale fostului șef al diplomației sovietice<sup>191</sup>;

- prin decizia sa de cedare, guvernul român a admis – după cum vom dovedi – un precedent periculos ce amenința nu numai pentru soarta celorlalte provincii istorice (Transilvania, Dobrogea de Sud), dar a oferit și un avantaj nebănuit Kremlinului, de care acesta s-a slujit în cursul războiului și care face să se perpetueze consecințele pactului din 23 august 1939. Despre ce este vorba? În anii luptei contra Germaniei, în care U.R.S.S. a avut un rol deosebit, Moscova a pretins și a obținut de la noii ei parteneri (Anglia, mai întâi, apoi S.U.A. ș. a.) ca aceștia să-i recunoască, cel puțin, teritoriile anexate la frontiera de Vest, pe care în 1939-1940 *însuși Hitler*, dușmanul comun dintre 1941 și 1945, le admisesese ca atare<sup>192</sup>.

Nu reluăm istoria teritoriilor de la granițele de Vest absorbite de fosta U.R.S.S., reținând doar că, la sfârșitul ostilităților din 1939-1945 și prin tratate de pace în bună regulă și formă, acestea au fost recunoscute de Marii Aliați occidentali drept... teritorii sovietice. Și, între acestea, distingem *toate* zonele prevăzute de protocolul secret din 23 august 1939, nu numai Basarabia ori (suplimentar) Nordul Bucovinei, ci și părțile estice ale Poloniei, pentru care în 1939 s-a declanșat războiul mondial, știut fiind că Polonia s-a aflat tot timpul din 1939 până în 1944 *alături* de Națiunile Unite, iar nu ca România, care, între 1941 și 1944, a combătut Rusia comunistă;

- prin prisma celor consemnate, deducem – fără teamă de a greși – că decizia din iunie 1940 a afectat pe *termen lung* evoluția României, dar, în primul rând, în anii războiului, când *a determinat țara* să participe la ostilități alături de tabăra *Axei* – cel mai puțin dorită de poporul român și cel mai puțin favorabilă intereselor românești în raport cu întreaga politică externă promovată de București în decursul epocii interbelice.

Un ultim aspect asupra căruia dorim să insistăm: *rezistența*, ca alternativă la politica de cedare în fața presiunilor U.R.S.S., îmbrățișată de autoritățile de la București la 27 iunie 1940, reprezenta formula ideală, formula cea mai avantajoasă, deși plină de risc, pentru prezentul și viitorul țării. Pe de altă parte, nu putem să nu reținem că, pentru a rezista, România trebuia să aibă această capacitate. Până acum, din motive lesne de înțeles, s-a îngroșat peste măsură lipsa condițiilor internaționale propice, în mod direct – izolarea deplină a țării, pentru a se fi dat un răspuns negativ U.R.S.S. Nu vedem de ce n-am recunoaște o atare situație, dar, în opinia noastră, *decisivă* pentru a se fi ales calea rezistenței era trăinicia internă a statului român, funcționalitatea lui ca organism sănătos sută la sută, luciditate în asumarea riscurilor și capacitatea de a se întrevedea, deopotrivă, succesul ori dezastrul. Nu trebuie un examen special, în continuare, pentru a afla în ce stadiu de indisponibilitate se afla statul român

---

<sup>191</sup> Vezi Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovim. Iz dnevnika...*, Moskva, 1992, *passim*.

<sup>192</sup> Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret, passim*.

în vara anului 1940 (sub aspectele politic și social, sub raportul pregătirii militare, al echilibrului și solidității naționale, pe planul raporturilor inter-etnice ori al stabilității instituționale etc. etc.) pentru a înțelege *de ce România* s-a sustras singurei opțiuni de onoare – lupta cu agresorul comunist. Din acest punct de vedere, apreciem că Ion Antonescu nu era departe de adevăr în rechizitoriile sale făcute „Vechiului Regim” (al lui Carol II) de îndată după venirea sa la putere<sup>193</sup>. Era într-un tot adevărat că slăbiciunea Vechiului Regim condusese la cedările teritoriale, iar acestea, la rândul lor, au agravat situația regimului, care s-a și prăbușit, instantaneu, în septembrie 1940. Asemenea unui castel de nisip.

\*\*\*

Datele și considerațiile expuse ne oferă cel mai bun argument pentru a investiga în ce grad, în 1940, România ar fi avut posibilitatea să respingă notele ultimative ale U.R.S.S., evitând, pentru început, pierderea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, iar mai apoi, prin forța consecințelor, și a Transilvaniei de Nord și Cadrilaterului.

Pentru a afla un *răspuns de esență*, nu va fi cazul, mai mult ca sigur, să extindem expunerea. Iar dacă persistă vreo neînțelegere în privința responsabilului principal sau vreun semn de întrebare cu privire la nejustificata cedare grabnică a Bucureștilor în iunie 1940 în fața pretențiilor U.R.S.S., propunem să ne adresăm nemijlocit celui care, atunci, a fost indiscutabil Nr. 1 dintre toți cei aflați în epicentrul unor evenimente dureroase și pline de grave și îndelungi consecințe. Acesta era Regele Carol al II-lea care, la 16 octombrie 1943, nota în *Jurnalul său*: „*Am împlinit jumătate de veac. Trebuie să mărturisesc că, deși au trecut, în acest răstimp, atâtea peste capul meu, nu simt acești 50 de ani apăsând pe umerii mei. Privind înapoi, trebuie să constat că viața mea n-a fost lipsită de interes și de mișcare. A fost o luptă continuă, o luptă pentru credințele mele și pentru progresul poporului meu. Chiar dragostea pentru Dudaia [Elena Lupescu], care a făcut să fiu atât de atacat și de defăimat, a făcut parte din acest ansamblu de bătălii continue. N-o regret nici o clipă și astăzi, în zilele de restriște, ca și în acele de mulțumire. A fost un izvor continuu de bucurie, un loc de adăpost pentru sufletul meu. Nu zic că n-am făcut greșeli, chiar unele mari. Azi mi se pare că cea mai mare a fost de a nu m-așeza, cum o doream împreună cu Călinescu, hotărât și de la început înfruntând toate riscurile trecătoare, de partea Aliților. Am făcut greșeala de a-mi apleca urechea celor fricoși, și îndeosebi lui Urdăreanu, care în acel moment se făcuseră campionii închinării, de frică, în fața aroganței germane. E adevărat că România ar fi suferit, dar nu mai mult decât acum, dar cel puțin n-ar fi fost umilită. Basta pentru trecut, ochii trebuiesc acum ațintiți asupra viitorului și*

---

<sup>193</sup> Vezi Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, ediție Gh. Buzatu, Iași, 1992, p. 98 (extras din cuvântarea lui I. Antonescu la aniversarea Unirii din 1918 – Alba Iulia, 1 decembrie 1940).

numai asupra lui și să activăm toți pentru eliberarea României din gheara nazistă”<sup>194</sup>.

Este deosebit de semnificativ faptul că, aproape concomitent ori imediat după ce s-au produs grozăviile evacuării<sup>195</sup> Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, oamenii politici de la București, participanți ori nu la deciziile adoptate, au revenit cu noi precizări, argumentări sau motivații ale pozițiilor exprimate de ei ori au căutat prilejul să-și dezvolte punctele de vedere<sup>196</sup>. A intervenit, cvasi-automat, o delimitare categorică a celor care insistaseră *pentru* admiterea notelor ultimative ale Kremlinului (Gheorghe Tătărescu, Ion Gîgurtu ș. a.) de aceia care se pronunțaseră *împotriva* evacuării provinciilor istorice răsăritene ori care, deja, nu mai admiteau o atare „soluție”.

Din prima categorie s-a impus, prin persuasiune și străduința de-a afla noi argumente forte, în fapt scuze, premierul în funcție la momentul iunie 1940. L-am citat, evident, pe Gheorghe Tătărescu, căruia timpul și politica promovată în anii 1945-1947 i-au mai îngăduit să revină asupra problemei în atenție. Astfel, mai întâi, în ședința comună a Comisiilor de politică externă ale celor două Camere ale Parlamentului României din 2 iulie 1940, el a menționat că, între cele două alternative (rezistență ori acceptare), a optat pentru ultima din înalte rațiuni: „Am hotărât evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord pentru a nu pune în primejdie viitorul românismului. Declar aici că am luat această hotărâre sub presiunea forței, într-unul din cele mai grele momente ale istoriei noastre și lăsând viitorului sarcina să judece actul nostru”<sup>197</sup>. Într-un memoriu (datat 1 mai 1943, Poiana-Gorj), Gheorghe Tătărescu avea să revină asupra faptelor din iunie 1940, conchizând la un moment dat: „Respingerea ultimatumului era, desigur, soluțiunea cea mai ușoară, era actul reflex al unui popor, care corespundea și instinctului țării și simțămintelor armatei. Respingerea și rezistența erau, în orice caz, pentru mine și Guvern, soluțiunea cea mai comodă. Rămâneam în istorie autorii gestului eroic, care a trimis un popor mic să înfrunte o luptă cu forțe de amploare gigantică și, refugiindu-ne apoi în depărtări senine, am fi așteptat în liniște sfârșitul războiului. Acceptarea ultimatumului era soluțiunea cea grea, era soluțiunea cea dureroasă: părăsirea vremelnică a provinciilor voievodale, retragerea armatei cu spatele la inamic, suferințele populației aruncate în voia soartei – toate ruinele și toate suferințele erau legate de această soluțiune, singura însă care lăsa Statul român cu puterile intacte și care îi da răgaz să aștepte desfășurarea viitorului. Sentimentul și

---

<sup>194</sup> Text și comentarii în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, II, p. 255-256.

<sup>195</sup> Revenim asupra semnificației excepționale a termenului folosit, dat fiind că Bucureștii au insistat mereu după 28 iunie 1940 că fusese vorba de *o evacuare*, pe când reprezentanții Kremlinului s-au referit exclusiv la *cedarea* provinciilor noastre istorice (vezi *infra* documentele anexate și nota 319).

<sup>196</sup> Sublinierile din textele la care facem trimiteri ne aparțin.

<sup>197</sup> Apud Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei – 1940*, Chișinău, 1993, p. 49.

*interesul egoist ne dictau respingerea ultimatumului și rezistența. Rațiunea și datoria față de țară ne dictau acceptarea. Nu am ezitat a hotărî acceptarea și am luat asupra mea și a guvernului odiosul acestei hotărâri [subl. ns.], răspunzând Guvernului de la Moscova că <<pentru a evita recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, Guvernul român se vede silit să primească condițiile de evacuare a teritoriilor cerute de Soviete>><sup>198</sup>.*

În sfârșit, reintrat în viața politică a țării după actul de la 23 august 1944, Gheorghe Tătărescu se va destăinui, într-un interviu acordat ziarului „Drapelul” din 17-18 ianuarie 1945, asupra condițiilor din iunie 1940, denaturându-le grosolan, căci interpreta cedarea – devenise la modă de-acum! – ca o dovadă... de prietenie față de U.R.S.S. și, totodată, lansa atacuri contra lui Iuliu Maniu, atacuri convenabile cercurilor comuniste și comunizante cu care avea să pactizeze curând prin formarea guvernului dr. Petru Groza: *„Declar că voi putea dovedi cu acte și cu relatări de fapte, răzimate pe documentări purtând garanțiile oficialității, că un guvern Iuliu Maniu nu ar fi putut întru nimic împiedica desfășurarea implacabilă a evenimentelor istorice din 1940. În schimb, însă, este sigur că dl. Maniu ar fi adoptat nu soluția guvernului meu, adică soluția păcii (sic!), ci, așa cum rezultă din toate declarațiile și manifestările sale, soluția rezistenței armate, adică soluția războiului, care ar fi atras nimicirea vremelnică a Statului român [...]. Drama României din 1940 – se disculpa politicianul transfigurat în filo-sovietic – a fost nu consecința politicii noastre, ci rezultatul inevitabil al războiului european, provocat de Germania hitleristă”<sup>199</sup>.*

De partea cealaltă, adică a adversarilor evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei, vocile ce s-au făcut auzite au fost redutabile, mai numeroase și mai vehemente. Au fost angrenate personalități de excepție, care au dat – se înțelege – greutate pozițiilor prezentate. Câteva exemple le considerăm memorabile, fapt pentru care și insistăm asupra lor.

În ședința Consiliului de Coroană din zorii zilei de 30 august 1940 și care a luat în dezbatere problema Transilvaniei în legătură cu „arbitrajul” la care îndemnau Hitler și Mussolini prin delegații lor la Viena, Victor Iamandi a revenit la un moment dat la întâmplările survenite anterior *à propos* de pretențiile Kremlinului asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei. El s-a adresat Regelui: *„Sire, consecvent cu cele ce am susținut în Consiliul de Coroană de la 27 iunie, consecvent cu ce am susținut în al doilea Consiliu de Coroană [din aceeași zi], când mi-am exprimat nedumerirea că suntem pe drumul concesiunilor permanente și nu se poate prevedea un sfârșit favorabil pentru țara noastră, pentru toate aceste argumente și motive, care fac parte integrantă din conștiința mea de român, și astăzi sunt împotriva primirii arbitrajului. Nu cred în garanțiile care se dau și socot că politica noastră de astăzi n-a dus la*

---

<sup>198</sup> Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 95.

<sup>199</sup> Apud V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 237-238.

nici un rezultat pozitiv. Pentru aceste considerațiuni, nu trebuie să primim arbitrajul. Trebuie să rezistăm, pentru că războiul nu s-a terminat”<sup>200</sup>.

Tot în același cadru, dar în Consiliul de Coroană din 31 august 1940, cu prilejul luării în dezbateră a „arbitrajului” impus României la Viena în ceasurile imediat precedente, liderul P.N.Ț, Iuliu Maniu, nu s-a abținut a se referi la consultările inițiate de suveran în luna iunie și la care vorbitorul nu participase:

„Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări le suferim astăzi. Trebuia, cu orice preț și cu orice sacrificiu, chiar cu sacrificiul de a suferi o înfrângere, să rezistăm. Națiunile suferă înfrângeri pe câmpul de luptă, războiul are șansele sale bune sau rele, mari și puternice națiuni au fost înfrânte, poporul românesc a pierdut și el războaie, dar prin vitejia soldaților săi și prin puternica conștiință națională, a prins puteri de viitor, pentru înălțarea țării, în viitor. Așa, am pierdut în Basarabia peste 2 milioane de români, fără nici cea mai mică rezistență. De aici, vă puteți Dv. închipui descurajarea care a cuprins toate provinciile, pe toți românii, și umilirea care a cuprins armata română, care ar fi voit să aibă ocazia ca să arate că, dacă diplomația românească n-a știut a lucra, ea știe să sângereze pe câmpul de luptă, pentru salvarea onoarei naționale”<sup>201</sup>.

Cu același prilej, Gheorghe Brătianu a observat, de asemenea:

„Eu nu vreau nici să îngreunez aceste dezbateri și nici să fac procesul trecutului, deși odată va fi făcut; dacă nu-l vom face noi, alții îl vor face, dar țin să amintesc un lucru: am luptat pentru o anumită politică, în afară de ceea ce era în ultimii ani. Țin să spun că, dacă am luptat pentru că aveam nădejdi și convingere, și eu am făcut declarații în această privință, [a fost] că prin această politică puteam păstra granițele țării”<sup>202</sup>.

Nicolae Iorga, la reuniunea amintită a Comisiilor de politică externă ale Parlamentului, din 2 iulie 1940, a intervenit cu precizări nuanțate, prezentând finalmente poziția celor mai de seamă politicieni ai țării, consemnată într-un memorabil document:

„Noi avem de ales două procedări:

*Procedarea Dietei Poloniei la împărțirea țării. A vorbit unul, altul, a fost o luptă oratorică între dânșii și s-a terminat printr-un vot care a însemnat admiterea de către națiune a sfâșierii teritoriului. Aceasta este o hotărâre pe care, după părerea mea, nu o putem lua și răspunderea va fi pentru toți cei care se vor ralia la dânsa.*

*Sau să facem ce-a făcut înțeleptul Rege Carol I și acel mare ministru al lui, Ion Brătianu: față de un act de nedreptate, asemănător cu cel care se face azi României, retragem armata din teritorii, retragem funcționarii. Nu luăm nici*

---

<sup>200</sup> Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1251.

<sup>201</sup> *Ibidem*, p. 1280.

<sup>202</sup> *Ibidem*, p. 1283.



*o hotărâre care să lege viitorul*<sup>203</sup>.

Este neîndoios însă că, în epocă, cele mai incisive și decisive au fost demersurile generalului Ion Antonescu. El se manifestase ca unul dintre cei mai dârzi adversari ai lui Carol, mai cu seamă după 30 martie 1938, după ce fusese scos din guvern și, mai apoi, din cadrele armatei. În iunie 1940, generalul a procedat la întocmirea unui memoriu destinat regelui, dar pe care – datele fiind depășite de evenimente – nu i l-a mai încredințat<sup>204</sup>. Insistând, generalul avea să fie primit în audiență de către Carol al II-lea, la 1 iulie 1940, fără nici un efect însă. La plecare, solicitantul a predat suveranului o scrisoare de protest vehement față de cele intervenite după abandonarea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța în robia comunistă rusească<sup>205</sup>. Acest document, redactat în termeni radicali, dar exprimând corect realitățile, a fost rapid difuzat și perceput ca atare de către opinia publică. Generalul Antonescu a fost cel dintâi pedepsit, fiind, din ordinul personal al Regelui, trimis într-un surghiun de aproape două luni la Mănăstirea Bistrița din Oltenia.

În perioada ce a urmat, Ion Antonescu avea să revină adeseori asupra erorilor din iunie 1940 privind *evacuarea fără luptă* a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța. La 1 octombrie 1940, de pildă, el considera:

*„Pentru salvarea țării, pentru păstrarea onoarei, pentru mândria tradițiilor ei și pentru respectul morților ei, armata s-ar fi luptat. Ea s-ar fi sacrificat, chiar fără folos, dacă i s-ar fi cerut. Conducerea i-a refuzat însă această supremă satisfacție*”<sup>206</sup>.

Pe plan militar, ca și pe plan politico-diplomatic, succesele Germaniei pe Frontul de Vest, încununată mai ales de capitularea Franței și umbrite de decizia Marii Britanii de a continua războiul, au influențat profund derularea evenimentelor pe teatrul european. O notă din 19 iunie 1940 a Secției a 2-a a Marelui Stat Major Român, surprinzând această evoluție, arăta că „limpezirea” situației internaționale nu se produsese, cât timp Londra spera să atragă S.U.A. și U.R.S.S. în efortul de război comun împotriva Reichului nazist<sup>207</sup>. Potrivit informațiilor captate la Marele Stat Major Român, U.R.S.S. avea temeri din partea Germaniei și, în acel context, pentru a-și asigura „poziții militare favorabile”, continua să supravegheze Finlanda ori ocupase Țările Baltice. Cu referire la România, sinteza reținea (și pronostica) cum că „aceleași necesități strategice ar putea îndreptăți Rusia Sovietică să-și îndrepte atenția sa și asupra

---

<sup>203</sup> *Dezbaterile Senatului* (ședința din 2 iulie 1940). Vezi și Gh. Buzatu, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare. 1864-2004*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 37 și urm.

<sup>204</sup> Cf. Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, p. 60-62.

<sup>205</sup> *Ibidem*, p. 63-64.

<sup>206</sup> *Ibidem*, p. 59.

<sup>207</sup> Florica Dobre și colaboratori, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la dictat. Documente*, 1, București, 2000, p. 6-7.

României, propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina și, eventual, chiar să ducă frontul pe Carpații Răsăriteni. Intenția trebuia întrevăzută ca foarte probabilă<sup>208</sup>. Îngrijorările au fost alimentate, în perioada 16-26 iunie, de violările frecvente ale graniței aeriene a României de către avioanele sovietice<sup>209</sup>. În zilele de 26-27 iunie 1940, Armatele 3 și 4 din Bucovina și, respectiv, Basarabia, au intrat, potrivit ordinelor ministrului Apărării Naționale și șefului Marelui Stat Major, în „dispozitiv de apărare” pe Nistru<sup>210</sup>, pentru ca, la 28 iunie 1940, în zori, ele să primească ordinul generalului Florea Țenescu de a începe evacuarea din Basarabia și a organiza „rezistența” pe Prut<sup>211</sup>. În aceeași zi, la ora 11,30, a pornit ordinul nr. 5 688 C, privind evacuarea generală a teritoriului dintre Nistru și Prut, cu termenul final 2 iulie 1940, ora prânzului, cu stabilirea precisă a orarului pentru localitățile părăsite, retragerea unităților de infanterie și cavalerie, evacuarea familiilor ofițerilor, a funcționarilor și bolnavilor, a materialelor de război și de cale ferată, abandonarea căilor ferate, întreprinderilor, uzinelor etc.<sup>212</sup>. Istoricul Dinu C. Giurescu surprinde astfel retragerea armatei și autorităților române de dincolo de Prut: „... Grupe comunizate constituite din evrei, ruși, ucraineni, găgăuți și chiar români au început provocările împotriva armatei române și a civililor în retragere. Au dezarmat unele unități, au scuipat pe ofițeri; aruncau cu pietre, huiduiau. În așteptarea trupelor sovietice, aceste bande au scos și au rupt tricolorul de pe instituțiile publice și l-au înlocuit cu steagul roșu. Unități sovietice au luat prizonieri militari români, ofițerii fiind arestați. Armata română n-a reacționat. Primise ordin să nu răspundă prin foc la aceste provocări și atacuri [...]. În șase zile, 28 iunie – 3 iulie 1940, România a cedat Uniunii Sovietice 50 762 km<sup>2</sup> (Basarabia – 44 500 km<sup>2</sup> și Nordul Bucovinei cu 6 262 km<sup>2</sup>), cu 4 021 086 ha teren agricol (20,59% din suprafața agricolă a țării); 3 776 309 locuitori, din care: 53,49% – români; 10,34% – ruși; 15,30% – ruteni și ucraineni; 7,27% – evrei; 4,9% – bulgari; 3,31% – germani; 5,12% – alții. Arhive de mare valoare, biblioteci publice și particulare cu sute de mii de volume, mari cantități de material feroviar, depozite de muniții, echipament, zeci de mii de refugiați și tot atâtea gospodării și locuințe, cu tot inventarul lor, au fost părăsite în câteva ore, în fața ocupantului”<sup>213</sup>. Mareșalul Ion Antonescu avea să califice cu temei evacuarea drept un „dezastru”<sup>214</sup>. În context, au surprins, îndeosebi, atitudinea și

---

<sup>208</sup> *Ibidem*, p. 7.

<sup>209</sup> *Ibidem*, p. 15-17 (vezi raportul nr. 205839/B din 26 iunie 1940).

<sup>210</sup> *Ibidem*, p. 24.

<sup>211</sup> *Ibidem*, p. 26.

<sup>212</sup> *Ibidem*, p. 28-29.

<sup>213</sup> Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, p. 20-21.

<sup>214</sup> Pentru istoriografia problemei vezi îndeosebi: G. I. Brătianu, *Le Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 188 și urm.; G. Ciorănescu, *Aspects des relations russo-roumaines. Retrospectives et orientations*, I, Paris, 1967, p. 159 și

acțiunile a numeroși evrei din provinciile evacuate<sup>215</sup>

Pentru populația românească din Basarabia și Bucovina de Nord a început unul din capitolele cele mai tragice ale existenței sale – ocupația sovietică, prigoana politică și cultural-religioasă, deportările masive în celelalte zone ale U.R.S.S., chiar dincolo de Cercul Polar, genocidul sistematic înfăptuit, într-un cuvânt – *holocaustul roșu*<sup>216</sup>.

Acțiunile U.R.S.S. din iunie – iulie 1940 au avut, în ansamblu, *un efect catastrofal asupra României*. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 *nu numai că au inaugurat, ci, pur și simplu, au declanșat procesul dezintegrării teritoriale a României Mari*. Căci, în adevăr, odată satisfăcute revendicările Moscovei, cine mai putea stăvili pretențiile revizioniste ale Ungariei și Bulgariei<sup>217</sup>, ambele încurajate de Germania, Italia și U.R.S.S.? Guvernul de la București avea să fie silit, în consecință, să inițieze tratative cu Sofia și Budapesta, după ce, la 1 iulie 1940, a renunțat la garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939, iar la 11 iulie 1940 s-a retras oficial din Liga Națiunilor<sup>218</sup>. La 2 iulie 1940, regele Carol al II-lea s-a

---

urm.; Ioan Scurtu, ed., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994*, București, 1994, p. 279-314; Anton Moraru, *Istoria Românilor: Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 312 și urm.; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, 1992, *passim*; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, p. 1190 și urm.; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, *passim*; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1937-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994, *passim*; Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1812-1918-1924-1940*, Chișinău, 1992, *passim*; Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică, de la Stalin la Gorbaciov*, București, 1994, *passim*; idem, *România, Marile Puteri și Basarabia*, *passim*; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia anii celui de-al doilea război mondial*, *passim*; Gh. Buzatu, *Români în arhivele Kremlinului*, *passim*. Potrivit unor surse, evacuarea din iunie – iulie 1940 a fost întru totul dezorganizată (cf. Alesandru Duțu, Maria Ignat, *1940...*, p. 142).

<sup>215</sup> Vezi, mai ales, Paul Goma, *Săptămâna roșie*, p. 181 și urm. (capitolul III – *Evacuarea*); Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, București, RAO, 1998; Gh. Buzatu, *...Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, București, 1995. În același timp, o atitudine rezervată, inutilă în raport cu gravitatea și inadmisibilitatea faptelor întâmplate, dar în acord cu anume orientări kominterniste ale istoriografiei occidentale, exprimă Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei*, p. 154-155.

<sup>216</sup> Vezi Gh. Buzatu, *...Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, *passim*; Florin Mătrescu, *Holocaustul roșu*, ediția a III-a, București, Editura Irecson, 2008, iar, cu totul recent, excelenta monografie a lui Paul Goma, *Săptămâna roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii*, Bacău, Editura Vicovia, 2009.

<sup>217</sup> Vezi Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, Institutul European, 1998, p. 24-55.

<sup>218</sup> Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933-1940)*, II, p. 169-170; Cornel Grad, *Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 august 1940) Poziția armatei române*, ediția a

adresat direct lui Adolf Hitler, insistând pentru „o colaborare mai intimă cu Germania”, care ar fi putut fi „întărită” de o alianță și de trimiterea unei misiuni militare germane în România<sup>219</sup>. Replica Führerului, din 3 iulie 1940, a fost prezentată regelui Carol al II-lea a doua zi, având – la numai câteva ceasuri după sfârșitul evacuării dezastruoase din Basarabia și Bucovina de Nord – efectul unui trăsnet la București: în mod amical, Carol al II-lea era avertizat că România „nu va putea evita cedarea unor teritorii care sunt populate de unguri sau bulgari și nu de români”. Soluționarea problemei era considerată ca reprezentând „condiția primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor”<sup>220</sup>. Asistat de Mihail Manoilescu, liderul diplomației române în noul cabinet condus de Ion Gigurtu de la 4 iulie 1940, Carol al II-lea a acceptat de îndată, în principiu, ideea de a negocia direct cu Budapesta și Sofia, dar voia asigurări că Ungaria și Bulgaria nu vor emite pretenții „dincolo” de rațiunile politice existente și de realitățile etnice. În mod concret, suveranul nu respingea „vaste și reciproce schimburi de populație”<sup>221</sup>, după cum glăsuia noul mesaj, din 6 iulie 1940, adresat Führerului, care era implorat să acorde României „sprijin moral” în negocierile ce urmau a fi angajate cu Ungaria și Bulgaria. Răspunsul din 15 iulie 1940 al lui Hitler<sup>222</sup> trimitea Bucureștii să se înțeleagă direct cu Budapesta și Sofia, fiind recomandabil ca rațiunea să prevaleze asupra pasiunilor și emoțiilor. Evoluția evenimentelor, în concepția Führerului, dovedise că revizuirea frontierelor devenise inevitabilă și, mai mult, cu cât ea „se producea mai devreme, cu atât mai mari vor fi foleasele ei (subl. ns.)”<sup>223</sup>. Nu lipseau asigurările că Germania și Italia ar fi fost dispuse să joace rolul de arbitri, în

---

II-a, Zalău, 2000, p. 60-61; George Sofronie, *Les antecedentes diplomatiques de l'acte de Vienne*, Sibiu, 1945; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, p. 123 și urm.; Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1996, p. 241 și urm. (capitolul VII – *Antecedentele diplomatice ale dictatului de la Viena. Tratatul de la Turnu Severin*); Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940*, București, 1990, p. 58 și urm.; V. F. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, 1996, p. 165 și urm.; Relativ la negocierile de la Viena și la semnificația lor, vezi mărturiile delegaților români: Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940*, ediție Valeriu Dinu, București, 1991; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție N. Mareș, București, 1991; idem, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție Sanda Pop și Nicolae C. Nicolescu, București, 1992.

<sup>219</sup> Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 89.

<sup>220</sup> Cornel Grad, *op. cit.*, p. 61.

<sup>221</sup> *Ibidem*, p. 163.

<sup>222</sup> Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933-1940)*, p. 170-173. Despre activitatea Ministerului de Externe al României în iulie – august 1940, vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jurul Marilor Puteri 1939-1940, passim*.

<sup>223</sup> Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 173.

cazul în care negociatorii ar fi cooperat<sup>224</sup>. S-a ajuns, în acest fel, după o serie întreagă de alte diligențe, marcate îndeosebi de întâlnirile la nivel înalt ale premierilor și miniștrilor de Externe ai Ungariei (9 iulie 1940), României (26-27 iulie)<sup>225</sup> și Bulgariei (26 iulie 1940) cu Hitler sau Mussolini și colaboratorii acestora, la tratativele de la Craiova în problema Cadrilaterului (Dobrogea de Sud) și de la Turnu Severin, relativ la Transilvania. Negocierile de la Craiova (19-26 august 1940)<sup>226</sup>, stimulate de încurajările lui Hitler față de revendicările *in extenso* al Bulgariei<sup>227</sup>, s-au finalizat<sup>228</sup> la 7 septembrie 1940, prin semnarea unui tratat privind cedarea integrală de către România a județelor Durostor și Caliacra (Cadrilater) și un schimb corespunzător de populație<sup>229</sup>. Aproximativ în același timp, negocierile româno-ungare de la Turnu Severin (16-24 august 1940)<sup>230</sup> s-au desfășurat extrem de anevoios, ele eșuând în fața revendicărilor exacerbate ale Ungariei horthyste<sup>231</sup>. Astfel, delegații Budapestei au emis pretenții asupra unei suprafețe însumând aproximativ 68 000 km<sup>2</sup> și 3,9 milioane locuitori, din care 2,2 milioane români și 1,2 milioane maghiari<sup>232</sup>. Despre un schimb de populație în acest context, nici vorbă nu putea fi. Propunerea Ungariei – a declarat Valer Pop în ședința finală – era una „exclusiv teritorială”, excluzând puțința schimbului de populație. Or, a specificat delegatul Bucureștilor, „nu putem lua în considerare nici astăzi, nici în viitor, propuneri care trec sub stăpânire străină chiar numai un singur român”<sup>233</sup>. Cu de la sine

---

<sup>224</sup> *Ibidem*.

<sup>225</sup> Vezi detalii despre turneul diplomatic al lui Ion Gigurtu și Mihail Manoilescu la Hitler și Mussolini, în Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii*, p. 104-127.

<sup>226</sup> Delegația română a fost condusă de Alexandru Cretzianu, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine al României.

<sup>227</sup> Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 136-137.

<sup>228</sup> Între timp, la 23 august 1940, în Consiliul de Coroană reunit la București a acceptat cedarea Cadrilaterului Bulgariei (cf. Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție N. Mareș, p. 122-126). Prezent la reuniune, Nicolae Iorga a declarat atunci: „Eu sunt naționalist, nu expansionist, eu am fost contra anexării [în 1913] ... Cadrilaterul nu trebuia anexat. Românesc nu era, prin luptă nu l-am luat, strategic n-a fost. Dacă câștigăm o victorie cu prețul lui, nu am plătit-o prea scump” (apud Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 168).

<sup>229</sup> Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, București, Editura Lumina Lex, 2004, p. 91 și urm.; Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 180-181; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 33.

<sup>230</sup> Delegația română a fost condusă de Valer Pop.

<sup>231</sup> Valer Pop, *op. cit.*, p. 126-136. Încă din februarie 1940, locotenent-colonelul Radu Davidescu, atașatul militar român la Budapesta, informa că revizionismul ungar atinsese paroxismul (cf. Alesandru Duțu și colaboratori, *Atașatii militari transmit. 1938-1941 ...*, București, 2001, p. 132-137).

<sup>232</sup> Cornel Grad, *op. cit.*, p. 83.

<sup>233</sup> Valer Pop, *op. cit.*, p. 134-135.

putere, nesolicitate de nici una dintre părțile contractante, Germania și Italia, prin Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, și-au asumat *funcția de arbitru*<sup>234</sup>, care au convocat, separat, pe reprezentanții Bucureștilor și Budapestei la Viena, unde, la 30 august 1940, le-au impus semnarea unui document denumit oficial *arbitraj*<sup>235</sup>, dar, în fond, *un dictat*<sup>236</sup>. În virtutea dictatului, România era silită să cedeze Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, reprezentând 43 492 kmp, cu 2,6 milioane de locuitori, din care 50,2% români, 37,1% maghiari, 5,7% evrei, 2,8% germani, 1,9% țigani, ruteni, cehi, slovaci (2,3%)<sup>237</sup>. La București, regele Carol al II-lea, precum și în cazul notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940, a convocat două Consilii de Coroană<sup>238</sup>. Cel dintâi, din 30 august 1940 (cu începere de la ora 3), a dezbătut – așa cum au impus delegații *Axei* reprezentanților români la Viena, în frunte cu Mihail Manoilescu și Valer Pop – acordarea anticipată a deplinelor puteri diplomaților noștri pentru a semna „arbitrajul” imediat de Joachim Ribbentrop și G. Ciano. Era, după cum a observat Nichifor Crainic, prezent la dezbateri, „acceptarea arbitrajului fără să bănuiască măcar sentința de la Viena”<sup>239</sup>. Dintre cei prezenți, 21 s-au pronunțat *pentru* „arbitraj”, iar 10 *contra* (C. I. C. Brătianu, Ion Mihalache, Arthur Văitoianu, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Mihail Popovici, A. C. Cuza, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu), fiind și o abținere<sup>240</sup>. Cel de-al doilea Consiliul de Coroană a avut loc în noaptea de 30-31 august 1940, în prezența lui Alexandru Romalo, venit special de la Viena, cu documentele semnate după ora prânzului acolo, ceea ce a îngăduit analiza concretă a dictatului și, de asemenea, a declarației de garanție a granițelor rămase („actuale”) ale României acordată de Germania și Italia<sup>241</sup>. Iuliu Maniu, care, deopotrivă cu Nicolae Iorga, Gh. Brătianu și mitropolitul unit Alexandru

---

<sup>234</sup> Vezi discuția cazului în Mihail Manoilescu, *op. cit., passim*.

<sup>235</sup> Din literatura consacrată problemei, extrem de bogată și variată, reținem contribuțiile datorate lui Cornel Grad, Ioan Scurtu, V. F. Dobrinescu, Al. Gh. Savu, Traian Bunescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, George Sofronie, Dinu C. Giurescu, Olimpiu Matichescu, Sütő Laszló, A. I. Puskaș, N. I. Lebedev, Csatári Daniel, Adam Magda ș.a. Considerații asupra istoriografiei problemei la Gh. Buzatu și colab, *Problematica referitoare la dictatul fascist de la Viena (30 august 1940) în istoriografia universală*, în *România în istoria universală*, II/1, Iași, 1987, p. 743-761.

<sup>236</sup> Vezi textul dictatului în Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri. 1933-1940*, II, p. 225; idem, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940, passim*; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, p. 137 și urm.; Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, p. 46 și urm.

<sup>237</sup> Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 31.

<sup>238</sup> Ioan Mamina, *op. cit.*, p. 220.

<sup>239</sup> Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, 1, București, 1991, p. 319.

<sup>240</sup> Cornel Grad, *op. cit.*, p. 95-97.

<sup>241</sup> Alesandru Duțu, Maria Ignat, *1940...*, p. 240 și urm.

Niculescu, nu participase la reuniunea precedentă, a declarat<sup>242</sup>: „Cei care au semnat o astfel de învoială [„arbitrajul”] n-au fost reprezentanții poporului românesc și, în orice caz, n-au fost reprezentanții poporului românesc din Ardeal, deși nu vreau să fac nici un fel de deosebire între românii din Vechiul Regat și românii din Ardeal”.

În perioada care a precedat semnarea dictatului de la Viena ori a tratatului de la Craiova, statele revizioniste au beneficiat nu numai de sprijinul Germaniei și Italiei, ci și de asistența U.R.S.S.<sup>243</sup>. După 15 august 1940, autoritățile de la Moscova au inventat conflicte la granița temporară de pe Prut<sup>244</sup>, iar V. M. Molotov, la 31 august 1940, a reproșat contelui Schulenburg că, prin „arbitrajul” de la Viena, semnat în absența delegației U.R.S.S., Reichul încălcase prevederile pactului de neagresiune din 23 august 1939<sup>245</sup>. Îngrijorarea Moscovei a sporit, mai cu seamă în urma declarației comune germano-italiene de „garantare” a granițelor României după dictatul vienez. La 17 septembrie 1940, A. I. Lavrentiev, reprezentantul U.R.S.S. la București, îl asigură pe V. M. Molotov că, în urma evenimentelor inaugurate de „arbitraj” și care au condus la prăbușirea regimului regelui Carol al II-lea, România se transformase practic într-o „provincie a Germaniei”<sup>246</sup>. În mod curios, diplomatul sovietic, mai mult decât sigur, nu deplângea soarta României, la care ajunsese în bună măsură cu „ajutorul” Kremlinului, ci faptul că avansul dincoace de Prut al Armatei Roșii nu mai putea avea loc fără riscul unei coliziuni cu *Wehrmachtul*. Peste două luni, în noiembrie 1940, aflat în vizită la Berlin, V. M. Molotov avea să afle acest lucru de la Hitler în persoană!

Unul dintre studioșii problemei, istoricul Cornel Grad, a relevat rolul decisiv și semnificația profundă a celor doi „gropari ai Europei”, Adolf Hitler și I. V. Stalin, în crucificarea teritorială a României la 1940: „Concluzionând, se poate afirma că Dictatul de la Viena, ca și Ultimatumul sovietic semnifică transpunerea în practică a Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat cu un an înainte. Modalitatea formală de realizare a obiectivelor acestei politici depinde, evident, de o serie de factori aleatorii, dar esența rămâne aceeași. Pentru

---

<sup>242</sup> Textul original al stenogramei păstrat în arhivele diplomatice de la București s-a publicat integral prima dată de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, p. 1270-1288.

<sup>243</sup> Vezi *Transilvanskii vopros. Venghero-rumînskii territorialnîi spor i SSSR. 1940-1946. Dokumentî*, Moskva, 2000, *passim*.

<sup>244</sup> *Ibidem*, p. 73-74, 87-90.

<sup>245</sup> *Ibidem*, p. 76-77, 83-86. Despre colaborarea între U.R.S.S. și Germania în 1939-1941 împotriva de României vezi M. Ereșcenko, *Rumâniia meĵdu Ghermaniei i Sovetskom Soiuzu: Politika bez illiuzii*, în vol. *Vostočnaia Evropa meĵdu Ghitlerom i Stalinîm. 1939-1941 gg*, editori V. K. Volkov, L. I. Ghibianski, Moskva, 1999, p. 333-362. În același volum, Tatiana Pokivailova, *Rumîno-vengherskii konflikt v kontekste ghermano-sovetskogo soperničestva*, p. 297-332.

<sup>246</sup> *Ibidem*, p. 96.

îmbucătășirea României, sovieticii au ales calea directă, brutală, a Ultimatumului din 26 iunie 1940, privind retrocedarea imediată a Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, în timp ce Germania a preferat calea mai <<onorabilă>> a arbitrajului, impus în favoarea Ungariei – aliatul ei minor. Ambele soluții aparțin arsenalului cinismului fără scrupule în domeniul relațiilor internaționale. Ambele, se pare, cu eficiență maximă<sup>247</sup>. Deopotrivă, în cadrul precizat, intră, subliniem noi, și „tratatul de la Craiova” din 7 septembrie 1940. Nu a fost trecut cu vederea faptul că, din punctul de vedere al Germaniei, fuseseră preconizate măsuri speciale pentru securitatea regiunii petrolifere Ploiești, care căpătase în context „o importanță vitală” pentru Reich<sup>248</sup>. Chiar în după-amiaza zilei de 30 august 1940, la Berlin, Comandamentul Suprem al Wehrmachtului (OKW) a analizat situația, iar, după câteva zile, s-a întocmit o „Directivă pentru ocuparea regiunii petrolifere române”, care însă n-a mai fost pusă în aplicare<sup>249</sup>. Dar, nu mai târziu decât la 20 septembrie 1940, Hitler era deja preocupat să trimită o Misiune Militară în România<sup>250</sup>. Unde, între timp, situația se modificase radical. După noile cedări teritoriale, la Viena și, în perspectivă, la Craiova, evenimentele survenite au contribuit nemijlocit, prin valul de proteste stârnite de arbitrajele, tratatele și notele ultimative de tot felul patronate ori semnate de Germania, U.R.S.S. și Italia ori ca urmare a admiterii rășluirilor teritoriale de către guvernul I. Gigurtu, la subminarea regimului regelui Carol al II-lea, preparând, aproape fulgerător, ascensiunea la putere a generalului Ion Antonescu<sup>251</sup>. Și, mai mult decât atât, faptul că, după dictat, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, Joachim von Ribbentrop și, respectiv, Galeazzo Ciano, au semnat la 30 august 1940 un document prin care se oferea garanția fermă a Berlinului și Romei pentru asigurarea integrității teritoriale a României rămase mutilată ... „definitiv”, deși, se știa, urma să intervină cedarea Cadrilaterului<sup>252</sup>. După opinia unui foarte bun cunoscător al dosarului relațiilor româno-germane în perioada 1918-1941<sup>253</sup>, documentul semnat de Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano înaintat lui M. Manoilescu, care a certificat primirea, a reprezentat, în chip fundamental, o „garanție a granițelor” României de către Puterile *Axei*. Că așa stăteau lucrările, în adevăr, desprindem din demersurile, separate ori comune, ale Berlinului și Romei, pentru a liniști

---

<sup>247</sup> Cornel Grad, *op.cit.*, p. 55.

<sup>248</sup> William Shirer, *op. cit.*, p. 837.

<sup>249</sup> Cf. Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 128.

<sup>250</sup> *Ibidem*, p. 838.

<sup>251</sup> *Ibidem*, p. 129. Vezi, de asemenea, Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, p. 384-385; *Istoria Românilor*, VIII, p. 589 și urm.

<sup>252</sup> ADAP, Serie D: 1937-1941, Band X/2, Frankfurt am Main, P. Keppler Verlag KG, 1963, p. 479-481; William Shirer, *op. cit.*, p.838.

<sup>253</sup> Raportul său este anexat în cap. II. Cf. și Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, p. 23-232.



Moscova, nemulțumită atât de arbitrajul vienez cât și, mai cu seamă, de garanția acordată teritoriilor rămase românești<sup>254</sup>. Astfel, chiar la 1 septembrie 1940 Molotov i-a reproșat lui Schullenburg că Kremlinul fusese pus în fața unui „fapt împlinit”, ceea ce va stârni replica lui Ribbentrop, la 3 septembrie 1940, cum că Pactul din 23 august 1939 nu fusese violat<sup>255</sup>. Apoi, s-a produs demersul comun al Germaniei și Italiei, din 10 septembrie 1940, pe lângă V. M. Molotov în sensul că ele aveau să acționeze pe viitor drept garanți ai frontierelor României<sup>256</sup>, ceea ce, la 21 septembrie 1940, a provocat protestul oficial al U.R.S.S.<sup>257</sup>, care se declara dispusă să amendeze ori chiar să anuleze articolul III al Pactului Hitler-Stalin<sup>258</sup>. „Garanția” germano-italiană acordată României la 30 august 1940 n-a reprezentat nicidecum un cec în alb, dar a predeterminat, cu o precizie – am putea spune – matematică, orientarea alianțelor Bucureștilor, cel puțin pentru perioada imediat următoare. **Și aceasta în mod categoric, fără absolut nici o șansă, într-o singură direcție, mai precis: către Germania și, în subsidiar, către Italia și Japonia; în nici un caz către U.R.S.S.; cât privește Franța, după capitularea din 22 iunie 1940, ea fusese exclusă din joc, iar Marea Britanie și S.U.A. se aflau, cel puțin pentru moment, mult prea departe. Și în imposibilitate de-a purta un război ofensiv contra Germaniei.**

Desfășurările pe fronturile războiului mondial aveau să-și spună cuvântul. Altfel spus, totul trebuia lăsat **pe seama armelor. Aceasta se dorise ori, cumva, acolo s-a ajuns?**

\*\*\*

Împotriva cedării fără luptă, sub amenințarea războiului, a Basarabiei și Bucovinei de Nord, apoi a Transilvaniei de Nord și, finalmente, a Dobrogei de Sud (Cadrilaterul), în întreaga țară au avut loc ample manifestații, participanții reprezentând practic toate curentele politice (mai puțin comuniștii, care au salutat anexările teritoriale ale U.R.S.S.) și toate clasele și păturile sociale, exprimându-și hotărârea de a apăra pământul strămoșesc, de a nu se înstrăina nici o palmă de pământ românesc și de a nu lăsa să ia drumul robiei nici un cetățean al statului român. Cu titlu de exemplu, menționăm protestul energic (acoperit de câteva mii de semnături) rostit la 2 iulie 1940 de profesorul Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române și strălucit fiu al Basarabiei din nou cotropită de ruși, în ședința comună a comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului României și din care reținem: „... *Dacă mai există dreptate pe acest*

---

<sup>254</sup> William Shirer, *op. cit.*, p. 838.

<sup>255</sup> *Ibidem*, p. 838-839.

<sup>256</sup> Cf. Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, p. 273.

<sup>257</sup> *Ibidem*.

<sup>258</sup> William L. Shirer, *op. cit.*, p. 839.

*pământ, dacă principiile umane mai au vreun rost, dacă drepturile popoarelor, sfinte chiar în timpurile întunecate ale istoriei, mai au vreo valoare, noi, parlamentarii și fruntașii vieții politice și culturale din Basarabia, români și minoritari, în numele poporului dintre Prut și Nistru, astăzi redus la tăcere, apelăm la lumea civilizată și atragem atenția asupra dramei sfâșietoare prin care trece populația Basarabiei; în același timp, ridicăm glasul nostru de protest viguros în contra încălcării nelegiuite a celor mai sfinte drepturi ale noastre istorice, etnice și umane*<sup>259</sup>. Cu același prilej, inegalabilul Nicolae Iorga, consilier regal și fost președinte al Consiliului de Miniștri, a prezentat un memoriu scris de numeroase și marcante personalități politice și științifice<sup>260</sup>: Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, A. C. Cuza, Ion Mihalache, Gheorghe I. Brătianu, Virgil Madgearu, dr. Constantin Angelescu, Stelian Popescu ș.a.

La rândul său, „*arbitrajul*” de la Viena a provocat vii emoții și profunde reacții ale opiniei publice interne și internaționale, care l-a respins prin vocea autorizată a numeroase personalități politice, prin intervențiile marilor agenții de presă și cotidiene, prin numeroase acțiuni desfășurate atât în teritoriul cedat, precum și în restul României<sup>261</sup>. Astfel, în primul rând, la cea de a doua reuniune a Consiliului de Coroană consacrată discutării „*arbitrajului*” vienez, ținută în noaptea de 30-31 august 1940, Nicolae Iorga a prezis că documentul în atenție, pe care l-a respins, nu putea fi considerat definitiv, el reprezentând produsul unui „*moment al războiului*”<sup>262</sup>. Reprezentantul cel mai autentic al Transilvaniei mutilate, Iuliu Maniu, liderul P.N.Ț., s-a pronunțat vehement împotriva deciziilor puterilor *Axei*, Germania și Italia, ca și contra concesiilor admise de guvernul Ion Gigurtu de-a lungul „*negocierilor*” cu Ungaria ori chiar în cursul reuniunii de la Viena prin simulacrul convocării unor Consilii de Coroană menite să „*ratifice*” ilegalitățile dictate de Berlin și Roma, el declarând în continuarea celor precizate de Nicolae Iorga<sup>263</sup>: „... *Majestate, eu, în numele poporului român din Ardeal, protestez în contra ruperii integrității Ardealului, protestez împotriva alipirii acestei părți către Ungaria și protestez în contra procedurii care s-a observat, care dă aspectul că această ciuntire a acestei părți a Ardealului se întâmplă oarecum cu învoirea noastră, printr-o judecată convenită de noi[...]. Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări la suferim astăzi [...]. Niciodată nu*

---

<sup>259</sup> Apud Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 14.

<sup>260</sup> *Ibidem*.

<sup>261</sup> Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, p. 377 și urm.; V. F. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris*, p. 176 și urm.; Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, 1975, *passim*. Vezi și Alexandru Cretzianu, *Relapse into Bondage 1918-1947: The Political Memoirs of...*, edited by Sherman David Spector, Iași, 1998.

<sup>262</sup> Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 259.

<sup>263</sup> *Ibidem*, p. 264, 267.

*vom recunoaște o hotărâre, oricine ar aduce-o, care ar stabili o rupere a Ardealului sau a unei părți a lui de la patria mamă...*”

Dictatul de la Viena a fost condamnat de opinia publică internațională. Astfel, Agenția „Reuter” califica dictatul de la Viena ca o „nouă și uriașă înșelăciune nazistă” și arăta că cea dintâi reacție a opiniei publice față de capitulare a fost stupefacția generală pentru felul cum a fost „prădată” România<sup>264</sup>. Cunoscutul cotidian „New York Herald Tribune” aprecia în acele zile: „Dictatele impuse de dictatori au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip, nici dictaturi și nici dictate”<sup>265</sup>.

Ziarul turc „Yeni Sabah”, după ce relata împrejurările în care s-a produs dictatul de la Viena, conchidea: „Este de datoria noastră de a exprima prietenilor noștri români regretul și simpatia noastră pentru tratamentul neuman la care au fost supuși. Înțelegem că în aceste clipe dureroase întreaga națiune este cufundată în doliu adânc. Dar amicii noștri români, care sunt curajoși, tenaci și harnici, vor găsi în nenorocirea lor o nouă forță și vor munci cu solidaritate mărită. Ei vor păstra, fără nici o îndoială, locul important ce-l ocupă în Balcani”<sup>266</sup>.

„Gazette de Lausanne”, unul dintre cele mai cunoscute ziare elvețiene, scria că România a fost lovită în mod crunt prin sentința de la Viena, avându-se în vedere, în primul rând, că „în ansamblul Transilvaniei elementul românesc constituie majoritatea populației”<sup>267</sup>.

Premierul englez Winston Churchill declara în Camera Comunelor, la 5 septembrie 1940: „România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gând să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acelea ce s-ar produce cu liberul consimțământ și cu bunăvoința părților interesate”<sup>268</sup>. La rândul său, lordul Halifax, liderul diplomației britanice, declara că guvernul englez „nu recunoaște nici o cesiune de teritorii făcută sub presiune și în special nu recunoaște arbitrajul de la Viena”<sup>269</sup>.

### **Din calcul sau din eroare?**

---

<sup>264</sup> Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 120.

<sup>265</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1946*, p. 15.

<sup>266</sup> Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 129-130.

<sup>267</sup> *Ibidem*, p. 132.

<sup>268</sup> *Ibidem*, p. 118.

<sup>269</sup> *Ibidem*. Despre nulitatea arbitrajului de la Viena, vezi Mihail Manoilescu, *op. cit.*, *passim*; George Sofronie, *Les antecedentes diplomatique de Vienne*, p. 50-55; Neagu Cosma, *Dictatul de la Viena (30 august 1940)*, București, 1996, *passim*.

Aceasta este problema care, de mai multe decenii, practic din septembrie 1939 încoace, revine stăruitor, precum și în cazul războiului mondial din 1914-1918, în atenția politicianilor și diplomaților, a militarilor și ziariștilor, a publicului larg și, nu în ultimul rând, a istoricilor în conexiune **cu originile celei de a doua conflagrații mondiale**, în mod concret în privința împrejurărilor **în care aceasta a izbucnit**. O literatură istorică extrem de vastă și variată, temeinică, a dat deja răspunsuri ample, argumentate și profunde<sup>270</sup>, ceea ce nu a condus însă și la încheierea dezbaterii. Din contră, nu mai departe decât în 1989, împlinirea unei jumătăți de veac de la atacarea Poloniei de către Germania lui Adolf Hitler care a „inaugurat” epoca războiului mondial, a redeschis pe planul istoriografiei contemporane universale discuția<sup>271</sup>, tot astfel după cum prăbușirea comunismului în Europa Est-Centrală, instalarea unor regimuri democratice și desființarea cenzurii ori lichidarea controlului ideologic al „Centrului” moscovit au readus în studiu numeroase probleme sau capitole considerate închise ale istoriei contemporane a fiecăreia dintre fostele țări aflate după 1944-1945 în sfera de influență a Kremlinului, inclusiv România. În context, nu au mai fost ignorate rolul și locul țărilor respective în desfășurarea evenimentelor ce au

---

<sup>270</sup> Vezi Arnold J. Toynbee, Veronica M. Toynbee, eds., *Survey of International Affairs, 1919-1946. The World in March 1939*, London, 1958; Arnold J. Toynbee, F. Ashton-Gwatkin, eds., *Survey of International Affairs, 1939-1946: The Eve of War*, London-Oxford, 1958; A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, 1961; William L. Shirer, *Le III-e Reich. Des origines à la chute*; Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971; Maurice Baumont, *Les origines de la Deuxième Guerre mondiale*, Paris, 1969; Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, I, ediția citată; E. M. Robertson, ed., *The Origins of the Second World War. Historical Interpretations*, London – Basingstoke, 1973; Telford Taylor, *Münich. The Price of Peace*, New York, 1980; Sebastian Haffner, *Le pacte avec le diable*, Paris, 1969; Anthony P. Adamthwaite, *The Making of the Second World War*, London – Boston – Sydney, 1973; Keith Eubank, *The Origins of World War II*, New York, 1965; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p.28-31 (istoriografia problemei – bibliografii, cronologii, dicționare/enciclopedii, izvoare-arhive și colecții de documente, memorialistică, sinteze și lucrările speciale esențiale).

<sup>271</sup> Vezi îndeosebi D. C. Watt, *How War Came: The Immediate Origins of the Second World War, passim*; P. M. H. Bell, *The Origins of the Second World War in Europe*, London-New York, 1987; idem, *The Origins of Second World War*, London-New York, 1987; Richard Overy, Andrea Wheatcroft, *The Road to War*, London, 1989; C. J. Bartlett, *The Global Conflict. The International Rivalry of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London, 1989; O. A. Rjesevskii, ed., *1939 god. Uroki istorii*; D. Volkogonov, *Drama reșenii 1939 goda*, în „Novaia i noveșiaia istoriia”, Moskva, nr. 4/1989; Nicolae Lupan, ed., *Pactul germano-sovietic din 1939*, Bruxelles, 1989; Comentarii pe marginea unor sinteze și volume de documente, în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 225 și urm.

condus la izbucnirea conflictului în 1939, îndeosebi efectele dezastruoase pentru România (și nu numai) ale faimosului pact de neagresiune Hitler-Stalin din 23 august 1939<sup>272</sup>.

În stadiul actual al studiilor istorice se justifică realitatea că, în trecut, au existat puține conflicte care să se fi apropiat de proporțiile celui din 1939-1945, dar care, totuși, să fi putut fi evitat atât de lesne. Conflagrația mondială în discuție, vrem din nou să subliniem, a fost „inevitabilă” numai într-o privință, mai precis în măsura în care puterile învingătoare în precedentul război mondial, Marea Britanie și Franța în rândul întâi, au încurajat tendințele anexioniste ale Germaniei, care în anul de grație 1939 a ajuns să decidă singură soarta păcii ori a războiului în Europa. În context s-a decis și destinul României, ale cărei părți de teritoriu (Basarabia) erau anume menționate în documentele fundamentale care au condus direct la izbucnirea ostilităților (protocolul secret al pactului sovieto-german din 23 august 1939)<sup>273</sup>. Consecințele acestei situații România le-a resimțit din plin în vara anului 1940<sup>274</sup>. Decisive, în condițiile precizate, s-au dovedit a fi fost notele ultimative ale U.R.S.S. din 26-27 iunie 1940, impunând, sub rezerva recurgerii la forță, cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Documentele au inaugurat seria pretențiilor vecinilor noștri, întrucât, după cum a rezultat, din momentul în care guvernul de la București a optat, la 28 iunie 1940, pentru evacuarea provinciilor menționate, Ungaria și Bulgaria au avansat cereri proprii în privința Transilvaniei și Dobrogei de Sud și prin care, sub presiunea unor mari puteri și a izolării politico-diplomatice și militare internaționale reale, România a fost silită la noi concesii<sup>275</sup>.

Revenim asupra deciziei din 28 iunie 1940 a guvernului Gh. Tătărescu de admitere a pretențiilor U.R.S.S. În baza „recomandărilor” Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, anume convocate de regele Carol al II-lea, *România a admis evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, termenul fiind semnificativ, căci excludea pe viitor orice tentative ale Kremlinului de-a formula drepturi istorice închipuite asupra celor două provincii pe motivul că, în anul de cumpănă 1940, Bucureștii ar fi recunoscut oficial extinderea Imperiului roșu. În ceea ce ne privește, am insistat în repetate rânduri asupra faptului că decizia guvernului român de evacuare a Basarabiei și Nordului Bucovinei a reprezentat, fie numai comparativ cu atitudinea Finlandei din noiembrie-decembrie 1939 tot

---

<sup>272</sup> Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret ...*, *passim*.

<sup>273</sup> *Ibidem*

<sup>274</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 11-12.

<sup>275</sup> Vezi Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, I, ediție Gh. Buzatu, București, 1995, p. 140-143; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, p. 123-136; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, *passim*; Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României: 30 august 1940*; idem, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, p. 182 și urm.

față de pretenții teritoriale nesăbuite și nejustificate ale U.R.S.S., o eroare, că a fost pripită, corespunzând în rândul întâi politicii personale a regelui Carol al II-lea, că, dimpotrivă, s-ar fi impus acceptarea riscului unui conflict cu Imperiul comunist<sup>276</sup>.

Este evident că problema în atenție se pretează unui studiu de caz, atât sub raportul strict informativ, cât și sub acela al abordării metodologice din punctul de vedere al istoriei relațiilor internaționale.

Faptul izolării politico-diplomatice și militare depline a României în vara anului 1940 a fost reținut și evidențiat de contemporani, de regele Carol al II-lea însuși în *Jurnalul* său<sup>277</sup>, ca și de numeroși colaboratori de-ai săi – premieri, miniștri, diplomați ș.a.<sup>278</sup>. Dintre aceștia, de exemplu, Alexandru Cretzianu, secretar general al Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București între 1939 și 1941, a remarcat într-un raport rămas în cea mai mare parte inedit<sup>279</sup>, că în 1940 România se aflase „absolut izolată în fața unei Rusii în plină expansiune agresivă”<sup>280</sup>. Aceeași situație a fost surprinsă de C. Vișoianu, ministru de Externe al României în cabinetul N. Rădescu (1944-1945), și care a insistat asupra consecințelor negative ale „acordului” Joachim von Ribbentrop – V.M. Molotov semnat la Kremlin, în noaptea de 23-24 august 1939, ce „a plonjat întreaga lume în stupefacție”<sup>281</sup>. În context, se impune să precizăm că decizia de acceptare a notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940 a fost nefastă prin

---

<sup>276</sup> Gh. Buzatu, *Problema opțiunilor României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor mari actori ai evenimentelor*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice”, seria IV, t. XVIII/1993, p. 71-88; idem, *Romania's Options in June, 1940*, în „Nouvelles Etudes d'Histoire”, vol. 9, Bucarest, Editura Academiei, 1995; idem, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile Cucu, eds., *Geopolitica*, I, Iași, 1994, p. 482-503; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 239 și urm.

<sup>277</sup> Regele Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, *passim*.

<sup>278</sup> Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu, passim* (materialele semnate de Gh. Tătărescu, I, Gigurtu, Al. Cretzianu, C. Vișoianu, Grigore Niculescu-Buzești, D. N. Ciotori).

<sup>279</sup> Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Hoover Archives, Palo Alto/Stanford, California, USA, Collection Brutus Coste, Box No.1 (studiu redactat în limba franceză, în 1942, intitulat *Politica externă a României, 1919-1940*).

<sup>280</sup> *Ibidem*, apud Gh. Buzatu și colaboratori, *The Tragedy of Roumania (1940)*, p. 176-183.

<sup>281</sup> *Ibidem*, p. 184; Hoover Archives, Collection Constantin Vișoianu, Box No. 2 (memorandum din 1946, intitulat *Raporturile sovieto-române, 1939-1940*). Vezi și memorandumul lui D. N. Ciotori, *Frontiera de nord-est a României (august 1946)* (Hoover Archives, Collection Brutus Coste, Box no.1), ca și studiul lui Grigore Niculescu-Buzești, *Politica externă a României și criza europeană* (București, 1943) (Hoover Archives, Collection Brutus Coste, Box no.1), în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu, passim*.

ea însăși, prin consecințele sale multiple și imprevizibile. S-a afirmat, cu justificat temei, că efectul deciziei a fost acela al unei *reacții în lanț*: *acceptând pretențiile sovietice, Bucureștii nu au mai reușit ulterior să le respingă pe acelea ale Budapestei și Sofiei*. Procesul dezmembrării României Mari a fost în mod automat declanșat, iar desfășurarea lui s-a dovedit implacabilă. Răspunderea pentru acceptarea notelor ultimative sovietice și, în consecință, pentru evacuarea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ținutului Herța (și, ulterior, a unor ostroave din Delta Dunării) și-a asumat-o în principal guvernul Gh. Tătărescu<sup>282</sup>, cu acoperirea regelui Carol al II-lea, care a manevrat pentru cedare în fața amenințării Kremlinului, beneficiind și de votul consultativ al celui de-al doilea Consiliu de Coroană reunit la București în seara de 27 iunie 1940<sup>283</sup>. Să reținem că, în cursul aprigelor și intenselor dezbateri și controverse de la București ce au însoțit acceptarea și executarea condițiilor notelor ultimative ale U.R.S.S., situația de deplină izolare externă a României s-a dovedit reală, a funcționat ca atare, iar în consecință, a avut un rol predominant în adoptarea hotărârii cunoscute. Pentru exemplificare, vom trimite iarăși la Al. Cretzianu, care a dezvăluit încă din 1942 că: „Înconjurată de inamici, amenințată din toate părțile, România nu putea decât să se încline în fața violenței sovietice”<sup>284</sup>.

Opinăm că faptul izolării totale a României în 1940 a putut influența – și a influențat decisiv – alegerea Bucureștilor între admiterea și respingerea notelor ultimative ale lui V. M. Molotov. Ceea ce însă nu ne determină să credem, mai ales acum, în perspectiva timpului ce ne desparte de tragedia anului 1940 și în temeiul documentelor devenite accesibile, că alegerea Bucureștilor a fost inevitabilă. Nu suntem adepți ai istoriei contrafactice, dar aceasta nu ne împiedică să susținem că motivele opțiunii României ar fi fost integral justificate. În iunie 1940, Bucureștii, cu orice risc, puteau să-și impună și calea respingerii pretențiilor sovietice asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord.<sup>285</sup> Era

---

<sup>282</sup> Gh. Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, de unde reținem din seria justificărilor premierului în funcție la 28 iunie 1940: „[...] În numele destinului românesc am implorat pe Majestatea Sa să lase guvernului sarcina să ia răspunderea jertfei ce țara este silită să facă, evacuând provinciile voievodale. N-am putut clinti hotărârea regească și numai pe temeiul răspunderilor sale constituționale guvernul a hotărât acceptarea ultimatumului [sovietic] ca singura soluție impusă de rațiune. Am hotărât acceptarea sub presiunea forței și a violenței împotriva dreptului și a dreptății. Am hotărât acceptarea care lasă deschise toate căile viitorului, preferând-o rezistenței”.

<sup>283</sup> Gh. Buzatu, *Romania's Options in June, 1940*, p. 112-113.

<sup>284</sup> Apud Gh. Buzatu și colaboratori, *The Tragedy of Romania (1940)*, p. 182-183.

<sup>285</sup> Vezi argumente *pro* și *contra* în *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, passim*; Nicolae Ciobanu, *Capacitatea de luptă a Armatei Române în momentul ciuntirii teritoriale a României în anul 1940*, în „Destin românesc”, Chișinău-București, nr. 2/1994, p. 9-20; Ioan Scurtu, *Forțele politice din România și*

și este clar că evenimentele, într-o atare situație, aveau să cunoască o altă desfășurare decât cea cunoscută, ceea ce, iarăși, nu ne conduce să îmbrățișăm controversatele ipoteze ale lui *ce-ar fi fost dacă?* Ne mulțumim cu simpla constatare a șansei rezistenței românești, pentru care, în 1940, s-au pronunțat personalități de prestigiu (N. Iorga, Iuliu Maniu, I. Antonescu ș.a.), care numai de lipsă de clarviziune nu pot fi bănuite<sup>286</sup>. S-a arătat că, la 16 octombrie 1943, Carol al II-lea însuși își exprima, în jurnal, *mea culpa* pentru eroarea comisă în iunie 1940. În 1992, succesorul lui Carol al II-lea, Mihai de Hohenzolern, a observat de asemenea<sup>287</sup>: „[...] Pe moment [în iunie 1940], eu am gândit că noi n-avusesem de ales: era periculos, chiar o sinucidere, să ne opunem nemților și rușilor. Mai târziu, mi-am dat sama că li se putea rezista. Nu pentru mult timp, poate, dar se putea rezista, oricum”.



Unii dintre participanții la evenimentele cruciale din 1940 au motivat abdicarea de la rezistență a României în fața pretențiilor sovietice prin voința lor *de a realiza cu prioritate salvarea ființei statului român* (C. C. Giurescu, Gh. Tătărescu). A fost un argument pe care-l înțelegem. Ceea ce nu se poate susține este însă un alt punct de vedere exprimat de unii cercetători contemporani, și anume: cum că în 1940 soluția evacuării provinciilor istorice din răsărit ar fi fost singura posibilă, dar, în flagrantă contradicție cu ei înșiși, admit că încă în iunie 1940 *s-ar fi consumat momentul intervenției stării de război dintre U.R.S.S. și*

---

*notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940*, în idem, p. 21-29; Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord în 1940*, în *Geopolitica*, I, Iași, 1994, p. 239 și urm.

<sup>286</sup> Gh. Buzatu, *Romania's Options in June, 1940, passim*; idem, *Problema opțiunilor României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor mari actori ai evenimentelor*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice”, seria IV, t. XVIII/1993, p. 71-88; idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 239-268.

<sup>287</sup> Idem, *Romania's Options in June, 1940*, p. 125-126.



România, ea fiind statul atacat<sup>288</sup>, iar aceasta nu în anul imediat următor<sup>289</sup>. Ce altceva putem reține decât situația imposibilă că, în iunie 1940, România *n-a optat pentru o campanie militară locală, pentru apărarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, dar, în schimb, a ales riscul unui război general cu U.R.S.S.*! Cu alte cuvinte, Bucureștii au ales întregul în favoarea unei părți, războiul în favoarea unei campanii limitate, așadar soluția cea mai proastă, înainte ca la 22 iunie 1941 războiul româno-sovietic să intervină obligatoriu, fiind proclamat oficial. Cât privește starea de fapt în raporturile româno-ruse, aceasta a fost de război constant în epocile modernă și contemporană, deci de la 1812 încoace, chiar dacă tratatele bilaterale și multilaterale ori demonstrațiile diplomaților și ale istoricilor au trimis numai la stări de pace și frățescă prietenie! În context, subliniem că însăși nota ultimativă a U.R.S.S. din 26 iunie 1940 făcea trimitere la „conflictul prelungit” dintre Moscova și București, anterior evenimentelor aflate în atenție.

Nu credem că este cazul să se ofere scheme și explicații menite a „absolvi” România pentru „agresiunea” de la 22 iunie 1941, declanșată în scopul eliberării teritoriilor pierdute în iunie 1940 și zdrobirii comunismului, pentru atât și pentru nimic mai mult. La ultima întrevedere avută cu V. M. Molotov la Moscova, în 24 iunie 1941, Grigore Gafencu, ministrul roman în capitala sovietică, chestionat fiind pe tema intrării țării sale în război contra U.R.S.S. și alături de Germania, a aruncat întreaga responsabilitate pe seama Kremlinului, vinovat pentru acțiunile și provocările sale de după 26-27 iunie 1940: „[...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia [...] României, cheazășie de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus la un război între două popoare care niciodată în istoria lor nu au luptat unul împotriva altuia”<sup>290</sup>.

Concluzionând, constatăm că în perioada 1938-1940, după acordul nefast de la München și în chip cu totul deosebit după încheierea Pactului Hitler-Stalin, situația externă a României s-a agravat treptat dar sigur, atât sub raport politico-diplomatic, cât și militar. Nu mai puțin s-a deteriorat situația internă a

---

<sup>288</sup> Vezi considerațiile lui V. M. Molotov, care, evident, justifică notele ultimative prezentate Bucureștilor sub rezerva recurgerii la forțele armate în caz de neacceptare a României (Felix Ciuev, ed., *Sto sorok besed s Molotovim. Iz dnevniki...*, Moskva, 1992, p. 14-17). Despre efectul moral dezastruos al admiterii notelor sovietice la București, cf. Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976, p.72.

<sup>289</sup> Cf. „Revista de Istorie Militară”, București, nr. 6/1995, p. 13.

<sup>290</sup> Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova, 1940-1941*, ediție Ion Calafeteanu, București, 1955, p. 231 (raport din 1 august 1941, prezentat de Grigore Gafencu lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe al României, p. 228-233). A se confrunța cu însemnările din 24 iunie 1946 ale aceluiași Grigore Gafencu (*Jurnal iunie 1940 – iulie 1942*, I, ediție Ion Ardeleanu, V. Arimia, București, 1994, p. 150-153).

României. Momentul de vârf al crizei a survenit în vara anului 1940 (iunie-august), fiind nu numai deosebit de intens și mințios pregătit și așteptat de către statele vecine agresoare și revizioniste (U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria), dar și anume ales de către acestea. Guvernele de la București, regimul însuși al lui Carol al II-lea, ale căror decizii de cedare în fața statelor menționate încercăm să ni le explicăm, nu pot fi însă absolvite integral de rezultatul atins – izolarea externă deplină a României, dat fiind că, așa cum au guvernat anterior și în zilele de angoasă ale crizelor survenite, ele poartă răspunderea lor, distinctă, pentru conducerea țării pe toboganul prăbușirii<sup>291</sup>. Se impune faptul că a arunca, pentru nenorocirile anului 1940, tot răul pe seama factorului extern este o soluție prea lesnicioasă, dar ireală pentru toate cauzele, majore ori minore, ale crizei ce a afectat România pe moment, dar cu consecințe îndelung străbătătoare în timp. Nu putem să nu recunoaștem că forțele politice de la București au optat prea ușor și rapid pentru soluția evacuării regiunilor istorice din est, ele aflându-și fără mare greutate un alibi convenabil pentru actul lor: izolarea politico-diplomatică a țării, imposibilitatea obținerii asistenței militare din partea Angliei (rămasă singură în fața asaltului german) și a Franței (nevoită să capituleze la 22 iunie 1940) și voința de-a păstra nucleul statului român, precum în 1916-1918, când România fusese redusă la Moldova dintre Carpați și Prut, dar care trebuia să constituie magnetul ce avea să atragă, la sfârșitul presupus fericit al ostilităților aflate în curs, pe toți românii laolaltă, aidoma ca în 1918. Era evident, un scenariu anticipat fericit, căci s-a exclus posibilitatea ca U.R.S.S., cotropitorul din iunie 1940, să se numere printre învingători, iar România, tocmai pentru că va tenta să corecteze nedreptatea, în tabăra opusă, adică alături de Germania, cum s-a și întâmplat. Evacuările admise în 1940, desfășurate și sub presiunea și acțiunile reprobabile ale minorităților<sup>292</sup>, mai aveau ele să fie, cum s-a presupus prea grabnic la reuniunile Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, temporare? Or, dimpotrivă, numai admiterea riscului unui război cu U.R.S.S. ori poate – cine știe – a bluf-ului sovietic din 1940, deci alegerea variantei bătăliei pentru apărarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei era în măsură să scutească România de toate improbabilitățile și amenințările grozave

---

<sup>291</sup> În aprilie 1943, într-o prelegere susținută la Școala Superioară de Război din București, Ion Antonescu a explicat rațiunile catastrofei României din iunie 1940: „...Anul 1940 ne-a adus catastrofa granițelor din cauza (1) izolării noastre în spațiul internațional și (2) a politicii de echivoc dusă de România” (Mareșalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ediție Constantin Hlihor, București, 1993, p.147). Dimpotrivă, un specialist militar și istoric a opinat categoric: „Izolarea ei [a României] fiind completă, nu i-a rămas altă soluție decât să accepte condițiile Rusiei” (General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ediția a II-a revizuită și adăugită de autor, Madrid, 1986, p. 45).

<sup>292</sup> Cf. Gh. Buzatu, *...Așa a început Holocaustul împotriva poporului român, passim*.

ale viitorului apropiat și care, deja, a devenit trecutul recent cu un întreg lanț de tragedii. Nu neglijăm că, în iunie 1940, decizia Bucureștilor a mai avut o consecință pe deplin resimțită în deceniile care au urmat: participarea României la ostilitățile generale în tabăra Germaniei (între 1941 și 1944), fapt aspru sancționat de Îvingători la Armistițiu și la Pace (în 1944 și, respectiv, în 1947) ori respins și în prezent de către comunitatea internațională, pe motive mai mult ori mai puțin plauzibile.

În rândurile precedente, am examinat fapte și procese care, sub raport strict metodologic, se subsumează schemei clasice<sup>293</sup> oferită la confluența anilor '50-'60, de către maeștrii francezi în domeniul istoriei relațiilor internaționale (Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle ș. a.). Astfel, pe de o parte, în producerea și derularea evenimentelor surprindem acțiunea categorică a forțelor profunde, precum: factorii geografici, condițiile demografice, forțele economice, cele financiare, sentimentul național, naționalismele, sentimentul pacific. Pe de altă parte, s-a impus intervenția omului de stat, cu toate elementele care au motivat-o, adică: personalitatea omului de stat, omul de stat și interesul național, acțiunea forțelor profunde asupra omului de stat, acțiunea omului de stat asupra forțelor profunde și, în sfârșit, decizia. Calculate potrivit unei atare scheme rațiunile și desfășurările întâmplărilor anului 1940, precum și intervențiile variilor personaje ne conving, finalmente, că în evoluția cazului decisiv s-a dovedit rostul omului de stat, în cazul României – al regelui Carol al II-lea (cu voința-i neștrămutată de a-și păstra situația cu orice preț, inclusiv aceea de a admite prăbușirea granițelor României Mari), iar în cazul U.R.S.S. – al lui I. V. Stalin și V. M. Molotov – decizi să aplice protocolul secret de la 23 august 1939, inclusiv cu riscul unui război inițial „zonal” sovieto-român.

Acceptarea dictatului de la Viena, suplimentat cu un document semnat numai de Joachim von Ribbentrop și de Galeazzo Ciano, prin care aceștia ofereau garanția Berlinului și Romei pentru integritatea teritorială a României mutilate<sup>294</sup>, a marcat falimentul regimului instaurat de Carol al II-lea la 10 februarie 1938<sup>295</sup>. În contextul nemulțumirilor populare din august-septembrie 1940, la 3 septembrie Carol al II-lea reușește să-l convoace la Palat pe generalul Ion Antonescu, revenit după un surghiun de câteva săptămâni la mănăstirea

---

<sup>293</sup> Vezi îndeosebi Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, 1964, *passim*.

<sup>294</sup> ADAP, Serie D, vol. X/2, Frankfurt am Main, 1963, p. 479-481.

<sup>295</sup> Despre condițiile prăbușirii regimului carlist și instaurarea regimului legionaro-antonescian, în septembrie 1940, vezi mai ales: A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, 9-46; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, p.1316 și urm.; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, 1996, p. 177-188; Mihai Fătu, *Consens pentru salvarea națională (septembrie 1940-august 1944)*, București, 1996, p. 20-31.

Bistrița<sup>296</sup>, ce-i fusese impus de suveran, care nu putea ierta ofensa celor consemnate în scrisoarea menționată din 1 iulie 1940. În acord cu opiniile vehiculate în cercurile politice, diplomatice și militare din București, în raport cu care generalul devenise „omul zilei” și, realmente, singura personalitate capabilă să domine evoluția neprevăzută și gravă a evenimentelor, regele Carol al II-lea, trecând peste toate dubiile personale („sunt încă foarte îndoit asupra persoanei lui” – citim, la 3 septembrie 1940, în jurnal)<sup>297</sup>, îi acordă mandatul pentru formarea unui nou guvern. Inițial rezervat, Ion Antonescu, dar bazat pe cele stabilite cu P.N.Ț. și P.N.L., cu liderii legionari și după contactele cu Legația Germaniei la București<sup>298</sup>, generalul a fost de acord, la 4 septembrie 1940, pentru ca apoi să pretindă Regelui puteri depline în conducerea statului. Ceea ce a la 5 septembrie 1940, în baza unui decret al lui Carol al II-lea, aflat în preziua abdicării. Întrucât, în noaptea de 5-6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu avea să-i solicite, într-o audiență, renunțarea la tron în folosul fiului său, Mihai. A urmat, în zorii zilei de 6 septembrie 1940, o scrisoare ultimativă a generalului trimisă Regelui, care, la ora 6,10, admise în sfârșit să semneze actul de abdicare. În aceeași zi, succesorul lui Carol, fiul său, depuse jurământul de credință față de țară și neam, redevenind, a doua oară după interludiul 1927-1930, Mihai I, Regele tuturor românilor (1940-1947). Generalul Ion Antonescu a obținut fără dificultate de la tânărul monarh reconfirmarea deplinelor puteri, în calitatea-i de prim-ministru, pentru ca imediat după aceea să se proclame Conducător al Statului Român<sup>299</sup>.

\*\*\*

Documentele cuprinse în anexe propun atenției cititorului traiectoria Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 – geneza, semnarea și supraviețuirea în epoca celui de-al doilea război mondial și după, iar, la sfârșit, anularea – juridică, morală și, parțial (Țările Baltice), faptică – a documentului. Rămânând în vigoare, doar pentru România și Polonia – nu precizăm: până când – realitățile rezultate din aplicarea Pactului Hitler-Stalin în 1939/1940 și, după 1944, în condițiile în care U.R.S.S. s-a impus între Puterile Învingătoare în cel de-al doilea război mondial. Pentru ca finalmente, iată, o decizie, recentă, din 5 decembrie 2006, a Curții de Apel din București să răstoarne complet situația, impunând recunoașterea ca legitimă a Războiului Sfânt declanșat de Mareșalul Ion Antonescu la 22 iunie 1941 pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de

---

<sup>296</sup> Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 149.

<sup>297</sup> Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, p. 254.

<sup>298</sup> Vezi *ADAP*, Serie D, vol. XI/1, Bonn, 1964, p.19-20 (telegrama nr.1525 din 4 septembrie 1940, Fabricius către MAE din Berlin; A. Simion, *Regimul politic ...*, p. 18-20).

<sup>299</sup> Vezi *Pe marginea prăpastiei*, I, p. 46-50.

Nord și anihilarea pericolului comunist de la Răsărit. Concluzia ce se impune este categorică.

Revizuirea marilor și gravelor erori ale trecutului este nu numai posibilă; ci și absolut necesară.

**1 – [23 august 1939], Moscova – Textul complet al Pactului  
de neagresiune sovieto-german**

**PACT DE NEAGRESIUNE ÎNTRE GERMANIA ȘI U.R.S.S.**

Guvernul U.R.S.S. și Guvernul Germaniei,

Călăuzindu-se de dorința de a consolida cauza păcii între U.R.S.S. și Germania și, pornind de la premisele principale ale Tratatului de neutralitate, încheiat între U.R.S.S. și Germania în aprilie 1926, au ajuns la următoarea înțelegere:

*Articolul 1*

Ambele Părți Contractante se obligă a se abține de la orice violență, de la orice acțiune agresivă și de la orice atac al uneia împotriva celeilalte, atât izolat, cât și în comun cu alte Puteri.

*Articolul 2*

În cazul că una dintre Puterile Contractante devine obiectiv al acțiunilor militare din partea unei terțe Puteri, cealaltă Parte Contractantă nu va susține sub nici o formă această Putere.

*Articolul 3*

Guvernele ambelor Părți Contractante rămâne pe viitor să fie în contact pentru consultații ca să informeze unul pe altul asupra chestiunilor ce privesc interesele lor comune.

*Articolul 4*

Nici una dintre Părțile Contractante nu va participa la vreo grupare de puteri care, direct sau indirect, este îndreptată împotriva altei Părți.

*Articolul 5*

În caz de litigiu sau conflicte între Părțile Contractante pe probleme de un fel sau altul, ambele Părți vor rezolva aceste litigii și conflicte exclusiv pe cale pașnică, făcând schimb prietenesc de opinii sau – în cazuri necesare – pe calea creării unor comisii pentru aplanarea conflictului.

*Articolul 6*

Pactul prezent este încheiat pe un termen de zece ani și, dacă una dintre Părțile Contractante nu-l va denunța cu un an înainte de expirarea termenului, durata Pactului va fi considerată ca prelungindu-se în chip automat pentru următorii cinci ani.

---

<sup>300</sup> Vezi diverse documente esențiale privind preparativele „diplomatice” pentru încheierea Pactului Hitler-Stalin în vol. I din *Europa în balanța forțelor*, București, Editura Mica Valahie, 2008, p. 434 și urm.

### Articolul 7

Pactul prezent urmează să fie ratificat într-un termen cât mai scurt posibil. Schimbul instrumentelor de ratificare trebuie să aibă loc la Berlin. Pactul intră în vigoare de îndată după semnarea lui.

Întocmit în două exemplare originale, în limbile germană și rusă la Moscova, în 23 august 1939.

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

Pentru  
Guvernul Reichului,  
Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 205-206).

### PROTOCOL ADIȚIONAL SECRET

Cu ocazia semnării Pactului de neagresiune între Reichul German și U.R.S.S., subsemnații – reprezentanți ai celor două părți – am discutat, în cadrul unor convorbiri strict confidențiale, problema delimitării sferelor lor de influență în Europa de Est. Aceste convorbiri au condus la rezultatul consemnat mai jos:

1. În cazul unor schimbări teritoriale și politice în regiunile ce aparțin Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera de nord a Lituaniei va constitui linia de despărțire a sferelor de interese ale Germaniei și U.R.S.S. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei în zona Vilno este recunoscut de ambele părți.

2. În cazul unor schimbări teritoriale și politice în regiunile ce aparțin Statului Polonez, sferele de influență ale Germaniei și U.R.S.S. vor fi delimitate aproximativ pe linia râurilor Narev, Vistula și San.

Problema, dacă ar fi de dorit, în interesele ambelor Părți, păstrării independenței Statului Polonez și locului în care vor fi trasate frontierele unui asemenea Stat, se va rezolva definitiv doar în cursul desfășurării evenimentelor politice viitoare.

În orice caz, ambele Guverne vor soluționa această problemă pe calea unei înțelegeri amicale.

3. În ceea ce privește Europa de Sud-Est, Partea sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia. Partea germană a declarat că manifestă o totală lipsă de interes față de aceste teritorii.

4. Acest Protocol va fi păstrat de către ambele Părți în cel mai strict secret<sup>301</sup>.

---

<sup>301</sup> Pentru textul de bază al acestui controversat și decisiv document al istoriei veacului al X-lea, care – în mod practic – a determinat în vara anului 1939 evoluția evenimentelor politico-diplomatice în direcția declanșării celui de-al doilea război

---

mondial, prin atacarea Poloniei de către Germania nazistă, trimitem la sursele de bază, în primul rând la acelea unde textul poate fi cercetat după fotocopiile executate după exemplarele descoperite în arhivele vest-germane. În acest sens, vezi fotocopiile după textele Pactului de neagresiune și Protocolului adițional secret (în limbile germană și rusă) în: Jan Szembek, *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935-1945)*, tom IV, London, Orbis Ltd., 1972, p. 752-760. Pentru textul german în ediție critică, cf. colecția clasică a documentelor diplomatice germane ADAP, Serie D, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229). Vezi și traduceri în limba română: „Nistrul”, Chișinău, nr. 10/1989, p. 144; *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, București, Editura Militară, 1989, p. 144; Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 22. Cu alt prilej (Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 171 și urm.), am furnizat detalii referitoare la condițiile în care s-a ajuns – la aproape zece ani după evenimente, dar în mijlocul atâtor zvonuri vehiculate imediat după semnarea Pactului la Kremlin în zorii zilei de 24 august 1939 – la publicarea textului protocolului secret, de către Departamentul de Stat din Washington (vezi *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Washington, Department of State, 1948 – volum tradus la scurt timp după apariție în limbile franceză, germană etc., iar, după peste ... 40 de ani, în rusește: *Oglașeniiu podlejit. SSSR – Ghermaniia, 1939-1941. Dokumenti i materialî*, Moskva, 1991). Fiind în toiul „războiului rece”, Moscova a reacționat violent la gestul Departamentului de Stat, astfel că Biroul Sovietic de Informații a difuzat în zeci de mii de exemplare tipărite în rusește și în numeroase limbi (inclusiv în română) broșura propagandistică *Falsificatorii istoriei* (București, Editura PMR, 1948, 80 p.). După cum s-a menționat în studiul introductiv al acestui, polemica sovieto-americană pe tema protocolului secret din 23 august 1939 s-a extins pe decenii, până în epoca lui M. S. Gorbaciov, când s-au „deschis” arhivele sovietice, iar erorile din august-septembrie 1939 ale Kremlinului au fost recunoscute și respinse oficial. Ceea ce se știe mai puțin, privește faptul – abia în ultimi ani – a devenit cunoscut modul în care, de îndată după semnarea Pactului Hitler-Stalin și a protocolului său secret, s-au scurs informații reale despre conținutul acestui din urmă documente. Astfel, cei doi negociatori s-au angajat să păstreze un secret absolut în privința protocolului, întrucât dezvăluirea lui punea într-o situație incomodă Moscova și Berlinul, creându-le complicații lesne de bănuț. Dar, în ciuda „consensului” realizat, nici germanii și nici rușii n-au reușit să păstreze taina. De fiecare parte, cel puțin 15-20 de persoane au fost la curent cu problemele discutate la Kremlin în noaptea de 23-24 august 1939 și, mai ales, cu textul final. Așa se face că, în zilele imediat următoare, diplomații străini acreditați la Moscova sau corespondenții occidentali au intrat în posesia unor știri, dar nu și a documentului, iar comentariile lor cuprindeau suficiente elemente reale. Unele știri au ajuns mai ales în Elveția, dar și în posesia guvernului român, după cum a relevat, încă de pe atunci, celebra *Carte galbenă* editată de francezi. Ceea ce este șocant are în vedere situația incredibilă în care Washingtonul, grație unui colaborator al echipei lui Joachim von Ribbentrop (P. Kleist), a aflat textul protocolului secret înainte chiar ca documentul să-i fi parvenit lui Hitler! (cf. J. Lipinsky, *op. cit.*, p. 30-33). Ceea ce n-a schimbat cu nimic situația generală. Pactul și protocolul secret au constituit – după cum s-a observat, cu obiectivitate – documentele „**fundamentale pentru declanșarea celui de-al doilea**



Moscova, 23 august 1939

Pentru Guvernul  
Reichului German,  
Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
W. Molotov

**2 – [28 august 1939] – Modificare adusă protocolului secret  
al Pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939  
printr-o înțelegere specială Molotov-Schulenburg**

În scopul precizării primului paragraf al articolului 2 al protocolului secret anexă din 23 august 1939, subsemnații cad de acord că acest paragraf trebuie citit în următoarea redactare definitivă, adică:

<<2. În cazul reorganizării teritorial-politice a teritoriilor intrând în componența satului polonez, limitele sferelor de interese ale Germaniei și U.R.S.S. vor fi aproximativ delimitate de o linie trecând pe râurile Pissa Narew, Vistula și San>>.

Moscova, 28 august 1939

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.  
V. Molotov

Pentru Guvernul  
Germaniei,  
Schulenburg

(Ministerstvo Innostranîh Del SSSR, *God krizisa 1938-1939*, tom. II, 2 iunie 1939 g. – 4 septembrie 1939 g. *Dokumentî i materialî*, Moskva, Izd. P.L., 1990, p. 335).

**3 – [1939 septembrie 28], Moscova – Notă apărută în presa sovietică  
despre convorbirile lui Joachim von Ribbentrop la Kremlin  
în prima zi a vizitei sale în U.R.S.S.**

În ziua de 27 septembrie a.c., între tovarășii V. M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar al poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., și d-nul Ribbentrop, ministrul de Externe al Germaniei, a avut loc o convorbire în problemele legate de evenimentele din Polonia.

---

**război mondial”** (*ibidem*, p. 29). Ceea ce au stabilit cu profesionalism istoricii din întreaga lume, inclusiv britanicul Donald Cameron Watt, cel mai avizat specialist în problemă (cf. *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War, 1938-1939*, p. 447-550).

Convorbirea a avut loc în prezența tovarășului Stalin, a ambasadorului german, domnul Schulenburg, și a reprezentantului plenipotențiar al U.R.S.S. în Germania, tovarășul [A. A.] Șkvarțev<sup>302</sup>, și a durat mai mult de două ore.

(„Pravda”, din 27 septembrie 1939).

#### **4 – [28 septembrie 1939], Moscova – TRATATUL GERMANO-SOVIETIC DE FRONTIERĂ ȘI PRIETENIE**

Moscova, 28 septembrie 1939

Guvernul Reichului german și Guvernul U.R.S.S. consideră că este exclusiv sarcina lor ca, după dezmembrarea fostului stat polonez, să se restabilească în acest teritoriu liniștea și ordinea și să se asigure populațiilor care trăiesc acolo o existență pașnică, corespunzătoare specificului lor etnic. În acest scop, ele au căzut de acord asupra următoarelor:

##### *Articolul 1*

Guvernul Reichului german și Guvernul U.R.S.S. stabilesc ca frontieră a sferelor de interese ale celor două părți ale teritoriului fostului stat polonez linia care este trasată pe harta alăturată și va fi descrisă într-un protocol suplimentar.

##### *Articolul 2*

Ambele părți recunosc frontiera sferelor de interese ale celor două părți stabilită în articolul I ca definitivă și nu vor accepta imixtiunea unei terțe Puteri.

##### *Articolul 3*

Reglementarea de stat necesară revine în teritoriul de la vest de linia indicată în articolul I Guvernului Reichului german și în teritoriul de la est de această linie Guvernului U.R.S.S.

##### *Articolul 4*

Guvernul Reichului german și Guvernul U.R.S.S. consideră reglementarea de față ca un fundament sigur pentru dezvoltarea progresivă a relațiilor prietenești între popoarele lor.

##### *Articolul 5*

Acest Tratat va fi ratificat și documentele de ratificare vor fi schimbate cât mai curând la Berlin. Tratatul intră în vigoare o dată cu semnarea sa.

Întocmit în două originale în limba germană și rusă.

Pentru Guvernul  
Reichului german,  
v. Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

---

<sup>302</sup> În fapt, ambasador al U.R.S.S. la Berlin (1939-1940).

## *ANEXE*

### A. Protocol confidențial germano-sovietic

Moscova, 28 septembrie 1939

Guvernul U.R.S.S. nu va face nici un fel de dificultăți în zona sa de interese cetățenilor Reichului și altor persoane de origine germană care locuiesc acolo, dacă doresc să se strămute în Germania sau în zona de interese germană. S-a căzut de acord ca această strămutare să se realizeze de însărcinați ai Guvernului Reichului în înțelegere cu autoritățile locale competente și că drepturile asupra averii emigranților vor fi asigurate.

O obligație corespunzătoare a fost asumată de Guvernul Reichului german privitor la persoanele de origine ucraineană sau bielorusă care locuiesc în zona de interese a Reichului.

Din împuternicirea  
Reichului german,  
v. Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

### B) Protocolul adițional secret germano-sovietic

Moscova, 28 septembrie 1939

Subsemnații, împuterniciți, am stabilit următoarea înțelegere între Guvernul Reichului german și Guvernul U.R.S.S.: Protocolul adițional secret semnat la 23 august 1939 va fi schimbat la art. 1, astfel ca teritoriul Statului lituanian să intre în sfera de interese a U.R.S.S., în ... parte ... Gublin și părți ale voievodatului Varșovia să intre în sfera de interese a Germaniei (cf. Harta anexată la tratatul de frontieră și prietenie semnat). De îndată ce Guvernul sovietic va lua măsuri deosebite pentru asigurarea intereselor sale pe teritoriul lituanian, atunci – în scopul unei trasări naturale și simple – actuala frontieră germano-lituaniană va fi rectificată astfel ca teritoriul lituanian, aflat la sud-vest de linia trasată pe harta anexată, să revină Germaniei. Se va stabili ulterior dacă acordurile economice în vigoare între Germania și Lituania nu sunt prejudiciate prin măsurile menționate mai sus ale Uniunii Sovietice.

Pentru Guvernul  
Reichului german,  
v. Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

### C) Protocol adițional secret germano-sovietic

Moscova, 28 septembrie 1939

Subsemnații, împuterniciți, am stabilit, la încheierea Tratatului germano-sovietic de frontieră și prietenie, următoarea înțelegere:

Ambele Părți nu vor tolera pe teritoriile lor nici o agitație poloneză, care să se repercuteze asupra teritoriului celeilalte părți. Ele vor curma orice început al unei astfel de agitații pe teritoriile lor și se vor informa reciproc asupra măsurilor luate în acest scop.

Din împuternicirea  
Reichului german,  
v. Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

(ADAP, 1928-1945, vol. VIII, p. 127-129).

**5 – [28 septembrie 1939], Moscova – Declarație comună  
germano-sovietică privind tratatul de frontieră și prietenie**

Moscova, 28 septembrie 1939

După ce Guvernul Reichului german și Guvernul U.R.S.S. prin tratatul semnat astăzi au reglementat definitiv problemele rezultate din dezagregarea statului polonez și, prin aceasta, au creat o bază mai sigură pentru o pace durabilă în Europa de Est, ele își exprimă de perfect acord părerea că este în adevăratul interes al tuturor popoarelor ca actuala stare de război dintre Germania, pe de o parte, și Anglia și Franța, pe de altă parte, să ia sfârșit. Ambele Guverne își vor îndrepta eforturile lor comune și, dacă este cazul, cu alte Puteri prietene, pentru a realiza, cât mai curând posibil, acest scop.

Dacă eforturile celor două Guverne vor rămâne fără succes, atunci va rămâne ca fapt stabilit că Anglia și Franța poartă răspunderea pentru continuarea războiului și, în cazul continuării războiului, Guvernele Germaniei și U.R.S.S. se vor consulta asupra măsurilor necesare.

Pentru Guvernul  
Reichului german,  
v. Ribbentrop

Din împuternicirea  
Guvernului U.R.S.S.,  
V. Molotov

(ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 129-130).

**6 – [28 septembrie 1939], Moscova – Comunicat  
difuzat de presa sovietică la încheierii convorbirilor sovieto-germane**

## **de la Moscova finalizate între altele prin încheierea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră**

În cursul zilelor de 27-28 septembrie a.c., la Moscova au avut loc negocieri între tovarășul Molotov, președinte al Consiliului Comisarilor Poporului și Comisar al Poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., și domnul Ribbentrop, ministru de Externe al Germaniei, în legătură cu încheierea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră între U.R.S.S. și Germania.

La negocieri au participat tovarășul Stalin și ministrul plenipotențiar sovietic în Germania, tovarășul Șkvarțev, iar, din partea Germaniei, Ambasadorul Germaniei în U.R.S.S., domnul Schulenburg.

Negocierile s-au încheiat prin semnarea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră între U.R.S.S. și Germania și a Declarației Guvernelor U.R.S.S. și Germaniei, precum și cu un schimb de scrisori între tovarășul Molotov și domnul Ribbentrop în legătură cu problemele economice. Dăm publicității<sup>303</sup> mai jos documentele respective.

(„Pravda” din 29 septembrie 1939).

### **7 – [1939], Moscova – Directivele Kominternului adresate partidelor comuniste din Europa de Est**

Următoarea comunicare oficială a fost expedită de Komintern tuturor partidelor comuniste din Europa de Est:

1. Rusia și-a dat seama că este timpul să renunțe la tactica adoptată de Congresul al 7-lea al Kominternului, desfășurat în anul 1935. Trebuie recunoscut că datorită acestei tactici, partidul nostru comunist a putut încheia alianța cu statele burgheze și democratice, pentru a împiedica dezvoltarea fascismului, care se răspândea rapid. De asemenea, datorită tocmai acestei tactici, am putut împiedica triumful și instaurarea fascismului în Franța în anul 1933.

2. Dorința Franței și Angliei de a atrage U.R.S.S. în Frontul împăciuatorismului se bazează pe un calcul înțeles de oricine. Cele două țări intenționau să distrugă axa Roma-Berlin, folosind pe scară largă în acest scop forțele noastre. Pentru noi, o asemenea combinație este foarte dezavantajoasă. Noi ar fi trebuit să ajutăm la salvarea imperialismului anglo-francez, ceea ce ar

---

<sup>303</sup> De remarcat că nu s-au publicat decât Tratatul, Declarația celor două guverne și schimbul de scrisori Molotov – Ribbentrop (datate Moscova, 28 septembrie 1939). În schimb, nu s-a procedat identic în privința documentelor destinate să fie secrete și rămase ca atare (secrete și, deci, nepublicate) până după terminarea conflagrației din 1939-1945 – un protocol confidențial și două protocoale adiționale secrete (toate purtând aceeași dată – 28 septembrie 1939).

fi reprezentat încălcarea tuturor planurilor noastre. Aceste principii nu exclud în nici un fel un acord temporar cu dușmanul nostru comun – fascismul, în timp ce acordul cu burghezia ar servi întăririi capitalismului, ceea ce contravine în mod absolut principiilor noastre.

3. Luând în considerare cele expuse, U.R.S.S. se limitează la un program pe care îl vom realiza mai târziu. Conform acestui program, noi nu ne considerăm deloc interesați într-un război care poate izbucni în Europa. Am hotărât să așteptăm și să ne implicăm la momentul potrivit. Activitatea revoluționară ce se dezvoltă neîntrerupt în toate țările sub conducerea partidelor comuniste pregătește terenul favorabil pentru implicarea noastră viitoare. Partidele comuniste trebuie să folosească dificultățile ce vor apărea inevitabil în acest război început de țările capitaliste și acestea vor lua deciziile necesare pentru instaurarea dictaturii proletariului. Consiliul general al Kominternului consideră că o asemenea apreciere a situației se bazează pe condiții favorabile reale pentru revoluția socială în cel mai scurt timp.

4. Vă aducem la cunoștință că acordul nostru cu Axa trebuie apreciat drept o victorie diplomatică reputată de noi. În același timp, aceasta face să scadă prestigiul Germaniei. După încheierea Pactului nostru cu Germania, în această țară s-a renunțat la orice agitație împotriva comunismului. Informațiile oficiale primite de noi ne conving pe deplin că a fost interzisă cu adevărat orice propagandă anticomunistă. Din știrea publicată de Partidul Comunist din Anglia rezultă că clasa muncitoare din această țară este suficient de bine informată în legătură cu scopul Pactului.

5. Una din cauzele care au contribuit la insuccesul pactului anglo-franco-sovietic și care au urgentat încheierea Pactului ruso-german a fost poziția nefavorabilă a Poloniei, României și statelor balcanice față de Rusia. Aceste state au refuzat ajutorul militar al Uniunii Sovietice și au fost de acord să primească în caz de război ajutor în tehnică”.

(Vasile Buga, *Cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939: Mit sau realitate?*, Laboratorul de studii ruse și sovietice, București, 2006).

**8 – [23 iunie 1940), Moscova – Telegrama Ambasadorului german la Moscova către MAE al Reichului privind întrevvederea sa cu V. M. Molotov, care i-a expus despre decizia U.R.S.S. de a „soluționa” neîntârziat problema Basarabiei și Bucovinei**

Telegramă

FOARTE URGENT

Nr. 1205

Moscova, 23 iunie 1940 – 9,26 p.m.

Primită, 23 iunie 1940 – 11,20 p.m.

În legătură cu telegrama dv. nr. 1065 din 22 și cu telegrama mea nr. 1195 din 21.

Molotov mi-a spus astăzi următoarele: Soluția problemei Basarabiei nu mai acceptă amânare. Guvernul sovietic este încă adeptul unei soluții pașnice, dar va fi determinat să folosească forța dacă Guvernul român refuză aceasta. Mai mult decât atât, pretențiile sovietice s-au extins asupra Bucovinei, care are o populație ucraineană.

Drept justificare, Molotov a declarat că, deși s-a scurs o lungă perioadă de la declarația lui în fața Sovietului Suprem<sup>304</sup>, România nu a procedat la aflarea unei rezolvări a problemei Basarabiei. În consecință, se impune să se facă ceva.

I-am spus lui Molotov că nu m-am așteptat la această decizie a guvernului sovietic.

Eram de părere că Guvernul sovietic ar trebui să-și mențină pretențiile asupra Basarabiei, pe care noi nu le contestăm, dar că nu trebuia să ia el însuși inițiativa pentru punerea lor în aplicare. Îmi era teamă că dificultățile în relațiile externe cu România, care ne asigură cu cantități importante de bunuri neprelucrate pentru militari și civili, ar putea duce la pierderi serioase pentru interesele Germaniei. I-am spus lui Molotov că aș vrea să raportez Guvernului meu pe moment și I-am cerut să nu întreprindă nici un pas hotărâtor înainte ca Guvernul meu să adopte vreun punct de vedere referitor la intențiile Guvernului sovietic.

Molotov a promis să informeze Guvernul sovietic despre cererea mea, însă a accentuat clar că problema era extrem de urgentă. El a adăugat că Guvernul sovietic se așteaptă ca Germania să-l sprijine, nu să-l stingherească în acțiunile lui. Cât despre Guvernul sovietic, el va face totul pentru a apăra interesele germane în România.

În consecință, am cerut imediat instrucțiuni telegrafice. Mi-am luat libertatea de a atrage atenția numeroșilor Volksdeutsche locuind în Basarabia și Bucovina pentru care trebuie făcute provizii de câteva feluri.

Schulenburg

(ADAP. *Die Kriegsjahre. 23. Juni bis 31. August 1940*, Serie D, 1937-1941, vol. X, Frankfurt am Main, 1963, p. 3-4).

**9 – [25 iunie 1940], Berlin – Telegrama MAE al Reichului  
către Ambasadorul la Moscova expunând punctul de vedere al Berlinului  
față de pretențiile teritoriale exprimate la adresa României**

---

<sup>304</sup> La 29 martie 1940.

## TELEGRAMA

Transmisă telefonic: 215 iunie 1940 – 6 p.m.

FOARTE URGENT

Nr. 1074, 25 iunie 1940

Personal Ambasadorului

Rugăm sunați-l pe Molotov și comunicați-i următoarele:

1. Germania acceptă hotărârile Moscovei. În consecință, nu o interesează deloc problema Basarabiei. În acest teritoriu locuiesc aproximativ 100 000 cetățeni de origine germană. Desigur, Germania e interesată de soarta acestora și se așteaptă ca viitorul lor să fie asigurat. Guvernul Reichului își rezervă dreptul de a face la timpul potrivit anumite propuneri Guvernului sovietic, privind problema reaşezării acestor cetățeni de origine germană, în același mod ca în Volhynia.

2. Reclamarea Bucovinei de către Uniunea Sovietică e ceva nou. Bucovina a fost în trecut o provincie a Coroanei austriece și e populată cu germani. Germania este de asemenea interesată, în mod deosebit, de soarta acestora.

3. În ce privește restul României, Germania are pentru aceasta interese economice foarte mari. Aceste interese includ zăcămintele de petrol precum și pământul arabil. În consecință, așa cum în repetate rânduri am informat Guvernul sovietic, Germania este absolut interesată să prevină transformarea acestor teritorii în teatru de război.

4. Deși plin de înțelegere pentru rezolvarea problemei Basarabiei, Guvernul Reichului este de părere că Uniunea Sovietică va trebui să facă totul pentru a se ajunge la o soluție pașnică a problemei respective, în colaborare cu Guvernul român. În ceea ce-l privește, Guvernul Reichului ar putea fi pregătit, în spiritul hotărârilor Moscovei, să sfătuiască România, de va fi necesar, să ajungă la o rezolvare amicală a chestiunii Basarabiei într-un mod satisfăcător pentru Rusia. Rugăm subliniați din nou, în modul cel mai limpede, domnului Molotov, marele nostru interes ca România să nu devină teatru de război. După cum stau lucrurile suntem de părere că o rezolvare pașnică, în acord cu dorințele Rusiei, este cu totul posibilă cu condiția ca problema să fie tratată în mod corespunzător.

Am fi recunoscători Guvernului sovietic pentru o comunicare privind părerile lui în tratarea viitoare a problemei.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 11-12).

**10 – [27 iunie 1940], Telegrama lui Gh. Davidescu către MAS al României  
cuprinzând nota ultimativă care i-a fost predată de V.M. Molotov,  
în seara zilei precedente**



Telegramă descifrată  
Legățiunea Moscova  
Nr. 1635/27 iunie 1940, ora 2,47

## EXTERNE

Comunic nota ultimativă ce mi-a fost remisă azi, la ora 10 seara, de domnul Molotov. Telegrama asupra conversațiunii urmează:

*În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei – Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucrainenii, cu Republica Sovietică Ucraineană.*

*Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și a deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite pentru a pune, în fine, bazele unei politici solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar și oportun ca în interesul restabilirii adevărului să pășească, împreună cu România, la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.*

*Guvernul sovietic consideră că chestiunea interesând Basarabia este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populații este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept, că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. și populațiunii Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.*

*Guvernul U.R.S.S. propune Guvernului Regal al României:*

*Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;*

*Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei potrivit cu frontiera, potrivit cu harta alăturată.*

*Guvernul sovietic își exprimă speranța că Guvernul român va primi propunerile de față ale U.R.S.S. și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre U.R.S.S. și România.*

*Guvernul sovietic așteaptă răspunsul Guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.*

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 186-188;  
V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică*, p. 217-218;

**11 – [27 iunie 1940], Moscova – Telegrama (prima parte) a ministrului român la Moscova, Gh. Davidescu, relativ la convocarea sa de către V.M. Molotov pentru a-i transmite nota ultimativă privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord**

Prin telefon

Telegramă, Legația Moscova, nr. 1 636 [a]

27 iunie 1940, primită orele 4,30

EXTERNE

Domnul Molotov m-a invitat astă-seară<sup>305</sup>, la orele 10, la Kremlin. A început prin a-mi spune că m-a chemat într-o chestiune de importanță principală pentru dezvoltarea relațiilor sovieto-române. A dat, apoi, citire notei cu caracter informativ, transmisă prin telegrama anterioară. Am răspuns președintelui Consiliului că voi transmite cererea de care sunt sesizat, dar că, fără a voi să prejudiciez întru nimic decizia Guvernului meu, țin de datoria mea să-i declar că argumentele inserate în notă sunt cu totul lipsite de temei. I-am expus, apoi, drepturile noastre istorice, etnice și politice, care formează temelia unirii Basarabiei cu Patria. I-am declarat că România nu a profitat de slăbiciunea militară a U.R.S.S. și că Unirea a fost un act al majorității populației basarabene, a cărei voință s-a exprimat în hotărârea Sfatului Țării. Am combătut alegațiunea notei că populația basarabească ar fi în majoritate ucraineană și i-am amintit cifre exacte. Am combătut, de asemenea, alocuțiunea despre unirea istorică a Basarabiei cu Ucraina, reamintindu-i împrejurările în care Turcia a cedat Rusiei țariste această parte din trupul românismului, deși se obligase a apăra granița pe Nistru a Moldovei. I-am amintit de tratatul din 1711, prin care Petru cel Mare recunoștea față de Dimitrie Cantemir acea graniță. I-am arătat că, înainte de a ajunge pentru un secol sub stăpânirea țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc.

I-am expus, apoi, modul în care a fost răpită Bucovina și împrejurările în care această provincie, care nu a cunoscut niciodată dominația rusească, a hotărât să se unească cu patria mamă.

---

<sup>305</sup> Despre desfășurarea întrevederii respective, stabilită în mod eronat de expeditor ca începând cu rele 24,00, vezi, de asemenea, *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 332-334, doc. nr. 165; Vitalie Văratie, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 207-209, doc. nr. 11 (unde sunt reunite textele ambelor telegrame ale lui Gh. Davidescu din 27 iunie 1940).

I-am arătat, apoi, că 20 de ani România a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a avea raporturi de bună vecinătate cu U.R.S.S., în convingerea că Guvernul sovietic își va da seama că o Românie puternică, unită în granițele ei etnice, este o garanție de securitate pentru toți vecinii ei. Guvernul român nu a urmărit niciodată altceva decât realizarea destinului poporului român pe pământul ce i-a fost hărăzit.

Domnul Molotov mi-a răspuns că nu poate accepta argumentele mele, care nu corespund nici evoluției istorice, nici situației de fapt. Dacă este nevoie, a adăugat Domnia Sa, argumentele politice, istorice și etnice vor putea fi expuse ulterior.

În ce privește Sfatul Țării, această reuniune nu a avut nici o autoritate politică și deciziunea de unire a fost luată sub teroarea armatei române.

În ce privește situațiunea din punct de vedere etnic, Domnia Sa nu dorește a discuta argumentele mele, mărginindu-se a-mi declara că partea dominantă a populației este ucraineană. Domnia Sa relevă că, desigur, intenționat, nu i-am vorbit de tratatul de la Paris, din octombrie 1920, care, nefiind în vigoare, nu are importanță internațională. Presupune că nu m-am referit la acest act pentru că este contrar argumentelor mele.

În ceea ce privește Bucovina, Domnia Sa observă că nu era vorba de întreaga provincie, ci numai de partea nordică, în care majoritatea este ucraineană, legată cu Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația românească în Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația românească în Basarabia timp de 22 de ani. România va înțelege că nu mai poate păstra Basarabia. Situațiunea deplorabilă a populației, drumurile rele, administrația defectuoasă ar fi tot atâtea indicii că România își dă singură seama de caracterul precar al dominației sale acolo. Domnia Sa îmi remite nota după o lungă perioadă de răbdare. Nota dovedește că guvernul sovietic voiește să rezolve chestiunea pe cale pașnică. Guvernul român a voit să evite discuțiuni, ministrul U.R.S.S. la București se găsește într-o situație ciudată. Ministrul Afacerilor Străine al României a refuzat a discuta chestiunile politice, amânându-i ... [primirea pentru] remiterea scrisorilor de acreditare. Domnul Molotov crede, deci, că Guvernul român este pregătit că va fi sesizat de această cerere. Speră, deci a avea un răspuns în decursul zilei de astăzi ca chestiunea să fie rezolvată pe cale pașnică și guvernul român dorește același lucru.

Am răspuns președintelui Consiliului că nu m-am referit la Tratatul de la Paris<sup>306</sup>, nu pentru că acesta nu ar avea valoare internațională. În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnatori n-a efectuat ratificarea.

---

<sup>306</sup> Tratatul din 28 octombrie 1920.

Am combătut, apoi, observațiile sale în ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat în fine că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru ca Guvernul român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru.

Președintele Consiliului mi-a răspuns că, în ce privește condițiile interne din Basarabia, nu are nici o îndoială precum că unirea Basarabiei cu U.R.S.S. va fi acceptată de popor cu cel mai mare entuziasm, cea ce va forma cel mai bun răspuns la toate argumentele mele. Își exprimă nădejdea că sentimentele populației ar putea fi exprimate<sup>307</sup> ...

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 181-185;  
*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 332-333, doc. nr. 165).

**12 – [27 iunie 1940], Moscova – Telegrama Ambasadorului german referitoare la predarea de către U.R.S.S. României a unei note ultimative privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord**

TELEGRAMĂ

FOARTE URGENT

Nr. 1241 din 26 iunie

Moscova, 27 iunie 1940 – 1,10 a.m.

Primită, 27 iunie 1940 – 6,30 a.m.

Referitor la telegrama mea nr. 1236 din 26 iunie.

Molotov tocmai m-a informat că l-a convocat pe ministrul român astă-seară la 10, l-a informat despre cererea Guvernului sovietic privind cedarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei și a cerut un răspuns din partea Guvernului român nu mai departe decât mâine<sup>308</sup>, adică pe 27 iulie (iunie).

Schulenburg

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 24).

---

<sup>307</sup> Până aici, telegrama lui Gh. Davidescu a fost telefonată, la 27 iunie 1940, între orele 2,00 și 4,30, pentru ca finalul telegramei, transmis prin telegraf, să fie recepționat la București în dimineața aceleiași zile, la ora 7,15 (vezi *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 334-335, doc. nr. 166).

<sup>308</sup> Corect ar fi fost astăzi, dat fiind că telegrama a fost expediată la 27 iunie 1940, ora 1,10 a.m.

**13 – [27 iunie 1940], Moscova – Telegrama (partea finală) a ministrului român la Moscova, Gh. Davidescu, privind convocarea sa de către V.M. Molotov la sfârșitul zilei precedente pentru a-i preda nota ultimativă pentru cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord**

Prin telegraf

Telegramă, Legația Moscova, nr. 1 636 [b]

27 iunie 1940, primită orele 7,15

... în zilele cele mai apropiate<sup>309</sup>.

În ce privește termenul fixat în notă, [Molotov] ține să-mi repete că Guvernul sovietic a așteptat 22 de ani, însă că Guvernul român nu a luat niciodată hotărârea de a rezolva chestiunea. Speră, deci, că răspunsul nu va întârzia și, dacă acesta va fi pozitiv, problema va fi tranșată pe cale pașnică. Toate termenele au expirat, încheie D-sa.

I-am replicat că în ce privește sentimentele populației basarabene, Guvernul român este cel mai în măsură a le cunoaște. Fără a prejudicia hotărârea Guvernului meu, sunt sigur de nezdruccinată credință a populației basarabene față de toate tradițiile neamului nostru. Istoria va judeca.

Molotov repetă: istoria va judeca.

În ce privește granița ce ni se cere în Bucovina și care mi-a fost arătată pe hartă, ea ar fi următoarea:

De la punctul extrem sud-vest, fost polon, spre Șipotele, în lungul râului Suceava, până la cotul râului spre sud, apoi la nord de Frătăuții Noi în direcția nord-est, până la frontiera spre Basarabia, în regiunea comunei Herța. Mi-a precizat că linia ferată de la Suceava spre Rădăuți ar rămâne României.

Davidescu

*(Relațiile româno-sovietice, II, p. 334-335, doc. nr. 166).*

**14 – [27 iunie 1940], Berlin – Instrucțiunile lui Ribbentrop pentru ministrul german la București, Wilhelm Fabricius, privind susținerea de către Germania a pretențiilor U.R.S.S. asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord**

Mesaj telefonic de la Suita secretă către ministrul Schmidt.

SECRET

27 iunie 1940 – 10,30 a.m.

---

<sup>309</sup> Se continuă direct (vezi *supra* doc. 11) textul transmis anterior prin telefon, întrerupt în urma blocării de către sovietici a contactelor.

Instrucțiunile următoare trebuie transmise imediat prin telefonul civil ministrului Fabricius la București:

*Vi se cere să-l sunați imediat pe ministrul de externe din București și să-l informați în modul următor:*

*Guvernul sovietic ne-a informat că a cerut cedarea<sup>310</sup> Basarabiei și a nordului Bucovinei de către Guvernul român. În vederea evitării războiului dintre România și Uniunea Sovietică, noi nu putem sfătui Guvernul român decât să se supună cererii Guvernului sovietic. Rugăm raportați telegrafic.*

Sfârșitul instrucțiunii pentru București.

Ribbentrop

(Telefonată Consilierului de Legație Stelzer la 11 a.m.).

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 24).

**15 – [27 iunie 1940], București – Telegrama M.A.S. către Gh. Davidescu, cuprinzând răspunsul (în limba franceză) al Guvernului României la prima notă ultimativă a U.R.S.S. în problema cedării Basarabiei și Bucovinei de Nord**

Telegramă cifrată nr. 38 981

27 iunie 1940

Către Legația Moscova

Veți binevoi a înmâna următorul răspuns la nota sovietică. Cu prilejul remiterii notei, veți insista asupra dorinței noastre de a evita un conflict armat și de a răspunde, în mod cât mai înțelegător, inițiativei sovietice. Totodată, mai mult ca o chestiune de ordin intern, s-a decis mobilizarea generală<sup>311</sup>.

Gigurtu

---

<sup>310</sup> Sugerăm cititorului atenție sporită în privința termenului folosit: în iunie 1940 și mai apoi, Kremlinul, pentru a-și justifica ocuparea provinciilor istorice românești, s-a referit consecvent la faptul că el obținuse cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, în vreme de oficialitățile de la București au subliniat că, sub amenințarea forței, el consimțise la evacuarea teritoriilor respective. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, din punctul de vedere al normelor internaționale, este cu totul altceva. Pentru ilustrarea cazului, trimitem la documentul oficial al Bucureștilor – replica la cea de-a doua notă ultimativă Molotov, în care se menționa cu claritate că România primea „**condițiile de evacuare**” impuse de U.R.S.S.

<sup>311</sup> Pentru textele oficiale, în limba română, ale notelor ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940 și ale replicilor guvernului român, cf. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80-82; *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 325, 341 (doc. nr. 163, 169).

*Le Gouvernement de U.R.S.S. a adressé au Gouvernement Roumain une note qui a été remise le 26 juin 1940, à 10 h du soir, par S.E. M. Molotov, Président du Conseil des Commissaires du Peuple de l'Union Soviétique et Commissaire du Peuple pour les Affaires Étrangères, à S.E.M. Davidescu, Ministre de Roumanie à Moscou.*

*Etant animé du même désir que le Gouvernement soviétique de voir se réssoudre par les moyens pacifiques toutes les question qui pourraient produire une mésentente entre l'U.R.S.S. et la Roumanie, la Gouvernement Royal déclare qu'il est prêt à procéder immédiatement et dans l'esprit le plus large à la discussion amicale et de commun accord de toutes propositions émanant du Gouvernement soviétique. Par conséquence, le Gouvernement roumain demande au Gouvernement soviétique de vouloir bien lui indiquer le lieu et la date qu'il désire fixer à cette fin.*

*Des qu'il aura reçu une réponse du Gouvernement soviétique, le Gouvernement roumain désignera ses déléguée et il espère que les conversations avec les représentants du Gouvernement soviétique auront pour résultat de créer des relations durables de bonne entente et l'amitié entre l'U.R.S.S. et la Roumanie<sup>312</sup>.*

*Le 27 juin 1940*

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 194-195;  
*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 335-336, doc. nr. 167).

**16 – [27 iunie 1940], București – MAS informează unele misiuni  
din străinătate despre răspunsul României la nota ultimativă a U.R.S.S.  
în problema Basarabiei și nordului Bucovinei**

Telegramă cifrată nr. 38 985

27 iunie 1940

Către ambasadele de la Ankara, Atena, Belgrad

Legățiile Roma și Berlin

Am dat următorul răspuns la nota sovietică:

*În dorința noastră de a evita un conflict armat am trimis răspunsul de mai sus. În acest timp, însă, pentru a evita orice surpriză, s-a decis mobilizarea generală.*

Gigurtu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 200).

---

<sup>312</sup> Vezi răspunsul Guvernului sovietic la această notă.

**17 – [27 iunie 1940], București – Ministrul britanic înștiințează  
Foreign Office-ul despre ultimatumul U.R.S.S.**

Descifrat, domnul R. Hoare (București)

27 iunie 1940

Expediat, 6,00 p.m., 27 iunie 1940

Primit 7,35, p.m., 27 iunie 1940

Nr. 592

Rapid

Guvernul sovietic a dat un ultimatum de 24 de ore ministrului român noaptea trecută cerând cedarea Basarabiei și a unei părți a Bucovinei.

1. Înțeleg că Guvernul român a apelat la Guvernele italian și german, dar până acum nu s-a primit nici un răspuns.

2. Ambasadorul iugoslav are instrucțiuni de a îndemna Guvernul român să arate cea mai mare „prudență”. El l-a văzut pe Rege, care l-a șocat prin calmul său.

(V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 261).

**18 – [27 iunie 1940], Moscova – Ministrul Gh. Davidescu informează MAS  
despre predarea lui V.M. Molotov a răspunsului României la prima notă  
ultimativă a U.R.S.S. în problema Basarabiei și Nordului Bucovinei**

Telegramă în clar

Legăția de la Moscova

Nr. 1640/27 iunie 1940

Primită, prin telefon, [28 iunie 1940], la ora 0,20

**EXTERNE**

Am comunicat astă-seară, la ora 10,50<sup>313</sup>, domnului Molotov nota de răspuns a Guvernului nostru. Sunt convocat, la ora 1,30 noaptea, pentru a mi se transmite răspunsul Guvernului sovietic<sup>314</sup>.

---

<sup>313</sup> În fapt, după orele 23,00.

<sup>314</sup> Documentul respectiv, în fond cel de-al doilea ultimatum sovietic, avea să-i fie predat lui Davidescu în cursul unei întrevederi ulterioare cu Molotov, tot în noaptea de 27-28 iunie 1940, cu începere de la ora 1,30, după cum releva diplomatul român care tocmai fusese convocat, chiar cu prilejul predării răspunsului României la prima notă ultimativă sovietică, replica Bucureștilor fiind socotită din cel dintâi moment de



Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 198;  
*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 345, doc. nr. 170, nota 3).

**19 – [28 iunie 1940], Moscova – Telegramă în clar de la Legația României  
cuprinzând textul celei de-a doua note ultimative a U.R.S.S.  
privind cedarea neîntârziată a provinciilor istorice  
Basarabia și Bucovina de Nord**

Legățiunea Moscova  
28 iunie 1949, ora 2,25  
Telegramă în clar – nr. 1 642

EXTERNE

Comunic răspunsul Guvernului sovietic:

*Guvernul sovietic consideră răspunsul Guvernului român, din 27 iunie, ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el primește propunerea Guvernului sovietic de a-i restitui Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Însă, cum ministrul României la Moscova, domnul Davidescu, a explicat că răspunsul neutru al Guvernului Regal al României înseamnă accederea la propunerea Guvernului sovietic, Guvernul sovietic, primind această explicație a domnului Davidescu, propune:*

*1. În decurs de patru zile, începând de la orele 14, după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei<sup>315</sup> de trupele române;*

*2. Trupele sovietice, în acest timp, să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;*

*3. În decursul zilei de 28 iunie, trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;*

*4. Guvernul Regal al României să ia asupra sa răspunderea sa în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcului de locomotive și vagoane, poduri, depozite, aerodroame, instalații industriale, uzine electrice, telegraf;*

*5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea gestiunii în litigiu*

---

Kremlin drept nesatisfăcătoare (vezi *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 345-346, doc. nr. 170).

<sup>315</sup> Socotim că „omisiunea” Kremlinului în a prevedea că, în fond, era „în discuție” doar partea de nord a Bucovinei nu era, de fel întâmplătoare!

în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca Guvernul Regal al României să răspundă la propunerile sus-menționate nu mai târziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei).

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, p. 220;  
*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 347, doc. nr. 171).

**20 – (28 iunie 1940), Moscova – Telegrama lui Gh. Davidescu informând despre modul în care a fost receptat la Moscova răspunsul Guvernului român la prima notă ultimativă a U.R.S.S. în problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord**

Prin telegraf  
Legatia Moscova  
Telegramă nr. 1 641  
28 iunie 1940, ora 2,30

**EXTERNE**

Remițând acest răspuns, Molotov mi-a declarat <sup>316</sup> că colegii săi, îndeosebi militari, sunt foarte nemulțumiți de răspunsul Guvernului român care nu pare a aprecia exact situațiunea de la frontieră. Guvernul sovietic <sup>317</sup> va aștepta până azi la amiază acceptarea noastră și nu va consimți la o nouă amânare. După această oră, Guvernul sovietic va acționa. Dacă, însă, primim propunerea, Guvernul sovietic va numi imediat reprezentanții menționați la punctul 5.

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, p. 222).

**21 – [28 iunie 1940], București – Telegrama MAS către Legatia**

---

<sup>316</sup> În cursul întrevederii din noaptea de 27-28 iunie 1940, după ora 23,00, potrivit minutei întocmite la MAE al U.R.S.S. de B. F. Podțerob (*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 340-345, doc. nr. 169).

<sup>317</sup> În fapt, Gh. Davidescu se referă acum la cea de a doua întrevedere a sa cu Molotov din noaptea de 27-28 iunie 1940, și anume la aceea care a debutat la 28 iunie 1940, după ora 1,30. Retrimitem la minuta sovietică, semnată Podțerob, în *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 345-346, doc. nr. 170).

**din Moscova cuprinzând răspunsul Guvernului României de acceptare a termenilor celei de a doua note ultimative a U.R.S.S., privind cedarea neîntârziată a Basarabiei și nordului Bucovinei**

Telegramă cifrată nr. 39 039  
28 iunie 1940

Către Legația Moscova

Veți binevoi a remite, azi dimineață la ora 11, ora sovietică, următorul răspuns domnului Molotov:

*Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.*

*Guvernul român ar dori, totuși, ca termenii de la punctele 1 și 2 să fie prelungiți deoarece evacuarea teritoriului ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile din pricina ploilor și a inundațiilor care au strict căile de comunicație.*

*Comisia mixtă, instituită la punctul 5, ar putea discuta și rezolva această chestiune.*

*Numele reprezentanților români în această comisie vor fi comunicate în cursul zilei.*

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, p. 220;  
*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 348-349, doc. nr. 173).

**22 – [28 iunie 1940], București – Telegrama MAS către Legația României din U.R.S.S. pentru a interveni ca să obțină modificarea termenului de evacuare a Basarabiei și Bucovinei de Nord**

Telegramă cifrată  
28 iunie 1940

Către  
Legația Moscova

Binevoiți a interveni pe toate căile posibile pentru ca termenul de patru zile, fixat pentru evacuarea Basarabiei și Bucovinei, să fie prelungit până la opt zile.

Veți arăta că o evacuare într-un timp de patru zile ar fi materialmente imposibilă și ar avea drept rezultat o dezordine dăunătoare tuturor.

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, p. 214 bis).

**23 – [28 iunie 1940], București – M.A.S. își informează toate misiunile din străinătate despre producerea celei de a doua note ultimative a U.R.S.S. și despre acceptarea ei de către România**

28 iunie 1940

Telegramă cifrată circulară  
către toate legațiile și ambasadele afară de Moscova

După primirea răspunsului nostru la nota înmănată în ajun, Molotov ne-a adresat o nouă notă cu caracter de ultimatum, cerând să evacuăm, în curs de patru zile, Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Luând în considerație comunicatul primit atât din partea Guvernului german și a Guvernului italian cât și din partea Guvernelor Înțelegerii Balcanice, am adresat Guvernului sovietic un răspuns prin care îi arătăm că Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, p. 214.).

**24 – [9 octombrie 1944], Moscova – Relatarea lui Winston S. Churchill<sup>318</sup> asupra întrevederii cu I. V. Stalin, în cursul căreia a abordat problema împărțirii Europei Est-Centrale în „sfere de influență”<sup>319</sup>**

„[...] În după-amiaza zilei de 9 octombrie [1944], noi [delegația britanică] am aterizat pe aerodromul din Moscova, unde am fost primiți foarte cordial și cu toate onorurile de către Molotov și numeroase alte personalități ruse [...].

---

<sup>318</sup> Vezi, între cele dintâi percepții ale românilor asupra nenorocitelor „sfere de influență” aranjate de Churchill – Stalin, opiniile exprimate în publicațiile din Exil de îndată după apariția *Memoriilor* liderului de la Londra („Curierul Românesc”/ „Le Courrier Roumain”, nos. 15-16/15-31 décembre 1953, Paris, p. 21-23), mai precis: „<<Senzaționalele>> și cinicele destăinuiri ale primului ministru englez, referitor la târgul abuziv intervenit la Moscova în ziua de 9 octombrie 1944, cu privire la jertfirea țării și neamului nostru, au stârnit protestări, ce se legitimează, firește, însă al căror efect practic îl ignorăm ...” (p. 21), semnat de ... **Ieremia Pârcălabul** (?!).

<sup>319</sup> Vezi, mai jos, cap. III.

Prima reuniune importantă a avut loc la Kremlin chiar în aceeași seară, la orele 22. Singurii care au asistat au fost Stalin, Molotov, Eden și cu mine, având ca interpreți pe comandorul Birse și pe Pavlov. Momentul era favorabil pentru a acționa, astfel că declarai: „Să reglăm afacerile din Balcani. Armatele voastre se află în România și în Bulgaria. Noi avem interese, misiuni și agenți în aceste țări.

Să evităm fricțiunile pe motiv că nu au nici o rațiune. În ceea ce privește Marea Britanie și Rusia ce-ați zice de o predominanță a voastră în România de 90%, de o predominanță a noastră de 90% în Grecia și de o egalitate, câte 50%, în Iugoslavia?” În timp ce se traduceau cuvintele mele, am așternut pe o jumătate de coală de hârtie:

<i>România</i>	
Rusia	90%
Alții	10%
<i>Grecia</i>	
Marea Britanie în acord cu S.U.A.	90%
Alții	10%
<i>Iugoslavia</i>	50-50%
<i>Ungaria</i>	50-50%
<i>Bulgaria</i>	
Rusia	75%
Alții	25%

Am împins hârtia lui Stalin, căruia i se făcuse deja traducerea spuselor mele. El avu un ușor moment de reținere. Apoi, el a luat creionul său albastru, a trasat o linie groasă în semn de aprobare și ne-a restituit foaia. Totul a fost reglat mai repede decât era nevoie să fi fost scris.

Bineînțeles, noi am studiat chestiunea îndelung și cu atenție și nu ne-am preocupat decât de acorduri valabile pe durata războiului. Toate problemele mai vaste au fost rezervate, de-o parte și de alta, pentru ceea pentru noi, atunci, trebuia să fie o Conferință de Pace după Victorie.

A urmat o lungă tăcere. Hârtia, însemnată cu albastru, rămânea în centrul mesei. Am spus în final: „**Nu se va găsi oare puțin cinism în faptul că noi am avut ideea de a regla aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni într-un asemenea mod? Să ardem această hârtie**”. „**Nu, păstrează-o**” – zise Stalin.

L-am anunțat, apoi, că americanii îi vor expune, în linii mari, planul lor de operațiuni din Pacific pentru 1945, și aceasta în cursul conversațiilor noastre viitoare.

Am ridicat, de asemenea, problema Germanici...<sup>320</sup>

(W. S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, VI<sub>1</sub>, Paris, Librairie Plon, 1953, p. 234-236).

## **25 – Fragmente din Protocolul Conferinței de la Yalta (4-11 februarie 1945) a liderilor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii**

### **II. DECLARAȚIA ASUPRA EUROPEI ELIBERATE**

Următoarea declarație a fost aprobată: Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Primul Ministru al Regatului Unit și Președintele S.U.A. s-au consultat în interesul comun al popoarelor țărilor lor și al popoarelor Europei Eliberate. Ei afirmă acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei Guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa Eliberată și acela de a ajuta popoarele Europei Eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite ale Axei să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente. Stabilirea ordinii în Europa și reconstrucția economiei naționale trebuie să fie realizată prin mijloace care să permită popoarelor eliberate de a lichida ultimele vestigii ale nazismului și fascismului, de a stabili instituții democratice alese de ele. Acestea corespund principiilor Chartei Atlanticului – dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ în care doresc să trăiască, restaurarea drepturilor suverane și de autoguvernare în profitul popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune [...]

### **VII. POLONIA**

[...] Cei trei șefi de guverne consideră că frontierele orientale ale Poloniei trebuie să urmeze Linia Curzon, cu unele rectificări în unele regiuni, mergând de la cinci la opt km în favoarea Poloniei. Ei recunosc că Polonia va trebui să beneficieze de o substanțială creștere teritorială în nord și în vest [...]

(*Relații internaționale în acte și documente*, II, 1939-1945, București, 1975, p. 185, 188-189).

---

<sup>320</sup> Relativ la problema „sferelor de influență” stabilite la Moscova în octombrie 1944, vezi, în acest volum, capitolul *Târgul otrăvit*.

**22 Iunie 1941:**  
**„AGRESIUNEA” ROMÂNIEI ÎMPOTRIVA U.R.S.S.**  
**(DUPĂ UNELE PROBE EPISTOLARE)**

S-a afirmat, și nu mai revenim, pentru ce și cum, din primul moment, implicarea României la 22 iunie 1941 în cel de-al doilea război mondial pentru eliberarea provinciilor istorice din Est și Nord și pentru anularea amenințării comuniste – pentru atât și, pentru nimic mai mult, nu, cum s-a exprimat plastic la 1916, în împrejurări omoloage, strălucitul Nicolae Iorga – a reprezentat una din clipele astrale ale trecutului nostru, precum, altcândva, 1600, 1859 sau 1918<sup>1</sup>. Discuțiile și toate cercetările din ultimele decenii relativ la cauzele îndepărtate sau imediate ale războiului, analiza condițiilor concrete în care ostilitățile româno-sovietice au devenit inevitabile s-au dovedit și vor rămâne, oricând, extrem de interesante și de utile, iar nicidecum, după cum se afirma cândva sau după cum ar mai dori careva azi, provocatoare și, mai ales, nostalgice. Încă în urmă cu exact 62 de ani, la Fribourg (Elveția) și la Paris, sub egida comună a Editurilor Egloff și Librairie Universelle de France, marele diplomat Grigore Gafencu a tipărit o carte care avea să se înscrie pentru câteva decenii în top în istoriografia mondială, devenind una dintre cărțile de referință privitoare la „preliminariile” Războiului din Est din 1941-1945<sup>2</sup>. Beneficiar al unor solide studii și informații și al unei experiențe netăgăduite în domeniul diplomației române și europene, el însuși un strălucit practician și un excelent memorialist al anilor 1939-1941, Gafencu, cum era și firesc, a insistat asupra originilor războiului româno-sovietic din 1941, depistând, așadar, cauze care, în timp, coborau cel puțin până spre anul 1812, când, în urma faimoasei păci de la București, Rusia a ocupat Basarabia<sup>3</sup>. Iar, cu referire la cauza imediată a conflictului din 1941-1945, Grigore Gafencu, în raportul diplomatic întocmit după încheierea misiunii lui din 1940-1941 la Kremlin și insistând asupra ultimei întrevederi cu V. M. Molotov, la două zile după intervenția stării de război între București și Moscova, relatează tonul categoric, inadmisibil în raporturile oficiale, în care liderul diplomației U.R.S.S. i-a reproșat:

---

<sup>1</sup> Cf. Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 125-127.

<sup>2</sup> Vezi *Préliminaires de la Guerre à l'Est. De l'accord de Moscou (21 août 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941)*, Fribourg – Paris, 1944; ediția a X-a, Fribourg – Paris, 1947.

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 260 și urm.

- „România nu avea dreptul să rupă pacea cu U.R.S.S. (subl. ns.)”<sup>4</sup>.



<sup>4</sup> Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, eds. I. Calafeteanu și colaboratori, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230. Versiunea avea să fie reconfirmă și în *Jurnalul* diplomatului (Grigore Gafencu, *Jurnal*, I, ediție Laurențiu Constantiniu, București, Editura PRO HISTORIA, 2006, p. 218-222).



Replicând cu demnitate, trimisul Bucureștilor, după cum pretinde, a observat că, din contra, după ce succesiv „brutalului ultimatum” din iunie 1940 Kremlinul ocupase Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța și mai multe ostroave din zona Gurilor Dunării, „*Uniunea Sovietică a distrus în România orice simțământ de siguranță și de încredere și a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [la Germania]. Nu am fi avut nevoie de acest sprijin și nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviți și dacă nu ne-am fi simțit amenințați [...]* Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelii unei asemenea României [independente], cheazășie de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi [războiul!] sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între două popoare care niciodată în istoria lor nu au luptat unul împotriva altuia (subl. ns.)”<sup>5</sup>. Astfel că declanșarea ostilităților, calificate de autoritățile de la București, în evident scop propagandistic, drept începutul Războiului Sfânt, a provocat un entuziasm cvasi-general în rândurile opiniei publice naționale. Generalul Platon Chirnoagă, autorul celei dintâi istorii serioase consacrate conflictului din Răsărit, a reținut, ca analist și ca participant, că „*acest război era dorit de toată națiunea română, pentru că prin ele se vedea de toți salvarea neamului de sub permanenta amenințare rusească* (subl. ns.)”<sup>6</sup>. Un alt analist și martor ocular, Constantin I Kirițescu, același care, după 1918, a publicat faimoasa trilogie privind *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*<sup>7</sup>, s-a dovedit mai reticent, consemnând că, reacția provocată în rândul opiniei publice în urma războiului, „*a fost mai curând un simțământ de strângere de inimă, decât o explozie de entuziasm* (subl. ns.)”<sup>8</sup>. Înțelegând motivele subiective ale unei atare observații, trebuie consemnat însă că, la 22 iunie 1941, entuziasmul țării a fost sincer și plenar, în nici un fel trucat. Ceea ce se petrecuse, la numai un an după pierderea ținuturilor istorice, era pur și simplu neașteptat și incredibil pentru cei mai mulți, astfel că, în prima ordine, ambele proclamații către Țară și Armată ale generalului Ion Antonescu<sup>9</sup>, președintele Consiliului de Miniștri și Conducătorul Statului, au avut un ecou imediat și imens, mai cu seamă că, intervenind prin surprindere și fiind excelent scrise,

---

<sup>5</sup> Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova*, p. 231.

<sup>6</sup> General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, ediția a IV-a, București, Editura Fides, 1998, p. 178 (ed. I – Madrid, Editura Carpați, 1965).

<sup>7</sup> *Lucrarea s-a bucurat de trei ediții în limba română (București, 1922-1924, 1926-1927 și 1989) și una în limba franceză (Paris, 1934).*

<sup>8</sup> Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, II, ediție Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 216.

<sup>9</sup> Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, I, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Moldova, 1992, p. 158-161.

adresate de-a dreptul inimilor românilor simpli, răspundeau direct așteptărilor tuturor. A intrat, deja, în legendă îndemnul lui Antonescu adesea invocat în cazul unor condiții imposibile: „*Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!*” Mai ales că ordinul exprima, fără nici o reținere, scopul chemării la război: „*Zdrobiți vrăjmașul din răsărit și miazănoapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul Țării glia străbună a Basarabiei și codrii voievodali din Bucovina, ogoarele și plaiurile voastre*”<sup>10</sup>. Proclamația către Țară relua ideea, subliniind că Războiul Sfânt ce începuse se purta „*nu numai pentru reclădirea drepturilor naționale, dar și împotriva celui mai mare dușman al lumii: bolșevismul*”<sup>11</sup>. Presa acelor zile, peste diferențele de nuanțe și dispozițiile primite din partea puterii, a reflectat veridic și din belșug măreția clipelor<sup>12</sup>. Relativ la atitudinea față de război, ea avea să se desprindă categoric din rezultatul referendumului național de la 9 noiembrie 1941, când, cu 3 481 311 voturi pentru și doar 74 voturi contra, națiunea și-a exprimat aprobarea pentru tot ce înfăptuise până atunci „*guvernarea dezrobitoare a Mareșalului Antonescu*”<sup>13</sup>. Țelurile campaniei din Răsărit au fost expuse, din prima clipă, nu numai prin proclamațiile lui Ion Antonescu, dar și prin inspiratul Cuvânt rostit la Radio București în miezul zilei de 22 iunie 1941 de către Mihai Antonescu<sup>14</sup>, deja omul nr. 2 al regimului, urmat, în curând, de alți lideri civili și militari<sup>15</sup> sau de corifeii spiritualității naționale<sup>16</sup>. În fond, ceea ce a contat decisiv a fost

---

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 158.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 161.

<sup>12</sup> Cf. Gh. I. Florescu, *Intrarea României în al doilea război mondial și presa românească a timpului*, în vol. *Romania and World War II/ România și cel deal doilea război mondial*, ed. Kurt W. Treptow, Iași, Centrul de Studii Românești, 1996, p. 107-133.

<sup>13</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 22-23.

<sup>14</sup> Vezi Mihai Antonescu, *Războiul Sfânt*, București, 1941, 19 p.

<sup>15</sup> Vezi General Radu Rosetti, *Războiul pentru reeiberarea Bucovinei și Basarabiei*, București, 1942 (comunicare susținută în plenul Academiei Române, 20 martie 1942); general Nic. Sc. Stoenescu, *Pentru ce luptăm?*, București, 1941. Pentru alte exemple, vezi bibliografie în Gh. Buzatu, *România și războiul mondial*, p. 74-76, 93-99. Reținem din textul generalului Stoenescu: „*22 iunie 1941 este o piatră de hotar în istoria neamului românesc. Ea separă zile de întuneric de zile de lumină [...] Pentru ce luptăm? ... este o întrebare a trecutului pentru noua așezare a viitorului românesc [...] Luptăm pentru a ne păstra întreagă ființa noastră națională și pentru a ne împlini rolul civilizator pe care destinul ni l-a hărăzit...*” (p. 3, 20-21).

<sup>16</sup> Vezi numărul special memorabil al „*Revistei Fundațiilor Regale*”, închinat lui I. Antonescu, București, an. VIII, nr. 8-9/1 august – 1 septembrie 1941, 707 p., îndrumat de D. Caracostea, cu colaborări semnate de C. Rădulescu-Motru, S. Mehedinți, D. Caracostea, Ștefan Ciobanu, C. C. Giurescu, Mihail Sadoveanu, Nichifor Crainic, Ion Pillat, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Adrian Maniu, Emanoul Bucuța, Ion Minulescu, Ion I. Nistor, I. D. Ștefănescu, Mircea Streinul, Leca Morariu, D.

credința în misiunea ostașului de pe front. Să exemplificăm, în context, cu câteva „voci” dintre cele incluse de scriitorul Al. Lascarov-Moldovanu în cunoscuta-i antologie de război<sup>17</sup>. Astfel, locotenentul I.N.D. comunica prietenului său Tătunu din București: „... *Nu e ușor războiul [...] dar ne ținem cu sufletul tare că luptăm pentru cruce și credință, pentru mai multă dreptate și atât de așteptata înnoire a omului*”<sup>18</sup>. De asemenea, căpitanul de cavalerie E.I., adresându-i-se mamei, o implora: „... *Și să fiți convinși că noi aici [pe front] zidim serios și puternic temeliiile unei Românie mari și frumoase, așa cum dorim cu toții*”<sup>19</sup>. În ceea ce-l privea pe maiorul M.C., acesta, destăinuindu-se căpitanului I.P., îi vorbea deja de „*victoria finală*”<sup>20</sup>, în vreme ce sublocotenentul N.C., mai optimist, îi comunica fratelui său G.C. din București: „*Ne apropiem de visul nostru al tuturor: victoria totală*”<sup>21</sup>!

Cu scopul mărturisit de a nu mai reveni, în continuare, asupra unor aspecte cunoscute ori deja tratate, intenționăm să stabilim un cadru precis de cercetare. Din extrem de numeroasele mesaje (cu predilecție, telegrame și scrisori) transmise generalului Antonescu pentru fapta de la 22 iunie 1941<sup>22</sup>, am reținut numai 15<sup>23</sup> schimbate prin excelență între personalități marcante ale timpului și Conducătorul Statului pe tema semnificațiilor multiple și majore ale evenimentului investigat. Pentru precizie, menționăm că am selectat corespondențele primite/trimise sau schimbate de la/de/între generalul Antonescu și următorii subiecți:

1-2 – **Regele Mihai I**

3 – Patriarhul României **Nicodim**

---

Marmeliuc, Ion Pelivan, Ion Buzdugan, D. Iov, P. Cazacu, George Drumur, G. Bezviconi, Olga Crușevan, V. Harea, Corneliu Crăciun, Valeriu Șt. Ciobanu, Aurel Cazacu, Iulian Vesper, Sergiu Grosu, Paul Mihailovici, Octav Sargețiu, Neculai V. Coban, George G. Dumitrescu, Petru Iroaie, Petru Comarnescu și Sextil Pușcariu.

<sup>17</sup> Al. Lascarov-Moldovanu, *Scrisorii de război. Din anul vitejiei românești. 1941*, ediția a II-a, București, 1942, 351 p.

<sup>18</sup> *Ibidem*, cap. II – *Frontul de foc*.

<sup>19</sup> *Ibidem*.

<sup>20</sup> *Ibidem*.

<sup>21</sup> *Ibidem*.

<sup>22</sup> Mesajele respective, diseminate în întreaga corespondență primită/expediată de Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, a fost în parte adunată și în dosare speciale, precum, mai ales, în ANR, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar, dosar 558/1941 (În continuare, se va cita: *ANR, fond PCN – CM, dosar*).

<sup>23</sup> Precizăm că, în presa acelor zile, s-a difuzat un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri prin care Ion Antonescu mulțumea expeditorilor mesajelor și-i îndemna ca, pe mai departe, să ofere cel mai bun sprijin *prin muncă*, fiecare unde se afla pe frontul intern, în vreme ce armata își făcea datoria pe teatrul de război (ANR, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 309).

- 4 – Episcopul Dobrogei **Gherontie**
- 5 – **Valer Pop**, fostul lider al P.N.Ț., implicat în negocierile finalizate cu impunerea Dictatului de la Viena din 30 august 1940
- 6 – Profesorii Facultății de Litere a Universității din București, în frunte cu decanul în funcție, prof. **Alexandru Marcu**, susținut în demersul său de universitarii (unii membri sau viitori membri ai Academiei Române) **I. Andrieșescu, N. Bănescu, Gh. I. Brătianu, T. Capidan, D. Caracostea. N. Cartoian, Ștefan Ciobanu, N. Florian, C. C. Giurescu, D. Gusti, I. Nistor, Gh. Oprescu, I. Petrovici, M. Ralea, Al. Rosetti, I. D. Ștefănescu** ș.a. (în total – 30)
- 7 – Prof. **Ștefan Ciobanu**, în nume personal
- 8 – Prof. **I. Simionescu**, președintele în exercițiu al Academiei Române
- 9 – Dr. **Daniel Ciugureanu**, luptător basarabean pentru Unire, fost ministru al Basarabiei
- 10 – Prof. **N. Smochină**, originar de peste Nistru și președintele „Asociației Românilor Transnistrieni”
- 11 – Mitropolitul Ardealului **Nicolae Bălan**
- 12 – Dr. **W. Filderman**, președintele în exercițiu al Federației Comunităților Evreiești din România
- 13 – Prof. **M. Manoilescu**, fost ministru de Externe, negociator și semnatar pentru România, alături de **Valer Pop**, al Dictatului de la Viena
- 14 – General **Ștefan Panaitescu**
- 15 – Prof. **Al. Procopovici**, în fruntea unui grup de refugiați bucovineni stabiliți la Sibiu.

Dintre mesajele luate în considerație, 9 sunt datate 22 iunie 1941, 2 – 23 iunie 1941, 2 – 24 iunie 1941, 1 – 28 iunie 1941 și, în sfârșit, 1 – 28 iulie 1941, acesta din urmă fiind transmis lui Antonescu de către Mihai I, imediat după ce „*vitezele trupe româno-germane au alungat peste Nistru armatele comuniste și au reîntregit pe vecie [sic!] țara Moldovei*”<sup>24</sup>.

De remarcat că, o dată cu felicitările adresate Conducătorului Statului pentru acțiunea declanșată, în colaborare cu A. Hitler, expeditorii au insistat, fiecare separat sau combinat în cuprinsul aceluiași mesaj, asupra următoarelor probleme, ceea ce dovedea cunoaștere profundă și realism în abordarea situației existente:

**A.** Avantajul obținut prin inițiativa în război, scopul fundamental al campaniei:

- reîntregirea hotarelor românești și, concomitent, răpunerea bolșevismului (Valer Pop)<sup>25</sup>;
- reîntregirea Sfintei Țări a lui Ștefan cel Mare (Mihai I)<sup>26</sup>;

<sup>24</sup> ANR, fond PM – CM, dosar 558/1941, f. 14.

<sup>25</sup> *Ibidem*, f. 99.

<sup>26</sup> *Ibidem*, f. 13, 19.

- dezrobirea Basarabiei (Ștefan Ciobanu)<sup>27</sup>;  
- eliberarea României dintre Prut și Bug (dr. Daniel Ciugureanu)<sup>28</sup>;  
- recucerirea provinciilor pierdute (dr. W. Filderman)<sup>29</sup>;  
- reîntregirea țării (general Ștefan Panaitescu<sup>30</sup>, grupul bucovinenilor din Sibiu<sup>31</sup>, prof. I. Simionescu<sup>32</sup> etc.).

**B.** În privința destinului eforturilor viitoare, necesare atingerii scopul final al războiului:

- România Mare și veșnică (episcopul Gherontie<sup>33</sup>, Valer Pop<sup>34</sup>);  
- mărirea țării, pentru a se reuni toți frații (prof. N. Smochină<sup>35</sup>, mitropolitul Nicolae Bălan<sup>36</sup> ș.a.);

Dintr-o asemenea perspectivă, Ion Antonescu se impunea – în viziunea prof. M. Manoilescu – drept un reparator al istoriei<sup>37</sup>.

**C.** În context, nu au lipsit, se înțelege, urările pentru un sfârșit glorios al ostilităților, de care depindea, categoric și exclusiv, atingerea obiectivului fundamental al războiului – reîntregirea țării. S-a apelat la formule de tot felul, care de care mai optimiste: victorie deplină (Patriarhul Nicodim)<sup>38</sup>; victorie, pentru ca Patria să ajungă a-și exprima plener vrerea (prof. Al. Marcu și colegii săi de la Universitatea bucureșteană)<sup>39</sup>; tot victorie, pentru ca granițele să fie fixate ... pe vecie (Mihai I)<sup>40</sup>; izbândă deplină (prof. N. Smochină)<sup>41</sup>.

**D.** Pe de altă parte, în ceea ce-l privea pe Ion Antonescu, acesta – răspunzând mesajelor receptate – și-a exprimat acordul față de expeditori, în sensul că aceștia întrevăzuseră cu temei rostul Războiului Sfânt în direcțiile juste și naturale proclamate oficial, adică:

---

<sup>27</sup> *Ibidem*, f. 170.

<sup>28</sup> *Ibidem*, f. 164.

<sup>29</sup> Idem, fond PCM – SSI, dosar 109/1941, f. 32.

<sup>30</sup> Idem, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 215.

<sup>31</sup> *Ibidem*, f. 271-274.

<sup>32</sup> *Ibidem*, f. 217.

<sup>33</sup> *Ibidem*, f. 203.

<sup>34</sup> *Ibidem*, f. 99.

<sup>35</sup> *Ibidem*, f. 205.

<sup>36</sup> *Ibidem*, f. 117.

<sup>37</sup> *Ibidem*, f. 233.

<sup>38</sup> *Ibidem*, f. 24-25.

<sup>39</sup> *Ibidem*, f. 121-122.

<sup>40</sup> *Ibidem*, f. 13, 19.

<sup>41</sup> *Ibidem*, f. 205.

- pentru refacerea Patriei i biruința Crucii (răspuns Patriarhului Nicodim)<sup>42</sup>;

- pentru refacerea Patriei mutilate și răstignite pe timp de un an pe crucea tuturor suferințelor (răspuns lui Valer Pop)<sup>43</sup>;

- alungarea întunericului, prin zdrobirea comunismului (răspuns prof. I. Simionescu)<sup>44</sup>;

- în fine, replicând Mitropolitului Nicolae Bălan, Ion Antonescu definea în chintesență Războiul Sfânt, „în care fiii tuturor ținuturilor românești luptă biruitor pentru reîntregirea Patriei și pentru dezrobirea fraților răpiți”<sup>45</sup>.

Este de la sine înțeles că, în condițiile date, din partea Conducătorului Statului și Comandantului de Căpetenie al Armatei Române nu putea porni, către toți admiratorii și suporterii săi, în afară de considerațiile specifice fiecărui mesaj primit, asigurări ferme de convingere în victoria pe Frontul de Est! În acest sens, pilduitor rămâne mesajul adresat lui Mihai I de pe front, la 23 iunie 1941, ca răspuns la telegrama din ajun a suveranului:

*București, Președinția Consiliului de Miniștri  
Nr. 114 – 23.6.1941, ora 10*

*Majestății Sale Regelui<sup>46</sup>,*

*Mulțumesc respectuos Majestății Voastre pentru cuvintele de îmbărbătare și de apreciere cu care ați cinstit Armata și pe mine.*

*Fiți sigur, Majestate, de devotamentul nostru.*

*Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră ne batem.*

*Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră trebuie să învingem.*

*General Antonescu*

Pentru a încheia, precizăm ca am selectat cel mai frumos schimb de mesaje realizat, în împrejurările relatate de Ion Antonescu și unul dintre corespondenții săi. Este vorba, în opinia noastră, de telegramele semnate succesiv de Valer Pop și Ion Antonescu, la 22-23 iunie 1941:

*General  
Ion Antonescu<sup>47</sup>,  
Conducătorul Statului*

---

<sup>42</sup> *Ibidem*, f. 23.

<sup>43</sup> *Ibidem*, f. 96.

<sup>44</sup> *Ibidem*, f. 217.

<sup>45</sup> *Ibidem*, f. 175.

<sup>46</sup> *Ibidem*, f. 3, 4, 11-12, 21.

<sup>47</sup> *Ibidem*, f. 99.

București

București,  
Nr. 16628 – 22.6.1941, ora 13,55

*În clipa când se săvârșește întâiul și cel mai însemnat act pentru reîntregirea hotarelor românești, Vă urez, adânc emoționat, să conduceți Țara și Armata la cele mai înalte culmi ale gloriei prin răpunerea bolșevismului, a celui mai crunt dușman al nostru și al omenirii.*

*Trăiască România Mare!*

Valer Pop

---

Domnului Valer Pop<sup>48</sup>

La Ministerul Afacerilor Străine,  
București

*Vă mulțumesc pentru simțămintele și bunele urări ce-mi adresați la săvârșirea întâiului pas pentru refacerea Patriei mutilate și răstignite timp de un an pe crucea tuturor suferințelor.*

General Antonescu

În concluzie, având în considerație personalitatea semnatarilor mesajelor examinate și valoarea intrinsecă a documentelor, dintre care unele sunt cunoscute de vreme ce au apărut în presa epocii, nu ne rămâne decât să relevăm rolul probelor de acest gen în aprofundarea și determinarea caracterului dreptului și justificat al războiului declanșat de România la 22 iunie 1941.

- ANEXE -

**1 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Patriarhul Nicodim – General I. Antonescu,  
prilejuit de începerea Războiului Sfânt**

Domnului  
General Ion Antonescu<sup>49</sup>,  
Conducătorul Statului Român

Loco

---

<sup>48</sup> *Ibidem*, f. 96.

<sup>49</sup> ANR, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 24-25.

[*Să se mulțumească.  
Să se publice*]<sup>50</sup>

București

Nr. 015983 – 22.6.1941, ora 12,00

Dumnezeu v-a ales să fiți Conducătorul Neamului Românesc în aceste vremuri de adâncă prefacere socială în lume.

Pe El îl rugăm și Îl implorăm să ducă Armata noastră și a puternicului aliat și sprijinitor Adolf Hitler la izbândă deplină hărăzind sufletului Dv. marea mulțumire că v-ați împlinit cu prisosință datoria către Rege, Neam și Lege.

Chem binecuvântarea lui Dumnezeu asupra Dv. și armatelor aliate spre a vă duce la victoria desăvârșită

Patriarh Nicodim

---

Înalt Prea Sfinției Patriarhului  
Nicodim al României<sup>51</sup>

București

Din mijlocul trupelor care poartă în lupta lor biruitoare drapelul dezrobirii naționale pentru mult încercatul pământ străbun al Basarabiei și Bucovinei, mulțumesc Înalt Prea Sfinției Voastre pentru binecuvântarea Bisericii, cerută Atotputernicului asupra armatelor aliate și asupra strădaniilor mele de refacere a Patriei și a onoarei românești.

Biruința ostașului român, înfrățit în aceeași caldă camaraderie de arme și de simțăminte cu soldatul glorios pe toate fronturile al Marelui Reich German, este biruința crucii.

Altarele dărâmate și pângărite de potrivnicii luminii vor fi refăcute în toată strălucirea, pentru mărturisirea smeritei închinări de mulțumire a Neamului și pentru mai marea mărire a Dumnezeului părinților noștri.

General Antonescu

7 iulie 1941

**2 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Episcop Gherontie – General I. Antonescu,**

---

<sup>50</sup> Adăugiri de I. Antonescu.

<sup>51</sup> ANR, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 23.



Domnului  
General Ion Antonescu<sup>52</sup>,  
Conducătorul Statului și  
Comandant al Forțelor Armate de Operațiuni

Constanța  
Nr. 2563 – 22.6.1941, ora 13,30

Biserica dobrogeană și ialomițeană la datorie a îngenuncheat azi ora 11 în catedrală și s-a rugat lui Dumnezeu să ajute Domniei-Voastre și armatelor în luptă spre a realiza România Mare și veșnică.

Să trăiți, Domnule General!

Episcop Gherontie

---

Prea Sfinției Sale  
Episcop Gherontie<sup>53</sup>

Constanța

Mulțumesc Prea Sfinției Voastre pentru bunele urări făcute armatelor luptătoare și strădaniilor mele.

General Antonescu

**3 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Valer Pop – General I. Antonescu**

General  
Ion Antonescu<sup>54</sup>,  
Conducătorul Statului

București

București,  
Nr. 16628 – 22.6.1941, ora 13,55

În clipa când se săvârșește întâiul și cel mai însemnat act pentru reîntregirea hotarelor românești, Vă urez, adânc emoționat, să conduceți Țara și

---

<sup>52</sup> *Ibidem*, f. 203.

<sup>53</sup> *Ibidem*, f. 201.

<sup>54</sup> *Ibidem*, f. 99.

Armata la cele mai înalte culmi ale gloriei prin răpunerea bolșevismului, a celui mai crunt dușman al nostru și al omenirii.

Trăiască România Mare!

Valer Pop

---

Domnului Valer Pop<sup>55</sup>

La Ministerul Afacerilor Străine,  
București

Vă mulțumesc pentru simțămintele și bunele urări ce-mi adresați la săvârșirea întâiului pas pentru refacerea Patriei mutilate și răstignite timp de un an pe crucea tuturor suferințelor.

General Antonescu

**4 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Facultatea de Litere din București –  
General I. Antonescu**

Domnului

General Ion Antonescu<sup>56</sup>,  
Comandantul de Căpetenie al Armatei

Loco

București

Nr. 16426 – 22.6.1941, ora 16

În momentul în care bravura, demnitatea și destinul neamului românesc își spun iarăși cuvântul prin bravura, demnitatea și destinul Generalului său de astăzi, Corpul Didactic și studenții Facultății de Litere din București, printre care se găsesc profesorii și studenții Facultății din Cernăuți, se închină în conștiințele lor de buni români pentru prima noua izbândă la care v-a chemat Dumnezeu și trecutul de gloria al acestui Neam. Pe drumul victoriei vă ocrotesc toți voievozii și vă urmează țara pe care o faceți să-și rostească iar cuvântul în istoria sa și a lumii.

Trăiască Patria, Regele și Conducătorul României!

Decanul Facultății de Litere,

(ss) Alexandru Marcu

---

<sup>55</sup> *Ibidem*, f. 96.

<sup>56</sup> *Ibidem*, f. 121-122.

Profesor I. Andrieșescu, Gh. Antonescu, N. Bănescu, Gh. Brătianu, P. Cancel, T. Capidan, D. Caracostea, N. Cartoian, Șt. Ciobanu, N. Florian, C. Giurescu, V. Grecu, D. Gusti, N. Herescu, S. Lambrino, D. Marmeliuc, L. Moraru, V. Moraru, B. Munteanu, C. Narly, I. Nistor, Gh. Oprescu, I. Petrovici, Sever Pop, D. Protopopescu, M. Ralea, Al. Rosetti, Sauciu Săveanu, Radu Sbierea, I. Ștefănescu.

Domnului  
Alexandru Marcu<sup>57</sup>,  
Decanul Facultății de Litere

Loco

Mulțumesc profesorilor și studenților Facultății de Litere din București pentru mărturia profunde și simțiri patriotice și pentru caldele urări făcute Patriei.

General Antonescu

**5 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Regele Mihai I – General I. Antonescu**

Domnului  
General Ion Antonescu,  
Conducătorul Statului<sup>58</sup>

Castelul Peleş, Sinaia  
Nr. 41114 – 22.6.1941, ora 18,10  
[*Să se publice – A/ntonescu*]<sup>59</sup>

În clipele când trupele noastre trec Prutul și Codrii Bucovinei, pentru a reîntregi Sfânta Țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul Meu se îndreaptă către Domnia Voastră, Domnule General, și către Oștirea Țării.

Vă sunt recunoscător, Domnule General, pentru că numai prin munca, tăria și străduința Domniei Voastre, Neamul întreg și cu mine trăim bucuria zilelor de glorie străbună.

Iar ostașilor noștri dragi, le urez sănătate și putere ca să statornicească, pentru vecie, dreptele granițe ale Neamului.

Trăiască în veci România!

Trăiască viteaza noastră Armată!

MIHAI R.

---

<sup>57</sup> *Ibidem*, f. 119.

<sup>58</sup> *Ibidem*, f. 13, 19.

<sup>59</sup> Adăugat cu creionul roșu în textul original.



## Regele Mihai I și Antonescu pe front

București, Președinția Consiliului de Miniștri  
Nr. 114 – 23.6.1941, ora 10

Majestății Sale Regelui<sup>60</sup>,

Mulțumesc respectuos Majestății Voastre pentru cuvintele de  
îmbărbătare și de apreciere cu care ați cinstit Armata și pe mine.

Fiți sigur, Majestate, de devotamentul nostru.

Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră ne batem.

Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră trebuie să învingem.

GENERAL ANTONESCU

### **6 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame Prof. Ștefan Ciobanu – General I. Antonescu**

Domnului  
General Ion Antonescu<sup>61</sup>,  
Conducătorul Statului Român

Loco

București  
Nr. 018774 – 22.6.1941, ora 20

---

<sup>60</sup> ANR, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 3, 4, 11-12, 21.

<sup>61</sup> *Ibidem*, f. 170.

În clipele în care numele Dv. se gravează în Istoria Neamului Românesc, îmi iau permisiunea, cu tot respectul cuvenit, să aduc prinosul de recunoștință dezrobitorului provinciei unde am văzut lumina zilei.

Profesor Ștefan Ciobanu

---

Domnului  
Profesor Ștefan Ciobanu<sup>62</sup>

București

Mulțumesc pentru bunele sentimente mărturisite în ceasurile jertfelor pentru dezrobirea pământului scump al Basarabiei.

General Antonescu

**7 – [22 iunie 1941] – Schimb de mesaje  
Prof. I. Simionescu – General I. Antonescu**

ACADEMIA ROMÂNĂ

București

No. 2342

22 iunie 1941

Domnule General<sup>63</sup>,

În momentele prin care trecem, înălțătoare și plin de speranțe, întreaga suflare românească are datoria sfântă de a face zid de susținere celor meniți să învie vitejia străbună.

Academia Română, în trecutul căreia s-a înfăptuit unirea sufletească a reprezentanților românimii de pretutindeni, își îndreaptă urările sale de biruință către brava oștire română și către vrednicul ei Conducător.

Trăiască Patria în granițele ei firești, trase până unde se aude graiul românesc.

Trăiască Majestatea Sa Regele Mihai I, a cărui domnie să însemne unire veșnică, deplină, a poporului român.

Să trăiți, Domnule General; fie ca faptele Dv. să se înscrie în Istoria neamului, alături de ale tuturor din trecut, care au condus la glorioase biruințe.

PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE,

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, f. 168.

<sup>63</sup> *Ibidem*, f. 219.

I. Simionescu  
Domniei-Sale  
Domnului  
General Ion Antonescu  
- Conducătorul Statului și  
Președintele Consiliului de Miniștri -

Loco

---

**Telegramă**

Domnului  
Prof. I. Simionescu<sup>64</sup>,  
Președintele Academiei Române

Loco

Temeiul acțiunilor noastre naționale a fost totdeauna adevărul. Slujitoare a adevărului, Academia Română a luminat drumurile și țintele strădaniilor românești de unitate și de stăpânire a drepturilor firești din cuprinsul spațiului nostru etnic și istoric. Urările adresate oștirii de către cel mai înalt așezământ al spiritualității românești, în ceasul în care armele naționale cuceresc o nouă împlinire a destinului, sunt deosebit de prețioase pentru conștiința neamului întreg. Ele au un înțeles cu atât mai înălțător, cu cât steagurile noastre dezrobitoare, alături de steagurile aliate ale Marelui Reich German, alungând întunericul și crima, reîntronează în Răsăritul Europei puterile libertății, credinței și culturii.

Vă rog să primiți personal și să transmiteți membrilor Academiei Române mărturia caldă a prețuirii și mulțumirilor mele.

General Antonescu

**8 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Dr. Daniel Ciugureanu – General I. Antonescu**

Domnului  
General Ion Antonescu<sup>65</sup>,  
Conducătorul Statului  
- Pe zonă -

---

<sup>64</sup> *Ibidem*, f. 217.

<sup>65</sup> *Ibidem*, f. 164.

În clipa când armata română, sub strălucita comandă a Domniei-Voastre, a călcat pe pământul Basarabiei, gândul tuturor românilor dintre Prut și Bug se îndreaptă către Conducătorul Statului cu sentimentul de adâncă recunoștință și cu speranța de a reintra în curând în căminurile noastre, de unde să contribuim cu toate puterile la propășirea neamului.

Trăiască România Mare!

Președintele Cercului Basarabenilor,

Dr. Daniel Ciugureanu,  
fost Ministru

---

București, 2 iulie 1941

Domnule Președinte<sup>66</sup>,

Vă mulțumesc pentru bunele sentimente exprimate în numele „Cercului Basarabenilor”.

Speranțele D-Voastre sunt cheazășuite de vitejii și jertfa soldatului român, căruia toți trebuie să-i aducem prinosul recunoștinței noastre.

Primiți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

General Antonescu

Domniei-Sale

Domnului Doctor Daniel Ciugureanu,  
Președintele „Cercului Basarabenilor”

București,  
Șoseaua Iancului, nr. 104

**9 – [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Prof. N. Smochină – General I. Antonescu**

Domnului  
General Ion Antonescu<sup>67</sup>,  
Conducătorul Statului Român

București

---

<sup>66</sup> *Ibidem*, f. 163.

<sup>67</sup> *Ibidem*, f. 205.

Asociația Românilor Transnistrieni, adânc mișcată de apelul Domniei-Voastre adresat ostașilor și poporului român de a sfărâma lanțurile robiei și de a readuce pe toți frații la sânul patriei libere, vă urează deplină izbândă în realizarea acestui ideal național.

Pătrunși de măreția momentului, suntem gata de a servi ca ostași credincioși pentru mărirea țării care va îngloba în viitoarele granițe și pe românii de peste Nistru ce zac în închisori și duc o viață umilită sub jugul de oțel al fiarelor roșii.

Trăiască România de la Tisa până la Bug!

Trăiască Conducătorul Statului Român și al glorioasei noastre armate!

Președinte, N. Smochină  
Secretar General, A. Niculescu

---

București, 1 iulie 1941

Domnule Președinte<sup>68</sup>,

Glasul fraților noștri din străvechile așezări românești dintre Nistru și Bug a găsit răsunet viu și adânc în inima mea.

Armele oștirii române înfrățite cu armata Marelui Reich German, ducând cu ele biruința ocrotitoare a dreptății, vor asigura mult încercatului românism transnistrian deplinătatea mântuitoare a unei vieți naționale statornic și îndelung așteptate.

Mulțumesc călduros Asociației Românilor Transnistrieni pentru simțămintele patriotice și pentru bunele urări făcute în ceasul pornirii războiului sfânt al dezrobirii fraților și al reîntregirii hotarelor.

General Antonescu

Domniei-Sale  
Domnului N. P. Smochină  
Președintele Asociației Românilor Transnistrieni

București

**10 – [23 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Mitropolitul Ardealului Nicolae – General I. Antonescu**

---

<sup>68</sup> *Ibidem*, f. 204.



Domnului  
General Ion Antonescu<sup>69</sup>,  
Conducătorul Statului

București

Sibiu

Nr. 2412 – 23.6.1941, ora 17,20

Întreg clerul și poporul drept-credincios al Ardealului e străbătut și înfiorat până în adâncul ființei sale de măreția epocală a zilelor ce i le-ați hărăzit – cu tot sufletul și cu toată puterea lui de sacrificiu – face zid în jurul Conducătorului care a pornit să spele rușinea anului trecut, să scape pe frații noștri de sub jugul barbariei și să împrăștie adunarea vrăjmașilor lui Dumnezeu de pe fața pământului. Dumnezeu este cu noi și cu viteazul nostru Conducător. În numele Crucii, pășiți înainte spre fericirea țării și spre salvarea omenirii.

Nicolae,  
Mitropolitul Ardealului

---

Înalt Prea Sfinției Sale  
Mitropolitului Nicolae al Ardealului<sup>70</sup>

Sibiu

Mulțumesc clerului și Românilor ardeleni pentru calda mărturie a simțămintelor patriotice, exprimate prin telegram Înalt Prea Sfinției Voastre, față de războiul sfânt în care fiii tuturor ținuturilor românești luptă biruitor pentru reîntregirea Patriei și pentru dezrobirea fraților răpiți.

General Antonescu

**11 – [23 iunie 1941] – Dr. W. Filderman și D. Rosenkrantz  
către Ion Antonescu<sup>71</sup>**

Acum, când glorioasa armată a țării este mobilizată pentru a recuceri provinciile pierdute, într-un gând și o simțire, populația evreiască Vă roagă să binevoiți a-i reda onoarea de a-și apăra țara. Urmașii veteranilor din războiul pentru independență, veteranii, frații și copiii veteranilor din războiul independenței, Balcanic și întregire, ca și toți ceilalți evrei însuflețiți de cel mai curat patriotism, așteaptă să-și jertfească pe altarul patriei viața lor.

---

<sup>69</sup> *Ibidem*, f. 177.

<sup>70</sup> *Ibidem*, f. 175.

<sup>71</sup> Idem, fond PCM – SSI, dosar 109/1941, f. 32.

Nădăjduind că veți binevoi a da curs dorințelor unanime ale populațiunii evreiești, vă rugăm, Domnule General, să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,  
Dr. W. Filderman

Secretar General,  
D. Rosenkrantz

Domniei Sale  
General Ion Antonescu,  
Conducătorul Statului și Președinte  
al Consiliului de Miniștri

**12 – [24 iunie 1941] – Schimb de telegrame  
Prof. M. Manoilescu – General I. Antonescu**

Domnului  
General Antonescu<sup>72</sup>,  
Conducătorul Statului

I. C. Brătianu  
Nr. 9 – 24.6.1941, ora 8

Rezultatele diplomatice și politice rezezi și strălucite obținute de Domnia-Voastră personal trezesc admirația bucuroasă a oricărui român și mai ales a acelor care au fost cei dintâi să cunoască și să sufere greșelile unui trecut atât de împovăraător. Dumnezeu va fi alături de Dv. și pe câmpul de bătălie, unde veți desăvârși opera Domniei-Voastre de reparator al istoriei și de izbăvitor al umilințelor neamului.

Profesor Mihail Manoilescu

---

Domnului  
Profesor M. Manoilescu<sup>73</sup>

Str. Viilor, nr. 44  
București

Vă mulțumesc călduros pentru bunele sentimente.

General Antonescu

**13 – [24 iunie 1941] – Schimb de telegrame**

---

<sup>72</sup> Idem, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 233.

<sup>73</sup> *Ibidem*, f. 231.

## General Ștefan Panaitescu – General I. Antonescu

Domnului General  
Ion Antonescu<sup>74</sup>,  
Conducătorul Statului

Loco

București  
Nr. 024919 – 24.6.1941, ora 11, 40

Declarându-se război, ca fost ostaș, pun din nou la dispoziția Țării serviciile mele pentru reîntregirea României în hotarele ei firești. Izbândă deplină și cu multă sănătate să vă ajute Dumnezeu.

General Ștefan Panaitescu

---

Domnului  
General Ștefan Panaitescu<sup>75</sup>

București,  
Str. Cobălcescu, nr. 38

Mulțumiri pentru mărturia simțirii Dv. patriotice și pentru urările ce-mi adresați.

General Antonescu

### 14 – [28 iunie 1941] – Telegrama unui grup de bucovineni adresată Generalului I. Antonescu

Generalul  
Ion Antonescu<sup>76</sup>,  
Conducător al Statului Român și al  
Oștirilor Aliate

București

Sibiu  
Nr. 3524 – 28.6.1941, ora 19,30

---

<sup>74</sup> *Ibidem*, f. 215.

<sup>75</sup> *Ibidem*, f. 213.

<sup>76</sup> *Ibidem*, f. 271-274.

Astăzi se împlinește un an de când urgia roșie și neomenia comunistă au cotropit Basarabia și Bucovina. Fiii Bucovinei, adunați la Catedrala din Sibiu, înfrățiți cu pribegii Basarabiei și Ardealului, înalță fierbinți rugăciuni de mulțumire și de biruință pentru Neam și Țară. Vă fericesc că ați tras sabia sfântă a Țării și că o purtați cu vitejie. Suntem cu toate vrerile alături de Armata noastră, nădejdea și paza ființei și credinței și înălțărilor românești.

Rugăm să ne știți gata de jertfa supremă ascultând poruncile Dv.

(ss) Profesor universitar Al. Procopovici, Al. Hurmuzachi, Eugen Grigorcea, Prof. Teodor Bălan, Prof. Silvia Bălan, Elena Flondor, Prof. N. Tcaciuk-Albu, Prof. I. Tarnavski ș.a.

**15 – [28 iulie 1941] – Schimb de telegrame  
Regele Mihai I – General I. Antonescu  
prilejuit de atingerea Nistrului**

Domnului  
General Ion Antonescu<sup>77</sup>,  
Conducătorul Statului și  
Comandantul de Căpetenie al Forțelor Româno-Germane  
- Pe zonă -

Castelul Peleş

Nr. 115 – 27.8.1941, ora 22

Cu adâncă bucurie am văzut că vitezele trupe româno-germane au alungat peste Nistru armatele comuniste și au reîntregit pentru vecie Țara Moldovei. Pentru modul strălucit cu care, în calitate de Comandant de Căpetenie al Forțelor Româno-Germane, ați pregătit și condus operațiile care au asigurat victoria trupelor noastre în această campanie, cât și pentru bravura și exemplul personal prin care ați însuflețit, zi de zi, avântul eroic al trupelor, vă confer Ordinul Mihai Viteazul clasa a II-a.

Dorința Mea este să înmânez insignele Ordinului în Basarabia în fața trupelor pe care le-ați dus la glorie.

MIHAI R.

---

<sup>77</sup> *Ibidem*, f. 14.



Majestății Sale Regelui<sup>78</sup>

Castelul Peleş

Predeal

31 iulie 1941, ora 8,00

Mulțumesc cu adâncă recunoștință Majestății Voastre pentru această prețuire și deosebită cinstire. Ea se cuvine însă în primul rând Armatei. De aceea, Vă rog respectuos, Sire, să începeți cu cei din linia I-a și să mă lăsați pe mine la urmă, fiind sigur de înalta Majestății Voastre acceptare. Vă voi ruga să reveniți în curând pe teatrul de luptă unde voi aduna eroii germani și români pentru a-i prezent Majestății Voastre.

GENERAL ANTONESCU

---

<sup>78</sup> *Ibidem*, f. 15 verso – 16.

## ROMÂNII ȘI STALINGRADUL

Problema, în ciuda faptului că arhivele interne și externe păstrează și invită la cercetarea unor materiale extrem de bogate despre evenimentele de la Cotul Donului din 1942/1943, că nu mai funcționează cenzura de partid, iar literatura de specialitate și lucrările de memorialistică cuprind referințe și comentarii deosebit de numeroase și semnificative, unele chiar șocante, se află – cu unele excepții, asupra cărora revenim mai jos – prea puțin în atenția studioșilor noștri. Oricum, irelevant în raport nemijlocit cu importanța episodului Stalingrad în desfășurarea conflagrației mondiale din 1939-1945 și, implicit, pentru destinul României, comparativ, de pildă, cu substanța *Rapoartelor Wiesel* și *Tismăneanu*, suficient de prea-mediatizate și fabricate de așa-zise comisii internaționale, dar fără rezultatele științifice scontate în raport cu cheltuielile statului român și propaganda subsecventă. Deopotrivă, nu se poate neglija nici un alt aspect care, în funcție de desfășurările planetare după prăbușirea Imperiului Roșu în 1991, aduce în discuția cercetătorilor suficiente temeuri<sup>1</sup> referitoare nu la rostul Stalingradului ci al victoriei finale înseși din 1945 pentru U.R.S.S.?! În același timp, nu se neglija nici faptul că, în funcție evoluția ostilităților generale, s-a pus și a redevenit obsesivă întrebarea: Ce au căutat trupele române, la comanda Mareșalului Antonescu, până la Stalingrad? Numai că, de data aceasta, schimbând ce-i de schimbat, de bună seamă s-ar putea insista: Dar de ce până la Bagdad și de ce până la Kabul?

După cum este cunoscut, la „procesul” intentat echipei „marilor criminali de război” în frunte cu Ion Antonescu de către „Tribunalul Poporului” din București (mai 1946) Mareșalul a trebuit să se refere nu o singură dată la episodul Stalingrad. Și aceasta în urma „capcanelor” întinse de președintele „Tribunalului”, Alexandru Voitinovici, ori de acuzatorii publici – Vasile Stoican și Dumitru Săracu<sup>2</sup>. Spre exemplificare, reținem din intervenția lui Vasile Stoican: „*Dacă [Antonescu] nu avea intenția de a ocupa teritoriile U.R.S.S.-ului, ce a căutat cu trupele române până la Stalingrad?*”<sup>3</sup> Replica acuzatului, pe un ton hotărât și cu exemplificări din istoria conflictelor militare celebre,

---

<sup>1</sup> Cf. Dmitrii Vinter, *Počemu Stalin proigral vtoruju mirovoju voinu?*, Moskva, Iauza-Press, 2009, p. 146 și urm.

<sup>2</sup> Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, III, Craiova, Editura Hellios, 2002, p. 45.

<sup>3</sup> Apud M.-D. Ciucă, ed., *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, I, București, Editura Saeculum/ Editura Europa Nova, 1995, p. 204 (interogatoriul ex-mareșalului în ședința publică din 6 mai 1946).

inclusiv a celui tocmai încheiat, s-a dovedit excelentă, întru totul la înălțimea momentului:

„ ION ANTONESCU: *Domnule Președinte, când o țară s-angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă până în fundul pământului pentru ca să distrugă forțele inamici, să câștige războiul. Este un principiu capital de conducerea strategică a operațiunilor militare, care s-a aplica de la romani și până astăzi. Căutați în istoria secolelor și veți vedea că nimeni nu s-a oprit la frontieră, ci a mers acolo unde a putut să distrugă armatele. Când Hanibal a fost bătut în Italia, Scipione s-a dus după el în Africa, Spania, în Africa l-a distrus la Zamma și a distrus Cartagina. Napoleon a fost până la Moscova. Alexandru I al Rusiei a fost până la Paris, pe urmă. Rușii au fost de atâtea ori până la ...* (Înterupt).

PREȘEDINTELE: *Dați o explicație de rațiune militară.*

ION ANTONESCU: *Da. Rațiune militară și numai rațiune militară. Și nu se poate opri. Și răspunsul cel mai bun care vi-l dau este că, atunci când s-a intrat în a doua fază a războiului [septembrie 1944], pentru cucerirea Transilvaniei de Nord, Ardealului de Nord, armatele române nu s-au oprit la frontieră, au mers până în inima Europei, până la Viena, mi se pare, și până la Budapesta.*

PREȘEDINTELE: *Da*”<sup>4</sup>.

**Războiul din Est** al României a fost de la un capăt la altul (22 iunie 1941 – 23 august 1944) UNUL GLOBAL ȘI TOTAL, dar, mai presus de orice, UNUL NAȚIONAL, DE ELIBERARE ȘI SALVGARDARE A EXISTENȚEI ȘI VIITORULUI STATULUI ȘI NAȚIUNII ROMÂNE, chiar dacă alături de aliați incomozi precum Germania, Italia ș.a. Nu ignorăm în context că problema în atenție s-a impus pe planul desfășurării celui de-al doilea război mondial în ansamblu în urma cotiturilor militare decisiv, toate defavorabile Axei Berlin-Roma-Tokio, survenite cvasi-concomitent pe fronturile din Pacific-Africa de Nord-Europa, la Midway, El Alamein și Stalingrad. Dacă anterior sfârșitului anului 1942 și debutului lui 1943 între forțele Puterilor Axei și cele ale Națiunilor Unite de pe principalele teatre de operațiuni se ajunsese oarecum la o stabilizare a fronturilor, în urma succeselor de proporții ale Aliaților la Midway, El Alamein și Stalingrad echilibrul – și așa fragil până atunci – a fost cu totul răsturnat, chiar definitiv, fără nici o posibilitate în continuare, deci, pentru ca Germania și aliații ei, inclusiv România, să-și mai revină. Gruparea Axei, din acel moment, s-a situat tot mai categoric în rândul învingșilor, pe când, dimpotrivă, Aliații s-au profilat drept învingători. Reputatul istoric francez al conflagrației din 1939-1945, care a fost prof. Henri Michel, a consemnat în excelența-i sinteză că momentul 1942-1943 a trasat bisectoarea ultimei conflagrații planetare<sup>5</sup>.

---

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 204-205.

<sup>5</sup> Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, I, Paris, PUF, 1968, p. 407 și urm.



Încă din cursul evenimentelor dar, mai cu seamă, după aceea, astăzi deopotrivă, în perspectiva timpului ce ne desparte de anii 1942-1943 și în baza tonelor de documente descoperite în arhive, majoritatea istoricilor consacrați sau comentarii militari de prestigiu s-au pronunțat categoric în privința semnificației majore a bătăliei de la Stalingrad<sup>6</sup> în derularea ostilităților generale. În acest sens, Arnold J. Toynbee, B. H. Liddell Hart, Kurt von Tippelskirch, Henri Michel, Andreas Hillgruber, Eddy Bauer, Raymond Cartier, J. F. C. Fuller, Pierre Renouvin, A. A. Greciko și colaboratorii, Hans-Adolf Jacobsen, J.-B. Duroselle, Percy Ernst Schramm, William L. Shirer, K. D. Erdmann ș.a.<sup>7</sup> au optat pentru un „verdict” în sensul că Stalingradul – inaugurând seria cotiturilor care au prevestit prăbușirea obligatorie a celui de-al III-lea Reich, a lui Hitler și a aliaților sau sateliților săi, inclusiv România – a marcat tragedia Germaniei în conflictul din 1939-1945<sup>8</sup>. România, gravitând aidoma unui satelit în orbita *Axei* Berlin-Roma-Tokio în perioada noiembrie 1940 – august 1944<sup>9</sup>, a suportat în egală măsură consecințele eșecului din 1942-1943, ceea ce, indiscutabil, explică „preferințele” ulterioare ale istoricilor pentru investigarea temei respective<sup>10</sup>, reținând în context dintre contribuțiile relevante:

- Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*<sup>11</sup>;
- Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit: Mareșalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit)*<sup>12</sup>;

---

<sup>6</sup> Pentru detalii, cf. *supra* capitolul I/1 – *Relații și desfășurări internaționale*.

<sup>7</sup> Cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România*, p. 143 și urm.

<sup>8</sup> K. D. Erdmann, *Die Zeit der Weltkrieg*, Stuttgart, Klett-Cotta, 1978, p. 563 și urm.

<sup>9</sup> Vezi Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, I-III, Ploiești-R. Vâlcea-Iași, 2005-2008; 3 vols., ediția a II-a anastatică, Iași, Tipografia Moldova, 2010.

<sup>10</sup> Cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 164 și urm.

<sup>11</sup> București, Editura Publiferom, 1999 (ediție Alexandru V. Diță).

<sup>12</sup> București, Editura Machiavelli, 1996 (ediție Stelian Neagoe).



- Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice (22 iunie 1941-23 august 1944)*, ediția a IV-a<sup>13</sup>;
- Alesandru Duțu, capitol în ultimul Tratat de Istorie al Academiei Române<sup>14</sup>;
- Idem, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*<sup>15</sup>;
- Idem, coordonator, *Golgota Estului (iulie 1942 – martie 1944)*<sup>16</sup>, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000;
- Idem, capitol în *Enciclopedia Armatei României*, editori Marian Moșneagu și colaboratori, București, Editura CTEA, 2009, p. 867-896.
- Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepa Calmucă*<sup>17</sup>;
- Jürgen Förster, *Stalingrad: Risse im Bündnis 1942/43*<sup>18</sup>;
- Idem, *Stalingrad: Ereignis-Wirkung-Symbol*<sup>19</sup>;
- Mihail Vasile-Ozunu, Petru Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în Bătălia de la Stalingrad*<sup>20</sup>;
- Ion Grosu, *Memoriile unui ofițer de informații*<sup>21</sup>
- Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*<sup>22</sup>;
- Antony Beevor, *Stalingrad*<sup>23</sup>;
- *Memorialistica*, incluzând lucrările unora dintre foștii „actori” români (C. Argetoianu, Grigore Gafencu, Mihai Antonescu, Al. Cretzianu, Gheorghe Barbul, C. Pantazi, Ion Gheorghe, G. Magherescu, Radu R. Rosetti, Ion Mihalache, Ion Hudiță, Ion V. Emilian ș.a.)<sup>24</sup> ori străini ai dramei din 1942-1943 (Erich von Manstein, Friedrich Paulus, Walter Warlimont, Wilhelm Adam, Hans Doerr, G. K. Jukov, A. M. Vasilevski, A. I. Eremenko, A. A. Greciko, S. S.

---

<sup>13</sup> Iași, Fides, 1998 (edițiile precedente: Madrid – 1965, 1986; Iași – 1997).

<sup>14</sup> *Istoria Românilor*, IX, *România 1940-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 259-275.

<sup>15</sup> București, Editura Enciclopedică, 2000.

<sup>16</sup> Precedentele volume din această serie intitulată *Armata Română în al doilea război mondial: Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei* (22 iunie – 26 iulie 1941), București, 1999; *Pe Țărmul Nord-Pontic (17 iulie 1941 – 4 iulie 1942)*, București, 1999.

<sup>17</sup> București, Editura Militară, 1992.

<sup>18</sup> Freiburg, Verlag Rombach, 1975.

<sup>19</sup> München-Zürich, Piper, 1992.

<sup>20</sup> București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

<sup>21</sup> București, Editura Militară, 2009.

<sup>22</sup> Ediția I, Iași, Tipo Moldova, 2009.

<sup>23</sup> București, Editura RAO, 2009 (traducere).

<sup>24</sup> Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 44 și urm.; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, CICE, 1995, p. 93 și urm.

Biriuzov, V. I. Ciukov ș.a.)<sup>25</sup>. Să reținem că relatările acestora s-au aflat în atenția unor specialiști din prestigiu internațional ai războiului (Andreas Hillgruber<sup>26</sup>, Henri Michel, J.-B. Duroselle, Keith Hitchins), după cum și a unor comentatori mai puțin cunoscuți<sup>27</sup>.



### Eugen Cristescu – Directorul SSI-ului, „Omul din umbră” al Mareșalului

- *Jurnalul de război (Kriegstagebuch)* al Înaltului Comandament German (OKW) din anii 1939-1945, editat de faimoșii Percy Ernst Schramm și Helmuth Greiner (ediția a II-a, 8 volume, 1982)<sup>28</sup>, un document fundamental pentru istoria Războiului din Est la care am apelat cu mare folos pentru volumul I al *Jurnalului* al Mareșalului Ion Antonescu<sup>29</sup>.

---

<sup>25</sup> Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 44 și urm.

<sup>26</sup> Cf. îndeosebi Andreas Hillgruber, *Südost-Europa im zweiten Weltkrieg. Literatur-bericht und Bibliographie*, Frankfurt am Main, 1962.

<sup>27</sup> Vezi Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004; Gavin Bowd, *Memoria războiului 1941-1945. Campaniile din Est și din Vest ale Armatei Române în scrieri ale contemporanilor*, traducere, București, Editura Pro Historia, 2006.

<sup>28</sup> Ediția I, însumând peste 6 600 pagini, Frankfurt am Main, 1961-1965.

<sup>29</sup> Cf. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, eds., *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu*, I, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

- Generalul Horvath:

"Sunt pe străzile în fața și în spatele meu  
au pierdut armă, stivă de pământ, toate jupăite".

- Generalul Haffke:

"Furtorul a plecat la amantă și are să  
adapteze cel ce are cea mai mare valoare".

- Generalul Haffke:

"Nu se odihnesc cu transporturile erau înafri-  
citate și s'ar fi retras în Septembrie laia trupă  
din Garmas și laia Haffke, s'ar fi năvălit  
multe rezerve, un front mare și se adăptă războiul.

"Scopul războiului este distrugerea forțelor  
russe. Nici rezerve sovietice distrugere nu este pos-  
sibilă. În front de 1800 km. se rape ori unde.

- Generalul Haffke:

"Distrugerea Caucasului a fost început din motive  
de politică externă.

- Generalul Horvath:

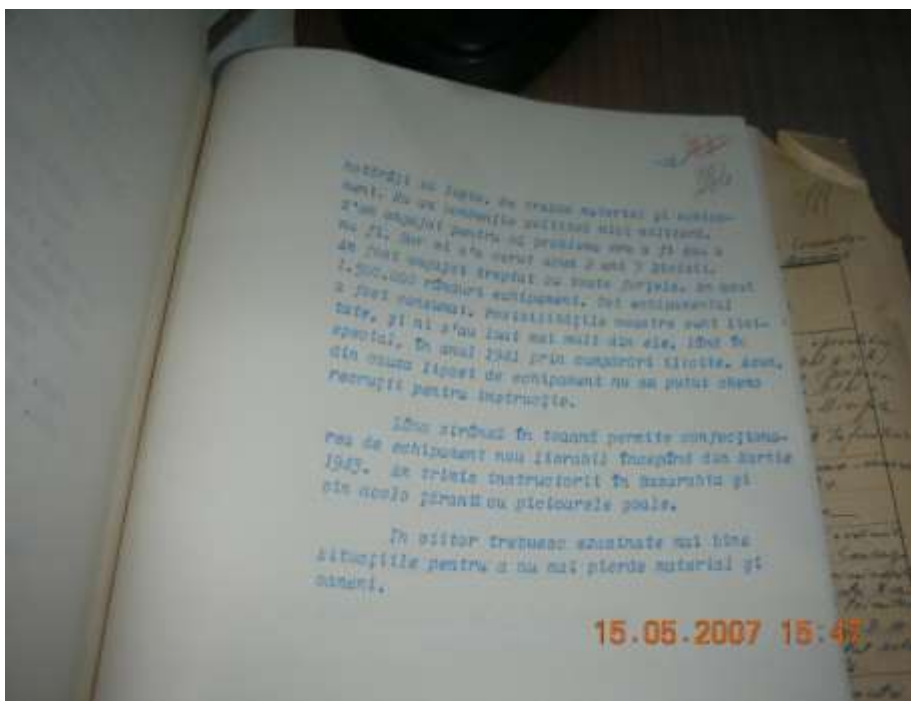
"Prefer să pierd pe tablou politic și să  
câștig pe cel militar. Înșers este catastrofa.

"Dorace de 40 de ani să fac o armată cum o  
Hausem. Dar nu mă dau bătut. Trebuie să fac altă  
armată. Nu mă se dau material, odată este chiar inter-  
esul Germaniei ca România să aibă o armată puter-  
nică.

"Eu nu părăsesc țara, dar cu bușele goale  
nu trimes soldații la luptă și trebuie să găsesc cu  
cine și încotro merg în război. Moralul armatei nu e  
adunat pentru că fiecare gite or înșersă o  
victorie rusească și toți soldații români sunt

..\*\*..

15.05.2007 15:47



Sursa: ANIC, fond PCM – CM, dosar 178/1942

Cu referire la Stalingrad, sub raportul strict al informațiilor și al sistematizării datelor, trebuie să precizăm că, după schița de sinteză militară datorată încă din 1945 generalului de armată Petre Dumitrescu, ilustrul comandant al Armatei 3 Române pe tot parcursul Războiului din Est, se impun cu prioritate atenției cele două monografii menționate ale istoricilor Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, Mihail Vasile-Ozunu și Petru Otu, ca și lucrările prof. Alesandru Duțu. Aceștia au beneficiat în prima ordine de avantajele investigării arhivelor militare interne. În ceea ce ne privește, studiile noastre au cuprins materialele înglobate în fondul Președinției Consiliului de Miniștri/Cabinetul Militar (PCM-CM), depozitat la Arhivele Naționale ale României, Arhivele Istorice Centrale din București (ANIC), pe tema în discuție fiind deosebit de relevante dosarele: 65/1942; 70/1942; 130/1942; 157/1942; 164/1942; 167/1942; 168/1942; 171/1942; 178/1942; 395/1942; 460/1942; 477/1942; 104/1943; 107/1943; 323/1943; 324/1943 și 328/1943. La rândul lor, dintre acestea se disting materialele adunate de membrii Biroului 3 al Cabinetului Militar (sub comanda căpitanului George Magherescu, viitorul biograf al Mareșalului) în vederea redactării după Războiul Mondial a necesarei *Istории* a Campaniei din Est; în acest context, facem trimitere anume la următoarele „dosare speciale”: Dosar 2: – *Documente operative. I.IX.1942 – I.II.1943, I: Armata a 3-a – Bătălia defensivă din Cotul Donului: – Pregătirea*

bătăliei; *Desfășurarea operațiunilor: – Pe timpulătăliei; – Dupăătălie*<sup>30</sup>; Dosar 9: – *Documente operative. 1.IX.1942 – 1.II.1943, II: Desfășurarea operațiunilor la Armatele 3 și 4 Române: – Pregătireaătăliei; Desfășurarea operațiunilor: – Pe timpulătăliei; – Dupăătălie*<sup>31</sup>; Dosar 4: *Grupul „General Lascăr”*: *Ordine – Rapoarte – Scrisori*<sup>32</sup>; Dosar 5: *Raporturile dintre Comandamentele Germane și Române – Armata a 3-a și Armata a 4-a și Caucaz*<sup>33</sup>; Dosar 7: *Operațiunile Armatei 3 și Armatei 4: Forțele amice și inamice. Hărți și schițe (vezi, mai jos, foto)*<sup>34</sup>. Toate documentele sunt, lucru afirmat și dovedit, pilduitoare, absolut necesare pentru scrierea istoriei celui deal doilea război mondial. Cu titlu de exemplu, ne oprim asupra unora dintre ele: 1) decizia Mareșalului Antonescu și directiva Cabinetului Militar către Marele Stat Major Român din 19 august 1942 privind angajarea trupelor române în campania din Sud-Estul U.R.S.S. (vezi, mai jos, foto); 2) textul întrevederii general Hauffe – Mareșal Antonescu, București, 29 decembrie 1942, comentarii și concluzii pe marginea evenimentelor militare din zona Stalingradului după 19-20 noiembrie 1942 (vezi, mai jos, foto); 3) textul Studiului rezumativ din martie 1943 privind analiza informațiilor/contrainformațiilor inamicului (Armata Roșie) din zona Stalingradului în perioada noiembrie 1941 – februarie 1943 (vezi, mai jos, foto și comentariile noastre); 4) informații referitoare la extinderea activității SSI-ului pe Frontul de Est (vezi, mai jos, foto – harta operațiunilor informative/contrainformative).

Este locul, indiscutabil, să stăruim asupra unor probe relevante. Astfel, la 22 noiembrie 1942, orele 18,45, colonelul Rudeanu a transmis Cabinetului Militar al Mareșalului comunicarea tocmai sosită privind situația exasperată a Grupului „General M. Lascăr” încercuit la Cotul Donului: „*Lascăr arată că trebuie luată o hotărâre imediată. Dacă nu se ia imediat, rezistența și străpungerea sunt imposibile. S-a arătat acest lucru și la frați [germanilor]*”<sup>35</sup>. Colonelul Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar, l-a înștiințat imediat pe Mareșal, astfel că, tot în seara de 21 noiembrie 1942, orele 21,30, era în măsură să informeze Marele Cartier General Român în privința deciziei lui Antonescu: 1) să se întreprindă acțiuni pentru ieșirea din încercuire, dar în acord cu Comandamentul Grupului de Armate „B”; 2) un mesaj personal pentru militarii români rămași în încercuire: „*Transmiteți tot gândul meu tuturor bravilor și bunilor români, care luptă pentru cauza Neamului*”<sup>36</sup>.

---

<sup>30</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 164/1942.

<sup>31</sup> Idem, dosar 171/1942.

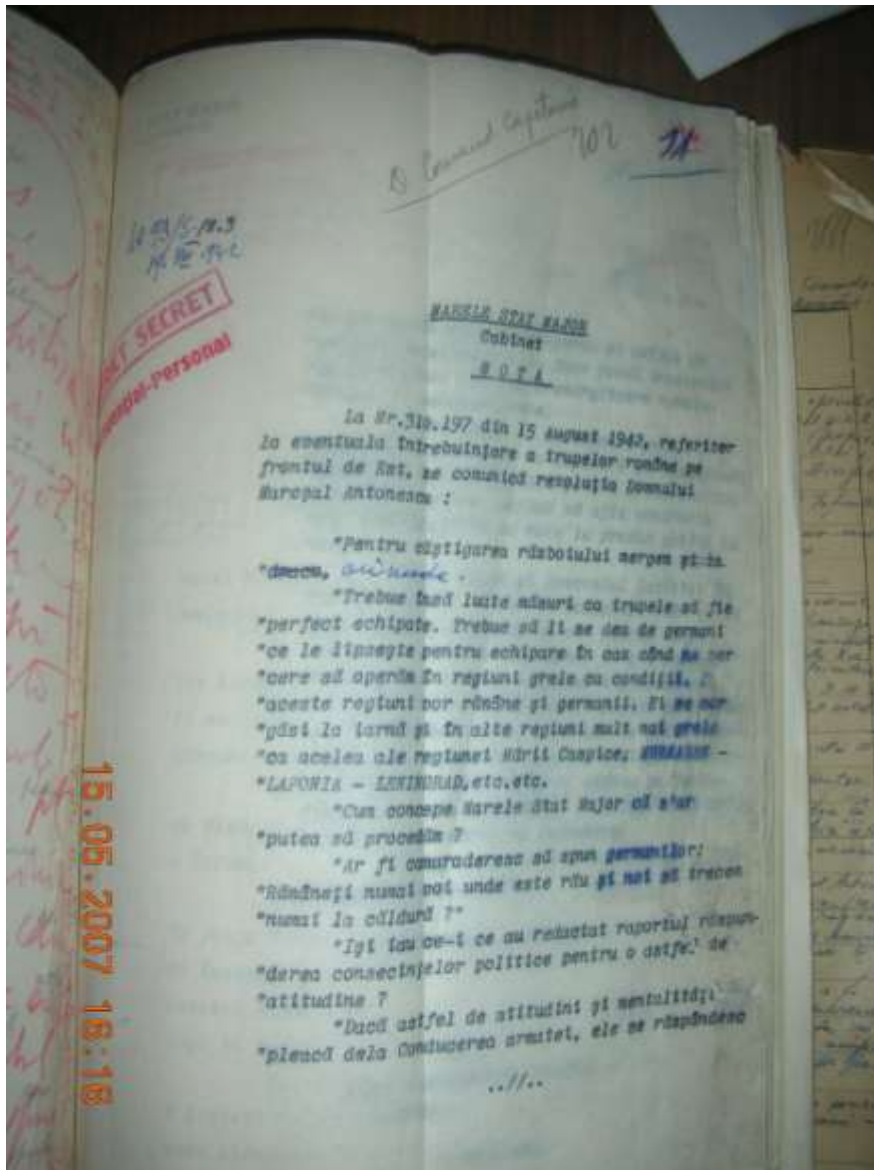
<sup>32</sup> Idem, dosar 168/1942.

<sup>33</sup> Idem, dosar 178/1942.

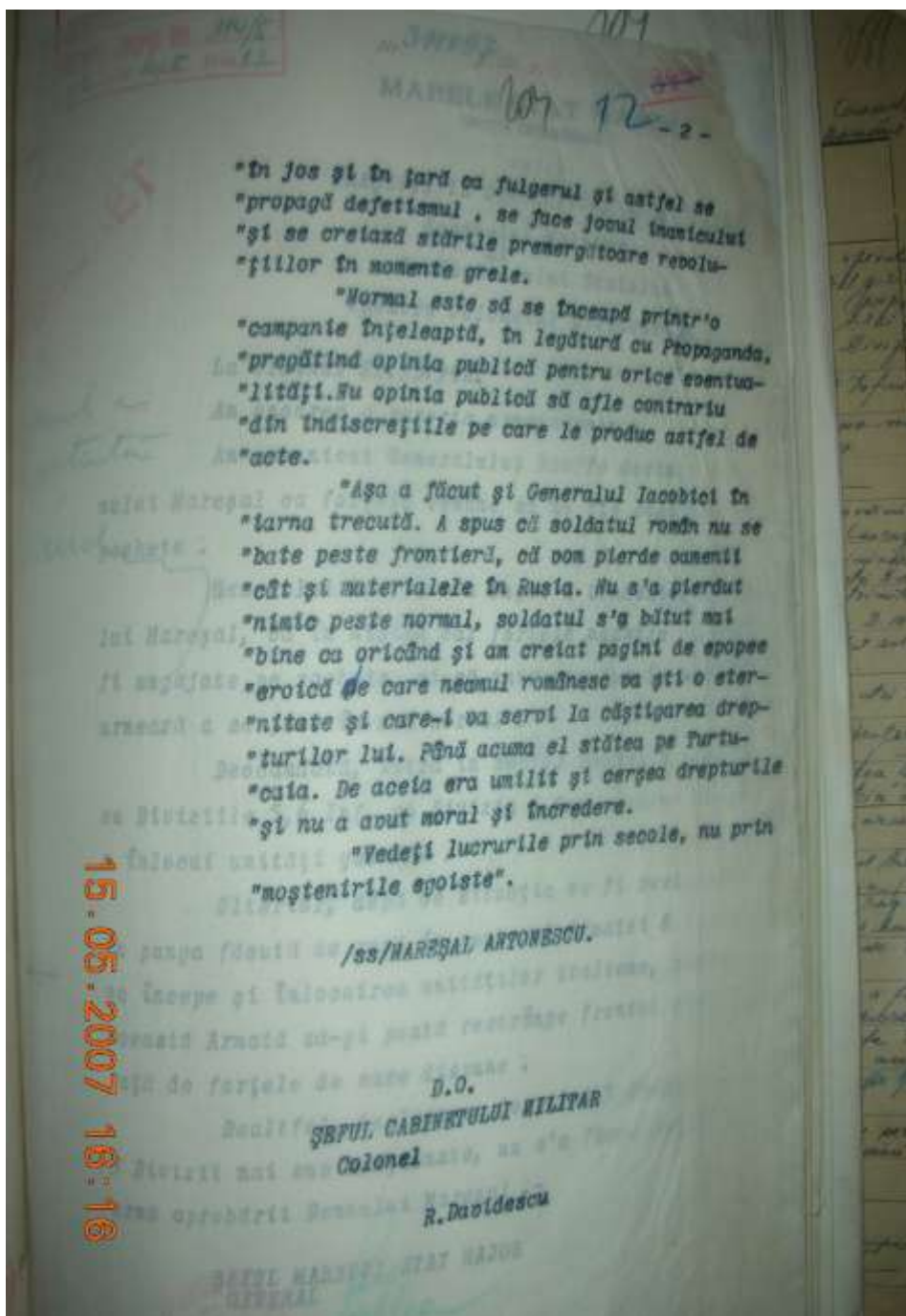
<sup>34</sup> Idem, dosar 167/1942.

<sup>35</sup> Idem, dosar 168/1942, f. 29.

<sup>36</sup> *Ibidem*, f. 31.



**PENTRU ROMÂNIA, EPOPEEA STALINGRADULUI  
A DEBUTAT PRIN DECIZIA MAREȘALULUI ION ANTONESCU**  
15 august 1942: Rezoluția privind angajarea trupelor române  
în operațiunile din Sud-Estul U.R.S.S. pe direcțiile Stalingrad și Caucaz.  
Motivarea campaniei și îndemnul final:  
<<Vedeți lucrurile prin secole, nu prin moștenirile egoiste>>!



Sursa: ANIC, fond PCM – CM, dosar 178/1942

În ceea ce o privește, România, în urma condițiilor prilejuite de evenimentele de la Stalingrad, în care trupele sale (Armatele 3 și 4) au fost profund implicate și afectate, s-a preocupat să-și conserve forțele pentru



încleștările supraomenești care trebuiau să vină. În consecință, Mareșalul Antonescu, netăgăduit tactician și strateg din elita *Lorzilor războiului din 1939-1945* în ansamblu, avea să fie literalmente absorbit după 19-20 noiembrie 1942 – așa după ne mărturisește un memorialist al epocii – de gândul că pe Frontul de Est „*România trebuia să înceapă să se concentreze pentru a nu pierde războiul său*”<sup>37</sup>. Un alt memorialist celebru, Gheorghe Barbul, mărturisea că, în perspectiva eșecului forțelor *Axei* la Stalingrad după ofensiva Armatei Roșii din 19-20 noiembrie 1942, „camaraderia între *Wehrmacht* și armatele celorlalte națiuni era îngropată sub dărâmăturile ofensivei eșuate”<sup>38</sup>.

Epopoea Stalingradului a cuprins mai multe episoade distincte<sup>39</sup>. După succesele și nerealizările din Est din 1941 (imposibilitatea *Wehrmachtului* de-a captura Moscova și Leningradul), pentru Înalțul Comandament German (*OKW-ul*) a devenit evident că în 1942 acțiunile ofensive proiectate trebuiau să aibă în vedere obiective sau zone limitate<sup>40</sup>. Tocmai de aceea, Directiva de război nr. 41/5 aprilie 1942 a lui Adolf Hitler avea să concentreze efortul principal al *Wehrmachtului* și al trupelor aliate împotriva Armatei Roșii în zone de Sud-Est a U.R.S.S., mai precis înspre Stalingrad și Caucaz. Atingerea acestor obiective, corelate la mare distanță și în timp cu ofensiva germano-italiană din Africa de Nord, viza nu numai capturarea și deposedarea inamicului de rezervele sale de petrol esențiale, dar avea și alte rosturi preponderent economice (ocuparea Stalingradului, centru industrial de prima mărime al U.R.S.S.), politice (capturarea orașului purtând numele liderului sovietic în persoană), paralizarea circulației pe Volga, Don și în bazinul Mării Caspice, distrugerea unei zone militare de maximă însemnătate pentru inamic, toate acestea ca „premisă” pentru reluarea, ulterioară, a atacului pe axul principal – Moscova, care trebuia să marcheze prăbușirea totală și definitivă a U.R.S.S. în război. Ofensiva trupelor *Axei* în Sud-Est a început la 28 iunie 1942 (operațiunea „Blau”, iar, după două zile, „Braunschweig”), fiind încredințată Grupului de Armate „Sud”, aflat sub comanda Feldmareșalului Fedor von Bock. Acesta dispunea de șase armate, dintre cele mai bune ale *Wehrmachtului* (respectiv Armatele 2, 6, 11 și 17 Infanterie și Armatele 1 și 4 Tancuri), care, pe parcurs, aveau să fie „întărite” cu trupe ale statelor aliate ori satelite (Armata 8 Italiană, Armata 1 Ungară și

---

<sup>37</sup> Larry Watts, *În serviciul Mareșalului. Mareșalul Ion Antonescu văzut de un ofițer din Cabinetul său Militar, ca urmare a întrevederilor avute cu ...*, II, München, Jon Dumitru Verlag, 1985, p. 43.

<sup>38</sup> Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu: Al III-lea om al Axei*, ediție V. F. Dobrinescu, București, Editura Pro Historia, 2001, p. 147.

<sup>39</sup> Retrimitem la cap. I/1 al prezentului volum; Gh. Buzatu, coordonator, *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și Contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 159 și urm.

<sup>40</sup> Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 110.



armatele 3 și 4 Române)<sup>41</sup>. Ofensiva s-a desfășurat în condiții relativ bune pentru început, adică până în momentul în care s-a produs o acerbă confruntare germano-sovietică pentru orașul Voronej pe Don, după care a survenit intervenția neașteptată și neinspirată a lui Hitler în desfășurarea operațiunilor din Sud-Est. Ceea ce avea să determine pe cei mai de seamă istorici și comentatori militari ai conflictului mondial să atribuie Führerului o responsabilitate enormă pentru eșecul previzibil al Campaniei din Răsărit. În mod concret, la 9 iulie 1942, deci în plin efort ofensiv spre Stalingrad, OKW-ul, la inspirația lui Hitler, decise divizarea Grupului de Armate „Sud”, în funcție de cele două obiective repartizate fiecăreia dintre marile unități noi constituite, respectiv:

- Grupul de Armate „A” (comandant – Feldmareșalul Wilhelm List) era trimis să cucerească Caucazul, având în componență cu precădere forțe germane – Armatele 11 și 17 Infanterie, Armatele 1 și 4 Tancuri, plus două divizii de tancuri desprinse de la Armata 2 Tancuri (cărora le revenea, în cooperare cu Armata 6 și divizii române, asaltul Stalingradului), precum și Corpul de Cavalerie Român (diviziile 6 și 9 Cavalerie, 1, 2 și 3 Munte, 10 și 18 Infanterie).

- Grupului de Armate „B”<sup>42</sup> (comandant – General-colonel, ulterior Feldmareșal, Maximilian von Weichs) i-au rămas în seamă ocuparea zonei Cotul Donului și, în continuare, capturarea Stalingradului. Von Weichs dispunea de forțe germane limitate (Armatele 2 Tancuri și 6), susținute de trupele aliate (Armatele 1 Ungară, 8 Italiană, 3 și 4 Române), insuficient instruite și dotate, motiv pentru care acestea din urmă s-au aflat cu prioritate în vizorul Comandamentului Armatei Roșii în cazul acțiunilor contraofensive proiectate. O atare situație avea să fie confirmată la 19 și 20 noiembrie 1942, când forțele sovietice vor ataca (operațiunea „Saturn”) în sectoarele deținute de Armatele 3 și 4 Române, respectiv la Cotul Donului și, la Sud-Vest de Stalingrad, în Stepa Calmucă.

În cursul ofensivei din 1942, Grupul de Armate „B” al lui von Weichs a purtat, până la 12 septembrie, când s-a declanșat bătălia în și pentru Stalingrad, acțiuni înverșunate pe toate aliniamentele succesive<sup>43</sup>, mai precis:

- între 10 iulie și 7 august luptele s-au desfășurat la Cotul Donului, departe de Stalingrad;

- între 8 și 18 august pentru apărarea exterioară a orașului;

- între 19 august și 4 septembrie pentru zona de apărare mijlocie a orașului și pentru atingerea Volgăi;

- între 4 și 12 septembrie trupele s-au înfruntat chiar pe linia de centură a Stalingradului;

---

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 111-112.

<sup>42</sup> Aflat în subordinea Grupului de Armate „B”.

<sup>43</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 115-

- în sfârșit, perioada 13 septembrie-19 noiembrie a coincis bătăliei angajate în însăși inima Stalingradului.

În acest răstimp, forțele armate române trimise în Sud-Est au ocupat prin luptă două zone:

- Cotelul Donului, pe care s-a stabilit Armata 3 Română (comandant – general Petre Dumitrescu);

- Stepa Calmucă, la Sud-Vest de Stalingrad, a revenit Armatei 4 Române (comandant – general C. Constantinescu-Claps).

Pe de altă parte, în vara-toamna anului 1942, importante forțe române – Corpul 1 Armată (Divizia 2 Munte și Divizia 258 Infanterie) și Corpul de Cavalerie (Diviziile 5, 6 și 9 Cavalerie) – au acționat pentru cucerirea litoralului de est al Mării de Azov și al Mării Negre, forțând apoi spre inima Caucazului, unde au ajuns la sfârșitul lunii octombrie<sup>44</sup>. În acest fel, trupele române au asigurat flancul drept ofensiv al unităților germane din Grupul de Armate „B” care se îndreptau spre Caucaz, zona Ordjonikidze<sup>45</sup>.

Succesele trupelor române nu au fost însă în măsură să-i mulțumească pe Mareșalul Antonescu și pe generalii săi. De altfel, aceștia nu s-au sfiit să le transmită nemților temerile lor, provocate în esență de extinderea peste măsură a liniei frontului, paralel cu imposibilitatea asigurării aprovizionărilor, cu lipsa de interes a OKW-ului pentru constituirea unei veritabile grupări de șoc capabile să respingă viguros orice contraofensivă sovietică; de asemenea, nu se puteau ignora insuficiența dotărilor și încadrărilor celor două armate române, staționate în Cotelul Donului ori în Stepa Calmucă, improprie pentru acțiuni hotărâte, ofensive sau defensive; insuficiența trupelor; deficiențele aprovizionărilor cu hrană și armament greu etc., context în care, după negocieri și preparative care au debutat în august 1942, Grupul de Armate „Mareșal Ion Antonescu”, ulterior „Don”, comandat de Conducătorul Statului Român, n-a mai fost constituit. S-a pretextat „boala” Mareșalului, deși, în mod sigur, evoluția ostilităților au convins OKW-ul, OKH-ul și pe Hitler să renunțe la proiect<sup>46</sup>. Că lucrurile s-au petrecut astfel se va vedea imediat după declanșarea Operațiunii „Saturn” la 19-20 noiembrie 1942, când Hitler avea să decidă, totuși, constituirea Grupului de Armate „Don”, sub comanda Feldmareșalului Erich von Manstein<sup>47</sup>, care însă nu avea să reușească să „degarniseze” Armata 6 a generalului Friedrich Paulus, încercuită la Stalingrad<sup>48</sup>.

---

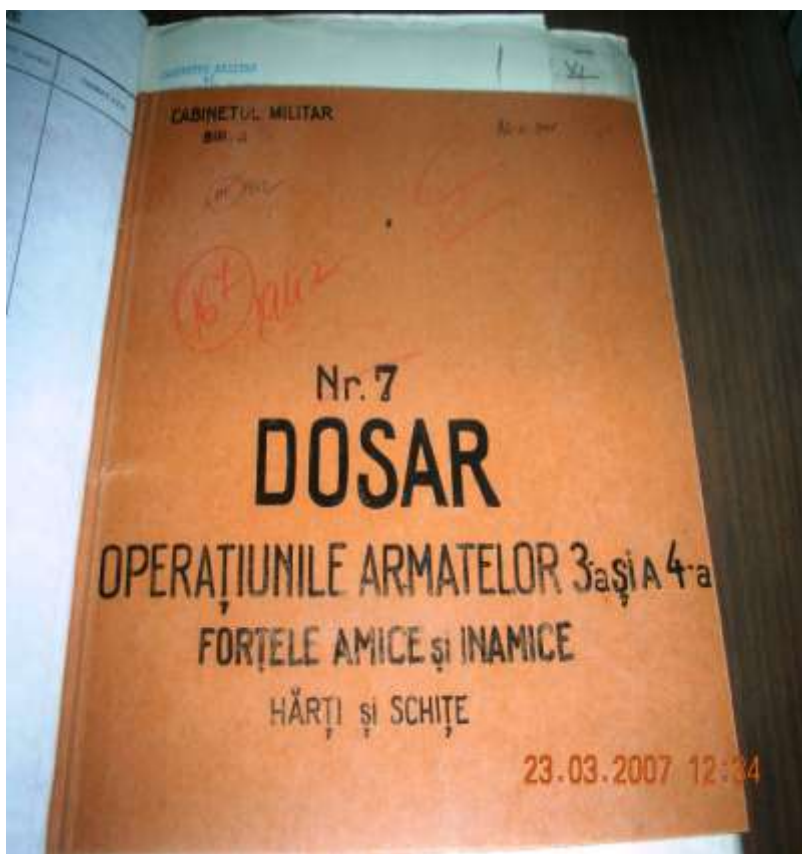
<sup>44</sup> Alesandru Duțu, în *Istoria Românilor*, IX, p. 263-265.

<sup>45</sup> *Ibidem*, p. 265.

<sup>46</sup> Mihail Vasile-Ozunu, Petru Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în Bătălia de la Stalingrad*, p. 98-101.

<sup>47</sup> *Ibidem*, p. 101.

<sup>48</sup> Ofensiva lui von Manstein (operațiunea „Viscolul”) s-a desfășurat în perioada 19-31 decembrie 1942 (Henri Michel, *op. cit.*, I, p. 460-461).



Sursa: ANIC, fond PCM – CM, dosar 167/1942

Referitor la Paulus, acesta, ca memorialist după război, avea să le reproșeze lui Hitler și *OKH*-ului – aidoma într-un acord tacit cu Antonescu și colaboratorii săi – toate deficiențele majore ale campaniei împotriva Stalingradului, și anume: – lipsa de preocupare pentru întărirea flancului stâng al Grupului de Armate „B”; aprecierea nerealistă a resurselor Armatei Roșii, presupunând că retragerea trupelor sovietice din perioada anterioară „Saturnului” ar fi ilustrat apropiata epuizare a forțelor, ceea ce excludea ipoteza oricărui contraatac serios; Hitler și *OKH*-ul încredințaseră *Wehrmachtului* două obiective fundamentale – Stalingradul și Caucazul – la o distanță apreciabilă unul de altul, dar cu un preț inacceptabil – dispersarea forțelor<sup>49</sup>. În adevăr, decizia conducerii militare supreme germane a intervenit în momentul cel mai puțin propice al operațiunilor, adică exact atunci când nu dispersia obiectivelor și trupelor erau recomandabile, ci concentrarea lor, pentru reușita unui asalt viguros pe direcția Stalingradului, cu șanse probabil sporite de succes ...Pe

---

<sup>49</sup> Vezi Maréchal Friedrich Paulus, *Stalingrad*, Paris, Fayard, 1961, p. 222 și urm.

când, evident, împărțirea Grupului de Armate „Sud” în două forțe de șoc – „A” și „B”, cărora li s-au repartizat și mari unități aliate ori satelite – nu era nicidecum preferabilă. Generalul Platon Chirnoagă, participant la evenimente și recunoscut în calitatea-i de istoric competent al faptelor, a insistat cu teamei asupra „greșelii fatale” din 1942<sup>50</sup>. Mai ales că, de partea cealaltă a frontului, Comandamentul Suprem al Armatei Roșii („Stavka”) a intuit imediat eroarea de proporții ai OKW-ului, pregătindu-se intens și declanșând Operațiunea „Saturn” la 19-20 noiembrie 1942 pentru a zăgăzui și nimici pe inamic. În mai puțin de 50 de zile, contraofensiva sovietică a fost încununată de succes, fapt care a agravat proporțiile erorilor germane. Cu atât mai mult, cu cât după 19-20 noiembrie 1942 Hitler n-a acceptat de fel soluția retragerii forțelor *Axei* amenințate a fi încercuite separat și nimicite pe rând, precum, mai ales, în cazul Armatei 6 Germane, blocată în Stalingrad și nevoită să capituleze în urma unei operațiuni speciale sovietice („Inelul”) din 10 ianuarie-2 februarie 1943<sup>51</sup>. Cu același prilej au rămas în încercuire mai multe mari unități române – Divizia 20 Infanterie, Divizia 1 Cavalerie și Detașamentul „Voicu”, pierderile noastre depășind 12 000 de ofițeri, subofițeri și trupă<sup>52</sup>.

În situația creată după 19-20 noiembrie 1942, pentru Antonescu și generalii săi soarta Armatei 3 și 4 Române implicate în operațiunile desfășurate în Cotelul Donului și în Stepa Calmucă a devenit de maximă însemnătate. Erau în discuție asigurarea apărării, limitarea pagubelor în oameni și materiale, asigurarea condițiilor pentru ieșirea din încercuire etc., iar, toate acestea, pe fondul disensiunilor româno-germane, inclusiv ori îndeosebi pe „canalul” Antonescu-Hitler, Führerul, după cum s-a arătat, declarându-se ostil oricăror intenții de retragere. Astfel că, în spatele liniei frontului, la nivel de comandamente s-a purtat o altă bătălie între cancelariile lui Antonescu și Hitler, în care cel dintâi a știut și a reușit să-și impună punctul de vedere, de vreme ce, deja la 26 noiembrie 1942, Marele Cartier General Român a recomandat aducerea în țară, pentru refacere, a trupelor din Sud-Est<sup>53</sup>. Mai apoi, la începutul lunii ianuarie 1943, Armatele 3 și 4, cu excepția marilor unități prinse „în clește” în Stalingrad împreună cu Armata 6 a lui Paulus (Diviziile 1 Cavalerie și 20 Infanterie, Detașamentul „Voicu”), nu mai erau considerate ca aflându-se în

---

<sup>50</sup> Cf. Platon Chirnoagă, *Istoria războiului ...*, p. 226-227.

<sup>51</sup> Mihail Vasile-Ozunu, Petru Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în Bătălia de la Stalingrad*, p. 212-213.

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 213; Antony Beevor, *Stalingrad*, p. 602-604 (cf. date privind pierderile totale ale forțelor *Axei* la Stalingrad – evaluări între 232 000 și 294 000 în oameni).

<sup>53</sup> Cf. Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei*, p. 160.

„misiune operațională”<sup>54</sup>. A urmat, la 19 ianuarie 1943, ordinul MStM privind retragerea în țară a forțelor disponibile ale Armatei 3 și 4, înfăptuită în februarie-martie 1943, în așa fel că, la 17 aprilie 1943, toate resturile reveniseră pe teritoriul național, fiind demobilizate<sup>55</sup>.



Amiralul Wilhelm Canaris, șeful *Abwehr*-ului,  
unul din oaspeții favoriți ai Mareșalului Antonescu

Pierderile în efective ale celor două armate române în Cotul Donului și în Stepa Calmucă sunt apreciate de istorici ca „majore” – circa 140-150 000 de militari (morți, răniți sau dispăruți)<sup>56</sup>. După cum constatăm, nu am luat în calcul pierderile materiale și nici urmările de prestigiu, dar, chiar și așa, cifrele reținute erau „modeste” în raport cu acelea ale Ungariei și, îndeosebi, ale celui de-al III-lea Reich, care, numai la 2 februarie 1943, în urma capitulării Feldmareșalului Paulus la Stalingrad, înregistrase: 91 000 de prizonieri (din care 2 500 de ofițeri și 24 de generali), 20 000 de răniți și peste 100 000 de morți<sup>57</sup>.

---

<sup>54</sup> La 2 ianuarie 1943, Statul Major Român a stabilit că „Armatele 3 și 4 nu mai sunt capabile să se reorganizeze și o improvizație nu este de dorit” (Mihail Vasile-Ozunu, Petru Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în Bătălia de la Stalingrad*, p. 272).

<sup>55</sup> Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei*, p. 160.

<sup>56</sup> Al. Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie*, p. 117.

<sup>57</sup> Henri Michel, *op. cit.*, I, p. 465.

\*\*\*

În 1942-1943, în conexiune cu episodul Stalingrad și „surprizele” intervenite în sectorul de Sud-Est al Frontului de Răsărit, Mareșalul Antonescu și colaboratorii săi au mai avut în atenție specială alte două probleme presante:

- respingerea, prin demersuri hotărâte, a tentativelor „aliaților” germani, oficiali sau nu, de a impune varianta „răspunderii românilor” pentru catastrofa din 19-20 noiembrie 1942, în urma faptului că operația „Uranus” s-a declanșat și a reușit în zonele ocupate de Armatele 3 și 4 Române în dispozitivul „Axei” la Cotul Donului și din Stepa Calmucă;

- cercetarea împrejurărilor inexplicabile în care a fost posibil ca, de moment ce numeroase surse și elemente (unele sigure) atestau că Armata Roșie se pregătea intens pentru contraofensiva din zona Stalingradului, totuși Hitler, OKW-ul și OKH-ul au ignorat semnalele receptate, îngăduind sovieticilor declanșarea „prin surpriză” a operațiunii „Saturn”!

Din motive lesne de înțeles, vom stăruii mai jos asupra aspectelor informative legate de debutul atacurilor Armatei Roșii din noiembrie 1942.

Așa după se știe, în actualul stadiu al cercetărilor, opinia care se impune în privința implicării României antonesciene pe tărâmul frontului secret este de acum una sigură. Aceea că, în anii Războiului din Est, în domeniul menționat la București s-au impus două organisme de profil: *Biroul II* al Marelui Stat Major și *Serviciul Special de Informații*. Acesta din urmă, condus de un adevărat maestru al jocului, Eugen Cristescu, nu s-a confundat în epocă cu vreunul dintre organismele omnipotente și omniprezente de spionaj/contraspionaj ale marilor state beligerante. dar – în cazul statelor mijlocii și micii, în mod sigur – SSI-ul<sup>58</sup>

---

<sup>58</sup> Vezi îndeosebi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 89-214; Cristian Troncotă, *Istoria Serviciilor Secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, p. 189 și urm.; idem, *Eugen Cristescu. Asul Serviciilor Secrete românești. Memorii (1916-1944), mărturii, documente*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995, *passim*; idem, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de Informații și Contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, București, Editura Nemira, 2003, *passim*; Pavel Moraru, *Informații militare pe Frontul de Est*, București, Editura Militară, 2005, *passim*; idem, *Basarabia, basarabeni și Serviciile Secrete (1918-2005)*, Chișinău, 2005, *passim*; idem, *Informații și contrainformații românești pe Frontul din Răsărit (1940-1944)*, în „Europa XXI”, număr special *Românii între ruși și sovietici*, Iași, vol. XIII-XIV/2004-2005, p. 215-295; Gh. Buzatu, *Din culisele războiului secret româno-sovietic (1940-1944)*, în idem, p. 173-180; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Preludiul Stalingradului, în viziunea SSI-ului*, în idem, p. 181-214; Lionede Ochea, *Serviciul Special de Informații al României pe Frontul de Vest (1940-1944)*, București, Editura Tipart, 2005, p. 76 și urm.; Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, INST, 2004, *passim*; Cristian Troncotă, Alin Spânu, Ilie Pintilie, *Documente*

n-a fost nicidecum cel mai slab dintre toate acestea, lipsit de performanțe, iar, de aceea, inutil. În condiții istorice concrete, interne și externe, în funcție de organizare și tradiție, de oameni și de fonduri, dependent de Eugen Cristescu și de Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român, Serviciul și-a îndeplinit misiunea<sup>59</sup>, adeseori cu supra de măsură, dar a și gafat, uneori în chip nepermis, precum, mai ales, înainte și în momentul 23 august 1944, lovitura de stat surprinzând agenția și pe liderii săi, după cum într-o măsură și pe Mareșalul Antonescu. În consecință, prăbușirea a intervenit cauzal, după cum fusese și ascensiunea lor. Astfel, dacă este adevărat că SSI-ul a supraviețuit oarecum arestării și execuției Mareșalului, ulterior războiului mondial, în decursul intensificării regimului ocupației militare a U.R.S.S. în România și a procesului de comunizare în 1947-1948, el, după ce prin 1945-1946 traversase propria-i lustrare, a sfârșit prin a fi absorbit de DGSP (1948), în organele căreia s-a și topit prin 1950-1951. Ca atare, desprindem că momentele de glorie ale SSI-ului rămân oricum legate de perioada anterioară loviturii de stat de la 23 august 1944. Succesele înregistrate atunci<sup>60</sup>, pe planul intern, ori în zona Frontului de Est<sup>61</sup>, au fost indiscutabile, iar, dintre reușite, remarcăm – anterior datei de 22 iunie 1941 – sinteza privind *Kominternul*<sup>62</sup>, dar și sinteza din martie 1944 cuprinzând radiografia completă și exactă a NKVD-ului<sup>63</sup> și, nu în cele din urmă, sinteza din martie 1943 acoperind un moment fundamental al celui de-al doilea război mondial în ansamblu – episodul Stalingrad. Este de la sine înțeles că, de

---

*SSI despre poziția și activitățile partidelor politice din România. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, București, INST, 2005, *passim*; Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2005, *passim*.

<sup>59</sup> Sub acest aspect, un argument definitoriu aflăm în celebra scrisoare trimisă de Antonescu Feldmareșalului Erich von Manstein la 9 decembrie 1942, din care extragem: „Am arătat personal generalului Hauffe bănuiala mea că inamicul va dezlănțui un mare atac pe direcția Frolov-Rostov și pe direcția Barmankak-Kalaci, care erau cele două axe de atac indicate, fiindcă în afară de succese tactice locale, duceau și la consecințe grave strategice pe frontul germano-român din Caucaz, de la Stalingrad și din cotul Donului. Grupul de armate Weichs și generalul Hauffe au subestimat valoarea inamicului și nu au luat în considerare găsind exagerate toate arătările mele” (Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite, 1940-1944*, I, București, 1991, p. 198-210).

<sup>60</sup> În colaborare ori alături de serviciile militare de informații și contrainformații.

<sup>61</sup> Vezi îndeosebi Pavel Moraru, *Armata lui Stalin văzută de români*, București, Editura Militară, 2006, *passim*.

<sup>62</sup> Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului*, București, Editura RAO, 2007 (sub tipar).

<sup>63</sup> Idem, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 281.

vreme ce anterior ne-am ocupat de primele două documente menționate, în rândurile ce urmează vom stăruii asupra ultimului document.



Sursa: ANIC, fond PCM – CM, dosar 94/1941

Așa după cum am subliniat deja și după este stabilit<sup>64</sup>, în contextul în care la 19-20 noiembrie 1942 forțele Armatei Roșii au declanșat contraloviturile surprinzătoare de la Stalingrad, periclitând imediat soarta Armatelor 3 și 4 Române dispuse în zonă, Mareșalul Antonescu a dispus grabnic anchetarea condițiilor în care a fost posibil dezastrul militar care, pe Frontul de Est, a marcat, indiscutabil, începutul sfârșitului, pentru Hitler și aliații săi, inclusiv România antonesciană.

---

<sup>64</sup> Cf. A. M. Samsonov, *Stalingradskaia bitva. Ot oborony i otstuplenii k velikoi pobedy na Volghe*, Moskva, Izd. Akademii Nauk, 1960, p. 438 și urm.





Sursa: ANIC, fond PCM – CM, dosar 323/1943

În context, s-a impus cercetarea pe planul informațiilor a eșecului survenit. În acest fel, SSI, prezent oricum în epicentrul evenimentelor dintre Don și Volga, a intrat o dată în plus în rol, sfârșind prin a întocmi și prezenta Mareșalului, în MARTIE 1943, un document sintetic și complex: Studiu rezumativ al informațiilor referitoare la operațiunile Armatei Sovietice. Întreprins între 19 noiembrie 1942 – 20 februarie 1943, în sectorul trupelor române (Date informative din surse proprii)<sup>65</sup>. Studiul elaborat de SSI cuprindea un număr de 5 capitole, toate – deosebit de interesante, dar cel dintâi (A) și cel mai vast, intitulat Generalități<sup>66</sup>, oferea detalii în măsură a atesta că preparativele organelor militare sovietice în vederea contraofensivei din noiembrie 1942 n-au rămas necunoscute autorităților române, că pericolul a fost semnalat din timp comandamentelor române și, mai departe, celor germane din zonă după cum și altora superioare<sup>67</sup>.

---

<sup>65</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 323/1943, 54 file (respectiv filele 1-41 – sinteza; f. 43-54 – ordinul nr. 305/1942 al lui I.V. Stalin și Schița cu dislocarea probabilă a forțelor inamice pe frontul Don și Sud de Stalingrad la 1 decembrie 1942, la scara 1:500 000, f. 42).

<sup>66</sup> *Ibidem*, f. 1-12.

<sup>67</sup> Sub acest aspect probe decisive au oferit de mult personalitățile militare române care au fost cel mai mult în măsură să se pronunțe (generalii Ilie Șteflea, Constantin Pantazi sau Ion Gheorghe, șefii în funcție pe atunci ai MStM-ului și Ministerului de Război, respectiv atașatul militar român la Berlin). Ion Gheorghe, de exemplu, a insistat asupra informațiilor presate transmise de Mareșalul Antonescu sau

Fără a intra în detalii, relevăm că în memoriile sale Gheorghe Barbul sublinia că, la 18 noiembrie 1942, deci chiar în ajunul contraofensivei sovietice în zona Don-Stalingrad, „... Antonescu îi trimitea lui Hitler ultimul său mesaj neliniștit. El presimțea catastrofa iminentă”<sup>68</sup>. De asemenea, să reținem și următorul pasaj inserat în *Jurnalul* său politic de istoricul Ioan Hudiță la 21 noiembrie 1942: „... Plecăm cu toții la [dr. N.] Lupu, pe la 10,30 [...] Lupu ne povestește discuția avută de el, ieri la dejun, cu [N.] Malaxa. Acesta văzuse la 9 dimineața pe Mihai Antonescu, pe care l-a găsit <<profund demoralizat și furios pe nemți, care n-au voit să țină seama de sfaturile Mareșalului de luni de zile>>. Mihai Antonescu i-a mărturisit lui Malaxa că, de la începutul lui septembrie, Mareșalul a făcut <<o serie de sugestii lui Hitler, care, dacă l-ar fi ascultat, azi nu ne-am fi trezit cu ofensiva rușilor care Dumnezeu știe cum se va termina>> ...”<sup>69</sup>

Amploarea acțiunii rezultă din prima frază a sintezei: „Ofensiva sovietică din iarna anului 1942/1943 a fost o operațiune de o deosebită dezvoltare (subl. ns.)”<sup>70</sup>. Sub raport informativ, pregătirea acțiunii, debutând încă de la sfârșitul verii anului 1942<sup>71</sup>, deci practic de îndată după declanșarea ofensivei forțelor Axei către Sud-Estul Rusiei, n-a putut trece, în ciuda tuturor contramăsurilor Moscovei, neobservat inamicului. Sub acest aspect, dezvoltările studiului erau elocvente: „Deși [ofensiva Armatei Roșii] concepută în cel mai mare secret, totuși pregătirile ei au fost cunoscute cu un apreciabil timp înainte de declanșare (subl. ns.), grație informațiilor cunoscute și care au fost tot mai concrete, anunțând iminența ei. Primele informațiuni, obținute către începutul lui octombrie 1942 (subl. ns.), confirmate apoi tot mai precis, arată că scopul ofensivei sovietice este spargerea frontului în sectorul DONULUI și ajungerea la ROSTOV, pentru a izola astfel armatele aliate din CAUCAZ de cele din COTUL DONULUI. Această operațiune urma să fie conjugată cu altele pornite de la STALINGRAD și Sud STALINGRAD (subliniat în original)”<sup>72</sup>.

Informațiile provenite de la prizonieri și dezertori indicau din start drept moment al acțiunii luna noiembrie 1942, planul fiind elaborat de Moscova și

---

de generalul Ilie Șteflea Cartierului General german referitoare la pregătirile sovieticilor pentru contraofensivă la Stalingrad, dar Berlinul le-a ignorat sistematic (Io. Gheorghe, *op. cit.*, p. 251-252). Despre Ilie Șteflea, generalul Constantin Pantazi a reținut că el a raportat Mareșalului Antonescu și „direct” lui Hitler știri despre „concentrările masive” de forțe ale Armatei Roșii în vederea contraatacului din zona Cota Donului – Stalingrad (Constantin Pantazi, *op. cit.*, p. 206-207).

<sup>68</sup> Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu – Al III-lea Om al Axei*, ediție V. F. Dobrinescu, București, Editura Pro Historia, 2001, p. 144.

<sup>69</sup> Ioan Hudiță, *Jurnal politic. 1 martie 1942 – 31 ianuarie 1943*, ediție acad. Dan Berindei, București, 2009, p. 338.

<sup>70</sup> *Ibidem*, f. 1.

<sup>71</sup> *Ibidem*, f. 3.

<sup>72</sup> *Ibidem*, f. 2.

transmis specialiștilor anglo-americani<sup>73</sup>. Kremlinul rezerva o „importanță deosebită acțiunii, nădăjduindu-se pe „rezultate decisive cât mai rapide”, începând chiar din clipa asaltului<sup>74</sup>. În tot cursul lunii octombrie 1942 s-au acumulat progresiv, știrile despre atac, precizându-se treptat aglomerările de forțe, intențiile, numărul și moralul unităților, iar, la un moment dat (30 octombrie 1942), chiar și ziua Z: 7 noiembrie 1942, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la victoria Revoluției din 1917<sup>75</sup>. Drept dovezi ale eficacității sale, SSI indica numerele și datele notelor sale informative, precum<sup>76</sup>: nr. 923/15 septembrie 1942; nr. 2163/5 noiembrie 1942; nr. 2 097/2 noiembrie 1942; nr. 2 105/4 noiembrie 1942; nr. 2 187/5 noiembrie 1942; nr. 2 225/6 noiembrie 1942 ș.a. În cursul lunii octombrie 1942, aflurile de trupe spre Stalingrad s-au intensificat, la trecerea peste Volga fiind identificate coloane mari de infanterie și camioane, trecute peste Volga doar în cursul nopților. Predominau contingentele tinere, numeroase forțe siberiene<sup>77</sup>, iar MU beneficiau de efective complete dotate cu tot armamentul necesar și asistate de un mare număr de unități de tancuri. Numai pentru ziua atacului fuseseră destinate aproximativ 30 000 de tancuri<sup>78</sup>. Cea mai mare concentrare de forțe s-a realizat în regiunea Cotului Donului – în special infanterie, artilerie și blindate, susținute de aviație<sup>79</sup>. Nota informativă nr. 2414 din 14 noiembrie 1942 reținea, de exemplu, că în sectorul Raspopinskaia Est-Kletskaia Est, pe o adâncime de aproximativ 15 km, rușii concentraseră la 4 noiembrie 1942: 12 regimente infanterie; 6 regimente de artilerie; 1 brigadă (a 5-a) anticar; 1 divizie cavalerie, aproximativ 100 tancuri<sup>80</sup>.

O serie de note informative din noiembrie 1942 (nr. 2 097/2 noiembrie 1942; nr. 2 187/5 noiembrie 1942; nr. 2 351/11 noiembrie 1942; nr. 2 471/18 noiembrie 1942 ș.a.) au surprins faptul că, în operațiunea proiectată, „rolul principal îl vor avea aviația și unitățile blindate (subl. ns)”<sup>81</sup>.

Începutul ofensivei, indicat inițial ca posibil între 7 și 12 noiembrie 1942<sup>82</sup>, nu a fost respectat, intervenind o serie de cauze, sintetizate astfel în Studiu: „- o întârziere în echiparea frontului (artileria și carele de luptă nu sosiseră toate în sectoarele respective, fapt ce ducea la situația că nu se putea declanșa ofensiva cu rezultate maxime); – datele informative relative la dispozitivul nostru [în speță Armata 3 și Armata 4 Română] în adâncime (în

---

<sup>73</sup> *Ibidem*, f. 4.

<sup>74</sup> *Ibidem*.

<sup>75</sup> *Ibidem*, f. 5-6.

<sup>76</sup> *Ibidem*, f. 5-6.

<sup>77</sup> *Ibidem*, f. 8.

<sup>78</sup> *Ibidem*, f. 7.

<sup>79</sup> *Ibidem*, f. 8, 10.

<sup>80</sup> *Ibidem*, f. 9.

<sup>81</sup> *Ibidem*, f. 10.

<sup>82</sup> *Ibidem*, f. 11.

special punctul privitor la rezervele tactice și strategice) nu era bine cunoscut încă; – condițiunile atmosferice nu erau din cele mai prielnice realizării surprinderii tactice”<sup>83</sup>. În plus, preparativele sovietice nu fuseseră încheiate, iar pierderile provocate de aviația germano-română la nord de Don se dovediseră importante<sup>84</sup>. De altfel, citim în Studiul rezumativ, data precisă a ofensivei ajunsese la mijlocul lui noiembrie 1942 fără relevanță pentru Comandamentul român, de vreme ce această „ajunsese la precizii asupra intențiilor ofensive ale Sovietelor (subl. ns.)”<sup>85</sup>. În chip precis, sosise momentul în care „intențiunile ofensive de iarnă ale Sovietelor se precizau tot mai iminente (subl. ns), și ca sector de acțiune, și ca idei operative tactico-strategice”<sup>86</sup>. De partea inamicului, amânarea nu mai reprezenta, de asemenea, o problemă, după ce Stavka „stabilise totul în amănunt (subl. ns) pentru un rezultat pe care îl scontau cât mai mare”<sup>87</sup>. În ultimă instanță, factorii de care a depins declanșarea ofensivei – în viziunea SSI-ului – sau limitat la: „condițiunile atmosferice favorabile pe care le aștepta [Comandantul sovietic] să fie cât mai propice în realizarea surprizei (ceată, ninsoare etc.); completarea informațiilor asupra dispozitivului forțelor române și a posibilităților de reacțiune (rezerve tactice și strategice)”<sup>88</sup>.

Un capitol special al Studiului rezumativ privea planul de operații al trupelor sovietice<sup>89</sup>. Autorii sintezei au sistematizat, exemplar și concis, materia. Astfel, ei au descifrat scopul (inițial și ulterior) al ofensivei, reținând: „atac cu forțele de pe Don în direcția generală sud, iar, cu forțele de la Sud de Stalingrad, inițial spre vest (subliniat în original), pentru a face joncțiunea cu forțele de pe Don, în regiunea Kalaci, realizându-se apoi încercuirea trupelor germano-române de pe Frontul Stalingrad”; în consecință, „continuarea atacului spre sud-vest în direcțiunea Proletarskaia – Salsk – Rostov, pentru a izola forțele aliate [ale Axei] din Caucaz”<sup>90</sup>. Din expunere, se degajă obiectivul fundamental al operațiunii sovietice: „separarea armatelor de pe DON de cele din Caucaz, având ca prim obiectiv strategic ocuparea ROSTOVULUI (subl. ns.)”<sup>91</sup>.

Din ansamblul operațional, sinteza SSI-ului degaja rezultatele imediate ale ofensivei, în mod precis:

- „degajarea Stalingradului și nimicirea forțelor germane aflate acolo – dacă nu se vor retrage la timp;

---

<sup>83</sup> *Ibidem*, f. 11-12.

<sup>84</sup> *Ibidem*, f. 11.

<sup>85</sup> *Ibidem*, f. 12.

<sup>86</sup> *Ibidem*.

<sup>87</sup> *Ibidem*, f. 12.

<sup>88</sup> *Ibidem*, f. 10.

<sup>89</sup> *Ibidem*, f. 13-14.

<sup>90</sup> *Ibidem*, f. 14.

<sup>91</sup> *Ibidem*, f. 13.

- distrugerea armatelor române, aflate în Cotul Donului și la sud de Stalingrad și scoaterea lor definitiv din luptă, impunând astfel generalului român încheierea unei eventuale păci separate;

- ușurarea situației trupelor din Caucaz, prin eventuala deplasare a forțelor germane și aliate de pe acest front spre a nu fi tăiată de bazele lor (subliniat în text)<sup>92</sup>.

Cel de-al doilea capitol al sintezei, relativ la totalul probabil al forțelor sovietice din fața forțelor române la 19-20 noiembrie 1942<sup>93</sup>, stabilea cu o precizie demnă de invidiat și specifică istoricilor sau analiștilor militari tardivi, concentrarea și componența forțelor inamicului, mai precis în zona Stalingrad:

#### I. Forțe terestre.

A. Pe frontul Donului, în fața Armatei 3 Române și în parte a Armatei 6 Blindate Germane, se aflau la 19 noiembrie 1942: Armata 65 (cu 9 divizii de infanterie și numerele lor); Armata 21 (cu 7 divizii de infanterie și numerele lor); Armata 5 Blindată (cu 13 divizii de infanterie și numerele lor); Corpul 3 Cavalerie Gardă (cu 2 divizii motorizate și 1 divizie Cavalerie); Corpul 8 Cavalerie (cu 5 divizii și numerele lor); Corpul 1 Blindat și Corpul 26 Blindat (cu un total de 10 brigăzi și numerele lor), deci, în total, 3 armate, 29 divizii infanterie, 18 brigăzi blindate și 1 brigadă infanterie motorizată, adică 56 MU pe Don<sup>94</sup>.

B. Pe frontul de la Sud de Stalingrad, în fața Armatei 4 Române, se găseau la 20 noiembrie 1942: Armata 64 (5 divizii infanterie, 2 brigăzi infanterie și 2 brigăzi blindate și numerele lor); Armata 57 (recunoaștere parțială); Corpul 4 Cavalerie (cu 3 divizii și numerele lor); 8 brigăzi blindate aparținând, probabil, corpurilor 4 și 13 blindate. În total 17 MU.

#### II. Zona Stalingrad – Aviația

În total, 3 Armate aeriene (Armata 8, Armata 16 și o armată neidentificată)<sup>95</sup>.

#### III. Zona Caucaz

A. În regiunea Novorossiisk – Tuapse – Armatele 47 și 56.

B. În regiunea Ordjonikidze – resturi din divizii și 8 brigăzi, din care 2 blindate<sup>96</sup>.

C. Aviație: Armata 5 Aeriană<sup>97</sup>.

Capitolul 4 al sintezei era consacrat desfășurării ofensivei, identificându-se 3 sectoare: Cotul Donului; Sud de Stalingrad; Caucaz<sup>98</sup> și 2 faze ( I – 19

---

<sup>92</sup> *Ibidem*, f. 13.

<sup>93</sup> *Ibidem*, f. 14-19.

<sup>94</sup> *Ibidem*, f. 14-16.

<sup>95</sup> *Ibidem*, f. 16-17.

<sup>96</sup> *Ibidem*, f. 18.

<sup>97</sup> *Ibidem*, f. 18-19.

<sup>98</sup> *Ibidem*, f. 19-25.

noiembrie – 15 decembrie 1942 și II – 15 decembrie 1942 – 1 decembrie 1943)<sup>99</sup>.



Din *Jurnalul* călătoriei Mareșalului Antonescu la Cartierul General al lui Hitler (9-10 februarie 1942)

Capitolul Concluziilor reunește nu mai puțin de 6 avantaje decisive ale ofensivei Armatei Roșii în măsură să-i explice succesul deplin<sup>100</sup>:

1. Concepută și pregătită (moral și material) cu multă grijă și cu mult înainte de declanșare.
2. S-a bazat pe întrebuințarea unor mari mase de unități blindate, sprijinite de aviație.
3. S-au utilizat la maximum condițiile meteo.
4. S-au precizat cu anticipație amplasamentele artileriei și ale mijloacelor anticar ale trupelor române.
5. S-a declanșat în urma unor scurte și puternice pregătiri de artilerie și aruncătoare, succedate de atacul forțelor blindate.

<sup>99</sup> *Ibidem.*

<sup>100</sup> *Ibidem*, f. 26-27.

6. MU au avut efective complete, mari rezerve și instrucții speciale a unităților blindate.

Din cauza condițiilor meteo, numai aviația a fost silită la o activitate redusă<sup>101</sup>.

În sfârșit, Concluziile de ansamblu ale Studiului rezumativ<sup>102</sup> cuprindeau detalii și sugestii relativ la: 1. pregătirea profesională a unităților sovietice; 2. dotarea cu armament de tot felul; 3. metodele de luptă ale diferitelor arme; 4. caracteristicile armelor întrebuițate de inamic în ofensivă; 5. dotarea cu aviație, caracteristice materialului și metode de luptă; 6. sistemele de aprovizionare.

Ce concluzie fundamentală se impune în acest loc? Întrucât conducerea SSI-ului nu a cutezat – poate că nici nu era chemată? – un răspuns sintetic, el se profilează însă pe parcursul întregii expuneri, dar verdictul analizei îl vom formula noi: A fost exclus ca, în condițiile concrete existente în 1942-1943 pe Frontul de Est, ofensiva sovietică de la Stalingrad SĂ NU FI REUȘIT! Cu toate CONSECINȚELE SALE GRAVE ȘI PROFUNDE pentru desfășurarea ulterioară a celui de-al doilea război mondial, pentru România, în cazul în speță.

În concluzie, sub raport științific și practic, studiul SSI-ului, inclus de editori între anexele prezentului volum al *Jurnalului*, prezintă o semnificație cu totul deosebită, mai ales dacă avem în vedere că îngăduie – după se poate lesne aprecia – elucidări remarcabile.

\*\*\*

Din considerațiile expuse, dar nu numai, în general din cunoașterea istoriei conflagrației din 1939-1945, a premiselor și urmărilor sale, a aspectelor istoriografice ale problemei, cititorul va fi desprins, mai mult decât sigur, că nu mai este cazul, în acest loc, să insistăm în privința semnificațiilor multiple, în desfășurarea ostilităților și din perspectiva consecințelor, a bătăliei de la Stalingrad. În prezent, după atâtea decenii de la consumarea faptelor, înțelegem probabil mai bine rostul succesului Națiunilor Unite (în speță, al trupelor Armatei Roșii) și al eșecului *Axei* Berlin-Roma-Tokio, inclusiv al României, în determinarea cursului istoriei după 1942-1943, deși, dacă avem în serioasă atenție și excesele ori protuberanțele ce au succedat, nu putem ignora și reversul medaliei ... Este adevărat, cum se spune, că *Istoria va judeca*, dar nicidecum nu trebuie să pierdem din vedere că de regulă, în cazul celui de-al doilea război mondial parca mai mult decât oricând, învingătorii și-au asumat după 1945 totul, iar în context și ... dreptul la adevărul suprem ! Iată de ce consider că trebuie să admitem punctul de vedere exprimat de încă din 1988 de istoricul britanic Antony Beevor, în bestsellerul său mondial pe care l-am citat, în sensul că:

**<<Un lucru, totuși, este indiscutabil. Bătălia de la Stalingrad rămâne un subiect cu o încărcătură ideologică atât de mare și atât de important din**

---

<sup>101</sup> *Ibidem*, f. 27.

<sup>102</sup> *Ibidem*, f. 28-41.

*punct de vedere simbolic încât ultimul cuvânt nu se va face auzit încă mulți ani de aici înainte>>*<sup>103</sup>.

Dacă, vom releva, **ultimul cuvânt** rămâne în suspensie sub aspectele menționate, pe planul militar și al consecințelor politico-strategice el s-a pronunțat deja, și aceasta chiar în epocă. Nu în zadar, chiar și în cele mai recente cărți reprezentative editate la nivel mondial, Stalingradul, din momentul în care s-a produs a fost și rămâne fără discuție un reper în istoria războaielor de oriunde și de oricând<sup>104</sup>. În același context, s-a apreciat cu deplin temei că <<bătălia de la Stalingrad într-un totu terifiantă atât în privința proporțiilor și a magnitudinii, iar estimările pierderilor sunt greu de realizat, deși se considerăm că germanii și aliații lor au avut aproximativ 850 000 de victime și rușii 1 128 000 de victime, marcând cea mai mare cifră a pierderilor înregistrate într-o singură bătălie a istoriei umane>><sup>105</sup>.

## ANEXE

### Mărturii contemporane

#### 1 – 19 ianuarie 1943

- Fragmente din *Jurnalul* generalului Radu R. Rosetti: „Dimineața merg la Marele Stat Major, unde am o lungă convorbire cu Generalul Șteflea, care mă pune la curent cu o sumă de fapte. În întreb ce s-a întâmplat pe Don și cum. Începe a povesti mai de departe și anume că Antonescu a vrut numaidecât să se formeze un grup de armate românesc [vezi *supra* date relativ la Grupul de Armate „Don”], iar el [Șteflea] nu vroia, pentru că ai noștri singuri nu aveau armament destul de puternic, nu aveau tancuri îndestulătoare, nu aveau mijloace automotoare de transport, nu aveau aviație suficientă. El [Șteflea] a căutat, de asemenea, să pună cât mai puțini de ai noștri în foc. În loc de 500 000 oameni, am avut în linie 382 000 de oameni. În privința celor petrecute pe Don, spune că au fost două surprize: una tehnică – prin faptul că rușii au pus în luptă tancuri cu cuirase ce nu puteau fi străpunse de artileria noastră antitanc și de cea de câmp și strategică. Germanii nu ne-au dat materialul ce a cerut el, mai ales mine de câmp și artilerie antitanc, și nici nu au avut în rezervă în spatele frontului nostru, extrem de întins, numărul de divizii făgăduite, dar nici măcar o divizie întreagă. Rușii au străpuns la arpile frontului ocupat de cinci divizii ale noastre și le-au

---

<sup>103</sup> Antony Beevor, *Stalingrad*, p. 15.

<sup>104</sup> Cf. Charles Messenger, *Wars that Changes the World*, London, Quercus Publishing, 2009, p. 163-164.

<sup>105</sup> Alexander Swanston, Malcolm Swanston, *The Historical Atlas of World War II*, Edison/New Jersey, Chartwell Book, Inc., 2008, p. 194.



înconjurat. Apoi au înconjurat și trei divizii ale Corpului 1 Armată la stânga acestora. Șteflea a propus la 21 noiembrie [1942] retragerea. Toate comandamentele ierarhice germane, până la Hitler inclusiv, au refuzat, iar Antonescu a răspuns că nu se poate amesteca într-o acțiune în cadrul armatei germane. Dacă se aproba, am fi scăpat cea mai mare parte din infanterie și toată artileria de câmp și grea, și o dovadă e că aproape toate serviciile diviziilor respective, inclusiv cele înhămate cu boi, s-au retras nesupărate. Între Don și Volga aveam două divizii, a 18-a și a 20-a, la flancul drept al nemților din Stalingrad, tocmai cel mai expus. A 18-a a fost înconjurată și distrusă, iar a 20-a împresurată la Stalingrad cu nemții. Cei din Stalingrad trebuie să lupte până la ultimul om și [Generalul N.] Tătăranu a fost trimis azi dimineață înapoi acolo. Am pierdut în total: artileria de tot soiul a 10 divizii, mare parte din artileria grea și destul de multă infanterie. Șteflea socotește că am scăpat din acest divizii cam 50 000 la 60 000 de oameni. Apoi mi-a arătat frontul actual și acel pe care se va retrage. Trupele noastre sunt în refacere înapoi, afară de două divizii în Crimeea și șase în Caucaz. Italienii și ungurii străpunși se retrag. Ungurii au în total 19 divizii în Rusia. [La 10 ianuarie 1943] Führerul i-a primit bine [pe Mareșalul Antonescu și colaboratorii săi] și s-a arătat înțelegător. S-a admis că toate trupele noastre, mai puțin diviziile din Crimeea și din Caucaz, care vor rămâne pe front, să se retragă în țară spre a se reface. Germanii vor da materialul pentru a le înzestra complet și ultramodern. Doi ani nu vor mai intra pe front. Germanii pregătesc o contraofensivă pentru a relua tot terenul pierdut; concentrarea trupelor merge însă încet. Îl întreb dacă germanii au sau n-au rezerve. Răspunde: ei s-au întins prea mult și au dus prea multe divizii în Franța. Întrebându-l ce unități mai avem neangajate, [Șteflea] răspunde: șase [divizii] în țară și patru în Transilvania, dar se vor reface și celelalte și plănuiește a înmulți cele de tancuri. Gheorghe [Rozin] s-a purtat bine. Întrebându-l asupra situației generale, spune că turcii se tem grozav de ruși și că nici unul nu vrea să meargă alături de ei; ne roagă a continua lupta. Regele bulgar și guvernul bulgar de fac curte, lucru mare.

Vorbind de situația militară generală și arătându-i că după părerea mea sfârșitul favorabil sau nefavorabil al războiului va atârna de succesul sau nu al submarinelor germane în Atlantic zice că așa este și că germanii fac mari pregătiri în această privință. În Africa vor căuta a menține un cap de pod spre a împiedice pe anglo-saxoni să poată naviga în Strâmtoarea Siciliei. În ceea ce privește atacul anglo-american prin Balcani, ea ar trebui să cucerească întâi Creta și insulele grecești. La întrebarea mea ce fac nemții cu legionarii, [Șteflea] răspunde că s-au convins că nu se poate sprijini pe ei. Generalul Avramescu (un prost după Șteflea, ale cărui trupe s-au bătut bine) e și el legionar. Îmi descrie pe generalii [Corneliu] Dragalina și [Nicolae] Stoenescu (fostul ministru de Finanțe) în culori negre. Cel dintâi, nepriceput, a angajat diviziile sale rău spre a-și arăta zelul față de nemți; râvnește a lua locul Mareșalului Antonescu. Cel de-al doilea, un îngâmfat [...] Atrăgându-i atenția să pună a se urmări ce fac

Mitropolitul [Nicolae] Bălan, [Iuliu] Maniu și Generalul [Arthur] Văitoianu, pentru a nu fi străin de cestiune [de uneltirile acestora]. Îi atrag atenția că e foarte criticat (mi-a spus-o Slăvescu, care n-are o deosebită părere despre dânsul). Spune că știe și că totul pornește de la Ică Antonescu și de la unii generali pe care i-a strunit. În fine, spune că starea lui Antonescu nu-i place, că a avut o criză acum 2-3 zile și că nu mai crede că va mai trăi multă vreme. Scrisesem lui Antonescu ca să-l pun la curent cu propunerea de a reînființa Universitatea din Cernăuți, cu cele ce am spus la Academie în această privință și amintindu-i că n-am reînființat-o. Primesc azi răspunsul său cu data de alaltăieri, în care se declară de acord cu mine” (Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, p. 184-186).

## **2 – 27 ianuarie 1943**

- Întrevederea Mareșal Antonescu – general Rosetti, relatată în *Jurnalul* acestuia din urmă: „ ... După-amiază, de la ora 18 la 15,15, am o lungă convorbire cu Antonescu, care arată bine, e bine dispus și vorbește mult. Întrebat de sănătate, spune că malaria tot nu-l părăsește și că urmează acum un nou tratament. Vorbim apoi de toate foarte deschis și, din partea lui Antonescu, fără nici o reticență. Despre frontul rusesc și cele petrecute acolo, răspunzând întrebărilor mele, spune: Germanii au făcut greșeli. Așa: au disprețuit pe ruși; s-au încăpățânat asupra Stalingradului, trimițând acolo tot materialul în dauna restului frontului; au repetat greșeala lor de la Verdun din 1916; au întins frontul prea mult; n-au mai putut exista rezerve. Ar fi trebuit să scurteze frontul pe linia Bogomir – Rostov (linia ar fi devenit  $\frac{1}{4}$  din ce era) [și] s-ar fi putut avea rezerva îndestulătoare. Acum plănuiesc rezistența cam pe linia Voronej – Rostov și apoi un larg cap de pod în Peninsula Taman. La noi s-a pierdut material. Recunoaște că am pierdut toată artileria grea, dar are cu ce să o refacă. Din ai noștri mulți au fugit. Vina e a Comandamentului nostru care nu a vrut să facă exemple. Îmi citează exemplele ce s-au făcut, la începutul războiului din 1916, la Armata de Nord. Dacă ar fi fost el acolo nu se întâmpla asta. Tătăranu a fugit; raportul care-l aducea de la Generalul Paulus era numai un pretext, dat de Paulus din complezență. Acum s-a oprit și e bolnav într-un spital de inimă (Ionescu-Mihăiești spunea și el la dejun că Tătăranu a avut un atac de cord). Nu-l poate da în judecată spre a nu vădi în lume că avem generali ce fug de la unitățile lor. Dar e mort moralmente. Nu crede că e pericol ca frontul german în Rusia să nu țină. Ungurii au avut și ei pierderi foarte mari. Relativ la refacerea armatei, spune următoarele: cele 4 divizii de pe coaste (Transnistria), cele 2 din Crimeea și cele 5 din Caucaz vor primi echipament și armament nou și din belșug. Azi a primit raport că au plecat trei trenuri din Berlin cu asemenea material pentru Crimeea. Tot materialul ce va primi ... îl primește gratis. Are foarte mult material antiaerian în țară. Tunul francez de 75 mm s-a arătat neputincios contra tancurilor, cum și o parte din tunurile antiaeriene. Până la toamnă va reface

diviziile pierdute, astfel ca să avem atunci 28 de divizii. Îi atrag atenția asupra nevoii ce este de a reface moralul celor ce au trecut prin înfrângere și răul ce-l fac fugiții de pe front, care au sosit aici și povestesc prăpăstii. Știe și a luat măsuri, dar nu vrea să se deie în vileag spre a nu se discredita față de străinătate. Pentru refacerea cadarelor a strâns 30 000 de tineri (categoria forță cu termen redus) în centre de instrucție și a pus în capul acestor centre pe generalul N. Stoescu (fostul ministru de Finanțe), încrezut, îngâmfat, zice Antonescu, dar energie. Recunoaște că partea cea mai slabă a armatei sunt subofițerii. Nici nu pot fi buni, adaugă el, recruții fiind din țărănime, care nu are prin tradiție darul de a comanda. Despre întrevederea cu Hitler [din 10 ianuarie 1943, vezi *supra*] spune că a obținut patru vagoane de aur, pe baza cărora Banca Națională va emite bilete de bancă în valoare de 24 miliarde. În problema diferendului nostru cu ungurii și a revendicațiunilor noastre, Hitler i-a răspuns: 1) El a garantat granițele României și nu ale Ungariei; 2) Idioți (cuvântul însuși pe care l-a pronunțat Hitler) sunt ungurii dacă cred că germanii și românii fiind învinși ei vor rămânea tari și mari în Europa Centrală și vor face ce vor voi; 3) Dacă cumva ungurii ne atacă, ei ne-ar face cel mai mare serviciu. Hitler, bătând în masă, a spus că va sili pe unguri să mai trimită trupe și că are nevoie de trupe ungurești în Balcani. Ar fi încântat de folosirea ungușorilor în Balcani, căci îi va strica cu englezii. Antonescu a repetat lui Hitler că el nu va întreprinde absolut nimic contra englezilor (cum n-a vrut și nu vrea să ia nici o măsură contra polonilor, cehilor și sârbilor), dar se va apăra dacă aceștia ne-ar ataca. Despre legionari a spus lui Hitler că el nu se teme de ei; că, dacă vin în țară, va ști ce să facă cu ei; că el nu are nimic de cerut, nici să se amestece în afacerile germanilor, dar că atrage atenția că germanii nu se pot aștepta la o cooperare a tuturor cercurilor românești atâta timp cât are impresia că ei susțin pe legionari. Antonescu are temeiuri pentru a spune că Horia Sima a fost executat în Germania. Asupra situațiunii generale spune: România are o excelentă situație în Anglia. În USA, Mrs. [Elie] Gunther, [soția fostului ministru american la București în 1937-1941, F. M. Gunther], și Benton (fostul secretar al Legației USA de aici), au declarat a se face reprezentanții României. Nu știe întrucât evreii nu vor avea influență asupra lui Roosevelt. Cu Papa stăm bine. Dar ce e cu susținerea evreilor de dânsul, întreb eu? O sumă de evrei, răspunde Antonescu, ca să scape de legile pentru românizare, au început a trece la catolicism, calvinism etc. Antonescu a chemat pe [Andrea] Cassulo și i-a atras atenția. Și cum se continua, a trimis vreo câțiva neofiti nou creștinați în Transilvania. Trecerea la o religie creștină a încetat imediat. Despre războiul din Africa e de părere că de mult trupele germano-italiene să se concentreze în Tunisia. Disprețul [față] de adversar i-a făcut să rămână în Egipt. Dar, chiar dacă ar fi siliți să evacueze Tunisul, ceea ce nu s-ar face decât după lungi și dârze lupte, germano-italienii au bune poziții în Sardinia și Sicilia. A avut azi la dejun pe generalul [Alexander] Löhr, comandantul trupelor din Balcani, cu sediul la Salonic [vezi *supra*]. Löhr s-a născut, din tată austriac, în Turnu Severin, unde a

urmat școala primară. El vorbește bine românește (are, după spusele lui Dinu, nepoți în armata noastră). Situația în Balcani nu-i dă griji. Singuri cei 40 000 de sârbi sub [Draja] Mihailovici în Herțegovina, vor trebui reduși. În Croația însă Poglavnicul [Ante Pavelici] a făcut greșeala dând mână liberă ustașilor (legionarii croați) care au masacrat sute de mii de sârbi și au creat o stare așa că e nevoie acum de 4 divizii germane și 5 italienești pentru a reduce pe ustași; operațiile vor începe în curând. După Antonescu, Croația e un stat ce nu poate trăi de sine stătător. Turcia e acum în cele mai bune și intime legături cu noi; se teme grozav bolșevici. În Bulgaria, regele și burghezia sunt contra bolșevicilor; poporul este panslav și comunist. Deplânge situația din Franța și neînțelegerilor dintre francezi [...] Despre Conferința de la Casablanca dintre Roosevelt și Churchill nu poate vorbi, căci nu are elementele necesare. Despre situația din țară spune: ar armata, țărani și lumea săracă din orașe pe care o ajută cu dânsul. Legionarii sunt 2 000 mai răsăriți și 10 000 alții. Puterea lor e cruntă prin frica restului lumii, care merge până a le da bani, ca să se pună bine cu ei, dacă ar mai veni la putere. Afacerea cu încercarea de fugă a lui Sima în Italia și cu altele a fost pusă la cale de Himmler și agenții săi. A răspuns (Antonescu) cum trebuie (arestări și băgări în tabere) și a spus lui Killinger (care s-a purtat bine și e loial) sus și tare că el nu tolerează asemenea fapte. A dat peste tot hrana după rațiile stabilite, afară de ulei și zahăr. Transnistria a avut 100 000 vagoane disponibile, din care a putut aduce în țară până acum 28 000. În afară de 72 000 vagoane ce prisosesc încă în Transnistria mai are rezerve în țară. E mulțumit de Alexianu, de Voiculescu și de Calotescu, [guvernatorii Transnistriei, Basarabiei și Bucovinei]. Cu ardelenii merge mai greu. E revoltat cum cei ce s-au refugiat aici și au făcut averi refuză a da un ban pentru a ajuta pe refugiații săraci. Are părere foarte rea despre [Ioan] Lupaș (are dreptate s-o aibă). Îi vorbesc de cazul Duzinchevici-Lupaș; e revoltat. Mă întreabă despre [Al.] Lapedatu. Răspund: e cinstit, bun gospodar, dar strâns și cu anume defecte ardelenesti, ca lipsa de sinceritate, de pildă. Îmi mai spune că italienii au fost foarte supărați despre comunicatul dat după întrevvedere sa cu Hitler, socotind că se preamărea prea mult rostul nostru. Convorbirea noastră a fost curmată la 19,15 de Ică [Antonescu], care a venit cu o hârtie. Ică arată obosit, are fața trasă și e mult slăbit ...” (Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, p. 188-192).

### **3 – Amintirile generalului C. Pantazi**

- Fragmente din *Memoriile* generalului Constantin Pantazi: „Generalul Șteflea, văzând că se fac în toamna anului 1942] concentrări masive de forțe sovietice în pădurile de la nord de Don și de regiunea Kletskaia-Serafimovici, raportează Mareșalului și direct lui Hitler că este nevoie de rezerve, întrucât rușii fac pregătiri de ofensivă, <<care se va desfășura în direcția Serafimovici-Morozovskaia.Rostov, cu un grup de forțe, iar cu un alt grup de forțe se va căuta să încercuiască trupele ce atacă Stalingradul>>. Despre forțele germano-române

generalul Șteflea raporta că <<el sunt întinse ca măgelele pe ață, fără rezerve în adâncime. Oriunde se va tăia ața, toate măgelele se spulberă pe jos>>. Rapoartele acestea sunt insistente. Mareșalul intervine personal la Cartierul lui Hitler pentru a-i arăta prin adresa scrise situația critică. Mihai Antonescu a prins și el câteva vorbe și îi telegrafiază domnului von Ribbentrop <<situația>>, fiindcă este și el <<responsabil ca ministru de Externe>. Toate intervențiile sunt fără efect ...” (Constantin Pantazi, *op. cit.*, p. 206-207).

## **DREPTURILE ȘI INTERESELE ROMÂNIEI** **ÎN PERSPECTIVA REGLEMENTĂRILOR POSTBELICE:** **„BIROUL PĂCII” (1942-1944)**

În timpul guvernării Ion Antonescu, tânărul colaborator al Conducătorului Statului a acționat și a fost recunoscut drept Omul nr. 2 al regimului. Atu-urile lui Mihai Antonescu (1904-1946), eminent profesor universitar specializat în problemele dreptului internațional, care nu avea nici un grad apropiat de rudenie cu Mareșalul, s-au chemat, mai întâi, asistența juridică acordată lui Ion Antonescu și, apoi, rolul său activ în convingerea generalului de-a acționa pentru constituirea cabinetului de la 14 septembrie 1940<sup>1</sup>, în care a intrat ca titular la Justiție (14 septembrie – 31 decembrie 1940), iar ulterior oficializarea titularizării sale (la date diferite) ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri ori ca lider al departamentelor de Afaceri Străine și Propagandă Națională; mai mult, în 1941-1944, în cursul deselor deplasări pe front ale Mareșalului, acesta l-a lăsat la conducerea cabinetului, calitate în care a condus nenumărate ședințe ale Consiliului de Miniștri, astfel că, de la un moment-dat, „uzurpatorul” ajunsese a-și asuma fără să pretindă – dar cu voia lui Ion Antonescu – titlatura de ... Președinte al Consiliului de Miniștri.

Erau poziții integral acoperite de o activitate extrem de bogată, susținută de o putere de muncă remarcabilă, mai ales în câteva domenii de mare însemnătate și relevanță – Externe, Justiție și Propagandă. Însă ascensiunea fulgerătoare s-a dovedit prea curând a-și releva părțile ei rele, căci, în funcție de evoluțiile nefericite ale situației militare pe Frontul de Est și de „problemele” Mareșalului, dar și de inițiativele diplomatice controversate, Mihai Antonescu a trebuit să accepte a plăti oalele sparte în raport cu Marii Aliați de moment – Germania și Italia, față de Rege, Biserică și – de ce nu – față de liderii partidelor istorice, care, deși sub interdicția legii, funcționau în condiții cvasi-normale.

---

<sup>1</sup> Într-un remarcabil expozeu, prezentat, la 25 iunie 1942, în ședința Consiliului de Miniștri pe care a prezidat-o, prof. Mihai Antonescu a precizat că, în vara-toamna anului 1940, în condițiile în care România era „complet izolată” pe plan internațional, el și istoricul Gh. I. Brătianu au avut un rol decisiv întru determinarea generalului I. Antonescu de-a prelua conducerea statului și de-a determina orientarea Bucureștilor spre Berlin și Roma, ca singur mijloc „să ne apărăm împotriva Rusiei” (M. D. Ciucă, ed., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, VII, mai – iulie 1942, București, 2003, p. 390).



Toate acestea au survenit, mai ales, în primăvara anului 1943, atunci când, *Axa* Berlin-Roma-Tokio fiind într-o fază *delicată* a desfășurării ostilităților pe toate fronturile, Adolf Hitler a decis să-l invite pe Ion Antonescu la Salzburg (Castelul Klessheim) pentru întrevederi planificate pe două zile (12-13 aprilie). Cum Berlinul deja interceptase probe concrete relativ la negocierile secrete de pace angajate de trimișii lui Mihai Antonescu cu delegații anglo-americanilor și cum, totodată, acesta se exprimase că „*politica română e independentă față de Germania*”, Hitler a declanșat în prezența Mareșalului Antonescu un atac virulent la adresa ministrului de Externe al României<sup>2</sup>. Mareșalul n-a scăpat asaltului decât dându-i Führerului asigurări de „loialitate” sau promițându-i în mod ferm că „*nu va lua niciodată vreo inițiativă [în purtarea războiului] fără a-i da anterior de știre*”<sup>3</sup>. Cu toate acestea, „cazul” Mihai Antonescu avea să revină pe agenda convorbirilor Hitler – Antonescu de la Klessheim și în ziua următoare<sup>4</sup>, liderul român exprimând partenerului garanții în sensul că principalul său colaborator „*a munci prea mult și nu s-a menajat deloc*”, fiind, mai mult decât sigur, „*obosit și surmenat*”<sup>5</sup>.

De asemenea, Conducătorul Statului Român l-a rugat pe Hitler să admită că nu se putea despărți imediat de Mihai Antonescu, întrucât „*l-ar dura și ar avea puternice remușcări*”, mai ales că persoana vizată „*și-a pus viața în joc alături de Mareșal*”<sup>6</sup>. În consecință, Hitler a cedat, dar nu fără a preciza că „*statele sunt reprezentate de oameni*”, iar, pentru el, România însemna Mareșalul, care continua a se bucura „*de încrederea sa totală și necondiționată*”. „*Fără această încredere absolută în Mareșal – a continuat Hitler – el (Führerul) nu și-a fi îndreptat niciodată atenția asupra României.*”

---

<sup>2</sup> Vezi Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 185-189.

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 190-191.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 195-197.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 197.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

*Regele [Mihai I] e un copil, dar și copiii pot deveni periculoși când ajung pe mâini rele ...*<sup>7</sup> Era o sumbră premoniție, împlinită la 23 august 1944, dar, pe moment, Mareșalul, și în consecință Mihai Antonescu, au scăpat de furia Führerului ...



Interesant este că toate reproșurile și neliniștile lui Hitler în ceea ce-l priveau pe Mihai Antonescu erau întemeiate! Cercetările istoricilor români și străini au dezvăluit că liderul diplomației Bucureștilor, în adevăr, întreprinsese unele sondaje, mai mult ori mai puțin concrete, pentru o pace separată cu anglo-americanii<sup>8</sup>. De altfel, nu a fost deloc straniu că, a doua zi după discuțiile Hitler – Antonescu, ministrul Italiei la București, Renato Bova Scoppa, a aflat detalii pe marginea reuniunii de la Salzburg, astfel că în *Memoriile* sale avea să consemneze: „În aprilie 1943, Mareșalul Antonescu a făcut o altă călătorie la MCG German. Hitler l-a primit cu o anume răceală și l-a interogată asupra tratatelor de pace pe care guvernul român le-a întreprins în ultima vreme în diverse direcții. Hitler a dramatizat mult lucrurile și i-a spus Mareșalului: 1) că ministrul român la Madrid, [Nicolae Gr.] Dimitrescu, se oferise față de <<corpul diplomatic>> (sic!) de acolo să trateze pacea în numele Axei; 2) că ministrul român la Berna, [Nicolae Enric] Lahovary, luase contact cu nunțul apostolic Bernardini, în același scop; 3) că tratative similare au fost făcute de ministrul [Victor] Cădere la Lisabona, la Salazar; 4) că germanii descifraseră o

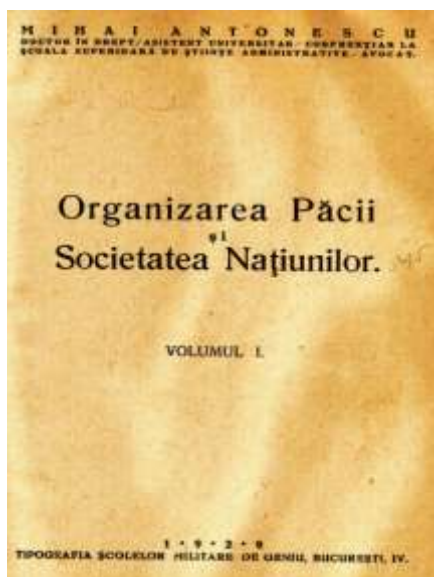
---

<sup>7</sup> *Ibidem.*

<sup>8</sup> Cf. Mihai Pelin, *Diplomație de război. România – Italia, 1939 – 1945*, București, Editura Elion, 2005, *passim*; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri, 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 251 și urm.; Ion Calafeteanu, *România, Italia și ideea unei “Axe Latine” (1941-1942)*, în *Paradigmele istoriei, II*, coordonator Stela Cheptea, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 501- 511.



telegramă transmisă de Cordell Hull la Lisabona, în care se dădeau instrucțiuni ministrului american în Portugalia <<să susțină>> eventualele inițiative ale d-lui [Mihai] Antonescu. Hitler a declarat sec Mareșalului Antonescu: nimeni nu putea să vorbească în numele Axei; că el nu intenționa să discute despre pace atunci când războiul trebuia considerat ca îndreptându-se spre victorie, grație mai ales campaniei submarine [...]. Întâlnirea [Hitler-Antonescu] s-a încheiat printr-un comunicat bătător la ochi, în care se vorbea despre <<lupta împotriva plutocrației anglo-saxone>> și despre <<război până la victorie, fără compromisuri>>. Tânărul [Mihai] Antonescu a simțit tot ridicolul situației. Mi-a spus textul: <<L-am întrebat pe Mareșal cum a putut să accepte un comunicat atât de emfatic și muștrări netede contra suveranilor noștri și dacă era normal ca, după toate sacrificiile făcute de România pentru cauza comună, să fim tratați ca niște funcționari subalterni, cărora li se dă un blam public>> ...”<sup>9</sup>



Că Hitler nu se înșela, deducem categoric din recunoașterile proprii ale lui Mihai Antonescu relativ la precizările ce-i făcuse lui Manfred von Killinger, la București în 16, 22 și 26 februarie 1943, despre necesitatea contactelor sale diplomatice cu Alianții anglo-americani, prin mijlocirea Ankarei și Lisabonei. „I-am arătat d-lui von Killinger – se explică liderul Externelor de la București – preocuparea pe care o am de a vedea cum războiul ajunge să epuizeze forțele Europei, în timp ce Rusia își conservă rezerve mari industriale și militare, și mai are și sprijinul anglo-americanilor și i-am spus că acțiunea mea diplomatică, atât la Ankara, cât și la Lisabona, va tinde tocmai să arate

<sup>9</sup> Apud Mihai Pelin, *Diplomație de război*, p. 142-143.

primejdia rusă și subestimarea pericolului slav în fața civilizației Europiei. Dl. von Killinger a împărțit punctul meu de vedere”<sup>10</sup>.



Fragment din cuvântarea la Radio București (22 iunie 1941)

Tot pe atunci, mai precis la 19 februarie 1943, într-un raport diplomatic trimis nou ministrul italian de Externe, Bova Scoppa surprindea că, la București, „dezacordul dintre cei doi Antonești se agrava pe măsura agravării situației militare”<sup>11</sup>, expeditorul având, bineînțeles, cuvinte de laudă pentru prietenul său, prof. Mihai Antonescu, care, „tânăr, dinamic, chinuit de marile responsabilități pe care și le-a asumat, neliniștit de destinul națiunii, convins fiind că nu mai există speranțe de victorie” ar fi făcut eforturi „pentru a încerca să găsească o cale de ieșire onorabilă [din războiul alături de Axă] pentru țara sa”; el s-ar strădui „să se opună prin toate mijloacele intenției Conducătorului de a trimite alte divizii pe frontul rusc. Mai mult, vrea să recheme forțele dispersate și, simțind că uraganul se apropie de frontierele lor, intenționează să se gândească la apărarea citadelei românești”<sup>12</sup>. Asemenea intenții, atribuite lui Mihai Antonescu, erau mai mult ca sigur, exagerate, singura realitate ce se

<sup>10</sup> Apud J. C. Drăgan, ed., *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, III, Cannaregio/Veneția, Editura Nagard, p. 354).

<sup>11</sup> Mihai Pelin, *Diplomație de război*, p. 129.

<sup>12</sup> *Ibidem*.

impunea fiind aceea că tizul Mareșalului – cu sau fără știința acestuia?! – încerca „ceva”...

Nu mai târziu decât la 1 aprilie 1943, înregistra același Bova Scoppa în *Memoriile sale*, „[Mihai] Antonescu mi-a spus – și eu am referit totul, în aceeași zi, la Roma – că <<pericolul rus, epuizarea progresivă a Europei în ceea ce privește mijloacele și rezistența morală, amenințarea anglo-saxonă care se profila în dimensiuni mereu mai formidabile, îl făceau să considere necesar să acționeze pentru a ști care puteau să fie intențiile inamicilor noștri și dacă nu era posibil să se pună bazele unei păci de compromis cu America și Anglia. Cu ocazia vizitei lui [Paul Otto] Schmidt la București, Ribbentrop mi-a făcut cunoscut – a continuat Antonescu – că el consideră inoportună o asemenea activitate. Însă eu aș ignora datoriile mele de om responsabil față de istoria țării mele dacă ar trebui numai să mă supun. După cum nu vrem ca România să fie o feudă germană după încheierea păcii, tot așa nu dorim să fie în timpul războiului. Noi dăm soldații și petrolul, dar trebuie să știm până unde se vrea să se meargă...>>”<sup>13</sup>.

Informațiile inedite de care dispunem confirmă integral derularea de-acum cunoscută a evenimentelor diplomatice și tentativele lui Mihai Antonescu. În context, avem în vedere un document, descoperit recent în fondul Președinției Consiliului de Miniștri de la Arhivele Naționale din București, reprezentând stenograma conversațiilor din 16 martie 1943 din cabinetul lui Mihai Antonescu cu principalii săi colaboratori din cadrul Ministerului Propagandei Naționale:

- Prof. Alexandru Marcu, subsecretar de stat;
- Al. Bădăuță, Secretar General;
- Mircea Grigorescu, Directorul Presei;
- Radu Teodorescu, șeful Contenciosului<sup>14</sup>.

Dintre problemele dezbătute, colaboratorii prof. Mihai Antonescu au insistat asupra reclamațiilor sosite pe atunci la adresa prof. Sextil Pușcariu, reputat filolog, membru al Academiei Române, directorul în exercițiu al Institutului Cultural Român din Berlin. Mihai Antonescu n-a aflat – în afara termenului de „fanariot” – un alt cuvânt mai potrivit pentru a califica comportamentul filologului, iar, în continuare, a făcut o cuprinzătoare declarație privind chiar tema aflată în atenția noastră:

„[...] N-a învățat nimic Neamul Românesc.

*Trei veacuri ne-am dat peste cap, de la epoca voievodală, cea mai măreață și frumoasă din istoria noastră, trei veacuri n-am existat, am fost niște râme în pământ, expuși la toate invaziile și nu am învățat nimic, tot slugi, ticăloși, fanarioți.*

---

<sup>13</sup> *Ibidem*, p. 137-138.

<sup>14</sup> Arhivele Naționale ale României (Arhivele Istorice Centrale), București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 307/1940, f. 326 și urm. (În continuare, se va cita: ANIC).

*Eu îndrăznesc să-i spun lui Hitler: sunt contra Imperialismului în Europa și voi fi cel dintâi să-l combat, fiindcă este cea mai mare greșeală.*

*Eu spun ce cred și nu s-a născut omul care să mă învețe să fac altfel și să lupt împotriva intereselor țării mele.*

*Și găsesc ticăloși de aceștia, care se duc să lucreze contra noastră.*

*Atunci când a fost vorba de interesele țării mele, când a fost vorba să semnez cu d-l Ribbentrop un act, am spus: dacă acel act nu marchează semne de onoare și de respect față de țara noastră, refuz să semnez [...]*

*[Mihai Antonescu i-a declarat lui Manfred von Killinger, ministrul german la București:] Vreau să dirijez eu propaganda. Eu știu când trebuie să fac propagandă antisemită, eu știu dacă trebuie să fac propagandă contra lui [F. D.] Roosevelt.*

*Eu v-am spus că refuz să atac grosolan pe Roosevelt; poate să mă interpreteze ca dușman, sau ca echivoc, eu sunt leal: nu-l atac pe Roosevelt.*

*Roosevelt este șeful unei Mari Puteri – și d-lui Ribbentrop în față i-am spus: D-le von Ribbentrop, nu există pe acest pământ o singură pace unilaterală, este numai pacea perpetua și din ea nu s-a întors nimeni ca să ne spună cum este, dar toate celelalte păcii sunt bilaterale: Marile Puteri se înțeleg și ranchiunile le plătesc statele mici și mijlocii.*

*Nu doresc ca Neamul Românesc să plătească ranchiunelor Dv.*

*Iar, pe de altă parte, ca etic, eu sunt dascăl, D-le Ministru, cred în valoarea morală educatoare a marilor principii care conduc națiunile, cred că Neamul Românesc trebuie să meargă pe această linie.*

*El nu atinge nici chiar popoare mai mici și nu le ofensează, el are o linie istorică de demnitate națională și răspunde la ofense, dacă ofensele pot să-l atingă.*

*Dar, ca el să profereze ofense grosolane și să practice metode de propagandă vulgare, acesta este un lucru pe care eu îl resping, nu numai față de Marile Puteri, dar chiar față de statele mici.*

*M-ați pomenit pe mine, D-le Bădăuță, D-le Grigorescu, în acțiunea de presă recomandând grosolăniile de doi ani și jumătate, de când dirijez acțiunea de presă, am tolerat eu pe plan intern să se facă cele mai mici atacuri?*

*[...] Sunt național, n-am doctrină politică, n-am partid de făcut, n-am sectă de protejat, sunt național și afirm și pe plan internațional, și pe plan intern, că, dacă nu înjghebăm o uniune națională, ne pierdem din nou granițele – și aceasta am s-o spun la cea dintâi ocazie publică [...]"<sup>15</sup>.*

Este greu de crezut că avertismentul transmis de Hitler lui Mihai Antonescu, prin Mareșalul Antonescu, ar fi fost cumva luat serios în seamă la Ministerul Afacerilor Străine din București. Dimpotrivă, șeful diplomației române, prin oamenii săi de încredere, și-a intensificat contactele cu sursele aliate, ritmul și seriozitatea lor sporind pe măsură ce situația militară a tuturor

---

<sup>15</sup> *Ibidem*, f. 331-335.

statelor Axei se deteriora iremediabil. Fapt pe care Mihai Antonescu, foarte bine informat, nu putea să-l neglijeze. Așa, de pildă, la numai o lună de zile după Salzburg, deci la 12 mai 1943, întâlnindu-se cu Bova Scoppa, Mihai Antonescu l-a înștiințat despre revenirea momentană la București a generalului Ion Gheorghe, atașatul nostru la Berlin, care a dezvăluit intențiile ofensive ale Reichului nazist, deși „potențialul războinic german este mult diminuat”. În ceea ce-l privea însă Mihai Antonescu a precizat fără nici un fel de ezitare: „<<Acum, informațiile noastre ne spun că rușii au încă mari resurse; aceștia atacă în condițiile unui lux de mijloace și de trupe. Nu există vreun dubiu că Germania, în acest an, va face un efort gigantic. Dar de ce trebuie să excludem faptul că un efort tot atât de gigantic vor face și inamicii noștri? Și, dacă în această iarnă [1943-1944] rușii vor declanșa o altă ofensivă, ca aceea din acest an [1942-1943], ce se va întâmpla cu armatele noastre în cazul când, în același timp, vom trebui să facem față amenințării anglo-saxone din Vest? Problema începea să se pună în termeni dramatici și chiar pe Conducător îl neliniștea foarte mult. Eu cred că față de aceste aspecte foarte grave ale situației generale ar fi mai mult decât urgent ca Italia și România să se consulte pentru a stabili o identitate de acțiune, care ar putea să fie de o importanță decisivă pentru viitorul țărilor noastre>>”<sup>16</sup>. Împrejurările fiind serioase, Mihai Antonescu se decise a trece la acțiune și, în acest sens, la 27 iunie 1943, urmat a doua zi de Bova Scoppa, a plecat la Roma pentru a discuta personal cu Benito Mussolini problema constituirii unei ”Axe latine” italo-române care să preia inițiativa unor negocieri de pace separată cu Alianții anglo-saxoni<sup>17</sup>. Ministrul român de Externe avea să fie primit la 1 iulie 1943 de către Mussolini, care însă îi va recomanda o așteptare de două luni, după care *Ducele* se angaja să-l provoace personal pe Hitler. Iar, dacă acesta refuza, Mussolini a promis să acționeze. N-a mai fost cazul, evident, în condițiile în care *Ducele*, în urma complotului de la 25 iulie 1943, a fost înlăturat de la putere<sup>18</sup>.

Ceea ce n-a constituit un motiv pentru ca Bucureștii să sisteze contactele diplomatic separate cu Alianții. După cum se cunoaște foarte bine, ele au continuat, fără a fi nicicum finalizate, context în care s-a precipitat lovitura de stat din 23 august 1944<sup>19</sup>, iar finalmente, în 1946, Antoneștii vor ajunge în fața plutonului de execuție.

---

<sup>16</sup> Apud Mihai Pelin, *Diplomație de război*, p. 145.

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 160. În context, Mihai Antonescu a avut în vedere și reconstituirea unei „Mici Înțelegeri”, reunind România, Slovacia și Croația (vezi Petre Otu, *Mihai Antonescu visează o altă Mică Antantă* – <http://www.itcnet.ro/history/archive/mi1999/current/mi41/htm>).

<sup>18</sup> Mihai Pelin, *Diplomație de război*, p. 160 și urm.

<sup>19</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939 – 1944. România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 23-77.



Mihai Antonescu -  
Jilava, 1 iunie 1946

\*\*\*

Nimic n-a fost întâmplător. Pentru a reintra în deplinătatea drepturilor sale istorice, grav încălcate în 1940, pentru refacerea unității naționale integrale și pentru afirmarea intereselor sale fundamentale, România, cu începere de la 22 iunie 1941, a participat la conflictul mondial din 1939-1945. Chiar dacă alături de Reichul lui Adolf Hitler, un aliat cu siguranță incomod și compromis, hrăpăreț și detestat, la nivel național ori mondial. Se adaugă precizarea, numaidecât necesară și logică, în ordinea lucrurilor, că, de partea cealaltă, Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii, de exemplu, aliindu-se cu Stalin împotriva lui Hitler, n-au făcut cumva o „alegere” ceva mai ... fericită! Dar, se vede cât de de colo, triumfase, cum altfel la vremuri de restriște, străvechiul adagiu: *La război ca ... la război!* Iar, pentru această situație, României avea să i se afle culpa finală. Aceea că, în vreme ce Națiunile Unite, în frunte cu S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie, au reperat victoria în 1945, România – deși a susținut și a fost susținută (?) de o serie de aliați europeni, toți (Hitler, Mussolini și vasalii lor), exceptându-l pe Mannerheim, odioși sau, cel puțin, deocheați<sup>20</sup> –

---

<sup>20</sup> La 18 iulie 1941, în memoriul trimis generalului I. Antonescu, Iuliu Maniu, subliniind că susținea războiul României pentru eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, își exprima însă rezerve față de alianța cu Reichul nazist și sateliții săi, apreciind că „și tovărășia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare (subl. ns.)”, mai ales că Bucureștii nu primiseră dinspre Berlin, până atunci, după cum și ulterior, „nici o satisfacție în problema Transilvaniei” (cf. Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice. 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 80). În același sens, diplomatul Gh. Barbul s-a exprimat fără rezerve: „*Personal, nu găsesc întru nimic mai grav, nici mai rușinos să fi fost aliat cu Hitler decât aliat cu Stalin* (subl. ns.)” (cf.

I-a pierdut. Or, după cum e stabilit cu rigurozitate, în istorie „dreptul” obligatoriu la judecată nu aparține decât învingătorilor; nicidecum celor învinși!

Dar, deși angrenați în război, unul mondial și total în toate privințele, de prin 1942-1943, după unele succese militare și politico-diplomatice inițiale, lipsiți și de șanse, Bucureștii s-au preocupat să prepare temeiurile păcii ce avea a succede războiului în plină desfășurare. Mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu au afirmat cu tărie, la București sau în fața liderilor de la Berlin, că românii nu-s „un popor de misiune mondială”<sup>21</sup>, dar au identificat „traectoria” neamului ca fiind una de factură și proporții europene<sup>22</sup>. S-a cristalizat, în consecință, ideea că, indiferent de cursul și de soarta ostilităților, România nu-și putea îngădui a se dezinteresa de pacea de mâine<sup>23</sup>, impunându-se o acțiune conjugată vizând, în esență, două obiective: – unul propagandistic și, celălalt, organizatoric, de documentare. Devansând oarecum lucrurile, vom preciza că, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu, ca vicepreședinte al Guvernului și titular al departamentelor Afacerilor Străine și Propagandei Naționale, a motivat necesitatea absolută de a se începe „a pregăti, într-un sistem organizat, întregul material documentar cu care Țara noastră, de o parte, să-și desăvârșească propaganda internațională, iar, pe de altă parte, să-și pregătească apărarea drepturilor și înfățișarea revendicărilor sale la Conferința de Pace (subl. ns.)”<sup>24</sup>. În aprecierea faptelor, trebuie luat în considerație acest element decisiv, și anume că inițiativele ministrului de Externe al României și-au avut sorgintea și s-au desfășurat nu în perioada în care situația pe Frontul de Est era defavorabilă forțelor Axei, ci, din contra, atunci Wehrmachtul și trupele aliate dispuse pe teritoriul U.R.S.S. se aflau în culmea expansiunii și succeselor lor, o dată cu declanșarea și desfășurarea ofensivei spre sud-est (28 iunie – 18 noiembrie 1942)<sup>25</sup>. Evident preocupat de destinul României în perspectiva războiului și a organizării lumii postbelice, Mihai Antonescu a opinat – apreciem – cu sinceritate atunci când a precizat: „... Toți avem datoria să înțelegem că reorganizarea europeană depinde de puterea cu care fiecare stat va ști să-și afirme nu numai pe câmpurile de bătaie puterea și prezența lui, dar depinde și de metoda, de puterea de persuasiune, de forța de convingere și de

---

Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei. Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 265).

<sup>21</sup> Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar, dosar 1 075/1943, f. 3 (Expunerea lui M. Antonescu în fața *Biroului Păcii*, București, 6 martie 1943) (În continuare, se va cita: ANIC, fond PCM – CM).

<sup>22</sup> *Ibidem*, f. 14.

<sup>23</sup> *Ibidem*, f. 3.

<sup>24</sup> *Ibidem*, f. 2.

<sup>25</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 25.

*prezentare a adevărului, a rosturilor și răspunderilor pe care se va rezema ordinea Europei de mâine. Poporul român are toate însușirile pentru ca să contribuie la ordinea de mâine, la reconstrucția Europei, pentru că este un popor curat, întreg, cu puteri de muncă și cu puteri de jertfă. Depinde prin urmare de apărarea pe care o facem drepturilor lui ca să-i așezăm destinul în matca pe care Europa o va deschide popoarelor de mâine* (subl. ns.)”<sup>26</sup>.

Potrivit documentației existente, în fapt Mihai Antonescu, deja la 18 mai 1942 avansase, în cadrul Consiliului de Miniștri, o serie de instrucțiuni pentru constituirea organismului destinat să se ocupe, prioritar și exclusiv, cu problemele pregătirii participării României la viitoarea Conferință de Pace. Preparativele anticipate au rezultat direct din experiența Congresului Păcii de la Paris din 1919-1920, precum și din exemplul oferit pe atunci de diplomația horthystă, în privința căreia Mihai Antonescu aflase că, „în pivnițele Ministerului Afacerilor Străine ungar și într-o clădire specială la Budapesta, Ungaria are pregătite sute de volume cu tot materialul pentru Conferința de Pace, orișicare i-ar fi tendința”<sup>27</sup>. Constatând că noi „nu ne-am trezit”<sup>28</sup>, liderul diplomației române a decis că sosise momentul pentru ca să se „treacă serios” la muncă<sup>29</sup>. Realitățile momentului erau tragice în viziunea demnitarului: „... Cu pământul frânt, cu granițele sfâșiate, prăbușiți în mândria și în drepturile noastre, – încă stăm într-o beatitudine și așteptăm ca alții să ne facă istorie?! – fie de pe malurile Tamisei, fie de la Directoratul lui Auswärtiges Amt<sup>30</sup>, fie de la Roma, fie de la Moscova”, de unde și concluzia naturală care se impunea: „Neamul românesc nu trebuie să-și împrumute conștiința din capitalele lumii, ci trebuie să-și trăiască conștiința propriei lui răspunderi” (subl. ns.)”<sup>31</sup>. Organismul în sarcina căruia au fost concentrate preparativele în vederea forumului mondial postbelic a fost denumit simplu – *Biroul Păcii*<sup>32</sup>, deși ulterior (1942-1944) s-au făcut adesea referiri fie la o *Comisie*<sup>33</sup>, la un *Consiliu*<sup>34</sup> sau la un *Oficiu de*

---

<sup>26</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 21 (expozeu rostit la 16 iunie 1942 în fața Comisiei pentru strângerea materialului documentar în vederea Conferinței de Pace).

<sup>27</sup> *Ibidem*, f. 59 (expozeul rostit la 19 august 1942 la Consiliul în vederea strângerii materialului documentar pentru Conferința de Pace). Mai mult decât atât, în 1919-1920, la Paris, „Ungaria s-a prezentat la Conferință și a obținut drepturi numai datorită meșteșugitei sale propagande și sistemului său serios de a-și înfățișa documentarea (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 52).

<sup>28</sup> *Ibidem*, f. 52-53.

<sup>29</sup> *Ibidem*, f. 70.

<sup>30</sup> Ministerul de Externe din Berlin.

<sup>31</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 514, f. 53

<sup>32</sup> Mioara Anton, *Biroul Păcii și propaganda în interes național*, în „Dosarele istoriei”, București, nr. 12/2005, p. 25.

<sup>33</sup> La reuniunea constitutivă din 16 iunie 1942 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39).



*Studii*, care însă, trebuie precizat pentru evitarea confuziilor, au reprezentat segmente și n-au acoperit niciodată întregul. Beneficiind de toată susținerea Mareșalului<sup>35</sup>, Mihai Antonescu a procedat, în iunie-iulie 1942, la organizarea și impulsionearea *Biroului Păcii*<sup>36</sup> potrivit unor principii dezvoltate atât în ședința de constituire a organismului din 16 iunie 1942<sup>37</sup>, cât și la reuniunile unora

---

<sup>34</sup> *Ibidem*, f. 40-126 (stenograma reuniunii din 19 august 1942).

<sup>35</sup> Cf. Mihai Antonescu, <<Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea>>, Cluj-Napoca, 1991 (Cuvânt înainte de Ion Ardeleanu).

<sup>36</sup> Vezi Ion Ardeleanu, „*Biroul Păcii*”: *Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și bune relații în Balcani (1942-1943)*, în „Europa XXI”, Iași, vol. I-II/1992-1993, p. 128-132; Petre Otu, *Biroul Păcii*, în „Document”, București, nr. 1/2000, p. 42-49; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești Mileniul III, 2005, p. 447-468; Mioara Anton, *Biroul Păcii și propaganda în interes național*, p. 24 și urm.; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinței de Pace după cel de-al doilea război mondial (1942-1944)*, București, Editura Militară, 2006. Relevăm în context că datorăm istoricului militar Petre Otu cel mai consistent volum consacrat *Biroului Păcii*. Beneficiind de un titlu inspirat, *Pacea de mâine*, volumul reunește unele dintre documentele esențiale (datând mai ales din 1942) relativ la activitatea comisiilor *Biroului Păcii*; de asemenea, el beneficiază de un amplu studiu introductiv, care, în afara unor minime deficiențe, reprezintă contribuția cea mai serioasă în domeniu (*ibidem*, p. 5-43). Astfel că, în consecință, de-acum cunoaștem mai bine care a fost opera Biroului Păcii, cum și-a desfășurat activitatea, care au fost etapele, cine a fost cuprins și care au fost rezultatele concrete ale organismului. În egală măsură, se desprind concluzii interesante privind rolul și locul României în desfășurarea conflagrației mondiale din 1939-1945, s-a extins perspectiva în abordarea diplomației Bucureștilor în context, fiind posibile noi și originale concluzii.

<sup>37</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-32. Tot atunci s-au organizat cele 7 comisii ale *Biroului Păcii* (I – istorică; II – presă și propagandă; III – etnică, biologică și statistică; IV – politică; V – juridică; VI – economică; VII – financiară) (*ibidem*, f. 35-39), succedate aleatoriu de o comisie pentru reluarea tratatelor cu Bulgaria (idem, dosar 512, f. 270-284, 285-315, 316-341, 349-366) sau o alta maghiară (*ibidem*, f. 69-73). Referitor la componența comisiilor, se impunea prezența unor personalități, membri ai Academiei Române și profesori universitari, îndeosebi istorici, precum: Gh. Brătianu, C. C. Giurescu, Vladimir Dumitrescu, I. Lupaș, I. Nistor, Gh. Fotino, Victor Papacostea, I. Petrovici ș.a. (Comisia I); Alexandru Marcu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pamfil Șeicaru, I. Simionescu ș.a. (II); Silviu Dragomir, Anton Golopenția, Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Vintilă Mihăilescu, Valer Pop, Romulus Vuia ș.a. (III); Eftimie și Ervin Antonescu, Gh. Barbul, N. Dașcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Gh. Fotino, Mircea și Horia Grigorescu, Gh. și Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Valer Pop, Gh. Sofronie, Pamfil Șeicaru, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Virgil Veniamin ș.a. (IV); Eftimie și Ervin Antonescu, Ion Fițescu, D. D. Gerota, Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Ilie Popescu-Spineni, Gh. Sofronie, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu ș.a. (V); C. Bușilă, Grigore Antipa, Eftimie Antonescu, Victor Bădulescu, Valeriu Bulgaru, I. Christu, N. Cornățeanu, D. D. Gerota, Aurel Gociman, Gh. Ionescu-

dintre comisii<sup>38</sup>. Răspundem cu toții – a insistat Mihai Antonescu – pentru „pregătirea materialului pentru apărarea drepturilor noastre și înfățișarea revendicărilor românești în fața Conferinței de Pace (subl. ns.)”<sup>39</sup>. Sub aspect doctrinar și organizatoric, discursurile rostite de Mihai Antonescu la reuniunile din 16 iunie 1942<sup>40</sup>, la fondarea *Biroului Păcii*, și, mai ales, la 19 august 1942<sup>41</sup>, în cursul dezbaterilor vizând strângerea materialului documentar pentru Conferința Păcii<sup>42</sup>, au fost fundamentale<sup>43</sup>. Reținem formularea scopului acțiunii, motivată din start, adică la 16 iunie 1942, în prezența a numeroși invitați de prestigiu (miniștri și oameni de știință și cultură, diplomați, ziariști)<sup>44</sup>:

„Domnilor Miniștri, Domnilor, un dicton bătrân și plin de înțelepciune spunea: <<Si vis pacem para bellum>>. Cred că la acesta omul modern trebuie să adauge un nou dicton: Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea (subl. ns.)”<sup>45</sup>.

Au existat, în condițiile precizate, temeuri serioase, pentru care, în cazul membrilor *Biroului Păcii*, acesta a rămas în memoria lor drept *Comisia Mihai Antonescu*. Se impune a preciza, în acest loc, că, opera încredințată *Biroului Păcii* și membrilor comisiilor sale a fost de excepțională semnificație politico-

---

*Sisești, I. Lapedatu, Gh. Leon, M. Nasta, Gh. Strat ș.a. (VI); N. Stoenescu, Mircea Vulcănescu, Victor Bădulescu, I. Lapedatu, M. Nasta, Gh. Leon ș.a. (VII) (ibidem, f. 35-39). În Anexa acestui capitol, cititorul poate consulta unele din cele mai semnificative paginii de corespondență schimbate în epoca războiului între unii dintre membrii Biroului Păcii și liderii regimului antonescian.*

<sup>38</sup> Idem, dosar 512/1942, *passim* (stenogramele reuniunilor dintre 17 iunie și 13 august 1942 ale diverselor comisii).

<sup>39</sup> Idem, dosar 514/1942, f. 44.

<sup>40</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39.

<sup>41</sup> *Ibidem*, f. 40-126.

<sup>42</sup> *Ibidem*, p. 293-331.

<sup>43</sup> După cum și intervențiile sale ulterioare, tot în fața *Biroului Păcii*, la București, în 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2-36), 13 martie 1943 (*ibidem*, f. 84-111) și 20 martie 1943 (*ibidem*, f. 112-125) sau la Sibiu, în 19 iulie 1943, în prezența lui Ion Antonescu (*ibidem*, f. 127-191).

<sup>44</sup> Dintre care reținem: Ion Petrovici, N. Stoenescu, C. Bușilă, C. Pantazi, Gh. Jienescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu, Grigore Antipa, Eftimie și Ervin Antonescu, Alexandru Bădăuță, Gh. Barbul, Gh. Brătianu, I. Chinezu, N. Dașcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Silviu Dragomir, Vladimir Dumitrescu, Ion Fițescu, G. Fotino, D. D. Gerota, C. C. Giurescu, Aurel Gociman, Mircea și Horia Grigorescu, I. Lapedatu, Gh. Leon, I. Lugoșianu, Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Radu și Gh. Meitani, Grigore Niculescu-Buzești, I. Nistor, Alexandru Oteteleşanu, Z. Păclișanu, Petre și Victor Papacostea, Valer Pop, Ilie Popescu-Spineni, Pamfil Șeicaru, I. Simionescu, N. Smochină, Gh. Sofronie, Ilie Ștefleă, Gh. Strat, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Romulus Vuia ș. a.) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-3).

<sup>45</sup> *Ibidem*, p. 4; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 296. M. Antonescu avea să revină asupra acestui dicton la 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2).

diplomatică, științifică și națională, cu rezultate eficiente în perioada următoare, la fel a fost surprins cu realism misiunea ce incumba viitorului forum mondial, care trebuia să ajungă la o „*soluțiune de echilibru*”<sup>46</sup>. A funcționat cu siguranță și o deficiență majoră a sistemului conceput provenind direct din viziunea inițiatorului care, situând Germania lui Hitler în centrul demonstrațiilor și așteptărilor<sup>47</sup>, o trecea deja între învingători. Ceea ce nu a fost cazul! Cu toate acestea, posibilitatea de-a expune și acționa sau de a se manifesta, o dată mai mult și mai stăruitor, pentru apărarea intereselor distincte ale României a fost importantă, pe alocuri chiar decisivă, faptul atestând, în ultimă instanță, că țară nu era ocupată de Axă, ci satelit al sistemului, cu o anume libertate de acțiune, pe plan intern sau extern<sup>48</sup>. Cu titlu de exemplu, reamintim că, pentru susținerea declarațiilor sale, Mihai Antonescu a pus, el însuși, la dispoziția *Biroului Păcii*<sup>49</sup> numeroase documente privind negocierile sale cu liderii nașiști, iar dintre acestea desprindem scrisoarea nr. 74 865 trimisă la 10 octombrie 1941 pe adresa lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București (1941-1944). Documentul în discuție cuprindea o tulburătoare pledoarie pentru Transilvania, amintindu-ne astăzi nouă – indiscutabil și semnatarului, la vremea lui – de declarația celebră a lui N. Titulescu din 1915 pe aceeași temă, pe care în fapt o imita:

*„ ... De la Mareșalul Antonescu, mândria Neamului și expresia lui, până la cel din urmă cetățean al acestei Țări, nu este unul singur care să se dezonozeze, trădând drepturile României asupra Transilvaniei.*

*Ardealul – atenționa expeditorul – nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu.*

*Ardealul este cetatea în care am trăit și am suferit două mii de ani.*

*În Carpații Ardealului ne-am zidit viața și am păstrat împotrivirea năvălitorilor și a hoardelor slave, ieri ca și azi.*

*În Carpați ne-am întemeiat cele dintâi Principate Românești continuatoare al lumii romane antice.*

*În Carpați a răsărit ordinea spirituală, care a stat temelie morală a acestui Neam de-a lungul veacurilor.*

---

<sup>46</sup> *Ibidem*, f. 3.

<sup>47</sup> A se vedea declarația lui Mihai Antonescu în sensul că, după rapturile lui Stalin și Molotov din 1940, „în fața primejdiei bolșevice, în fața amenințării de agresiune totală din partea Rusiei, România nu se putea rezema, nu se mai poate rezema decât pe Germania, iar această adeziune nu este un joc întâmplător de echivocuri oculte ci o linie de conservare în fața unei primejdii totale (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 47, expozeul din 19 august 1942).

<sup>48</sup> Cf. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 175 și urm.

<sup>49</sup> A se vedea și modul în care, în 1943, a dispus organizarea arhivei personale (ANIC, fond PCM – Cabinetul civil M. Antonescu, dosar 362, f. 233 și urm. – *Biroul Păcii*, în inventarul original al fondului).

*Carpații sunt pentru noi leagănul trecutului nostru, al mitologiei și al credinței noastre, de care nu ne poate despărți nimeni [...]*

*Ardealul nu este un pământ.*

*Ardealul suntem noi toți.*

*Ardealul este sufletul nostru.*

*Nu poate nimeni să ne aibă întregi fără suflet (subl. ns.)*<sup>50</sup>.

Nu o singură dată, Mihai Antonescu a subliniat că, pentru împlinirea misiunii *Biroului Păcii*, fuseseră rezervate mijloace bugetare „mult depășite”<sup>51</sup> ori a solicitat celor nominalizați în comisii „să muncească, zi și noapte, alături de noi, alături de Ministerul Afacerilor Străine, alături de Guvernul întreg, pentru pregătirea materialului documentar, pentru legarea acțiunii și materialului statului de materialul științei românești sau al datelor de coroborare a practicii cu înfățișarea diplomatică a problemelor noastre (subl. ns.)”<sup>52</sup>. Altădată, în calitate-i de titular al Ministerului Propagandei Naționale, Mihai Antonescu s-a declarat indispus „să las, ca până acum, ca Academia Română să se ocupe de apărarea drepturilor neamului românesc; Institutul Social la fel; Academia de Științe Morale și Politice se ocupă și ea; Institutele Istorice se ocupă și ele și până la urmă se ajunge la o anulare de principii și de lucrări, astfel încât nu avem nici o lucrare pe care să putem conta sau, mai mult, să avem unele pe care o să trebuiască să le retragem din circulație, ca primejdioase apărării intereselor noastre de peste graniță”<sup>53</sup>. Concluzia se desprindea de la sine, fiind magistral sintetizată: „Înțelegeți că Ministerul Afacerilor Străine, într-o perioadă de război, este Statul Major al doilea al Statului! ...”<sup>54</sup>

Așa după cum s-a subliniat, cele șapte secții ale *Biroului Păcii* au fost stabilite (ca profil și componență nominală) în cadrul ședinței de inaugurare din 16 iunie 1942<sup>55</sup>, simultan avansându-se și un program minimal de lucru, cuprinzând un număr de 18 Probleme de rezolvat de către „Biroul Păcii”<sup>56</sup>.

---

<sup>50</sup> ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 150-151.

<sup>51</sup> *Pacea de mâine*, p. 59.

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 55.

<sup>53</sup> *Ibidem*, p. 329.

<sup>54</sup> *Ibidem*, p. 326.

<sup>55</sup> De la 6 iulie 1942 a debutat activitatea celei de a opta secții (*ibidem*, p. 215 și urm.).

<sup>56</sup> *Ibidem*, p. 81-82. Iată lista acestor probleme: 1 – Permanențele neamului românesc și problemele permanente de propagandă și organizare internațională; 2 – Problemele etnice și biologice; 3 – România, factor social de civilizație; 4 – România, factor industrial; 5 – România, stat agricol european; 6 – România, factor de ordin european financiar; 7 – Finanțele României; 8 – Problema Dunării; 9 – Problema Mării Negre; 10 – Problema comunicațiilor europene și misiunea României; 11 – Propaganda politică; 12 – Problema românilor de peste hotare; 13 – Propagandă și influență negativă; 14 – Echivocul ungar; 15 – Misiunea de popor de margine a românilor; 16 – Structura socială ungară; 17 – Probleme politice speciale (granițe, schimburi de

Sub impactul evenimentelor generale, mai ales al celor militare, începând de la 6 martie 1943 Mihai Antonescu a intervenit pentru a se intensifica activitatea *Biroului Păcii*<sup>57</sup>. Din punctul său de vedere devenise clar că strategia organismului includea două obiective majore, care, însă, se interpătrundeau: 1- opera de propagandă a drepturilor și intereselor României; 2 – pregătirea sub raport documentar a participării României la viitoarea Conferință de Pace<sup>58</sup>. Odată cu revitalizarea activității *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu a optat pentru a se adopta și împlini un document maximal, intitulat – defel pretențios, dacă avem în vedere concepția, amploarea și varietatea obiectivelor (174) – Program pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace<sup>59</sup>, căruia i s-a adăugat nu mai puțin de 215 „Dosare speciale”<sup>60</sup>. La ședința din 6 martie 1943 a *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu, înainte de a inventaria „marile probleme”, pe care, în acel moment, le studiau „toate statele”<sup>61</sup>, a reamintit asistenței sensul războiului României:

„... Poporul român luptă azi în contra slavismului și a comunismului, dar mâine el va trebui să lupte în contra acelor care i-au luat pământul fără luptă.

Transilvania este datoria noastră față de noi înșine și nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea.

Mai bine să ne prăbușim într-o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în rușinea nedreptății ...”<sup>62</sup>

Mihai Antonescu avea să revină, în același sens, la reuniunile din 13 martie 1943<sup>63</sup> sau din 20 martie 1943<sup>64</sup>, dar mai cu seamă, la Sibiu, la 19 iulie

---

populații, ordinea teritorială și etnică etc.); 18 – Probleme speciale politice ale Transilvaniei.

<sup>57</sup> În mod concret, deja la 19 august 1942, Mihai Antonescu formulase serioase rezerve și critici acerbe pe marginea activității din iunie – august 1942 a comisiilor din cadrul *Biroului Păcii*, oferind ca variantă intensificarea eforturilor și organizarea a patru grupe în cadrul Ministerului Afacerilor Străine (I – Grupul documentar; II – Grupul tehnic; III – Grupul pentru cercetarea materialului documentar cu caracter politic; IV – Grupul pentru cercetarea materialului despre Transilvania) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 77-78).

<sup>58</sup> Vezi expozeul lui Mihai Antonescu din 13 martie 1943 (apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 447 și urm.), în care constata că, din programul de lucrări stabilite în iunie 1942, „puține au fost întocmite” (*ibidem*, p. 448).

<sup>59</sup> ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 94-111; Arhiva MAE, București, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, dosar 94, f. 158-161; Arhiva CNSAS, București, fond 40 010, „Tribunalul Poporului”, dosar 95/I; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 454-461.

<sup>60</sup> *Ibidem*, p. 461-468.

<sup>61</sup> ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 26-27.

<sup>62</sup> *Ibidem*, f. 39-40.

<sup>63</sup> *Ibidem*, f. 84-111.

1942<sup>65</sup>, când a explicat că acțiunea României rezulta din „comandamentele istoriei și legile unității naționale”, toate exprimând deopotrivă „însuși sensul existenței noastre (subl. ns.)”<sup>66</sup>. Și, deși încă la 19 august 1942 înaltul demnitar decisese că, din acel moment, toate comisiile Biroului Păcii intrau „în vacanță” (?!)<sup>67</sup>, pentru a se inaugura activitatea celor patru grupuri deja menționate<sup>68</sup>, el a sugerat ca, în abordarea problemelor, specialiștii îndemnați să coopereze să renunțe la tratările „alambicate” și „abstracte”, urmărindu-se „rezultate practice, fiindcă savanți ne naștem și cunoaștem toate problemele; rămâne numai să le aplicăm”<sup>69</sup>. În chip concret, s-a pronunțat oratorul, „pe mine nu mă interesează ... să fac academie, ci eu vreau să fac broșuri și lucrări de propagandă și informație politică. Nu vreau ca să mă abat de la adevărul științific [...], dar nu pot nici să fiu la sclavia datelor științifice și a cercetărilor care nu se mai termină [...] Acestea sunt lucrări care trebuiesc făcute mult mai târziu. Practic și imediat, mie îmi trebuie să am problemele principale rezolvate, constantele neamului românesc. Pe acestea lucrez ...”<sup>70</sup> Fără a nominaliza pe cineva, Mihai Antonescu a decis: „N-am nevoie de figuranți; am nevoie de colaboratori; am nevoie de contribuții sincere și efective. N-am timp de politeți [...] Am nevoie de oameni care să mă ajute; am nevoie de oameni care să mă înțeleagă”<sup>71</sup>. Însă după mai multe luni, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu – oarecum în contradicție cu el însuși – a solicitat din nou sprijinul specialiștilor, le-a solicitat sugestiile, pledând pentru poziția lor de „centru generatori de difuzare” a energiilor și cunoștințelor, contând pe concursul Academiei Române și al universităților, al marilor institute de cercetare<sup>72</sup>. De altfel, fuseseră invitați și au avut intervenții: prof. I. Simionescu, președintele Academiei Române<sup>73</sup>; prof. G. G. Mironescu, reprezentând Academia de Științe Morale și Politice<sup>74</sup>; Gh. Brătianu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Universală „N. Iorga”<sup>75</sup>; D. Gusti, delegat și lider al Institutului Social Român<sup>76</sup>; Constantin C.

---

<sup>64</sup> *Ibidem*, f. 112-125, inclusiv intervențiile profesorilor N. Dașcovici, Gh. Brătianu și Ioan Lupaș (f. 115-122).

<sup>65</sup> *Ibidem*, f. 129-177. Vezi și alocuțiunile Mareșalului Antonescu, la începutul și sfârșitul manifestării (f. 127-128, 178-180).

<sup>66</sup> *Ibidem*, f. 137. Cu același prilej, înaltul demnitar a declarat că „nici în groapă nu voi ierta pe aceia care la Viena [30 august 1940] au semnat, trădând, dezonoarea Neamului Românesc” (*ibidem*, f. 141).

<sup>67</sup> *Idem*, dosar 514/1942, f. 108.

<sup>68</sup> *Ibidem*, f. 77-78.

<sup>69</sup> *Ibidem*, f. 108.

<sup>70</sup> *Ibidem*, f. 110.

<sup>71</sup> *Ibidem*, f. 111.

<sup>72</sup> *Idem*, dosar 1 075/1943, f. 27.

<sup>73</sup> *Ibidem*, f. 73.

<sup>74</sup> *Ibidem*, f. 74.

<sup>75</sup> *Ibidem*, f. 74-76.

Giurescu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Națională, care a precizat că deja răspuns cu fapte<sup>77</sup>; prof. I. Lupaș, directorul Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj-Sibiu<sup>78</sup>; prof. Victor Papacostea, directorul Institutului de Studii și Cercetări Balcanice<sup>79</sup>; prof. Horia Hulubei, rectorul Universității din București<sup>80</sup>; Grigore Antipa<sup>81</sup>; prof. Silviu Dragomir, care organizase, în cadrul Universității din Cluj-Sibiu, Centrul de Studii privitoare la Transilvania<sup>82</sup>, ce avea să procedeze în lunile imediat următoare (1944-1945) la valorificarea unor micro-monografii pe profilul programului *Biroului Păcii*, în cadrul unei colecții proprii – „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae”<sup>83</sup>. Din rândul celor prezenți, prof. Gh. Brătianu, evocând preocupările anterioare, a insistat asupra cursului ce predase la Universitatea din București în ultimii doi ani pe tema *Istoriei Mării Negre*<sup>84</sup>, iar prof. Victor Papacostea, realist dar entuziasmat, a vorbit în numele celor care vor răspunde „cu toată puterea noastră de credință și cu toată puterea noastră de muncă la apelul pe care Țara, prin Dv., ni-l face”<sup>85</sup>. Au intrat în sfera contribuțiilor remarcabile sintezele prof. Constantin C. Giurescu din seria *Istoriei Românilor*, coordonarea monumentalei monografii tipărită în limba germană consacrată Transilvaniei<sup>86</sup>, ca și micro-sintezele, editate în românește și în mai multe limbi străine – *Transilvania. Schiță istorică* (1943-1944)<sup>87</sup> sau *Die europäische Rolle*

---

<sup>76</sup> *Ibidem*, f. 76-77.

<sup>77</sup> *Ibidem*, f. 77-78.

<sup>78</sup> *Ibidem*, f. 78-79.

<sup>79</sup> *Ibidem*, f. 79-80.

<sup>80</sup> *Ibidem*, f. 80.

<sup>81</sup> *Ibidem*, f. 82-83.

<sup>82</sup> *Ibidem*, f. 80-81

<sup>83</sup> Vezi, în acest sens, Silviu Dragomir, *La Transylvanie avant et après l'Arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943 (nr. I); idem, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944 (nr. XIII); Georges Sofronie, *Frontière et Nation en Droit International*, Sibiu, 1944 (nr. IX); idem, *Les antécédents diplomatiques de l'Acte de Vienne (Du 30 Août 1940)*, Sibiu, 1945 (nr. XV); Al. Procopovici, *Die Rumänenfrage*, Sibiu, 1944 (nr. III); Tudor Drăganu, *La doctrine juridique de la Couronne hongroise*, Sibiu, 1944 (nr. IV); Al. Filipașcu, *Le Maramureș*, Sibiu, 1944 (nr. X); Camil Negrea, *Le problème de rétablissement de la législation roumaine en Transylvanie du Nord*, Sibiu, 1945 (nr. XVIII) ș.a.

<sup>84</sup> Cf. Gheorghe Zbucnea, *Gh. I. Brătianu: O carte vorbită, dar nu și scrisă*, în vol. *Arta Istoriei – Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 387-397; ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 74-76.

<sup>85</sup> *Ibidem*, f. 80.

<sup>86</sup> *Vezi Siebenbürgen*, I-II, Vorwort von Constantin C. Giurescu, Bukarest, 1943, VIII – 794 p. (Institut für Geschichte in Bukarest).

<sup>87</sup> Lucrare revăzută și reeditată în românește, engleză, germană sau franceză între 1967 și 1972.

*des rumänischen Volkes* (1941)<sup>88</sup>. Să mai avem în seamă: Simion Mehedinți, *Rumänien an der Ostgrenze Europas* (1941); Horia Ursu, *Bastionul de Răsărit al Europei: Poporul Român* (1941); Grigore Antipa, *Die Donau. Ihre politische und wirtschaftliche Bedeutung im Leben des rumänischen Volkes* (1941); Theodor Capidan, *Die Mazedo-Rumänen* (1941); Alexandru V. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei. Studiu critic* (București, 1943); idem, *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei* (Iași, 1942); Ion I. Nistor, *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria* (București, 1942); Nicolae M. Popp, *Românii din Basarabia și Transnistria* (București, 1941); C. Gh. Constantinescu, *Românii transnistrieni* (București, 1942)<sup>89</sup>; N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru* (București, 1941)<sup>90</sup>; general Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei* (București, 1942); Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești* (București, 1942)<sup>91</sup>; Emil Diaconescu, *Românii din Răsărit. Transnistria* (Iași, 1942). Importante lucrări au fost consacrate Dobrogei, începând cu sinteza prof. Radu Vulpe – după modelul prof. C. Daicoviciu, cu o *Transilvanie în Antichitate*<sup>92</sup> – despre istoria veche a ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră<sup>93</sup>. Un rol și un ecou important l-au avut publicațiile de istorie, precum „Revue de Transylvanie”, cu un număr special (iulie-decembrie 1944) consacrat problemelor românești în viziunea Păcii<sup>94</sup>. S-a neglijat, în context,

---

<sup>88</sup> Studiu inclus, în formă abreviată, în volumul *Siebenbürgen*, I, p. 425-434.

<sup>89</sup> Majoritatea reeditate după 1989 (vezi Florin Rotaru, ed., *Românitatea transnistriană. Antologie*, București, Editura Semne, 1996).

<sup>90</sup> Vezi și N. P. Smochină, *I Romeni fra il Dniester et il Bug*, București, Tip. „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1942.

<sup>91</sup> De asemenea, reeditate (vezi Florin Rotaru, *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, București, Editura Semne, 1996).

<sup>92</sup> Cf. Ioan Opriș, *Constantin Daicoviciu în zodia confruntărilor*, în „Muzeul Național”, t. XVII/2005, București, p. 449-465. Alte informații extrem de prețioase privind activitatea istoricilor români în anii '40, examinate ulterior prin filtrul organelor speciale ale fostului regim comunist, în idem, *Istoricii și Securitatea*, I-II, București, Editura Enciclopedică, 2004-2006.

<sup>93</sup> Vezi referiri bibliografice în Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1998; Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2005; I. Munteanu, *Interferențe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, București, 1999; Valentin Ciorbea, coordonator, *Germanii dobrogeni – Istorie și civilizație*, Constanța, Editura Muntenia, 2006; Vasile Mărculeț, *Considerații asupra începuturilor statului dobrogean*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, t. IX/2006, Constanța, p. 219-237.

<sup>94</sup> Vezi Georges Sofronie, *L'Acte de Vienne (du 30 août 1940) <<Diktat>>, non pas <<Sentence arbitrale>>*, în „Revue de Transylvanie”, t. X, nos. 3-4/1944, p. 3-32; Tudor Drăganu, *Les décisions d'Alba Iulia et leur interprétation par les minorités*



rostul prof. P. P. Panaitescu, excelentul nostru medievalist, prezent în acțiune cu lucrări de profil<sup>95</sup>, după ce se impusese cu un manual pentru cursurile secundare privind *Istoria Românilor*, tipărit în mai multe ediții<sup>96</sup>; a nu se neglija, de asemenea, că în noiembrie 1940 P. P. Panaitescu și Emil Lăzărescu au pregătit, pentru deplasarea lui I. Antonescu la întâlnirea cu A. Hitler la Berlin, „dosarul” cu problemele istoriei românești<sup>97</sup>. Gh. Brătianu, deopotrivă cu profesorii Constantin C. Giurescu și P. P. Panaitescu, s-a înscris printre cei mai prolifici și redevabili istorici, mai ales după micro-monografiile din 1940 – *Moldova și frontierele sale istorice* (1940), cu ediții în limbile franceză, germană, italiană, engleză<sup>98</sup> sau *România și Ungaria* (București, 1940), *Misiunea istorică a Ungariei* (București, 1942), de asemenea traduse în limbi de circulație internațională. Este în afară de orice îndoială însă că, dintre cărțile ilustrului istoric, au rămas contribuții istoriografice de referință, așa precum: *Originile și formarea unității românești* (București, 1942), *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques* (București, 1943), editarea revistei *Geopolitica și Geoistoria* (1941-1944). Cu toate că, în context și în concordanță cu menirea *Biroului Păcii*, planificată de prof. Mihai Antonescu, colegul său de la Universitatea din București și fostul aderent al dizidenței liberale din anii '30<sup>99</sup>, cea mai reprezentativă operă, formând inițial obiectul unui curs universitar, s-a concretizat într-o ambițioasă sinteză, al cărei titlu și conținut trimiteau, cu semnificație aparte, la înseși bazele construcției ce se proiecta odată cu sfârșitul

---

*nationales de Roumanie*, în idem, p. 52-73. În același număr, s-a bucurat de o amplă recenzie solidă contribuție a lui Gh. Brătianu intitulată *Le problème de la continuité daco-roumaine* (București, 1944), în idem, p. 140-153 (Mihail P. Dan).

<sup>95</sup> Vezi, de exemplu, P. P. Panaitescu, *Români și bulgari*, București, 1944, 66 p.

<sup>96</sup> Retipărit și recomandat cu stăruință elevilor imediat după 1990.

<sup>97</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 181/1940, f. 53-72.

<sup>98</sup> Toate reedite, prin grija lui Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1995, 121 p.

<sup>99</sup> După lovitura de stat de la 23 august 1944, în care Gh. Brătianu fusese implicat, Mihai Antonescu s-a dezis complet de marele istoric. Interogat de Avram Bunaciu, la 13 aprilie 1946 fostul lider al diplomației române a precizat: „Dacă mă considerați ca om, lăsați-mă să vă spun că Gh. Brătianu este a doua amărăciune pe care am avut-o după 23 august. Pentru că în ziua de 23 august a avut un rol atât de odios, dacă vreodată voi fi liber și voi mai putea să întind mâna oamenilor, nu voi mai întinde mâna lui Gh. Brătianu. Oricine putea să facă ce a făcut [el] la 23 august, dar Gh. Brătianu nu putea să facă. L-am ținut la curent pe Gh. Brătianu de absolut tot ce am întreprins, de greutățile mele cu Mareșalul în politica externă L-am informat de tot, Nu avea dreptul să facă să-mi sfârșesc viața arestat (subl. ns.)” (Marin Radu Mocanu, *Avram Bunaciu. Documente*, București, Fundația Culturală Libra, 2006, p. 175-176).

războiului în curs: *Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle* (I-II, Bucurest, 1945-1946)<sup>100</sup>.

Un alt fapt remarcabil: din primele momente ale comunizării României, care, în mod cu totul nefericit și păgubitor evoluției țării, au coincis epocii sfârșitului celui de-al doilea război mondial și debutului epocii postbelice, majoritatea coplesitoare a lucrărilor redactate prin grija sau în spiritul inițiativelor *Biroului Păcii* au fost trecute în anii 1945-1948 – prin decrete-legi – în rândul scrierilor interzise<sup>101</sup>. Ceea ce, indiscutabil, a reprezentat o probă elocventă în sensul că, după ce, în condiții istorice concrete, România „pierduse” Pacea din 1946-1947<sup>102</sup>, prin cumplitele sacrificii impuse de învingătorii din 1945, opera Biroului Păcii nu s-a dovedit întrutotul ineficientă sau ... ignorată! Mai ales că destinul provinciilor istorice pierdute în anul tragic 1940 îl obsedase cu supra de măsură: Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, nordul Transilvaniei și Cadrilaterul.

Așa după cum am constatat, în cadrul *Biroului Păcii* s-a constituit la un moment dat, desigur că în funcție de negocierile antamate în vara anului 1942 între București și Sofia, posibil chiar la recomandarea Berlinului<sup>103</sup>, o secție pentru „reluarea tratatelor cu Bulgaria”. Secția respectivă, pusă sub președinția generalului N. Stoescu, ministrul Finanțelor, ceea ce a sugerat clar țelurile și așteptările inițiatorului, s-a întrunit în mai multe rânduri, la 6, 13, 20, 29 iulie sau la 1 august 1942<sup>104</sup>, dar și la 13 august 1942<sup>105</sup>. Comisia s-a bucurat de participarea unor specialiști de marcă în domeniile diplomatic, economico-financiar, juridic, fiind suficient să reținem numele unora dintre cei care au intervenit în dezbateri: în afară, bineînțeles, de titularul Finanțelor, generalul N. Stoescu, C. Stoicescu, ministrul Justiției, Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Finanțe, diplomații Gh. Davidescu, I. Christu, iar într-un rând însuși liderul diplomației Bucureștilor ș.a. În cursul reuniunilor, s-a căzut de acord, mai

---

<sup>100</sup> Apărută nu demult, grație Editurii Enciclopedice din București, în ediție definitivă. Apărută nu demult, grație Editurii Enciclopedice din București, în ediție definitivă (vezi Georges I. Brătianu, *L'Organisation de la Paix dans l'histoire universelle. Des origines à 1945*, cu o prefață de John Rogister, București, Editura Enciclopedică, 1997, 344 p.). Marele istoric publicase pentru început, în „Revue Historique du Sud-Est Européen” (t. XXII/1945; t. XXIII/1946) sau în „Revue du Moyen Age Latin” (t. V), un rezumat al sintezei.

<sup>101</sup> Cf. Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

<sup>102</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, p. 423 și urm.

<sup>103</sup> La 17 iunie 1942, de exemplu, Ernst von Weizsäcker, din cadrul MAE al Reichului, a transmis lui Raoul Bossy, ministrul român la Berlin, invitația „amicală” pentru guvernele României și Bulgariei de-a finaliza chestiunile rămase în suspensie după Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 (Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 26).

<sup>104</sup> Vezi Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 215-220, 239-264, 268-292.

<sup>105</sup> ANIC, fond PCM – CM, dosar 512/1942, f. 270-284.

cu seamă la sugestiile lui N. Stoescu și I. Christu, că nu „toate” problemele rămase în suspensie între România și Bulgaria în urma Tratatului de la Craiova din 1940<sup>106</sup> aveau să-și afle soluții (6 iulie 1942)<sup>107</sup>, decisiv fiind stabilirea fondului dosarului<sup>108</sup>. Admițându-se, la propunerea aceluiași, să nu se admită cedări în negocierile cu Bulgaria (13 iulie 1942)<sup>109</sup>, secția *Biroului Păcii* a avut în atenție: schimbul de populație efectuat și negocierea sumei forfetare, situația refugiaților și chestiunea arhivelor (13 și 20 iulie 1942)<sup>110</sup>, problema telefoanelor (1 august 1942)<sup>111</sup>. La ședința din 29 iulie 1942 a fost prezent ministrul de Externe, Mihai Antonescu, care a recomandat principiile de urmărit, a formulat aspectele de ordin tehnic și financiar în atenție și nu a ignorat, în context, să-și exprime intențiile, mai precis: „... *Ceea ce mă interesează pe plan diplomatic și politic este să fac acest pas înainte pentru a nu-l face alții și a mă prinde într-un clește și pe urmă să nu mai pot ajunge la schimbul de populație pe pachete. Dacă pot să obțin aceste date, atunci, fără îndoială, mă interesează rezolvarea tuturor problemelor. Aceasta mă preocupă din punct de vedere tehnic [...] În ceea ce privește chestiunile de principii, ceea ce mă preocupă este să facem un pas înainte în raporturile româno-bulgare. Întreaga problemă de principii trebuie să fie rezolvată în acest spirit* (subl. ns.)”<sup>112</sup>.

Este, fără îndoială, inutil să mai precizăm că toate compartimentele (comisii, grupuri etc.) care au funcționat în cadrul sau în numele *Biroului Păcii* (1942-1944), succedat după lovitura de stat din 23 august 1944, de o Comisie pentru Studiul Problemelor Păcii, la nivelul Ministerului Afacerilor Străine din București (după 1 februarie 1945)<sup>113</sup>, au avut un rol bine determinat. Mai apoi, în august 1945, sub conducerea lui Gh. Tătărescu, noul lider al diplomației române (martie 1945 – noiembrie 1947), s-au constituit – după modelul *Biroului Păcii*, mai mult ca sigur – două comisii care aveau în atenție două probleme: pregătirea documentelor privind participarea țării la viitoarea Conferință a Păcii și stabilirea cuantumului reparațiilor (de achitat ori de primit)<sup>114</sup>.

---

<sup>106</sup> Pentru detalii, vezi Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, București, Editura Lumina Lex, 2004, p. 99 și urm.

<sup>107</sup> *Pacea de mâine*, p. 215.

<sup>108</sup> *Ibidem*, p. 216-217.

<sup>109</sup> *Ibidem*, p. 244-245.

<sup>110</sup> *Ibidem*, p. 239-243, 247, 259, 263.

<sup>111</sup> *Ibidem*, p. 281 și urm.

<sup>112</sup> *Ibidem*, p. 276, 280.

<sup>113</sup> Arh. MAE, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 36.

<sup>114</sup> ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945). Prezentăm lista dosarelor speciale studiate și soluționate de comisii: 1 – dosare politice (teritoriile istorice românești și românii din jurul granițelor – 4); 2 – dosare politice internaționale (7); 3 – raporturile României cu Marile Puteri (6); 4 – raporturile României cu Țările Latine (4); 5 – raporturile României cu alte țări (4); 6 – dosare economice (25); 7 – chestiuni speciale

Cu aportul specialiștilor, programul împlinit a excelat prin profunzime și concretețe, prin realism și amplitudine, iar roadele activității s-au evaluat la și după Conferința Păcii de la Paris din iulie – octombrie 1946, unde s-au dovedit neprecupețite toate materialele adunate relativ îndeosebi la Transilvania<sup>115</sup>, după cum și la ultima reuniune de la New York (noiembrie – decembrie 1946) a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri învingătoare care au convenit asupra textelor definitive ale Tratatelor de Pace impuse foștilor sateliți ai Reichului nazist – România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria, dar și Italia, toate convocate la Paris, la 10 februarie 1947, pentru a li se impune veritabile Dictate ale Păcii.



Gh. Tătărescu, liderul diplomației Bucureștilor (1945-1947):  
Pledoarie magistrală la Paris în apărarea Transilvaniei

După cum lesne s-a putut constata, de o mare eficiență în opera *Biroului Păcii* s-a dovedit activitatea istoricilor, geografilor, etnologilor, statisticienilor și geopoliticienilor, reuniți în cele două secții de profil – istorică sau etnică, biologică și statistică. Numai într-un atare context a fost posibil ca, datorită

---

(11); 8 – dosare politice și administrative (*ibidem*, f. 461-468). Se observă, astfel, că nu numai se continua activitatea *Biroului Păcii*, dar se preluau dosarele pregătite de acesta (vezi Stela Acatrinei, *Situația internațională în 1946: Problemele păcii și reconstrucției europene. Aspecte istoriografice*, în Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Istorie și societate*, III, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 324).

<sup>115</sup> De fapt, încă la 19 august 1942, Mihai Antonescu sugerase să se acorde o „atenție specială” materialelor privind Transilvania (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 105).

acelorași specialiști, să fie valorificate, într-un termen minim și cu o periodicitate exemplară, excelente sinteze consacrate trecutului, hărți și lucrări de cartografie istorică și etnică<sup>116</sup>. Dintre acestea din urmă, se impune de departe Atlasul *Spațiul istoric și etnic românesc*, apărut în anul 1942<sup>117</sup>, apărut prin grija Institutului Cartografic Militar, Institutul Național Central de Statistică și Academiei Române. După cum constatăm, *Biroul Păcii* n-a fost implicat, cât timp fondarea lui a coincis cu însăși apariția Atlasului, dar cei mai proeminenți dintre viitorii săi membri colaboraseră<sup>118</sup>. Editorul din 1992-1993 al Atlasului, motivându-și gestul, consemna că beneficiem de „o lucrare remarcabilă prin acuratețe informațiilor, prin conciziunea stilului și, în special, prin expresivitatea hărților și a graficelor [...] Lucrarea, în ansamblu, constituie o întreprindere științifică deosebit de valoroasă și fără precedent la noi, depășind în mod evident sfera conjuncturalului”<sup>119</sup>. Este inutil să mai precizăm că, de atunci încolo, Atlasul *Spațiul istoric și etnic românesc* a stat permanent la dispoziția delegaților României în toate confruntările internaționale, inclusiv, dacă nu cumva în prima ordine, chiar la Congresul Păcii de la Paris din iulie-octombrie 1946.

Este necesar să precizăm, în încheiere, că ediția princeps a Atlasului *Spațiul istoric și etnic românesc* a beneficiat, cum se impunea, de un *motto* exemplar, și anume:

*Ne-am născut aici, suntem cei dintâi așezați aici și vom pleca cei din urmă / Mareșal Ion Antonescu.*

ASTFEL, CEEA CE PENTRU MAREȘALUL PUTEA SEMNIFICA, FOARTE BINE, CREZUL UNEI VIEȚI ȘI AL UNEI GENERAȚII, PENTRU POPORUL ROMÂN ECHIVALA CU UN CERTIFICAT DE EXISTENȚĂ!

---

<sup>116</sup> Vezi Mircea Cociu, în *Spațiul istoric și etnic românesc*, III, ediția a II-a, București, Editura Militară, 1993, p. 90 (Postfață).

<sup>117</sup> Publicat într-un tiraj limitat, în limbile circulație internațională, reeditat de Mircea Cociu, în colaborare cu Lucian Petre: *Spațiul istoric și etnic românesc*, I-III, București, Editura Militară, 1992-1993.

<sup>118</sup> *Ibidem*, vol. III (Postfață).

<sup>119</sup> *Ibidem*, vol. I.

## ANEXE

### 1 – „BIROUL PĂCII”

**3 martie 1943, București – Mihai Antonescu reîntrunește <<Biroul Păcii>>**

Extrase din cuvântarea D-lui Profesor Mihai Antonescu, Vicepreședintele Consiliului de Miniștri și Ministrul Afacerilor Străine, ținută în ziua de 13 martie 1943:

[...] România nu dispune încă de o lucrare de sinteză generală, care să prezinte problemele Neamului Românesc și ale României politice, de o lucrare cu caracter constructiv general, de informație sintetică, și care să poată da ușor o imagine asupra rostului Țării noastre în organizarea internațională, în timp ce toate țările și-au făcut asemenea monografii, unele cu caracter enciclopedic, altele cu caracter de sinteză, de imagini întovărășite de texte, care să dea repede o impresie lămuritoare asupra unei ordini naționale, exprimând în același timp perspectivele istorice, politice și economice, într-un cuvânt: rostul național al poporului înfățișat.

[...] Azi nu este prea ușor să introducem, în Europa mai ales, lucrări de propagandă care să înfățișeze cu caracter contradictoriu drepturile Neamului nostru.

În țările lângă care ne aflăm în război împotriva Rusiei, există, fără îndoială, dificultatea de a lăsa ca în piața, fie și literară, a lucrărilor, să se înjghebeze un duel – între România și Ungaria, de pildă – asupra drepturilor naționale.

În teritoriile neutre, până în ultima vreme, datorită greutăților războiului și intervențiilor concentrice pe care le făceau țările cu interese contradictorii, s-a constatat această situație: țările neutre înseși ajunseseră la un moment dat la o fază de pasivitate, care excludea posibilitatea de a introduce orice fel de lucrări cu caracter polemic sau înfățișând contradictoriu drepturile.

De aceea, pentru această perioadă, care începe totuși acum să capete un caracter mai viu de înfățișare a unor teze contradictorii, pentru această lume internațională neutrală, care formează azi un adevărat sistem de legătură între diferite tendințe manifestate acum în ordinea internațională în privința reconstituirii Europei sau a echilibrului lumii, cred că trebuie să alcătuim aceste lucrări de informație generală, apoi să atacăm problemele speciale ale Neamului Românesc și, în sfârșit, să înfățișăm în modul cel mai expresiv drepturile și aspirațiile noastre, folosind chiar tonul polemic pe care l-am socotit potrivit.

[...] Înainte de a vă citi programul pe care l-am întocmit și care urmărește să completeze lipsurile din trecut constatate în susținerea drepturilor noastre și să organizeze propaganda constructivă viitoare, țin să vă spun că vă pun la dispoziție, atât Dvs., cât și instituțiilor pe care le reprezentați, oricâte mijloace financiare veți cere pentru realizarea programului. Și aceasta, pentru că noi

trebuie să străbatem, în popasul câtorva luni, ceea ce n-am împlinit timp de 25 de ani în domeniul propagandei internaționale.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, după experiența care a fost făcută în Europa și în lume asupra propagandei ca instrument de călăuzire a ordinii morale a popoarelor și chiar de așezare a granițelor, este sigur că ne vom trezi mâine la Conferința de Pace în fața unei tehnice esențial deosebită de tehnica altor conferințe de pace.

Dacă, în ce privește marile linii, marile principii de reorganizare europeană și de determinare politică a granițelor, în ceea ce privește însă organizarea tehnică, formulele de solidaritate regională, ca și organizările de amănunt ale teritoriilor, problemele de populațiuni, problemele de coordonări economice, toate acestea vor fi mult înrâurite de acțiunea de propagandă și de informație de care va fi capabil fiecare guvern în acel moment.

[...] În iunie 1942, luând inițiativa unei conferințe, am stabilit un program de lucrări, din care însă foarte puține au fost întocmite.

De data aceasta, fără nici o trufie, fără nici o vanitate, dar cu răspunderea aspră a Ministrului de Externe, care trebuie să cugete la datoria lui, care este și a Dvs., trebuie să fixăm termenul pentru aceste lucrări.

Din bunele intenții pe care le-am mărturisit atunci, nu am cules decât rezultate mărunte. Sunt numai câțiva dintre cei prezenți aici care – într-adevăr – au lucrat cu o mare stăruință. Și Ministerul Propagandei a fost fericit să le poată publica și răspândi lucrările, nu numai în Țara noastră, dar mai ales în străinătate.

Dacă în timp de pace, când problema granițelor românești se pune ca simplă perspectivă sau ca o vagă amenințare, era îngăduit ca acest serviciu național să fie și o vocațiune de foarte mare libertate și o facultate pentru fiecare, azi nu mai poate fi vorba de asemenea libertăți.

[...] În timp ce noi ne zbatem, cu contribuția câtorva cărturari de seamă, să ducem o acțiune de propagandă în străinătate, Ungaria a și aruncat pe piețele neutre o seamă de lucrări, în care prezintă problemele ungurești cu afirmări constructive de drepturi, și chiar lucrări de polemică, în care suntem denigrați, prin aparența de obiectivitate cu care sunt prezentate problemele româno-ungare, folosindu-se nume de rezonanță neutrală, franceze, belgiene, olandeze, etc.

Astfel, o lucrare recent apărută, *Le problème transilvain*, care a fost răspândită în întreaga Europă, prezintă problemele transilvane într-o lumină care ne umilește și ne revoltă.

Ceea ce este mai grav e că trăim o vreme în care – datorită stărilor politice europene – există o impermeabilitate spirituală între țările din Europa și cele din alte continente, o imposibilitate de stabilire a unor constante, [iar nu] ca în celălalt război, când pe teritoriul Statelor neutre se ajunsese nu numai la publicarea unor lucrări de sinteză și de coordonare a punctelor de vedere, dar chiar la convocarea de conferințe și la alcătuirea de asociații în vederea păcii.

Azi, această impermeabilitate face ca lucrările care vin din afară din Europa să fie uneori întemeiate pe elemente de informație complet amorfe sau inexacte, lipsindu-ne de posibilitatea de a ne informa asupra opiniei spirituale de unde pornesc, din cauza acestei opacități și lipse de legătură.

De aceea, în lucrările noastre de răspuns, în lucrările noastre cu caracter polemic sau de înfățișare a unor antagonisme purtând asupra intereselor și drepturilor Țării noastre, noi trebuie să urmărim tot ceea ce s-a scris până azi împotriva noastră și, în același timp, să ne gândim și la tot ce ar mai putea să fie scris, prin exagerarea unor tendințe sau deformarea unor realități, pentru ca să evităm să fim surprinși de fixarea unor puncte de vedere antiromânești, fără să fi avut posibilitatea să le combatem.

Vă citez un exemplu: când afirmarea unor realități demografice indiscutabile în problemele Transilvaniei a făcut ca Ungaria să se găsească în fața dificultății de a nu putea nega existența unui milion și jumătate de români în Transilvania de Nord – astfel încât nici măcar formula schimbului de populații n-ar putea constitui o justificare a ordinii teritoriale prezente -, atunci au apărut în presa ungară, și apoi în presa altor țări, articole cu tematica: Ungurii în Moldova, Ungurii în Valea Prahovei.

De la un articol în care era vorba de ceangăii din Moldova și în care numărul ungarilor din această provincie era socotit la 80 000, s-a ajuns – într-o recenzie asupra acestui articol – la cifra de 500 000 și, în câteva zile, la un alt articol în care se vorbea de un milion de unguri, pentru ca, pe aceste date, să se trateze apoi aceste elemente de propagandă internațională, întemeiate pe prezența a numeroase pachete de unguri pe teritoriul românesc.

Se ajunge, astfel, să se încalce în logica judecătorului obiectiv dar neinformată impresia că schimbul de populații ar putea duce la situațiile cele mai drepte pe bazele teritoriale prezente, întrucât – dacă numărul membrilor grupului etnic care ar urma să fie strămutat este aproximativ egal cu numărul membrilor celuilalt grup etnic – atunci fără îndoială că situația teritorială poate să rămână constantă.

Desigur, nu trebuie ca, în lucrările noastre, să dăm acestor îndrăzneți conținutul unor afirmări de valoare științifică sau politică, dar nici să le lăsăm fără răspuns, pentru că așa se face școala mistificărilor istorice și a jocurilor politice: prin lansarea unor afirmații care să pătrundă în conștiința unor oameni care – neputând să închine tuturor problemelor o egală valoare – riscă uneori să fie victimele unor informații superficiale sau tendențioase.

[...] Trebuie să se facă apoi o lucrare importantă, *Granițele Neamului Românesc*, de Vest, de Est, de Nord și de Sud.

Această problemă a granițelor Neamului Românesc trebuie să o punem, deși ne aflăm într-un moment când nu putem pune problema granițelor politice.

Actul de la Viena [din 30 august 1940] nu poate fi numit, din punct de vedere al dreptului internațional, arbitraj, ci un act de mediere politică *sui generis*.



Chiar dacă a fost consimțit printr-un joc de forțe internaționale, el niciodată nu a fost recunoscut de organele reprezentative ale Neamului Românesc, iar Consiliul de Coroană, care a fost convocat atunci pentru ca să discute anumite ipoteze politice, nu este în nici un caz expresia Neamului Românesc și deci nu poate să ne angajeze.

Nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere internațional, nu se poate susține că, în împrejurările politice în care ne găseam și ținând seamă de practicile politicii și de regulile dreptului internațional cele mai absolute, Actul de la Viena ar constitui un act obligatoriu pentru Neamul Românesc.

Dacă Ungaria, prin însăși semnătura șefului propagandei de azi, a publicat articole prin care declara că Tratatul de la Trianon este nul, pentru că Ungaria, după războiul din 1918, nu a fost stăpână pe voința ei – deși, pierzând războiul și date fiind împrejurările internaționale de atunci, totul concura la considerarea ca valabil a Tratatului de la Trianon -, ce trebuie să spună Guvernul Român azi, când Actul de la Viena a fost discutat de un regim politic care a fost răsturnat, printr-o revoluție internă, la numai câteva zile după aceea, când acest regim el însuși se găsea din punct de vedere internațional sub amenințarea invaziei rusești și sub presiunea unui ultimatum care i se dăduse fără nici un fel de procedură de discuții, presiune la care se asociase concomitent acțiunea de revendicări a Bulgariei și Ungariei împotriva noastră?

Dacă toate acestea pot constitui o situație de fapt, ele în nici un caz nu pot constitui o situație de drept.

La cea dintâi ocazie am constatat, printr-un act formal, caducitatea Actului de la Viena, prin însăși voința de neexecutare a Ungariei, după ce, în cursul anului 1940 și 1941, în repetate ocaziuni, Domnul Mareșal Antonescu și eu însumi am declarat, atât față de Guvernul German, cât și față de Guvernul Italian, că nu recunoaștem Actul de la Viena ca angajând Neamul Românesc.

Nu poate exista azi nici un fel de titlu de drept sau formulă care să impună valabilitatea, opozabilitatea unui act care este *res inter alias acta*, chiar dacă dintr-un punct de vedere s-ar putea vorbi de un act internațional.

Actul de la Viena este *res inter alias acta*, care în nici un caz nu are consimțirea Neamului Românesc, nici din punct de vedere formal, nici din punct de vedere substanțial.

De aceea, nu putem vorbi de granițele Neamului nostru pornind de la această bază. Granițele Neamului Românesc sunt, față de oricine și oricând, granițele lui istorice, etnice, geografice, permanente, și numai pe acestea înțelegem să le valorificăm.

Când, într-un document formal, în memorandumul de la 11 ianuarie 1941, Guvernul Regal Român a declarat Guvernului German că nu recunoaște Actul de la Viena și că Neamul Românesc trebuie să-și păstreze forțele, pentru că – dacă nu obține drepturile lui prin înțelegerea internațională – va trebui să tragă sabia pentru ca să se realizeze. Când, la 15 septembrie 1941, am făcut

declarațiunea formală de caducitate a Actului de la Viena chiar față de Puterile care considerau acest act – pentru noi *res inter alias acta* – drept un act internațional încheiat între ele.

Cum am putea azi să ne slăbim poziția, și de drept și politică, considerând granițele românești și problema Neamului Românesc în raport cu această situațiune formală, pe care niciodată nu am considerat-o ca definitivă și angajând poporul român?

[...] O altă problemă care va trebui să fie cercetată este aceea a Românilor din afara Statului Român de azi, a Românilor din Balcani, din Timoc, din Banatul de Vest, de peste Nistru, din Nord.

Domnilor, am avut la un moment dat greaua situație de a trebui să fac o intervenție diplomatică, încă din aprilie 1941, atunci când miniștrii noștri de la Budapesta și Sofia ne-au înștiințat că urmează să se întrunească, la 23 aprilie 1941, o conferință germano-italiană care să decidă asupra teritoriilor iugoslave și celelalte, în urma războiului din Balcani. Eram în căutarea unui moment în care, pentru prima dată, să putem pune în scris problema inexistenței Actului de la Viena și să luăm poziție formală, să discutăm, la conferința internațională purtând asupra problemei balcanice, și granițele noastre de la Nord-Vest.

Atunci, într-un memorandum, am pus într-adevăr un accent foarte apăsător asupra problemei Românilor din Balcani, Timoc și Banatul de Vest, fără însă ca să mergem la revendicări teritoriale, înfățișând totuși situația acestor pachete etnice românești, pentru ca să arăt direct interesele României în Balcani și să ajung indirect la concluzia politică a memorandumului: că discutarea și modificarea raporturilor de forțe în Balcani, prin lărgirea granițelor Bulgariei și Ungariei, schimbă complet echilibrul regional în Sud-Estul european și impune o revizuire a frontierelor nu numai în Balcani, dar în întregul Sud-Est. Cu acest prilej, firește, am pus accentul pe interesele românești în Balcani, stabilind un fel de legătură între Grecia și România, între Salonic și București, sub titlul de raport de comunicație sau altfel.

Vă spun toate acestea pentru a vă arăta că, atunci când am căutat material documentar, am constat lipsa lui, mai ales pentru problema Românilor din Balcani. M-am întristat nu numai pentru contradicțiile ce există între datele pe care le avem, dar pentru că sunt foarte mulți dintre învățații noștri care, aparținând acestor pachete din Balcani, nu au căutat să apere pe plan politic drepturile Românilor din Balcani și să prezinte situația lor printr-o documentație corespunzătoare însemnătății luptei din trecut și din prezent a acestei importante ramuri a Neamului nostru.

Aceeași situațiune în privința Românilor din Banatul de Vest, a căror stare este dintre cele mai întristătoare și mai grele din cauza coaliției împotriva noastră a tuturor elementelor străine, sârbești, germane și ungare.

În ceea ce privește numărul Românilor din Timoc, am constatat cu uimire că nu dispunem de nici o dată serioasă.

Desigur că toate aceste elemente informative nu vor fi folosite azi pentru formularea unor pretenții teritoriale, dar, în momentul când popoarele își adună de pretutindeni datele necesare pentru înfățișarea drepturilor lor, când politica demografică stă la baza acțiunii Statelor contemporane, este cu neputință să neglijăm această realitate biologică a Neamului Românesc.

Chiar dacă nu urmărim soluții teritoriale, nu putem să nu căutăm pe plan diplomatic elemente de compensație politică.

De aceea, pentru Balcani, rog pe Domnul Profesor Victor Papacostea ca Institutul D-sale, împreună cu Ministerul Afacerilor Străine, prin Dl. Ministru Davidescu, care a primit de la mine o serie de informațiuni asupra inițiativelor și metodelor care au fost întrebuintate până acum de Societatea Macedo-Românilor, să conlucreze în această direcție, întocmind un întreg program de acțiune.

De asemenea, rog pe Dl. Papacostea să ne dea sprijinul pentru organizarea unui grup românesc, care să facă politica Statului Român în problema macedo-română, ca să înceteze odată practicarea politicilor personale sau străine de interesele românești.

Noi trebuie să avem o politică națională față de macedo-români; și pentru aceasta trebuie să cunoaștem datele problemei macedonene în toate amănuntele.

Vom face deocamdată pe plan internațional o politică de ocrotire a acestui element, rămânând ca la momentul oportun Guvernul să pună problema valorificării acestei prezențe românești în Balcani.

Am dat dispoziții D-lui Ministru Davidescu și rog și pe Dl. Ministru de Finanțe să oprească absolut orice fel de sprijin acestei populații, atâta vreme cât nu se constituie într-un grup național serios care să împlinească această acțiune de protecție și informare. Căci nu putem lasă ca fiecare să-și anuleze reciproc acțiunea din cauza deosebiriilor de vederi, unii ducând lupta împotriva elementului grecesc, alții căutând să câștige elementul grecesc împotriva comunităților, alții să-l câștige în scopuri economice, alții urmărind să afirme imperialismul național român ș.a.m.d.

[...] Problema raporturilor cu slavismul este foarte însemnată și trebuie însemnată și trebuie studiată imediat, pentru a avea din timp pregătit materialul documentar cu ajutorul căruia să arătăm tendințele slave, deosebirea dintre Neoslavi și Slavii de Răsărit, poziția României față de aceste două grupuri de Slavi.

[...] Pacea care va veni nu va fi numai o pace de tehnică. Am văzut o serie de lucrări tipărite de un învățat american, Noua Europă, în care sunt înfățișate hărți cuprinzând organizarea tuturor regiunilor europene, susținând sistemul confederațiilor regionale și prezentând o serie de considerații istorice și date asupra raporturilor dintre grupele de State.

Față de toate aceste propuneri și proiecte, noi trebuie să luăm poziție.

[...] Convingerea mea este că pacea care se va face va fi nu o pace de limitare a teritoriilor, cel puțin pentru popoarele mai mici sau mijlocii, ci, dimpotrivă, o pace de integrare a teritoriilor și de lărgire a spațiilor.

Dacă însă Dvs. Vreți ca noi să luăm o poziție, eu nu văd nici o incompatibilitate între ideea unității geopolitice sau chiar economice a Transilvaniei ca organizare provincială, și între tema neviabilității unității Transilvaniei ca Stat autonom și integrarea ei în unitatea românească.

Cred că avem dreptul să afirmăm azi, de pildă, că granițele actuale paralizează căile de comunicație, pauperizează populațiile, chiar din regiunile care au primit libertatea prin Actul de la Viena, că această graniță rupe unitatea pământului românesc, slăbește puterea și unitatea Neamului nostru, că orice formulă de separare a Transilvaniei lovește deopotrivă în unitatea românească și în sistemul teritorial și geopolitic sau economic al teritoriului Transilvaniei, fără ca să slujească o altă tendință sau o altă luptă europeană.

[...] După ce am fixat acest program național și liniile acțiunii noastre, țin să vă atrag atenția că veți avea întreaga libertate și că lucrările Dvs. Vor fi publicate sub titulatura fiecărui institut în parte, însă, în toate aceste lucrări, trebuie să existe o unitate. Căci răspunderile noastre comune nu pot să ne ducă la un romantism al libertăților și inițiativelor, atunci când Statul Român nu dispune de documentația necesară în acțiunea lui de propagandă.

În ceasurile grele prin care trecem, în orice loc ne-am afla – oficial sau neoficial – împărțim răspunderile și amenințările față de toate imperialismele și de toate dușmăniile.

De aceea, sunt în principiu pentru libertatea Dvs. De acțiune, însă este absolut indispensabil ca lucrările necesare să se facă la timp și să se încadreze în acest program național.

În toate Statele s-a și întocmit programul de propagandă și de tipărituri. A început avalanșa lucrărilor de mare prestigiu internațional, care se introduc acum în conștiințe. Și, dacă noi, în această fază de pregătire, nu ne pregătim propria noastră poziție, mâine, când conștiința va fi fixată, când cugetarea și răspunderea oamenilor politici din Europa și din afară de Europa va fi deja orientată, vom putea aduce lucrările cele mai savante și vom putea adopta metodele cele mai ideale, fără nici un efect, pentru că vom fi venit prea târziu.

[...] Din anunțarea planului alcătuit, vă puteți da seama, desigur, că am urmărit un program național, fără a imprima nici o atitudine politică, și că deci nu sunteți supuși nici unei servituți în afară de aceea a directivelor naționale, a coordonării muncii Dvs. Și a stabilirii unui sistem rațional de acțiune în această direcție.

[...] Vom da citire acum programului pentru pregătirea materialului documentar, de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace, urmând ca Dvs. Și instituțiile pe care le reprezentați să vă alegeți subiectele de tratat și

să-mi indicați în ședința viitoare lista lor și datele până la care vă angajați să le terminați<sup>120</sup>.

## 2 – „BIROUL PĂCII”

### PROGRAM PENTRU PREGĂTIREA MATERIALULUI DOCUMENTAR DE INFORMARE ȘI PROPAGANDĂ ÎN VEDEREA CONFERINȚEI DE PACE

#### I. PROPAGANDA INFORMATIVĂ

##### 1. România – sinteză documentară.

Prezentare de ordin biologic, etnic și biografic, cu începere de la Dacia, rolul geopolitic al Daciei, până la România de azi: o serie de lucrări care să se poată detașa în broșuri scurte și în lucrări dezvoltate, servind ca material de propagandă imediată.

##### 2. România în imagini și înfăptuiri.

Albume privind aspecte ale civilizației românești. Mănăstirile și bisericile României. România științifică, contribuția României la știința universală. Industria română, comerțul român. Orașele române. Armata română. Școlile române. România pitorească. Arta română, monumente române. România turistică. România epigrafică.

Lucrări de imagini și de documente simple, pentru a prezenta în scurt aspectele României.

Lucrările de la pct. 1 și pct. 2 ar putea să fie folosite și fragmentat și difuzate ca monografii asupra problemelor speciale, iar reunite ar putea să constituie, adăugându-li-se un vag material de informație cu caracter enciclopedic, cu imagini exprimând acest trecut românesc, o mare monografie asupra României; nu însă o monografie de *Baedecker*, de călătorie și de informație, ci o monografie spirituală, mai ales pentru împrejurările politice actuale și pentru nevoile propagandei de azi.

---

<sup>120</sup> Despre activitatea incipientă a organismului constituit, vezi Ion Ardeleanu, „Biroul Păcii”: *Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și realizarea unor bune relații în Balcani (1942-1943)*, în „Europa XXI”, Iași, t. I-II/1992-1993, p. 143-154.

## II. PROPAGANDĂ ȘI DOCUMENTAȚIUNE ASUPRA POPORULUI ROMÂN<sup>121</sup>

1. Originile și formarea unității românești
2. Vechimea poporului român, de unde descindem și ce am moștenit.
3. Temeiurile unității românești.
  - Temeiuri istorice.
  - Temeiuri biologice.
    - O lucrare în care să prezentăm, și în perspectiva relațiilor sociale contemporane, realitatea biologică a poporului român, structura de rasă a Neamului Românesc înăuntrul veacurilor, cu toate greutățile străbătute; problemele de natalitate, problemele demografice, problemele minoritare.
  - Temeiuri spirituale.
  - Temeiuri economice.
4. Unitatea de structură a poporului român de azi: unitatea etnică, unitatea socială, unitatea spirituală românească, unitatea pământului și Statului carpatic românesc.

Această serie de lucrări va avea ca subiect problema unității de structură a poporului român, înfățișate expresiv, succint, în câteva capitole. Ea va constitui o sinteză cuprinzând toate aspectele unității românești, atât pe planul realităților economice, politice, sociale și etnice ale Neamului Românesc, cât și pe planul realităților spirituale.

5. Unirea de la 1918 și progresele realizate sub stăpânirea românească.

- Actele de liberă determinare de la 1918.
- Integrarea provinciilor românești între 1918-1940.
- Hărți, diagrame.

6. Granițele Neamului Românesc:

- a. Granița de Vest;
- b. Granița de Est;
- c. Granița de Nord;
- d. Granița de Sud.

- Granițe politice, granițe etnice, granițe spirituale.

Granițele Neamului Românesc nu sunt cele actuale, ci granițele lui istorice, etnice, geografice, permanente față de oricine și oricând, pe care înțelegem să le valorificăm.

7. Românii din afara granițelor românești:

- a. Românii din Balcani;
- b. Românii din Timoc;
- c. Românii din Banatul de Vest;

---

<sup>121</sup> Vezi și Arhiva MAE, București, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 158-161.

- d. Românii de peste Nistru;
- e. Românii din Nord-Vest.

### III. ISTORIA PĂMÂNTURILOR ROMÂNEȘTI

- 1. Istoria Transilvaniei.
- 2. Istoria Basarabiei.
- 3. Istoria Bucovinei.
- 4. Istoria Dobrogei.
- 5. Istoria Principatelor Unite (Muntenia și Moldova).

### IV. TRANSILVANIA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

- 1. Problema unității politice a Transilvaniei:
  - a. Teritorial;
  - b. Etnic;
  - c. Economic;
  - d. Militar.
- 2. Transilvania, centrul pământului românesc.
- 3. Transilvania, centrul vital de apărare a poporului român, a afinității și răsăritului european.
- 4. Transilvania, teritoriu autonom, dependent de viața Neamului Românesc.
- 5. Caracterul românesc al Transilvaniei și infiltrațiile străine:
  - a. Maghiarii despre caracterul românesc al Transilvaniei;
  - b. Maghiarii despre caracterul românesc al orașelor din Transilvania;
  - c. Germanii și Sașii despre caracterul românesc al Transilvaniei.
- 6. Elementul maghiar din Transilvania.
- 7. Secuii și Românii înainte de 1918; Secuii în Transilvania de azi.
- 8. Elementul German în Transilvania.
- 9. Minoritățile din Transilvania.
- 10. Constantele politicii Românilor ardeleni.
- 11. Transilvania, leagănul poporului român.
- 12. Transilvania, centru vital român. Emigrările în Muntenia, Moldova, Bucovina, Dobrogea.
- 13. Transilvania, unitate economică.
- 14. Transilvania, cetate spirituală a Neamului Românesc.
- 15. Transilvania, legătură cu Europa Centrală.
- 16. Transilvania, legătură cu Biserica de la Roma.
- 17. Transilvania, legătură cu latinitatea.
- 18. Monografiile scurte pentru județele Transilvaniei de Nord:
  - a. Situația etnică;
  - b. Istoria elementului românesc și autohtonul lui;
  - c. Istoria minorităților etnice, din punctul de vedere al imigrației acestora.

## V. ACTUL DE LA VIENA ȘI ROMÂNIA

1. Natura juridică a Actului de la Viena: *res inter alias acta*.
2. Actul de la Viena din punctul de vedere al dreptului național: inexistența; și din punctul de vedere al dreptului internațional: constrângerea, *res inter alias acta*, caducitatea.
3. Consecințele politice și economice ale partajului de la Viena:
  - a. Ruperea unității economice, culturale și sociale;
  - b. Imposibilitatea apărării militare;
  - c. Consecințele economice de transporturi;
  - d. Situații demografice.
4. Tratamentul Românilor din Transilvania de Nord.
  - a. Tratamentul persoanelor;
  - b. Tratamentul bisericilor și instituțiilor culturale;
  - c. Tratamentul întreprinderilor și instituțiilor economice;
  - d. Tratamentul proprietății;
  - e. Tratamentul țărănimii.
5. Retorsiunea, represaliile și măsurile preventive de apărare a Românilor.
6. Acțiunea diplomatică 1940-1942.
7. Memorandumurile României.
8. Comisiunile mixte, anchete Henke – Roggeri.
9. Poziția Guvernului Român.
10. Caducitatea Actului de la Viena.

## VI. CONTRAPROPAGANDA FAȚĂ DE UNGARIA

1. Partajul de la Viena și Europa
2. Problema Transilvaniei, analiza temelor ungare și răspunsul lor.
3. Constantele politicii maghiare: deznaționalizarea și duplicitatea.
4. Ungurii, element de anarhizare în Europa Centrală.
5. Duplicitatea politicii maghiare în veacul al XX-lea.
6. Politica minoritară a Ungariei.
7. Mitul sacrei coroane ungare.
8. Catolicismul în Transilvania sub stăpânirea ungurească.
9. Civilizația ungară creată de Habsburgi.
10. Neoriginalitatea civilizației ungare.
11. Valoarea statisticilor ungurești.
12. Valoarea instituțiilor ungurești.
13. Valoarea hărților etnografice ungurești.
14. Valoarea legilor ungare.
15. Compromisul din 1866 și opera europeană a Ungariei. Opresiunea naționalităților.



16. Ce a făcut România cu minoritățile și ce a făcut Ungaria cu naționalitățile din granițele sale.

17. Structura socială română și structura socială ungară.

18. Reformele sociale românești, garanție a civilizației europene.

19. Biologia poporului român și a poporului ungar.

20. Investițiile României în Transilvania de Nord.

21. Opera română și opera ungară în Bazinul Dunărean.

22. România, Stat religios.

23. Misiunea creștină a poporului român.

24. Contribuția României la apărarea creștinătății și a civilizației apusene.

25. Temeiurile istorice ale culturii românești.

26. Civilizația daco-romană și instituțiile culturii românești.

27. Misiunea României de luptă și misiunea apostolică de anarhie.

28. Misiunea Ungariei și misiunea poporului român în Răsărit: misiune de vorbe și misiune de jertfe.

29. Puterea creatoare și continuitatea istorică a poporului român.

30. Românii, popor de soldați.

31. Misiunea militară și răspunderile istorice ale poporului român.

## VII. BASARABIA

1. Istoria Moldovei și pământului Basarabiei.

2. Caracterul românesc al Basarabiei.

3. Infiltrațiile străine în Basarabia, infiltrațiile ucrainene în spațiul românesc.

4. Basarabia Voievozilor și misiunea Moldovei în veacul mijlociu.

5. Basarabia, teritoriu european.

6. Basarabia, teritoriu tampon în fața Rușilor.

7. Basarabia, zid de apărare al Europei împotriva Asiei.

8. Basarabia, apărătoarea Gurilor Dunării.

9. Basarabia, instrument de împlinire a misiunii poporului român, între Slavi și Neoslavi.

10. Basarabia sub ocupația rusă.

11. Basarabia, avangardă a slavismului.

12. Basarabia, pământul teroarei comuniste: 1940.

## VIII. BUCOVINA

1. Istoria Bucovinei.

2. Bucovina și trecutul Neamului Românesc.

3. Voievozii români, apărători ai civilizației creștine în veacul mijlociu.

4. Bucovina, pământul Cruciaților.

5. Bucovina și infiltrațiile ucrainene.

6. Ucraina și Moldova.

## IX. DOBROGEA

1. Problemele Dobrogei.
2. Dobrogea, pământ de echilibru european.
3. Pământurile românești din Răsărit și echilibrul european.
4. Congresul de la Berlin.
5. Basarabia și Dobrogea, instrumente ale echilibrului european.

## X. MISIUNEA POPORULUI ROMÂN

1. Misiunea poporului român de la Dacia Romană la România în fața Slavilor.
2. Misiunea României în răsăritul european: poartă a creștinătății și a civilizației europene.
3. Funcțiunile României în echilibrul raselor, popoarelor și regiunilor europene.
4. Misiunea poporului român față de Balcani.
5. Misiunea poporului român în Bazinul Dunărean.
6. Misiunea poporului român la Gurile Dunării.
7. Misiunea poporului român între Baltică și Egee.
8. Misiunea poporului român pe axa eurasiatică.
9. Misiunea poporului român, centru vital al comunicațiilor europene.
10. Axa Baltica – Marea Neagră; Rin – Dunăre – Marea Neagră.
11. Misiunea României în Sud-Estul Europei.
12. România, gardian al civilizației la Gurile Dunării.
13. România, factor de legătură între Europa Centrală, Europa Orientală, Europa Baltică și Europa Sudică.

## XI. ROMÂNIA, FACTOR EUROPEAN

1. România, factor social al civilizației europene: instituțiile sociale înaintate ale României și lupta împotriva anarhiei și comunismului.
2. România, factor industrial: petrolul, căderile de apă, Delta, căile de comunicație.
3. Petrolul românesc, factor european de securitate și protecție.
4. România, Stat agricol și centru al regiunii agricole europene.
5. Sistemul Statelor agrare și colaborarea cu Statele industriale europene.
6. Capitalul străin și România.
7. Rolul economic al României în Balcani și Sud-Est.
8. România în fața Statelor industriale din Occident.
9. Rolul economic al României în Bazinul Dunărean.
10. România, factor economic european:

- Sinteza asupra ordinii economice române, petrolului, stăpânirii Dunării, liniei de comunicație Lemberg – Salonic, transporturilor Dunării și Marii Negre, ordinii monetare.

11. România, Stat de echilibru financiar:

- Sistemul Băncii Naționale a României, sistemul monetar român, datoria publică a României și plata cuponului pe piețele internaționale, comparație între modul cum și-au administrat datoria publică România și celelalte țări.

12. România și finanțele internaționale.

## XII. ROMÂNIA ȘI VECINII

1. Raporturile cu Ungaria.
2. Raporturile cu Bulgaria.
3. Raporturile cu Polonia.
4. Raporturile cu Cehoslovacia.
5. Raporturile cu Iugoslavia.

## XIII. ROMÂNIA ȘI MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franța.
4. Raporturile cu Anglia.
5. Raporturile cu Statele Unite ale Americii.
6. Raporturile cu Rusia.
7. Raporturile cu Japonia.

## XIV. ROMÂNIA ÎN FAȚA RASELOR

1. România și germanismul.
2. România în fața slavismului.
3. Românii și Neoslavii.
4. Raporturile României cu latinitatea.
5. Raporturile cu Anglo-saxonii.

## XV. ROMÂNIA ȘI REGIUNILE EUROPENE

1. România și Răsăritul.
2. România și Europa Baltică.
3. România și Europa Centrală.
4. România și Europa Balcanică.
5. Organizarea Bazinului Dunărean și interesele României.
6. Organizarea între Baltica și Marea Neagră și interesele României.

## XVI. ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE BALCANICE

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Grecia.
3. Raporturile cu Iugoslavia.
4. Raporturile cu Bulgaria.
5. Rolul Balcanilor în reconstrucția Europei.
6. Carpații, Balcanii, Marea Neagră și Bazinul Mediteranei Orientale, coordonate de echilibru politic și de sistem economic.

## XVII. ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE NEUTRALE

1. Raporturile cu Suedia.
2. Raporturile cu Elveția.
3. Raporturile cu Portugalia.
4. Raporturile cu Turcia.

## XVIII. RAPORTURILE CU ALTE ȚĂRI

1. România și Finlanda.
2. România și poporul slovac, poporul croat, poporul sârb.
3. România și schimburile de populație.
4. Elementul german în România.
5. Elementul secuiesc în România.

## XIX. PROBLEMELE SPECIALE

1. Problema Banatului.
2. Actul de la Craiova și problema Cadrilaterului.
3. Problema capitalurilor străine în România.
4. Capitalurile străine și economia românească.
5. Agricultură română și misiunea de viitor a României.
6. Bogățiile solului și subsolului românesc.
7. Probleme demografice și de frontieră:
  - Hărți, albume, stabilind evoluția și situația demografică a României.
8. Refugiații din Transilvania de Nord:
  - Situația numerică, grafice, prejudicii, cheltuielile Statului Român pentru întreținerea lor.
9. Problema schimburilor de populație, din punct de vedere politic și economic:
  - Procedura, condițiile, compensațiile.

10. Elementul german din România.
11. Elementul ucrainean din România.
12. Elementul maghiar din Transilvania.
13. Ceangăii din Moldova.
14. Găgăuții, Tătarii și Bulgarii de pe teritoriul românesc.
15. Lipovenii din Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea.
16. Evreii din România:
  - a. Evreii din Vechiul Regat;
  - b. Evreii din Basarabia;
  - c. Evreii din Bucovina;
  - d. Evreii din Transilvania.
  - Istorie și statistică, situație economică, soluții internaționale, soluții naționale.
17. Problemele României la Conferința de Pace:
  - Material informativ.

## NOTĂ

Fiecare din lucrările de mai sus se elaborează într-o lucrare documentară, o broșură, cu statistici, diagrame, grafice, fotografii și mai multe articole de sinteză și analiză asupra fiecărui subiect.

## DOSARE SPECIALE

### I. DOSARE POLITICE

1. Teritoriile românești: Transilvania, Basarabia, Bucovina și Dobrogea.
2. Populațiile românești.
  - Albume și hărți demografice
3. Românii din afară de hotare:
  - a. Românii din Balcani;
  - b. Românii din Timoc;
  - c. Românii din Banatul de Vest;
  - d. Românii de peste Nistru.
4. Populația României.
  - Statistici și situația demografică

### II. DOSARE POLITICE INTERNAȚIONALE

1. Raporturile cu Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia.
  - Atitudinea României față de acestea, în trecut și în ultimul război. Contradicții, situațiuni speciale.

2. Raporturile cu Ungaria și Bulgaria.
3. Legăturile ungaro-române între 1918-1940 și 1940-1943, pe probleme.
4. Acțiunea diplomatică a Guvernului între 1940-1943, pentru susținerea drepturilor României.
5. Condițiile ultimatumului rus și ale partajului de la Viena.
  - Consiliul de Coroană neregulat, detronarea; Actul de la Viena: *res inter alias acta*, declarația caducității Actului de la Viena.
6. Experiența româno-ungară din 1940-1943.
7. Dosarele atrocităților și situațiilor din Transilvania de Nord.
  - a. Măsuri în contra persoanelor:
    - Omoruri, asasinat, violențe, molestări, arestări, deportări, internări.
  - b. Măsuri de ordin economic:
    - Înfometări, deposedări, sechestrări, rechiziții forțate, confiscări de proprietate.
    - Anulări ale reformei agrare.
    - Ordonanța nr. 1 440 și anularea proprietății (proprietatea comercială și industrială).
      - Măsuri de sechestrări, indisponibilizări, imobilizări sau confiscări de depozite, valori, acțiuni, drepturi, bunuri sau interese. Destinația ce s-a dat acestora.
  - c. Măsuri în contra funcționarilor:
    - Destituiri, retrogradări, refuz de salarii, refuz de pensii.
  - d. Măsuri în contra muncitorilor:
    - Nerespectarea dreptului de muncă, izgonirea din întreprinderi, rechiziții forțate, muncă fără salariu.
  - e. Măsuri cu caracter economic – comercial:
    - Nerespectarea contractelor, anularea gajurilor sau garanțiilor, neplata ratelor la asigurări, nerespectarea rezervelor asigurărilor.

### III. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franța.
4. Raporturile cu Rusia.
5. Raporturile cu Anglia.
6. Raporturile cu Statele Unite.

### IV. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ȚĂRILE LATINE

1. Raporturile cu Italia.
2. Raporturile cu Franța.
3. Raporturile cu Spania.
4. Raporturile cu Portugalia.

## V. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ALTE ȚĂRI

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Finlanda.
3. Raporturile cu Bulgaria.
4. Raporturile cu Grecia.

## VI. DOSARE ECONOMICE

1. Contribuțiile României la războiul 1941-1943.  
- Contribuții economice, contribuții financiare.
2. Ocuparea militară a teritoriului Transnistriei.  
- Sarcini și contribuții.
3. Reocuparea Basarabiei și Bucovinei:
  - a. Situația monetară;
  - b. Despăgubiri, bunuri, drepturi și interese;
  - c. Statistica pagubelor pricinuite României prin ocupațiile din 1940;
  - d. Despăgubirile României față de Rusia: Tezaurul, prejudiciile din 1940.
4. Dezmembrările și transformările teritoriale ale României și modificări aduse regimului proprietății, bunurilor, drepturilor și intereselor.
5. Regimul monetar și materialul rulant de cale ferată.
6. Datoria publică.
7. Circulația fiduciară.
8. Schimburi monetare.
9. Situația bunurilor publice și particulare în teritoriile dezmembrărilor din 1940-1941.
10. Cheltuielile de război ale României.
11. Problemele militare ale granițelor românești.
12. Apărarea națională a României și Conferința de Pace.
13. Problema Dunării și organizarea internațională a Dunării:  
- Dunărea din punct de vedere politic, economic și tehnic;  
- Problema Porților de Fier, căderile de apă;  
- Problema Gurilor Dunării;  
- Organizarea tehnică, organizarea politică, organizarea militară.
14. Problema Mării Negre și regimul Strâmtoarelor.  
- Lucrările de la 1940-1943.
15. Poziția României față de reglementarea tehnică și politică a fluviilor internaționale, a Mării Negre și a Strâmtoarelor.
16. Circulația aeriană.
17. Bazele maritime și aeriene în Marea Neagră.
18. Problema dotării Mării Negre.
19. Problema parcului fluvial și maritim al României.

20. Problema prizonierilor de război.
21. Problema bunurilor, drepturilor și intereselor Statelor cu care România se află în război.
  - Situație, indisponibilitate, valori, lichidare.
22. Depozite române plecate în străinătate.
23. Indisponibilizări de drepturi în România.
24. Societăți și participări de capitaluri străine în România. Situația lor.
25. Comunicațiile internaționale.
  - Linia Lembergului, linia Salonicului.

## VII. CHESTIUNI SPECIALE

1. Căile ferate particulare din Transilvania.
2. Rentele și despăgubirile lor.
3. Amortismentul și cupoanele plătite de noi la rentele și titlurile societăților de cale ferată private, răscumpărate de noi.
  - Valoarea bunurilor mobiliare și imobiliare.
4. Domeniul public sau privat luat în folosință de Statul Ungar; materiale, mărfuri, mobilier, depozite însușite de acesta.
5. Bunuri religioase.
6. Valori și materiale aflate în instituțiile de Stat în momentul evacuării [1940] și care n-au putut fi ridicate.
7. Depozite în bănci particulare, rămase în case în 1940.
8. Totalul sumelor împrumutate de Casa de Credit, de C.E.C., Casa de Economii sau alte instituții de Stat primăriilor sau instituțiilor de administrație locală din teritoriul ocupat din Transilvania de Nord.
9. Sume și creanțe, scrisori de valoare, colete poștale, mesagerii, depozite sau mărfuri din stațiunile de cale ferată sau aflate în casele de economii, care n-au fost ridicate la 1940.
10. Totalul datoriei gajate și negajate a Transilvaniei, achiziționate de noi, și proporția corespunzătoare teritoriului Transilvaniei de Nord, de la 1940 și până la zi.
11. Dosarul Băncii Naționale privitor la conturile activelor și pasivelor Băncii Austro-Ungare în legătură cu teritoriul Transilvaniei de Nord și cu fondul de circa 300 000 dolari din Banca Austro-Ungară, lichidată.

## VIII. DOSARE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

1. Lucrări administrative.
2. Neexecutarea sentinței Arbitrajului de la Viena din partea Ungariei.
3. Incidente de frontieră.
4. Violarea armistițiului de presă de către Ungaria.
5. Acte de violență.
6. Asasinate.



7. Schingiuri.
8. Bătăi.
9. Arestări și internări.
10. Expulzări.
11. Înfometări.
12. Maghiarizări.
13. Biserică.
14. Convertiri la confesiuni ungurești.
15. Dărâmări de biserici și monumente.
16. Școală.
17. Asociații culturale și fundații: Fundația Gojdu, Astra.
18. Degradarea demnității de om (punerea în jug a Românilor).
19. Ofense aduse Suveranului, Conducătorului Statului și Armatei.
20. Declarațiile refugiaților din județul Bihor, vol. I-VIII.
21. Declarațiile refugiaților din județul Ciuc.
22. Declarațiile refugiaților din județul Cluj.
23. Declarațiile refugiaților din județul Maramureș.
24. Declarațiile refugiaților din județul Mureș.
25. Declarațiile refugiaților din județul Năsăud.
26. Declarațiile refugiaților din județul Odorhei.
27. Declarațiile refugiaților din județul Satu – Mare.
28. Declarațiile refugiaților din județul Sălaj.
29. Declarațiile refugiaților din județul Someș.
30. Declarațiile refugiaților din județul Trei Scaune.
31. Statistica refugiaților și expulzaților.
32. Măsurile în contra pensionarilor români din Transilvania de Nord.
33. Măsurile în contra funcționarilor români din Transilvania de Nord.
34. Măsurile în contra muncitorilor români din Transilvania de Nord.
35. Măsurile în contra comercianților români din Transilvania de Nord.
36. Măsurile în contra liber profesioniștilor români din Transilvania de Nord: vol. I – Avocați; vol. II – Medici; vol. III – Farmaciști.
37. Măsurile în contra ofițerilor români din armata ungară.
38. Măsurile pentru anularea reformei agrare cu privire la pășuni.
39. Extinderea legislației maghiare din Transilvania de Nord.
40. Ordonanța nr. 1 440 din 1941.
41. Măsurile legislative cu privire la viața economică.
42. Măsurile legislative cu privire la proprietatea rurală.
43. Măsurile legislative cu privire la proprietatea urbană.
44. Măsurile legislative cu privire la muncitori.
45. Măsurile legislative cu privire la starea familială.
46. Măsurile legislative cu privire la administrație.
47. Măsurile legislative cu privire la școală.
48. Măsurile legislative cu caracter militar.

49. Negocierile româno-maghiare de la Budapesta.
50. Măsuri de retorsiune propuse împotriva Ungariei:
  - a. Proiecte;
  - b. Propuneri.
51. Material documentar pentru a lua măsurile de retorsiune.
52. Plângeri maghiare împotriva noastră.
53. Convenții internaționale și proiecte.
54. Norme de drept internațional (interpretarea lor).
55. Diverse măsuri legislative.
56. Diverse.
57. Exploatarea de păduri în Transilvania de Nord.
58. Refuzul de a da ajutoare familiilor refugiaților.
59. Exercițarea dreptului de preemțiune.
60. Numirea de curatori la imobile rurale, urbane și întreprinderi.
61. Pauperizarea elementului românesc din Transilvania de Nord:
 

impozite plătite de românii din Transilvania de Nord.

  62. Bunuri publice, dosar general:
    - a. Mobile;
    - b. Imobile;
    - c. Creanțe;
    - d. Castelul Regal din Lăpușna.
  63. Ministerul Apărării Naționale.
  64. Ministerul Înzestrării și al Producției de Război.
  65. Subsecretariatul de Stat al Aerului și Marinei.
  66. Ministerul Economiei Naționale:
    - a. Mine;
    - b. Industrie.
  67. Ministerul Agriculturii și Domeniilor:
    - a. Pășuni;
    - b. Păduri.
  68. Ministerul Finanțelor: datoria publică.
  69. Ministerul Propagandei.
  70. Ministerul Afacerilor Interne.
  71. Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.
  72. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.
  73. Ministerul Justiției.
  74. Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor:
    - a. P.T.T.;
    - b. Societatea Anonimă de Telefoane;
    - c. C.F.R..
  75. Subsecretariatul de Stat al României.
  76. Banca Națională a României.
  77. Bunurile altor persoane juridice de drept public.

78. Institutul Național al Cooperăției.
79. Cooperativele românești din Transilvania de Nord.
80. „Regna”.
81. Bunuri particulare, dosar general:
  - a. Mobile;
  - b. Imobile;
  - c. Creanțe.
82. Băncile românești din Transilvania de Nord.
83. Societățile de asigurare românești din Transilvania de Nord.
84. B.I.M.A.G.
85. Întreprinderile românești din Transilvania de Nord.
86. Împrumuturi acordate comunelor și județelor din Transilvania de Nord.
87. Cererile de despăgubiri ale ofițerilor și funcționarilor civili ai armatei române.
88. Situația juridică generală a bunurilor refugiaților din Transilvania de Nord.
89. Palatul Cancelariei Transilvaniei din Viena.
90. Problema amnistiei.
91. Recensământul maghiar din Transilvania de Nord.
92. Situația politică a românilor din Transilvania de Nord.
93. Situația economică a lor.
94. Situația comparativă a împrumutărilor din Transilvania de Nord și de Sud.
95. Situația comparativă a întreprinderilor din Transilvania de Nord și de Sud.
96. Situația comparativă a coloniștilor din Transilvania de Nord și de Sud.
97. Studiul comparativ cu privire la școala din Transilvania de Nord și de Sud.
98. Studiul comparativ cu privire la biserica din Transilvania de Nord și de Sud.
99. Studiul comparativ cu privire la presa din Transilvania de Nord și de Sud.
100. Studiul comparativ cu privire la funcționarii publici din Transilvania de Nord și de Sud.
101. Studiul comparativ cu privire la liberii profesioniști din Transilvania de Nord și de Sud.
102. Memorii cu privire la acte de violență săvârșite de autoritățile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.
103. Caracterul abuziv al măsurilor luate de autoritățile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.
104. Justiția maghiară în trecut și în prezent.
105. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord:
  - a. Bunuri publice (dosar general);
  - b. Bunuri particulare (dosar general).
106. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord: Ministerul Apărării Naționale.
107. Idem Ministerul Aerului și Marinei.
108. Idem Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

109. Idem Ministerul Economiei Naționale.
110. Idem Ministerul Finanțelor.
111. Idem Ministerul Afacerilor Interne.
112. Idem Ministerul Justiției.
113. Idem Ministerul Lucrărilor Publice.
114. Idem Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale.
115. Idem Ministerul Propagandei.
116. Idem C.F.R. și C.F. particulare.
117. Idem Societatea Anonimă de Telefoane.
118. Diferite lucrări cu caracter general.
119. Operațiunile armatei române în Ungaria.
120. Tratatul muncitorilor români în Ungaria.
121. Tratatul minorității maghiare din România.
122. *Principii noi în dreptul privat ungar*, de V. Theodorescu.
123. *Temeiurile lingvistice ale dreptului nostru asupra Transilvaniei*:  
vol. I. Studiul lui Gino Lupi asupra drepturilor românilor asupra Transilvaniei:  
vol. II.
124. Coloniștii din Macea.
125. Progresul cultural al Transilvaniei.
126. Maramureșul.
127. Doi ani de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord:  
Vol. I – Situația economică a românilor din Ardealul cedat.  
Vol. II – Acte de violență.  
Vol. III – Profesii libere, tragedia intelectualilor români.  
Vol. IV – Situația bisericilor ungurești din Transilvania sub stăpânirea  
românească (înainte de arbitrajul de la Viena).  
Vol. V – Proprietatea românească în Ardealul de Nord.  
Vol. VI – Școala românească din Transilvania de Nord.  
Vol. VII – Funcționarii și pensionarii publici.  
Vol. VIII – Recensământul maghiar din ianuarie 1941.  
Vol. IX – Drepturile românești asupra Transilvaniei.
128. Realizări în județul Alba.
129. Idem în județul Arad.
130. Idem în județul Bihor.
131. Idem în județul Brașov.
132. Idem în județul Caraș.
133. Idem în județul Ciuc.
134. Idem în județul Cluj: vol. I și vol. II.
135. Idem în județul Făgăraș.
136. Idem în județul Hunedoara.
137. Idem în județul Maramureș.
138. Idem în județul Mureș.
139. Idem în județul Năsăud.

140. Idem în județul Odorhei.
141. Idem în județul Sălaj.
142. Idem în județul Satu – Mare.
143. Idem în județul Severin.
144. Idem în județul Sibiu.
145. Idem în județul Someș.
146. Idem în județul Târnava Mare.
147. Idem în județul Târnava Mică.
148. Idem în județul Timiș Torontal.
149. Idem în județul Trei Scaune.
150. Idem în județul Turda.
151. Realizări în Transilvania.
152. Evoluția frontierei de Vest (două monografii).
153. Presa minoritară din România (1918-1940).
154. Învățământul minoritar în Transilvania sub Unguri și sub Români.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 95/I, f. 109-136;

Gh. Buzatu și colaboratori, *România în ecuația războiului și păcii, 1939-1947*, I, Iași, Editura Moldova, 2009, p. 266-293).

## ARMISTIȚIUL - ULTIMA ȘANSĂ ORI PRELUDIUL LOVITURII DE STAT?

Literatura istorică privind evenimentele din August 1944 din România este, pe cât de bogată, pe atât de inegală și de variată (sinteze și monografii, volume de documente, biografii, memorii, studii și articole, bibliografii și cronici, dicționare etc.)<sup>1</sup>. Ceea ce este deosebit de semnificativ, lovitura de stat de la 23 august 1944 s-a aflat, chiar din momentul declanșării, în centrul unei suite de conflicte de opinii, care s-au interferat ori succedat, deopotrivă, în țară, dominată de comuniști în 1945-1989, ori în exil, unde “vocile” predominante au aparținut reprezentanților fostelor partide (îndeosebi P.N.Ț. și P.N.L.), Regelui Mihai I de România și, nu mai puțin, legionarilor din emigrație<sup>2</sup>. A fost, nu trebuie să ne înșelăm, o bătălie care s-a desfășurat pe planurile politico-diplomatic, ideologic și propagandistic, științific și literar, iar, nu în cele din urmă, în domeniul informațiilor<sup>3</sup>. În cursul ostilităților, rolul major, se înțelege, l-au avut istoricii, ei fiind, finalmente, adevărații învingători. Aceasta întrucât, în stadiul actual, istoricii și-au câștigat posibilitatea de a studia nestingheriți premisele și desfășurările din august 1944 ori libertatea de-a spune ultimul cuvânt. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, este cu totul remarcabil, în raport cu situația lui Aurică Simion, căruia autoritățile comuniste i-au “topit” în 1979 volumul *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979), cuprinzând informații și interpretări rămase în bună măsură valabile și astăzi. Pe de altă parte, s-ar putea vorbi de o satisfacție tardivă, după ce - atâtea decenii - au precumpănit punctele de vedere ale factorilor politici, situație care se reflectă, înainte de orice și în chipul cel

---

<sup>1</sup> Pentru un bilanț al producției istoriografice vezi *Bibliografia istorică a României*, vol. I, IV-XII, București - Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, 1970-2009; cf. și bibliografia pe Internet – <http://www.bcucluj.ro/re/BistRo1999-2004>; Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981; ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 69-110; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 593-663; ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010.

<sup>2</sup> Vezi Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, București, Editura FFPress, 1996, p. 11-50.

<sup>3</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1996.

mai nefiresc, în șirul denumirilor de tot felul pe care le-a cunoscut actul de la 23 august 1944, de la *lovitură de stat* sau *de palat* (ceea ce nu-i tot una!), prin 1944-1945, la *eliberarea sovietică*, predominantă prin 1947-1955, apoi *insurecția armată* și, după aceea, către anii '80, *revoluția de eliberare națională armată antifascistă și antiimperialistă*<sup>4</sup>, altfel zis, în viziunea autorităților comuniste, *revoluția română din august 1944*, pentru ca, în prezent, să se ajungă, iarăși, la ceea ce a fost la început și exprimă, cu adevărat, realitatea și esența fenomenului istoric - *lovitură de stat*... Deși se insistă, de regulă, asupra străduințelor comuniștilor de-a se "introduce" în derularea actului de la 23 august 1944, pe care l-au înălțat până la rangul de sărbătoare națională, mai multe forțe politice și grupări s-au străduit să-și asume paternitatea, exclusivă sau măcar parțială, a evenimentului<sup>5</sup>, mai precis: 1) regele Mihai I și colaboratorii; 2) partidele istorice și, cu prioritate, P.N.Ț. - Iuliu Maniu; 3) P.C.R., care a avut privilegiul duratei menținerii sale la putere (1947-1989), dar nu și pe acela al adevărului, în vreme ce, de cealaltă parte, s-au impus străduințele foștilor colaboratori ai Mareșalului Ion Antonescu și, separat, ale legionarilor de-a desconsidera și blama cele întâmplate. De altfel, sub acest aspect, "startul" l-a dat însuși Mareșalul Ion Antonescu, care, la sfârșitul zilei de 23 august 1944, închis fiind după arestare împreună cu Mihai Antonescu în camera de timbre a Casei Noi de la Palatul Regal din București, a fost *cel dintâi* care a întocmit pentru istorie o relatare obiectivă și exactă referitoare la împrejurările demiterii sale<sup>6</sup>, respingând - cum altfel? - faptele survenite și exprimându-și îngrijorarea - pe deplin legitimă, în condițiile favorizării inamicului sovietic, deja în postura de ocupant - pentru viitorul României. De altfel, se impune atenției constatarea realistă a lui Pamfil Șeicaru în sensul că ***„tot ce s-a abătut, după 23 august [1944], asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat”***<sup>7</sup>.

\*\*\*

Cu mai multe luni înainte de-a se fi ajuns, în luna august 1944, la situația critică în problema încheierii armistițiului României cu Națiunile Unite, în ianuarie 1944, fiind solicitat să se pronunțe, Mareșalul Ion Antonescu și-a definit poziția

---

<sup>4</sup> Conceptul, orice s-ar zice, a fost fundamentat și exportat de Moscova.

<sup>5</sup> Vezi Gh. Neacșu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, București, Editura Majadahonda, 2000, p. 7-8.

<sup>6</sup> Mareșal Ion Antonescu, *23 august 1944: Însemnări din celulă*, apud Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 289-293; idem, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 295 și urm.; Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, II, București, Editura Mica Valahie, 2005, *passim*.

<sup>7</sup> Pamfil Șeicaru, *Scrieri*, vol. 3, Editura Victor Frunză, 20053, p. 215.

într-un document memorabil, pe care-l prezentăm în anexa studiului nostru<sup>8</sup>. În acest spațiu, reținem concluziile exprimate de Mareșal într-o formulă care-i era atât de personală și, de ce nu, atât de precisă și predictorice:

„ ... *Față de această tragică perspectivă este evident că România nu poate și nici nu trebuie să facă un act care ar duce-o de-a dreptul la pieire și nu la salvare.*

*România a dovedit încă de mai multe ori că nu a luptat și nu luptă în contra anglo-americanilor.*

*Ea luptă pentru a bara drumul anarhiei și a invaziei asiatice [a se citi sovieto-comuniste].*

*Când, eventual, trupele anglo-americane vor veni la Dunăre, trupele române nu le vor ieși înainte pentru a le combate, ci se vor găsi toate la Nistru pentru a opri înaintarea rusească.*

*Credem că aceasta este misiunea care trebuie să se rezerve țării noastre în această tragedie a Europei și a lumii.*

*Totuși, anglo-americanii să fie siguri că, dacă germanii ar face un act de agresiune în contra țării noastre, sub orice pretext, armata noastră va lupta și în contra lor, oricare ar fi riscurile”<sup>9</sup>.*

După cum vom constata, nici chiar în momentele decisive din august 1944, Mareșalul Antonescu și echipa sa nu au renunțat, în negocierile angajate cu emisarii aliați, la directivele stabilite în ianuarie 1944.

Nu mai este vreun secret că, pentru desfășurarea războiului mondial în ansamblu, luna august 1944 s-a dovedit a fi fost una dintre cele mai bogate în evenimente militare și politico-diplomatice decisive pentru determinarea cursului ostilităților într-un sens unic - prăbușirea Germaniei și a celorlalte state rămase fidele *Axei*. După eșecul *Wehrmachtului* de-a preîntâmpina deschiderea celui de-al doilea front de către Aliați pe teatrul european, în Normandia, și după imposibilitatea de-a evita prăbușirea Grupului de Armate “Centru” în fața ofensivei forțelor Armatei Roșii, ambele eșecuri de proporții înregistrate concomitent, în iunie 1944, pentru Adolf Hitler a devenit clar că sfârșitul devenise inevitabil<sup>10</sup>. Dar nimic nu i-a schimbat rezoluția de-a continua lupta ori de-a refuza să pună capăt conflictului printr-o soluție negociată. Ceea ce, între altele fie spus, nici nu era posibil, întrucât, de cealaltă parte, decizia Marilor Puteri ale Națiunilor Unite era în egală măsură fermă de-a continua ostilitățile până la capitularea necondiționată a Germaniei și aliaților ei.

---

<sup>8</sup> Problema și documentul menționat au fost investigate de noi, în colaborare cu dr. Cezar Măță, în studiul inclus în volumul omagial dedicat istoricului Ion Chiper.

<sup>9</sup> Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – S. S. I., dosar 89/1944, f. 11-12.

<sup>10</sup> A se vedea opiniile împărtășite de A. Hitler lui Ante Pavelici la 18 septembrie 1944 (Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, Frankfurt am Main, 1970, p. 505 și urm.).



România, în rolul de stat satelit al Reichului și de participant activ la război, cu forțele inamicului sovietic pătrunse în martie 1944 pe teritoriul național și supusă adeseori, după 4 aprilie 1944, bombardamentelor represive anglo-americe, era - în august 1944 - angrenată profund în complexul imens al desfășurărilor conflagrației secolului. Situația ei era, mai mult decât a altor beligeranți, inextricabilă, ceea ce se desprindea din situația *in sine* a evoluției proprii, sub toate aspectele, dar mai cu seamă în urma confruntării cu o realitate incredibilă: porțiuni ale teritoriului istoric ocupate, de-o parte și de alta, de către forțele inamicului sovietic (în nord-est) dar și de către forțele pe moment... aliate, germane și ungare (nord-vestul Transilvaniei). Dar cum, în ciuda situației disperate, războiul alături de Germania fiind în perspectivă pierdut, faptul nu trebuia să se concretizeze cu mutilarea teritorială a țării de către învingători (în speță, de către U.R.S.S.) și nici cu impunerea unor despăgubiri enorme, Mareșalul Antonescu a oferit răspunsuri parțial satisfăcătoare problemei de interes general: *ce era de făcut?* Este cazul însă să menționăm că nici din partea opoziției politice anti-antonesciene, care s-a coagulat treptat mai ales prin 1943-1944, n-a venit un răspuns pe deplin adecvat. Iar asta pentru că, în culise, se pregătea lovitura de stat? Greu de admis, de vreme ce, până la mijlocul zilei de 23 august 1944, s-a avut în vedere recursul la Mareșal pentru a dirija desprinderea României din tabăra *Axei*! Răspunsul dat doar pe moment se dovedi triumfător pentru că a coincis cu succesul loviturii de stat de la 23 august 1944, dar chestiunile esențiale ale țării n-au fost abordate și nici nu s-au aflat soluții. Armistițiul impus României de Marile Puteri ale Națiunilor Unite s-a dovedit împovărător, nici un angajament precis și dătător de speranțe nu s-a luat în perspectiva Conferinței Păcii, dar, ceea ce era cel mai grav, răsturnarea regimului Antonescu nu și-a dovedit roadele. Eșecul de la București al lui Hitler după pierderea ca aliat a lui Antonescu, prin toate consecințele sale militar-politice, economice și propagandistice, a creat avantaje Marilor Aliați, România fiind obligată să lupte mai departe, de data aceasta în rândurile Națiunilor Unite, trebuind, în octombrie 1944, să realizeze, în contrast cu iulie 1941, "*cealaltă trecere a Nistrului*", spre Vest, unde s-a angajat în unele operațiuni de amploare pe teritoriile Ungariei și, în continuare, ale Cehoslovaciei și Austriei. Prea puținul obținut a putut semnifica - este perfect adevărat - evitarea *distrugerii României*, posibilă în cazul confruntării cu inamicul sovietic pe teritoriul național, dar, totuși, faptul ține de domeniul probabilității. Or, în istorie intervenția inevitabilului *ce ar fi fost dacă...* se dovedește oricând contraproductivă. Sub un alt aspect, forțele "eliberatoare" sovietice au înfăptuit rapid *ocuparea României*, un statut agravant în raport cu cel precedent de *stat-satelit al Reichului german*, ceea ce era cu totul altceva pe planul raporturilor internaționale. Iată de ce, în context, Mareșalul Antonescu, confruntat cu atâtea variabile, a optat pentru continuarea războiului în tabăra germană. În cursul întrevederilor cu Hitler din 26-28 februarie și 5 august 1944, Mareșalul l-a convins pe Führer în privința capacității reale a României de-a rămâne

“prezentă” de partea *Axei*. A fost și motivul pentru care, în februarie 1944, Hitler a contramandat urgent ordinul de pregătire a planului operațiunii “*Margaretha II*” - ocuparea României în caz de defectiune, ceea ce nu s-a petrecut cu planul “*Margaretha I*”, aplicat Ungariei la 19 martie 1944, când a fost literalmente ocupată de forțele *Wehrmachtului*. La 21 iulie 1941, într-o ședință a Consiliului de Miniștri, Antonescu și-a exprimat convingerea că “*singura forță în Europa care era și este capabilă să mai țină ordine în acest continent este tot forța germană. În ziua când forțele militare germane se vor prăbuși și vor antrena în această prăbușire întreaga prăbușire socială și militară a Germaniei, atunci toată Europa va cădea în anarhie. Nu văd posibilitatea din partea americanilor, în special, a englezilor ca să mențină și să salveze Europa de la anarhie și de aceea... interesul nostru politic și militar este ca Germania să nu se prăbușească*”<sup>11</sup>. Acționând pentru continuarea războiului, Mareșalul Antonescu nu era, trebuie să fie cât se poate de limpede, pe deplin mulțumit de nivelul și formele susținerii nemțești, pentru că nu mai departe decât la 5 august 1944, în ultima sa întrevvedere cu Hitler, i-a exprimat fără reticență Führerului nemulțumirile sale<sup>12</sup>. După aceea, chiar în cursul evenimentelor decisive din ultima decadă a lui august 1944, în discuțiile cu general-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului de Armate “Ucraina de Sud” dispus în nord-estul României, sau cu Karl Clodius, emisarul economic al Führerului la București, Antonescu, continuând să-și exprime nemulțumirea, **a avertizat partea germană că nu excludea din calcul soluția unui armistițiu cu reprezentanții Națiunilor Unite**. După unele recunoașteri ulterioare, demersurile Mareșalului au precipitat acțiunile complotiștilor pentru a se urgenta destituirea conducătorului statului român<sup>13</sup>, înaintea oricărei mișcări neconvenabile ori surprinzătoare.

Faptele survineau în zilele în care serviciile secrete ale Reichului apreciau drept “bună” starea de spirit a armatei române, voința ei de-a continua războiul “alături de Germania”<sup>14</sup>, iar ministrul de Externe german Joachim von Ribbentrop, în baza rapoartelor lui Manfred von Killinger, ministrul de la București, socotea poziția Mareșalului Antonescu ca fiind, pe mai departe, “pe deplin sigură”<sup>15</sup>.

---

<sup>11</sup> Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 31/1944, filele 105-106.

<sup>12</sup> Andreas Hillgruber, *op. cit.*, II, p. 481 și urm.

<sup>13</sup> Eugen Stănescu și colaboratori, *Alexandru Cretzianu - un diplomat de carieră în misiune pentru pregătirea ieșirii României din Axă*, Ploiești, Editura Mectis, 1999, p. 94-95.

<sup>14</sup> Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 290.

<sup>15</sup> *Ibidem*.

În rândul forțelor opoziționiste regimului Antonescu și prelungirii războiului hitlerist, anul 1944 adusese nu numai importante clarificări, ci și reorganizări<sup>16</sup>. Astfel, diversele grupuri politice (Gh. Tătărescu, fost N. Iorga etc.) au intrat în alertă, iar principalele partide și lideri (P.N.Ț. - Iuliu Maniu, P.N.L. - Constantin I. C. Brătianu, P.S.D. - C. Titel Petrescu, P.C.R. - Lucrețiu Pătrășcanu) au întemeiat Blocul Național Democrat, consolidat de manifestul lansat în iunie 1944. În rândurile intelectualității, dar și ale corpului de ofițeri superiori (în special în cazul celor disponibilizați de Mareșal pe parcurs) s-a accentuat curentul anti-antonescian. Un loc aparte l-a câștigat corpul diplomaților de carieră, care, acționând în cadrul Ministerului Regal al Afacerilor Străine, sub conducerea lui Grigore Niculescu-Buzești, s-a aflat la curent cu negocierile purtate de Ion și Mihai Antonescu pentru încheierea armistițiului cu Marii Aliați și, totodată, avea legături strânse cu Casa Regală, cu Regele în persoană. Pentru toate forțele, prezența lui Mihai I și a Casei Regale în tabăra ostilă Mareșalului devenise nu numai un simbol, ci și în perspectivă se dovedea de mare însemnătate, mai ales că, potrivit planurilor complotiste de acțiune, se căzuse de acord ca Suveranul însuși să-l convoace pe Antonescu la Palat, în București, și să dispună arestarea lui dacă se mai opunea armistițiului, iar, în continuare, în lipsa Conducătorului Statului și a Comandantului de Căpetenie al Armatei, singur Regele, în calitate-i de Cap al Oștirii<sup>17</sup>, era în măsură să se adreseze Țării și Armatei pentru a le comunica schimbarea și a le chema la luptă, de data aceea alături de Națiunile Unite (în speță, U.R.S.S.) și împotriva Germaniei și a ultimilor ei aliați! În etapa preliminară actului de la 23 august 1944 s-a dovedit inspirată constituirea și acțiunea unei echipe militare (C. Sănătescu, D. Dămăceanu, Emil Bodnăraș ș.a.), care, sub raportul tehnic, a definitivat preparativele concrete ale arestării Mareșalului și echipei sale. Astfel, la 24 iulie 1944, echipa, lipsită de “contribuția” politicianilor, a pus la punct planul de acțiune cuprinzând problemele generale - politice și speciale - și cele tehnico-militare, iar *momentul acțiunii* a fost stabilit vag pentru ultima decadă a lunii august 1944. La 15-16 august, echipa a fixat lovitura *pentru 26 august 1944*, dată care, căzând într-o sâmbătă, se presupunea că Mareșalul Antonescu era mai lesne de atras în cursă, adică “convocat” la Palatul Regal din București și, potrivit soluției apreciată “optimă”, arestat, dacă s-ar mai fi împotrivit semnării armistițiului cu Națiunile Unite și încetării imediate a războiului alături de Germania. Așa după cum se știe, în funcție de desfășurarea evenimentelor interne și internaționale, cu prioritate a celor pe plan militar, ulterior, în prima

---

<sup>16</sup> *Ibidem, passim.*

<sup>17</sup> Fundamentată prin Decretul-Regal nr. 3 027 din 7 septembrie 1940 (apud Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. I, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Moldova, 1992, p. 78, doc. nr. 32).

parte a zilei de 23 august 1944, s-a impus devansarea loviturii de stat, de la 26 august 1944, cum se stabilise inițial, chiar pentru după-amiaza zilei respective<sup>18</sup>! Pentru evoluția faptelor spre acest deznodământ, un aport important a revenit nu numai bulversărilor de pe teatrele de război europene (de pe frontul din Moldova îndeosebi), dar și desfășurărilor de pe tărâmul diplomatic, care, în esență, fac subiectul dezvoltărilor documentelor reunite în prezentul volum. Pentru moment, ne referim, în mod special, la contactele secrete vizând semnarea armistițiului României antonesciene cu reprezentanții Națiunilor Unite, angajate progresiv în 1943-1944 de trimișii Mareșalului cu delegații S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S., la Cairo, Lisabona, Berna, Madrid, Ankara și Stockholm<sup>19</sup>. De la aceste negocieri nu au absentat, prin forța lucrurilor, reprezentanții declarați ori bănuți ai grupărilor politice opoziționiste (în speță, P.N.Ț. și P.N.L.) participanți la complot. Prezența lor a avut o dublă semnificație. În primul rând, aceștia, depășindu-și limitele mandatelor încredințate de Antonești, au negociat practic *în numele opoziției* și, dacă n-au reușit să blocheze, pentru motive lesne de bănuț, succesul eforturilor oficiale, cel puțin au realizat, în al doilea rând, să-i țină la curent pe cei interesați în privința soartei tratativilor. Ceea ce, în condițiile date, ale izolării diplomatice internaționale a României aflată în război, n-a fost puțin lucru. Dimpotrivă. Nu mai insistăm să subliniem, dintr-un alt punct de vedere, că, tot prin canalele Ministerului Afacerilor Străine, aceleași persoane (Grigore Niculescu-Buzești, Alexandru Cretzianu, George I. Duca. ș.a.) au stabilit și întreținut contacte cu reprezentanții Națiunilor Unite și, mai mult decât atât, în perioada 20-23 august 1944, i-au avertizat asupra evenimentului în perspectivă de la București: demiterea lui Antonescu și retragerea României din Axă<sup>20</sup>. Respectiv demersuri, netăgăduit, și-au avut rostul și locul lor pe lângă cancelariile diplomatice de la Londra și Washington, DC, dacă n-ar fi fost, în parte cel puțin, anihilate de contraofensiva ori de indiferența, frizând ostilitatea, a Kremlinului, convins că “opoziția burgheză” din România, în preajma desprinderii Bucureștilor de Axă, miza excesiv pe Marea Britanie și S.U.A., ceea ce, cu adevărat, era în contradicție cu acordurile interaliate ce prevedeau o “participare egală” la toate negocierile secrete cu sateliții Germaniei. Nemulțumirea a

---

<sup>18</sup> Detalii în studiile semnate de Gh. Buzatu, Stela Cheptea (... *Și a fost 23 august*) și Robert Zidaru (*23 august 1944: Preliminarii și desfășurare*), în Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 248-288.

<sup>19</sup> Vezi cele mai concludente informații referitoare la această problemă Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional*, p. 210-285; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 229-304.

<sup>20</sup> Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-II, Iași, Editura B. A. I., 1990, *passim*; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1944*, p. 217 și urm.

devenit cu atât mai fățișă cu cât, după înțelegerea anglo-sovietică din iunie 1944, U.R.S.S.-ului i-a revenit partea leului în abordarea și soluționarea problemelor Europei Est-Centrale. Este bine stabilit că, în octombrie 1944, la Moscova, în urma negocierilor Churchill-Stalin, acordul amintit avea să fie desăvârșit, ceea ce pentru România și vecinii săi a sporit riscul de-a cădea, cu acordul sau din indiferența Occidentului, în zona de dominație sovietică, recte - în robia Kremlinului. Se profila un orizont sumbru, pentru “actorii” de la 23 august 1944 care *proiectaseră una și câștigau cu totul altceva*. Grigore Niculescu-Buzești, cel care fusese în fond liderul echipei de diplomați implicată în prepararea și declanșarea actului de la 23 august 1944, va mărturisi, cu deplină sinceritate, într-o epistolă adresată la 7 martie 1949 colegului său Gheorghe Barbul, cunoscutul colaborator, admirator și biograf al fostului Mareșal: *“În răsturnarea politicii noastre din august 1944 s-au reflectat un element de alegere și unul de fatalitate. Alegerea nu a fost între regimul nazist și cel comunist. Dacă chestiunea s-ar fi prezentat în acest mod, cred că toată lumea ar fi ales regimul nazist, căci nu poate fi nici o îndoială - nu exista o asemenea îndoială nici chiar în August 1944 - că regimul nazist ar fi fost cu mult mai suportabil decât cel comunist. În spiritul acelor care au contribuit la schimbarea politică, alegerea era între regimul nazist și o șansă rezonabilă de libertate (subl. ns.)”*<sup>21</sup>. Recunoașterea lui Grigore Niculescu-Buzești, coroborată cu declarațiile știute ale lui Maniu din septembrie-decembrie 1944 și nenumărate alte documente, denotă în ce grad sau amploare **complotiștii de la 23 august 1944 au ratat obiectivul vizat** prin destituirea lui Antonescu, care a constituit *însăși rațiunea* acțiunii lor, și anume - în termenii dulci ai epistolarului - *“șansa rezonabilă de libertate”*. Este categoric că, mizând pe... șansă, complotiștii au acționat într-un fel în postura de sinucigași, de vreme ce, se cunoaște mult prea bine, în locul unui regim de libertate așteptat și râvnit, la București s-a instalat regimul comunist, fabricat, exportat și patronat de Moscova! Se adevereau, în acest fel, cuvintele lui I. V. Stalin expuse lui I. B. Tito, la Moscova, în aprilie 1945<sup>22</sup>. De altfel, în condițiile concrete create, n-a fost de mirare că majoritatea complotiștilor de la 23 august 1944 aveau să-și găsească sfârșitul în cele mai strașnice condiții (unii asasinați, în închisorile și lagărele comuniste), alții fiind nevoiți să se expatrieze și numai foarte puțini (Ioan de Mocsonyi-Styrcea, de exemplu) reușind, după ani grei de detenție, să ajungă în Vest. Sub acest aspect trebuie înțeleasă mărturisirea de o debordantă sinceritate a lui Grigore Niculescu-Buzești, unul dintre principalii “actori” ai loviturii de la 23 august 1944, că, dacă s-ar fi pus în discuție o opțiune între regimul comunist și cel nazist pentru etapa post-Antonescu, complotiștii ar fi rămas în băncile lor!!! Preferăm însă să nu insistăm, întrucât poveștile cu *dacă* nu-și au rostul în

---

<sup>21</sup> Liviu Vălenaș, *Mareșalul Ion Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, București, Editura Vremea, 2001, p. 151.

<sup>22</sup> Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Editura Europa, 1990, p. 74-75.

reconstituirile faptelor istorice. În ceea ce-l privește însă pe Grigore Niculescu-Buzești este recomandabil să reținem și alte mărturii, de fel favorabile, asupra acțiunilor sale și ale grupului ce-l reprezenta. Marele ziarist și istoric care a fost Pamfil Șeicaru îi transmitea generalului N. Rădescu, la 14 octombrie 1948, din Palma de Malorca, unde emigrase, informații concrete despre complotul organizat la nivelul Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București în 1943-1944, din care a reieșit “*o scelerată conspirație de ambiții disparate*”<sup>23</sup>.

În răstimp, în nod-estul României, acolo unde în perioada aprilie-august 1944 cele două grupuri de armate care se înfruntau - Fronturile 2 și 3 ucrainene și Grupul de Armate “Ucraina de Sud” (în total, aproximativ 2 000 000 de oameni) - și-au consolidat neconținut pozițiile, apropierea uraganului devenise iminentă. La 23 mai 1944, în ședința guvernului, Mareșalul Antonescu a subliniat cum că “pe front se prevede în curând dezlănțuirea furtunii”. General-colonel Hans Friessner, la puțin timp după ce preluase comanda Grupului de Armate “Ucraina de Sud” și numai cu patru zile înaintea ofensivei sovietice în zonă, s-a declarat convins că în curând sovieticii urmau să lovească între Prut și Siret. Și, în adevăr, în zorii zilei de 20 august 1944, după succesele în serie raportate de Armata Roșie în toate sectoarele Frontului de Est, pe “verigile” care legau ținuturile Careliei de acelea ale Ucrainei apusene, Fronturile 2 și 3 ucrainene s-au pus în mișcare în cadrul operațiunii Iași-Chișinău. A fost una dintre cele mai mari ofensive declanșată în cursul celui de-al doilea război mondial și, în funcție de rezultat, una “dintre cele mai reușite”<sup>24</sup>. Întrucât, avându-se în vedere că după numai trei zile s-a produs cotitura României în război, iar în zona Chișinăului Hitler a pierdut pentru a doua oară, și atunci definitiv, Armata a 6-a germană, desfășurările militare din zonă au deschis U.R.S.S.-ului “poarta Balcanilor”. Totul a căpătat, în viziunea unuia dintre cei mai de seamă istorici militari ai veacului XX, proporțiile unui nou Stalingrad<sup>25</sup>.

Insuccesele trupelor germane și române au fost rapide și tulburătoare<sup>26</sup>. Între 20 și 22 august 1944, Mareșalul însuși s-a deplasat în zona frontului, la Bacău, la Comandamentul Armatei 4 române, ori la Tg. Ocna, la Statul Major al lui Friessner. Pericolul ce se profila asupra României era imens - tăvălugul sovietic amenința însăși inima României, cu zona petroliferă, de însemnătate vitală pentru continuarea războiului de către Axă. Este adevărat că Mareșalul Antonescu mai dispunea de câțiva ași în manșetă pentru a spera să răstoarne

---

<sup>23</sup> Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Hoover Archives, Palo Alto, California, USA, fond G. Caranfil, box no. 1.

<sup>24</sup> Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, II, Paris, PUF, 1969, p. 209.

<sup>25</sup> B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971, p. 585.

<sup>26</sup> Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ed. a IV-a, Iași, Editura Fides, 1998, p. 328-329.

cursul operațiunilor militare, dar, în primul rând, nădăjduia să stăvilească ofensiva inamicului pe aliniamentul Focșani - Nămoloaș - Brăila. Dar, pentru aceasta, l-a avertizat Mareșalul pe Friessner, la 22 august 1944, se impunea ca, prin eforturi conjugate, trupele germane și române să bareze înaintarea Fronturilor 2 și 3 ucrainene *înainte* ca ele să atingă faimoasa linie de apărare, pentru că, în caz contrar, România avea să fie “pierdută”. Conducătorul statului român a dezvoltat un fulminant atac la adresa Înaltului Comandament german în privința modului în care n-a știut și n-a reușit să organizeze apărarea României<sup>27</sup>, pentru ca, finalmente, să cuteze a prevedea cu deplină luciditate: “... *Fără Mareșalul Antonescu, România ar fi poate astăzi o jertfă a anarhiei și a puterilor dușmane Germaniei*”<sup>28</sup>. Era însă mult prea târziu. Pe front, în zona Iașilor sau în Basarabia, eșecurile se țineau lanț, iar la București mecanismul loviturii de stat, stabilită - cum s-a menționat - pentru data de 26 august 1944, stătea să fie declanșat. Au intervenit, în acele condiții, o sumă de elemente, care, toate, au contribuit la dezamorsarea mecanismului, totul devenind *posibil*: situația și apelurile disperate de pe front; decizia Mareșalului de a informa Berlinul, prin Clodius, în privința deciziei sale de-a se retrage din tabăra germană<sup>29</sup> și intenția de-a se deplasa iarăși pe front, începând cu după-amiaza zilei de 23 august, pentru a conduce personal *bătălia Moldovei*, în speranța de a opri la “porțile Focșanilor” trupele invadatoare sovietice, cu scopul de-a obținute condiții mai bune de armistițiu. Or, tocmai acest fapt, plecarea lui Antonescu din București, a alertat pe complotiști, care și așa, după 20 august 1944, deveniseră extrem de întreprinzători - conciliabile zilnice și nocturne, multe cu participarea Regelui Mihai I, alertarea Marilor Aliați, mobilizarea echipelor pregătite pentru cazurile de “maximă urgență” etc. Confruntarea care se anunța a antrenat forțele cele mai diverse: trupele străine de pe teritoriul național, germane sau sovietice, care, fiecare, din puncte de vedere total opuse, erau interesate de deznodământul dramei, străduindu-se s-o provoace ori, mai degrabă, s-o... prevină. Mareșalul Antonescu și oamenii săi, care, deși se pregăteau să iasă de pe scena istorică, nu-și imaginau *cum*; complotiștii, precipitați să ocupe locurile rămase libere, deși nu-și dădeau prea bine seama *când* și *în cel fel* se va produce revirimentul? Optimismul lor era molipsitor, cu toate că, la urma urmelor, acțiunea lor nu se baza pe forțele proprii, ci, cu precădere, pe factorul întâmplare sau pe bunăvoința Marilor Aliați... Oricare dintre complotiști era speriat să afle ce se întâmpla dacă factorii presupuși nu ar fi jucat ori, mai cu seamă, dacă ar fi fost descoperiți? Și nu a lipsit mult să se întâmple chiar așa ceva! Iată motivul pentru

---

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 338-342.

<sup>28</sup> *Ibidem*, p. 342.

<sup>29</sup> Un element-cheie în viziunea lui V. Rădulescu-Pogoneanu pentru a-i impulsiona pe complotiști să acționeze la 23 august 1944 (cf. Eugen Stănescu și colaboratori, *Alexandru Cretzianu*, p. 96). Vezi și Traian Lazăr, *Iuliu Maniu și serviciile secrete (1940-1944)*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 390 și urm.

care actul de la 23 august 1944, de însemnătate substanțială pentru cauza Națiunilor Unite în războiul contra Germaniei și a ultimilor ei aliați, avea să devină, o dată cu trecerea anilor, un serios motiv de remușcări sau reproș, complotiștii trebuind, ei înșiși, să se explice dacă nu cumva au planificat trădarea țării sau au înlesnit instaurarea regimului comunist la București?!

Cât îl privește pe Mareșalul Ion Antonescu, acesta, la procesul care i-a fost înscenat la București în luna mai 1946, a avut tăria să declare fără reticență și fără regret:

“Se va ști odată precum că ziua de 23 august eu (subl. ns.) am fixat-o în Istorie!”

Cât, în ceea ce-i privea pe conjurați, aceștia nu reprezentau altceva decât o aventură. Termenul avea să fie folosit în săptămânile următoare, la Moscova, de către V. M. Molotov, în discuțiile cu delegații români trimiși, în septembrie 1944, să negocieze armistițiul României cu Puterile Aliate<sup>30</sup>.

\*\*\*

De mai multe decenii, în mod concret de la terminarea celui de-al doilea război mondial încoace, dacă nu cumva din anul imediat precedent, deci de îndată după lovitura de stat de la 23 august 1944, istorici și publiciști, comentatori militari și politici, cunoscuți politicieni și diplomați, martori și acuzatori la „procesul” din mai 1946 al echipei guvernamentale care a condus România între 1940 și 1944 au susținut, cu orice prilej și pe un ton hotărât, în temeiul unor argumente și documente, multe considerate ... irefutabile, cum că Mareșalul Ion Antonescu și colaboratorul său principal, Mihai Antonescu, vicepreședintele cabinetului și ministrul Afacerilor Străine, ar fi respins – categoric și sistematic – orice dialog serios, constructiv cu delegații Marilor Puteri ale Națiunilor Unite, în frunte cu SUA, URSS și Marea Britanie, de-a obține ieșirea țării din tabăra *Axei*, patronată de Germania, pe calea armistițiului. Nu au fost luate în considerație nici intensele negocieri de pace separată din 1942-1944, nici misiunile speciale încredințate unor soli tainici (Barbu Știrbey ș.a.), nici rosturile unor diplomați (Al. Cretzianu, George I. Duca ș.a.), nici demersurile de la București din ultimele zile și ore de „dinaintea furtunii”, adică de la 20-23 august 1944, totul, dar absolut totul, a fost astfel construit ca echipa Mareșalului să fie acuzată, o dată în plus, pentru ignorarea realităților îngrozitoare ale țării, din dorința de a ... sluji Germania lui Adolf Hitler „până la capăt”, chiar cu prețul catastrofei României. Semnale de pace specifice, între care un document și un episod inventate (telegrama „personală” din partea inamicului redutabil – I. V. Stalin), au fost folosite tot împotriva.

Numeroase și deosebit de semnificative documente îngăduie însă abordarea istoriei noastre diplomatice sub noi unghiuri, permițând interpretări complet diferite cu acelea la modă. Numeroase și deosebit de semnificative documente provin fie din excelentele fonduri diplomatice britanice (*Great Britain, Public Record Office, Foreign Office – 371*), fie din fondul, extrem de bogat, constituit

---

<sup>30</sup> Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 278-279.



după război de un fost colaborator al Ministerului Afacerilor Străine din București, D. G. Popescu, care, după Conferința Păcii de la Paris din 1946, s-a decis să rămână în Occident<sup>31</sup>. El a încredințat ulterior spre păstrare copiile după originalele unor documente diplomatice esențiale din arhiva MAS celebrei Fundații internaționale *Hoover Institution on War, Revolution, and Peace. Hoover Institution Archives* de pe lângă (nu mai puțin celebra) Stanford University din Palo Alto, California, Statele Unite ale Americii. În cursul cercetărilor din 1980, 1996, 1997, le-am descoperit și cercetat în fondul respectiv. Documentele din acest fond, coroborate cu informațiile desprinse din arhivele diplomatice britanice și române, întregesc în chip fericit datele deja cunoscute din colecțiile oficiale editate în SUA referitoare la un episod marcant, care a provocat și se menține în atenția istoricilor. Facem referire la acțiunile României antonesciene în perspectiva loviturii de la 23 august 1944. Astfel, s-a afirmat și se susține cum că guvernul Ion Antonescu nu ar fi admis, nici în fața dezastrului de pe Frontul din Moldova din 20-22 august 1944, să facă vreun pas în direcția armistițiului cu Aliații. Declarația făcută de Mareșalul Regelui Mihai I, în cursul ultimei audiențe din după-amiaza lui 23 august 1944, când a respins îndemnul Suveranului de-a se înțelege cu Națiunile Unite, este luată ca atare. N-au contat stăruințele și motivațiile Mareșalului sau ale lui Mihai Antonescu, care, după ce la 22-23 august 1944 avuseseră inițiative în această direcție<sup>32</sup>, au cerut timp pentru a se aștepta rezultatele eforturilor. Dar – persistă cei neîncredători – *au existat realmente asemenea demersuri?*, iar răspunsurile oferite sunt, cel mai adesea, negative. Deși documentele publicate în ultimul timp sau cele descoperite recent în arhive infirmă asemenea opinii. Avem în vedere, înainte de toate, nota de convorbire pe marginea întrevederii din 16 august 1944 dintre colonelul Traian Teodorescu și Al. Cretzianu, atașatul militar și, respectiv, ministrul României la Ankara. Cel dintâi, la 14 august 1944, revenise de la București, fiind obligat să-i raporteze șefului Misiunii în Turcia conținutul discuțiilor sale la București, chiar cu Mareșalul, pe tema armistițiului.

---

<sup>31</sup> Documentele au fost valorificate de noi – Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*; p. 216-256; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003; *passim*; Gh. Buzatu, Elena Istrășescu, *Antoneștii n-au respins Armistițiul cu Națiunile Unite!*, în Horia Dumitrescu, coordonator, *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, Focșani, 2003, p. 507-520.

<sup>32</sup> Facem trimitere la ofertele prin intermediul Turciei (vezi în special Arh. MAE, fond T.1, Ankara, vol. 3, filele 113-114 - M. Antonescu către Legația din Ankara, 22.8.1944; *ibidem*, f. 115 – telegrama nr. 4 097 din 22.8.1944 a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu; *ibidem*, f. 120 – telegrama „strict secretă” a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu, 23.8.1944) ori la delegarea unor negociatori în capitalele neutre (cf. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Iași, Editura B. A. I., 1990; Gh. Zaharia și colaboratori, eds., *Istoria P.C.R. Sinteză. Documentar*, vol. 5, București, f.a.).

Deși pentru Cretzianu, care se afla între conjurații ce vor înfăptui lovitura de stat din 23 august 1944, știrile nu erau îmbucurătoare, dat fiind că Mareșalul Antonescu se dovedise „rezervat” sau „circumspect” în privința perspectivelor definitivării tratatelor secrete cu Aliații, ministrul a consemnat în mod obiectiv conținutul discuțiilor<sup>33</sup>. Cu acel prilej, s-a constatat că, în fapt, Mareșalul Antonescu reactualizase „condițiile” redactate de el însuși în luna ianuarie 1944, și la care ne-am referit mai sus<sup>34</sup>. Fără să fi fost dispus, mai ales după ultima întrevedere cu Adolf Hitler din 5 august 1944, să facă vreun fel de concesi, în ciuda presiunii evenimentelor, tot mai alarmante pentru ultima decadă a lunii august 1944. Că Mareșalul nu era dispus la concesi, admise pe seama situației și statutului României, deducem și din faptul că, chiar în după-amiaza de 23 august 1944, în cursul întrevederii cu Regele Mihai I, în prezența lui Mihai Antonescu și a generalului C. Sănătescu, atunci când suveranul a pretins Antoneștilor „*să înceapă imediat*” negocierile de armistițiu<sup>35</sup>, aceștia au replicat că tratativele debutaseră dar că trebuia să se aștepte rezultatul lor<sup>36</sup>. Așa după cum se va vedea, asigurările Antoneștilor erau reale, dar, în acel moment, în după-amiaza de 23 august 1944, cu puțin înaintea orelor 17,00, pentru complotiști exact aceasta nu conta ori, dimpotrivă, antamarea negocierilor a reprezentat imboldul decisiv care i-a convins să acționeze... Adică să dicteze arestarea Antoneștilor!

Că negocierile debutaseră, desprindem din documentele diplomatice publicate ori disponibile. Așa, de exemplu, telegrama fulger nr. 1 386, expediată de ambasadorul britanic la Ankara, Sir H. Knatchbull-Hugessen, la 23 august 1944, ora 3,26 pm, deci aproximativ cu o oră **înaintea** audienței decisive (și ultime) a Antoneștilor la Regele Mihai, subliniază că diplomatul fusese convocat de premierul Turciei pentru a-i fi transmis mesajul recepționat de la reprezentantul turc la București. Este bine să reținem că, deopotrivă cu Knatchbull-Hugessen, premierul turc i-a informat pe ambasadorii S. U. A. și U. R. S. S. la Ankara. Care era însă conținutul mesajului din București? Reprezentantul turc în România fusese chemat de Mihai Antonescu, vicepreședintele cabinetului și ministrul de Externe al României, care, ținând seama de situația „foarte gravă” de pe Frontul din Moldova, decisese, „**cu asentimentul Mareșalului, al Regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziție**”<sup>37</sup>, să propună negocieri de armistițiu Națiunilor Unite. Se aștepta, pentru următoarele 24 de ore, răspunsul guvernelor de la Londra și de la Washington în privința inițiativei Bucureștilor.

---

<sup>33</sup> Cf. Al. Duțu și colaboratori, eds., *Atașatii militari transmit...*, IV, 1940-1944, București, 2004, p. 358-359.

<sup>34</sup> *Vezi supra.*

<sup>35</sup> Potrivit formulării inserate în *Însemnările din celulă* ale lui Ion Antonescu din seara de 23 august 1944 (apud Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 292).

<sup>36</sup> *Ibidem.*

<sup>37</sup> Excluzându-l pe Ion Antonescu, toate celelalte referințe erau inexacte.

Dar este preferabil să luăm cunoștință de textul integral al notei ministrului turc la București destinat Ankarei<sup>38</sup>:

„[...] 2. *Am fost la Președintele Consiliului*<sup>39</sup>. *Situația este foarte gravă. În două zile, rușii vor fi ocupat Basarabia. Înaintează și în alte țări. Poate Turcia media între noi și armatele anglo-americane beligerante? Am asentimentul Mareșalului, al Regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziție. Rog un răspuns în 24 de ore din partea guvernelor britanic și al Statelor Unite la următoarele probleme:*

- a. Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistițiu;*
- b. Vom intra în contact cu rușii și anglo-americanii, în același timp, pentru a fixa condițiile armistițiului;*
- c. Vom discuta condițiile la Cairo cu Aliații;*
- d. Președintele Consiliului României dorește să știe care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americanii.*

3. *Președintele Consiliului Turciei m-a informat pe mine, pe ambasadorul sovietic și îl informează pe reprezentantul Statelor Unite[...]*<sup>40</sup>

Telegrama lui Knatchbull-Hugessen a fost primită la Londra tot în cursul zilei de 23 august, la ora 4,35 pm, iar *Foreign Office*-ul s-a hotărât, fără întârziere, să dea curs mesajului. Iată cuprinsul memorandumului redactat pentru uzul intern al departamentului:

„*Rog vedeți această copie preliminară a unei telegrame fulger de la Ankara conținând o ofertă de pace din partea Mareșalului Antonescu*<sup>41</sup>. *Formularea din telegramă este foarte obscură și nu-mi pot da seama ce înseamnă sugestia ca Turcia să medieze între români și “armatele anglo-americane beligerante”. Antonescu voia un răspuns în 24 de ore de la guvernele britanic și american, nemenționând însă guvernul sovietic, deși este gata în aparență să trimită un delegat român la Moscova pentru încheierea unui Armistițiu. Dacă noi și americanii răspundem în sensul că românii trebuie să trimită un delegat la Moscova pentru încheierea unui Armistițiu, românii ar putea crede că noi și americanii ne dezinteresăm de acea țară și ar putea prefera să continue lupta decât să se predea rușilor.*

*Dar, din cele trei alternative, cel mai bine ar fi, evident, ca românii să trimită un delegat la Moscova, unde ambasadorii britanic și american să poată*

---

<sup>38</sup> Great Britain, Public Record Office, London-Kew Gardens, Foreign Office – 371/44005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 217. Vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 51.

<sup>39</sup> Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine al României și vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

<sup>40</sup> Public Record Office, Foreign Office – 371/44005; vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 51.

<sup>41</sup> Referire la demersurile lui Mihai Antonescu, prin intermediul Turciei, din zilele de 22 și 23 august 1944.

*participa la negocieri. Am putea să-i anunțăm pe români că noi și americanii vom lua parte la negocieri.*

*Proiecte de telegrame către Moscova și Washington.*

*23 august 1944*<sup>42</sup>.

Pe atunci, la Londra încă nu se aflase de evenimentele de la București, respectiv de arestarea Mareșalului și demiterea guvernului său. După cum se vede, consilierii *Foreign Office*-ului care au examinat și comentat telegrama lui Knatchbull-Hugessen<sup>43</sup> au trecut la fapte, astfel că, la începutul zilei de 24 august 1944, între orele 12,30 și 12,40, au pornit spre Washington și Moscova telegramele nr. 7 479<sup>44</sup> și, respectiv, 2 646<sup>45</sup>. Ambasadele Majestății Sale din SUA și URSS fură instruite să reacționeze „imediat”, pentru a se afla poziția Administrației Roosevelt<sup>46</sup> și a guvernului sovietic față de demersul lui Mihai Antonescu. Sugerându-se că, în situația în care propunerea Bucureștilor de a trimite un emisar la Moscova ar fi fost agreată, la negocieri trebuiau să se ralieze și ambasadorii SUA și Marii Britanii din URSS, *Foreign Office*-ul insista să afle imediat poziția Kremlinului la oferta românească, iar, în caz afirmativ, ambasadorul sovietic de la Ankara să fie înștiințat, astfel ca Knatchbull-Hugessen să-l abordeze fără amânare pe premierul Turciei<sup>47</sup>, pentru a se putea răspunde grabnic inițiativei Bucureștilor. Schimbul de telegrame pe traseul Ankara – Londra – Washington – Moscova pe tema demersului lui Mihai Antonescu va continua și în zilele următoare, până când s-a constatat că, în urma loviturii de stat de la București, problema nu mai era de actualitate.

Demersul diplomatic final al lui Mihai Antonescu a fost însă anulat nu numai de desfășurarea evenimentelor, ci și faptul că, din clipa în care tocmai captase

---

<sup>42</sup> Public Record Office, Foreign Office – 371/44005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 219, doc. nr. 3. Vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 57.

<sup>43</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 219.

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 220, document nr. 4. Vezi, de asemenea, Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944*, document nr. 53.

<sup>45</sup> Public Record Office, Foreign Office – 371/44005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 220-221, document nr. 5; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 52.

<sup>46</sup> În mod practic, Ambasada britanică va înainta Departamentului de Stat al SUA un memorandum la 24 august 1944 (PRO, Foreign Office – 371/44005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 237, doc. nr. 21; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 78). S-a primit replica Departamentului de Stat la 25 august 1944 (PRO, FO – 371/44005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 237, document nr. 21), care insista că, după răsturnările de la București, „s-ar putea ca guvernul Antonescu să nu mai fie în măsură de a îndeplini termenii propuși”. Ceea ce era cu totul întemeiat.

<sup>47</sup> PRO, FO – 371/44005. Vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 52.

atenția capitalelor menționate, el a fost virusat și, apoi, contrazis de un alt mesaj sosit de la București. Mesajul era semnat Iuliu Maniu<sup>48</sup> și fusese emis în premieră la 19 august 1944, apoi reînnoit și receptat de ministrul român la Ankara, Al. Cretzianu, care i-a asigurat cea mai bună difuzare. Se aducea la cunoștință – după cum transmitea însărcinatul cu afaceri american pe lângă guvernul iugoslav de la Cairo, Shantz, la 23 august 1944, ora 7 p.m. – că opoziția din România se decisese „**să treacă la acțiune**” în ziua de 26 august 1944<sup>49</sup>. Data de 26 august 1944 n-a rămas în atenția marilor capitale decât câteva ceasuri, întrucât, în cursul nopții de 23-24 august 1944, s-a constatat că proiectul negocierii Armistițiului românesc fusese pur și simplu devansat, iar lovitura de stat reușise. A fost rându ei să capteze atenția<sup>50</sup>, astfel că demersul lui Mihai Antonescu a trecut rapid la capitolul *file de istorie*<sup>51</sup>. Din moment ce Marile Puteri au acceptat să trateze cu noile autorități de la București, favorabile Armistițiului și dispuse să întoarcă armele împotriva Reichului nazist și a ultimilor lui aliați, intervenea un motiv în plus pentru ca inițiativa Antoneștilor să fie – și a fost! – definitiv înmormântată. Ea era destinată să rămână în inventarul aprigelor controversate istorice.

- ANEXĂ -

**Activitatea politică în Turcia**  
**a Domnului Cretzianu ca mandatar al**  
**Mareșalului Antonescu și al Domnului Maniu**<sup>52</sup>

1) În luna septembrie 1943, sosind la Istanbul, D-l Cretzianu cere concursul atașatului militar român Colonel [Traian] Teodorescu în acțiunea ce o va întreprinde pentru a încerca, „în numele D-lui Mareșal Antonescu și a D-lui Maniu, să facă o apropiere de anglo-americani”.

2) Ajuns la Ankara, Domnia Sa a încercat să fie primit de ambasadorii Angliei, Americii și Greciei, fără însă a izbuti.

În fața acestui refuz, bazat în special pe considerațiunea că anglo-americanii de la Ankara (probabil din ordin) nu doreau să provoace, prin contact cu ministrul României, suspiciunea Ambasadei Sovietice din Turcia, D-l

---

<sup>48</sup> PRO, FO – 371/44005; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 56.

<sup>49</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 221, document nr. 6; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 54.

<sup>50</sup> *Ibidem*, document nr. 71.

<sup>51</sup> *Ibidem*.

<sup>52</sup> Arhive Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – S. S. I., dosar 89/1944, filele 1 – 12.

Cretzianu a intrat în legătură cu Ambasadele engleză și americană prin intermediul Colonelului Teodorescu, atașatul nostru militar, care păstrase contact și legături cu atașatii militari britanici și americani.

Colonelul Teodorescu a fost pus la curent, de către D-l Cretzianu, cu punctul de vedere al D-lui Mareșal Antonescu și al D-lui Maniu, amândoi fiind - după declarațiunile D-lui Cretzianu - de perfect de acord.

Acest punct de vedere a fost expus, în luna octombrie 1943, de Colonelul Teodorescu Generalului de divizie Arnold (atașat militar englez), insistând, cu această ocazie, că D-l Cretzianu reprezintă - în acțiunea sa - atât pe Mareșalul Antonescu cât și opoziția, al cărei șef era considerat D-l Maniu.

3) În lunile decembrie 1943 și ianuarie 1944, D-l Cretzianu se găsea la București.

În acest timp, Colonelul Teodorescu a fost solicitat de Generalul american Tindal să-i spună „care ar fi aportul de colaborare al Armatei române cu trupele anglo-americo-turce în cadrul unor eventuale operațiuni în Balcani în primăvara anului 1944”<sup>53</sup>.

La întrebarea americanului, transmisă imediat D-lui Cretzianu la București, acesta, după ce a luat contact cu Mareșalul Antonescu și D-l Maniu, s-a întors la Ankara cu un memoriu al Mareșalului Antonescu și care reprezenta - după cele ce declara D-l Cretzianu - și punctul de vedere al D-lui Maniu. Copia memoriului se anexează<sup>54</sup>.

Memoriul, tradus în franțuzește, a fost înmânat, din ordinul D-lui Cretzianu, în luna februarie 1944, Generalilor Arnold (englez) și Tindal (american).

Puțin timp după aceea, Guvernul român, de acord cu opoziția (D-l Maniu), a trimis la Cairo pe D-l Știrbey pentru a discuta - înainte de a trimite experți militari - bazele politice ale unui acord de colaborare cu Anglo - Americanii.

4) La memoriul Mareșalului Antonescu, Generalul Wilson a cerut, prin 2-3 mesaje, ca România să întoarcă imediat armele contra Germaniei<sup>55</sup>.

---

<sup>53</sup> Sondajul militarului american se integra, indubitabil, tenebrelor programate în cadrul Operațiunii *Bodygard* (vezi mai jos).

<sup>54</sup> Vezi mai jos.

<sup>55</sup> Henry Maitland Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana, s-a adresat lui Antonescu la 22 și 29 martie 1944 (cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p. 263-267), iar Mareșalul - încrezător pe cuvântul de soldat al Generalului - i-a replicat într-un singur rând, relevând între altele: „... *Mare și glorios soldat cum sunteți, sunt sigur, veți înțelege. Ajutați-mă să salvez un popor, nu mă forțați să-l arunc în prăpastia fără sfârșit a distrugerii și rușinii. Noi suntem prietenii Dv., nu dușmanii Dv. Nici un popor, sunt sigur, cu forțele aproape intacte, cum sunt ale noastre, nu ar putea să capituleze și să se retragă din acțiunea în care înseși libertatea și existența lui sunt în joc fără o garanție serioasă pentru zilele care vor*

Cererii Generalului Wilson nu i s-a dat curs de Guvernul român<sup>56</sup>.

Lucrurile ajunseseră, deci, la un punct mort, căci s-a hotărât trimiterea unui nou delegat român la Cairo, în persoana Domnului Vișoianu (luna aprilie)<sup>57</sup>, pentru a se duce pe Domnul Știrbey.

Între timp, însă, turcii au refuzat să intre în război și ideea operațiunilor în Balcani a fost părăsită<sup>58</sup>.

Este de remarcat – înainte de a continua - că, până în luna aprilie (trimiterea Domnului Vișoianu la Cairo), tratativele au fost duse de Domnul Știrbey<sup>59</sup>, prin intermediul Cretzianu - Ankara, pe baza memoriului anexat în copie al Mareșalului Antonescu, întocmit de acord cu opoziția (D-I Maniu)<sup>60</sup>, un memoriu prin care se urmărea a se lăsa U. R. S. S. la o parte. Rezultatul celor discutate la Cairo s-a comunicat prin Legația română din Turcia atât Guvernului cât și opoziției.

Concomitent, în Turcia, D-I Cretzianu, menținându-se pe aceeași linie, făcea să se imprime la tipografia din Istanbul, broșuri de propagandă contra U.R.S.S., deși, din primele comunicări aliate de la Cairo, ni s-a atras atenția că anglo-americanii nu pot duce tratative speciale cu noi fără știrea și asentimentul U.R.S.S., deși domnul Crețeanu fusese avertizat în același sens de ambasadele anglo-americană din Turcia, prin intermediul atașatului militar.

După ajungerea domnului Vișoianu la Cairo, tratativele au continuat<sup>61</sup>, dar rezultatul lor n-a mai fost comunicat Guvernului ci numai domnului

---

veni” (apud Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002, p. 332-333).

<sup>56</sup> Vezi nota precedentă.

<sup>57</sup> Eroare: C. Vișoianu a plecat mai târziu și a ajuns la Cairo la 24 mai 1944 (cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p. 274).

<sup>58</sup> Nicidecum, Turcia a intrat în război la data convenită, în 2 august 1944, iar Alianții n-au refuzat să deschidă frontul în Sud-Est din cauza tergiversărilor Ankarei, ci, put și simplu, pentru că o asemenea operațiune nu intra în calculul lor. De vreme ce debarcarea pe continent trebuia să se producă la 6 iunie 1944, iar restul acțiunilor proiectate (inclusiv o operațiune în Balcani) intrau în planul amplu al anglo-americanilor de intoxicare a *Axei* (Operațiunea Bodygard) ceea ce nu știau Iuliu Maniu, Barbu Știrbey sau Cretzianu, și nici autorul acestor însemnări (cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p. 257).

<sup>59</sup> Detalii la Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p. 257 și urm.

<sup>60</sup> Nu a existat un asemenea „acord”, ci existența lui a fost numai ... presupusă sau dorită de către emisarii români în străinătate, care, pentru a-și consolida pozițiile la negocieri, au ... preferat să vorbească în numele comun al lui Antonescu și Maniu. Rezultatul, cum era lesne de bănuț, a fost contrariu, din moment ce negocierile n-au fost finalizate pozitiv.

<sup>61</sup> Despre ineficiența, în continuare, a negocierilor secrete de la Cairo vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p. 274-278; Traian Lazăr, *Iuliu Maniu și serviciile secrete*, p. 390 și urm.

Maniu<sup>62</sup>. Într-adevăr, Colonelul Teodorescu, chemat în București în a doua jumătate a lunii iulie 1944<sup>63</sup>, primește din partea Domnului Mihai Antonescu mesajul prin care Domnul Cretzianu era rugat să comunice și Guvernului cele ce se discută la Cairo, deoarece Guvernul era informat, prin ambasadorul american din Spania, că tratativele la Cairo continuă, fără, însă, ca Guvernul român să mai fi primit vreo comunicare timp de 4 luni.

Cu aceeași ocazie, Mareșalul Antonescu spunea Colonelului Teodorescu că are intențiunea să-l trimită la Cairo, ca expert militar, pentru a se discuta pe domnii Știrbey și Vișoianu, însă, numai după ce se va întoarce de la vizita pe care o va întreprinde spre sfârșitul lunii iulie<sup>64</sup> la Cartierul General german.

Către 12 august, mareșalul Antonescu, întors din Germania și probabil impresionat de cele discutate cu Führerul german, și-a schimbat părerea<sup>65</sup> și n-a mai dat mesaj de a merge la Cairo Colonelului Teodorescu, dându-i numai instrucțiuni generale pentru a lua contact cu generalii Arnold și Tindal, cărora trebuia să le vorbească în sensul memoriului deja cunoscut<sup>66</sup>, insistând, între altele, asupra faptului că, fără un sprijin efectiv anglo-american (prin trupe aeropurtate), România nu poate ieși din război<sup>67</sup> din cauza celor 800 000 germani ce se găesc în țară și care, prin reacțiunea lor combinată cu înaintarea

---

<sup>62</sup> Acesta, la 11 iunie 1944, chiar și-a dat acordul – inoperant însă, în condițiile continuării războiului României! - pentru semnarea armistițiului în temeiul condițiilor oferite de emisarii Aliaților (Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p. 276)

<sup>63</sup> Anterior plecării sale de la Ankara, la 3 și 4 august 1944, Colonelul Teodorescu a solicitat Marelui Stat Major din București să obțină pentru el audiențe pentru 8 sau 9 august 1944 la Mareșal (sau Mihai Antonescu) și la Palatul Regal (cf. Al. Duțu și colaboratori, eds., *Atașatii militari transmit...*, IV, 1940-1944, București, 2004, p. 357).

<sup>64</sup> Vizita Mareșalului la Rastenburg, proiectată pentru finele lunii iulie 1944, s-a desfășurat la 5 august 1944 (cf. Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 296-297).

<sup>65</sup> Relativ la ecurile interne în urma ultimei întrevederi Hitler-Antonescu din 5 august 1944, cf. Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, II, p. 289-299.

<sup>66</sup> Este vorba de memoriul din ianuarie 1944 al Mareșalului (vezi în anexa acestui document), transmis deja în liniile sale esențiale – potrivit surselor descoperite de noi în arhivele diplomatice britanice – încă din ianuarie/februarie 1944, de către Al. Cretzianu, britanicilor, ca un declarație a lui Ion Antonescu având acest conținut: „1. România nu va face nici un act ostil dacă trupele anglo-americane vor invada România. Trupele române se vor retrage pentru a ușura invazia lor; 2. Dacă nemții vor încerca o agresiune armată împotriva României, Mareșalul se va opune oricărei acțiuni de acest fel cu forțele armate române” (Great Britain, Public Record Office, London – Kew Gardens, Foreign Office – 371/43 992, f. 209; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p. 256).

<sup>67</sup> Această condiționare a revenit obsesiv în toate acțiunile și declarațiile Mareșalului Antonescu din 1943-1944.



trupelor ruse, ar produce haosul în România, ceea ce nu poate fi în avantajul Aliatilor.

Mareșalul Antonescu rămăsese, așadar, (după cum remarca și Domnul Cretzianu, căruia i se adusese la cunoștință cele discutate de Colonelul Teodorescu la București)<sup>68</sup>, la vechiul lui punct de vedere exprimat în memoriul din ianuarie 1944.

Mesajul Mareșalului Antonescu<sup>69</sup>, comunicat anglo-americanilor la 18 și 19 august, n-a avut efect, armistițiul producându-se, provocat în special de ofensiva rusă în Moldova și Basarabia.

### Memoriul anexat<sup>70</sup>

---

<sup>68</sup> Vezi nota de convorbire Teodorescu-Cretzianu din 16 august 1944 (apud Al. Duțu și colaboratori, eds., *Atașatii militari transmit...*, IV, p. 358-359), în care se consemnează, în adevăr, că, „*de unde acum două săptămâni [înaintea deplasării la Cartierul General al Wehrmachtului] [Ion și Mihai Antonescu] păreau dornici să ajungă cât mai repede la o înțelegere în vederea unei acțiuni prin care România să iasă din alianța cu Germania, de data aceasta s-au arătat mult mai rezervați și circumspecți*” (*ibidem*, p. 358). De unde și concluzia: „*Deocamdată este, deci, imposibil a întreprinde ceva [în direcția armistițiului]*” (*ibidem*, p. 359). De asemenea, Colonelul Traian Teodorescu i-a relatat lui Al. Cretzianu că „*Mareșalul declară, încă o dată, că România nu va face nici o acțiune ostilă Angliei și Americii și că orice formații militare anglo-americane care ar ajunge la noi, pe cale maritimă, terestră sau aeriană, vor fi primite cu prietenie. În orice caz, România este gata a colabora în întregime cu anglo-americanii îndată ce situația militară ar fi de așa natură încât să permită o acțiune a armatei române fără ca să existe, ca în momentul de față, certitudinea de a fi anihilată de germani*” (*ibidem*, subl. ns.). Cu același prilej, deci la 16 august 1944, Teodorescu i-a repetat lui Cretzianu care erau, în viziunea Mareșalului Antonescu, „*condițiile de armistițiu*” avansate: „*a) Un guvern român care, de pe acum, ar ceda Basarabia și Bucovina, ar renunța ipso facto la beneficiul aplicării principiilor Chartei Atlanticului. Insistența Rusiei ca România și Polonia să accepte de pe acum grave amputări teritoriale nu se explică de altfel decât prin dorința ei de a împiedica aceste țări să poată invoca aplicarea principiilor pentru care – în definitiv – Anglia și Statele Unite duc lupta. În asemenea împrejurări, Mareșalul Antonescu cere ca rezolvarea chestiunii Basarabiei și Bucovinei să fie amânată până la Conferința Păcii. b) Mareșalul Antonescu crede, de asemenea, că și chestiunea despăgubirilor este o chestiune care nu ar trebui cuprinsă într-o Convențiune de armistițiu, ci într-un Tratat de Pace. c) În același timp, cere ca, Convențiunea de armistițiu să nu prevadă ocuparea României. Actualul Guvern român se declară de pe acum gata a intra, la propunerea Angliei și a Statelor Unite, în orice federație sau grupare de state menită a asigura o pace trainică și dreaptă în aceste regiuni*” (apud *Atașatii de militari transmit...*, IV, p. 359).

<sup>69</sup> Vezi nota precedentă.

<sup>70</sup> Document redact integral de Mareșalul Ion Antonescu.

1. Noi nu suntem agresori, ci victimele agresiunii rusești.

2. După luarea în condițiunile cunoscute a Basarabiei și a Bucovinei de Nord Rușii au continuat să facă cu flota, cu forțe terestre și aeriene presiuni violente asupra Gurilor Dunării și Moldovei.

Ne-au pretins sub amenințări să admitem condominiu la Gurile Dunării, au cerut ca flota de război să intre până la Brăila și ne-au ocupat cu forța insulele de pe brațul Chilia.

Faptele s-au petrecut după ocuparea Basarabiei. Concomitent cu această acțiune au întrebat la Berlin care ar fi atitudinea Germaniei în cazul când armatele lor ar ocupa Moldova și și-ar stabili baze pe coastele Dobrogei și ale Bulgariei.

3. România fiind dezorganizată, demoralizată și ciuntită pe toate granițele ei s-a văzut, în fața acestor acte de agresiune și de amenințare, nevoită să ceară sprijinul Angliei și Americii. Răspunsul miniștrilor, respectiv la București a fost negativ.

Singura țară care a avertizat Moscova că va fi solidară cu noi în cazul unei noi agresiuni a fost Germania.

4. Sunt cauzele care ne-au determinat să intrăm în război alături de Germania în iunie 1941.

Cine ne poate condamna de agresiune ?

Cine nu ne-ar fi condamnat dacă în acele momente nu am fi luat armele în contra Rusiei ?

Reamintesc că la acea epocă Rusia nu era aliată anglo-americanilor, deci noi nu am făcut atunci un act de ostilitate în contra acestor două țări și nici nu puteam bănuși după cele ce se întâmplase în 1939 că anglo-americanii vor lua partea Rusiei.

5. Azi ni se cere să colaborăm cu Aliații. Această colaborare nu s-ar putea realiza decât comițând un act de trădare și deci de dezonoare.

6. Poate o țară mică și un popor serios să comită un astfel de act ?

Poate mai ales să-l facă când nu are nici o garanție pentru viitor și nici o siguranță pentru prezent ?

Un astfel de gest din partea unui popor ar fi similar cu acela făcut de un individ care s-ar arunca de pe Muntele Blanc în prăpastie fără parașută, cu deosebirea că individul o face pe propriul lui cont pe când un popor riscă existența și tot viitorul lui.

7. A cere României să imite gestul Italiei înseamnă a ignora total poziția ei actuală.

Când Italia a făcut gestul pe care l-a făcut, anglo-americanii se găseau la porțile ei și armatele bolșevice la 2 000 kilometri depărtare.

Față de România situația este just contrarie.

A face și noi gestul Italiei însemnează a înlesni rușilor ca, la brațul nostru, să intre în țara noastră, în Balcani și în Europa Centrală.

Acesta este rolul istoric care se rezervă României ca răsplată a trădării sale față de un aliat care a salvat-o într-un moment foarte critic al existenței sale, când nimeni nu i-a dat, fiindcă nu a putut să-i dea, nici un ajutor ?

Dar cine garantează României că rușii odată intrați cu concursul propriei noastre armate pe teritoriul nostru nu vor face și aici ceea ce au făcut în Țările Baltice: administrația sovietică, guvern de muncitori; plebiscit și act de adeziune la republicile sovietice etc. etc.

Convine această eventualitate Alițiilor ?

Poate un guvern responsabil să procedeze, cu atâta ușurință, cu viața și cu viitorul unui popor ?

8. Dar chiar dacă s-ar găsi un asemenea guvern, ideea nu ar putea fi practic realizabilă și în loc de avantaje ar avea numai inconveniente pentru ceilalți aliați.

9. Ideea nu ar fi practic realizabilă fiindcă trupele germane din Balcani și cele din Ucraina de Sud se vor retrage în caz de înfrângere, și de la Sud și de la Est prin România.

Valoarea lor numerică va fi de 5-6 ori mai mare decât aceea a forțelor românești, care nu dispun de armamentul german.

În astfel de condiții la cea mai mică agresiune ele ar putea fi repede lichidate, dezarmate și internate în Germania.

Dar mai grave ar fi inconveniente care ar decurge pentru anglo-americieni.

Schițate lapidar, ele [inconveniente] ar fi:

- țara ar fi total dezorganizată și distrusă ca și Italia;
- armamentul nostru, destul de important, ar fi luat de germani;
- rezervele alimentare foarte bogate ar fi ridicate și țara total secătuită;
- petrolul secătuit, astăzi este exploatat rațional;
- industria ar lucra numai în folosul Germaniei;
- aurul Băncii Naționale ridicat;
- tineretul va fi dus în Germania etc. etc.

În astfel de condiții trupele anglo-americiene la sosirea lor la Dunăre ar găsi o țară ocupată de ruși, distrusă, secătuită, anarhizată și fără putință de a fi folosită, ci, din contra, în situația de a fi ajutată.

Față de această tragică perspectivă<sup>71</sup> este evident că România nu poate și nici nu trebuie să facă un act care ar duce-o de-a dreptul la pieire și nu la salvare.

România a dovedit încă de mai multe ori că nu a luptat și nu luptă în contra anglo-americanilor.

Ea luptă pentru a bara drumul anarhiei și a invaziei asiatice [sovietice].

---

<sup>71</sup> Vezi comentarii în text.

Când eventual trupele anglo-americe vor veni la Dunăre, trupele române nu le vor ieși înainte pentru a le combate, ci se vor găsi toate la Nistru pentru a opri înaintarea rusească.

Creдем că aceasta este misiunea care trebuie să se rezerve țării noastre în această tragedie a Europei și a lumii.

Totuși, anglo-americanii să fie siguri că, dacă germanii ar face un act de agresiune în contra țării noastre, sub orice pretext, armata noastră va lupta și în contra lor, oricare ar fi riscurile.

ooooo000ooooo

## **MAREȘALUL ION ANTONESCU ȘI LOVITURA DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944**

La atâtea decenii după desfășurarea ostilităților dintre 1939 și 1945, cel de-al Doilea Război Mondial, incontestabil cel mai mare conflict armat din istorie în privința proporțiilor și a consecințelor sale, directe și indirecte, apropiate ori îndepărtate, se înscrie deja ca un eveniment fără egal în toată evoluția umanității, el instalându-se deja detașat în preferințele și preocupările istoricilor, și nu numai ale acestora, rezultatele concretizându-se, de mai multe decenii, într-o bibliografie uriașă la nivel național și internațional<sup>1</sup>. Cititorul va admite, desigur, că în ecuație nu numai proporțiile contează, ci, deopotrivă, calitatea și varietatea producției istoriografice, însumând de-acum aproximativ 1,5 milioane titluri cărți și studii reprezentative, în discuție trebuind să fie luate în considerație și predispozițiile – le-am denumi „specifice” – ale specialiștilor de pretutindeni de-a investiga în continuare perioada 1939-1945, mai ales în condițiile ultimilor 20 ani după deschiderea arhivelor<sup>2</sup>, pe toate meridianele. Un alt avantaj remarcabil, propriu studiilor de istorie a celui de-al doilea război mondial, privește adevărurile descoperite și afirmate, peste toate îngrădirile de moment, în ciuda tentativelor disperate dar ridicole ale unor sociologi și istorici de duzină, în fond activiști foști sau prezenți kominterniști, de-a impune tot felul de stavile și modele discutabile, de-a introduce false principii, precum cel al așa-numitei corectitudini politice, în abordarea și rezolvarea unor probleme ținând de epoca războiului general și total din 1939-1945. Respingerea unor atare tentative sinucigașe survine fără întârziere și decisiv pretutindeni, mai ales că specialiștilor nu le lipsesc probele exemplare, dimpotrivă.

---

<sup>1</sup> În anul 1981, valorificând o bibliografie incluzând 3 003 titluri cărți pe tema prezenței României în conflagrația din 1939-1945, am relevat că, pe plan mondial, ritmul aparițiilor înregistrase deja proporții remarcabile – în jur de 15 000 – 20 000 lucrări pe an (cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *România și al doilea război mondial. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981, p. XXXIX).

<sup>2</sup> Vezi Gh. Buzatu, *Actul de la 23 august 1944: Bilanț, noi interpretări și perspective*, în „Academica”, nr. 30/2004, București, p. 10-18; idem, *Actul de la 23 august 1944 în perspectiva unor noi documente*, în *Istorie și societate*, II, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 10-12; Jacques de Launay, EttoreANCHIERI, Henri Michel, Jean-Marie d’Hoop, *Les Deux Guerres mondiales. Bibliographie sélective*, Bruxelles – Paris, Éditions Brepols, 1964.

Nu este de fel o noutate, afirmând că, în prezent, controversese pe tema celei mai mari conflagrații din istorie, devenite în cursul în decursul ultimelor decenii „tradiționale”, departe de-a se fi atenuat, ele, dimpotrivă, chiar s-au amplificat. Există și serioase temeuri, de vreme ce în 2005 în dezbateră problemelor, de exemplu, s-a implicat însuși președintele S.U.A., cu o declarație categorică de blamare și repudiare a nefastului Pact Hitler-Stalin din 23 august 1939, iar, la aniversarea încheierii ostilităților în Europa, în mai 1945, unele capitale, Moscova în rândul întâi, s-au angajat fie în organizarea unor serbări care s-au dovedit mai degrabă ... galante, cum avea să fie și cele de la Moscova din 2010, la împlinirea 65 de ani de la Victoria din 1945. Deși între timp, în toamna anului 2009, la 70 de ani după izbucnirea ostilităților generale în Europa, prin atacarea Poloniei de către Germania și U.R.S.S. în 1-17 septembrie 1939, interveniseră declarații și manifestări ce atestau, cel puțin sub raport istoriografic, rezbucnirea unui veritabil „război rece”.

Ceea ce, în fond, a redeschis marile dosare ale conflagrației, sub toate aspectele – origini, declanșare și desfășurare, consecințe etc. Era și normal să fie astfel, dat fiind că, de ani buni, după „deschiderea arhivelor” în urma prăbușirii sistemului comunist în țările Europei Est-Centrale în 1989-1991, numeroase și grave chestiuni ale trecutului apar într-o lumină total diferită, de natură să impună rediscutarea cazurilor majore, și nu numai. A intervenit, în context, și decizia din 5 decembrie 2006 a Curții de Apel din București privind anularea parțială, în temeiul existenței articolului 3 al protocolului secret al Pactului Hitler-Stalin, a hotărârii din 17 mai 1946 a „Tribunalului Poporului” de condamnare a Mareșalului I. Antonescu și a colaboratorilor săi pentru „premeditarea agresiunii” de la 22 iunie 1941<sup>3</sup>. Dar, în primul rând, istoricii, respectând tradițiile și liniile directoare ale domeniului, s-au dovedit credincioși principiului potrivit căruia cercetările trebuie, cu orice preț, aprofundate, problemele redezbatute și circumstanțiate, elemente esențiale de care depinde progresul însuși al disciplinei.

În ceea ce privește prezența României în cel de-al doilea Război Mondial, rolul și locul ei în evoluția ostilităților generale, coordonatele fundamentale ale acțiunii ei țin eminent de aceste două date, incontestabil fatidice prin forța lucrurilor: **23 august 1939** și **23 august 1944**, cea dintâi fiind **decisivă pentru implicarea țării în conflagrație**, iar următoarea deopotrivă **pentru determinarea destinului ei postbelic în sfera de interese a U.R.S.S.**

Cu satisfacție constatăm că în marea dezbateră internațională pe tema conflictului din 1939-1945 s-au implicat și istoricii români, în primul rând prin studiile, sintezele și volumele de documente publicate. Fapt surprinzător și binefăcător, mai ales pentru țările care au cunoscut sistemul brutalităților și al cenzurii comuniste după 1944-1945, nu numai rostul Pactului Hitler-Stalin dar și

---

<sup>3</sup> Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945*, București, Editura RAO, 2007, p. 247.

restul problemelor ținând de istoria ultimei conflagrații au fost și sunt redezbatute, tendința generală manifestându-se prin respingerea canoanelor și tiparelor, până de curând de neclintit. Așa, de exemplu, cine ar fi crezut că aveau să fie puse cumva în discuție efectele 100% „pozitive” ale Marii Victorii de la 8-9 Mai 1945? Și, totuși, interpretarea faptelor trecutului, în temeiul documentelor descoperite și al noului „spirit al veacului”, îl determină pe istoricul de astăzi să rețină câteva elemente indiscutabile, și anume că triumful militar al Națiunilor Unite în mai 1945 asupra Reichului hitlerist a fost unul total și necondiționat, după cum și capitularea semnată de delegații armatei germane. O victorie istorică, cu vaste și profunde consecințe, afectând pe termen lung nu numai destinul tuturor țărilor beligerante, al bătrânului continent în ansamblu, ci, mai mult, al planetei. Tocmai sub acest aspect însă survin, necesarmente, semne de întrebare și controversate, contestări și abjurări, nuanțe, care, în mod normal, nu ar trebui să mai deranjeze pe cineva, mai ales dacă cunoaștem istoria celui de-al doilea război mondial, cu luminile și umbrele ei, cu episoadele ei cunoscute sau, îndeosebi, întunecate ori chiar interzise, care au oscilat între admirabil și penibil, între extaz și crimă. În consecință, victoria din 1945 a Alianților în Europa, totală și globală, cum a fost, a avut, totuși, culorile ei. Nu se poate neglija, de pildă, că una a însemnat capitularea Germaniei pentru U.R.S.S., altceva ... pentru S.U.A., Marea Britanie sau Franța. La fel, și pentru România, care, în 1941-1944, angajată pe Frontul de Răsărit, pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța, contribuise efectiv la prelungirea efortului de război al Germaniei, pentru ca, după întoarcerea armelor, la 23 august 1944, să se fi înrolat efectiv în tabăra Națiunilor Unite, ajungând a deține locul 4 în efortul militar antinazist după U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, dar, la ceasul triumfului comun, n-a mai fost acceptată în „clubul învingătorilor”. S-a prăbușit nazismul în 1945 – este perfect adevărat –, dar, în Europa Est-Centrală, și nu numai, a triumfat sistemul antinazist de factură comunistă al lui I. V. Stalin, acesta din urmă, de fel mai puțin, un monstru al istoriei, indiscutabil „superior” lui Adolf Hitler? Se poate neglija, de pildă, că în cercurile politico-diplomatice bucureștene, anterior lui 23 august 1944, Stalin nu era perceput în vreun fel decât ca „un alt Hitler”<sup>4</sup>?!... După cum este cunoscut, conflagrația mondială din 1939-1945 s-a declanșat în contextul în care Hitler, având garanția evitării unui război pe două fronturi, a atacat Polonia, care, la rândul ei, a fost agresată, cvasi-concomitent, la 1 și 17 septembrie 1939, dinspre Vest și Est de Germania și, respectiv, de U.R.S.S. Aceasta era consecința imediată și directă a semnării la Moscova a Pactului Hitler-Stalin de la 23 august 1939, iar după 22 iunie 1941 războiul a avut ca obiectiv (predominant, în viziunea lui I. V. Stalin) atât respingerea agresiunii hitleriste, dar și, în caz de succes, care avea să devină real, aplicarea întocmai a condițiilor Pactului, care, după 8-9 mai 1945, a fost

---

<sup>4</sup> Gh. Jurgea-Negrilești, *Troica amintirilor. Sub patru regi*, București, 2002, p. 316.

repus integral în vigoare, chiar extins în baza acordurilor Churchill-Stalin de la Kremlin din octombrie 1944, prin înțelegerile de la Yalta și Potsdam din februarie și, respectiv, din iulie-august 1945.

În ceea ce o privește, România, țintă din prima clipă a Pactului Molotov-Ribbentrop, din moment ce Basarabia a fost nominalizată și tranzacționată prin articolul 3 al protocolului adițional secret al abominabilului document<sup>5</sup>, cel mai catastrofal pentru întreaga istorie a veacului al XX-lea<sup>6</sup>, după cum s-au pronunțat specialiștii<sup>7</sup>, a redevenit obiectiv al înțelegerilor secrete între Marile Puteri și după victoria asupra Germaniei în 1945! Iar, în situația României, s-au aflat toate statele Europei Est-Centrale, cedate – după 1944-1945 printr-un nou pact, dar între U.R.S.S. și Occident – în „sfera de interese” a Kremlinului<sup>8</sup>, ele fiind practic supuse unei bolșevizări barbare, cu nimic superioară dominației naziste. În atare împrejurări, iată de ce nu putem discuta despre o veritabilă „victorie a popoarelor” în mai 1945, când Marii Învingători (S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie), dar Rusia lui Stalin în primul rând, și-au rezervat asupra Europei Est-Centrale „drepturi speciale” în afară de orice măsură, statele și națiunile mici și mijlocii din zonă fiind plasate dincoace de „Cortina de Fier”, potrivit procentelor în privința cărora „Führerul roșu” căzuse la înțelegere cu W. S. Churchill, la Kremlin, în octombrie 1944<sup>9</sup>.

---

<sup>5</sup> J. A. S. Grenville, *The Major International Treaties 1914-1973. A History and Guide with Texts*, London, Methuen and Co. Ltd., 1974, p. 196; Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1981, p. 22; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 119-120.

<sup>6</sup> Marc Ferro și colaboratori, *Comprendre les faits du XX-e siècle*, Paris, Marabout Université, 1977, p. 139-140; René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, III, *Le XX-e siècle. De 1914 à nos jours*, Paris, Éditions du Seuil, 1980, p. 159-160; Jean-Baptiste Duroselle, *Tout Empire périra. Théorie des relations internationales*, Paris, A. Colin, 1992, p. 304.

<sup>7</sup> Potrivit istoricilor Michel Heller și A. M. Nekrici, Stalin, semnând Pactul la 23 august 1939, i-a deschis lui Hitler „poarta” agresiunii împotriva Poloniei și, deci, drumul războiului din 1939-1945 (cf. *L'Utopie au pouvoir. Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours*, II, Paris, Calmann-Lévy, 1982, p. 284). Vezi, de asemenea, Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 225-238; N. V. Zagladin, *Istoriia uspehov i neudaci sovestkoi diplomatii*, Moskva, Izd. MO, 1990, p. 110 și urm.; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor. 1919-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2007, *passim*.

<sup>8</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 305-327; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 214-216, 388-442; Maria G. Brătianu, *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, București, Editura Corint, 2002, p. 52-57.

<sup>9</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 305 și urm.; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 388 și urm.



În acest fel, se poate afirma, că pentru aria geopolitică est-europeană grozăviile epocii naziste au fost în fond – sub alte pretexte și etichete, forme și conținut – amplificate, prin „victoria” de moment a socialismului de factură stalinistă care a însoțit triumful militar din mai 1945. S-a adăugat faptul că Marii Învingători, după ce au reușit să distrugă Reichul lui Hitler, nu au știut să câștige și să instaureze pacea mult așteptată de popoare. Mai mult, a doua zi după victorie, dacă nu cumva mai devreme, a debutat conflictul dintre Învingători, Marii Aliați din ajun, și care s-a transformat inevitabil într-un „război rece” de lungă durată între cele două sisteme comunist și capitalist, un fel de „pace armată”, care mai bânuie și azi pe alocuri sau din când în când, mai aproape ori mai departe de noi, de vreme ce pacea pierdută în 1939 n-a fost reinstalată după victoria Națiunilor Unite din 1945<sup>10</sup>.

Dar se putea altfel, din moment ce înainte de orice, în Europa, unde Învingătorul nr. 1 s-a numit I. V. Stalin? Nimeni altul decât acela care, după cum s-a menționat, în materie de crime politice și genocid, și-a depășit de la distanță predecesorul, ex-aliatul, inamicul, pe Adolf Hitler, Führerul celui de-al III-lea Reich. Ce n-a putut face unul, pierzând războiul și ruinând Reichul Brun, promis supușilor săi pentru o mie de ani, a desăvârșit celălalt, deși nu i-a supraviețuit, cu toate că învingător în război, nici opt ani, suficienți însă pentru a pune bazele unui alt Reich, unul Roșu, planificat, și acesta, pe veșnicie. Întrucât, cine ar fi cutezat, la vremea respectivă, să argumenteze că socialismul sovietic, exportat, închiriat ori, mai degrabă, impus după 1944-1945 statelor și națiunilor subjugate, funcționa cumva pe termen redus? Cine îndrăznește să prevadă cumva dezastrul din decembrie 1991, când s-a consumat eșecul U.R.S.S.<sup>11</sup>. Marele istoric britanic Sir Alan Bullock, autorul magistralei „biografii paralele” Hitler-Stalin, în care a demonstrat că, după dispariția liderului nazist în 1945 și după prăbușirea în 1989-1991 a imperiului stalinist, acesta din urmă beneficiar de prim rang al succesului militar din 1945, un întreg eșafodaj s-a năruit, astfel încât perspectiva din care urmează să considerăm epoca celui de-al doilea război mondial trebuie revizuită. La urma urmelor, singurul unghi din care putem accesa perioadele lui Hitler sau Stalin nu ne mai îngăduie să ignorăm că, în timpul și datorită celor doi dictatori, au funcționat din plin doar abatoarele istoriei<sup>12</sup>.

\*\*\*

---

<sup>10</sup> Cf. Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, VIII/2, p. 314 și urm.

<sup>11</sup> Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău, Civitas, 2005, p. 661 și urm. (cap. XIX – *Funeraliile U.R.S.S.*).

<sup>12</sup> Alan Bullock, *Hitler et Staline. Vies parallèles*, Paris, Albin Michel/Robert Laffont, 1994, p. 441-452.

După 23 august 1944, o dată cu răsturnarea regimului Antonescu, retragerea Bucureștilor din Axa Berlin-Roma-Tokyo și trecerea de partea Națiunilor Unite, România a fost deposedată de ultimele atribute ale independenței de stat, care, de bine – de rău, funcționaseră după septembrie 1940 în limitele satelitismului în orbita Germaniei, pentru a deveni brusc, cel puțin pentru următoarele două decenii, un stat ocupat de către U.R.S.S. Procesul declanșat s-a desfășurat rapid, obiectivul asumat de Imperiul comunist vizând nedisimulat cotropirea deplină a spațiului românesc, cu „trup și suflet”, mai ales după ce în 1945-1946 faimoasa „Cortină de Fier” a despărțit întreaga Europă Est-Centrală de Occident<sup>13</sup>. Beneficiind de toate avantajele sale de putere ocupantă, U.R.S.S. a încurajat și, deopotrivă a mizat pe comuniștii locali care, nici un moment al existenței lor, nu și-au depășit statutul de agenți ai Kremlinului. În acțiunea declanșată, „Vechiul regim” a fost declarat integral și fără rezerve responsabil, iar, prin prisma războiului româno-sovietic din 1941-1944 tocmai încheiat, chiar criminal. În consecință, se înțelege, Mareșalul Ion Antonescu, liderul fostului regim, precum și toți colaboratorii săi au fost în chip special implicați. S-a declanșat, fapt pe care l-am relevat în numeroase contribuții precedente<sup>14</sup>, așa-numitul caz Antonescu, pe care nici astăzi nu-l putem considera definitiv clasificat. Relativ la debutul cazului, acesta – se știe prea bine – a intervenit chiar în după-amiaza zilei de 23 august 1944, în momentul arestării Mareșalului I. Antonescu și a unora dintre colaboratorii săi, apoi cu detenția unor la Moscova (septembrie 1944 – aprilie 1946), iar în aprilie-iunie 1946 la București, unde, între 6 și 17 mai 1946, s-a desfășurat simulacrul procesului „marii trădări naționale” în fața improvizatului „Tribunal al Poporului”, care, finalmente, a dictat pedeapsa capitală pentru șapte dintre membrii fostului cabinet „militaro-fascist”, pentru ca, la 1 iunie 1946, doar patru dintre cei condamnați, în frunte cu Mareșalul, să cadă sub gloanțele plutonului de execuție. Planificat ori nu, momentul era nepotrivit, în contextul în care, după numai doi ani de la „eliberarea” din august 1944, poporul român să expieze pur și simplu sub cizma brutalei ocupații sovietice. În context, percepția publică a „criminalului! I. Antonescu a suferit serioase mutații, iar cazul său fusese deja promovat în rândul recursurilor necesare viitoare ale istoriei. Marele diplomat Grigore Gafencu, aflat în exil în Elveția, și-a notat în excelentul său *Jurnal* (rămas, în cea mai mare parte, inedit), de îndată ce i-a parvenit, în seara de 1 iunie 1946, vestea execuției Mareșalului:

**„Radio București anunță că azi, la orele șase seara, Mareșalul Antonescu, Ică [Mihai] Antonescu și alți patru [în fond, doi] demnitari au fost <<execuțați>>. Grația regală nu a putut, deci, interveni. Rușii au cerut moartea lor[....] Păcatele Mareșalului au fost oarecum spălate prin**

---

<sup>13</sup> Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 15 și urm.

<sup>14</sup> Vezi, mai ales, Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, p. 421-430.

**abuzurile regimului de azi și prin primejdia de moarte pe care sovieticii o țin întinsă asupra țării. Întâmplările care au urmat prăbușirii sale au așternut uitarea peste campania nenorocită ce el a purtat-o în Rusia, ca și peste oarba înverșunare cu care s-a aruncat în brațele lui Hitler. Ieri încă vinovat, Mareșalul cade ca un martir al cauzei românești, pentru că România nu mai cunoaște decât o singură amenințare: Rusia. În jurul lui se va naște o legendă care va îndulci judecata istoriei. Moartea ce i se trage din mânia imperiului vecin îl apropie de sufletul unui popor care se simte, în întregime, amenințat de acea împărăție”<sup>15</sup>.**

După 1990 s-a scris și s-a comentat până la saturație despre ... „reabilitarea” Antonescu, care ar fi început chiar în timpul epocii comuniste (?!), pentru ca apogeul să fi fost atins, în funcție de anume interese politice, după prăbușirea regimului Ceaușescu<sup>16</sup>. Nimic mai puțin adevărat. Pentru că, din clipa execuției<sup>17</sup> și până în decembrie 1989, I. Antonescu a fost *un personaj istoric interzis în țara sa*, sub raport oficial din toate punctele de vedere, fără discuții și pentru totdeauna. Iar aceasta prin voința fermă a autorităților comuniste de la București, în deplin consens, cu învingătorii din 1945. De aceea după 1990 Mareșalul nu a avut cum să fie „reabilitat”, cel mult – *redescoperit*. Ceea ce este cu totul altceva, mai ales că, dispărând cenzura, cercetarea unor teme nu mai poate fi, în vreun fel, blocată.

În epoca „războiului rece”, *Antonescu a fost descoperit în exil*, în vreme ce, în România, el fost hulit printr-o campanie cuprinzând multiple elemente politice, pseudo-științifice, culturale și chiar polițiste extrem de bine și eficient instrumentalizate. Reținem sub acest aspect că, potrivit faimoaselor *Instrucțiuni* din 1945-1948 privind scoaterea din circulație a lucrărilor editate în cursul „perioadei burgheze”, cărțile semnate de Mareșalul Ion Antonescu deschideau, s-ar putea spune cu obligativitate, lista celor ce se încadrau la punctul 6: „Orice lucrări datorite următorilor autori indiferent dacă sunt sau nu trecute în broșura de față sunt interzise din principiu”, iar în continuare erau menționați Ion Antonescu, alături de Mihai Antonescu, A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Armand Călinescu, Octavian Goga, Mihail Manoilescu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Stelian Popescu, Pamfil Șeicaru, Al. Vaida-Voevod, Mircea Vulcănescu ș.a.<sup>18</sup>. În

---

<sup>15</sup> Apud Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 338.

<sup>16</sup> În contextul anilor '80-'90, reabilitarea Mareșalului s-a pus uneori în seama ediției de studii și documente patronată de Iosif Constantin Dragon (4 vols., 1986-1990, vezi mai jos).

<sup>17</sup> Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, I, București, 1995, p. 16-17.

<sup>18</sup> Ministerul Informațiilor, *Publicațiile interzise până la 1 mai 1948*, București, 1948, p. 14; idem, *Publicațiile scoase din circulație până la 1 iunie 1946*, ediția a II-a, Alba Iulia, Fronde, 1994; Paul Caravia, coordonator *Gândirea interzisă. Scrieri*

consecință, după mulți ani și foarte greu s-a ajuns, în condițiile cenzurii și „autocenzurii” de după 1977, la revenirea în atenție a personalității Mareșalului Antonescu, iar faptul a fost posibil nu pentru că autoritățile comuniste s-ar fi preocupat ori ar fi impus cumva aceasta, ci totul a rezultat din legitățile intime ale evoluției istoriografiei române, prin aprofundarea studiilor consacrate epocii 1939-1945 sau o dată cu punerea în circulație a unor noi și importante fonduri politice, diplomatice și militare din arhivele interne ori grație accesului cercetătorilor români în arhivele străine (cu prioritate în cele germane, franceze, americane și britanice). A fost și este încă un proces în continuă desfășurare și este indiscutabil că nimeni n-ar mai putea impune *vreun arbitru*, care să dicteze oprirea timpului, deci stopând investigațiile viitoare în cazul Antonescu, și nu numai!

Revenind la declanșarea pretinsei *campanii de reabilitare* a Mareșalului, vom observa că, deși pare straniu, dar ea *coincide* cu însuși momentul loviturii de stat de la 23 august 1944. Specificăm că nu-i avem în vedere numai decît pe unii dintre foștii colaboratori militari și diplomați ai Mareșalului (generalii Ion Gheorghe și Platon Chirnoagă, amiralul Horia Măcelariu, colonelul Ion V. Emilian, lt.-col. Gh. Magherescu sau diplomații Grigore Gafencu, Gh. Barbul, George Duca), neimplicați în evenimentele din august 1944, ci chiar pe cei mai mulți dintre autorii *puciului* care, imediat după aceea, confrunțați fiind cu realitățile decurgînd din ocuparea României de către U.R.S.S., au devenit automat ei înșiși „nostalgici” ai „Vechiului regim”: Grigore Niculescu-Buzești (se pare, cel dintîi)<sup>19</sup>; Regele Mihai I și colaboratorii săi nemijlociți (Ioan de Mocsonyi-Styrcea, Mircea Ioanițiu, colonel Emilian Ionescu), imediat după Buzești, iar Iuliu Maniu, mai apoi, în momentul în care într-o ședință de guvern din septembrie 1944 a declarat că, dacă ar fi cunoscut condițiile armistițiului impus de Aliați României la Moscova în zilele precedente, nu l-ar mai fi încurajat pe Suveran să se decidă pentru „acțiune”, deci pentru arestarea

---

*cenzurate. România 1945-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 55-57 (pentru Ion și Mihai Antonescu).

<sup>19</sup> Vezi telegramele nr. 44 și 45 ale lui Grigore Niculescu-Buzești expediate la 31 August și, respectiv, 1 septembrie 1944 lui Al. Cretzianu la Ankara pe tema comportamentului rușilor în România ca într-o țară ocupată (Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, II, p. 336-340). Vezi și Liviu Vălenaș, *Mareșalul Ion Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, București, Editura Vremea, 2001, *passim*. A nu se neglija rosturile lui Victor Rădulescu-Pogoneanu, adjunctul lui Buzești, ale lui Al. Cretzianu, Camilian Demetrescu ș.a. Cea mai pătrunzătoare imagine asupra evoluțiilor românești în context european la sfârșitul conflictului din 1939-1945, în declarația tulburătoare a lui Victor Rădulescu-Pogoneanu datată 2.XII.1961 (apud Stelian Neagoe, *Istorie politică încarcerată*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2006, p. 346-370).

Mareșalului și a colaboratorilor săi<sup>20</sup>, iar, dintre militari, generalii Constantin Sănătescu, Gheorghe Mihail, Aurel Aldea, Constantin D. Niculescu, colonelul D. Dămăceanu, maiorul Anton Dumitrescu ș.a.<sup>21</sup>

Tot Iuliu Maniu a fost acela care, la „procesul” din mai 1946 înscenat lui Antonescu și echipei sale ministeriale, după încheierea depoziției sale ca martor, s-a apropiat de boxa acuzaților a strâns mâinile unor dintre ei, inclusiv Mareșalul, în huiduielile publicului „selectat” de comuniști ce reclama neîncetat „moarte trădătorilor”<sup>22</sup>. În atmosfera creată, puțin a lipsit ca Iuliu Maniu să nu fie, el însuși, cuprins în echipa „criminalilor”, judecat și condamnat în consecință, dar faptul, *imposibil pe moment, previzibil însă*, avea să se îndeplinească curând după aceea, chiar în 1947. Ceea ce este interesant, din punctul nostru de vedere, este că așa-zisa reabilitare a Mareșalului începuse deja, iar aceasta și printr-un gest al lui Iuliu Maniu, care, desigur, nu ar fi acționat necugetat în condițiile existente în 1946, dacă el, liderul P.N.Ț., nu ar fi fost *convins* că nu avea în fața sa un criminal și trădător de țară, *ci un militar și un fost șef de guvern*, pe care l-a tratat – după cum s-a și exprimat<sup>23</sup> – *drept un mare patriot, deși, personal, îi fusese adversar politic, iar nicidecum dușman, care, deci, trebuia eliminat!*

Sub un alt aspect, cu mulți ani *înaintea* lui Josif Constantin Drăgan (1986), istoricii români sau străini au stăruit asupra figurii Mareșalului, dar ei nu au fost bănuși în vreun fel de „reabilitarea” lui Antonescu. Astfel, în plin „război rece”, Antonescu a fost „descoperit”, pentru rolul său în cursul Războiului din Est din 1941-1944. Din câte știm, Andreas Hillgruber a fost cel dintâi care, încă din 1954, a evidențiat cu obiectivitate calitățile și defectele Mareșalului și ale politicii sale în raporturile cu Berlinul<sup>24</sup>. Cunoscutul istoric a clarificat aspecte

---

<sup>20</sup> Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat și colaboratori, eds., *23 August 1944. Documente*, III, 1944-1945, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 32 (Declarația lui Iuliu Maniu: „... Constat că Aliații nu și-au respectat înțelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înțelegeri precise [...] Condițiunile care le-am stabilit noi atunci erau neasemuit mai favorabile decât cele de acum și, fiindcă eu am cutezat să recomand partidului și Majestății Sale să facă acest armistițiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns...”)

<sup>21</sup> Despre rosturile lor ca „actori” la 23 august 1944 și, ulterior, ca memorialiști, cf. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, ... *Și a fost 23 august*, în vol. *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, ediția citată, p. 274 și urm.

<sup>22</sup> *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, II, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995, p. 11 și urm.; Zaharia Stancu, *Secolul omului de jos*, București, Editura Eminescu, 1946, *Depoziția d-lui Maniu*, din 28 mai 1946).

<sup>23</sup> Gh. Zane, *Memorii (1939-1974)*, ediție Al. Bârlădeanu și colaboratori, București, Editura Expert, 1997).

<sup>24</sup> Din monografia menționată a lui Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, reținem din **Încheiere** (p. 275): „... Relațiile personale de

care și în prezent, după o jumătate de secol, se dovedesc necunoscute specialiștilor improvizați. Andreas Hillgruber a dovedit între altele că: „Politica guvernului român în problema evreiască, așa cum reiese dintr-o privire retrospectivă, s-a întemeiat, în tot timpul războiului, numai pe considerente tactice și comerciale. Ea nu a ținut seama nici de obligații morale față de cetățenii români, nici nu s-a inspirat din doctrina antisemită. Ea a urmat, mai degrabă, liniile mari ale politicii externe a României”<sup>25</sup>.

Aproximativ în același timp cu Andreas Hillgruber, în țară, Constantin I. Kirițescu, cunoscutul și inspiratul autor al trilogiei închinată războiului unității naționale a tuturor românilor din 1916-1919, realiza monografia *România în al doilea război mondial*, terminată în 1956, confiscată apoi, restituită familiei după 1990 și valorificată prin publicare abia în 1995<sup>26</sup>.

Între timp au apărut numeroase „lucrări de serviciu”, cele mai multe în spiritul „modelului” introdus cu începere din 1947-1948 prin edițiile succesive ale manualului unic de *Istoria RPR* coordonat de Mihail Roller potrivit căruia războiul lui Antonescu alături de Hitler împotriva U.R.S.S. ar fi fost ... „criminal”, „sângeros”, „imperialist”, „tâlhăresc” ș.a.m.d. Mareșalul însuși ar fi fost *un criminal, un rasist, un fascist*, fiind sprijinit nu numai de Germania și aliații ei, ci și de partidele lui Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, de social-democrați, de cercurile reacționare politice și militare de la București, de trusturile anglo-americe în colaborare intimă cu fascismul german, cu monarhia etc.<sup>27</sup> Prin astfel de pseudo-descoperiri, *Istoria* lui M. Roller a îndepărtat generațiile postbelice de adevăr, iar pentru specialiști a devenit un fel etalon de abordare (la un moment dat, oricum până după moartea lui I. V. Stalin în 1953, singurul!), respectat cu sfințenie în condițiile cenzurii comuniste, „modelul” lui Roller nefiind abandonat integral nici după 1989. Ceea ce nu înseamnă că nu au existat și excepții, care trebuie reținute. Ne reîntoarcem, prin urmare, la Constantin I. Kirițescu ori la Platon Chirnoagă, cu a sa *Istorie politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944* (mai multe ediții, Madrid, 1966-1986 și Iași, 1997-1998), dar în

---

încredere și stimă reciprocă care s-au stabilit între Hitler și Antonescu nu au putut trece dincolo de limita unei obișnuite coaliții pentru ducerea unui război, așa cum sperase inițial Conducătorul statului român. În fond, cele două țări au dus un <<război paralel>>, asemănător celui dus de către Germania și Finlanda. Mareșalului Antonescu nu i-au fost niciodată dezvăluite intențiile politice reale și planurile militare ale lui Hitler. Pe de altă parte, cercurile conducătoare ale economiei românești care voiau să salveze rezervele economice ale României pentru viitoarele timpuri de pace se opuneau unei totale epuizări a forțelor economice ale țării în războiul comun”.

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 286.

<sup>26</sup> Volumele I-II, ediție Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

<sup>27</sup> Acad. Mihail Roller, sub redacția, *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952, p. 638 și urm.

mod special îl menționăm pe regretatul Aurică Simion, care, cu excelențele sale *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944* (Cluj-Napoca, 1979), a provocat o veritabilă furtună politică și istoriografică la București<sup>28</sup>.

În 1984, la aniversarea actului de la 23 august 1944, s-a continuat și chiar aprofundat ofensiva împotriva Mareșalului Antonescu<sup>29</sup>. Regimul său era calificat, în spiritul normelor stabilite la ... „procesul” din 1946, drept „o mostră de crimă de înaltă trădare față de poporul român”<sup>30</sup>. Ulterior, în 1989, în trilogia coordonată efectiv de generalul Ilie Ceaușescu și maiorul Mihail E. Ionescu, intitulată *România în anii celui de-al doilea război mondial*, se aflau pagini întregi privind persoana și regimul Antonescu, dar care numai simpatie ori admirație față de Mareșal nu dovedeau<sup>31</sup>. Dimpotrivă, despre Mareșal aflăm, potrivit tiparelor anilor '60, că „a lichidat ultimele vestigii ale democrației burgheze” ori că ar fi statornicit un regim politic având „un caracter totalitar”, iar în anii 1940-1941, alături de legionari sau împreună cu ei, ar fi practicat „un antisemitism și șovinism exacerbat”<sup>32</sup>.

Cu satisfacție trebuie însă să amintim că, în același timp, au fost valorificate monografiile și sinteze reprezentând reale contribuții pe tema evoluției României dintre 1940 și 1944.

În răstimp, pe plan general, personalitatea Mareșalului Ion Antonescu a persistat, de regulă sub forma unui „portret robot”, în numeroase dintre cele mai faimoase enciclopedii și dicționare universale<sup>33</sup>. Suntem, neîndoielnic, departe

---

<sup>28</sup> Vezi mai jos.

<sup>29</sup> Cu acel prilej, într-un amplu volum colectiv, intitulat *Actul de la 23 august 1944. Studii și documente* – coordonator Gh. Buzatu (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 616 p.), am inclus studiul realizat în colaborare cu Aurică Simion despre *Preliminariile diplomatice ale actului de la 23 august 1944* (p. 210-285).

<sup>30</sup> *Contribuții la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940 – august 1944*, București, 1984, p. 90, 347-348.

<sup>31</sup> *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1989, *passim*; a se vedea și Ilie Ceaușescu, ed., *Istoria militară a poporului român*, VI, București, 1989.

<sup>32</sup> *România...*, I, p. 309-311.

<sup>33</sup> A se vedea, de exemplu, *Chamber's Encyclopaedia*, vol. 12, London, 1950, p. 54; *Bołšaia Sovetskaia Enĭklopediia*, vol. 2, ed. a II-a, Moskva, 1950, p. 525 (*ibidem*, 2, ed. a III-a, Moskva, 1970, p. 93); *Enciclopedia Hoepli*, 1, Milano, 1955, p. 272-273; *Malaiia Sovetskaia Enĭklopediia*, vol. 1, ed. a III-a, Moskva, 1958, p. 447; *Encyclopaedia Britannica*, 2, Chicago-London-Toronto, 1958, p. 82; *Dizionario Enciclopedico Sansoni*, 1, Firenze, 1959, p. 181; *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes*, 1, Paris, 1960, p. 470; ed. 1993, vol. 1, p. 160; *Bonniers Lexikon*, vol. 1, Stockholm, 1961, p. 593; *Sovetskaia Istoriceskaia Enĭklopediia*, vol. 1, Moskva, 1961, p. 630; *Das Bertelsmann Lexikon*, vol. 1, 1961, p. 162; *Dictionnaire usuel Quillet-Flammarion*, Paris, 1963, p. 82; *Mala Enĭklopedija Prosveta*, Beograd, 1968, p. 61;

de-a fi epuizat lista lucrărilor enciclopedice care, în ultimele decenii, au mediatizat „portretul robot” Mareșalului Antonescu. Stăruim asupra textului din *Dicționarul enciclopedic român* (1962), care a fost prelucrat după ediția a II-a a *Marii Enciclopedii Sovietice* și după manualul lui M. Roller. Astfel, potrivit autorului (anonim) al articolului despre Ion Antonescu, acesta ar fi fost un „general, dictator militar fascist”, fiind „adus la putere de cercurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii”; el a „aservit” țara Germaniei hitleriste și, contrar „intereselor naționale ale poporului român, a târât țara în războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice”<sup>34</sup>. Au trebuit să treacă ... 30 de ani pentru a afla, la polul opus al evaluărilor, un text adecvat, inserat în noua ediție a *Dicționarului enciclopedic* (1993), netăgăduit, după atâția ani, un model sub raportul exactității și obiectivității faptelor consemnate, al nuanțării absolut necesare:

**„ANTONESCU, Ion (1882-1946, n. Pitești), mareșal și om politic român. A parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent (1904) la general de brigadă (1931) și mareșal (1941). În timpul primului război mondial a fost colaborator de bază al generalului Prezan, contribuind la elaborarea planurilor de operații militare. Comandant al Școlii de la Sibiu și al Școlii Superioare de Război (1927-1929, 1931-1933). Atașat militar al României la Paris (1922), Londra și Bruxelles (1923). Șef**

---

*Nouveau Petit Larousse*, Paris, 1968, p. 1 125; *The Encyclopedia Americana*, vol. 2, New York, 1969, p. 80; *Nouveau Larousse Universel*, vol. 1, Paris, 1969, p. 85; *Meyer Enzyklopädisches Lexikon*, vol. 2, Mannheim-Wien-Zürich, 1971, p. 354; *Encyclopaedia Judaica*, vol. 3, Jerusalem, 1972, p. 162-163; *Leksykon PWN*, Warszawa, 1972, p. 44; *Webster's Biographical Dictionary*, Springfield, 1974, p. 54; *Ukrainskaia Sovetskaia Ențiklopediia*, vol. 1, Kiev, 1978, p. 210; *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II*, New York, 1978, p. 22; David Mason, *Who's Who in World War II*, London, 1978, p. 13; John Keegan, ed., *Who's Who in World War II*, New York, 1978, p. 30; *The New Encyclopaedia Britannica*, 1, Chicago-London-Toronto, 1979, p. 429; Alan Palmer, *The Penguin Dictionary of Twentieth Century History*, New York, 1979, p. 18; *Meyers Grosses Taschenlexikon in 24 Bänden*, vol. 2, Mannheim-Wien-Zürich, 1981, p. 81; Don McCombs, Fred L. Worth, *World War II Super Facts*, New York, 1983, p. 17-18; Marcel Baudot și colaboratori, eds., *The Historical Encyclopedia of World War II*, New York, 1984, p. 20; *Encyclopedia of the Second World War*, London, 1989, p. 20; David M. Brownstone, Irene M. Franck, *Dictionary of 20th Century History*, New York – London, 1990, p. 17; *Sovetskaia voennaia Ențiklopediia*, vol. 1, ed. a II-a, Moskva, 1990, p. 169; Peter Teed, *A Dictionary of Twentieth Century History, 1914-1990*, Oxford-New York, 1992, p. 18; Michel Mourre, *Dictionnaire Encyclopédique d'Histoire*, vol. 1, nouvelle édition, Paris, 1993, p. 273; *Dicționar enciclopedic*, vol. 1, București, 1993, p. 85; *Hutchinson Pocket Dictionary of 20th Century World History*, London, 1993; *The Hutchinson Dictionary of World History*, London, 1994, p. 28 ș.a.

<sup>34</sup> *Dicționarul enciclopedic român*, vol. 1, București, 1962, p. 146.



al Marelui Stat Major (1933-1934), ministru al Apărării Naționale (1937-1938) și ministru ad-interim al Aerului și Marinei (februarie-martie 1938). A protestat energic împotriva acceptării notelor ultimative ale guvernului sovietic din 26-27 iunie 1940, cerând apărarea teritoriului național; internat la mănăstirea Bistrița din dispoziția regelui Carol al II-lea. În urma Dictatului de la Viena, Antonescu a fost însărcinat, la 4 septembrie 1940, cu formarea guvernului, fiind investit cu depline puteri. Antonescu a impus regelui Carol al II-lea să abdice (6 septembrie 1940), succesiunea tronului revenind lui Mihai I. În ianuarie 1941, Antonescu a înăbușit rebeliunea legionară. A condus țara prin decrete-legi. A promovat o politică externă alături de Germania și Italia. În iunie 1941 a decis intrarea României în război pentru recuperarea Basarabiei și a nordului Bucovinei și a continuat operațiunile militare și dincolo de Nistru. După înfrângerea de la Stalingrad a permis și a inițiat tratative secrete privind scoaterea țării din război. A fost înlăturat de la putere prin lovitura de stat de la 23 august 1944; preluat de Armata Roșie (septembrie 1944), a fost ținut pe teritoriul sovietic până în aprilie 1946; adus în țară, a fost judecat, în mai 1946, de <<tribunalul poporului>> din București; a fost condamnat la moarte și executat la închisoarea Jilava (1 iunie 1946)”<sup>35</sup>.

Anii '80 au fost marcați de apariția a noi lucrări memorialistice, colecții de documente și studii consacrate lui Ion Antonescu ori perioadei 1940-1944. S-au impus **colecțiile de documente**, dar și **amintirile** locotenent-colonelului George Magherescu, editate pentru început în străinătate<sup>36</sup>.

Abia după 1989 s-a procedat la revalorificarea științifică absolut necesară a trecutului, iar, în context, a epocii conflagrației mondiale din 1939-1945 și, prin urmare, a personalității Mareșalului Ion Antonescu, a numeroșilor lideri politici și militari trecuți, după 1944, cum s-a văzut, **la index**. A dispărut instantaneu cenzura, s-au deschis arhivele interne și externe, iar „actorii” scenei istorice din trecut au fost lăsați, în sfârșit, să „vorbească”. Noul val istoriografic, incluzând cel puțin 70-80 de volume speciale apărute în țară consacrate epocii și

---

<sup>35</sup> *Dicționar enciclopedic*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 85. Cel mai recent, vezi Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007, p. 24-27; Teșu Solomovici, *Mareșalul Antonescu – Erou, martir sau criminal de război. Un colocviu virtual*, București, Editura Teșu, 2007-2010, *passim*.

<sup>36</sup> Cf. *În serviciul Mareșalului. Mareșalul Ion Antonescu văzut de un ofițer din Cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu Larry Watts*, I-II, München, 1985), reeditate, într-o formă modificată, și de I. C. Dragon (cf. *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I, Veneția, 1986; Iași, 1990; recent publicat în limba engleză – *Antonescu, Marshal and Ruler of Romania (1940-1944)*, București, 1995) și volumele de documente apărute în Italia prin eforturile lui I. C. Dragon și Mihai Pelin (cf. *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, II-IV, Milano, 1988-1990).

personalității lui Antonescu, a fost în mod diferit receptat, chiar contradictoriu, precumpănitor în funcție de considerente politice, interne și externe. Dintre lucrările publicate <sup>37</sup>, unele necesită mențiuni aparte <sup>38</sup>. Sesizând riscul

---

<sup>37</sup> Pentru un bilanț cvasi-complet, vezi bibliografia de la sfârșitul prezentului volum.

<sup>38</sup> Ne referim, în primul rând, la studiile și cărțile semnate de Alesandru Duțu, V. Fl. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, Horia Dumitrescu, M. D. Ciucă, Jipa Rotaru, Florin Constantiniu, Ioan Scurtu, M. Retegan, Mihai Pelin, Alex Mihai Stoenescu, C. Botoran, Larry Watts, Șerban Andronescu, I. Calafeteanu, Dorel Bancoș, T. Mavrodin, Gh. Buzatu ș.a.). Se impun, în acest cadru, numerele speciale ale publicațiilor „Europa XXI”, „Dosarele istoriei”, „Historia” și, anterior anului 2000, „Revista de istorie militară”, albumul bilingv *Armata Română în al doilea război mondial/Romanian Army in World War II* (București, 1995, editori – Jipa Rotaru, Alesandru Duțu și Carol König); ediția M. D. Ciucă a *Procesului Antonescu* (București, 1995-1998, 3 volume, însoțite de casetă și videocasetă); studiul monografic al generalului Ioan Dan (*„Procesul” Mareșalului Ion Antonescu*, București, 1993); sintezele acad. prof. Dinu C. Giurescu (*România în al doilea război mondial. 1939-1945*, București, Editura All, 1999) și Ioan Scurtu și Gh. Buzatu (*Istoria Românilor în veacul XX. 1918-1948*, București, Editura Paideia, 1999); monografiile lui Larry Watts (*O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1916-1941*, București, 1994, traducere, după ediția originală americană din 1993) și Dorel Bancoș (*Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, București, Editura Eminescu, 2000), ca și volumele de documente: *Antonescu-Hitler*, I-II, București, 1991 (editori Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache); *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944*, București, 1993 (editori I. Calafeteanu, N. Dinu și Teodor Gheorghe); *Al doilea război mondial. Situația evreilor din România, I/1-2, 1939-1941*, Cluj-Napoca, 1994 (editori coordonatori Alesandru Duțu și C. Botoran), ambele nedifuzate, fapt ce a impus reeditarea volumului I/1 în 2004 prin grija prof. Ion Coja; *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu*, ediție M. D. Ciucă și colaboratori, I-XI, București, 1997-2008. Vezi și Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Iași-București-Craiova, 6 volume de documente (1990-2002); Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, revăzut și reeditat ulterior (cf. *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006); Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. 1821-1989*, vol. 3, *Cele trei dictaturi*, București, Editura RAO, 2006; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, I-III, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010; Alexandru Moraru, Anatol Petrencu, *Mareșalul Antonescu și Basarabia. Documente (1941-1944)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008. Despre „problema Antonescu” în istoriografia ultimilor 20 de ani, vezi îndeosebi Sebastian Balta, *Rumänien und die Grossmächte in der Ära Antonescu (1940-1944)*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005, p. 15-25; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, eds., *Pace și război (1940-1944): Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu*, I-II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008-2010; Petre Țurlea, *Ion Antonescu între extrema dreaptă și extrema stângă*, București, Editura

confuziilor practicat curent între studiile științifice privind omul sau epoca Antonescu și așa-zisa reabilitare a Mareșalului, considerăm că se impune a face trimitere la această declarație a fostului rege Mihai I:

**„Antonescu aparține Istoriei și faptelor lui nu le poți da interpretări care să-l disculpe ori, dimpotrivă, să-l acopere de vini. Istoria nu se ocupă de așa ceva. Antonescu, așa cum a fost, rămâne un mare personaj”<sup>39</sup>.**

Conchidem că este dificil să se ignore faptul că Mareșalul Antonescu a devenit un „caz”, mai puțin pentru istoricii profesioniști, dar cu prisosință pentru amatori, sociologi, analiști și politicieni de toate nuanțele, pentru toți observatorii amatori sau promotori ai „corectitudinii politice”. În spiritul deplinei obiectivități și respectului adevărului, nu rezistă niciuna din teoriile potrivit cărora orice investigație privindu-l pe I. Antonescu ar presupune implicit **reabilitarea** sa, întreținerea unui „cult” ori „caz” al ex-mareșalului. În primul rând, **Antonescu nu are nevoie de așa ceva. El a fost un om al timpului său, cu calitățile și defectele sale, iar omul și epoca trebuie cunoscute, în toate laturile, cât mai în profunzime.**

Dar – de ce Germania? Antonescu s-a explicat de atâtea ori: în 1940 *numai* Germania s-a declarat *dispusă să garanteze* granițele rămase României după grozavele rășluri teritoriale, s-o susțină pentru ori a admite a le reface. Iar Antonescu, ca politician și militar ce venea dintr-un anume mediu, era convins că numai alături de Germania se mai putea susține ordinea socială pe vechiul continent față de presiunea comunistă amenințătoare dinspre Răsărit. Un alt fapt, care scapă de regulă atenției, a fost acela că, în războiul purtat în tabăra germană în Est, țelul fundamental consta în *repararea* atingerilor grave aduse suveranității naționale și integrității teritoriale de către U.R.S.S. în 1940, devenind posibilă, așadar, reunirea Basarabiei și Bucovinei de Nord cu țara-mamă. Ceea ce, în programul de guvernare al lui Antonescu, constituia *premișa* obligatorie a reîntregirii ulterioare și a Ardealului de Nord, în funcție, bineînțeles, de desfășurarea ostilităților. Pe Frontul de Est, Antonescu și armata țării au câștigat mai multe bătălii, iar în chip anume pe cea mai importantă – eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord până la 26 iulie 1941, astfel că, în baza decretului-regal nr. 2 352 din 21 august 1941, generalul a primit a doua zi bastonul de Mareșal al României, „*pentru servicii aduse Patriei și Tronului pe câmpul de bătaie în conducerea războiului nostru pentru dezrobirea hotarelor de răsărit*”<sup>40</sup>. Decizia de *trecere a Nistrului*, obligatorie pentru armata română după primul moment al asaltării Prutului, Antonescu a comunicat-o lui Hitler la

---

Semne, 2009; Gh. Buzatu, *Mareșalul Ion Antonescu. Biobibliografie*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010.

<sup>39</sup> Mihai I al României, *Cuvinte către Români*, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1992, p. 40.

<sup>40</sup> General Nicu Apostu, căpitan Didi Miler, eds., *Mareșalii României*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999, p. 143-144.

30 iulie 1941<sup>41</sup>, când, în replică la mesajul Führerului din 27 iulie, și-a exprimat hotărârea de-a merge „*până la capăt în acțiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui dușman al civilizației, al Europei și al țării mele, bolșevismul rus*”<sup>42</sup>. Decizia lui Antonescu a fost și rămâne una controversată<sup>43</sup>, istoricul descifrând în ea argumente și contra-argumente, deși, înainte de orice, trebuie să admitem că Ion Antonescu a avut de ales și *ca militar*, și *ca om politic*. Poate că – ne întrebăm – Mareșalul a greșit într-o postură, dar s-a înșelat în cealaltă ori chiar în ambele? Comparația cu Mannerheim<sup>44</sup> este valabilă numai până la un punct, dar riscantă când luăm în considerare locul și rolul României pe continent la 1941... Cercetările din ultimii ani în arhivele române și străine au dat la iveală numeroase documente relativ la modul în care, după Stalingrad, profilându-se dezastrul Reichului nazist și, deci, eșecul campaniei României alături de *Axă* în Est, Mareșalul a inaugurat și a condus negocierile secrete de armistițiu cu reprezentanții Marilor Puteri ale Națiunilor Unite<sup>45</sup>. Un fapt remarcabil reține atenția: Mareșalul a fost preocupat înainte de toate ca să impună recunoașterea drepturilor și intereselor României chiar și adversarilor din război – un obiectiv riscant, dar nu imposibil, cât timp el putea miza pe faptul desprinderii pretimpurii din tabăra Reichului. Nu a fost să fie astfel, căci Antonescu nu a realizat, nici până la 23 august 1944, ruperea raporturilor politico-militare și economice cu Hitler, este perfect adevărat, dar faptul s-a produs tot în contextul în care Mareșalul, nici un moment, nu a admis să sacrifice interesele permanente ale țării și ale neamului românesc. Pe Hitler, Antonescu dorea – cum a și făcut-o în după-amiaza de 22 August 1944 – să-l avertizeze în privința deciziei de-a „*dezerta*” din *Axă*. În ceea ce privește negocierile secrete de armistițiu separat cu delegații Națiunilor Unite, Mareșalul a asigurat cu fermitate și măiestrie conducerea lor; el a fost aidoma unui programator aflat la pupitrul de comandă – acesta-i rezultatul ce desprindem din cunoașterea documentelor privind tratativele angajate prin Cairo, Ankara, Stockholm, Lisabona, Berna, Madrid, Istanbul cu trimișii ori cu interpușii S.U.A., U.R.S.S. sau Marii Britanii. Mareșalul cunoștea și domina problemele ivite în cadrul negocierilor separate, pentru că trăia *prin și pentru ele*, iar ele *nu era ale sale, ci ale țării!* A fost –

---

<sup>41</sup> În fapt, încă în zilele precedente, mai precis între 17 și 19 iulie 1941, în cursul operațiunilor de desăvârșire a eliberării Bucovinei de Nord, Armata 3 română a generalului Petre Dumitrescu inițiasse acțiunea de forțare a Nistrului, în regiunea Moghilev, pentru a străpunge faimoasa linie sovietică fortificată „Stalin” (cf. Alesandru Dușu, Petre Otu, *Pe țărmul nord pontic (17 iulie 1941 – 4 iulie 1942)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 51 și urm.).

<sup>42</sup> *Ibidem*, p. 6.

<sup>43</sup> Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, București, Editura Albatros, 1995, p. 5-7.

<sup>44</sup> Karl Gustave Mannerheim, *Memuarî*, Moskva, Bagrius, 1999.

<sup>45</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, p. 251-332.

culmea situației! – un avantaj pentru Mareșal și echipa lui, dar din care s-a desprins finalmente marele dezavantaj: tratativele secrete de armistițiu au fost *numai purtate, dar nu și finalizate*. Finalizarea lor a revenit altora, mai precis forțelor de opoziție anti-antonesciene, ce au pregătit și înlăptuit prin lovitură de stat doborârea regimului Mareșalului la 23 august 1944. O dată cu trecerea timpului, pe aceste forțe politice le înțelegem, ele fiind animate în acțiunea lor de voința de-a conduce cât mai grabnic țara în rândurile Națiunilor Unite în ansamblu, dar nu sub dominația U.R.S.S.; deși realizau desprinderea de *Axă* în condiții concrete inferioare celor smulse Aliaiilor de oameni Mareșalului și pe care ei, cu siguranță, ar fi știut să le impună, deoarece avea un atut serios în vara anului 1944: rezistența armatei române pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Brăila<sup>46</sup>, ce-l indispucea pe Stalin în așa măsură încât era dispus să contramandeze, la 2 august 1944, ofensiva planificată pentru 20 august 1944 a Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Moldova în caz de rezistență! Când, în zorii zilei de 23 August 1944, un reprezentant al opoziției a aflat din întâmplare de intenția Mareșalului de-a pleca pe frontul din Moldova, unde în fapt voia să poarte până la 26 August așa-numita „*bătălie a armistițiului*” (Ilie Șteflea), s-a declanșat un întreg mecanism, care a fost acela al unei lovituri de stat, pregătită din vreme și concretizată cu invitarea lui Ion și Mihai Antonescu la Palatul Regal din București, cu arestarea lor și, în continuare, a unora dintre colaboratorii lor, în după-amiaza zilei de 23 august 1944. Armistițiul României cu Națiunile Unite se va realiza, în consecință, pe baze noi, oricum nu pe cele în privința cărora Aliaiii conveniseră deja (la Cairo ori la Stockholm) ori se aflau (la Stockholm) pe punctul de-a le finaliza cu reprezentanții lui Antonescu<sup>47</sup>. Țara fiind de-acum „*deschisă*” trupelor sovietice, condițiile armistițiului au fost – după cum vom dovedi – nu numai modificate, ci și mai grele. În decurs de numai câteva săptămâni, România, care a realizat în fapt o desprindere de *Axă* cu profunde consecințe pe planul operațiilor militare pe continentul european pentru determinarea cursului războiului mondial, s-a văzut, în mai puțin de 24 de ore, în situația incredibilă, în ceea ce o privea, de a asista la lichidarea *dominației germane, sub forma satelitismului, și la primirea Armatei Roșii „eliberatoare”, dar întronând pe o perioadă de cel puțin 15 ani ocupația sovietică totală*, sub raporturile politico-militar, cultural și ideologic, economic.

Nu exagerăm în vreun fel dacă afirmăm, lucru asupra căruia ne-am mai pronunțat, că memorialistica epocii Antonescu este extrem de bogată. Apelăm din nou la cititor să aibă în vedere un singur episod – lovitură de stat de la 23 august 1944, act istoric în măsură să fie reconstituit prin excelență grație

---

<sup>46</sup> Liviu Vălenaș, *Mareșalul Ion Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, București, Editura Vremea, 2001, p. 93 și urm.

<sup>47</sup> Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944*, p. 32-35.

documentelor și literaturii memorialistice<sup>48</sup>. Ne-am referit în alt loc asupra memorialiștilor (suveranul, militarii, politicienii, diplomații, scriitorii și oamenii de știință etc.), dintre care se disting: Regele Mihai I, generalii C. Sănătescu, Aurel Aldea și C. Pantazi, lt.-col. Gh. Magherescu, diplomații Grigore Gafencu, M. Sturdza, M. Manoilescu, Raoul Bossy, Ion Gheorghe, Al. Cretzianu, George I. Duca și, nu în ultimul rând, Gheorghe Barbul. Spunem aceasta, dat fiind că, în 1950, Gheorghe Barbul a fost cel dintâi care, la Paris, în limba franceză, a tipărit o carte specială dedicată memoriei lui Ion Antonescu. Gheorghe Barbul a fost, totodată, primul care a lansat formula, comună astăzi, despre Mareșalul Antonescu = al III-lea om al Axei<sup>49</sup>. Dar, în vreme ce Gheorghe Barbul s-a ilustrat în diplomatie, Gh. Magherescu ori Ion V. Emilian s-a impus, în cursul Războiului României (1941-1945), prin mai multe fapte remarcabile pe tărâmul armelor, iar ulterior ca memorialiști<sup>50</sup>. Istoricii români, în mod cu totul de neînțeles, în vreme ce abuzează de mărturiile lui Gh. Magherescu, nu apelează la memoriile lui Ion V. Emilian și, cu atât mai regretabil, la materialele despre epoca celui de-al doilea război mondial găzduite în publicația „Stindardul”, editată de fostul cavalerist cu începere din 23 august 1953 la München<sup>51</sup>.

România a rămas în sistemul *Axei* până la 23 august 1944. Ea n-a constituit nici un moment un pilon al alianței, dar și-a avut rolul ei în balanța forțelor. A exagera ori a minimaliza acest rol este posibil, tot astfel după cum s-ar putea spune și pentru situația dintre 23 august 1944 și 9 mai 1945, când România s-a aflat în tabăra Națiunilor Unite. România, ca stat capitalist mediu dezvoltat la nivelul epocii, cu o economie funcțională, chiar și după prăbușirea granițelor în 1940, cu bogății importante și râvnite (mai ales, petrolul și cerealele) și structuri statale închegate, cu rezultate de seamă obținute în domeniul economiei de război<sup>52</sup>, cu posibilități de a organiza și întreține forțe armate proprii, care s-au modernizat continuu între 1940 și 1944, iar după 23 august 1944 au fost în măsură să se distingă în coaliția antihitleristă din Europa, a reprezentat, în orice punct al evoluției ostilităților generale un partener sau, dimpotrivă, un adversar în măsură să intereseze pe orșicare dintre beligeranți.

---

<sup>48</sup> Vezi, de exemplu, Gh. Neacșu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, București, Editura Majadahonda, 2000.

<sup>49</sup> Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, traducere și note de Sanda-Maria Ardeleanu și Mihail-Constantin Ardeleanu, ediție V. F. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992, 191 p.; ediția a II-a, traducere George Miclăuș, București, Editura Pro Historia, 2001, 295 p. Ediția originală: *Mémorial Antonescu. Le III-e Homme de l'Axe*, I, Paris, Éditions de la couronne, 1950, 215 p.

<sup>50</sup> Ion V. Emilian, Jean Marcilly, *Les cavaliers de l'Apocalypse*, Paris, Éditions de la Pensée Moderne, 1974, p. 22.

<sup>51</sup> Unele materiale le-am valorificat în 1990 (cf. Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-II, Iași, 1990, *passim*).

<sup>52</sup> Vezi *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1943*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1943, 483 p.

Contribuția ei efectivă la prelungirea/scurtarea duratei operațiunilor militare a depins de condițiile obiective, dar, oricum, declanșarea și extinderea conflagrației n-au depins de București, tot astfel după cum nici finalul și nici organizarea postbelică a lumii. România a suportat pe deplin regimul unei țări învinse în războiul planetar din 1939-1945<sup>53</sup>, abandonată în „sfera de interese” a U.R.S.S. și, ca atare, transformată în zonă de experiment pentru o comunizare stalinistă sălbatică, un motiv pentru ca, la sfârșitul „războiului rece”, soldat cu prăbușirea Imperiului Roșu și a „aliaților” săi, să i se rezerve pentru a doua oară în decursul unei singure generații soarta perdantului de profesie. Pentru toate acestea, oricât am forța interpretarea faptelor, nu Antonescu s-a făcut vinovat. În context, singura culpă majoră ce-i incumbă a fost aceea de-a fi avut partener sau inamic pe Hitler sau Stalin, iar, prin aceasta, a fost declanșat inevitabilul „lanț al alianțelor”, dominat exclusiv de Marile Puteri, care – după cum a argumentat în chip strălucit lordul Palmerstone – nu-și cunosc decât interesele, ele neadmițând simpatii. Așa a fost în 1939-1945 și ulterior, în zodia „războiului rece”, iar lucrurile nu s-au schimbat, în fond, nici până în prezent. Imperiile, cu siguranță, nu sunt veșnice<sup>54</sup>, doar interesele lor, mai acute și mai perfide, pot acoperi spații și durate în timp mai vaste.

Majoritatea memorialiștilor și istoricilor, români sau străini, sunt de acord în privința faptului că, indiferent de locul deținut de Mareșalul Antonescu în configurația *Axei*, raporturile între România și fondatorii sau aderenții organismului nu au excelat prin armonie. Hitler însuși a înțeles contractiile existente, iar, în anturajul său, a insistat nu o singură dată asupra conflictului latente dintre România din Ungaria, care amenința uneori să izbucnească deschis<sup>55</sup>, atestând elocvent existența unei „colaborări periculoase” româno-germane între 1940 și 1944<sup>56</sup>, un domeniu în care – de atâtea decenii – pe planul istoriografic a făcut carieră studiul complet și temeinic al istoricului german Andreas Hillgruber intitulat *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944* (ediția I, 1954; ediția a II-a, Wiesbaden, 1965, XVII – 382 p.), care s-a bucurat de două ediții în limba română (1994, 2007). Monografia lui Hillgruber<sup>57</sup>, una globală, dezbate, în

---

<sup>53</sup> V. F. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, București, Editura Academiei, 1986, *passim*.

<sup>54</sup> Cf. Jean-Baptiste Duroselle, *Tout Empire périra*, ediția a III-a, Paris, A. Colin, 1992, p. 304 și urm.

<sup>55</sup> Vezi, în acest sens, dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, 1941-42*, Bonn, Athenäum-Verlag, 1951 (notele din 26 februarie 1942, 7 iunie 1942 etc.).

<sup>56</sup> Cf. Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 148 și urm.

<sup>57</sup> Alte studii de referință ale istoricilor germani (K. D. Bracher, Hans Mommsen, Hans-Adolf Jacobsen) pe tema raporturilor Berlin-București în Manfred Funke, Hrsg., *Hitler, Deutschland und die Mächte. Materialien zur Aussenpolitik des*

ordine cronologică, aspectele politico-diplomatice, economice, militare, teritoriale și juridice, nelipsind un capitol special pe tema *Problema evreiască în cadrul relațiilor dintre Germania și România*<sup>58</sup>. Obiectivitatea și seriozitatea cercetării se desprinde din faptul că punctele de vedere și sugestiile avansate de autor își păstrează, la peste o jumătate de veac de la apariția primei ediții, valabilitatea. Rediscutând opiniile în virtutea cărora România, între 1940 și 1944, s-ar fi aflat în poziția de stat satelit al Germaniei, istoricul german a relevat că Antonescu a reușit să mențină independența țării<sup>59</sup>, lucru imposibil dacă, pe de altă parte, Berlinul n-ar fi urmărit el însuși același obiectiv, din moment ce, după septembrie 1940, se asigurase de o „colaborare strânsă” cu Bucureștii<sup>60</sup>. Politica Marilor Puteri, în speță a Occidentului și a U.R.S.S., a determinat România, cel puțin în două momente (1940 și 1944), să se orienteze spre Germania: prima dată, în 1940, după prăbușirea frontierelor, sub amenințarea Kremlinului și datorită „retragerii” Marii Britanii și Franței din Europa Est-Centrală, iar, în al doilea rând, pasul a fost decis chiar în perioada în care al III-lea Reich se îndrepta, decis, spre catastrofă; era în 1944, iar Antonescu, în ciuda tuturor progreselor înregistrate în cursul negocierilor secrete cu Aliații, nu a reușit să le finalizeze, din clipa în care, cu începere din aprilie-mai<sup>61</sup>, Puterile Occidentale au concedat U.R.S.S.-ului „drepturi speciale” în sud-estul bătrânului continent. Drept urmare, opinează Hillgruber, România lui Antonescu, „deși încerca tot mai stăruitor să se desprindă de Germania, era împinsă din nou în brațele Germaniei. Încrederea pe care i-a inspirat-o Antonescu lui Hitler l-a determinat pe acesta să evite până la sfârșit orice intervenție în politica internă a României; această încredere a rămas nezdruncinată, în ciuda tuturor asperităților din relațiile germano-române în

---

*Dritten Reiches*, Düsseldorf, Droste Verlag, 1977, 848 p. Cf. îndeosebi Martin Broszat, *Deutschland – Ungarn – Rumänien*, p. 524-564.

<sup>58</sup> Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, p. 278-286.

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 273.

<sup>60</sup> *Ibidem*.

<sup>61</sup> Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, p. 378-385. Revenim asupra negocierilor anglo-sovietice privind „zonele de interes” în Europa Centrală, antamate începând cu 29 aprilie 1944, au fost „aprofundate” în octombrie 1944, la Moscova, în cadrul întâlnirilor Churchill-Stalin (*ibidem*, p. 305 și urm., unde am tipărit, în traducere, pentru prima dată în istoriografia mondială, textul complet al stenogramelor britanice ale convorbirilor Stalin-Churchill din 9-10 octombrie 1944, p. 316-323). Textul în limba engleză l-am editat anterior (cf. Gh. Buzatu, ed., *Români în istoria universală*, II/2, Iași, 1987, p. 194-210). Între timp, la Moscova, s-au publicat stenogramele sovietice ale convorbirilor din octombrie 1944 (vezi O. A. Rjeșevskii, *Stalin i Churchill. Vstreči. Besedi. Diskusii. Dokumenti, komentarii 1941-1945*, Moskva, Izd. Nauka, 2004, doc. nr. 161-173, p. 412-487). Textele ambelor variante ale stenogramelor, publicate comparativ și comentate, în Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului*, p. 388 și urm.



domeniile economic, politic și militar”. Iar, în continuare, același motivează: „În august 1944, când fronturile au fost rupte, iar sfârșitul războiului se apropia, cu toate că își dădea perfect seama că situația e fără ieșire, Mareșalul Antonescu nu s-a putut hotărî pentru o soluție; inițiativa a trecut atunci în mâinile opoziției. Ea a sperat să poată evita o dictatură sovietică, înlăturându-l la 23 august pe Conducătorul Statului român și alcătuiind un guvern <<democratic>>. Dar și ea a trebuit să capituleze, teoretic în fața celor trei principale Puteri Aliate, practic în fața Uniunii Sovietice (subl. ns.)”<sup>62</sup>.

A urmat un episod asupra căruia Andreas Hillgruber nu a insistat. Nici nu era, de altfel, în economia cărții sale. Ne referim la faptul că Mareșalul Antonescu, în decurs de numai o săptămână, a ajuns – din aliat al lui Hitler, prizonier al lui Stalin –, transportat, deținut și „îngrijit” la Moscova vreme de aproape doi ani (septembrie 1944-aprilie 1946).<sup>63</sup> Mareșalul fusese „răsturnat” de *ai săi* și „cedat”, tot de către *ai săi*, pe mâinile stăpânului absolut de la Kremlin, aliatul de moment al Londrei și al Washingtonului! Cum s-a comportat Stalin cu Antonescu? Despre tratamentul rezervat în lunile septembrie 1944 – mai 1945, sursele disponibile (mărturiile generalului C. Pantazi și documentele publicate)<sup>64</sup> indică situații pozitive, dar, în rest, finalmente, ce altceva îi aștepta, pe Mareșal și principalii săi colaboratori, decât plutonul de execuție? Prin voința și pentru izbânda „cauzei” lui Stalin?! Este inevitabil să ne oprim asupra unui exemplu: este vorba de G. E. Zinoviev, cunoscutul lider care în anii ’20-’30 s-a aflat în tabăra lui Stalin, până când acesta, în 1936, a socotit că sosise momentul divorțului... Zinoviev a fost acuzat că-l ucisese pe Kirov și că, pe deasupra, planificase ... asasinarea lui Stalin și a tovarășilor săi. La procesul din august 1936, înscenat grupului de teroriști „trădători și criminali” zinovieviști-troțkiști (?!), Zinoviev a fost adus în halul de-a recunoaște toate crimele imaginate și de a-și rosti *ultima declarație* în acești termeni<sup>65</sup>: „... *Bolșevismul meu deficitar s-a transformat în antibolșevism, iar, prin troțkism, am ajuns la fascism. Troțkismul este o variantă a fascismului și zinovievismul este o variantă a troțkismului*”! Iată de ce întrebarea stăruie: fie având în vedere doar cazul G. E. Zinoviev, în consecință, după 23 august 1944, cu România intrată în „zona de influență/dominație” a U.R.S.S., ce anume îl aștepta pe Mareșalul Ion Antonescu?

---

<sup>62</sup> Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, p. 276.

<sup>63</sup> Teodor Mavrodin, *Mareșalul Antonescu întemnițat la Moscova*, Pitești, Editura Carminis, 1998, *passim*.

<sup>64</sup> Vezi Gh. Buzatu, *Stalin, Hitler, Antonescu*, p. 328 și urm. (cap. IX – „*Jurnalul de temniță*” al Grupului Mareșal Antonescu); *ibidem*, în *Societate și istorie*, II, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 507- 608.

<sup>65</sup> Cf. *Le procès du centre terroriste trotskiste-zinovieviste devant le Tribunal Militaire de la Cour Suprême de l’U.R.S.S. (19 août – 24 août 1936)*, Moscou, 1936, p. 173.

Un capitol amplu și intens dezbătut în istoriografia contemporană, privește – apreciem noi în chip natural – evenimentele din august 1944 din România, literatura științifică, și nu numai, consacrată problemei fiind, pe cât de bogată, pe atât de inegală și de variată<sup>66</sup>. Ceea ce este deosebit de semnificativ, lovitură de stat de la 23 august 1944 s-a aflat, chiar din momentul declanșării, în centrul unor dezbateri, cel mai adesea contradictorii, desfășurate atât în țară, dominată de comuniști în 1945-1989, cât și în exil, unde „vocile” predominante – după cum a relevat încă de la începutul anilor '50 marele ziarist, dublat de istoric, Pamfil Șeicaru – au aparținut îndeosebi reprezentanților P.N.Ț., P.N.L., Regelui Mihai și, nu mai puțin, legionarilor din emigrație. A fost, nu trebuie să ne înșelăm, o confruntare ce s-a desfășurat pe planurile politico-diplomatic, ideologic și propagandistic, științific și literar, iar, nu în cele din urmă, în domeniul informațiilor. Însă rolul major, se înțelege, l-au avut istoricii, ei fiind, finalmente, adevărații învingători. Aceasta întrucât, în stadiul actual, istoricii și-au câștigat libertatea de a studia premisele și desfășurările lui august 1944.

Domeniul este acoperit cu lucrări de toate genurile: monografii, sinteze, radiografii, studii, articole și note, bibliografii și cronologii, volume de documente și memorialistice, ghiduri de arhive, albume etc., apărute fie (mai ales) în țară, fie în străinătate.

- Sub raport cantitativ, situația se prezintă, potrivit cercetărilor personale, astfel:

- cărți speciale apărute în aceste șase decenii în țară și în străinătate (în emigrație<sup>67</sup>), aproximativ 1 000.

- cărți generale despre al doilea război mondial dar cuprinzând referințe și aprecieri esențiale ori documente specifice despre 23 august 1944 – aproximativ 1 500.

- studii și articole valorificate în revistele de specialitate (române și străine) – aproximativ 3 000. (De reținut, în context, că numai în lucrarea de proporțiile *Bibliografiei istorice a României*, volumele I și IV-X, deci anii 1944-2005, am depistat peste 1 700 de studii privind epoca celui de-al doilea război mondial, inclusiv ori îndeosebi actul de la 23 august 1944). Acestea trebuie să le adăugăm, fără nici o reținere, alte 3-4 000 articole și materiale diverse de istorie locală, apărute în publicații întâmplătoare ori în presa județeană.

Rezultă, astfel, un bilanț mulțumitor, cel puțin sub raportul cifrelor, impunându-se unei speciale atenții volumele de documente tipărite până acum, unele fundamentale pentru investigațiile viitoare, și, nu mai puțin, monografia

---

<sup>66</sup> Vezi detalii și în vol. III din *Europa în balanța forțelor*, Iași, Tipografia Moldova, 2010.

<sup>67</sup> Din rândul cărora am distins mai multe tendințe sau orientări: regaliștii și grupul complotiștilor de la 23 august 1944; partidele politice; legionarii; militarii și „naționaliștii”; vocile neutre ale Exilului anticomunist postbelic (Pamfil Șeicaru, în speță).

menționată a regretatului Aurică Simion<sup>68</sup> – *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*<sup>69</sup>. Este, fără pretenții nejustificate, o carte de istorie care a făcut istorie, datorită, în prima ordine, valorii sale intrinsece, netulburată de scurgerea anilor și deceniilor, iar, în al doilea rând, datorită destinului ei, care, după cum este bine știut, a fost frânt (după cum și acela al autorului!) prin decizia absurdă a autorităților comuniste de a o elimina din circuitul științific, iar aceasta prin ... „topirea” parțială a tirajului!

În context, se impune precizarea că, investigând condițiile complexe în care s-a produs lovitura de stat de la 23 august 1944, istoricii au abordat cu obligativitate rolul și locul serviciilor secrete, iar, în mod special, rostul *Biroului II* al Marelui Stat Major și al *Serviciului Special de Informații*, condus de Eugen Cristescu. O preocupare esențială a constituit-o, din motive lesne de înțeles, implicarea birourilor secrete ori, altfel spus, gradul în care acestea au știut ori au prevăzut desfășurarea posibilă a faptelor<sup>70</sup>. Cercetarea documentelor a îngăduit, fără puțință de tăgadă, un răspuns precis, formulat categoric de specialiști, și anume: „*Studiul documentelor de arhivă relevă patru aspecte esențiale: SSI a fost informat în legătură cu pregătirea evenimentelor de la 23 august 1944; Mareșalul Ion Antonescu, ca principal beneficiar al informațiilor oferite de SSI, nu a luat măsurile necesare, fiind neîncredător în posibilitatea derulării lor; SSI a acționat ca o instituție a statului și nu ca o structură dependentă de un anumit regim politic; se poate dovedi că totdeauna a fost împotriva politizării activității sale informative, indiferent de unde veneau presiunile*”<sup>71</sup>. Documentele valorificate în cursul ultimilor ani au relevat, în ce grad, *Biroul II* și, îndeosebi,

---

<sup>68</sup> Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, 510 pagini.

<sup>69</sup> Pentru detalii, vezi Gh. Buzatu, *O carte care n-a avut zile*, în „Historia”, București, nr. 33/august 2004, p. 38-40.

<sup>70</sup> Vezi, de exemplu, Mihai Pelin, ed., *Cartea Albă a Securității*, ed. citată; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995; Cristian Troncotă, *Istoria Serviciilor Secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999; idem, *Eugen Cristescu. Asul Serviciilor Secrete românești. Memorii (1916-1944), mărturii, documente*, București, Editura Rosa Vânturilor, 1995; idem, *Omul de taină al Mareșalului*, București, Editura Elion, 2005, *passim*; Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România. 1939-1947*, I-II, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2003; Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004; Cristian Troncotă, Alin Spânu, Ilie Pintilie, *Documente SSI despre poziția și activitățile partidelor politice din România. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005; Alin Spânu, *Istoria Serviciului de Informații/Contrainformații în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010.

<sup>71</sup> Lionede Ochea, *Serviciul Special de Informații al României pe Frontul de Vest (1940-1944)*, București, Editura Tipart, 2005, p. 468-469.

ataşații militari acreditați în capitalele europene au examinat, cu obiectivitate, stadiul evoluțiilor evenimentelor militare și capacitatea de rezistență a Germaniei, aliatul de bază al României în Războiul din Est, întrevăzând că orice slăbire a celui de-al III-lea Reich deschidea automat calea desprinderii Bucureștilor de Axa Berlin-Roma-Tokyo<sup>72</sup>. Mai mult decât atât, un studiu special și probele aferente au oferit argumente temeinice în sensul precizat<sup>73</sup>.

În acest moment, problemele loviturii de stat de la 23 august 1944 le putem considera, în liniile generale, elucidate<sup>74</sup>, iar aceasta după ce – vreme de decenii – au precumpănit punctele de vedere ale factorilor politici, situație care se reflectă, înainte de orice și în chipul cel mai nefiresc, în șirul denumirilor de tot felul pe care le-a cunoscut actul de la 23 august 1944, de la *lovitură de stat* sau *de palat*, ceea ce nu-i tot una, prin 1944-1945, la *eliberarea sovietică*, predominantă prin 1947-1955, apoi la *insurecția armată* și, în sfârșit, prin anii '80, la *revoluția de eliberare națională armată antifascistă și antiimperialistă*, altfel zis, *revoluția română din august 1944*, pentru ca, în prezent, să se ajungă, iarăși, la ceea ce a fost de bun la început și exprimă, cu adevărat, realitatea, esența fenomenului istoric – *lovitură de stat*... Deși se insistă, de regulă, asupra străduințelor comuniștilor de-a se „introduce” în derularea actului de la 23 august 1944, pe care l-au înălțat până la rangul de sărbătoare națională, mai multe forțe politice și grupări s-au străduit să-și asume paternitatea, exclusivă sau măcar parțială, a evenimentului, precum: 1) Regele Mihai I și colaboratorii; 2) partidele istorice și, cu prioritate, P.N.Ț. – Iuliu Maniu; 3) P.C.R., care a avut privilegiul duratei menținerii la putere (1947-1989), dar nu și pe acela al adevărului, în vreme ce, de cealaltă parte, s-au impus străduințele foștilor colaboratori ai Mareșalului Ion Antonescu și, separat, ale legionarilor de-a desconsidera și condamna faptele întâmplate. De altfel, sub acest aspect, „startul” l-a dat însuși Mareșalul Ion Antonescu, care, la sfârșitul zilei de 23 august 1944, închis fiind după arestare împreună cu Mihai Antonescu în camera de timbre a Casei Noi de la Palatul Regal din București, a fost *cel dintâi* care a redactat „pentru istorie” o relatare referitoare la împrejurările demiterii sale, respingând – cum putea face altfel? – faptele survenite și exprimându-și îngrijorarea – pe deplin legitimă, în condițiile survenite – pentru viitorul țării și al neamului.

Cu referire directă la 23 august 1944, în stadiul actual al cercetărilor, după deschiderea arhivelor și extinderea perspectivei asupra epocii cercetate, după desființarea cenzurii, dar și după toate cele prin câte și cum a trecut

---

<sup>72</sup> Alesandru Dușu și colaboratori, eds., *Atașații militari transmit...*, vol. I-IV, București, 2001-2004.

<sup>73</sup> Cezar Mățu, *Mărturii ale atașaiților militari*, în „Revista istorică”, București, tom XV, 2004, nr. 5-6, p. 49-74.

<sup>74</sup> Cf. Gavriil Preda, coordonator, *23 august 1944: Evaluări și controverse. Studii și comunicări*, Ploiești, Editura Ploiești Mileniul III, 2006, *passim*.

România, în prezent este sigur că nimeni nu mai e în măsură să revendice exclusiv paternitatea actului istoric, să-l includă în categoria temelor **tabù** sau, cumva, în cercul lui **noli tangere**... În chip cu totul fericit, faptele, în măsura sporită în care țin de domeniul trecutului, ele aparțin istoricilor, și numai lor, care, dacă încă n-au făcut-o, trebuie să se pună la lucru, pentru a le surprinde și reda exact, obiectiv, în toată amploarea, spectaculozitatea și complexitatea lor, cu toate laturile lor bune sau rele, albe sau negre. Și aceasta dacă se dorește a se confirma tradițiile, excelente, ale scrisului nostru istoric, în ansamblu. Revenind la bilanț, se impune cu prioritate atenției un lucru: decenii la rând, pe măsură ce aniversările se aglomerau, numărul dărilor de seamă voit concluzive și festive sporea, se raportau, de la un an la altul, obligatoriu, noi realizări istoriografice, superioare celor precedente, deși, până acum, iată, CARTEA CĂRȚILOR despre 23 august 1944 încă n-a apărut! Cu toate că, în anume privințe și momente, intensitatea investigațiilor în domeniu bătea toate recordurile istoriografice, până la a deveni bănuitoare, iar, în chip bizar, se ajunsese, prea adeseori, ca întreaga istorie a prezenței României pe fronturile celui de-al doilea război mondial și chiar întregul trecut național să fi fost „cântărite” (ori valorate) prin ... prisma lui 23 august 1944! Nu se afirma cu claritate, dar se gândea, că, dacă a fost conflagrația secolului, ea s-a produs numai pentru că trebuia să survină 23 august 1944. Pentru atât, și pentru nimic mai mult, nu! Fără evenimentul nostru, măcelul planetar n-ar fi avut vreun rost și sens! Erori grave, evident, dar nu o tragedie, din moment ce, și în prezent, după 15 ani de tranziție, mulți dintre studioșii de odinioară au „emigrat” spre alte zone ale trecutului, unde – culmea! – repetă păcatul originar, fiind dispuși să înghesuie istoria de ansamblu a războiului mondial în alte „mari” probleme, care, acum ca și atunci, se dovedesc parte a fenomenului și nu pot, nicidecum, atinge ori depăși întregul!

\*\*\*

Ajungem, în acest fel, la episodul cardinal – arestarea Antoneștilor. După radiografia zilei de 23 august 1944, publicată în colaborare în anul 1979<sup>75</sup> și după alte studii, bazate pe investigarea și confruntarea memorialisticii și declarațiilor, pe coroborarea documentelor, încheierile ce se desprind sunt următoarele:

1) La 23 august 1944, în epicentrul evenimentului – arestarea Antoneștilor (la Palatul Regal din Calea Victoriei) s-au aflat cel puțin 30 de persoane, care, ulterior, au depus mărturii, verbal ori în scris. Calitatea surselor, în funcție și de aceea a oamenilor, diferă și, se înțelege, valoarea probelor este inegală. Un izvor (Ioan de Mocsonyi-Styrcea) este (asemenea personajului, care în 1947-1963 a răvășit închisorile comuniste) execrabil, deci inutilizabil; altele sunt aproximative, atestând clar dorința autorilor de-a se propulsa tardive pe

---

<sup>75</sup> Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Șandru, *Din istoria unei zile (23 august 1944)*, extras, Iași, Academia Română, 1969.

roluri marcante în desfășurarea faptelor (în ordine, D. Dămăceanu, Emilian Ionescu, C. Sănătescu, așadar, toți militari); nu lipsesc probele dezinhibate (Lucrețiu Pătrășcanu, Bellu Zilber), nici cele dezlănate (Emil Bodnăraș, C. Agiu), după cum nici altele fardate și voit studiate (Regele Mihai, diplomații de la Curte). În categoria, rară, a mărturiilor sistematice și precise le includem pe cele datorate lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Gh. I. Brătianu, Mihai Antonescu, Gheorghe Barbul, Grigore Gafencu și Eugen Cristescu, iar în cea de excepție, cuprinzând relatări și declarații prompte și exacte, unele chiar adnotate (chiar dacă în închisoare), care rezistă tuturor confruntărilor, se înscriu toate materialele ce poartă girul Mareșalului Antonescu. Faptul nu este întâmplător, de vreme ce, în 1944-1946, era cel dintâi interesat de aflarea și stabilirea adevărului. Este un element remarcabil, care recomandă precis sursele fundamentale, de la care trebuie să pornim și la care să revenim în analize.

Dintre documentele ce poartă semnătura Mareșalului, distingem trei de o valoare excepțională:

- Documentul intitulat Însemnări din celulă<sup>76</sup>, așternute într-o agendă din 1930 a Regelui Carol II, chiar în seara demiterii (aprox. între orele 21 și 23), după ce Mareșalul și Mihai Antonescu au fost încuiați în așa-zisa cameră-safă a Casei Noi. Documentul, ținut ascuns vreme de decenii, a fost scos la lumină, în 1980, de către Gh. Teodorescu (fost în garda Palatului) și se păstrează în original.

- Detaliile furnizate de I. Antonescu în cursul interogatoriilor conduse de Avram Bunaciu, la 15 și 20 aprilie 1946, în cadrul pregătirii procesului „marii trădări naționale” din 6-17 mai 1946. De reținut că ex-mareșalul a revăzut și corectat, cu acribie ... științifică, toate filele dactilografiate ale interogatoriilor și, în unele cazuri, nemulțumit, a solicitat să fie re-audiat! Așa s-a întâmplat cu textul primei audieri pe tema 23 august 1944, când pe marginea interogatoriului din 15 aprilie 1946 a consemnat:

**„Declarațiile [mele] nu sunt înregistrate total și nici în propriile fraze [exact]. De aceea apar atât de incoerente. Mareșal Antonescu”<sup>77</sup>.**

În consecință, Avram Bunaciu l-a chemat pe deținut la un nou interogatoriu, la 20 aprilie 1946, din care extragem acest fragment, care, juxtapus textului amintit al Însemnărilor din celulă, ne oferă, fără discuție, descrierea cea mai completă și veridică, exactă a desfășurării audienței istorice de la Palat din 23 august 1944 (aproximativ între orele 15,15 și 17,30). Să parcurgem și acest text:

**„[...] Mergând la Palat [în după-amiaza de 23.8.1944], l-am găsit pe culoare pe d-l Mihai Antonescu și am mers împreună la Rege. Am văzut în**

---

<sup>76</sup> Apud Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata prezentului: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 315-319.

<sup>77</sup> Arhiva CNSAS, București, ancheta 40 010, *Procesul Antonescu*, vol. 44, f. 108.

curte tancurile pe care mi le ceruse să se apere de nemți. Țevile erau îndreptate spre casă. Atunci, în fața lui Mihai Antonescu și Sănătescu, i-am spus că nu mai e nimic de făcut și că așteptăm numai un răspuns de la d-l Clodius și scrisoarea partidelor politice. Sănătescu se scoală și spuse: <<Vi le aduc eu>>. Regele a ieșit din cameră și după o jumătate de ceas s-a reîntors cu un pluton de soldați din garda Palatului cu revolverele în mână. Surprins, am spus: <<Ce înseamnă aceasta, Majestate?>>. În timpul acesta m-a luat de coate un maior [Anton Dumitrescu] pe care l-am făcut <<mișel>>. Lui Sănătescu i-am spus: <<Nu ți-e rușine, d-tale, om bătrân, să-l puie pe Rege, un copil, să facă astfel de lucruri neuzitate?>>. După ce Sănătescu mi-a spus: <<Sunteți arestat fiindcă nu ați vrut să faceți armistițiul>> și i-am răspuns <<Cum îndrăznești să afirmi că nu am vrut să fac armistițiul?>>, Regele a trecut în altă cameră. După aceasta Sănătescu a făcut semn soldaților să ne scoată [din „Salonul Galben”]. Am fost băgați într-o casă de fier în care-și ținea (presupun) d-na Lupescu bijuteriile. Era o încăpere mică, lipsită de fereastră, fără scaune. Am stat până la 4, când a venit d-l <<Ceașu>> care ne-a dus într-o casă de la periferie [în București] unde am stat 8 zile [până 30 august 1944], când rușii ne-au ridicat și dus la Moscova”<sup>78</sup>.

Insistăm și asupra dezvăluirilor pe care Ion Mihalache, indicând drept sursă pe Iuliu Maniu, le-a făcut la 28 august 1944 lui Eugen Cristescu: „...Însuși Mihalache a fost surprins de întorsătura lucrurilor și știa de la Maniu următoarele amănunte: că M.S. Regele a chemat întâi pe Mihai Antonescu și, după aceea, a pus pe Mihai Antonescu să-l cheme pe Mareșal. După o discuție asupra situației, l-a întrebat pe Mareșal: <<Ce ai de gând să faci?>> și Mareșalul i-a spus că a luat contact cu Mihalache și cu Gheorghe Brătianu, că a făcut aranjamentul care l-am arătat mai sus, că în trei zile va semna armistițiul și, în acest scop, Mihai Antonescu e pregătit să plece la Cairo. Că M.S. Regele a spus Mareșalului că e târziu în trei zile ca să se încheie armistițiul, dat fiind situația gravă a frontului, și că, dacă nu-l încheie Mareșalul Antonescu repede, atunci M. S. Regele are soluția ca să se încheie imediat armistițiul. Aci s-a început o discuție enervantă, între M.S. Regele și Mareșalul Antonescu. Mareșalul i-a spus: <<Majestatea Voastră n-are puterea politică în mâna sa. Aceste puteri sunt lăsate prin decret de tatăl Majestății Voastre mie și aceste puteri mi-au fost întărite mie, prin cele două plebiscite, pentru care am cerut confirmarea din partea poporului a actelor politice pe care le-am făcut>>. Discuția a mers din ce în ce mai enervantă, până când M.S. l-a trecut pe Mareșal într-o altă cameră, să aștepte, și atunci a chemat pe Sănătescu, cu care avea deja formula complet aranjată, a schimbat guvernul, s-a hotărât să dea comunicatul prin radio, pentru încetarea luptelor și au urmat toate lucrurile cunoscute. Pe dl. Mihalache l-am întrebat:

---

<sup>78</sup> Ibidem, f. 169-170; M. D. Ciucă, ed., *Procesul Mareșalului Antonescu*, vol. 3, București, 1998, p. 444-445.

<<Cum, dacă v-ați înțeles cu toții așa și dacă Mareșalul mi-a spus că s-a înțeles cu Gheorghe Brătianu, cum s-au învățit lucrurile că M.S. s-a supărat și a pornit singur să facă, fără Mareșalul Antonescu, armistițiul?>>. Dl. Mihalache mi-a răspuns că nu știe pozitiv cum a relatat Gh. Brătianu conversația sa cu Mareșalul Antonescu și că el crede că Gheorghe Brătianu a fost acela care, prin modul cum a expus lucrurile, s-a tras concluzia că Mareșalul nu ar vrea să încheie armistițiul, până nu va aviza și pe Hitler. Că Gh. Brătianu a cerut Mareșalului, în același timp, și o schimbare a guvernului, iar Mareșalul a răspuns: <<Aceasta o vom face după încheierea armistițiului. Nu e vreme acum pentru schimbare de guvern. O vom face ceva mai târziu>> și că, din relatarea acestor fapte, Maniu, Dinu Brătianu și, probabil, și Regele au tras concluzia că Mareșalul Antonescu nu vrea să încheie armistițiul imediat și de aceea a trecut M.S. Regele, personal, împreună cu Sănătescu și ofițerii care-i avea fixați dinainte, la darea comunicatului pentru încetarea luptei și la schimbarea guvernului... ”<sup>79</sup>.

Ceea ce se desprinde, în mod sigur, din textele de mai sus, care repetăm, trebuie coroborate cu Însemnările din celulă ale Mareșalului, precum și cu alte mărturii? Neputând cuprinde totul, vom proceda selectiv, reținând esențialul, surprinzând mobilul faptelor întâmplate<sup>80</sup>:

a) La 22-23 august 1944, Antonescu luase ferm decizia de-a încheia Armistițiul cu Națiunile Unite, lucru comunicat și, deci, bine cunoscut complotiștilor.

b) I. Antonescu fusese solicitat de fruntașii partidelor istorice (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, C. Titel Petrescu), cărora li s-a adăugat Lucrețiu Pătrășcanu (P.C.R.), prin I. Mihalache și Gh. I. Brătianu, să conducă el operațiunea de semnare a armistițiului.

c) Mareșalul fusese ferm convins până atunci că retragerea României din *Axă* și semnarea armistițiului trebuiau realizate numai după avertizarea lui Hitler. De altfel, în seara de 22 august, revenind de pe frontul din Moldova, el i-a exprimat precis lui Carl Clodius, pe care l-a primit la Președinția Consiliului de Miniștri din București, intenția ca România să se desprindă de *Axă*, precizându-i că mai aștepta răspunsul Berlinului încă 24 de ore, până la 24 august 1944, orele 18,00. Dar, în clipa în care, la Snagov, în 23 august 1944, aproximativ la ora 11,00, Ion Antonescu a căzut la înțelegere cu Gh. I. Brătianu, în prezența lui Mihai Antonescu, vice-președintele Consiliului de Miniștri și titularul Externelor și Propagandei, ca istoricul să-i aducă o „scrisoare de garanție” semnată de liderii istorici în sensul că ei erau de acord cu condițiile armistițiului transmise de Aliați (cedarea provinciilor istorice din Est în folosul

---

<sup>79</sup> Mihai Pelin, ed., *Cartea Albă a Securității*, I, 23 august 1944 – 30 august 1948, p. 259. Despre rolul liderului P.N.Ț., cf. Traian D. Lazăr, *Iuliu Maniu și Serviciile Secrete (1940-1944)*, București, Editura Mica Valahie, 2006.

<sup>80</sup> Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, *Din istoria unei zile, passim*.



U.R.S.S., despăgubirile de război etc.), din acel moment, așadar, Mareșalul s-a declarat dispus să nu mai aștepte „acordul” lui Hitler.

d) De „scrisoarea de garanție”, Antonescu avea nevoie la vizita anunțată telefonic de la Snagov Palatului Regal pentru ora 15,00, de față fiind chiar Gh. I. Brătianu. La rândul său, istoricul se angajase ferm să aducă documentul până la ora 15,00 dar, nefiind posibil, s-a deplasat la Președinția Consiliului de Miniștri din București, în jurul orei 15,00, pentru a-i face cunoscut lui Mihai Antonescu acordul deplin al liderilor istorici, urmând să prezinte „scrisoarea de garanție” în cursul serii, pentru a fi difuzată prin radio. Putem presupune că Mihai Antonescu nu l-a înștiințat imediat pe Mareșal asupra acestei comunicări, dat fiind, probabil că avea s-o facă la Palat, întrucât urmau să se întâlnească în minutele următoare la Rege, unul (Mihai Antonescu) ajungând mai devreme, iar celălalt (Ion Antonescu) cu oarecare întârziere. Ne conducem după condica de audiențe la Rege, aflată în păstrare la Biblioteca Academiei Române, unde se menționează „intrările” la Palat: Mihai Antonescu – ora 15,00, Ion Antonescu – ora 16,15.

e) Mihai Antonescu, care, înainte de sosirea Mareșalului, s-a întâlnit cu Regele și generalul Constantin Sănătescu preț de 20 minute, și le-a expus această „desfășurare de forțe”, precum și intenția de-a pleca cu avionul la Ankara pentru a negocia cu Aliații, mai ales că la 22-23 august 1944 făcuse patru intervenții diplomatice oficiale și urgente prin Ankara favorabile deschiderii de urgență a tratativelor de armistițiu cu Aliații<sup>81</sup>.

f) Regele l-a rugat pe ministrul de Externe să rămână la Palat, urmând să rediscute problema din momentul în care va sosi și Mareșalul, când acesta avea să ajungă în Calea Victoriei.

g) Această pauză, de numai 30 de minute, dar care s-a ivit întâmplător, avea să le fie fatală Antoneștilor, și iată cum și de ce:

- Suveranul, reîntâlnindu-se în răstimpul cu colaboratorii săi, în biroul regal de lucru din Casa Nouă, situat vizavi de Salonul Galben, unde aveau să fie primiți și arestați Antoneștii, a fost sfătuit de complotiști să-l preseze pe Mareșal să semneze imediat armistițiul.

- Este posibil ca Mihai Antonescu să nu-l fi înștiințat pe Ion Antonescu de acordul verbal adus de Gh. I. Brătianu la Președinție înainte de ora 15,00, deși nu credem. Admițând că l-a înștiințat, Mareșalul mai mult ca sigur a apreciat gestul ca insuficient și, de aceea, în cursul ultimei audiențe la Rege, nici nu l-a avut – după cum deducem din Însemnările din celulă – în considerație. Numai așa se explică de ce, venit la Palat pentru a discuta soluția Armistițiului,

---

<sup>81</sup> Am tratat anterior aceste probleme: Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939 – 1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 23-35; Gh. Buzatu, Cezar Măță, *România, august 1944: Armistițiul sau preludiul loviturii de stat?*, în vol. *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene – Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*, coordonatori Mioara Anton, Florin Anghel, Cosmin Popa, București, Editura Curtea Veche, 2006, p. 267-284.

Mareșalul a respins sugestiile și solicitările exprese ale Regelui în direcția unui armistițiu imediat. În plus, Antonescu venise la Rege ca să-l informeze, iar nu să-i raporteze ori să deschidă în comun calea armistițiului! Înainte de orice, Mareșalul nu era omul – nici chiar în acele momente cruciale – care să asculte de recomandările Suveranului, un „copil”, cum l-a calificat de altfel chiar în cursul întrevederii, iar aceasta pentru că în problema armistițiului Conducătorul avea deja planul său și n-a admis sugestii pornite din partea „cuibului de vipere” de la Palat.

h) Din aceste contradicții și neînțelegeri avea să rezulte, puțin după ora 17,00, respingerea de către Mareșal a sugestiilor Regelui, iar, finalmente, arestarea Antoneștilor!

i) Care era deosebirea în privința soluțiilor între cele două tabere – complotiști și guvernanți? Una enormă, și anume:

- Regele și echipa sa apreciau că era suficient să se anunțe arestarea Antoneștilor și întoarcerea armelor, pentru ca – iluzie deșartă – Aliații să se fi grăbit să ofere României Armistițiul, și încă cele mai bune condiții! Or, se cunoaște prea bine, nu avea să fie așa. N-a fost admis nici un Armistițiu, iar presa internațională („Times”, „New York Times” ș.a.) de a doua zi s-a precipitat a vorbi nu despre armistițiu, ci despre capitularea României, care, efectiv, se produsese.

- I. Antonescu urmărea, dimpotrivă, ca să se încheie efectiv un Armistițiu, pentru un anume segment al frontului, și ale cărui consecințe, mult mai favorabile decât ale unei capitulări de genul celei întrevăzute de complotiștii de la Palat, ar fi fost incontestabil pozitive!

**Acestea au ilustrat, în fond, esența faptelor desfășurate imediat după ce trupele sovietice au ocupat România, iar guvernul Constantin Sănătescu, abia instalat, surprins și dezamăgit, avea să protesteze cel dintâi împotriva situației intervenite, la care, ulterior, avea tot temeiul să se refere și Ion Antonescu, fie că aflat în detenție la Moscova (1944-1946)<sup>82</sup> ori la București (aprilie-iunie 1946)<sup>83</sup>.**

\*\*\*

Cel puțin într-o privință, istoria s-a dovedit darnică cu mai toți tiranii secolului al XX-lea – Lenin, Stalin, Mussolini, Hitler ș.a. -, în sensul că ei n-au dus lipsă de lovituri de stat sau de palat, în care au fost implicați, fie ca simpli conspiratori, fie ca autori, fie ca victime, cel mai adeseori fiecă pe rând. Era și

---

<sup>82</sup> Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, ediție Al. V. Diță și Adrian Pandea, București, Editura Publiferom, 1999, *passim*; Radu Ioanid, ed., *Lotul Antonescu și ancheta Smerș, Moscova, 1944-1946. Documente din Arhiva FSB*, Iași, Editura Polirom, 2006, *passim*.

<sup>83</sup> Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, eds., „*Jurnalul de temniță*” al Grupului Mareșal Antonescu), în *Istorie și societate*, II, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 507- 608.

natural să se întâmple astfel, cât timp fiecare dintre pretendenții la putere, dispunând de forțe și mijloace pe măsură, au stat în veacul trecut cu manualele despre puciuri, insurecții și bătălii de stradă la căpătâi. Curzio Malaparte, dacă a fost cazul, în cea mai bună tradiție exemplificată cândva de *Principele* lui Machiavelli, le-a predat elementele de bază, inclusiv acest principiu fundamental, preluat de la Troțki, care preferase să insiste asupra aspectului tehnic al problemei: „*Pentru a prelua puterea într-un stat modern este nevoie de o trupă de asalt și de specialiști: echipe de oameni înarmați, aflați sub comanda unor ingineri*”<sup>84</sup>. Cu astfel de „ingineri”, nici n-a fost de mirare că învățăceii au devenit cu timpul, ei înșiși, „profesori” în domeniu. Poate să pară straniu, dar, din rândurile „profesorilor” în materie, se desprind, imediat după, dacă nu cumva *înaintea* lui Hitler și Mussolini, partizani și înfăptuitori de puciuri, Lenin, Stalin și Troțki, propovăduitori, și practicanți sadea, ai loviturilor de stat comuniste pe calea *insurecțiilor*, începând cu 1917 și culminând cu cele exportate de Stalin, mai ales după 1944-1945. Potrivit lui Troțki, o insurecție se traduce printr-o „*lovitură de pumn dată unui paralytic*”<sup>85</sup>, în vreme ce Ignazio Silone, alt specialist reputat în materie, descoperă chiar o „*artă*” a înfăptuitorilor. Unul dintre personajele sale cheie, Toma Cincul, dezvăluie „scenariul”, în sensul că, în ultimul act al unei lovituri de stat, este recomandabil să se întâmple un fapt care „*umple de onoare întreaga națiune și deschide larg porțile happy end-ului*”<sup>86</sup>.

Ar fi fost straniu dacă Antonescu, ca aliat oficial al lui Hitler și inamic declarat al lui Stalin, nu ar fi traversat și el o serie de lovituri de stat: la 6 septembrie 1940 – pentru a impune abdicarea Regelui Carol II<sup>87</sup>; la 21-23 ianuarie 1941 – pentru a impune divorțul de legionari; la 23 august 1944 – el însuși devenind victimă a complotului organizat de forțele politice din opoziție, în frunte cu Regele Mihai. Lovitura din urmă<sup>88</sup> i-a fost fatală Mareșalului, căruia i s-a deschis în consecință o singură perspectivă – drumul spre plutonul de execuție. Nu-i mai puțin adevărat însă că nici *happy end*-ul sperat de complotiștii de la 23 august 1944 nu a intervenit, de vreme ce unii dintre ei aveau să suporte (iar alții să sucombe) șocurile actelor de la 6 martie 1945 sau

---

<sup>84</sup> Cf. Curzio Malaparte, *Tehnica loviturii de stat*, București, Editura Nemira, 1996, p. 99.

<sup>85</sup> Cf. Ignazio Silone, *Școala dictatorilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992, p. 144.

<sup>86</sup> *Ibidem*, p. 148.

<sup>87</sup> Deși, în ședința cabinetului din 18.IX.1940, Antonescu a pretins că regimul său fusese „*instalat printr-o revoluție a unui singur om*” (cf. *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, I, București, 1997, p. 78).

<sup>88</sup> Cf. Gh. Buzatu, în vol. *23 august 1944. Evaluări și controverse*, ed. de Gavriil Preda, Ploiești, Mileniul III, 2006, p. 26-74; Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 335 și urm.

de la 30 decembrie 1947 date de comuniști, pentru ca aceștia, la rândul lor, să-și vadă începutul sfârșitului tot printr-o lovitură de stat, la 22 decembrie 1989! În bună măsură, pregătită și dată *în familie*, dar ce contează de vreme ce evenimentul – proclamat inițial „revoluție”, ca și la 23 august 1944 – a inaugurat perioada cea mai „convenabilă” de pe lume – *aceea a tranziției fără de sfârșit*, care conduce univoc spre *nicăieri*, asigurând integrarea României *în era haosului planetar actual*<sup>89</sup>.

În privința mai multor elemente, autorii loviturilor de stat se prezintă – ca un făcut – cu ... *lecțiile nepregătite*, nefiind în măsură să probeze: *Când și cum se dă o lovitură de stat? Există lovituri de stat patriotice, sau antinaționale; progresiste, sau retrograde? Cât de mult se prelungesc consecințele în timp ale puciurilor și, în egală măsură, cât costă ele, în bani și vieți omenești? Întâlnim iarăși aceleași situații: uzurpatorii oferă exclusiv răspunsuri optimiste, pentru a se constata apoi că nimic nu-i sigur sub soare...* Excludem situațiile în care, asemenea unor reacții în lanț, un puci antrenează pe un altul, iar dictatorii, prinși în sarabandă, oferă întocmai spectacole binecunoscute în istorie în care tronurile cădeau unul după altul!...

Într-o asemenea serie ar fi fost culmea ca puciul de la 23 august 1944 să se fi dovedit unul sută la sută „curat”, așa cum au intenționat și apoi au clamat demolatorii lui Antonescu ... Care s-au străduit să dovedească că a fost o lovitură de stat „fără probleme”, chiar patriotică și progresistă, populată, din partea lor, exclusiv cu eroi „pozitivi”. În privința urmărilor, ele nu putea fi decât ... luminoase. Să recunoaștem că în 1944 zei sau semi-zei de-ar fi acționat, dar tocmai acest lucru nu a fost posibil, cât timp lumea era cuprinsă în flăcări, iar România, țară beligerantă, era disputată de atâția, deopotrivă învingători și învinși. Binevoitori și înțelegători, românii însă au ținut pentru multe decenii data de 23 august 1944, când s-a proclamat capitularea în față Armistițiului oferit de Stalin, drept ... zi națională. Pe când alții, mai puțin numeroși ca noi și mai puțin dispuși le temenele, ne referim la finlandezi, profund realiști, au rânduit momentul armistițiului lor din septembrie 1944 cu U.R.S.S. ca zi de doliu național; cum a fost și rămâne în fond până astăzi<sup>90</sup>.

În ceea ce-l privește, Hitler n-a fost la curent, spre deosebire de Antonescu, cu pregătirile complotiștilor de la 23 august 1944. Deși unele informații i-au parvenit Führerului și, mai cu seamă, împluterniciților săi de tot felul (militari, diplomați, consilieri economici, spioni) din zonă. Multe din știrile lor se contraziceau însă, iar, la Cartierul General al Führerului, nimeni n-a aflat timpul și dispoziția necesară, în vâltoarea eșecurilor militare în serie ale celui de-al III-lea Reich, să realizeze un *puzzle* absolut obligatoriu, cel puțin pentru a obține o *image exactă*. Relativ la soarta lui Antonescu, Hitler era mai demult

---

<sup>89</sup> Alain Joxe, *Imperiul haosului*, București, Editura Corint, 2003.

<sup>90</sup> Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 5, București, Editura Vremea, 2005, p. 15.

îngrijorat, după cum vom constata. A fost și motivul pentru care, în ianuarie-februarie 1944, mizând tocmai pe cartea ca Reichul să piardă Bucureștii din constelația *Axei*, Führerul a ordonat declanșarea preparativelor tehnice pentru elaborarea planului de ocupare a României: Operațiunea „Margaretha II”<sup>91</sup>. Abia în urma vizitei lui Antonescu la Klessheim, în 26-27 februarie 1944, Hitler a abandonat, după 24 de ore, toate pregătirile<sup>92</sup>. Rezultatul: România, spre deosebire de Ungaria (19 martie 1944), n-a mai fost ocupată de forțele *Wehrmachtului*, puciștii de la București și-au văzut de treabă în condiții absolut firești, căci ei n-au avut altceva de făcut decât să dărâme „Vechiul regim”, acela al lui Antonescu. În anume momente, de fapt, până în ultima clipă, s-a pus problema dacă nu cumva vor acționa ... împotriva Mareșalului dar *cu Antonescu*?! Oricum, lovitura a survenit în condițiile în care, mulțumită acordului Hitler-Antonescu din februarie 1944, trupele germane erau prezente în România, dar nu constituiau forțe ocupante. Nu se poate tăgădui că o atare situație a înlesnit considerabil, dacă nu cumva decisiv, preparativele și asaltul puciștilor, asigurându-le mari șanse de reușită.

În cadrul ultimei întâlniri Hitler-Antonescu de la Cartierul General al OKW de la Rastenburg (*Wolfschanze*), din 5 august 1944, problema continuării războiului României în tabăra Reichului i-a preocupat obsesiv pe cei doi interlocutori. Care au abordat-o frontal, fără să fi ajuns însă și la o soluție pe măsură. Hitler, mai precis, după stenograma germană, ar fi lămurit lucrurile<sup>93</sup>, pe când Antonescu, după propriile-i note dictate la revenirea lui în București<sup>94</sup>, ar fi exersat durități în prezența Führerului. Greu de imaginat, dat fiind că, la sfârșitul notei, Antonescu însuși a menționat că, după peste cinci ore de discuții, el nu dăduse un răspuns „nici negativ, nici pozitiv” la întrebarea „intempestivă” a lui Hitler dacă mai considera războiul comun ori nu<sup>95</sup>. Pentru înțelegerea deplină a cazului, decisiv este următorul text<sup>96</sup>, inserat la dispoziția Mareșalului în PS-ul stenogramei: „*Era să adaug, dar m-am reținut, privitor la ruptura dintre România și Germania. Niciodată un popor nu poate să ia un angajament orbește alături de alt popor, când acesta face o acțiune și politică și militară*

---

<sup>91</sup> Cf. Percy Ernst Schramm, Hrsg., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Band IV/7, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982, p. 247-249. Planul „Margaretha I” privea Ungaria, fiind pus în aplicare la 19 martie 1944, o dată cu invazia *Wehrmachtului* (*ibidem*, p. 189-246).

<sup>92</sup> *Ibidem*, p. 247-249

<sup>93</sup> Vezi Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 254-272. La întrebarea de după micul dejun, Hitler s-a declarat convins „că soarta Germaniei este legată în mod indisolubil de soarta statelor mijlocii și mici din Europa. Nici o protecție engleză nu poate salva Finlanda, România, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia sau Turcia de bolșevism” (*ibidem*, p. 266).

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 245-254.

<sup>95</sup> *Ibidem*, p. 254.

<sup>96</sup> Care nu apare în toate edițiile documentului în discuție.

greșită și cine spune că Germania nu va mai face de acum înainte aceleași greșeli... Nu pot sacrifica poporul meu dacă se produc astfel de greșeli”<sup>97</sup>. Această notă, cu caracter netăgăduit personal, apropie textul lui Antonescu de stenograma germană<sup>98</sup>, în sensul că acordul Mareșalului pentru a rămâne alături de Führer fusese – pentru ultima oară – dat. „Antonescu – descoperim în stenograma germană – a răspuns că arătase deja că nu pusesse deloc la îndoială intențiile [lui Hitler]. De altfel, nici un aliat al Germaniei nu este atât de loial ca România. Ea va rămâne de partea Germaniei și va fi ultima țară care va părăsi Reichul, pentru că știe că sfârșitul Germaniei înseamnă sfârșitul României”<sup>99</sup>. Examinând acest paragraf, profesorul Florin Constantinescu stabilește legătura și cu declarația făcută în acele zile de Mareșal însărcinatului cu afaceri al Turciei la București, și anume că „nu era posibil, nici în interesul României să întreprindă acțiuni militare împotriva Germaniei”<sup>100</sup>.

Printre cei prezenți la Rastenburg la ultima întrevvedere Hitler-Antonescu s-a aflat și generalul Titus Gârbea, șeful în exercițiu al Misiunii Militare Române pe lângă OKW, și care, de asemenea, a rezumat convorbirile ori și-a consemnat impresiile<sup>101</sup>. Generalul a reținut că, în finalul dialogului, Antonescu a creat un moment tensionat, la care „Hitler, încruntat și nervos, sare din domeniul militar al discuției în domeniul politic, fără legătură. El îi cere lui Antonescu să răspundă dacă va lupta, ca aliat al Reichului, în fruntea armatei române până la limita extremă. Mareșalul a fost surprins și indignat de această întrebare fără ocol, care îndepărta perspectiva încheierii războiului. Foarte dezamăgit, Antonescu a răspuns prin niște întrebări. Iată-le: <<Îmi cereți să mă sinucid împreună cu poporul și armata mea? Cum este cu putință? Cum puteți crede că aș putea lupta alături de diviziile germane, înarmate așa de bine, când ați refuzat mereu să-mi acordați ajutoarele militare solicitate? Cum credeți că veți menține Frontul de Răsărit o dată cu intrarea Turciei în război [2 august 1944], intrare ce oferă Aliatilor posibilitatea cuceririi Mării Negre și a Bulgariei, chiar lângă noi? Cum credeți că, lipsiți de apărarea antiaeriană, putem rezista raidurilor aliate?>>. Reacția neașteptată a lui Antonescu l-a descumpănit pe Hitler; acesta nu se aștepta la atâta vehemență și din această

---

<sup>97</sup> Apud Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 254.

<sup>98</sup> Întocmită, precum toate celelalte de același personaj din anturajul Führerului și delegat al MAE din Berlin, ministrul Paul Schmidt, cunoscut după război și ca un eminent memorialist (cf. *Hitler's Interpreter*, Melbourne-London-Toronto, Heinemann, 1951).

<sup>99</sup> Apud Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 272. Vezi considerații asupra acestui episod, în Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 400.

<sup>100</sup> *Ibidem*.

<sup>101</sup> Vezi Gh. F. Angheliescu, Gh. Buzatu, *Generalul Titus Gârbea despre ultima întrevvedere Hitler-Antonescu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A. D. Xenopol>>”, Iași, t. XXIII/2, 1986, p. 815-820.

cauză răspunde cu lucruri care nu pot să stea în picioare... ”<sup>102</sup> Potrivit lui Titus Gârbea, rezultatul discuțiilor din 5 august 1944 din „Bârlogul lupilor” a fost nul, dezbaterile având un caracter conflictual<sup>103</sup>. Toți cei prezenți erau extenuați, astfel că Hitler a suspendat dezbaterile. La ieșire din sala de conferințe, Antonescu s-a apropiat de generalii Titus Gârbea și Ion Gheorghe, ministrul nostru în funcție la Berlin, cărora le-a declarat revoltat: „<<Auzi, domnule, domnule, domnule... Aștia sunt gangsteri! Ai văzut, domnule, mi-a pus mâna în gât și m-a întrebat dacă sunt de acord să mă sinucid cu el, împreună cu armata și poporul român?!>> ”<sup>104</sup>. Drept urmare, au sporit admirația și încrederea generalului Titus Gârbea în Mareșal: „Ion Antonescu nu avea ideea fermă de-a rămâne până la sfârșit alături de Hitler și nici gândul să rămână împreună cu România, cu armata ei și cu tot neamul nostru alături de Germania ”<sup>105</sup>. La câteva săptămâni după 23 august 1944, liderul țărănist Ion Mihalache avea să-i declare lui Eugen Cristescu că, în seara de 22-23 august 1944, la Președinție, Mareșalul i-a relatat despre vizita la Rastenburg în 5 august 1944, menționând anume că rămăsese „foarte indispus de maniera cu care l-a tratat Hitler ”<sup>106</sup>.

Hitler, așadar, avea motive să fie neliniștit, fiind convins că, Antonescu dispărând de pe scena politică, România s-ar fi desprins de *Axă*. Nu s-a insistat, până acum, asupra constatărilor Führerului, în cercul restrâns al colaboratorilor de la *Wolfschanze*, din seara de 26 februarie 1942, în sensul că: „România! Dacă acum se întâmplă ceva cu Antonescu, cine-i va lua locul? Mă gândesc cu teamă la aceasta... (subl. ns.) ”<sup>107</sup>. De data aceasta, în seara de 23 august 1944, teamă – după cum vom vedea – era de domeniul strict al realității... Reîntorcându-ne la mărturisirile lui Hitler din 26 februarie 1942, evenimentele au dovedit că el nu s-a înșelat. Astfel, el a precizat atunci că, în locul lui Antonescu, Regele Mihai nu-i apărea în vreun fel demn de încredere ca lider. Impresia ce-i lăsase suveranul, în urma întrevederii din 28 noiembrie 1941 de la Berlin, era total negativă<sup>108</sup>.

Potrivit documentelor de care dispunem, în 1943-1944 Mareșalul Antonescu a cunoscut în profunzime toate pregătirile opoziției și ale Casei Regale vizând retragerea României din *Axă* și instaurarea, în condiții interne și internaționale propice, a unui cabinet Constantin Sănătescu. Deși, cum s-a

---

<sup>102</sup> *Ibidem*, p. 817-818.

<sup>103</sup> *Ibidem*, p. 818.

<sup>104</sup> *Ibidem*.

<sup>105</sup> *Ibidem*, p. 820.

<sup>106</sup> Apud *Cartea Albă a Securității*, I, 23 august 1944 – 30 august 1948, editor Mihai Pelin, București, 1997, p. 259.

<sup>107</sup> Apud Dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, 1941-41*, Bonn, Athenäum-Verlag, 1951 (însemnare din 26 februarie 1942); idem, *Zastolnye razgovori Ghitlera*, Smolensk, Rusici, 1998, p. 86.

<sup>108</sup> *Ibidem*.

menționat, până în ultimul moment, s-a păstrat ca alternativă, la insistențele liderilor „istorici” Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, și varianta unui cabinet Antonescu. Mareșalul, grație îndeosebi notelor și „surselor” SSI-ului, în baza rapoartelor Direcției Generale a Poliției și ale Inspectoratului General al Jandarmeriei<sup>109</sup>, a avut cunoștință de toate acțiunile, „la zi”, ale adversarilor politici, inclusiv comuniștii. Motivele pentru care n-a reacționat pot fi numeroase, dar, în prima ordine, a fost convingerea intimă (nefondată) cum că problemele aflate pe agenda zilei se puteau rezolva numai cu el și prin el! Ceea ce a constituit, după cum au dovedit-o derulările ulterioare, *o eroare de proporții* pentru un șef de guvern și de stat... Nu a funcționat, apoi, nici principiul că adversarul politic intern va fi reticent în a acționa, dată fiind gravitatea situației generale a țării și necunoașterea problemelor. De acest lucru și-a dat seama mai degrabă inamicul, precum, în septembrie 1944, când delegația română fusese convocată la Moscova pentru semnarea Armistițiului cu Națiunile Unite, iar Lucrețiu Pătrășcanu, intrigat, interesându-se la V. M. Molotov de ce U.R.S.S. nu se arăta la fel de „receptivă” cu trimișii noii puteri de la București în raport cu concesiile promise delegaților lui Antonescu anterior lui 23 august 1944, a primit din partea demnitarului sovietic acest răspuns, pe cât de sec, pe atât șocant și de real: „*Pentru că Antonescu reprezenta poporul român, iar dv.[reprezențați] o aventură!*”<sup>110</sup>.

Pe de altă parte, Mareșalul – defecțiune de viziune ori de creștere în mediul balcanic al Bucureștilor? – nu a pus mare preț pe valoarea membrilor „Opoziției” și nici pe șansa lor de reușită. Din multitudinea de documente, ne oprim asupra rezoluției lui Antonescu pe un raport al SSI din 23 iunie 1944, intitulat *Notă cu privire la chipul în care apreciază Maniu posibilitățile de armistițiu ale României*. Era exact cu două luni înaintea puciului, iar Mareșalul, luând act de manevrele persoanelor implicate, le rezerva, fără nici o rețineră, un „rol de ciocli care se pregătesc să moară omul și să-i ia în primire cadavrul! Frumos, foarte frumos și mai ales patriotic rol și-au asigurat”. Cât privește moralitatea complotiștilor, niște „păioase”, ei reprezentau „toate zdrențele [care] s-au adunat de vânt la colțuri de stradă și gunoaie”<sup>111</sup>.

\*\*\*

---

<sup>109</sup> Vezi ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 6/1940; idem, dosar 10/1943; idem, dosar 25/1943; idem, dosar 64/1943, vol. I-II; idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 244/1944.

<sup>110</sup> Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 5, p. 18-19.

<sup>111</sup> ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 30/1941, f. 73. Vezi, de asemenea, Mircea Bălan, *Istoria trădării la români*, II, ediția a II-a, Timișoara, Editura Eurostampa, 2002, p. 402 și urm.



În rândul forțelor opoziționiste regimului Antonescu și prelungirii războiului alături de Hitler, anul 1944 a adus nu numai importante clarificări, ci și reorganizări<sup>112</sup>. Astfel, diversele grupuri politice (Gh. Tătărescu, fost N. Iorga etc.) au intrat în alertă, iar principalele partide și lideri (P.N.Ț. – Iuliu Maniu, P.N.L. – Constantin I. C. Brătianu, P.S.D. – C. Titel Petrescu, P.C.R. – Lucrețiu Pătrășcanu) au întemeiat Blocul Național Democrat, consolidat de manifestul lansat în iunie 1944. În rândurile intelectualității și ale corpului de ofițeri superiori (în special în cazul celor disponibilizați de Mareșal pe parcurs) s-a accentuat curentul anti-antonescian. Un loc aparte l-a câștigat corpul diplomaților de carieră, care, acționând în cadrul Ministerului Regal al Afacerilor Străine, sub conducerea lui Grigore Niculescu-Buzești, s-a aflat la curent cu negocierile purtate de Ion și Mihai Antonescu pentru încheierea armistițiului cu Marii Aliați și, totodată, avea legături strânse cu Casa Regală, cu Regele în persoană. Pentru toate forțele, prezența lui Mihai I și a Casei Regale în tabăra ostilă Mareșalului devenise nu numai un simbol, ci în perspectivă se dovedea de mare însemnătate, mai ales că, potrivit planurilor complotiștilor, se căzuse de acord ca, în debutul loviturii de stat, suveranul să-l convoace pe Antonescu la Palatul din București și să dispună arestarea lui dacă se mai opunea armistițiului, iar, în continuare, în lipsa Conducătorului Statului și a Comandantului de Căpetenie al Armatei, singur Regele, în calitatea-i de Cap al Oștirii<sup>113</sup>, fiind în măsură să se adreseze Țării și Armatei pentru a le comunica schimbarea și a le chema la luptă, alături de Națiunile Unite (în speță, U.R.S.S.) și împotriva Germaniei și a ultimilor ei aliați! În etapa preliminară actului de la 23 august 1944 s-a dovedit inspirată constituirea și acțiunea unei formațiuni militare (C. Sănătescu, D. Dămăceanu, Emil Bodnăraș ș.a.), care, sub raportul tehnic, a definitivat preparativele concrete ale arestării Mareșalului și echipei sale. Astfel, la 24 iulie 1944, echipa militară a complotiștilor, lipsită de „contribuția” politicianilor, a pus la punct planul de acțiune cuprinzând problemele generale – politice și speciale – și cele tehnico-militare, iar *momentul acțiunii* a fost stabilit vag pentru ultima decadă a lunii august 1944. La 15-16 august, s-a stabilit lovitura *pentru 26 august 1944*, când, fiind într-o sâmbătă, se presupunea că Mareșalul Antonescu era mai lesne de atras în cursă, adică „convocat” la Palatul Regal din București și, potrivit soluției „optime”, arestat, dacă s-ar fi împotrivit semnării armistițiului cu Națiunile Unite și încetării imediate a războiului alături de Germania. Așa după cum se știe, în funcție de desfășurarea evenimentelor interne și internaționale, cu prioritate a celor pe plan militar, ulterior, în prima parte a zilei de *23 august 1944*, a survenit

---

<sup>112</sup> *Ibidem, passim.*

<sup>113</sup> Fundamentată prin Decretul-Regal nr. 3 027 din 7 septembrie 1940 (apud Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. I, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Moldova, 1992, p. 78, doc. nr. 32).

devansarea loviturii de stat, de la 26 august 1944, cum se stabilise inițial, chiar pentru după-amiaza zilei de 23 august 1944!<sup>114</sup>

Pentru evoluția faptelor spre acest deznodământ, un aport important a revenit nu numai bulversărilor de pe teatrele de război europene (de pe frontul din Moldova îndeosebi), dar și desfășurărilor de pe tărâmul diplomatic, care, în esență, fac subiectul dezvoltărilor unor documente recent apărute<sup>115</sup>. Pentru moment, ne referim, în mod special, la contactele secrete vizând semnarea armistițiului României antonesciene cu reprezentanții Națiunilor Unite, angajate progresiv în 1943-1944 de trimișii Mareșalului, cu delegații S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S., la Cairo, Lisabona, Berna, Madrid, Ankara și Stockholm<sup>116</sup>. La aceste negocieri au participat, cu acceptul Mareșalului, și reprezentanții declarați ori bănuți ai grupărilor politice opoziționiste (în speță, P.N.Ț. și P.N.L.) prezente în complot. Prezența lor a avut o dublă semnificație. În primul rând, aceștia, depășindu-și limitele mandatelor încredințate de Antonești, au negociat cu prioritate *în numele opoziției* ori, dacă n-au reușit să blocheze, pentru motive lesne de bănuț, succesul eforturilor oficiale, cel puțin au realizat, în al doilea rând, să-i țină la curent pe cei interesați în privința soartei tratatelor. Ceea ce, în condițiile date, ale izolării diplomatice internaționale a României aflată în război, n-a fost puțin lucru. Dimpotrivă. Nu mai insistăm să subliniem, dintr-un alt punct de vedere, că, tot prin canalele Ministerului Afacerilor Străine, aceleași persoane (Grigore Niculescu-Buzești, Alexandru Cretzianu, George I. Duca ș.a.) au stabilit și întreținut contacte cu reprezentanții Națiunilor Unite și, mai mult decât atât, în perioada 20-23 august 1944, i-au avertizat asupra evenimentului în perspectivă de la București: demiterea lui Antonescu și retragerea României din *Axă*<sup>117</sup>. Respectivele demersuri, netăgăduit, și-au avut rostul și locul lor pe lângă cancelariile diplomatice de la Londra și Washington, dacă n-ar fi fost, în parte cel puțin, anihilate de contraofensiva ori de indiferența, frizând ostilitatea, a Kremlinului, convins că „opoziția burgheză” din România, în preajma desprinderii Bucureștilor de *Axă*, miza excesiv pe Marea Britanie și S.U.A., ceea ce, cu adevărat, era în contradicție cu acordurile interaliate care prevedeau o „participare egală” la

---

<sup>114</sup> Detalii la Gh. Buzatu, Stela Cheptea, ... *Și a fost 23 august* și Robert Zidaru, *23 august 1944: Preliminarii și desfășurare*, în Gh. Buzatu, coord., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 248-288.

<sup>115</sup> Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939 – 23 august 1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003.

<sup>116</sup> Vezi cele mai concludente informații referitoare la această problemă Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internațional*, p. 210-285; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Enciclopedică, 1988, p. 229-304.

<sup>117</sup> Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-II, Iași, Editura B. A. I., 1990, *passim*; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1944*, p. 217 și urm.

toate negocierile secrete cu sateliții Germaniei. Nemulțumirea a devenit cu atât mai fățișă cu cât, după înțelegerea anglo-sovietică din iunie 1944, U.R.S.S.-ului i-a revenit „partea leului” în abordarea și soluționarea problemelor Europei Est-Centrale. Este bine stabilit că, în octombrie 1944, la Moscova, în urma negocierilor Churchill-Stalin, acordul amintit avea să fie desăvârșit, ceea ce pentru România și vecinii săi a sporit riscul de-a trece de sub tutela celui de-al III-lea, prin acordul sau din indiferența Occidentului, în zona de dominație sovietică, altfel spus – în robia Kremlinului. Se profila un orizont sumbru, pentru „actorii” de la 23 august 1944 care *proiectaseră una și câștigau cu totul altceva*. Grigore Niculescu-Buzești, cel care fusese în fond liderul echipei de diplomați implicată în prepararea și declanșarea actului de la 23 august 1944, va mărturisi, cu deplină sinceritate, într-o epistolă adresată la 7 martie 1949 colegului său Gheorghe Barbul, cunoscutul colaborator și biograf al fostului Mareșal: *„În răsturnarea politicii noastre din august 1944 s-au reflectat un element de alegere și unul de fatalitate. Alegerea nu a fost între regimul nazist și cel comunist. Dacă chestiunea s-ar fi prezentat în acest mod, cred că toată lumea ar fi ales regimul nazist, căci nu poate fi nici o îndoială – nu exista o asemenea îndoială nici chiar în august 1944 – că regimul nazist ar fi fost cu mult mai suportabil decât cel comunist. În spiritul acelor care au contribuit la schimbarea politică, alegerea era între regimul nazist și o șansă rezonabilă de libertate (subl. ns.)”*<sup>118</sup>. Recunoașterea lui Grigore Niculescu-Buzești, coroborată cu declarațiile cunoscute ale lui Iuliu Maniu din septembrie-decembrie 1944 și nenumărate alte documente, denotă în ce grad sau amploare complotiștii de la 23 august 1944 au ratat obiectivul vizat prin destituirea lui Antonescu, care a constituit *însăși rațiunea* acțiunii lor, și anume – în termenii dulci ai epistolarului – „șansa rezonabilă de libertate”. Este categoric că, mizând pe... șansă, complotiștii au acționat într-un fel în postura de sinucigași, de vreme ce, se cunoaște mult prea bine, în locul unui regim de libertate așteptat și râvnit la București s-a instalat regimul comunist, fabricat, exportat și patronat de Moscova! Se adevereau, în acest fel, cuvintele lui I. V. Stalin expuse lui I. B. Tito, la Moscova, în aprilie 1945<sup>119</sup>. De altfel, în condițiile concrete create, n-a fost de mirare că majoritatea complotiștilor de la 23 august 1944 aveau să-și găsească sfârșitul în cele mai cumplite condiții (unii asasinați, în închisorile și lagărele comuniste), alții fiind nevoiți să se expatrieze și numai foarte puțini (Ioan de Mocsonyi-Styrcea, de exemplu) reușind, după ani grei de detenție, să ajungă în Vest. Sub acest aspect trebuie înțeleasă mărturisirea de o debordantă sinceritate a lui Grigore Niculescu-Buzești, unul dintre principalii „actori” ai loviturii de la 23 august 1944, că, dacă s-ar fi pus în discuție o opțiune între regimul comunist și cel nazist pentru etapa post-Antonescu, complotiștii nu ar fi acționat!

---

<sup>118</sup> Liviu Vălenaș, *Mareșalul Ion Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, București, Editura Vremea, 2001, p. 151.

<sup>119</sup> Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Editura Europa, 1990, p. 74-75.

Preferăm să nu insistăm, întrucât poveștile cu *dacă* nu-și au rostul în reconstituirea faptelor istorice. În ceea ce-l privește însă pe Grigore Niculescu-Buzești este recomandabil să reținem și alte mărturii, de fel favorabile, asupra acțiunilor sale și ale grupului ce-l reprezenta. Marele ziarist și istoric care a fost Pamfil Șecaru îi transmitea generalului N. Rădescu, la 14 octombrie 1948, din Palma de Malorca, unde emigrase, informații concrete despre complotul organizat la nivelul Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București în 1943-1944, din care a reieșit „o scelerată conspirație de ambiții disparate”<sup>120</sup>.

\*\*\*

În răstimp, în nord-estul României, acolo unde în perioada aprilie-august 1944 cele două grupuri de armate care se înfruntau – Fronturile 2 și 3 Ucrainene și Grupul de Armate „Ucraina de Sud” (în total, aproximativ 2 000 000 de oameni) – și-au consolidat neconținut pozițiile, apropierea uraganului devenind iminentă. La 23 mai 1944, în ședința guvernului, Mareșalul Antonescu a subliniat cum că „pe front se prevede în curând dezlănțuirea furtunii”. General-colonel Hans Friessner, la puțin timp după ce preluase comanda Grupului de Armate „Ucraina de Sud” și numai cu patru zile înaintea ofensivei sovietice în zonă, s-a declarat convins că sovieticii urmau să lovească între Prut și Siret. Și, în adevăr, în zorii zilei de 20 august 1944, după succesele în serie repurtate de Armata Roșie în toate sectoarele Frontului de Est, pe „verigile” care legau ținuturile Caraliei de acelea ale Ucrainei apusene, Fronturile 2 și 3 Ucrainene s-au pus în mișcare în cadrul operațiunii Iași-Chișinău. A fost una dintre cele mai mari ofensive declanșate în cursul celui de-al doilea război mondial și, în funcție de rezultat, una „dintre cele mai reușite”<sup>121</sup>. Întrucât, avându-se în vedere că după numai trei zile s-a produs cotitura României în război, iar în zona Chișinăului Hitler a pierdut pentru a doua oară, și atunci definitiv, Armata a 6-a germană, desfășurările militare din zonă au deschis U.R.S.S.-ului „poarta Balcanilor” și, nu mai puțin, a Europei Centrale. Totul a căpătat, în viziunea unuia dintre cei mai de seamă istorici militari ai veacului XX, l-am numit pe Basil Liddel Hart, proporțiile unui nou Stalingrad<sup>122</sup>.

Insuccesele trupelor germane și române au fost rapide și tulburătoare<sup>123</sup>. Între 20 și 22 august 1944, Mareșalul însuși s-a deplasat în zona frontului, la Bacău, la Comandamentul Armatei 4 române, ori la Tg. Ocna, la Statul Major al

---

<sup>120</sup> Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Hoover Archives, Palo Alto, California, USA, fond G. Caranfil, box no. 1.

<sup>121</sup> Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, II, Paris, PUF, 1969, p. 209.

<sup>122</sup> B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971, p. 585.

<sup>123</sup> Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ediția a IV-a, Iași, Editura Fides, 1998, p. 328-329.

lui Friessner. Pericolul ce se profila asupra României era imens – tăvălugul sovietic amenința însăși inima României, Capitala și zona petroliferă, ambele de însemnătate vitală pentru continuarea războiului. Este adevărat că Mareșalul Antonescu mai dispunea de câțiva „ași în manșetă” pentru a mai spera să răstoarne cumva cursul operațiunilor militare, dar, în primul rând, nădăjduia să stăvilească ofensiva inamicului pe aliniamentul Focșani – Nămolosa – Brăila. Dar, pentru aceasta, l-a avertizat Mareșalul pe Friessner, la 22 august 1944, se impunea ca, prin eforturi conjugate, trupele germane și române să bareze înaintarea Fronturilor 2 și 3 Ucrainene *înainte* ca ele să atingă faimoasa linie de apărare, pentru că, în caz contrar, România avea să fie „pierdută”. Conducătorul statului român a dezvoltat un atac fulminant la adresa Înalțului Comandament german în privința modului în care nu reușise să organizeze apărarea României<sup>124</sup>, pentru ca, finalmente, să cuteze a prevedea cu deplină luciditate: „... *Fără Mareșalul Antonescu, România ar fi poate astăzi o jertfă a anarhiei și a puterilor dușmane Germaniei*”<sup>125</sup>. Era însă, deja, prea târziu! Pe front, în zona Iașilor sau în Basarabia, eșecurile se țineau lanț, iar la București mecanismul loviturii de stat, stabilită – cum s-a menționat – pentru data de 26 august 1944, stătea să fie declanșat. Au intervenit, în acele condiții, o sumă de elemente, care, toate, au contribuit la dezamorsarea mecanismului, totul devenind *posibil*: situația și apelurile disperate de pe front; decizia Mareșalului de a informa Berlinul, prin Clodius, în privința deciziei sale de-a se retrage din tabăra germană<sup>126</sup> și intenția de-a se deplasa iarăși pe front, începând cu după-amiaza zilei de 23 august, pentru a conduce personal *bătălia Moldovei*, în speranța de a opri la „porțile Focșanilor” trupele invadatoare sovietice, cu scopul de-a obține condiții mai bune de armistițiu. Or, tocmai acest fapt, plecarea lui Antonescu din București, a alertat pe complotiști, care și așa, după 20 august 1944, deveniseră extrem de întreprinzători – conciliabile zilnice și nocturne, multe cu participarea Regelui Mihai I, alertarea Marilor Aliați, mobilizarea echipelor pregătite pentru cazurile de „maximă urgență” etc. Confruntarea care se anunța a antrenat forțele cele mai diverse: trupele străine de pe teritoriul național, germane sau sovietice, care, fiecare, din puncte de vedere total opuse, erau interesate în deznodământul dramei, străduindu-se, unii, s-o provoace ori, alții, s-o... prevină. Mareșalul Antonescu și oamenii săi, care, deja se pregăteau să iasă de pe scena istorică, nu-și imaginau *cum*; complotiștii, precipitați să ocupe locurile rămase libere, deși nu-și dădeau prea bine seama *când* și *în cel fel* se va produce revirimentul? Optimismul lor era molipsitor, cu toate că, la urma urmelor, acțiunea lor nu se baza pe forțele proprii, ci, cu precădere, pe factorul surpriză sau pe bunăvoința

---

<sup>124</sup> *Ibidem*, p. 338-342.

<sup>125</sup> *Ibidem*, p. 342.

<sup>126</sup> Un element-cheie în viziunea lui V. Rădulescu-Pogoneanu pentru a-i impulsiona pe complotiști să acționeze la 23 august 1944 (cf. Eugen Stănescu și colab., *Alexandru Cretzianu*, p. 96).

Marilor Aliiați... Oricare dintre complotiști era speriat să afle ce se întâmpla dacă factorii presupuși nu ar fi jucat ori, mai cu seamă, dacă ar fi fost descoperiți? Și nu a lipsit mult să se întâmple chiar așa ceva! Iată motivul pentru care actul de la 23 august 1944, de însemnătate substanțială pentru cauza Națiunilor Unite în războiul contra Germaniei și a ultimilor ei aliați, avea să devină, o dată cu trecerea anilor, un serios motiv de remușcări și reproș, complotiștii trebuind, ei înșiși, să se explice dacă nu cumva ei planificaseră trădarea țării sau n-au înlesnit instaurarea regimului comunist la București?!

Cât îl privește pe Mareșalul Ion Antonescu, acesta, la „procesul” din mai 1946, a avut tăria să declare fără reticență și fără regret:

*„Se va ști odată precum că ziua de 23 august EU (subl. ns.) am fixat-o în Istorie!”*

\*\*\*

De mai multe decenii, în mod concret de la terminarea celui de-al doilea război mondial încoace, dacă nu cumva din anul imediat precedent, deci de îndată după lovitura de stat de la 23 august 1944, istorici și publiciști, comentatori militari și politici, cunoscuți politicieni și diplomați, martori și acuzatori la „procesul” din mai 1946 al echipei guvernamentale care a condus România între 1940 și 1944 au susținut, cu orice prilej și pe un ton hotărât, în temeiul unor argumente și documente, multe considerate ... irefutabile, cum că Mareșalul Ion Antonescu și colaboratorul său principal, Mihai Antonescu, vicepreședintele cabinetului și ministrul Afacerilor Străine, ar fi respins – categoric și sistematic – orice dialog serios, constructiv cu delegații Marilor Puteri ale Națiunilor Unite, în frunte cu S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie. Angajate cu scopul de-a obține ieșirea țării din tabăra *Axei*, patronată de Germania, pe calea armistițiului. Nu au fost luate în considerație nici intensele negocieri de pace separată din 1942-1944, nici misiunile speciale încredințate unor soli tainici (Barbu Știrbey ș.a.), nici rosturile unor diplomați (Al. Cretzianu, George I. Duca ș.a.), nici demersurile de la București din ultimele zile și ore de „dinaintea furtunii”, adică de la 20-23 august 1944, totul, dar absolut totul, a fost astfel construit ca echipa Mareșalului să fie acuzată, o dată în plus, pentru ignorarea realităților îngrozitoare ale țării, din dorința de a ... sluji Germania și pe Adolf Hitler „până la capăt”, chiar cu prețul catastrofei României. Semnale de pace specifice, între care un document și un episod inventate (telegrama „personală” adresată Mareșalului personal de către Stalin!), au fost folosite tot împotriva.

Documentele<sup>127</sup> ne îngăduie însă abordarea istoriei diplomatice sub noi unghiuri, permițând interpretări și concluzii complet diferite de acelea la modă. Cele mai multe dintre aceste documentele provin fie din inepuizabilele fondurile

---

<sup>127</sup> Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *op. cit., passim.*

diplomatice britanice<sup>128</sup>, fie din fondul constituit după război de un fost colaborator al Ministerului Afacerilor Străine din București, D. G. Popescu, care, după Conferința Păcii de la Paris din 1946, s-a decis să rămână în Occident. El a încredințat ulterior spre păstrare copiile după originalele unor documente diplomatice esențiale din arhiva MAS celebrei Fundații internaționale *Hoover Institution on War, Revolution, and Peace. Hoover Institution Archives* de pe lângă (nu mai puțin celebra) Stanford University din Palo Alto, California, Statele Unite ale Americii. În cursul cercetărilor noastre din 1980, 1986 și 1987, le-am descoperit și cercetat în fondul respectiv. Documentele din acest fond, coroborate cu informațiile desprinse din arhivele diplomatice britanice și române, întregesc în chip fericit datele deja cunoscute din colecțiile oficiale editate în S.U.A. referitoare la un episod marcant, care a provocat și se menține în atenția istoricilor. Facem referire la acțiunile României antonesciene în perspectiva loviturii de la 23 august 1944. Astfel, s-a afirmat și se susține cum că guvernul Ion Antonescu nu ar fi admis, nici în fața dezastrului de pe Frontul din Moldova din 20-22 august 1944, să facă vreun pas în direcția Armistițiului cu Aliații. Declarația făcută de Mareșal Regelui Mihai I, în cursul ultimei audiențe din după-amiaza lui 23 august 1944, când a respins îndemnul suveranului de-a se înțelege cu Națiunile Unite, este luată ca atare. N-au contat stăruințele și motivațiile Mareșalului sau ale lui Mihai Antonescu, care, după ce la 22-23 august 1944 avuseseră inițiative serioase în această direcție<sup>129</sup>, au cerut timp pentru a se aștepta rezultatele eforturilor. Dar – persistă cei neîncredzători – *au existat realmente asemenea demersuri?*, iar răspunsurile oferite sunt, cel mai adesea, negative. Iată însă că documente recent editate infirmă asemenea opinii. Așa, de exemplu, telegrama fulger nr. 1 386, expediată de ambasadorul britanic la Ankara, Sir H. Knatchbull-Hugessen, la 23 august 1944, ora 3,26 p.m., deci aproximativ cu o oră înaintea audienței decisive (și ultime) a Antoneștilor la Regele Mihai, subliniază că diplomatul fusese convocat de premierul Turciei pentru a-i fi transmis mesajul recepționat de la reprezentantul turc din București. Este bine să reținem că, deopotrivă cu Knatchbull-Hugessen, premierul turc i-a informat pe ambasadorii S.U.A. și U.R.S.S. la Ankara. Care era însă conținutul

---

<sup>128</sup> Great Britain, Public Record Office, London – Kew Gardens, Foreign Office – 371.

<sup>129</sup> Facem trimitere la ofertele prin intermediul Turciei (vezi în special Arh. M.A.E., fond T.1, Ankara, vol. 3, f. 113-114 – M. Antonescu către Legația din Ankara, 22.8.1944; *ibidem*, f. 115 – telegrama nr. 4 097 din 22.8.1944 a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu; *ibidem*, f. 120 – telegrama „strict secretă” a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu, 23.8.1944) ori la delegarea unor negociatori în capitalele neutre (cf. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Iași, Editura B.A.I., 1990; Gh. Zaharia și colaboratori, eds., *Istoria P.C.R. Sinteză. Documentar*, vol. 5, București, f.a.). Referitor la demersurile lui Mihai Antonescu din 22-23 august 1944 prin Ankara vezi detalii în capitolul precedent, precum și la Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 247.

mesajului din București? Reprezentantul turc în România fusese chemat de Mihai Antonescu, vicepreședintele cabinetului și ministrul de Externe al României, care, ținând seama de situația „foarte gravă” de pe Frontul din Moldova, decisese, „cu asentimentul Mareșalului, al Regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziție”<sup>130</sup>, să propună negocieri de armistițiu Națiunilor Unite. Se aștepta, pentru următoarele 24 de ore, răspunsul guvernelor de la Londra și de la Washington în privința inițiativei Bucureștilor. Dar este preferabil să luăm cunoștință de textul integral al notei ministrului turc la București destinat Ankarei<sup>131</sup>:

„[...] 2. *Am fost la Președintele Consiliului*<sup>132</sup>. *Situația este foarte gravă. În două zile, rușii vor fi ocupat Basarabia. Înaintează și în alte țări. Poate Turcia media între noi și armatele anglo-americe beligerante? Am asentimentul Mareșalului, al Regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziție. Rog un răspuns în 24 de ore din partea Guvernelor britanic și al Statelor Unite la următoarele probleme:*

a. *Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistițiu;*

b. *Vom intra în contact cu rușii și anglo-americanii: în același timp pentru a fixa condițiile armistițiului;*

c. *Vom discuta condițiile la Cairo cu Aliații;*

d. *Președintele Consiliului României dorește să știe care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americiani.*

*(Sfârșește).*

3. *Președintele Consiliului Turciei – încheia ambasadorul britanic în Turcia – m-a informat pe mine, pe ambasadorul sovietic și îl informează pe reprezentantul Statelor Unite[...]*<sup>133</sup>.

Telegrama lui Knatchbull-Hugessen a fost primită la Londra tot în cursul zilei de 23 august, la ora 4,35 p.m., iar *Foreign Office*-ul s-a hotărât, fără întârziere, să dea curs mesajului. Iată cuprinsul memorandumului redactat pentru uzul intern al departamentului:

„*Rog vedeți această copie preliminară a unei telegrame fulger de la Ankara conținând o ofertă de pace din partea Mareșalului Antonescu*<sup>134</sup>. *Formularea din telegramă este foarte obscură și nu-mi pot da seama ce înseamnă sugestia ca Turcia să medieze între români și <<armatele anglo-americe beligerante>>. Antonescu voia un răspuns în 24 de ore de la*

---

<sup>130</sup> Excluzându-l pe Ion Antonescu, toate celelalte referințe erau inexacte.

<sup>131</sup> PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 217.

<sup>132</sup> Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine și vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

<sup>133</sup> PRO, FO – 371/44 005.

<sup>134</sup> Referire la demersurile lui Mihai Antonescu, prin intermediul Turciei, din zilele de 22 și 23 august 1944.



*Guvernele britanic și american, ne-menționând însă Guvernul sovietic, deși este gata în aparență să trimită un delegat român la Moscova pentru încheierea unui Armistițiu. Dacă noi și americanii răspundem în sensul că românii trebuie să trimită un delegat la Moscova pentru încheierea unui Armistițiu, românii ar putea crede că noi și americanii ne dezinteresăm de acea țară și ar putea prefera să continue lupta decât să se predea rușilor.*

*Dar, din cele trei alternative, cel mai bine ar fi, evident, ca românii să trimită un delegat la Moscova, unde ambasadorii britanic și american să poată participa la negocieri. Am putea să-i anunțăm pe români că noi și americanii vom lua parte la negocieri.*

*Proiecte de telegrame către Moscova și Washington.*

*23 august 1944*<sup>135</sup>.

Pe atunci, la Londra încă nu se aflase de evenimentele de la București, respectiv de arestarea Mareșalului și demiterea guvernului său. După cum se vede, consilierii *Foreign Office*-ului care au examinat și comentat telegrama lui Knatchbull-Hugessen<sup>136</sup> au trecut la fapte, astfel că, la începutul zilei de 24 august 1944, între orele 12,30 și 12,40, au pornit spre Washington și Moscova telegramele nr. 7 479<sup>137</sup> și, respectiv, 2 646<sup>138</sup>. Ambasadele Majestății Sale din S.U.A. și U.R.S.S. fură instruite să reacționeze „imediat”, pentru a se afla poziția Administrației Roosevelt<sup>139</sup> și a guvernului sovietic față de demersul lui Mihai Antonescu. Sugerându-se că, în situația în care propunerea Bucureștilor de a trimite un emisar la Moscova ar fi fost agreată, la negocieri trebuiau să se ralieze și ambasadorii S.U.A. și Marii Britanii din U.R.S.S., *Foreign Office*-ul insista să afle imediat poziția Kremlinului la oferta românească, iar, în caz afirmativ, ambasadorul sovietic de la Ankara să fie înștiințat, astfel ca Knatchbull-Hugessen să-l abordeze fără amânare pe premierul Turciei<sup>140</sup>, pentru a se putea răspunde grabnic inițiativei Bucureștilor. Schimbul de telegrame pe traseul Ankara – Londra – Washington – Moscova pe tema demersului lui Mihai Antonescu va continua, până când avea să se constate că, în urma loviturii de stat de la București, problema nu mai era de actualitate.

---

<sup>135</sup> PRO, FO– 371/44 005; Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 219, doc. nr. 3.

<sup>136</sup> *Ibidem*.

<sup>137</sup> *Ibidem*; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 220, document nr. 4.

<sup>138</sup> PRO, FO– 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 220-221, document nr. 5.

<sup>139</sup> În mod practic, Ambasada britanică va înainta Departamentului de Stat al S.U.A. un memorandum la 24 august 1944 (PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 237, doc. nr. 21.) S-a primit replica Departamentului de Stat la 25 august 1944 (PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 237, document nr. 21), care insista că, după răsturnările de la București, „s-ar putea ca guvernul Antonescu să nu mai fie în măsură de a îndeplini termenii propuși”. Ceea ce era cu totul întemeiat.

<sup>140</sup> PRO, FO – 371/44 005.

Demersul diplomatic final al lui Mihai Antonescu a fost însă contrabalansat nu numai de desfășurarea evenimentelor, ci și faptul că, din clipa în care captase atenția capitalelor menționate, el era deja virusat de un alt mesaj sosit tot de la București. Mesajul, neoficial, fusese semnat Iuliu Maniu<sup>141</sup>, fiind emis în premieră la 19 august 1944, apoi reînnoit și receptat de ministrul român la Ankara, Al. Cretzianu<sup>142</sup>, care i-a asigurat cea mai bună difuzare. Se aducea la cunoștință – după cum transmitea însărcinatul cu afaceri american pe lângă guvernul iugoslav de la Cairo, Shantz, la 23 august 1944, la ora 7 p.m. – că opoziția din România se decisese „să treacă la acțiune” pentru data de 26 august 1944<sup>143</sup>. Ziua de 26 august 1944 n-a rămas în atenția marilor capitale decât câteva ceasuri, întrucât, în cursul nopții de 23-24 august 1944, s-a constatat că lovitură de stat reușise... A fost rândul ei să capteze atenția, astfel că demersul lui Mihai Antonescu a trecut rapid la capitolul *file de istorie*<sup>144</sup>. Din moment ce Marile Puteri au acceptat să trateze cu noile autorități de la București, favorabile Armistițiului și dispuse să întoarcă armele împotriva Reichului nazist și a ultimilor lui aliați, intervenea un motiv în plus pentru ca inițiativa Antoneștilor să fie – și a fost! – definitiv înmormântată. Ea era destinată a îmbogăți inventarul aprigelor controversate istorice.

Și, cu toate acestea, cum era și firesc, toată povestea nu s-a încheiat. În mod concret avem în vedere un document excepțional care, în general, a scăpat până acum vigilenței specialiștilor<sup>145</sup>. Ne referim la telegrama nr. 1 364/31 august 1944, expediată de omniprezentul Al. Cretzianu din Ankara Ministerului Afacerilor Străine din București. Trimisul Bucureștilor în Turcia reclama Centralei, nici mai mult, nici mai puțin, „*rechemară imediată*” a colonelului Teodorescu ca fiind „*absolut necesară*”, datorită atitudinii atașatului său militar în preajma răsturnării regimului Antonescu<sup>146</sup>. După cum, desigur, cititorul a intuit deja, toată afacerea revenea la negocierile de armistițiu din preajma loviturii de stat de la 23 august 1944, în care, deși la mare distanță, Al. Cretzianu a fost implicat. Acesta motiva cauzele pentru care colonelul Teodorescu trebuia rechemat: 1) El acceptase, în august 1944, „să ducă negocieri în spatele meu din ordinul lui Antonescu (subl. nr.)”<sup>147</sup>; 2) pentru a face jocul Mareșalului,

---

<sup>141</sup> PRO, FO – 371/44 005.

<sup>142</sup> Despre activitatea lui Al. Cretzianu în Turcia, ca mandatar al Mareșalului și, deopotrivă, al lui Iuliu Maniu, vezi documentul din anexă (nr. 5); de asemenea, Gh. Buzatu, Cezar Măță, *op. cit.*, p.279-284.

<sup>143</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 221, document nr. 6.

<sup>144</sup> *Ibidem*.

<sup>145</sup> Cf. Gh. Buzatu, Cezar Măță, *România, august 1944: Armistițiu sau preludiul unei lovituri de stat?*, în vol. *Hegemoniile trecutului: Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*, București, Curtea Veche, 2006, p. 267-284.

<sup>146</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 132.

<sup>147</sup> *Ibidem*, p. 268.

disuadându-i în schimb pe inamici de la acțiune, colonelul a difuzat zvonul că, în România, Reichul dispusese de cel puțin 800 000 de oameni: 3) pe aceeași linie, colonelul îi asigurase pe negociatorii aliați că armata română „face zid” în jurul Mareșalului. Acestea erau, în esență, prejudiciile grave provocate de Teodorescu misiunii complotiștilor, pe care Al. Cretzianu și-o însușea integral și necondiționat, desemnând-o „cauza noastră”<sup>148</sup> – a complotiștilor care au pregătit și înfăptuit dezastrul de la 23 august 1944!

\*\*\*

Insistând asupra actului de la 23 august 1944, trebuie, inevitabil, să facem eforturi pentru a evita falsa înțelegere și interpretare a faptelor, semnificația lor și, drept urmare, consecințele lor reale, pe plan intern și internațional. Astfel, în vreme ce prestigiosul cotidian nord-american „The New York Times” includea cotitura din 23 august 1944 a Bucureștilor în războiul mondial în clasa „evenimentelor hotărâtoare” ale conflagrației, Hitler, pe deplin realist, primindu-l la 18 septembrie 1944, la Cartierul General de la Rastenburg, pe Anté Pavelič, șeful statului marionetă croat, i-a vorbit despre cele trei „crize” în urma cărora nu mai credea că Germania mai putea să-și revină pe planul militar: neputința de-a preîntâmpina debarcarea în Normandia la 6 iunie 1944, prăbușirea Grupului de Armate german „Centru” în Polonia și „trădarea” României<sup>149</sup>. Adevărul despre ceea ce s-a petrecut nu-l vom afla recurgând la formule artificiale. Evenimentele au survenit într-un context specific în care ulterior și Mareșalul Antonescu a pretins un „rol”, pretinzând cum că el le-ar fi... „provocat”. De asemenea, s-a vorbit și se insistă asupra devansării loviturii de stat de la 26 august la 23 august 1944, asupra implicării generalilor și diplomaților în complotul anti-antonescian, dar, în chip miraculos, nimeni n-a pronunțat deschis cuvântul adecvat: trădare! Problema se pune însă astăzi<sup>150</sup>. S-a considerat, probabil, că trădarea, necesară și efectivă, n-ar fi fost tocmai ... elegantă? Ar fi fost lipsit de gust și chiar deplasat ca grupul de diplomați, în majoritate tineri, crescuți în Apus și filo-occidentali veritabili, care l-au sfătuit și l-au presat pe Rege să acționeze la 23 august 1944, să fi fost implicați în cumva vreo ... trădare. Și, totuși, afirma Aurel Sergiu Marinescu, „Direcțiunea Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, condusă de Grigore Niculescu-Buzești, a fost pusă de el la dispoziția conspirației, fiind în legătură cu Iuliu Maniu și cu Regele prin I. Mocsonyi-Styrcea, prietenul lui Mihai Antonescu. Grigore Niculescu-Buzești – hotărât, deosebit de ambițios, cu planuri mari de mărire, ginerele lui Barbu Știrbey – a organizat grupul complotiștilor diplomați din care făceau parte

---

<sup>148</sup> Ibidem.

<sup>149</sup> Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX. 1918-1948*, București, Editura Paideia, 1999, p. 460.

<sup>150</sup> Vezi Mircea Bălan, *Istoria trădării la români*, II, ediția a II-a, Timișoara, Editura Eurostampa, 2002, p. 402-415.

Piki Rădulescu-Pogoneanu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vișoianu, F. Roiu, Camil Demetrescu ș.a. Concomitent, oamenii lor de încredere – delegații lor personali – au fost numiți pe lângă legații românești din Berna, Lisabona, Stockholm. Ei aveau o libertate totală față de șefii de misiune titulari, care rămăneau reprezentanți oficiali ai guvernului român...” Culmea este că în urma lui 23 august 1944, luând calea străinătății, liderii grupului respectiv s-au străduit, și reușit, să-și asume conducerea ineficientă a Exilului românesc anticomunist<sup>151</sup>. Fără îndoială, o slabă compensație, în raport cu planurile proiectate anterior lui 23 august 1944! La fel au stat lucrurile și în tabăra generalilor de „rezervă” care băteau bulevardele Bucureștilor și culoarele Palatului Regal, pregătindu-se activ pentru „după” ... Să fim bine înțeleși: pentru după Antonescu, nu pentru comunism, care i-a succedat și i-a lichidat ori i-a „cumințit”! Și, totuși, va trebui să admitem, cândva, că a fost trădare. Fie numai pentru că, de exemplu, la momentul 23 august 1944, Țara era încă, așa cum a fost permanent începând cu 22 iunie 1941, ÎNTR-UN RĂZBOI NAȚIONAL, PENTRU APĂRAREA SUVERANITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE. Recunoaștem că este CU TOTUL ALTCEVA faptul că, în acele clipe, războiul împotriva trupelor sovietice invadatoare era lipsit de orice șansă... Dar era suficient, singur acest argument, pentru complotiști ca să acționeze subversiv pentru a-l aduce pe inamic și deschide Capitala Țării Armatei Roșii? Și încă ce inamic? Care, după ce-și eliberase „teritoriul național”, compus din achiziții imperialiste, lupta pe pământuri străine, își alina durerile și-și domolea pornirile prin cruntă răzbunare pentru 22 iunie 1941, provocat tot de el în sectorul românesc al frontului? Și care, după dispozițiile ferme ale lui Stalin, trebuia, în fuga tancurilor, nu doar să „elibereze” de sub hitleriști Europa, inclusiv România, ci să le comunizeze? Ajungeau asemenea „considerente” pentru a-i fi determinat pe complotiști să apese pe butonul de comandă, prevalând răsturnarea dictatorului intern, față de pericolul imens extern? Iată de ce se impune să nu mai renunțăm ci să depistăm și să cântărim TRĂDAREA, câtă și cum a fost? Au căpătat complotiștii anticipat iertarea în fața Tribunalului Istoriei ori, pe un alt plan, au obținut ei de undeva garanția că, în caz de succes, pe care l-au avut (Antonescu fiind destituit), realizau un armistițiu onorabil cu Aliații? Și, chiar așa, totul le-ar fi fost scuzat? Nicidecum! Întrucât se știe că, în clipa următoare arestării echipei Mareșalului Antonescu și anunțării „Armistițiului”, s-au produs OCUPAȚIA BRUTALĂ A ARMATEI ROȘII, de unde până atunci România fusese UN SATELIT al Germaniei, s-a declanșat, în plus, procesul comunizării forțate a țării, iar Armata Română a fost trimisă pe Frontul de Vest fără ca Bucureștii să primească – cel puțin în compensație, precum Italia – statutul de cobeligeranță. Oricât de scumpă ne-ar fi

---

<sup>151</sup> Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 5, București, Editura Vreamea, 2005, p. 17, 20.

obiectivitatea, implicarea unor personaje în faptele trecute, pozitivă ori respingătoare, nu trebuie în vreun fel să întunece și judecata istoricilor.

RECAPITULARE ȘI CONCLUZII: La 23 august 1944 după-amiază, sosise la Palatul Regal din București, poate PENTRU PRIMA ȘI ULTIMA DATĂ, Conducătorul statului român dispus, în fine, să încheie Armistițiul cu Aliții. Existau toate premisele și șansele, mai ales că Mareșalul acceptase acest lucru, iar liderii partidelor „istorice” îi garantaseră concursul. Complotiștii trebuiau să se decidă: cu ori fără Mareșal, iar, dacă era așa, cum ei preferau de atâta timp, adică fără Mareșal, atunci pentru ei cuvântul de bază la ordinea zilei, lansat și înfăptuit, a devenit: RAPID, CU ORICE RISC ȘI INDIFERENT CUM dar Antonescu nu putea fi lăsat să pregătească și să semneze, EL, armistițiul! Prin urmare, chiar atunci, la 23 august 1944, trebuia să se producă ARESTAREA ANTONEȘTILOR, care, indiferent de consecințe, oricum cădea bine, garanta succesul loviturii de stat gestantă de atâta vreme. O lovitură de stat de tip clasic, dat fiind că Regele și echipa sa de colaboratori realizau, concomitent cu înlăturarea regimului antonescian și aparent fără a fi fost deconspirați, o modificare constituțională fundamentală<sup>152</sup>, arestând pe primul-ministru, care, întâmplător, era chiar șeful statului, iar nu formal. Și, în cavalcada războiului general sau a situației specifice de la București, lovitura apărea scuzabilă și chiar necesară, în fața națiunii, a beligeranților învingători și – nu-i așa – a Istoriei? Vorbeam, la începutul acestui capitol, de sfatul lui Toma Cinicul, închipuit de Ignazio Silone. Chiar cu riscul de a ne repeta, revenim la textul integral al „învățăturii” maestrului:

*„În penultima scenă a ultimului act al loviturii de stat se descoperă, de regulă, un complot sau se întâmplă un atentat, care umple de onoare întreaga națiune și deschide larg porțile happy end-ului”*<sup>153</sup>.

În acest fel, desfășurările interne și externe ale anului crucial 1944 îl confirmă integral pe Pamfil Șeicaru, inclusiv, dacă nu cumva mai cu seamă, în privința esenței evenimentelor survenite și a consecințelor lor pe termen lung, în sensul că *„tot ce s-a abătut, după 23 august [1944], asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat”*<sup>154</sup>.

---

<sup>152</sup> Cf. Barbu B. Berceanu, *Istoria constituțională a României în context internațional*, București, Editura Rosetti, 2003, p. 380 și urm.

<sup>153</sup> Ignazio Silone, *Școala dictatorilor*, p. 148.

<sup>154</sup> Pamfil Șeicaru, *Scrieri*, vol. 3, București, Editura Victor Frunză, 2003, p. 215.

## ROMÂNIA ÎN GEOPOLITICA KOMINTERNULUI ȘI KOMINFORMULUI

Propaganda comunistă a prezentat decenii la rând drept unul dintre elementele de bază ale „învățăturii” lui Lenin descoperirea-i epocală privind posibilitatea victoriei revoluției proletare într-o singură țară<sup>1</sup>. Faptul că unica țară de pe mapamond în care a triumfat la 1917 revoluția bolșevică era un imperiu multinațional nu a schimbat cu nimic datele problemei în viziunea teoreticienilor marxiști-leniniști, ci doar le-a întărit convingerea că evenimentul trebuia imitat și de proletariatul altor țări, iar, dacă se putea, chiar de pe întreaga planetă. Trebuie să fim convinși că, dacă, prin absurd, experimentul proletar leninist ar fi reușit nu într-un imperiu, ci undeva, într-o țărișoară ori chiar în capitala unei puteri de valoare medie, nicidecum nu se mai punea problema exportului de revoluție, al propagării ei la scară mondială. Ci alta, mult mai simplă, a supraviețuirii experimentului! Lenin și Troțki au fost nu numai inspiratorii, ci și făptuitorii planului de construcție a organismului menit a pregăti și declanșa revoluția mondială – partidul mondial, care a fost și a rămas, de la 1919 și până la 1943, Internaționala a III-a – *Kominternul*<sup>2</sup>, organism transformat apoi în *Kominform*. Dar, indiferent de modul cum au fost botezate sau promovate – *Komintern* ori *Kominform* –, cele două organisme monstruoase își continuă existența, poate ... moștenirea, **chiar și astăzi**, după prăbușirea sistemului comunist în țările Europei Est-Centrale în 1989 sau în patria de origină, U.R.S.S., în decembrie 1991<sup>3</sup>. În cazul României, proba elocventă a acestei supraviețuirii, dacă nu a sistemului, cel puțin a ideologiei lui, ne-a oferit-o la 18 decembrie 2006 RAPORTUL FINAL al „Comisiei Internaționale” Tismăneanu. Un product lamentabil din toate punctele de vedere și care, culmea, deși menit și finanțat să ofere temeuri științifice și practice ale condamnării comunismului, a atestat, o dată în plus, o situație simplă și hilară, și anume:

---

<sup>1</sup> I.V. Stalin, tovarășul de luptă și urmașul lui V.I. Lenin, se va impune drept autorul și executantul teoriei construcției socialismului într-o singură țară (cf. Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuzu*, vol. 1, Moskva, IMO, 1990, 258 și urm.).

<sup>2</sup> În fapt, Internaționala a III-a și-a continuat activitatea, ca secție a C. C. al P. C. (b) al Rusiei, încă trei-patru ani după ce și-a proclamat autodizolvarea la 15 mai 1943 (cf. Fernando Claudin, *The Communist Movement from Komintern to Cominform*, Harmondsworth, Penguin Books, 1975, p. 40-43, 455 și urm.).

<sup>3</sup> Cf. Gh. Buzatu, *Geopolitica Kominternului*, în „Euxin. Revistă de sociologie, geopolitică și geoistorie”, nos. 1-2/1997, București, p. 149-158.

**kominternismul n-a murit**, iar, dacă s-a întâmplat cumva așa ceva, el **însă nu s-a predat! Capitulara, cu alte cuvinte, fiindu-i amânată ... sine die!**

În biografia oficială a lui Lenin, tipărită în zeci și sute de ediții la Moscova, în rusește și în numeroase limbi de circulație internațională, se sublinia fără nici o reticență cum că: „*Marele merit al lui Lenin constă în faptul că, dezvăluind esența Puterii sovietice ca formă de dictatură a proletariatului promovată de istorie în Rusia, el a arătat importanța internațională a principiilor fundamentale care stau la baza tuturor celorlalte forme politice ale dictaturii clasei muncitoare. Principiile leniniste ale organizării statului proletar, cum sunt: asigurarea participării hotărâtoare a maselor la conducerea statului, desființarea funcționării privilegiate și a vechii armate, care erau situate deasupra poporului, centralismul democratic și celelalte, constituie trăsăturile fundamentale nu numai ale Puterii sovietice, ci și ale orânduirii politice din toate țările de democrație populară din Europa și din Asia, oricare ar fi particularitățile lor concrete istorice și naționale*”<sup>4</sup>.

*Kominternul*, ca partid mondial al proletariatului<sup>5</sup>, a luat naștere oficial în urma unui congres reunit la Moscova în perioada 2-6 martie 1919<sup>6</sup>, marii săi artizani fiind V. I. Lenin, L. D. Troțki<sup>7</sup>, G. E. Zinoviev<sup>8</sup>, Cristian Rakovski<sup>9</sup>. I.V.

---

<sup>4</sup> P.N. Pospelov și colaboratorii, *Lenin. Biografie*, București, Editura Politică, 1961, p. 419 (ediția originală – Moscova, 1960).

<sup>5</sup> Vreme de decenii, cât timp regimul comunist s-a aflat la putere, s-a avansat teoria oficială cum că Internaționala a III-a „a fost organizația fondată de Lenin și succesoarea istorică a Ligii Comuniștilor și a Internaționalei I conduse de K. Marx și F. Engels. Ea a moștenit cea mai bună tradiție a Internaționalei a II-a” (A. I. Sobolev, K. K. Shirina ș.a., eds., *Outline History of the Communist International*, Moscow, Progress Publishers, 1971, p.7). De reținut că, între anii 1938 și 1953, a funcționat și Internaționala a IV-a, sub influența troțkiștilor (cf. *Sovetskaia Istorieskaia Ențiklopediia*, vol. 6, Moskva, 1965, p. 150). De asemenea, în 1921-1923 ființase Internaționala 2½, reunind partidele socialiste centriste din Austria, Belgia, Anglia, Germania, Grecia, Spania, Polonia, România, S. U. A., Franța și Elveția. În 1923, ea a devenit, în urma unui congres ținut la Berna, Internaționala Socialistă a Muncii (*ibidem*).

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 416 și urm.

<sup>7</sup> Pe numele său adevărat: Leon Davidovici Broștein (1879-1940): Despre viața și activitatea sa vezi, îndeosebi, Dmitrii Volkogonov, *Troțki. Politiceskii portret*, vol. 1-2, Moskva, Novosti, 1992. După alungarea, dictată de Stalin, a lui Troțki din partid și apoi din U.R.S.S., fost personaj nr. 2, după Lenin, al revoluției bolșevice din 1917 a devenit pentru decenii un nume interzis pe tot cuprinsul Imperiului Roșu. Troțki a revenit în atenție la Moscova în perioada finală a perestroikăi, când s-a inițiat tipărirea principalelor sale lucrări: *Istoria revoluției ruse, Stalin, Viața mea, Literatura și revoluția, Siluete politice, Școala stalinistă a falsificării* ș.a. (cf. Dmitrii Volkogonov, *op.cit.*, p. 16).

<sup>8</sup> Pe numele său adevărat: Grigori Evseevici Radomilski (Apelbaum) (1883-1936).

Stalin n-a avut un rol marcant la nașterea organismului pe care însă l-a patronat cu mână de fier după moartea lui Lenin<sup>10</sup>. Până la dispariția sa oficială, la 15 mai 1943, *Kominternul* a fost supranumit, proclamat și recunoscut ca atare drept partid al lui Lenin și Stalin, al muncitorilor din toată lumea, adică, într-un fel, dublura P.C.(b) din Rusia, căruia, prin forța lucrurilor, i se recunoștea rolul de creier al mișcării proletare mondiale, tocmai avându-se în vedere liderii și izbânda Revoluției din Octombrie 1917. *Kominternul* a ajuns, de fel întâmplător, una cu Lenin și Stalin sau viceversa. Era așa cum versificase Vladimir Maiakovski, cu referire însă la P.C. (b) din Rusia:

*Partidul și Lenin – frați gemeni,*

*Istoria – mamă îi socoate asemeni.*

*Iar noi – spunând: Lenin – Partidul numim,*

*Partidul noi spunem – la Lenin gândim ...*

În 1924, după moartea lui Lenin, Stalin i-a în absolut toate structurile *Kominternului*, dar, mai cu seamă la conducerea și în spiritul organizației. Și nu în zadar. Doar la moartea lui Lenin, la ședința de doliu din 26 ianuarie 1924 a Congresului II al Sovietelor, Stalin, rostind ceea ce s-a denumit pompos Marele jurământ, a precizat cu privire la ambele partide – cel „național” al U.R.S.S. și cel „mondial” al *Kominternului* – primite și asumate drept moștenire:

*„Părăsindu-ne, tovarășul Lenin ne-a poruncit să ținem sus și să păstrăm credință principiilor Internaționalei Comuniste. Îți jurăm, tovarășe Lenin, că vom îndeplini cu cinste această poruncă a ta! [...] Părăsindu-ne, tovarășul Lenin ne-a poruncit să păstrăm credință principiilor Internaționalei Comuniste. Îți jurăm, tovarășe Lenin, că nu ne vom cruța viața pentru a întări și a lărgi alianța oamenilor muncii din lumea întreagă: Internaționala Comunistă”<sup>11</sup>.*

Iar Stalin a reușit, pentru că a știut, să se țină de cuvânt. Jacques de Launay, unul dintre istoricii problemei, a subliniat sugestiv că, sub bagheta „Țarului roșu” de la Kremlin, în fapt *Kominternul* s-a transformat în ... *Stalintern*<sup>12</sup>. Sub patronajul său, *Kominternul* a ajuns Centrala care coordona toate partidele comuniste de pe mapamond, un veritabil aparat reunind pe mercenarii comuniști de pretutindeni și dispuși în orice moment – pentru a face să triumfe marile „idealuri” leninist-staliniste – să recurgă la crimă și teroare, la

---

<sup>9</sup> Acesta a fost implicat inițial în problemele privind partidele comuniste și muncitorești apărute în țările Europei est-centrale.

<sup>10</sup> Cf. Jean Elleinstein, *Staline*, Paris, Marabout, 1984, p. 6-64.

<sup>11</sup> G. F. Alexandrov și colaboratori, *Iosif Vissarionovici Stalin. Scurtă biografie*, ed. a II-a corectată și completată, București, Editura PCR, 1947, p. 77-78. Pentru ediția critică a „biografiei”, vezi și Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Stalin cenzurat/necenzurat*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

<sup>12</sup> Jacques de Launay, *Istoria secretă a Kominternului. 1919-1943. Eșecul unei speranțe*, București, Editura Venus, 1993, p. 11.



spionaj și trădare, iar aceasta indiferent de apartenența lor „națională”<sup>13</sup>. De la bun început, *Kominternul* a fost pus la dispoziția organului special creat de Lenin în decembrie 1917 să coordoneze teroarea roșie împotriva inamicilor regimului sovietic – Ceka, predecesoarea spirituală și legală a faimosului NKVD, predecesorul KGB. Patron al organizației a fost uns din start Felix Edmundovici Dzerjinski, care a fost asistat de doi adjuncți care, pe rând, i-au devenit succesori – Viaceslav Rudolfovici Menjinski și Genrih Grigorevici Yagoda<sup>14</sup>. Lenin s-a preocupat, ne asigură Jacques de Launay, ca trei sferturi din personalul Ceka să nu fie de origine rusă<sup>15</sup>. *Kominternul* a reprezentat în realitate – după cum s-a observat<sup>16</sup> – „un mod de a întrebuița și exploata partidele comuniste din diverse țări potrivit intereselor de mare putere și țelurilor imperialiste urmărite de U.R.S.S., încă de la constituirea sa [...]. Stalin a dat o eficacitate sporită *Kominternului*, transformându-l practic în <<aripa politică>> externă NKVD-ului<sup>17</sup> [din 1954 – KGB<sup>18</sup>]. Asevrite astfel *Kominternului* și intereselor expansioniste sovietice, practic toate partidele comuniste – prin cadrele lor de conducere, <<telegidate>> exclusiv de către Moscova – au devenit în anii ’20 – ’40 principale agenturi de diversiune politică, infiltrare sovietică, sabotaj ori spionaj, dirijate direct de la Moscova de un Yagoda, Ejov sau Beria”<sup>19</sup>. După Dzerjinski (1917-1926), Menjinski (1926-1934), Yagoda

---

<sup>13</sup> Jacques de Launay, *op. cit., passim*; Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil (Dosare secrete ale secolului XX)*, București, Editura Albatros, 1992, p. 17-25.

<sup>14</sup> Pe numele său adevărat: Hirch Tehuda (1895-1940), convertit la luteranism.

<sup>15</sup> Alexandre Soljénitsyne, *Deux siècles ensemble. 1917-1972, II, Juifs et Russes pendant la période soviétique*, Paris, Fayard, 2003, p. 314 și urm.

<sup>16</sup> Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil*, p. 17.

<sup>17</sup> Narodnii Commisariat Vnutrennih Del – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne.

<sup>18</sup> Organismele de spionaj/contraspionaj politic care au precedat faimosul și odiosul *K. G. B. (Komitet Gosudarstvennii Bezopasnosti – Comitetul Securității Statului)*, fondat la 13 martie 1954, au fost: *Ceka* (creată încă la 20 decembrie 1917 ca organ represiv contra „dușmanilor revoluției proletare”), *O. G. P. U.* (1923), *G. U. G. B./N. K. V. D.* (1934), *N. K. V. D./N. K. G. B.* (1941) și *M. G. B.* (1946) (cf. Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor, 1939-1989*, Iași, Editura B. A. I., 1991, p. 24-25 (reeditare 2010); idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, II*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 565).

<sup>19</sup> Liderii serviciilor secrete sovietice au fost: Felix Edmundovici Dzerjinski (1877-1926), Viaceslav Rudolfovici Menjinski (1847-1934), Genrih Grigorievici Yagoda (1891-1938), Nikolai Ivanovici Ejov, Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), Alexandr Nikolaevici Șelepîn, Yuri Vladimirovici Andropov, Vladimir Aleksandrovici Kriucikov și Vadim Viktorovici Bakatin, acesta fiind cel căruia i-a revenit desființarea „vechiului” *K. G. B.* [vezi Leonid Mlecîn, *KGB – Predsedateli organov gosbezopasnosti*, ed. a III-a, Moskva, Țentrpoligraf, 2002; Christopher Andrew, Oleg Gordievsky, *K. G. B. Istoriia vnešnepoliticeskih operații ot Lenina do Gorbaceva*, Moskva, Nota Bene, 1992, *passim* (ediția originală: *K. G. B. The Inside Story of Its*

(1933-1936) și Ejov (1936-1938), sub conducerea lui Beria (1938-1953) NKVD-ul și-a câștigat rolul de „instrument special prin care U.R.S.S. este condusă, iar politica externă sovietică este înlăptuită”<sup>20</sup>. Până în 1939 și în cursul celui de-al doilea război mondial, NKVD-ul a beneficiat pe deplin de asistența Internaționalei a III-a, creată de Lenin, cum s-a precizat, cu scopul de a constitui centrul mondial al partidelor comuniste de pe mapamond și de a înlesni sarcina declanșării revoluției proletare mondiale, dar care, până la sfârșit, nu și-a depășit statutul unei imense oficine de spionaj. De la un capăt la altul al existenței sale, Internaționala a III-a a fost o imensă „resursă de cadre”, o prețioasă „pepinieră”, înregimentând peste 100 000 de cadre dintre care s-au recrutat agenții sovietici care s-au remarcat pe fronturile secrete ale conflagrației din 1939-1945 sau ale „războiului rece”, care i-a succedat<sup>21</sup>, unii dintre ei intrați în legendă ca ași ai spionajului mondial – Richard Sorge, Alexander Rado sau Leopold Trepper! De asemenea, Markus Wolf, trecut în 1942-1943, după propriile-i recunoașteri, prin „școala Kominternului” moscovit, avea să ajungă conducătorul celebrei STASI<sup>22</sup>. Situația nu s-a modificat după 1945, adică în anii în care Kremlinul a angajat și a purtat „războiul rece” împotriva Occidentului și când pe tărâmul frontului subteran s-au remarcat de asemenea unii dintre foștii activiști ori simpatizanți ai Kominternului și Kominformului – Klaus Fuchs în S.U.A. sau Kim Philby în Anglia, acesta din urmă ajungând la

---

*Operations from Lenin to Gorbachev*, London, Harper – Collins Publishers, 1990, XXI – 776 p., după care s-a realizat și ediția în limba română: *K. G. B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbciiov*, București, Editura ALL, 1994, LLXIX – 604 p); John D. Dziak, *Chekisti. A History of the K. G. B.*, Lexington – Toronto, Lexington Books, 1988, *passim*; Richard Deacon, *A History of the Russian Secret Service*, London, F. Muller, 1972, *passim*; Julius Mader și colab. *Dr. Sorge funkt aus Tokyo*, Berlin, DMV, 1966, *passim*; *Profesiia: Razvedcik – George Blake, Klaus Fuchs, Kim Philby, H. Felfe*, Moskva, 1992; *Richard Sorge's Own Story*, in Charles A. Willoughby, *Shanghai Consiracy. The Sorge Spyring*, New York, E.P. Dutton and Co., Inc., 1952, p. 199-203; Leopold Trepper, *Le Grand Jeu*, Paris, A. Michel, 1975; Kim Philby, *My Silent War*, New York, Ballantine Books, 1986; Vadim Bakatin, *Izbavleniie ot K. G. B.*, Moskva, Novosti, 1992; Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor*, ed. a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010.

<sup>20</sup> Vezi Robert Conquest, *Introducere*, în John Barron, *K. G. B. The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York, Reader's Digest Press, 1974, p. VII-X.

<sup>21</sup> Vezi Dominique Desanti, *L'Internationale Communiste*, Paris, Payot, 1970, *passim*; Anthony Cave Brown, Charles B. Mac Donald, *On a Field of Red. The Communist International and the Coming of World War II*, New York, G.P. Putnam's Sons, 1981, p. 487-610; E.H. Cookridge, *Soviet Spy Net*, London, F. Muller, Ltd. 1955, *passim*.

<sup>22</sup> Vezi Markus Wolf, *Die Troika. Geschichte eines nichgedrehten films*, Berlin – Weimar, Aufbau – Verlag, 1989.

un moment dat în structurile de bază ale Intelligence Service-ului<sup>23</sup>. Să reținem, în context, faptul că cei mai de seamă lideri comuniști români ai anilor ‘20-‘50 au fost recrutați ori s-au pus la dispoziția NKVD/KGB-ului, după 1944-1945 „remarcându-se” în acțiunea de sovietizare a României – Ana Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, Vasile Luca, Gh. Gheorghiu-Dej, dr. P. Groza ș.a.<sup>24</sup>. Un specialist în materie, Neagu Cosma, a relatat și a dovedit în memoriile sale că a existat „o legătură indisolubilă” între *Komintern* și NKVD, că, în fapt, cel dintâi era „o agențură” a celui din urmă<sup>25</sup>. Același a remarcat că, de regulă, agenții NKVD – ului din perioada interbelică proveneau de pe Nistru, Tisa sau Dunăre, acoperindu-se „cu legende temeinice, interesul lor și al celor care-i trimiteau aici fiind de a rezista nedescoperiți, cât mai mult timp. În caz de cădere, misiunea principală – spionajul – nu trebuia divulgată, întrucât legea penală românească pedepsea cu asprime această infracțiune; scăpau mai ușor dacă apăreau în ipostaza de agenți ai *Kominternului*. În legătură cu afirmația că acești agenți veneau de peste Nistru, Tisa și Dunăre, se impune o precizare: instructori pentru România în cadrul *Kominternului* au fost, rând pe rând, Bela

---

<sup>23</sup> Roger Boar, Nigel Blundell, *The World's Greatest Spies and Spymasters*, London, Octopus Books, 1984, p. 28 și urm.; Chapman Pincher, *Their Trade Is Treachery*, New York, Bantam House, 1982, p. 68 și urm. (ediție în limba română, 2010); Alexandru Popescu, *Academia secretelor. Intelectualii și spionajul. O istorie universală*, București, Editura Meronia, 2006, *passim*.

<sup>24</sup> Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 280-297; Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului*, București, Editura Venus, 1993; Nicolae Robănescu, *Kominternul, ofișină de spionaj a Uniunii Sovietice*, în „Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 15/1995, București, p. 84-96; Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut*, București, Editura Albatros, 1994, *passim*; idem, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, Editura Univers, 1995, *passim*; Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, București, Editura Globus, 1994, *passim*; G. Brătescu, ed., *O anchetă stalinistă (1937-1938). Lichidarea lui Marcel Pauker*, Editura Univers Enciclopedic, 1995, *passim*; Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker*, București, Gutenberg, 1991, *passim*; Marin C. Stănescu, *Moscova, Kominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919-1943)*, București, Silex, 1994, *passim*; Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *K. G. B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, p. 251-252; *Cazul Vasile Luca*, I-II, în „Sfera politicii”, București, no. 33-34/1995-1996; Miruna Munteanu, Vladimir Alexe, *Dosare ultrasecrete*, II, București, Editura Ziua, 2000, *passim*; Mihai Pelin, *Opisul emigrației românești. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, 2002; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 433 și urm.; Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989*, București, Editura Elion, 2004; Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete române*, București, Editura Antet, 2007; Mihai Ungheanu, *Pana în Istrati și Kominternul*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994, *passim*.

<sup>25</sup> Neagu Cosma, *op.cit.*, p. 29.

Kun, evreu ungar, care a condus guvernul Sovietelor de la Budapesta în anii 1918-1919, C. Rakovski, un evreu bulgar, originar din Dobrogea, Pavel Tcacenco, rus din Basarabia, ca și alții de teapa lor. De regulă, ei își alegeau colaboratorii din rândul conaționaliilor, în care aveau deplină încredere. Așa se explică faptul că printre agenții NKDV – ului care au activat în România se aflau foarte puțini români; majoritatea absolută erau evrei din Transistria, Basarabia, Bucovina, Transilvania, unguri și bulgari”<sup>26</sup>.

Această introducere va înlesni cititorului, nu ne îndoim, să pătrundă esența a ceea ce s-a dorit să fie și ceea ce a fost realmente *Kominternul*. S-a voit un Partid atotputernic al partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume de după 1919, și s-a realizat în fapt o Filială a PC (b) al Rusiei, pentru ca, pe planul acțiunilor pentru pregătirea revoluției mondiale ori pentru impunerea intereselor Kremlinului peste hotare, să devină o oficiină a NKDV – ului. Mai mult, oamenii săi s-au aflat în incomoda poziție de comuniști revoluționari, internaționaliști, spioni și trădători, fiecare pe rând ori de toate la un loc; cu toții având ca mijloc de propagandă, drept *Biblia* comunismului triumfător, operele complete ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin<sup>27</sup>, toate la un loc sau fiecare în parte un altfel de *Mein Kampf*, colorată în roșu, mai mult decât sigur pentru a nu se confunda cu originalul brun al liderului nazist de la Berlin.

De mai mulți ani, din 1991-1992, veritabila *cutie a Pandorei* – arhiva *Kominternului* – a fost pusă la dispoziția istoricilor. Așa după cum am dezvăluit încă din 1996<sup>28</sup>, această arhivă este găzduită de R. Ț. H. I. D. N. I. (*Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov pe Noveișei Istorii – Centrul Rus pentru păstrarea și Cercetarea Documentelor de Istorie Contemporană*). Încă din 1920, partidul leninist [R. K. P. (b), apoi V. K. P., iar din 1952 – P.C. U. S.] și-a creat un centru de cercetare dotat cu o arhivă reunind documente privind mișcarea muncitorească rusă și internațională, inclusiv actele conducerii centrale a bolșevicilor. De-a lungul timpului, denumirea acestui centru s-a modificat în mai multe rânduri: *Istpart*, *Institut K. Marxa i F. Enghelsa*, *Institut V. I. Lenina*, *Obiedinenogo Instituta Marxa-Enghelsa-Lenina* (din 1931), *Institut marksizmleninizma* (1956) și, finalmente, *Institut teorii i istorii soșializma* (1990)<sup>29</sup>. R. Ț. H. I. D. N. I. a fost inaugurat la 23 decembrie 1991, când au fost prezentate

---

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 28-29.

<sup>27</sup> După 1956, când N. S. Hrușciiov a inițiat combaterea cultului personalității fostului **țar roșu** de la Kremlin, opera și numele lui Stalin au început a fi neglijate și, apoi, ignorate.

<sup>28</sup> Cf. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 111 și urm.

<sup>29</sup> Vezi nota semnată de directorul RȚHIDNI-ului, dr. V.P. Kovlov în revista „Novaia i noveișaiia istoria”, nr. 2/1992, Moskva, p. 192-197.

presei<sup>30</sup> și specialiștilor<sup>31</sup> arhiva și biblioteca, regimul de cercetare etc. S-a dezvoltat, cu acel prilej, că Institutul dispunea de peste 1,5 milioane de documente (grupate în peste 600 fonduri), precum și 9 300 de fotografii și 8 600 m filme cu imagini din istoria Rusiei și a U.R.S.S. Centrul și-a propus o vastă activitate de cercetare și editare a documentelor proprii, pentru început anunțându-se mai multe volume referitoare la *necunoscutul Lenin*, la represaliile în rândurile partidului sau escaladarea totalitarismului și hegemonismului – *Kominternul* și *Kominformul*. Pentru început s-a predat în cercetare chiar arhiva *Kominternului*, cuprinzând documentele oficiale ale congreselor și conferințelor diverselor partide comuniste și muncitorești, ale unor organizații internaționale manevrate de Kremlin, ale conducerii partidului leninist și ale comitetului de control de partid, ale instituțiilor și școlilor superioare de partid, ale redacțiilor publicațiilor controlate de partid, precum și fondurile personale ale unor lideri ai mișcărilor revoluționare ori comuniste internaționale, rusești și sovietice<sup>32</sup>.

Cercetările noastre la *R. T. H. I. D. N. I.*<sup>33</sup>, care s-au desfășurat pe parcursul unor perioade distincte (aprilie – iunie 1992 și decembrie 1994), ne-au îngăduit în prima ordine să identificăm și să cercetăm problematica fondurilor principale<sup>34</sup>, din care reținem pentru profilul acestui capitol:

Fondul 17 – CC al Partidului Comunist (protocoale ale ședințelor Secretariatului din 1939-1952, biroul secret al CC, biroul Secretariatului, diverse materiale ale organizațiilor locale de partid, 1940-1972 etc.)

Fondul 488 – Congresul I al *Kominternului* (1919)

Fondul 489 – Congresul II (1920)

Fondul 490 – Congresul III (1921)

Fondul 491 – Congresul IV (1922)

Fondul 492 – Congresul V (1924)

Fondul 493 – Congresul VI (1928)

Fondul 494 – Congresul VII (1935)

Fondul 495 – Prezidiul și secretariatele *Kominternului*, 1919-1941

Fondul 495, opisele 10-10 – Secretariatul lui D. Z. Manuilski, 1924-1943

Idem, opis 523 – fond personal Manuilski

Idem, opis 11 – Secretariatul lui Wilhelm Pieck, 1934-1939

Idem, opis 12 – Secretariatul lui Palmiro Togliatti, 1935-1942

---

<sup>30</sup> T. Maximova, *Arhiv dlia vseh? Nakoneț – to*, în „Rossiskaia Gazeta”, Moskva, din 26 decembrie 1991.

<sup>31</sup> Vezi V.P. Kozlov, *loc.cit.*

<sup>32</sup> *Ibidem.*

<sup>33</sup> Vezi și ghidul arhivei investigate: V.P. Kozlov și colaboratori, *R.T.H.I.D.N.I. Kratkii putevoditel*, Moskva, Izdatelstvo Blagovest, 1993.

<sup>34</sup> Vezi lista completă a fondurilor respective, în Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p. 116-118.

Idem, opis 527 – fond personal Togliatti  
 Idem, opisele 13-13a – Secretariatul lui Klement Gottwald, 1933-1941  
 Idem, opis 14 – Secretariatul lui André Marti, 1932-1944  
 Idem, opis 15 – Secretariatul lui Florin, 1935-1941  
 Idem, opis 16 – Secretariatul lui Otto Kuusinen, 1931-1941  
 Idem, opis 17 – 102 Secretariatul Doloresei Ibarruri, 1935-1941  
 Idem, opis 72 – Secretariatul lui Gheorghii Dimitrov<sup>35</sup>, 1934-1944  
 Idem, opis 18 – Comitetul Executiv al *Kominternului*, 1919-1941  
 Idem, opis 69 – Secretariatul Balcanic, 1926-1935  
 Idem, opis 33 – Materiale primite la Moscova de la Gheorghii Dimitrov și Richard Sorge  
 Idem, opis 286 – Fond Predstavitelstvo Komunisticeskii Partii Rumâniei pri IKKI, 1924-1945 gg. (Reprezentanța P.C.R. pe lângă Comitetul Executiv al Internaționalei comuniste, 1924-1945) (în total, 56 dosare)  
 Idem, opis 255 – Dosar Ana Pauker, dosar 4  
 Idem, opis 255 – Dosar Lucrețiu Pătrășcanu (alias tovarășul Grigorescu), dosar 7  
 Idem, opis 255 – Dosar Constantin Doncea (alias Victor Pandelescu), dosar 109  
 Fondul 498 – Biroul din Viena al *Kominternului*  
 Fondul 502 – Biroul Sud, 1920  
 Fondul 509 – Confederația Balcanică, 1920-1934  
 Fondul 510 – Confederația Scandinavă  
 Fondul 543 – Comitetul Internațional Antifascist, 1923-1941  
 Fondul 556 – Activitatea Biroului C.C. al P.C.U.S.  
 Fondul 573 – Basarabia, 1941, 1945-1950  
 Fondul 575 – ARHIVA KOMINFORMULUI (1947-1956)<sup>36</sup>  
 Fondul 76 – F. E. Dzerjinski  
 Fondul 82 – V. M. Molotov  
 Fondul 187 – Richard Sorge  
 Fondul 558 – I. V. Stalin.

Cercetarea arhivelor confirmă integral studiile științifice consacrate activităților *Kominternului* pretutindeni în lume<sup>37</sup>, mai puțin cărțile apărute anterior anilor 1989-1991 în U.R.S.S. și în fostele țări comuniste. Organismul,

---

<sup>35</sup> Gheorghii Dimitrov (1882-1949), cunoscut comunist și om de stat bulgar. A reprezentat Partidul Comunist din Bulgaria la Congresul III al *Kominternului*, iar între anii 1935 și 1943 a fost impus de Kremlin secretarul general al organizației (cf. *Sovetskaia Istoriceskaia Ențiklopediia*, vol. 5, Moskva, 1964, p. 214-215).

<sup>36</sup> Informații deja valorificate – vezi Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, CICE, 1995.

<sup>37</sup> Vezi, de exemplu, F. Borkenau, *World Communism. A History of the Communist International*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1971.

acest supra-partid, la care în mod automat au aderat toate partidele comuniste și muncitorești din țările apărute după prima conflagrație mondială din 1914-1918, prin însuși faptul însușirii celor 21 de principii formulate de Zinoviev și Lenin în iulie 1920<sup>38</sup>, s-a confundat cu crima și teroarea, cu activitatea pro-sovietică vizând subminarea și răsturnarea ordinii legale în toate statele „capitaliste”, antagoniste prin însăși forța lucrurilor U.R.S.S.-ului, ca „prim stat socialist al muncitorilor și țăranilor”, cum s-a auto-proclamat oficial la Moscova. Spuneam că, din start, *Kominternul* s-a identificat cu organismele Marii Terori Roșii – cu Ceka și toate succesoarele sale, de asemenea cu Serviciul de Spionaj Militar al Kremlinului (G.R.U. – Glavnîie Razvedîvatelnîie Upravlenoe), iar, la finele anilor '30, teroriștii kominterniști au devenit, ei înșiși, victime ale „proceselor” și crimelor lui Stalin. Sediul din Moscova al activiștilor străini ai *Kominternului*, Hotel Lux<sup>39</sup>, a devenit simbolul instituției. „O parte din istoria lumii s-a scris aici” – i-a declarat cineva lui de Jacques de Launay în momentul când acesta vizitat bârlogul spionilor și al activiștilor internaționaliști<sup>40</sup>, și nu putem să nu fim de acord cu această aserțiune. Povestea sângeroasă a *Kominternului*, plasat pe terenul realităților monstruoase ale epocii staliniste, a format obiectul unui studiu obiectiv, întemeiat în esență pe izvoare inedite devenite de dată recentă accesibile, al istoricului rus Arkadi Vaksberg<sup>41</sup>, pentru care instituția a reprezentat „o caracatiță de coșmar ale cărei tentacule s-au întins pe toate continentele planetei (subl. ns.)”. P.C.R., încă de la fondare, în mai 1921, și-a însușit „principiile” amintite ale *Kominternului* ori, mai bine-zis, adoptarea celor 21 de puncte a marcat crearea partidului<sup>42</sup>. Prin acceptarea condițiilor de afiliere,

---

<sup>38</sup> Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 177-178. Reținem câteva dintre principiile respective obligatorii pentru tinerele partide comuniste și care puneau în evidență caracterul terorist al leninismului și autoritatea de neștirbit a *Kominternului*: 12. – Organizarea partidului comunist trebuie să fie bazată pe o disciplină de fier, de tip militar; 13 – Epurarea periodică din partidele comuniste a elementelor mic-burgheze; 14 – Ajutor necondiționat acordat republicilor sovietice în lupta lor împotriva contra-revoluției; 16 – Hotărârile *Kominternului*, partid mondial unic, **au un caracter obligatoriu** (subl. ns.); 21 – A exclude din partidul comunist pe cei care resping propunerile prezente (*ibidem*, p. 177-178).

<sup>39</sup> Astăzi Hotel Central, pe fosta stradă Tverskaia (în 1920), în prezent M. Gorki, 10.

<sup>40</sup> Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 8.

<sup>41</sup> Vezi Arkadi Vaksberg, *Hotel Lux*, Paris, Fayard, 1993.

<sup>42</sup> Aceasta după ce în prealabil, la sfârșitul anului 1920, o delegație a socialiștilor români (Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Popovici, Gh. Cristescu, David Fabian, Eugen Rozvan și Ion Flueraș) s-a deplasat la Moscova, unde a purtat discuții cu Grigori Zinoviev, liderul Comitetului Executiv al Internaționalei, N. Buharin și chiar cu V. I. Lenin, despre problemele afilierii (cf. Robert R. King, *A History of the Roumanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980, p. 16-17). Pagini din istoria adevărată a P.C.R., bazate pe documente, s-au tipărit cotidianul

tânărul Partid Comunist din România<sup>43</sup> a devenit în mod automat nu numai un prizonier ideologic al *Kominternului*, cum era cazul de altfel cu toate celelalte partide comuniste recent înființate. Comuniștii români, ale căror interese începeau să se confunde „cu interesele Republicii Sovietice, pe care au obligațiunea să le apere...”, aveau obligația, în noua lor calitate, să militeze nu numai împotriva orânduirii sociale existente în România, ci și împotriva tuturor intereselor legitime ale statului român. Acest comandament a devenit, nu peste mult timp, cardinal și prioritar<sup>44</sup>. Istoricii sovietici au recunoscut, la timpul lor, faptul că Internaționala Comunistă a manevrat toate grupările și partidele politice afiliate din străinătate. *Kominternul* – citim într-o lucrare semi-oficială de la Moscova – „a dat o asistență constantă partidelor comuniste în formularea programelor lor pentru unirea forțelor și organizațiilor antifasciste (subl. ns.)”<sup>45</sup>. Iar, cu referire directă la România, este ilustrată aserțiunea, arătându-se că în august 1940 Secretariatul Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a a avizat conducerea P.C.R. să lanseze programul de luptă pe baza frontului unic al poporului român, care să lupte împotriva atragerii României în războiul mondial<sup>46</sup>, contra transformării țării în satelit al Germaniei hitleriste și pentru prietenie cu U.R.S.S. Pe o asemenea bază, P.C.R. a avansat platforma sa de luptă în ianuarie 1942 intitulată *Pentru pacea și independența națională a poporului român*<sup>47</sup>. Tot astfel, în ajunul Războiului Sfânt din 1941-1944 pentru refacerea României Mari și zdrobirea comunismului, Comitetul Executiv al *Kominternului* s-a adresat, la 21 aprilie 1941, conducerii P.C.R. cu o scrisoare

---

bucureștean „Dimineața” în 1990 (cf. numărul special intitulat: *A fost odată... P.C.R. de la Komintern la dictatura ceaușistă*, 16 p.) și „Cuvântul de ambe sexe”, București, nr.6/1991, p. 6-7.

<sup>43</sup> Era în spiritul însuși al afilierii impunerea faptului că toate partidele comuniste și muncitorești din lume erau secții ale „partidului mondial”, cum se pretindea *Kominternul*, și, ca atare, chiar în titulatură se sublinia elementul fundamental că, din punctul de vedere al Moscovei, reprezentau grupările dintr-o țară sau alta. Internaționalismul exacerbât crea, astfel, anomalii greu de explicat și a pus grupările comuniste din majoritatea țărilor în poziții incomode în fața maselor, limitându-le drastic influența ori conducând, precum în cazul minusculei grupări a comuniștilor români (aproximativ 1 000 în august 1944), care aflându-se la remorca Kremlinului a militat pentru subminarea statului suveran, independent și unitar român, acționând, astfel, ea însăși la propria-i situație (?) în afara legii (1924) (vezi, în acest sens, Stephen Fischer – Galați, ed., *The Communist Parties of Eastern Europe*, New York, Columbia University Press, 1979). Despre P.C.R., cap. datorat lui T. Gilberg, p. 281-325.

<sup>44</sup> Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, 1993, p. 28.

<sup>45</sup> A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ș.a., eds., *Outline History of the Communist International*, p. 471.

<sup>46</sup> Război care viza eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, ocupate în iunie 1940, prin amenințarea cu forța, de U.R.S.S.

<sup>47</sup> A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ș.a., eds., *op. cit.*, p. 471-472.



îndemnând la intensificarea tuturor eforturilor pentru asigurarea bunelor relații cu U.R.S.S.<sup>48</sup>, iar aceasta într-un moment în care Imperiul Roșu colabora în 1939-1941 cu Reichul la dezintegrarea țării și semnele apropiatului război dintre Moscova și Berlin nu erau evidente nici chiar pentru cercurile oficiale de la Kremlin, cu atât mai puțin pentru opinia publică națională și internațională<sup>49</sup>.

---

<sup>48</sup> *Ibidem*, p. 474.

<sup>49</sup> Rămas și în anii celui de-al doilea război mondial tot în meandrele *Kominternului*, P.C.R. a promovat în continuare politica a trădării naționale, reflectată de numeroase documente. Astfel, cunoscutul document intitulat *Punctul nostru de vedere* din 10 septembrie 1940 saluta, la câteva zile după prăbușirea regimului lui Carol al II-lea, faptul că „războiul imperialist din Europa care a dus la destrămarea câtorva state capitaliste, capitaliste moșierești, a dus de asemenea și la *destrămarea României imperialiste, în hotarele ei croite pe socoteala altor țări la Trianon și Neuilly* (sub. ns.)” (apud Gh. Zaharia și colaboratori, eds., *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză*, vol. V, București, f.a., p. 7). Se transmitea, finalmente, „un salut fierbinte popoarelor (sic!) din Basarabia și Bucovina de nord, *eliberate de sub jugul imperialismului român* (subl. ns.)” (*ibidem*, p.12). Secretarul general al P.C.R., Ștefan Foriș, se adresa la 28 decembrie același an la Boris Ștefanov la Moscova pentru a-i expune situația din țară și acțiunile comuniștilor „*după eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de nord* (sub. ns.)” (*ibidem*, p. 14). Un alt document binecunoscut – intitulat *De la regimul legionar la dictatura militară* (26 februarie 1941) -, după ce aprecia că U.R.S.S. rezolvase „pașnic” problema Basarabiei și nordului Bucovinei (*ibidem*, p. 23), se exprima fățarnic cum că: „Poporul român (din țară – n. ns.) a aflat și află mereu despre viața nouă fericită și liberă a poporului din Bucovina de nord Basarabia, care, rupt de marea familie a popoarelor sovietice, *a îndurat ocupația colonială a marilor moșieri și capitaliști români în timp de 22 de ani* (subl. ns.)” (*ibidem*, p. 23-24). Aceleași puncte de vedere le aflăm și în prolixul raport trimis la 10 martie 1941 de Foriș secției române din cadrul Secretariatului *Kominternului* (*ibidem*, p. 26-69). În același spirit, *Platforma-program* a P.C.R. din 6 septembrie 1941 îl desemna pe Ion Antonescu drept un „gauleiter” al lui Adolf Hitler în Basarabia și Bucovina, devenite ... „vremelnic colonii subjugate de germani” (*ibidem*, p. 82). Dar poate că cea mai clară exprimare a politicii antistatale a comuniștilor români în problema integrității teritoriale a României o aflăm, la 3 iunie 1943, într-un material ce condamna banda lui „Iuda Foriș” (*ibidem*, p. 178-191) se afirma principial: „Noi punem chestiunea Basarabiei în felul următor: Marea revoluție a poporului rus din 1917 de sub conducerea genială a lui Lenin și Stalin a dat tuturor popoarelor din Rusia țaristă dreptul la autodeterminare și dezvoltare liberă în cadrul Uniunii Sovietice. Această revoluție a dat și poporului basarabeian (?) dreptul la libertatea sa națională. Eliberarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în 1940 a fost consecință a politicii de ațâțare la război contra Uniunii Sovietice dusă de aventurierul [rege] Carol. Uniunea Sovietică a dat atunci o lovitură regimului hitlerian (sic!) al lui Carol, dând astfel un ajutor prețios forțelor democratice pentru a alunga pe Carol și a duce o politică de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. Poporul basarabeian e cotropit actualmente de hitleriști ca și noi. Acest popor luptă pentru libertatea sa. El va ști să-și aleagă singur regimul său social și politic conform declarației Chartei Atlanticului...” (*ibidem*, p. 188).

Pentru P.C.R., indiferent de „grupările” afirmate pe parcurs (*internă* sau *externă*), situația s-a menținut în tot timpul desfășurării celui de-al doilea<sup>50</sup>, cu consecințele de rigoare asupra evoluțiilor imediat postbelice.

Aflat oricând la remorca Kremlinului, *Kominternul* a traversat în epoca interbelică toate *volte-face*-urile Moscovei, săvârșind grave erori strategice ce au înlesnit accesul la putere al naziștilor ori au condus nemijlocit la conflictul din 1939-1945. Reținem câteva asemenea erori politice de proporții<sup>51</sup>: transpunerea semnului egalității, în anii '20 și la începutul anilor '30, între social-democrația europeană și social-fascismul german ori italian; neputința Partidului Comunist din Germania de a bara drumul spre putere al lui Adolf Hitler<sup>52</sup>; cel din urmă act din timp de pace al Kremlinului, semnarea Pactului odios Hitler-Stalin la 23 august 1939, a prejudiciat cel mai grav interesele înseși ale *Kominternului* și ale popoarelor, pe care comuniștii pretindeau că le apără cu cerbicie<sup>53</sup>. Chiar la 22 august 1939, deci în orele care au precedat nemijlocit semnarea Pactului la Kremlin, Gheorghii Dimitrov, secretarul general al Comitetului Executiv al *Kominternului*, s-a adresat „tuturor partidelor” în subordine din lume și liderilor francezi Maurice Thorez și Jacques Duclos, pentru a le „explica” natura și țelul înțelegerii sovieto-germane; în context, responsabile erau socotite Marea Britanie și Franța pentru eșecul negocierilor militare tripartite din august 1939 de la Moscova, iar scopul Pactului – care în fond a deschis nemijlocit calea unui nou război european și, în consecință, mondial – consta esențialmente în „divizarea” tuturor agresorilor imperialiști, deopotrivă Marea Britanie, Franța, Germania și Japonia<sup>54</sup>. Toate partidele comuniste au fost debusolate în urma „alianței” proclamate între Stalin și Hitler, astfel că la 27 august 1939 Dimitrov și Manuilski, liderii operativi de atunci ai *Kominternului*, se adresa personal liderului de la Kremlin. A urmat, la 7 septembrie 1939, o reuniune a lui Dimitrov cu Stalin, Molotov, Jdanov, dictatorul sovietic impunându-și punctul de vedere<sup>55</sup>. Drept urmare, la 9 septembrie 1939, Secretariatul *Kominternului*, nicidecum altfel decât în spirit de supunere, decise transmiterea unei directive către toate partidele comuniste din lume, constrânse, contrar a tuturor acțiunilor și propagandei anterioare, să susțină mai departe politica Moscovei pe motivul

---

<sup>50</sup> Este deosebit de semnificativ că documentele probatorii pe această temă au fost culese și păstrate cu grijă în arhivele fostului C.C. al P.C.R. (cf. ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 8/1943 – documentele interne; idem, dosar 3/1942 – ordinele și indicațiile lui I. V. Stalin).

<sup>51</sup> Vezi Fernando Claudin, *op.cit.*, *passim*.

<sup>52</sup> Apreciată drept „cel mai mare dezastru” interbelic pentru *Komintern* (*ibidem*, p. 127).

<sup>53</sup> *Ibidem*, p. 294; *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, în „Izvestiia ȚK/KPSS”, nr. 12/1989, Moskva, p. 202-215.

<sup>54</sup> Bernhard H. Bayerlein și colaboratori, *Moscou-Paris-Berlin. Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1941)*, Paris, Éditions Tallandier, 2003, p. 60-62, 74-75.

<sup>55</sup> *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor...*, p. 207.

că ostilitățile în desfășurare reprezentau „un război imperialist injust, provocat de burghezia tuturor țărilor beligerante (subl. ns.)”, care, deci, nu trebuia susținut în vreun fel. Cât privește Polonia, victimă a Reichului nazist, aliat cu U.R.S.S. în urma Pactului Hitler-Stalin, proletariatul mondial era îndemnat să nu susțină cauza victimei devenită peste noapte stat ... „fascist”, pe planul general „ofensiva” (sic!) trebuind desfășurată contra politicii trădătoare a social-democrației. În fond, Germania era exonerată de orice culpă pentru războiul în curs, iar inamicul proletariatului mondial se ascundea „mai cu seamă” în Franța, Anglia, Statele Unite și Belgia. Cine interpretase altfel lucrurile – stipula directiva *Kominternului* din 9 septembrie 1939 –, trebuia „în cel mai scurt timp posibil să-și redreseze linia politică”<sup>56</sup>. În esență, Stalin și, ca atare, *Kominternul*, abandonând, practic răsturnând orientarea politică anterioară care-l avusese în obiectiv pe Hitler, impuneau de-acum proletariatului mondial și partidelor comuniste de pe mapamond ca – potrivit unei practici simpliste, cunoscute de când lumea, și potrivit căreia *prietenul prietenului meu este prietenul nostru* – să procedeze la o nouă selecție în privința aliatului de moment. Germania, legată de U.R.S.S. prin Pactul de la 23 august 1939, ieșea din vizor, pentru ca, în schimb, inamicii de atunci ai Reichului (Marea Britanie, Franța și toți susținătorii lor) să fie trecuți în rândurile adversarilor, nu numai ai Berlinului ci, obligatoriu, și ai Moscovei! O asemenea „orientare” politică generală avea să se mențină până în primăvara anului 1941, când, după ocuparea Greciei și Iugoslaviei, *Kominternul* se decise, în sfârșit, să considere lupta Angliei și Franței împotriva Germaniei un ... război drept<sup>57</sup>.

La nivelul central al *Kominternului* câteva grupări comuniste ajunseseră să fie bine reprezentate în anii '30-'40, și anume: germană, bulgară, franceză, italiană, spaniolă, cehă, ungară, finlandeză și austriacă<sup>58</sup>, cea română impunându-se după și prin sosirea Anei Pauker la Moscova în mai 1941<sup>59</sup>, deși ea avea să rămână până la capăt, în septembrie 1944 în eșalonul secund al organizației<sup>60</sup>. Activiștii grupați în jurul Anei Pauker, proclamată oficial „Passionaria din Carpați” (?!), vor reprezenta în anii războiului ceea ce s-a recunoscut ulterior, chiar de către oficialitățile comuniste de la București din

---

<sup>56</sup> Bernhard H. Bayerlein și colaboratori, *Moscou-Paris-Berlin*, p. 74-75; R.Ț.H.I.D.N.I., fond 495, opis 18, dosar 1292, f. 47-48.

<sup>57</sup> *Komintern i sovetско-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, p. 214.

<sup>58</sup> Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 138-139.

<sup>59</sup> Cf. Gh. Buzatu, Eftimie Ardeleanu, *Din tainele istoriei*, în „Document”, nr. 1/2001, București (Este publicat și comentat raportul nr. 15013/S/1941 al Inspectoratului de Poliție Iași privitor la schimbarea, între autoritățile române și sovietice, la Ungheni, în 3 mai 1941, a „prizonierilor” Ana Pauker contra Moș Ion Codreanu); Adrian Pandeia, „Passionaria din Codăești”, în „Document”, nr. 3/2000, București, p. 40 și urm.

<sup>60</sup> *Ibidem*, p. 139-140.

anturajul lui Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, nucleul dur, „aripa externă” a P.C.R.<sup>61</sup>. În etapa ultimă a celui de-al doilea război mondial și după ocuparea țării de către trupele sovietice, la 23 august 1944, în cursul comunizării României, gruparea moscovită kominternistă avea să intre în conflict deschis cu gruparea comunistă din interior, care, pentru a-și asigura succesul și câștiga protecția Kremlinului, și-au compromis „tovarășii de drum” și au recurs la eliminarea fizică ori politică a foștilor colegi<sup>62</sup>. Totul ținea de „regula jocului”, care-l confirma integral pe Marx, în sensul că toate revoluțiile câte au fost și-au sacrificat, cu o prioritate remarcabilă și o satisfacție canibalică, proprii fii!...

Finalmente, *Kominternul* – organism teribil și oribil al fostului Imperiu Roșu – și-a depășit, în activitate fiind ori după deces, propriile-l limite și influențe. Ceea ce a fost posibil, în fapt, nu atât datorită meritelor reale câștigate, ci datorită, precumpănitor, cordonului ombilical ce-l apropiase (și subordonase) definitiv serviciilor secrete ale U.R.S.S., în speță NKVD/KGB și GRU. Astăzi, în fond, organismul – după cum și sistemul care l-a inventat, manevrat și folosit – reprezintă un cadavru, deopotrivă și Imperiul Roșu leninisto-stalinisto-troțkist care i-a dat ființă, deși spiritul tuturoră dăinuiește. *Cum? cât timp? și de ce?* – iată întrebări la care nu ne propunem să răspundem în continuare. În opinia noastră, fiind cu mult mai folositor și mai interesant să aflăm ceea ce, eminamente, a reprezentat în epocă Kominternul. Sub acest aspect, sinteza inedită intitulată *Kominternul – metoda sa de lucru și colaborarea cu Armata Roșie*, inclusă în anexă, redactată de serviciile secrete de la București în decembrie 1940 la solicitarea Generalului Ion Antonescu, reprezintă, din toate punctele de vedere, după cum – sperăm – cititorul va aprecia, un document categoric și, de ce nu, surprinzător, prin forța analizei, multitudinea și exactitatea informațiilor vehiculate, iar, nu mai puțin, prin obiectivitatea tratării subiectului. Documentul este cu atât mai semnificativ cu cât, în primul rând, cuprindea revelații în privința organizării și funcționării Kominternului<sup>63</sup>, urmărind filiera ce atesta indiscutabil activitatea, practic sub aceeași tutelă și în același spirit, a instituțiilor în esență criminale – Kominternul, conducerea Partidului Comunist și serviciile secrete ale Kremlinului (în speță NKVD/KGB<sup>64</sup> și GRU),

---

<sup>61</sup> Vezi Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 260-278; Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, Editura Eminescu, 1992, *passim*.

<sup>62</sup> T. V. Volokitina și colaboratori, eds., *Vostočnaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg.*, I-II, Moskva – Novosibirsk, Sibirskii Hronograf, 1997-1998, *passim*; vezi și Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker*, *passim*; *Cazul Vasile Luca*, I-II, în *loc. cit.*

<sup>63</sup> Relativ la conexiunile cu Serviciile secrete moscovite, aflăm următorul paragraf: „Secția Informații [a Kominternului] culege date asupra vieții din țările necomuniste, pe care le transmite Gugobezului și Secției Informații din Statul Major General al Armatei Roșii, prin intermediul Comitetului Executiv.

<sup>64</sup> În sinteza de referință, datată 1940, se preferă – după cum se va observa – denumirea **Gugobez**. După cum s-a menționat (vezi *supra* nota 17), între multiplele

evidențiind că, în funcție de stadiul războiului mondial la finele anului 1940<sup>65</sup>, Kominternul, în chip necesar și obligatoriu, a acționat prioritar în sfera activității departamentului de spionaj ale Armatei Roșii (GRU)<sup>66</sup>.

---

denumiri ale Centralei, de la **Ceka** la **KGB**, din 1917 până în 1954, s-au mai aflat: **OGPU** (1923-1934), **GUGB/NKVD** (1934-1941), **NKVD/NKGB** (1941-1946) și **MGB** (1946-1954). Or, în perioada în care a fost prezentată sinteza (decembrie 1940), instituția purta oficial denumirea **GUGB/NKVD**, adică: „Glavnoe Upravlenie Gossudarstvennîi Bezopasnosti/Narodnîi Komissariat Vnutrennîh Del” (în traducere – Direcția Principală pentru Securitatea Statului/Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), de unde autorii materialului de la București au apelat la numele aflat cel mai lesne la îndemână – **Gugobez** (evident de la **Glavnoe Upravlenie Gossudarstvennîi Bezopasnosti**), ceea ce demonstrează, o dată în plus, dependența fundamentală a *Kominternului* de Serviciul spionajului politic al regimului stalinist.

<sup>65</sup> În fond, în momentul în care Adolf Hitler a semnat Directiva de război nr. 21 („Cazul Barbarossa”) = atacarea U.R.S.S. până, cel mai târziu, la 1 mai 1941!

<sup>66</sup> Vezi cap. 4 al sintezei pe tema colaborării *Kominternului cu Armata Roșie*, unde se constată în chip expres că: „A fost – dar – necesar ca o parte din Birourile și posturile Kominternului din străinătate să iasă de sub autoritatea Comitetului Central și să treacă la dispoziția fie a Secției Operațiilor, fie a Serviciului Secret (Razvedupr)”. Pentru alte probleme speciale, cf. Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, INST, 2004.

## RĂZBOIUL MONDIAL ȘI PETROLUL ROMÂNIEI (1940-1945)

Istoricii români au insistat<sup>1</sup>, acolo unde și atunci când a fost cazul, asupra faptelor esențiale legate de trecutul petrolului, incontestabil una dintre bogățiile cele mai importante ale țării în epocile modernă și contemporană, cu implicații și consecințe profunde în viața noastră politico-diplomatică, economico-financiară, socială, militară și culturală. Se știe prea bine că, pentru veacul al XX-lea, rolul și locul „aurului negru” în determinarea unor evenimente au fost relevate și au fost receptate la modul fabulos, nefiind rare cazurile, chiar ale unor prestigioși istorici sau al unor sinteze și monografii remarcabile, care au atribuit petrolului sau combustibilului lichid o influență și efecte covârșitoare, universale. În asemenea măsură că nu mai apar de fel surprinzătoare aserțiuni de genul că petrolul a răsturnat guvernele sau regimurile, că „aurul negru” ar fi provocat cutare sau cutare război ori că, mai mult, destinul celui de-al doilea conflict mondial și, apoi, desfășurările și deznodământul „războiului rece” au fost determinate decisiv de factorul țitei sau derivatele lui!

În ceea ce ne privește, am stăruit adeseori<sup>2</sup> asupra rostului combustibilului lichid în determinarea evenimentelor intervenite în cursul preludiilor, declanșării și evoluțiilor celui de-al doilea război mondial în stadiul inițial, european, al ostilităților (1939-1940). Relativ la România, ne-am referit la politica neutralității, cu privire directă la factorul petrol, definindu-i prezența în raporturile cu Germania, pe de o parte, cu Marea Britanie și Franța, pe de altă parte. Am evidențiat că, în condițiile intervenției faimosului și catastrofalului pact sovieto-german din 23 august 1939, care a provocat nemijlocit conflagrația secolului și i-a impulsionat decisiv evoluția în primii ani (1939-1941), România,

---

<sup>1</sup> Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 554-563; idem, *Istoria Românilor*, vol. IX, coordonator acad. Dinu C. Giurescu, București, 2008, p. 839-872 (ambele capitole datorate lui Gh. Buzatu); Gh. Ivănuș și colaboratori, *Istoria petrolului în România*, București, AGIP, 2004; Gh. Ivănuș și colaboratori, *Industria de petrol și gaze din România*, București, AGIP, 2008; Gh. Buzatu, *A History of Romanian Oil*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2004-2006; idem, *O istorie a petrolului românesc*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.

<sup>2</sup> Cel mai recent – Gh. Buzatu, *Oil and War in Romanian History during the XX-th Century*, I-II, în Academy of Romanian Scientists, *Annals*, vol. 1, nos. 1/2009 and 2/2009.

în condiții istorice concrete, dar și ... cu voia Marilor Puteri (din ambele tabere beligerante) ori datorită propriilor și gravelor erori ale Bucureștilor în context<sup>3</sup>, s-a văzut tot mai mult, ca să nu spunem intim, „rezervată” spațiului Reichului lui Adolf Hitler. Tot astfel după cum, în octombrie 1944 (acordul de procentaje Churchill-Stalin) și mai apoi, România avea să fie „orientată”, mai precis – abandonată zonei de dominație stalinistă a Moscovei. Revenind la debuturile conflagrației, evoluția României s-a răsfrânt nemijlocit asupra destinului petrolului, care a devenit obiectivul strategic nr. 1 al tuturor beligeranților. Nici nu se putea altfel, și astfel a rămas până la sfârșitul ostilităților pe bătrânul continent. Deocamdată, în 1939-1940, petrolul a urmat calea României, de la o țară suverană și independentă la una intrată în orbita Germaniei, deci de la neutrulitate din septembrie 1939 la nonbeligeranța părtinitoare începând cu mai 1940, cu alte cuvinte, pentru a rămâne la petrol, de la o industrie acomodată statutului și cerințelor pieții libere capitaliste la una încorsetată de celebrul Ōl Pakt convenit între București și Berlin la 27 mai 1940<sup>4</sup>.

\*\*\*

Cel dintâi aspect ce se impune atenției privește importanța resurselor românești de petrol pentru Germania angajată într-un război mondial<sup>5</sup> și supusă blocadei totale inițiată de Marea Britanie la finele anului 1939. În acest sens, potrivit estimărilor unui fost mare istoric german, l-am numit pe Andreas Hillgruber, în răstimpul ianuarie 1939-iulie 1944 livrările de produse petroliere ale României către Germania (teritoriul Reichului, armatele de pe front și Protectoratul Cehiei și Moraviei) au însumat 11 632 000 tone<sup>6</sup>. Această cantitate, modestă în aparență, a reprezentat însă 1/3 din consumul general al Reichului în vremea ostilităților din 1939-1945<sup>7</sup>, element ce pune în evidență importanța extraordinară a resurselor românești de petrol pentru Hitler până la 23 august 1944, iar, după aceea, șocul înregistrat de Berlin prin pierderea obiectivului respectiv. A fost cauza pentru care nimeni altul decât însuși Albert Speer, în calitatea-i de fost ministrul al Armamentului Reichului, a recunoscut, după cum vom vedea, că în urma retragerii României din Axă la 23 august 1944

---

<sup>3</sup> Cf. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, *passim*.

<sup>4</sup> Idem, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 314 și urm.; *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 562.

<sup>5</sup> Pentru bibliografia problemei, cf. Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 314-316.

<sup>6</sup> Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, ediție în limba română de Stelian Neagoe, București, 1994, p. 290-291 (tabelele 5-6).

<sup>7</sup> Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 369.

s-a produs “o întorsătură decisivă” în economia de război germană și, deci, în desfășurarea conflagrației înseși<sup>8</sup>.

Producția de țiței a României a înregistrat ritmuri ne semnificative în vremea războiului, comparativ cu perioada imediat precedentă, tendința generală fiind, în ciuda cerințelor presante, aceea de scădere, datorită evoluțiilor/involuțiilor rezultate din prelungirea ostilităților și a bombardamentelor anglo-americanilor. Pentru aceștia, în 1943-1944, zona petroliferă Ploiești a devenit unul dintre obiectivele prioritare de atins pe întinderea “fortăreței europene” (Festung) a lui Adolf Hitler<sup>9</sup>. Prezentăm unele date comparative atestând nivelul producției de petrol înregistrat de România între 1939 și 1945:

Anii	Sursa <sup>10</sup>	Sursa <sup>11</sup>
1939	6 240 000 tone	6 240 000 tone
1940	5 810 000 tone	5 815 000 tone
1941	5 453 179 tone	5 577 000 tone
1942	5 665 367 tone	5 665 000 tone
1943	5 273 432 tone	5 330 000 tone
1944	3 525 000 tone	3 525 000 tone
1945	4 640 000 tone	4 640 000 tone

În continuare, marile societăți petroliere au avut o pondere majoră în realizarea producției brute de țiței<sup>12</sup>:

Societatea	% în 1942	% în 1943
Astra Română	30,93	31,69
Concordia	11,66	12,32
Româno-Americană	10,89	10,48

<sup>8</sup> *Ibidem.*

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 359 și urm.

<sup>10</sup> “Monitorul Petrolului Român” (în continuare, se va cita: MPR), nos. IX-X/1945, p. 297; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 340-341; Gheorghe Ivănuș, coordonator, *Istoria petrolului în România*, București, 2004, p. 367..

<sup>11</sup> Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 289 (anexa II, tabelul 3).

<sup>12</sup> Cf. D. Șandru, I. Saizu, *Cu privire la acapararea petrolului românesc de către Germania hitleristă (1940-1944)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A. D. Xenopol>>”, Iași, t. II/1965, p. 17 (tabel).



Steaua Română	10,24	10,14
Unirea	9,27	9,32
Colombia	7,63	7,84
Creditul Minier	4,73	5,01
Prahova	4,32	4,16
IRDP	2,13	2,42

Potrivit unui raport al "Asociației Industriilor de Petrol din România" din 23 mai 1945, aportul principalelor societăți din țară („Astra Română”, „Concordia”, „Româno-Americană”, „Steaua Română”, „Unirea”, „Colombia”, „Creditul Minier”, „Prahova”, „IRDP”, „Redevența”, „Dacia”, „Grupul Petrolul Românesc”, „Foraj Lemoine”) în domeniul producției generale de țiței s-a materializat astfel:

1941	5 576 837 tone
1942	5 665 357 tone
1943	5 273 432 tone
1944	3 530 000 tone <sup>13</sup>

Ponderea societăților respective, care dețineau și cele mai mari rafinării („Astra Română”, „Concordia”, „Româno-Americană”, „Steaua Română”, „Unirea”, „Creditul Minier”, „Colombia”, „Petrol Block”, Prahova”, „Prahova”), a fost, se înțelege, majoră și în privința cantităților de produse prelucrate, mai precis:

1941	4 829 069 tone
1942	5 149 797 tone
1943	4 604 074 tone
1944	2 936 947 tone <sup>14</sup>

Este indiscutabil că de cel mai mare interes sunt datele privind livrările de produse petroliere românești către Germania în anii războiului (în tone):

Anii	Germania <sup>15</sup>	Germania și armata germană de pe fronturi <sup>17</sup>	Protectorat <sup>16</sup>
------	------------------------	---	---------------------------

<sup>13</sup> Arhiva CNSAS, București, fond 40 010 ("Procesul mării trădări naționale" 1946), vol. 90.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

<sup>15</sup> Cf. Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 290 (tabelul nr. 4).

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 291 (tabelul nr. 6).

<sup>17</sup> *Ibidem* (tabelul nr. 5).

1939	1 258 000	1 272 000	284 000
1940	1 196 000	1 177 000	127 800
1941	2 314 000	2 963 000	210 700
1942	1 497 000	2 192 000	110 400
1943	1 214 000	2 406 000	66 700
1944	591 000	1 043 000	35 900

Pentru aceeași perioadă, în funcție de presiunile și solicitările Reichului și ale aliaților săi, raportul dintre consumul intern și cel extern a evoluat astfel (în mii tone)<sup>18</sup>:

Anii	Total	Consum intern	Export	Export % din total
1939	5 965	1 785	4 178	70,0
1940	5 356	1 862	3 495	65,2
1941	5 946	1 811	4 135	69,5
1942	5 492	2 097	3 395	61,8
1943	5 184	2 007	3 177	61,3
1944	3 227	1 108	2 119	65,7
1945	4 616	1 444	3 172	68,7

În raportul “Asociației Industriilor de Petrol din România” (7 mai 1946) statisticile exporturilor petroliere, în ultimii ani de război, au avut următoarea configurație<sup>19</sup>:

<sup>18</sup> *Ibidem*, p. 275 (tabel 250). Iată situația ce se desprinde din raportul “Asociației Industriilor de Petrol din România” (23 mai 1945) (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 2, filele 179-182; idem, vol. 90):

Anii	Consum intern	Export
1938	1,6 milioane tone	4,2 milioane tone
1939	1,7 milioane tone	4,0 milioane tone
1940	1,8 milioane tone	3,7 milioane tone
1941	1,8 milioane tone	4,0 milioane tone
1942	2,0 milioane tone	3,3 milioane tone
1943	2,0 milioane tone	3,1 milioane tone
1944	1,1 milioane tone	2,1 milioane tone
1945	1,3 milioane tone	3,1 milioane tone

<sup>19</sup> Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 2, f. 180-181.

Situația în anul 1943:

Destinația	Total
Total	3 159 169 tone
din care:	
Germania	2 511 894 tone
Italia	391 354 tone
Elveția	57 605 tone
Franța	14 664 tone
URSS	-

Situația în anul 1944:

Destinația	Total
Germania	1 200 000 tone
URSS	748 644 tone
Elveția	19 892 tone
Grecia	12 062 tone
Italia	92 tone

Situația în anul 1945:

Destinația	Total
Total	3 157 852 tone
din care:	
Germania	-
Italia	-
URSS	3 141 794 tone

Suntem convinși ca statistica prezentată nu mai necesită comentarii, mai cu seamă că asupra unor detalii vom reveni.

Deopotrivă cu aspectele militare și teritoriale, politico-diplomatice ori cu acelea privind caducitatea arbitrajului de la Viena problemele financiar-economice s-au aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane între 1940 și 1944, mai ales că în orice moment Germania a fost profund interesată de grânele și petrolul românesc, absolut necesare pentru continuarea efortului de război. Limitându-ne la aspectele aflate în atenție, nu este de fel exagerat dacă apreciem, în baza datelor prezentate succint mai sus, că, din septembrie 1940 și până la 23 august 1944, problema petrolului românesc și-a aflat necontenit o prioritate absolută pe agenda relațiilor dintre București și Berlin, afectându-le

corespunzător. De aceea, se poate afirma, fără nici o exagerare, că în răstimpul celor patru ani relațiile româno-germane au purtat “mirosul aurului negru”<sup>20</sup>.

De îndată după ce a preluat conducerea statului român<sup>21</sup>, la 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a socotit necesar să-i adreseze un mesaj lui Adolf Hitler, transmițându-i “mărturia credincioasă” a neamului românesc în Fuhrer și în poporul german, deodată cu încrederea în “securitatea prezentului și nădejdea viitorului”. În săptămânile următoare, prin intense contacte politico-diplomatice, s-au pregătit vizita lui Antonescu la Berlin și aderarea României la Pactul Tripartit. Înainte de întâlnirea din 22 noiembrie 1940 a lui Antonescu cu Hitler, care a precedat aderarea oficială de a doua zi a României la tabăra Axei Berlin-Roma-Tokyo, conducătorul statului român a avut o lungă convorbire cu Joachim von Ribbentrop, liderul diplomației naziste<sup>22</sup>. În ce-l privește pe Hitler, acesta a insistat asupra chestiunilor economice, declarând că Germania era “foarte mult interesată în Balcani”, unde nu dorea doar să-și exporte mărfurile, ci, de asemenea, își propusese să devină “un mare cumpărător” de materii prime. Pe acest motiv, el nu admitea extinderea ostilităților în sud-estul continentului. Hitler a oferit spre semnare tratate comerciale pe termene lungi (10-20 ani) cu România, iar în cadrul lor Reichul prelua surplusurile de produse românești (între acestea, desigur, în primul rând cele petroliere), la prețuri fixe stabilite pe mai mulți ani curgători. Hitler a reiterat spiritul tratatelor și convențiilor bilaterale intervenite între Berlin și București în anii precedenți, dar, în același

---

<sup>20</sup> Vezi V. F. Dobrinescu și colaboratori, eds., *Relații militare româno-germane. 1939-1944. Documente*, București, Editura Europa Nova, 2000, *passim*; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, *passim*; Vasile Arimia și colab., eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II, București, Editura Cozia, 1991, *passim* (În continuare, se va cita: *Antonescu-Hitler*). Potrivit lui Viorel Roman, **petrolul românesc a jucat “un rol central” în planurile est-europene ale lui A. Hitler** (cf. *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte*, II, 1878-1944, Offenbach, Dr. Dieter Falk Verlag, 1989, p. 154), iar, după Aurică Simion, în 1940-1944, “un deosebit apetit manifestau hitleriștii pentru petrolul românesc” (cf. *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 148).

<sup>21</sup> Prezentăm, în continuare, numai unele aspecte esențiale privind locul și rolul chesiei “aurului negru” în evoluția raporturilor româno-germane potrivit celor expuse în *O istorie a petrolului românesc*, pp. 314-359, în temeiul investigării arhivelor române și străine și a unei bogate bibliografii, incluzând în primul rând volumele de documente diplomatice și militare și studiile datorate lui Andreas Hillgruber, Constantin și Costin C. Kirițescu, A. Simion, D. Șandru și I. Saizu, Maurice Pearton, James Dugan și Carroll Stewart, Marcel D. Ciucă ș.a.

<sup>22</sup> Vezi *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, Serie D, Band XI/2, *Die Kriegsjahre*, IV/2, 13. November 1940 bis 31. Januar 1941, Bonn, 1964, pp. 548-554 (doc. nr. 380) (În continuare, se va cita: *ADAP*); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 24-33 (doc. nr. 3).

timp, bazându-se pe “afinitatea” între cele două regimuri<sup>23</sup>, a trasat cadrul înțelegerilor în perspectivă, în esență ale acordului economic din 4 decembrie 1940. În raport cu disponibilitatea spre dialog manifestată de Antonescu, Hitler a admis că “verdictul de la Viena” din 30 august 1940 nu reprezenta “o soluție ideală”<sup>24</sup>. Problemele colaborării economice româno-germane au fost aprofundate, la 23 noiembrie 1940, într-o nouă convorbire cu Joachim von Ribbentrop, asistat de ambasadorul cu însărcinări economice Carl Clodius. Nu mai puțin interesantă s-a dovedit întâlnirea cu feldmareșalul Wilhelm Keitel. Înainte de plecarea din Berlin, la 23 noiembrie 1940, Antonescu a fost din nou primit de Hitler. Generalul a sintetizat rezultatele discuțiilor sale cu oficialitățile Reichului, inclusiv înțelegerea în domeniile economic și financiar<sup>25</sup>. A fost un nou prilej pentru general de a-l asigura pe Führer că România era gata “să lupte pentru drepturile sale”, iar gazda a garantat că Reichul “va susține, în toate privințele, pe aliatul său, atât pe tărâm politic, cât și pe cele economic”<sup>26</sup>. Revenit la București, Antonescu a declarat presei, în 25 noiembrie 1940: “... Pot să vă asigur astăzi că mă întorc cu încrederea Führerului și a poporului german. România va merge la biruință. România va avea drepturile ei”<sup>27</sup>. De asemenea, Antonescu a prezentat în ședința cabinetului din 26 noiembrie 1940 bilanțul negocierilor de la Berlin<sup>28</sup>. La acea reuniune de guvern au predominat evenimentele interne, dar, cu referire la succesul înregistrat la Berlin, premierul a ținut să evidențieze avantajele dobândite pe plan economic: stabilirea unui plan de colaborare pe zece ani, pentru care tratativele, cu participarea lui Clodius, începuseră deja la Predeal și București; obținerea de credite pentru dezvoltarea agriculturii, căilor de comunicație, irigații și industria alimentară; prin insistențe personale la Hitler, reducerea dobânzii la credite de la 6% la 3,5%<sup>29</sup>.

Andreas Hillgruber și Aurică Simion s-au ocupat de conținutul și semnificația acordului economic româno-german semnat la 4 decembrie 1940 la Berlin de către C. Greceanu, ministrul României în Germania, și V. Dimitriuc, subsecretar de stat al Ministerului Economiei Naționale pentru problemele petrolului, de o parte, și Carl Clodius, de cealaltă parte. Documentul, în opt

---

<sup>23</sup> *Ibidem*.

<sup>24</sup> *Antonescu-Hitler*, I, p. 44.

<sup>25</sup> *ADAP 1918-1945*, Band XI/2, p. 576-577 (doc. nr. 389); *Antonescu-Hitler*, I, p. 52-53 (doc. nr. 6).

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 53.

<sup>27</sup> Arhivele Naționale ale României, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 325/1940, f. 123.

<sup>28</sup> *Antonescu-Hitler*, I, pp. 53-62 (doc. nr. 7); Marcel-Dumitru Ciucă și colab., eds., *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, I, *Septembrie-decembrie 1940*, București, 1997, pp. 493- 523 (doc. nr. 25).

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 495.

puncte, denumit protocol, stabilea pentru zece ani cadrul cooperării economice între Berlin și București, reglementând primirea creditelor din Germania și cuantumul dobânzilor, iar - separat, pe articole - fixa condițiile pentru fiecare domeniu (agricol și silvic, industrie, căi de comunicații și mijloacele de transport, sistemul bancar și de credit, raporturi comerciale etc.) Unul din cele mai importante articole (& 7) stabilea prețuri fixe pentru produsele furnizate de România (în primul rând, grâne și petrol) și, mai mult decât atât, asigura Berlinul că piața românească avea să constituie “un debușeu sigur” pentru Germania aflată în război. Acordul s-a semnat într-un moment în care deja se declanșase ofensiva germană pentru întărirea pozițiilor în România - concomitent cu domeniile metalurgic, șantiere navale, firme comerciale (“Malaxa”, “Reșița”, “Metrom”, “Cugir”, “Șantierele Navale Galați”, “Astra”, “Hunedoara”, “Agromex”, “Dunarex” ș.a.) - în industria de petrol ori a marcat semnal care a încurajat acțiunea respectivă. Berlinul a avut în grijă, în primul rând, achiziționarea în întregime ori parțial a acțiunilor societăților aparținând cetățenilor/firmelor din statele ocupate (Cehoslovacia, Olanda, Belgia, Franța), printre acestea aflându-se “Petrol Block” (care avea interese și la “IRD”), “Concordia”, “Colombia”, “Astra Română”, “Foraky”, “Steaua Română”, “Explora” ș.a. Singura societate care a făcut oarecum excepție a fost “Româno-Americană”; în 1940-1941, ea s-a aflat sub “protecția” unui comisar special al Ministerului Economiei Naționale, iar din octombrie 1941 s-a întărit tutela germană, în măsura în care, la un nivel superior se realizase acordul între Standard Oil Co. și I. G. Farbenindustrie de a veghea reciproc la apărarea intereselor lor în cele două tabere beligerante. După acordul economic din decembrie 1940, ofensiva germană în domeniul petrolier s-a intensificat, mai ales prin crearea, la 27 martie 1941, a companiei transnaționale Kontinentale Öl A. G. Eforturile Germaniei, surprinse în numeroase alte lucrări de specialitate, se consideră că au fost încununate prin înțelegerea dintre Kontinentale Öl A.G. și Astra Română din mai 1941, care, în opinia lui Andreas Hillgruber, ar fi “pecetluit pătrunderea capitalului german în industria petrolieră română, unde a dobândit o poziție însemnată, dacă nu chiar dominantă”<sup>30</sup>. Este inutil să precizăm că, în anii războiului din Est (1941-1944), lucrurile nu au rămas pe loc, situația firmelor și intereselor germane în industria țiteiului consolidându-se neconținut, ca și controlul german.

Fără a fi în măsură să delimităm cu exactitate natura capitalurilor investite în industria petrolieră în epoca războiului, vom apela la datele comunicate în 1945 în “Monitorul Petrolului Român” pentru anul în curs<sup>31</sup>:

---

<sup>30</sup> Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 195.

<sup>31</sup> Cf. M.P.R., nos. XI-XII/1945; Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, I, *Industria*, București, Editura Academiei, 1992, p. 286 (tabel nr. 265).

Proveniența capitalului	Total (mil. lei)
românesc	3 840,9
american	1 728,0
belgian	480,7
englez	3 161,7
elvețian	170,1
francez	1 495,9
italian	533,5
olandez	228,9
URSS	1 759,9
alte capitaluri	647,0
TOTAL	14 046,5

După cum se observă, capitalurile românească și britanică dețineau întâietatea, fiind succedate de cel sovietic, adică de cel care, prin decretul-lege publicat în “Monitorul Oficial” din 19 iulie 1945, a fost scos de sub apartenența germană și ... transferat direct URSS!

Generalul Ion Antonescu a revenit în Germania, la Obersalzberg, la 14 ianuarie 1941, pentru negocieri hotărâtoare cu Hitler și von Ribbentrop în vederea și în ajunul confruntării cu legionarii din 21-24 ianuarie 1941. Pentru analiza întrevederii beneficiem de două stenograme: una a translatorului lui Hitler, Paul Otto Schmidt<sup>32</sup>, iar cealaltă întocmită de colaboratorii premierului român, după cele dictate de acesta<sup>33</sup>. Numai varianta germană oferă detalii despre faptul că Antonescu s-a referit la pericolul unor atacuri britanice asupra regiunilor petrolifere românești și a rezervelor de țiței depozitate în portul Constanța. Oaspetele român a relevat în context că țara sa era în măsură să folosească “toate mijloacele de care dispunea” pentru a contribui pe viitor la victoria Puterilor Axei<sup>34</sup>. Întrevederea a avut un rol major în a-l convinge pe Hitler să-l sprijine pe Antonescu în conflictul ce se profila cu legionarii. Antonescu și-a consolidat poziția. Ajuns la București, el a expediat Führerului un memorandum<sup>35</sup> care sintetiza problemele dezbătute la 14 ianuarie 1940 și

<sup>32</sup> Vezi *ADAP 1918-1945*, Serie D: 1937-1945, Band XI/2, pp. 905-911 (doc. nr. 652); Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, Paris, Fayard, 1969, pp. 432-441 (doc. nr. 59); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 65-74 (doc. nr. 9).

<sup>33</sup> *Ibidem*, pp. 79-82 (doc. nr. 11).

<sup>34</sup> *Ibidem*, p. 72.

<sup>35</sup> *Ibidem*, pp. 75-79 (doc. nr. 10).

care, mai mult, se constituia într-un program de viitor<sup>36</sup>. Poziția-cheie a României în dispozitivul german din sud-estul continentului și apartenența la tabăra Axei erau indiscutabile și necondiționate. “România reprezintă astăzi pentru Germania - citim în memorandum - un centru strategic și o bază pentru supremația politică asupra Europei de Est și de Sud-Est [...] În caz de necesitate, România este gata să treacă la acțiuni militare de partea Germaniei [...] În cazul când Rusia va ataca, România dorește să participe la operația militară cu toate forțele sale”<sup>37</sup>. Pregătirile în perspectivă ale României antrenau mai multe domenii: militar, economic, diplomatic și politic. Capitolul din memorandum relativ la domeniul economic nu putea să ignore problema petrolului: “În calitate de țară cu potențial industrial, economia României este suplimentară față de economia Germaniei; în felul acesta, industria germană are posibilitatea de a stabili cu ușurință centrul pentru producția industrială și desfacerea produselor în întreaga zonă. Fiind în posesia celor mai apropiate rezerve de petrol și formând un centru strategic între Mediterana, Balcani, Strâmtori și Rusia, pe viitor România va continua să aibă aceeași importanță ca și azi în privința securității Germaniei în sectorul Europei de Răsărit”<sup>38</sup>.

În prima parte a anului 1941, în contextul preparativelor Germaniei pentru declanșarea operațiunii “Barbarossa” împotriva URSS la 22 iunie, problema petrolului a fost cel mai adesea abordată în cadrul contactelor dintre Berlin și București: la 6 februarie 1941, cu prilejul întâlnirii noului ministru german în România, Manfred von Killinger, cu șeful Biroului 2 al Marelui Stat Major al Armatei Române; la 11 iunie 1941, la întâlnirea generalului Ion Antonescu cu liderii militari și diplomați ai Reichului în frunte cu Hitler de la München<sup>39</sup>; memorandumul prezentat Führerului la München, datat 11 iunie

---

<sup>36</sup> Din arhivele investigate, reținem unele dintre convențiile, acordurile, protocoalele româno-germane din 1939-1944 privind problemele petroliere și care, în aprilie-mai 1946, au fost prezentate le “procesul” echipei lui I. Antonescu: protocolul confidențial din 28 septembrie 1939, semnat de I. Bujoiu (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 90, f. 63-64); acordul H. Neubacher-Victor Slăvescu din 22 mai 1940 (*ibidem*, filele 47-53); protocolul referitor la producția de benzină pentru aviație (idem, vol. 10, f. 92-93; idem, vol.8, f. 120-121); protocolul relativ la producția și repartizarea beanzinei de aviație în România din 12 iulie 1942 (idem, vol. 18, f. 91-91 verso); protocolul I. N. Fișescu-H. Neubacher din 8 februarie 1943 (idem, vol. 8, f. 382-383); protocolul M. Antonescu-Joachim von Ribbentrop din 11 ianuarie 1943 (idem, vol.90, f. 163-164; idem, vol. 76, f. 250-251).

<sup>37</sup> *Antonescu-Hitler*, I, p. 75 (doc. nr. 10).

<sup>38</sup> *Ibidem*, p. 77.

<sup>39</sup> *Vezi Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D 1937-1945, XII, The War Years. February 1- June 22, 1941*, London, Her Majesty's Stationery Office, 1962, pp. 996-1006 (doc. nr. 614); Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, pp. 590-603 (doc. nr. 81, minuta Schmidt); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 93-105 (doc. nr. 15).



1941<sup>40</sup>, cuprinzând asigurări de consolidare a colaborării industriale germano-române, cadru în care România putea deveni “un centru de aprovizionare al întregii regiuni europene”, cu materiile sale prime și mâna ieftină de lucru necesare. De asemenea, în cadrul pregătirii operațiunii militare în Est, la 23 mai 1941 Cartierul General al lui Hitler l-a desemnat pe generalul Ritter von Schobert comandant suprem al forțelor armate germane din România și i-a stabilit atribuțiile, inclusiv subordonarea forțelor Misiunii Militare alui Erik Hansen, al căror prim rol consta în “asigurarea regiunii petrolifere”<sup>41</sup>. În luna martie 1941, Antonescu a fost primit de Hermann Goering, la Palatul “Belvedere” din Viena<sup>42</sup>. La dorința Reichsmareșalului, discuțiile s-au concentrat numai asupra problemei petroliere, cu aspectele conexe: aprovizionarea Reichului și a Wehrmachtului, resursele Germaniei (singure: România și Rusia), locul și rolul României în aprovizionarea Reichului pe moment și, în perspectivă, sporirea producției de țigări și descoperirea unor noi rezerve, posibilitatea unor atacuri aeriene inamice (britanice și sovietice) asupra zonei petrolifere Ploiești.

Cu numai câteva zile înaintea agresiunii antisovietice, Adolf Hitler, potrivit celor convenite la München, s-a adresat lui Ion Antonescu, pentru a-l informa de “hotărârea definitivă” luată în privința momentului atacului. Era la 18 iunie 1941<sup>43</sup> și Führerul a subscris unul dintre documentele cele mai elocvente din perioada războiului în care recunoștea rolul esențial al petrolului românesc în conducerea și desfășurarea ostilităților. Din punctul de vedere al Înaltului Comandament al Wehrmachtului (OKW), forțele germane din România (Armata a 11-a și Misiunile terestră, navală și aeriană) împreună cu cele române (Armatele 2 și 3) alcătuiau grupul forțelor aliate, de sub comanda generală a lui Ion Antonescu, iar pentru acestea Führerul stabilea misiunea inițială în război, care consta în:

“1. A apăra teritoriul român contra invaziei forțelor rusești. În această ordine de idei, se acordă o importanță deosebită pazei contra atacurilor aeriene, contra acțiunilor parașutiștilor și a acțiunilor de sabotaj în regiunea petrolifere, VITALĂ PENTRU CONDUCEREA COMUNĂ A RĂZBOIULUI, asupra portului Constanța și asupra podului peste Dunăre”<sup>44</sup>.

Se aveau în vedere crearea unor capete de pod la est de Prut și, apoi, trecerea la ofensivă. În atare condiții, misiunea forțelor aeriene militare române era multiplă, dar în primul rând se punea “problema asigurării securității

---

<sup>40</sup> *Antonescu-Hitler*, I, pp. 89-92 (doc. nr. 14).

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 87 (doc. nr. 13); *DGFP 1918-1945*, Series D, XII, p. 864 (doc. nr. 544, directiva lui W. Keitel 44780/41).

<sup>42</sup> *Ibidem*, pp. 221-227 (doc. nr. 126, minuta Schmidt asupra întrevederii din 5 martie 1941).

<sup>43</sup> *Ibidem*, pp. 1047-1049 (doc. nr. 644).

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 1048; *Antonescu-Hitler*, I, p. 108 (doc. nr. 16).

României ȘI ÎN SPECIAL A REGIUNII PETROLIFERE (sublinierile noastre)»<sup>45</sup>.

Evoluția evenimentelor și proceselor militare, politico-diplomatice și financiar-economice până la 23 august 1944, când România a defectat din Axa fascistă, a confirmat integral opinia cuprinsă în mesajul lui Hitler din 18 iunie 1941: PROBLEMA PETROLULUI ROMÂNESC ERA ȘI A RĂMAS VITALĂ PENTRU REICHUL NAZIST ANGAJAT ÎNTR-UN RĂZBOI GENERAL ȘI TOTAL.

În cursul campaniei din Est, problema petrolului s-a aflat neconținut la ordinea zilei în cadrul raporturilor româno-germane.

În noile condiții, Berlinul și Bucureștii au ajuns la importante înțelegeri. Nu a fost întâmplător că toate documentele românești cunoscute înregistrează faptul că toate acordurile bilaterale realizate erau avantajoase pentru Germania<sup>46</sup>. Oficialii români, cel mai adesea Mihai Antonescu, titularul Externelor în perioada 29 iunie 1941- 23 august 1944, au negociat intens cu delegații Berlinului, în chip deosebit cu Manfred von Killinger, Hermann Neubacher, Carl Clodius, generalul Georg Thomas de la OKW ș.a.<sup>47</sup> Ce anume

---

<sup>45</sup> *Ibidem*, p. 109.

<sup>46</sup> Vezi Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during Holocaust*, IX, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986, pp. 197-213 (doc. nr. 85, din 17 septembrie 1941 - **Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin Acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului, septembrie 1939 și până astăzi**). Numai din exportul de produse petroliere, datorită diferențelor de prețuri, România înregistrase în doi ani pierderi în valoare de 90 mil. mărci/5,4 miliarde lei la cursul zilei (*ibidem*, p. 198-199; vezi detalii mai jos).

<sup>46</sup> *Ibidem*, p. 216 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 22 septembrie 1941); *ibidem*, p. 238 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Carl Clodius, 17 octombrie 1941); *ibidem*, p. 249 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Manfred von Killinger, în prezența consilierului dr. Steltzer, 10 noiembrie 1941); *ibidem*, p. 219 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-generalul Thomas, 25 septembrie 1941); *ibidem*, p. 251 (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 15 noiembrie 1941).

<sup>47</sup> Vezi Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during Holocaust*, IX, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986, pp. 197-213 (doc. nr. 85, din 17 septembrie 1941 - **Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin Acordurile comerciale și de plăți de la începutul războiului, septembrie 1939 și până astăzi**). Numai din exportul de produse petroliere, datorită diferențelor de prețuri, România înregistrase în doi ani pierderi în valoare de 90 mil. mărci/5,4 miliarde lei la cursul zilei (*ibidem*, p. 198-199; vezi detalii mai jos).

<sup>47</sup> *Ibidem*, p. 216 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 22 septembrie 1941); *ibidem*, p. 238 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Carl Clodius, 17 octombrie 1941); *ibidem*, p. 249 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Manfred von Killinger, în prezența consilierului dr. Steltzer, 10 noiembrie 1941); *ibidem*, p. 219 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-generalul Thomas, 25 septembrie 1941); *ibidem*, p. 251 (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 15 noiembrie 1941).

pretindeau trimișii Reichului? Nu este greu de bănuț: în primul rând PETROL! La 10 noiembrie 1941, de exemplu, Manfred von Killinger, vorbind în numele feldmareșalului W. Keitel, a cerut ca România să respecte înțelegerile economice și, în acest fel, “să facă jertfele de colaborator strâns al Germaniei”, pretențiile exprimate determinând replica liderului diplomației Bucureștilor, și anume că Mareșalul Antonescu se angajase în război, dar că el înțelegea “să apere și drepturile României”. Tot pe atunci, la 19 noiembrie 1941, von Killinger, organizând o conferință de presă la Legația Reichului cu ziaștii germani, nu a ascuns că: “Ne trebuiesc multe și în special petrol”<sup>48</sup>. La finele lui noiembrie 1941, Mihai Antonescu, pentru a semna aderarea României la Pactul Anticomintern<sup>49</sup>, s-a deplasat la Berlin, unde a fost primit pe rând de către Hermann Goering<sup>50</sup>, Joachim von Ribbentrop<sup>51</sup>, Adolf Hitler<sup>52</sup> și Joseph Goebbels<sup>53</sup>, iar între termenii cei mai uzitați s-au aflat război, jertfe, acorduri economice și, desigur, petrol. Mihai Antonescu, de exemplu, i-a relevat ministrului Propagandei Reichului: “Presupun că nu vă spun noutăți [...] când insist mai ales asupra contribuției noastre în petrol, grâne și vite, de la începutul războiului, în septembrie 1939, și până astăzi...” În ceea ce-l privește, Adolf Hitler, apreciind pe conducătorul fanatic care era Mareșalul Antonescu<sup>54</sup>, a punctat că, pe Frontul de Răsărit, “poporul român a făcut jertfe nu numai de ordin economic, dar și jertfe de sânge”<sup>55</sup>. Era și motivul pentru care Führerul agreea ca România, în Est, să primească “drepturi și puteri fără limită; luați cât

---

<sup>48</sup> *Ibidem*, p. 253.

<sup>49</sup> Cf. A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, p. 154 și urm.

<sup>50</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 257-266 (doc. nr. 101, notă dictată de Mihai Antonescu pe marginea primirii la Reichsmareșalul Reichului); *Documents on German Foreign Policy 1918-1945*, Series D, XIII, p. 844 și urm. (doc. nr. 505, minuta germană a întrevederii Mihai Antonescu-Hermann Goering); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 132-140 (doc. nr. 30, minuta Mihai Antonescu).

<sup>51</sup> *Documents on German Foreign Policy 1918-1945*, Series D, XIII, p. 870-876 (doc. nr. 513, minuta germană a întrevederii); Jean Ancel, ed., *Documents...*, p. 269-276 (doc. nr. 104, nota dictată de Mihai Antonescu); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 140-147 (doc. nr. 31, minuta Mihai Antonescu).

<sup>52</sup> *Documents on German Foreign Policy 1918-1945*, Series D, XIII, pp. 891-894 (doc. nr. 519, minuta germană a întrevederii); Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, p. 676 și urm. (doc. nr. 94, minuta germană); Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 277-285 (doc. nr. 105, nota dictată de Mihai Antonescu pe marginea convorbirii sale cu Führerul Adolf Hitler); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 147-153 (doc. nr. 32 - minuta Mihai Antonescu).

<sup>53</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 286-300 (doc. nr. 106, nota dictată de Mihai Antonescu).

<sup>54</sup> *Ibidem*, p. 152.

<sup>55</sup> *Ibidem*.

credeți”<sup>56</sup> - a venit îndemnul. Se știe însă că Bucureștii nu aveau să accepte nici un moment așa ceva. Fără îndoială însă că Mihai Antonescu s-a dovedit cât mai elocvent față de Hermann Goering, căruia i-a relatat despre sacrificiile armatei române și despre bogatele aprovizionări cu petrol<sup>57</sup>; la rândul său, Hermann Goering a pledat cel mai bine în problema petrolului. Dintru început, Reichsmareșalul a observat - după cum deducem din minuta germană a întrevederii - că problema căpătase “o importanță neașteptată”. Observând cu temei, că Germania lui Hitler și România lui Antonescu “pot câștiga împreună ori pierde împreună războiul”, Reichsmareșalul a declarat fără ezitare: “Imediat după sângele soldaților ei, cea mai importantă contribuție pe care România o poate avea la cauza comună era în consecință PETROLUL”<sup>58</sup>.

Manfred von Killinger și Hermann Neubacher au abordat adesea cu Mareșalul Antonescu dosarul schimburilor economice germano-române, pe primul loc aflându-se, la începutul anului 1942, problema petrolului. În august 1943, Joachim von Ribbentrop a expediat din Berlin mai multe telegrame lui Hermann Neubacher să abordeze cu Mareșalul Antonescu personal problemele sporirii livrărilor de țiței la export, refacerii rafinăriilor din zona Ploiești în urma bombardamentelor aliate etc., având în vedere importanța “hotărâtoare” a combustibilului lichid pentru purtarea războiului.

De la Berlin adesea au fost recepționate la București mesaje ale negociatorilor noștri pur și simplu exasperați de amploarea pretențiilor germane și de brutalitatea presiunilor exercitate. Astfel, la 14 ianuarie 1942, prin bunăvoința Legației României din Berlin, N. Răzmeriță comunica din capitala Reichului că discuțiile economice și financiare (inclusiv în chestiunea petrolului) fuseseră “drastice”, astfel că “ne-am putea considera aproape pe punctul ruperii tratatelor la ora aceasta”<sup>59</sup>.

În desfășurarea operațiunilor militare tot mai profund în teritoriul URSS, în ultimele luni ale anului 1941, Hitler i-a comunicat lui Antonescu că rațiunea lor consta, între altele, și în lichidarea bazelor aeriene sovietice ce ar fi putut amenința zona petroliferă Ploiești<sup>60</sup>.

Un nou mesaj, probabil cel mai semnificativ din toată istoria războiului, a pornit din Berlin spre București la 29 decembrie 1941: Führerul îl înștiința pe Mareșalul Antonescu despre stadiul operațiunilor militare în ansamblu și despre modificările ce operase la nivelul conducerii forțelor terestre după primele

---

<sup>56</sup> *Ibidem.*

<sup>57</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 286-300 (doc. nr. 106, nota dictată de Mihai Antonescu).

<sup>58</sup> *Ibidem.*

<sup>59</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, p. 332.

<sup>60</sup> *Antonescu-Hitler*, I, p. 119-120 (doc. nr 23, scrisoarea din 14 august 1941); *ibidem*, p. 130-131 (doc. nr. 28, scrisoarea din 5 octombrie 1941). Vezi și replicile Mareșalului Antonescu (*ibidem*, pp. 121-122, 122-124, 131-132).

eșecuri în Rusia, invitându-l să participe cu noi unități la ofensiva din Est planificată pentru primăvara anului 1942<sup>61</sup>. În partea finală a scrisorii Führerului se afla un pasaj care, posibil, explica însăși rațiunea expedierii documentului: “În sfârșit, Vă mai rog încă o dată, Domnule Mareșal, de a face tot posibilul pentru a pune la dispoziția războiului nostru comun LUCRUL CU CARE ROMÂNIA POATE CONTRIBUI CEL MAI MULT [la izbândă]: PETROL ȘI BENZINĂ (subl. ns.)”<sup>62</sup>.

Din mesajul de răspuns din 5 ianuarie 1942 nu putem să desprindem decât că Mareșalul Antonescu a fost încântat de atenția Führerului, reafirmând, o dată în plus, hotărârea de luptă în tabăra germană pentru zdrobirea “slavismului comunist”<sup>63</sup>. În urma solicitărilor Führerului, Mareșalul a impulsionat exportul a 33 380 tone benzină și derivate petroliere în afara angajamentelor, în domeniul cerealelor dictând măsuri similare. Un angajament concret era binevenit: “Cel mai larg efort va fi făcut pentru viitor, reducând consumația [de produse petroliere] și înlocuind-o cu cărbuni”<sup>64</sup>.

În perioada în care se acumulasera asemenea probleme, mareșalul Ion Antonescu era susținut, dacă mai era nevoie, în argumentările sale, de către Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și titularul Externelor. Ca exemplu, trimitem la nota dictată de acesta la 26 noiembrie 1941, în cursul vizitei sale la Berlin, și din care extragem: „Mareșalul Antonescu și Guvernul Regal al României a făcut, începând din septembrie 1940 și până astăzi, toate jertfele în colaborarea cu Marea Germanie. Guvernul român a exportat cantități colosale față de exportul obișnuit de petrol pentru Germania (subl. ns.). De la 848 659 tone în 1939 la 2 744 551 tone și 3 300 000 tone produse petroliere Germaniei și Italiei de la 1 octombrie 1940 la 1 octombrie 1941<sup>65</sup>, și aceasta în vreme producția petrolieră română a scăzut de la 8 740 000 tone aiăeo în 1936 la 5 500 000 tone în 1941<sup>66</sup>. Același lucru [este valabil] pentru cereale și alte mărfuri...”<sup>67</sup> Existau, așadar, temeiuri pentru ca diplomatul român să recomande Berlinului ca „să înțeleagă situația”, sprijinind oficialitățile de la București în ceea ce privea „răspunderea ce o iau în fața națiunii și a istoriei prin continuarea jertfelor economice, convenind să aducă [autoritățile germane] în folosul

---

<sup>61</sup> *Ibidem*, pp. 154-158 (doc. nr. 33); *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, Serie E, Band I, pp. 113-116 (doc. nr. 63).

<sup>62</sup> În germană: “*Endlich bitte ich Sie nochmals, Marschall Antonescu, alles zu tun, um unserer gemeinsamen Kriegführung das zur Verfügung zu stellen, was Rumänien am meisten beisteuern kann: Öl und Benzin*” (*ibidem*, p. 116); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 154-158 (doc. nr. 33).

<sup>63</sup> *Ibidem*, p. 163 (doc. nr. 37).

<sup>64</sup> *Ibidem*, p. 162.

<sup>65</sup> A se confrunța cu datele expuse mai sus.

<sup>66</sup> *Idem*.

<sup>67</sup> Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 76, f. 172.

poporului român soluții politice care să dea României puterea de jertfă până la capăt și Conducătorului lui cinstea datoriei împlinite”<sup>68</sup>. Desprindem că oficialii de la București nu pierdeau din vedere ca, pentru „eforturile” lor alături de Axă, să obțină susținerea Berlinului în cazul ... victoriei în Răsărit, care, cel puțin la finele anului 1941, nu era ... hazardantă! Din aceeași perioadă, mai dispunem și de un alt document semnificativ, intitulat: Raport privitor la contribuțiile și sacrificiile făcute de statul român ca urmare a alăturării la politica Axei și a participării la războiul contra URSS<sup>69</sup>. Un capitol special al raportului (Exportul de produse petroliere) ne îndeamnă să reținem câteva paragrafe: „Caracterul de jertfă a ajutorului dat de Guvernul Român Germaniei apare cu toată puterea în condițiunile în care se efectuează exportul nostru de petrol. Petrolul echivalează, el singur, în importanță cu întreg continegentul de producție agricolă destinat exportului în Germania. Astfel, în timp ce în primele șase luni ale anului 1940 petrolul reprezenta 30% din întreaga valoare a exportului nostru, în primul semestru al anului 1941 el reprezintă 72,8% din această valoare. Produsele petroliere românești sunt exportate în Germania la prețul antebelic (subliniat în original). Datorită acordului în vigoare, importatorul german nu plătește decât 50% din prețul plafon al petrolului. Pentru ca să obțină acest imens avantaj importatorul german, Statul român renunță la drepturile sale (care reprezintă 50% din prețul plafon) cu contra-avantajul [deci în speranța] de a se furniza [de către Germania] armament tot la prețul antebelic”<sup>70</sup>. Drept rezultat, pierderea acumulată, pentru răstimpul 1 octombrie 1940-30 septembrie 1941, se ridică la 240 milioane mărci (14 400 milioane lei), din care se acoperiseră 150 milioane mărci, reprezentând contravaloarea armamentului importat din Germania. Rămânea, astfel, o pierdere efectivă de 90 milioane mărci (5 400 milioane lei)<sup>71</sup>. Soldul activ de 90 milioane mărci aflat în Germania nu putea oferi României decât „posibilități reduse” de compensare, dat fiind, în primul rând, faptul că, în timp ce în 1940 prețurile mărfurilor germane crescuseră cu 75%, acelea ale produselor de export românești nu depășiseră indicele de 16%. De unde, concluzia neiertătoare a raportului: „Astfel, România pierde sume enorme (sublinia în original) vânzând petrolul la prețuri antebelice și cumpărând armamentul german la prețul zilei”<sup>72</sup>. Cifrele<sup>73</sup> erau, apreciau autorii raportului examinat, „și mai elocvente” dacă s-ar fi avut în vedere orientarea cu prioritate a

---

<sup>68</sup> *Ibidem*, p. 176

<sup>69</sup> *Idem*, vol. 8, filele 195-197.

<sup>70</sup> *Ibidem*, f. 195.

<sup>71</sup> *Ibidem*.

<sup>72</sup> *Ibidem*.

<sup>73</sup> Realitățile îi erau perfect cunoscute mareșalului și, mai mult decât sigur, la ele se gândea, la sfârșitul anului 1942, într-un interviu acordat unui ziarist italian, atunci când când, comparând situația prezentă cu perspectiva dominației sovietice, remarcă: „... *Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub amenințarea Rusiei putem sucomba!*”

exporturilor românești către Germania, „acordurile” economice încheiate între Berlin și București, diferențele de prețuri între cele stabilite prin convențiile bilaterale și cele practicate pe piața mondială<sup>74</sup>. Rezultau pierderi acumulate de aproximativ 10 000 miliarde lei, o sumă enormă raportată la bugetul statului român de atunci: 115 920 260 000 lei<sup>75</sup>.

Anticipând evoluția (în fapt, involuția) ale raporturilor economice și financiare româno-germane până în august 1944, stăruim asupra unui alt document oficial, redactat la 5 octombrie 1943 de Ministerul Economiei Naționale<sup>76</sup>, sub titlul: Notă privind pierderile suferite de economia națională prin exportul de produse petroliere și importul de materiale de război din Germania și Protectorat. De fel complicate, calculele operate au condus la cifre și mai alarmante în raport cu cele deja cunoscute. Astfel, în 1940-1943 (primele opt luni), sumele încasate de România din desfacerea produselor petroliere în Germania și Protectorat au reprezentat:

1940	8 027 618 105 lei
1941	13 200 561 478 lei
1942	13 011 412 920 lei
1943	12 745 154 000 lei
Total	47 044 746 503 lei <sup>77</sup>

Pentru suma totală realizată, România a suportat taxe reprezentând 26,3 mii miliarde lei, plus pagube de 14,4 mii miliarde lei datorită diferențelor de prețuri. Dacă la acestea se adaugă 5,1 mii miliarde lei, plătite în plus pentru achiziționarea armamentului german la prețuri sporite comparativ cu cele antebelice, rezultă pentru anii 1940-august 1943<sup>78</sup> pierderi totalizând 46 033 573 016 lei<sup>79</sup>.

În răstimp, la 11 februarie 1942, mareșalul Antonescu - apreciind că se impuneau semnale de alarmă ori, pe de altă parte, că era cazul să se asigure în caz de victorie în Răsărit – a transmis ministrului german la București, Manfred von Killinger, un amplu memorandum<sup>80</sup>, însoțit de bogate materiale statistice. Erau evidențiate eforturile României pe planurile militar, economic și financiar,

---

<sup>74</sup> Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 8, f. 196.

<sup>75</sup> *Ibidem.*

<sup>76</sup> *Idem*, vol. 3, f. 65.

<sup>77</sup> *Ibidem*, f. 65 verso.

<sup>78</sup> O notă-raport din 16 decembrie 1942 a Ministerului Înzestrării Armatei și al Producției de Război /nr. 134 177) înregistra cuantumul pagubelor rezultate din exporturile petroliere pentru anii 1940-1942 la nivelul de 34 750 000 000 lei (*idem*, vol. 90, f. 120-121). Întrucât cifra fusese considerată “prea mare”, s-a dispus ... reexaminarea surselor (*ibidem*, f. 121).

<sup>79</sup> *Ibidem*, f. 154.

<sup>80</sup> *Idem*, vol. 9, f. 102 și urm.

nu mai puțin sacrificiul de sânge pentru „victoria comună” în război. Reținem din memorandum cele consemnate la punctul h: „[România] a pus la dispoziția Germaniei 2 762 700 tone petrol, dându-și ultimele rezerve de benzină ale propriei sale aviații și impunând privațiunile cele mai absolute (sic!) populației sale. Producția. Împinsă până la epuizarea rezervelor, și păcura românească au avut un rol hotărâtor în susținerea războiului și [în] acțiunea din Mediterana (subl. ns.)”<sup>81</sup>.

Problemele care s-au aglomerat și acutizat cu timpul în domeniul vital al combustibilului lichid au alertat, cu preponderență, pe factorii implicați direct în petrol (asociații, societăți, industriași, proprietari etc.). Preocupările lor s-au concretizat în cunoscuta Lege a petrolului promulgată prin decretul-lege nr. 2 017, publicată în „Monitorul Oficial” din 17 iulie 1942<sup>82</sup>. România fiind confruntată cu scăderea producției de țiței (de la 6,2 milioane tone în 1939 la 5,6 milioane tone în 1942), cu reducerea forajului, cu expansiunea agresivă a capitalurilor germane, legiuitorul, natural, a procedat în consecință, avansând unele soluții rezonabile, deși, în ansamblu, rezultatele nu aveau să se dovedească fructuoase<sup>83</sup>. Nici nu se putea altfel<sup>84</sup>, cât timp factorul decisiv pentru înclinarea balanței în sensurile succes/eșec ajunsese să-l reprezinte cursul războiului.

Angajamentele asumate de Mareșal au reprezentat cel mai adesea fațada contradicțiilor profunde financiar-economice și comerciale ce minau “colaborarea” româno-germană. Tocmai de aceea au fost necesare intervenții de ambele părți, iar diferendele intervenite erau aplanate în sesiunile Comisiunilor guvernamentale. La 17 ianuarie 1942, cea de a 11-a sesiune a Comisiunilor guvernamentale a condus la semnarea unui protocol ce a reglementat divergențele dintre Berlin și București rezultate din modalitățile de decontare a livrărilor de materiale de război. Din studiile efectuate la București s-a desprins că, și după încheierea protocolului, contul de clearing al României la Berlin

---

<sup>81</sup> *Ibidem*, f. 102 verso.

<sup>82</sup> Pentru detalii, vezi Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 333-342.

<sup>83</sup> *Ibidem*, p. 341.

<sup>84</sup> Cu oate acestea, propunerile avansate și măsurile impuse n-au fost lipsite de interes și o anume eficiență. Remarcăm că unele dintre propuneri au venit din partea Institutului Geologic al României, unde erau încadrați specialiști de renume mondial (prof. G. Macovei ș.a.), iar mareșalul Antonescu s-a interesat personal de unele aspecte – concesionarea terenurilor petrolifere ale statului (*idem*, vol. 18, filele 151-162, material din 22 decembrie 1943); întocmirea proiectului de regulament al Legii (*ibidem*, filele 109-112); corectarea unor erori (*ibidem*, f. 113-114); regimul concesiunilor cu termen sau până la epuizare, direcție în care se considera că prevederile legislative erau “inovatoare” (*ibidem*, filele 121-127) ori intensificarea operațiunilor de foraj (1941 – 252 942 m; 1942 – 342 459 m; 1943 – 341 459 m; 1944 – 143 980 m) (*idem*, vol. 90, material întocmit de Asociația Industriilor de Petrol din România, București, 23 mai 1945). A se vedea, de asemenea, aceleași sate privind forajul în sinteza Asociației din 28 mai 1945 (*ibidem*, f. 113).



atinsese suma de 600 milioane mărci, din care statul român ar fi putut valorifica maximum 200 milioane de mărci.

La 11 februarie 1942, Mareșalul Antonescu s-a deplasat la Cartierul General al lui Adolf Hitler de la Rastenburg - Prusia Orientală (Wolfsschanze - Bârlogul lupilor), unde a avut două întrevederi totalizând patru ore cu Führerul<sup>85</sup>. A fost un prilej pentru examinarea evenimentelor militare și politico-diplomatice la scara mapamondului, context în care Antonescu a precizat hotărât: “Nu acceptăm [ca un document] definitiv arbitrajul de la Viena”. Ambele stenograme, germană și română, atestă că, deși au predominat aspectele militar-strategice, problemele economice nu au fost neglijate. Este lesne de bănuțit că pe primul loc s-a aflat livrarea produselor petroliere românești către țările Axei: 3,9 milioane tone dintr-o producție de 5,3 milioane tone. La 12 februarie 1942, Antonescu s-a întâlnit separat cu Joachim von Ribbentrop, în centrul discuțiilor situându-se tot problema petrolului<sup>86</sup>. De o mare importanță a fost memorandumul prezentat de Ion Antonescu lui A. Hitler, datat 11 februarie 1942. Cum era și de așteptat, Mareșalul reînnoia asigurările de “adeziune” a României la cauza Germaniei, ceea ce nu trebuia să conducă la neglijarea contribuțiilor anterioare, pe care semnatarul documentului le-a categorisit în 11 domenii (militar-strategic, jertfe financiare și alimentare, pregătirea și trimiterea unor forțe pe front, declanșarea agresiunii antisovietice etc.)<sup>87</sup>. Punctele g-h-i-j din memorandum expuneau situația cheltuielilor de război și a livrărilor de mărfuri românești către Germania în perioada precedentă:

“g. [România] a făcut jertfe financiare de 200 miliarde lei pentru pregătirea și susținerea acestui război;

h. A pus la dispoziția Germaniei 2 672 000 tone petrol, dându-și ultimele rezerve de benzină ale propriei sale aviații și impunând privațiunile cele mai drastice populației sale.

Producția întinsă până la epuizarea rezervelor și păcura românească au avut un rol hotărâtor în susținerea războiului și acțiunea din Mediterana;

i. A dat 88,6% din întregul său comerț exterior Germaniei, ajungând astfel la un adevărat monopol de export în favoarea Germaniei;

---

<sup>85</sup> Vezi minutele Schmidt, în Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, Franckfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1970, pp. 44-57 (doc. nr. 2); *ibidem*, pp. 57-61 (doc. nr. 3); *ADAP 1918-1945*, Serie E, Band I, pp. 443- 456 (doc. nos. 244-245); *Antonescu-Hitler*, I, pp. 185-188 (doc. nr. 41, extrase din minuta celei de a doua convorbiri); *ibidem*, pp. 179-184 (doc. nr. 40, rezumatul convorbirilor dictat de I. Antonescu colonelului Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar); Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, III, Cannaregio, Editura Nagard, 1988, pp. 249-252 (doc nr. 75, minuta Davidescu).

<sup>86</sup> Cf. A. Simion, *Preliminarii...*, pp. 174-177.

<sup>87</sup> *Ibidem*, p. 167-168.

j. A dat cereale, animale și contingentele de export care reprezintă 31,6 miliarde lei”<sup>88</sup>.

\*\*\*

1942 a fost anul mării ofensive de vară a trupelor germane și aliate (române, ungare etc.) în sud-estul URSS, pe direcțiile Stalingrad și Caucaz. Operațiunea declanșată la 28 iunie 1942 (denumirea-cod Blau-Braunschweig) a presupus o serie de acțiuni concertate pe planurile militar și politico-diplomatic la București. Nu a fost neglijat, bineînțeles, sectorul economic, domeniu în care grija pentru asigurarea resurselor petroliere necesare războiului a predominat. Au intervenit, în acele condiții, Hitler, Keitel, Joachim von Ribbentrop. Răspunzând unei scrisori din 6 mai 1942 a lui Hermann Goering, I. Antonescu a dat noi asigurări asigurări că România va exporta “fără menajamente” produsele petroliere în direcția Reichului, iar aceasta cu sacrificarea consumului intern<sup>89</sup>. Mareșalul era încântat că Hermann Goering aprecia eforturile de război ale României în termeni măgulitori, ceea ce, în compensație, smulgea asigurările Conducătorului Statului român în sensul că “vom continua cu eforturi înmulțite până la totala dobândire a victoriei”<sup>90</sup>. În septembrie 1942, în toila ofensivelor trupelor Axei spre Stalingrad ori în Africa de Nord, Mareșalul Antonescu l-a asigurat pe feldmaresalul W. Keitel în privința eforturilor făcute pentru a asigura produsele petroliere necesare Germaniei și Italiei, cărora le expediase în anii 1940-1942 peste 6,4 milioane tone<sup>91</sup>.

Eșecul de proporții al forțelor Axei la Stalingrad și în Caucaz din iarna 1942-1943, soldat cu catastrofa Armatelor 3 și 4 române, a provocat serioase tensiuni politico-diplomatice și militare între București și Berlin. Mareșalul Antonescu s-a adresat personal lui Adolf Hitler, ca și feldmaresalului Erich von Manstein, comandantul armatelor Axei din zona de vest la Stalingrad (Grupul de Armate “B”).

O nouă rundă de negocieri Antonescu-Hitler s-a desfășurat tot la “Wolfschanze” la 10-12 ianuarie 1943, sub presiunea evenimentelor militare de pe frontul de Est, ca și după evadarea temporară a lui Horia Sima din lagărul de concentrare de la Berkenbrück<sup>92</sup>. Cu toate acestea, aspectele cu caracter economic și financiar nu au fost ignorate. Mareșalul a fost însoțit de Mihai Antonescu și

---

<sup>88</sup> *Ibidem*, p. 167; Jean Ancel, ed., *Documents...*, p. 345 și urm.

<sup>89</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 398-399 (doc. nr. 148).

<sup>90</sup> *Ibidem*, p. 398.

<sup>91</sup> Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu...*, III, p. 267-268. La 29 octombrie 1942, Keitel s-a adresat din nou lui Ion Antonescu insistând pentru grăbirea livrărilor de păcură (Arhivele Naționale, București, fond *Microfilme SUA*, rola 39, cadrul 1 796 405).

<sup>92</sup> Cf. minutele Schimdt ale întrevederilor Hitler-Antonescu din 10 ianuarie 1943 (Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, pp. 197-203 (doc. nr. 26); *ibidem*, pp. 202-208 (doc. nr. 27).

generalii Gh. Dobre și Ilie Șteflea, ministrul Economiei Naționale și, respectiv, șeful Marelui Stat Major român. Mihai Antonescu și-a informat colegii de cabinet asupra vizitei la Cartierul General german din 10-12 ianuarie 1943<sup>93</sup>. În temeiul convențiilor de credit româno-germane din 17 ianuarie și 17 august 1942, Mihai Antonescu, după negocieri cu Carl Clodius și Joachim von Ribbentrop, a obținut semnarea unui nou protocol de plăți<sup>94</sup>. Avantajele obținute de partea română erau explicabile în baza furnizărilor anterioare de produse petroliere, pe care Germania nu reușise să le “acopere” cu livrări de armament în cantități și la o valoare egale. Dezechilibrul survenit, a specificat Mihai Antonescu în ședința Guvernului, amenința cu o inflație gravă, ce putea determina prăbușirea sistemului economic al României, ceea ce nu era nici în intenția și nici în interesul celui de-al III-lea Reich. Trebuie să reținem că tratativele economice și financiare germano-române s-au purtat în baza unui memorandum, datat 9 ianuarie 1943, adresat de Ion Antonescu lui Adolf Hitler, dar elaborat de Mihai Antonescu și prezentat, tot de el, lui Joachim von Ribbentrop și Carl Clodius<sup>95</sup>. Documentul, se reține din preambul, își propunea să trateze toate problemele, prezente și viitoare, referitoare la războiul comun împotriva bolșevismului<sup>96</sup>. Se consemna că, în urma războiului alături de Germania, România a dezrobit “pământurile nedrept ocupate prin agresiunea sovietică”, fapt remarcabil, dar obținut prin “sleirea” capacității sale militare. În perspectivă, sprijinul Germaniei pentru România devenea foarte important și Bucureștii se străduiau să evite situația de “umilire la pace și în reorganizarea de mâine a continentului”. Marealul însă păstra deplin încredere în “cuvântul leal”

---

<sup>93</sup> Vezi **Declarația** d-lui Mihai Antonescu la reuniunea din 18 ianuarie 1943 a guvernului (*Antonescu-Hitler*, II, pp. 20-57 (doc. nr. 53).

<sup>94</sup> Documentul a fost semnat de Mihai Antonescu și Joachim von Ribbentrop (vezi **Protocolul** semnat la 11 ianuarie 1943, în Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu...*, III, p. 347-348, doc. nr. 141). Se avea în vedere ca România să achite numai jumătate din prețul de cumpărare al fiecărei comenzi în Germania, iar Berlinul dispunea (art. 2) ca Banca Reichului să pună imediat la dispoziția **B.N.R.**-ului 30 tone aur (84 mil. mărci) și să-i vândă (art. 3) în următoarele șase luni 43 milioane franci elvețieni (*ibidem*, p. 347; *Antonescu-Hitler*, II, p. 32-33). Respectivul protocol avea să fie succedat de un altul, la 17 iulie 1943 (apud Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu...*, III, p. 363-364, doc. nr. 153). Relativ la tranzacțiile de aur, cf. în continuare.

<sup>95</sup> Cf. *Antonescu-Hitler*, II, p. 27-28.

<sup>96</sup> Sunt cunoscute două variante: *Antonescu-Hitler*, II, pp. 9-20 (doc. nr. 52); Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu...*, III, pp. 340-347 (doc. nr. 140). A se vedea, de asemenea, un alt memorandum, tot din 9 ianuarie 1943 (apud Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 531-538, doc. nr. 195). În arhive am depistat un Memorandum din 9/10 ianuarie 1943 (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 8, filele 139-149) și, de asemenea, un Memorandum economic, din 9 ianuarie 1943 (*ibidem*, filele 222-235; idem, vol. 76, filele 189-199).

la Führerului și, în acel spirit, compartimentul secund al memorandumului insista – după cum s-a menționat - asupra jertfelor românești în conflictul mondial: pierderi în oameni, armament, respectarea angajamentelor economice cu Germania, în acest ultim sens expunându-se detaliat și alarmant rolul și condițiile industriei române de petrol<sup>97</sup>. La întâlnirea de despărțire efectuată de Ion Antonescu și colaboratorii săi lui Adolf Hitler, Führerul, după ce studiasse memorandumul primit, a elogiat colaborarea germano-română, inclusiv în domeniul economic.

Desfășurarea în continuare a ostilităților generale și dificultățile tot mai mare ale *Axei* au determinat ca Berlinul să intervină într-una la București, cu insistențe ca România să-și intensifice eforturile pe toate planurile, inclusiv economic (în domeniul petrolului ce prezintă interes pentru noi aici). Câteva exemple se impun. La 30 martie 1943, Mihai Antonescu l-a primit la Președinția Consiliului de Miniștri din București pe faimosul “ambasador al petrolului” Hermann Neubacher, însoțit de mai mulți consilieri germane. Nemții veniseră, va relata Antonescu în nota asupra convorbirii, să ceară din nou bani pentru misiunile terestră și aeriană din România, dar înseosebi “a formulat noi cereri de petrol, solicitând ca să dăm din rezervele de petrol ale aviației și armatei”<sup>98</sup>. Iată răspunsul demnitarului roman, în varianta dictată de acesta: “I-am spus d-lui ministru Neubacher că acest lucru [sacrificial unor noi cantități pentru export]

---

<sup>97</sup> Vezi, supra, Memorandum economic, filele 223 și urm.; *Antonescu-Hitler*, II, pp. 11-13. Datele comunicate, care trebuie coroborate cu informațiile provenind din alte documente, surprindeau o situație în agravare continuă. Relativ la exporturile de produse petroliere către Germania, reținem: mai-decembrie 1940 – 8 027 618 105 lei; 1941 – 13 200 561 478 lei; 1942 – 13 071 412 910 lei. Valoarea pierderilor acumulate în urma menținerii prețurilor la nivelul antebelic la produsele petroliere: 25 361 211 839 lei (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 8, filele 223-228), plus 9 387 000 000 (*ibidem*, f. 228). Prin programul aplicat, România putea ajunge – citim în document – la “o suprimare a economiei private și a producției, mergând până la epuizarea oricărei rezerve fără posibilități de a reface mâine aceste funcțiuni economice” (*ibidem*, f. 225). Totodată, în privința producției de țigete s-a mers până la “epuizarea rezerveelor”, concomitent cu reducerea severă a consumului intern (*ibidem*, f. 230). Îngrijorătoare erau prestațiile evaluate pentru anul 1943 și, de asemenea, faptul că “statul român a dat toate rezervele și stocurile petroliere ale economiei naționale, precum și rezervele armatei și ale Căilor Ferate, Germaniei” (*ibidem*). Motivele de îngrijorare erau și mai serioase în condițiile în care Bucureștilor li se solicita “revizuirea” unor acorduri. De altfel, Antonescu a fost deschis atunci când a remarcat: “Guvernul Regal Român cere să fie înțeles și ajutat, deoarece el trebuie să continue eforturile de tăzboi, să acopere gravele pierderi suferite recent în Răsărit și să restabilească ordinea financiară internă, prin revizuirea salariilor, bugetului și a prețurilor, față de situațiunea creată prin finanțările excesive ale nevoilor germane” (*ibidem*, f. 230-231). În context, lucru foarte important, memorandumul insista asupra greutăților și pagubelor rezultate în urma prezenței pe teritoriul național a Misiunii Militare germane.

<sup>98</sup> Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, p. 557 (doc. nr. 205).

devine imposibil, mai ales sub amenințarea bombardamentului rafinăriilor, care ar ajunge să paralizeze complet producția noastră de petrol și o dată cu ea nu numai activitatea întreprinderilor legate de combustibilul lichid, dar și apărarea națională”<sup>99</sup>.

Următoarea rundă de negocieri Hitler-Antonescu, din 12-13 aprilie 1943, a intervenit în momentul în care, după eșecurile de proporții ale Axei la Stalingrad și Caucaz, România însăși și-a intensificat demersurile secrete pentru posibila abandonare a taberei germane. În ceea ce privește problema petrolului, aceasta nu a fost ignorată. Dimpotrivă, ea s-a dezbătut cu prioritate, la 13 aprilie 1943, în întrevederea Antonescu-von Ribbentrop<sup>100</sup>.

În perioada care a urmat, problema petrolului avea să revină adesea la ordinea zilei în evoluția raporturilor dintre Berlin și București. Mai întâi, Mareșalul Antonescu însuși s-a adresat în repetate rânduri lui Hitler.

Anterior noului protocol economic și financiar româno-german din 17 iulie 1943, ample negocieri s-au derulat la Berlin, iar Carl Clodius a reapărut la București. La 15 iulie 1943, el a fost primit de Mihai Antonescu și miniștrii români de resort. Au fost evocate plățile comenzilor facute în Germania (jumătate pentru comenzile de material de război) efectuate prin convențiile de credit din 27 ianuarie 1942 și 17 august 1942 ori după semnarea protocolului din 11 ianuarie 1943, iar Clodius s-a interesat de apărarea petrolului românesc - “o problemă națională”.

În 1943-1944, aspectele economice (iar, în context, dacă nu în principal, problema petrolului) au persistat pe agenda fiecăreia dintre întrevederile Hitler-Antonescu<sup>101</sup>. În acest timp, la 15 decembrie 1943, a intervenit un mesaj trimis de Adolf Hitler Mareșalului Ion Antonescu și care reamintea, fără nici o îndoială, de celebra cablogramă a lui Georges Clemenceau din 15 decembrie 1917 către președintele de atunci al SUA în privința necesității absolute de combustibil lichid în război ca și de sângele ostașilor<sup>102</sup>, și anume:

---

<sup>99</sup> *Ibidem*.

<sup>100</sup> *Antonescu-Hitler*, II, pp. 84-91 (doc. nr. 61).

<sup>101</sup> Ne referim la întrevederile din 2 și 3 septembrie 1943 (apud Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, pp. 301-311, 311-314, doc. nos. 38-39); 26 și 27 februarie 1944 (*ibidem*, pp. 348-354, 355-359, 360-363, doc. nos. 44-46); 23 și 24 martie 1944 (*ibidem*, pp. 389-397, 398-406, doc. nod. 50-51, minutele Schmidt; vezi și notele dictate de Mareșal colonelului Radu Davidescu - *Antonescu-Hitler*, II, pp. 143-149, doc. nr. 71) și 5 august 1944 (apud Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, pp. 481-484, 484-501, doc. nos. 63-64; *Antonescu-Hitler*, II, pp. 176-194, doc. nr. 84 - minutele Schmidt; *Antonescu-Hitler*, II, pp. 166-176, doc. nr. 83 - notă dictată de Ion Antonescu; *ibidem*, pp. 195-204, relatarea generalului Titus Gârbea).

<sup>102</sup> Vezi Gh. Buzatu, *România și trusturile internaționale de petrol până la 1929*, Iași, Editura Junimea, 1981, p. 13.

“... DOMNULE MAREȘAL, PENTRU CĂ RĂZBOIUL DIN RĂSĂRIT ESTE FOARTE ASPRU ȘI FOARTE GREU, SĂ RECUNOAȘTEM CE NE AȘTEAPTĂ PE TOȚI DACĂ ACEASTĂ LUPTĂ NU AR FI CÂȘTIGATĂ. DE ACEEA, EA TREBUIE CÂȘTIGATĂ! DAR ACEASTA ESTE CU PUTINȚĂ NUMAI DACĂ NOI RENUNȚĂM LA ORICE PUNCT DE VEDERE CARE NE ABATE ATENȚIA ȘI NE DEDICĂM UNEI SINGURE IDEI: CE POATE ÎNTĂRI FORȚA NOASTRĂ ȘI CE POATE FI DE AJUTOR SOLDAȚILOR NOȘTRI? FIECARE TONĂ DE PETROL CARE VA PUTEA FI ECONOMISITĂ ÎN ROMÂNIA VA REPREZENTA UN SPRIJIN PENTRU RĂZBOIUL PURTAT DE GERMANIA, DECI PENTRU VIITORUL NOSTRU COMUN. CĂCI EA NU IA CALEA GERMANIEI PENTRU A SE IROSI ACOLO, CI PUNE ÎN MIȘCARE DIVIZIILE NOASTRE DE TANCURI, SERVICIILE NOASTRE DE ÎNTĂRIRE, FOLOSIND ASTFEL FRONTULUI DE LUPTĂ (subl. ns.)”<sup>103</sup>.

Evident, pledoaria lui Hitler pentru petrol, pentru cât mai mult petrol, își avea rostul ei, dar, probabil că pentru Antonescu a constituit o mare surpriză știrea ce-i comunicase Führerul în sensul că soarta războiului Axei ajunsese să stea în sarcina petrolului românesc!

Orice comentariu îl apreciem, ca atare, de prisos!

Până în ultimul moment al defecțiunii României din tabăra Axei acordurile economice cu Germania și aplicarea lor s-au aflat în atenția guvernanților de la București.

Vom reține că în interogatoriul luat la Moscova Mareșalului Ion Antonescu de reprezentanții NKVD-ului, în 4 aprilie 1946, când el a declarat între altele că<sup>104</sup>: “În perioada războiului Germaniei și României împotriva Uniunii Sovietice petrolul extras de România era transportat în principal în Germania și parțial în Italia, Turcia și Bulgaria. În total, în România în această perioadă se extrăgeau anual 4 400 000 tone de petrol, din care se trimiteau în Germania 3 000 000 tone. Întreaga industrie petrolieră a României se afla în mâinile societăților petroliere engleze, americane, olandeze, belgiene și franceze. În acest fel s-a întâmplat că producătorii englezi și americani de petrol îi asigurau Germaniei petrolul”. Iar în continuare: “Livrările de petrol românesc Germaniei s-au efectuat în conformitate cu convenția economică încă înainte de venirea mea la putere. În noiembrie 1940, la prima mea întâlnire cu Hitler, între noi a fost încheiată o nouă convenție economică, conform căreia nemții livrau României avioane marca <<Messerschmidt-109>>, tancuri, tractoare, artilerie anti-aeriană și antitanc, automate și alt armament, primind din România - petrol,

---

<sup>103</sup> *Antonescu-Hitler*, II, p. 135.

<sup>104</sup> Apud Alina Tudor, Șerban Pavelescu, *Mareșalul Antonescu: Alte interogatorii*, în “Magazin Istoric”, nr. 10/1997, p. 29-30; Teodor Mavrodin, *Mareșalul Antonescu întemnițat la Moscova*, Pitești, Editura Carminis, 1998, pp. 180-182.

benzină și pâine. În afară de aceasta, în primăvara anului 1941 la întâlnirea de la Viena cu Goering am convenit verbal cu el că România să se străduiasc să mărească livrările de petrol și în locul acestuia va primi de la nemți echipament petrolier. Această convenție purta un caracter general și ulterior a fost dezvoltată și concretizată prin tratative...”<sup>105</sup>

După prăbușirea regimului antonescian, în cursul și în urma “procesului” cabinetului Mareșalului Antonescu din mai 1946, s-a acreditat și difuzat opinia că toate guvernele de la 1940-1944 n-ar fi avut alt rost decât înrobirea efectivă a României Reichului nazist, sub toate raporturile (ideologic, politico-diplomatic, economic, militar etc.) O atare realitate, contrazisă de studiile de specialitate, a fost însă amplu expusă în Actul de acuzare prezentat în deschiderea lucrărilor “Tribunalului Poporului” din București la 6 mai 1946, mai multe compartimente fiind semnificativ intitulate: “trădarea” și “dezastrul” țării, politica de “jaf” promovată exclusiv în folosul Germaniei hitleriste etc.<sup>106</sup> Într-un loc din document se aflau asemenea considerații: “... Hitler a avut nevoie de întreținere pentru trupele lui, destinate să atace Balcanii și apoi Uniunea Sovietică, și slugile lui antonesciene i-au dat-o cu prisosință; a avut nevoie de petrolul românesc, și l-a avut până la secătuirea izvoarelor noastre de bogăție; a vrut cerealele noastre, și le-a avut până la flămânzirea populației; a vrut munca de sclavi a brațelor românești; a vrut stăpânirea totală a industriei și comerțului românesc; a vrut controlul asupra întregului sector economic, și toate i-au fost puse la dispoziție de guvernul lui Antonescu...”<sup>107</sup>. De asemenea, Alexandru Voitinovici, președintele “Tribunalului Poporului”, l-a chestionat pe Ion Antonescu: “În ce privește aservirea economică, după venirea germanilor [în România, octombrie 1940], care a fost rolul dv. în această aservire economică?...”<sup>108</sup> Răspunsul principalului acuzat, foarte scurt, a fost cât se poate de precis: “Aservirea economică a fost făcută de predecesorii mei și am găsit o situațiune dată. Și, această situațiune, noi am luptat ca s-o ameliorăm”<sup>109</sup>. Mareșalul Antonescu avea să revină în Ultimul cuvânt: “... Nu am premedit și pus la cale primirea coloanei a cincea germane pe teritoriul țării [...] În ceea ce privește aservirea bogățiilor țării, mi se aduce pe nedrept această acuzație. Dacă mi-ați fi dat puțința, v-aș fi arătat legile economice, v-aș fi arătat ce acoperire bună avea moneda[...] Am salvat capitalul străin, telefoanele și chibriturile. Nu

---

<sup>105</sup> *Ibidem.*

<sup>106</sup> Cf. Marcel-Dumitru Ciucă, ed., *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, I, București, Editura Saeculum I. O./ Editura Europa Nova, 1995, p. 63 și urm. (**Actul de acuzare nr. 1** din 29 aprilie 1946, citit în sedința publică a “Tribunalului Poporului” din 6 mai 1946).

<sup>107</sup> *Procesul Mareșalului Antonescu...*, I, p. 90.

<sup>108</sup> *Ibidem*, p. 201.

<sup>109</sup> *Ibidem.*

am avut legi de vasalitate față de Germania, ci de egalitate...”<sup>110</sup> Cum se știe, finalmente, condamnarea miniștrilor antonescieni și, mai cu seamă, trimiterea Mareșalului în fața plutonului de execuție s-a făcut în baza declarării lor drept vinovați de “dezastrul țării”, de “crime împotriva umanității” și de “crime de război”<sup>111</sup>. În cazul special al lui Ion Antonescu s-a reținut că - pe planurile militar și politico-economic - ar fi aservit “fără scrupule și fără nici o milă țara și bogățiile ei lui Hitler și clicii lui. Astfel, imediat după preluarea puterii, Ion Antonescu și miniștrii săi, nu fac altceva decât să lucreze pentru interesele și scopurile Germaniei hitleriste”<sup>112</sup>. Studiile de specialitate din ultimul deceniu au dovedit netemeinicia unor atare acuzații<sup>113</sup>. De altfel, în cursul “procesului” cei judecați au relevat inconsistența acuzațiilor<sup>114</sup>, iar, în 1948, Mircea Vulcănescu, în Ultimul cuvânt rostit în fața Curții de Apel din București, a demonstrat sistematic absurditatea teoriilor despre “jefuirea” României în folosul hitleriștilor între 1940 și 1944 ori despre “subjugarea” politică și economică a țării în fața Reichului. Un capitol aparte l-a consacrat acordurilor și protocoalelor economice și financiare din 23 martie 1939, 4 decembrie 1940, ianuarie 1942, ianuarie 1943 sau februarie 1944<sup>115</sup>. Potrivit lui Mircea Vulcănescu, acordurile și protocoalele semnate cu trimișii Berlinului s-au realizat în temeiul principiilor impuse și urmărite consecvent de Mareșalul Antonescu, și anume<sup>116</sup>: "1. Nu se exportă nimic în Germania decât după ce se rezervă cantitățile necesare consumului intern și după ce se rezervă și cantitățile de export necesare pentru acoperirea importurilor trebuitoare țării, pe care aceasta nu și le poate procura din Germania; 2. Schimburile se fac în mod echilibrat, la prețuri fixe; fiecare spor de preț dintr-o parte trebuie compensat de un spor corespunzător de cealaltă. Se admit depășiri momentane într-un sens sau altul, dar ele trebuie să fie compensate în cursul anului contractual; 3. În acoperirea exporturilor, se primesc mărfuri necesare pieței și investițiilor statului; unelte agricole, mașini, piese de schimb, dar și rente, averi mobiliare și răscumpărări de datorii externe; 4. Petrolul, materialul necesar războiului, se exportă pe armament; 5. Efortul net de finanțare, făcut în interior pentru aceste schimburi, se acoperă cu aur și devize libere".

---

<sup>110</sup> Apud Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 335.

<sup>111</sup> Apud *Procesul Mareșalului Antonescu*, I, p. 113.

<sup>112</sup> *Ibidem*, p. 115.

<sup>113</sup> Vezi îndosebi Ioan Dan, “*Procesul*” *Mareșalului Ion Antonescu*, București, Editura Tempus, 1993, pp. 171-183.

<sup>114</sup> *Procesul Mareșalului Antonescu...*, I, p. 188 și urm.

<sup>115</sup> Cf. Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, ediție Marin Diaconu, București, Editura Humanitas, 1992, p. 63 idem, *Ultimul cuvânt*, ediție Virgil Ierunca, în “Ethos”, Paris, nr. 4/1983, p. 20 și urm.

<sup>116</sup> *Ibidem*, p. 50; idem, *Ultimul cuvânt*, ediție Marin Diaconu, p. 67-68.



Relativ la “storcerea” economiei românești de către Germania (grâne, petrol etc.)<sup>117</sup>, Mircea Vulcănescu a dezvăluit cu totul alte realități decât cele vehiculate de autoritățile comuniste de la București la finele anilor '40: "... România a izbutit să-și răscumpere creanțe din străinătate și să-și procure în același timp din străinătate aur și devize liber convertibile în aur de circa 11 vagoane (din care 8 și jumătate din Germania), dublându-și, astfel, stocul B. N. R. de la 13 și jumătate la 24 și jumătate vagoane aur. Este o situație unică, nemiîntâlnită în nici o altă țară, chiar victorioasă, cum e cazul Angliei, care nu a putut să-și acopere nevoile decât cedând din aurul și portofoliile străine, pe care le poseda în alte țări, rămânând și îndatorat. Astfel, România nu numai că n-a fost secătuită [de Germania], dar ea a putut să constituie, prin rezervele acumulate pe teritoriul ei, o bază importantă de aprovizionare a Alianților în războiul dus în Vest, după 23 august 1944"<sup>118</sup>.

Exactitatea situației expuse de Mircea Vulcănescu a fost rediscutată în materialele apărute recent, cu prilejul discuțiilor antamate în jurul problemei aurului nazist. În baza unor surse provenind de la Banca Națională a României și a unor documente inedite<sup>119</sup>, s-a reconfirmat că, potrivit acordurilor economice și comerciale româno-germane din 1940-1944, în afara tehnologiei și tehnicii militare primite în schimbul (în principal) al exporturilor de grâne și petrol, Bucureștii au condiționat și obținut din partea Berlinului plata în aur a livrărilor executate. În consecință, în anii războiului Germania a livrat României: 3,4 tone aur în 1940; 14,3 tone aur în 1942; 29,9 tone aur în 1943 și 10,3 tone aur în 1944; în total, deci, 58,1 tone aur fin (sub formă de lingouri sau monede)<sup>120</sup>.

Este uluitor faptul că, încă din iulie 1945, Serviciul Relațiuni cu Străinătatea (Secția devize libere) din București a definitivat două materiale care, deși au ajuns la dispoziția celor ce au instruit „procesul mării trădări naționale” din 6-17 mai 1946 în care au compărut membrii fostului regim Ion Antonescu, nu le-au folosit în vreun fel. Astfel, Serviciul menționat a prezentat mai întâi, la 4 iulie 1945, lista transferurilor în devize libere efectuate pentru Colegiul de Patronaj în intervalul 19 aprilie 1943-3 octombrie 1944, beneficiari fiind exclusiv societățile suedeze și daneze<sup>121</sup>. După câteva zile, la 12 iulie 1945, Serviciul Relațiuni cu Străinătatea a difuzat documentul Chestiunea aurului și devizelor libere<sup>122</sup>. Din datele centralizate înaintate organizatorilor „procesului” descoperim că, în anii 1940-1944, s-a cumpărat din Germania, potrivit acordurilor în termen, o cantitate totalizând 58 169,7 kg aur fin, din care:

47 773, 9 kg s-au adus în țară;

---

<sup>117</sup> *Ibidem*, ediția Humanitas, pp. 69-71.

<sup>118</sup> *Ibidem*, p. 70-71.

<sup>119</sup> Apud “Evenimentul zilei”, București, 8 decembrie 1997, p. 3.

<sup>120</sup> Vezi detalii, mai jos, în temeiul documentelor descoperite recent în arhive.

<sup>121</sup> Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 90, f. 83.

<sup>122</sup> *Ibidem*, filele 80-82.

10 395, 7 kg a constituit depozit liber în Elveția<sup>123</sup>.

De asemenea, în aceeași perioadă, s-au cumpărat din Germania, tot conform acordurilor în vigoare, și devize libere: 1 mil. Dolari și 110 268 506, 67 franci elvețieni, echivalentul a 24 600 kg aur fin<sup>124</sup>. Devizele au fost trecute în conturile BNR, utilizându-se pentru plăți financiare solicitate de stat sau de particulari<sup>125</sup>. În 1941-1944, BNR<sup>126</sup> a cumpărat din Elveția, din conturile sale de devize libere, 19 656, 5 kg aur fin, din care 10 403, 9 kg au fost aduse în țară, iar 19 252, 5 kg au rămas depozitate în țara cantoanelor. Rezultă, așadar, că în 1940-1944 România a cumpărat în total 87 826, 2 kg aur fin (58 169, 7 kg din Germania și 29 656,5 kg din Elveția), din care s-au adus la București 55 177, 9 kg aur fin, iar 29 648, 2 kg aur fin s-au constituit în depozit la Berna<sup>127</sup>. Se impune atenției un alt aspect foarte important: guvernarea Antonescu n-a admis nici un transfer de devize libere, pentru vreunul dintre oficiali<sup>128</sup>. Statisticile și condițiile examinate explică situația pentru care, la 23 august 1944, în momentul prăbușirii regimului antonescian<sup>129</sup>, România posedea cea mai mare rezervă de aur din veacul trecut<sup>130</sup>, adică: 244,9 tone aur potrivit unor surse; 241,9 tone aur potrivit altora. Iată motivul pentru care, credem, se impune să urmărim sinusoida stocului de aur al BNR după primul război mondial (în tone)<sup>131</sup>:

---

<sup>123</sup> *Ibidem*, f. 80.

<sup>124</sup> *Ibidem*.

<sup>125</sup> *Ibidem*, f. 81.

<sup>126</sup> Despre unele operații în context ale instituției, cf. mai ales Cristian Păunescu, Marian Ștefan, *Legendele Bătrânei Doamne. Oameni și întâmplări din trecutul BNR*, București, Editura Oscar Print, 2004.

<sup>127</sup> *Ibidem*.

<sup>128</sup> *Ibidem*, f. 82.

<sup>129</sup> În *Ultimul cuvânt* la “procesul” din 1946, Ion Antonescu a menționat de altfel că a lăsat în seifurile BNR-ului 49 tone de aur, adunate în vreme de război, comparativ cu perioada precedentă, creditată doar cu 16 tone de aur (cf. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 335). În fond, comparând cifrele, avem convingerea că ex-mareșalul avea în vedere situația stocului de aur depus de România în străinătate (vezi, mai jos, tabelul privind anii 1920-1989).

<sup>130</sup> Vezi, în acest sens, “Evenimentul zilei” din 8 decembrie 1997, p. 3; “Adevărul” din 3 decembrie 1997, p. 20; Daniel Pavel, *BNR deține 60 tone de aur nazist*, în “Național” din 5 decembrie 1993, p. 3; Cristian Păunescu, Marian Ștefan, *Legenda Bătrânei Doamne*, p.119.

<sup>131</sup> Cristian Păunescu, Marian Ștefan, *op. cit.*, p. 118-121.

Anii	Stoc în străinătate	Stoc în țară	Total
1920	143,3	0,5	143,8
1920	0,2	112,5	112,7
1939	16,2	119,2	135,4
1940	16,2	123,5	139,7
1941	25,0	137,4	162,4
1942	22,0	158,4	180,4
1943	45,3	191,0	236,3
1944	51,7	190,2	241,9
1945	51,7	186,4	238,1
1950	21,0	118,4	139,4
1955	14,4	31,4	45,8
1960	10,6	48,0	58,6
1968	24,7	89,6	106,6
1980	21,2	79,7	115,4
1985	25,9	92,8	118,7
1986	32,8	40,1	72,9
1987	-	42,4	
42,4 <sup>132</sup>			
1988	-	45,0	
45,0			
1989	-	67,6	
67,6			

Numeroși istorici români și străini au investigat dificultățile traversate de România în domeniul raporturilor economico-financiare între București și Berlin în anii războiului<sup>133</sup>. Pe de altă parte însă nu mai este, desigur, cazul<sup>134</sup> să revenim la „concluziile” aproximative și neveridice ale materialelor de propagandă oficiale și oficioase elaborate și difuzate cu insistență de îndată după

---

<sup>132</sup> Cel mai scăzut nivel din cursul epocii contemporane!

<sup>133</sup> Vezi, în acest sens, Costin C. Kiritescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, II, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 503-531; D. ăandru, A. Karețchi, I. Saizu, *Dificultăți în “colaborarea” româno-germană (1940-1944)*, în “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A. D. Xenopol>>”, Iași, t. XXIII/1986; Gh. Buzatu, I. Saizu, *Apariția și dezvoltarea contradicțiilor dintre regimul antonescian și Germania hitleristă*, în Gh. Buzatu și colab., eds., *România în istoria universală*, III/1, Iași, 1988; I. Saizu, *Ion Antonescu despre relațiile economice româno-germane (1940-1944)*, în Mihai Timofte, ed., *Concepte și metodologii în studiul relațiilor internaționale*, II, Iași, Antheros, 1998.

<sup>134</sup> Cf. Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 359.

23 august 1944 și mulți ani mai apoi referitoare la subjugarea economiei românești de către Reichul nazist sub regimul Antonescu<sup>135</sup>.

\*\*\*

Ar fi de prisos să argumentăm de ce, în măsura în care petrolul românesc a prezentat în perioada 1940-1944 o importanță aparte pentru Germania și mașina ei de război, zona Ploiești a constituit simultan pentru forțele ostile Axei, reunite în coaliția Națiunilor Unite, în frunte cu SUA, URSS, Marea Britanie, Franța și China, un obiectiv de primă însemnătate. Iar, cel puțin cât timp Hitler a dominat copios fortăreața Europa (1940-1943), regiunea Ploiești s-a aflat în centrul dispozitivului Reichului și nu a putut fi ocupată de către Națiunile Unite prin operațiuni clasice de invazie ori de desant, fiind expusă, în cel mai fericit caz, loviturilor pe calea aerului. A fost motivul capital pentru care, în 1940-1943, Hitler și Antonescu s-au preocupat serios de fortificarea Ploieștilor, în asemenea măsură, încât în momentele invaziei continentului de către forțele armate ale Națiunilor Unite (1943-1944), ținutul petrolifer situat în arcu exterior carpatic a devenit, indiscutabil, cel mai serios punct protejat din dispozitivul întregii Festung Europa<sup>136</sup>. Ceea ce, evident, n-a descirajat pe comandanții trupelor Aliaților, care, mai întâi, au jinduit, apoi chiar au proiectat și bombardat Ploieștii și centrele învecinate, devenite unul dintre „pivoții strategici” ai Fortăreței europene, cum se numea, pretențios, dispozitivul Werhmachtului lui Adolf Hitler pe bătrânul continent. Pentru început, la 13 iulie 1941, deci la scurt timp după declanșarea războiului germano-rus, aviația sovietică a încercat a izbi zona petroliferă Ploiești<sup>137</sup>, iar următorul atac avea să survină după un an, la 12 iunie 1942, fiind efectuat de 13 fortărețe americane B-24 (operațiunea „Halpro”) pornite din Egipt<sup>138</sup>. Rezultatul a fost, mai mult decât modest, deplorabil<sup>139</sup>. Insistenți, americanii vor reveni după încă un an, la 1 august 1943, când au lansat din nordul Africii una dintre cele mai mari operațiuni aeriene (denumirea-cod Tidal Wave/Valul nimicitor) din cursul războiului mondial în ansamblu<sup>140</sup>. Raidul, efectuat de 178 de bombardiere de tipul Liberator B-24 decolate de la Benghazi (pe care s-au îmbarcat 1 761 de americani, un canadian și un britanic),

---

<sup>135</sup> După “modele” precum: *Rezultatele “colaborării” economice cu Germania și ale participării noastre la războiul hitlerist*, București, 1945 (trimiteri speciale la industria petrolului, pp. 9-11); Tudor Savin, *Economia românească sub jugul imperialismului german*, București, Editura Scânteia, 1946.

<sup>136</sup> Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 362.

<sup>137</sup> Gheorghe Ivănuș, coordonator, *Istoria petrolului în România*, p. 367.

<sup>138</sup> *Ibidem*.

<sup>139</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 362.

<sup>140</sup> Pentru detalii, *ibidem*, p. 362-365; Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc. 1939-1947*, Ploiești, Editura Printeuro, 2001; Eugen Stănescu și colaboratori, *Războiul petrolului la Ploiești*, Ploiești, Editura Printeuro, 2003; Gavriil Preda și colaboratori, eds., *Festung Ploiești*, vol. 1, Ploiești, Editura, Printeuro, 2003.

nu a avut succesul scontat. Nu numai că nu au fost serios afectate principalele obiective vizate (îndeosebi rafinările „Steaua Română”, „Astra Română”, cu pierderi în proporție de 20-30%, „Româno-Americană”, rămasă neatinsă, în schimb „Creditul Minier” cu pagube de până la 75%), dar pierderile agresorilor au fost de-a dreptul impresionante: 53 de avioane distruse, 37 grav avariate și numai 88 de aparate returnate la bază, și acestea avariate în raport de 2/3<sup>141</sup>. Aceste „rezultate”, comunicate ca atare la 16 august 1943 Congresului Statelor Unite ale Americii chiar de către președintele F. D. Roosevelt<sup>142</sup>, au determinat pe Aliați să-și impună un nou „respiro”, ei suspendând din nou pe mai multe luni, până în aprilie 1944, operațiunile aeriene asupra Ploieștilor. Pe de altă parte, operațiunea Valul nimicitor a impus imediat autorităților române evaluarea strictă a pagubelor și demararea reparațiilor absolut necesare<sup>143</sup>, mareșalul Antonescu fiind ținut la curent în detaliu<sup>144</sup>. El a reunit Consiliul de Colaborare din cadrul guvernului (3 august 1944) și a dictat dispozițiuni de maximă urgență<sup>145</sup>, concretizate în ordinul nr. 100 100 din 6 august 1943 al Cabinetului Militar<sup>146</sup>, de a cărui executare s-a preocupat cu prioritate Marele Stat Major<sup>147</sup>. Tot la 3 august 1943, sub conducerea mareșalului, M. Antonescu, liderul Externelor și vicepreședintele Consiliului de Miniștri, generalul Jienescu, ministrul Aerului, generalul Marinescu, comandantul Apărării Pasive, colonelul Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar, s-au întâlnit cu Manfred von Killinger, ministrul german la București, generalul A. Gerstenberg, atașatul Aerului, colonel Woldenga, comandantul Aviației de vânătoare germană din România, colonelul Goering, comandantul Apărării antiaeriene germane, colonelul Eichler, comandantul Forțelor de apărare pasivă germane, și comandantul Diviziei 5 A.A. germane<sup>148</sup>. Măsurile stabilite (întărirea Aviației de vânătoare și a Apărării anti-aeriene, creșterea forțelor la dispoziția MStM-ului cu 2 200 de oameni pentru companiile de ceață artificială, proiectoare și apărare pasivă etc.)<sup>149</sup> intrau neîntârziat în vigoare. Deși s-au considerat unele distrugerii la rafinării ca fiind „foarte serioase”, mareșalul Antonescu a apreciat că artileria

---

<sup>141</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p.364.

<sup>142</sup> *Ibidem*.

<sup>143</sup> La 4 august 1944, Mihai Antonescu îl informa deja pe generalul A. Gerstenberg (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 76, f. 165-166).

<sup>144</sup> Vezi, în acest sens, nota din 3 august 1943, semnată Alex. D. Neagu, de la Ministerul Finanțelor, relativ la pagubele pricinuite de bombardamente (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 127, partea a II-a, f. 143 și urm.).

<sup>145</sup> *Idem*, vol. 92, partea a II-a, f. 611.

<sup>146</sup> *Ibidem*, f. 620-621.

<sup>147</sup> *Ibidem*, f. 622-623 (adresa nr. 8 130/12 august 1943, semnată general I. Arhip, subșeful MStM-ului, însoțită de planul de măsuri).

<sup>148</sup> *Ibidem*, filele 601-610 (minuta integrală a reuniunii).

<sup>149</sup> *Ibidem*, f. 609-610.

a „lucrat foarte bine” în ziua atacului (duminică, 1 august 1943)<sup>150</sup>. De reținut, în context, că mareșalului i s-au raportat informații detaliate privind situația piloților americani capturați și el a dispus personal măsuri efective pentru protejarea lor în limitele precise ale legilor internaționale observate în condițiile ostilităților<sup>151</sup>.

Bombardamentele aliate asupra zonei petrolifere Ploiești, reluate începând cu 5 aprilie 1944, s-au desfășurat în continuare, fără pauze majore și cu rezultate mai consistente, până la 23 august 1944. Situația a rezultat nemijlocit din faptul că, în documentele principalelor organisme militare de la Washington și Londra, s-a consacrat o realitate indubitabilă: pentru aviația anglo-americană bombardarea petrolului românesc fu proclamată și a rămas, până la desprinderea Bucureștilor din Axă, „prioritate absolută”<sup>152</sup>.

Pentru desfășurarea ostilităților în Europa și pentru războiul României decisivă s-a dovedit ultima decadă a lunii august 1944. Sub acest aspect, documente valorificate nu demult și provenind din arhivele britanice<sup>153</sup> atestă interesul major al organismelor militare din Londra (Sub-comitetul Reunit al Informațiilor, Statul Major al Planificării din cadrul Cabinetului de Război britanic ș.a.) pentru a lovi grav zona Ploiești, până la 23 august 1944, iar apoi pentru evaluarea consecințelor pierderii „aurului negru” în urma ieșirii României din Axă<sup>154</sup>. De o valoare remarcabilă au fost concluziile Sub-comitetului Reunit al Informațiilor (JIC) expuse în minuta ședinței din 28 august 1944, în sensul următor:

„... 6. Capitulara României sporește imens dificultățile petroliere ale Germaniei. Aceste dificultăți pot fi rezumate astfel: a) Excluzând petrolul produs anterior și consumat în România, rezervele de petrol sunt imediat reduse, comparabil cu rezervele disponibile în august, cu aproximativ 12%. Această pierdere va fi permanentă și nu va depinde de un bombardament susținut; b) Similar, rezervele de petrol sunt imediat reduse cu aproximativ 16%; c) Forțele germane din Balcani și din sectorul sudic al frontului de Răsărit pot fi aprovizionate doar din surse germane ori central europene, și aceasta cu prețul direct al neglijarii altor fronturi de luptă. Presiunea asupra liniilor de comunicații germane va spori; d) Odată cu pierderea României, sursele rămase ale Germaniei sunt expuse unui atac aerian aliat considerabil sporit; e) În iulie, consumul inamicului (exceptând petrolul produs și consumat în România) a fost

---

<sup>150</sup> *Ibidem*, f. 610.

<sup>151</sup> *Ibidem*, filele 612-619.

<sup>152</sup> *Ibidem*, filele 612-619.

<sup>153</sup> Vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003.

<sup>154</sup> *Ibidem, passim*; Gh. Buzatu, Elena Istrățescu, *Actul de la 23 august 1944 din perspectiva războiului petrolului*, în Ilie Manole și colaboratori, eds., *Festung Ploiești*, vol. 2, Ploiești, Editura Printeuro, 2004, p. 137 și urm.

estimat între 900 000 și 1 000 000 tone. În august, când rezervele n-au mai putut fi stoarse, o estimare preliminară arată scăderea consumului la nivelul de producție deja redus de aproximativ 580 000 tone. În septembrie, odată cu pierderea rezervelor din România, consumul nu poate depăși aproximativ 500 000 tone, ceea ce reprezintă echivalentul producției curente și nu ia în considerare pagubele ce vor fi provocate în viitor surselor de producție, din care trei cincimi rămân vulnerabile la bombardament. Dacă uzinele chimice și rafinăriile de petrol rămase ar fi scoase din uz, producția totală de petrol ar fi limitată la mai puțin de un sfert din producția pe aprilie trecut. În aceste condiții, nu ar mai exista producție de combustibili pentru avioane de luptă ori anumite alte tipuri de combustibili și lubrifianți”<sup>155</sup>.

Este confirmat integral, în acest fel, Albert Speer, fostul ministru al Reichului în domeniul Armamentului: „Aceasta [pierderea zonei petrolifere Ploiești de către Reich] a fost cauza înfrângerii [celui de-al III-lea Reich]. Ea a apărut nu ca urmare a bombardamentelor strategice aeriene executate de britanici și americani, întrucât producția [Germaniei] continua să sporească la sondele din Vest, ci prin pierderea, după 23 august 1944, a surselor de aprovizionare din România [...] Fără doar și poate, acea zi de 23 august 1944, de la București, a dus la o întorsătură decisivă în istoria producției și economiei de război [a Reichului hitlerist], deci în istoria conflagrației însăși”<sup>156</sup>.

Din nefericire, pentru România nu a survenit și sfârșitul războiului, al tuturor încercărilor și umilințelor, salvarea petrolului. Și aceasta, întrucât, în fapt, la 23 august 1944 România a schimbat satelitismul german cu acela sovietic, devenind pe moment – cine ar fi presupus, oricum nu autorii loviturii de stat – un stat ocupat de către URSS, cu forțe proprii și directe și prin înțelegeri internaționale consimțite ulterior de către toți Marii Îvingători. Consecințele au fost răvășitoare, pe termen lung și în absolut toate domeniile. Începând în rândul întâi cu regimul social-politic, întrucât liderul de la Kremlin, I. V. Stalin, stabilise ca, imediat în urma tancurilor sovietice pătrunse în inima Europei Est-Centrale, să exporte sistemul communist de tip moscovit, asiatic.

În atare condiții, problema petrolului românesc a fost abordată și și-a aflat “soluțiile” de rigoare, adică total nesatisfăcătoare, catastrofale. Petrolul nostru, combustibil și materie primă excelente, după ce se dovedise vital pentru Reichul nazist în război, nu avea cum să-și atenuze calitățile și semnificația și pentru URSS!

Dimpotrivă. Mai ales că, în 1944-1945, necesitățile continuării războiului contra Germaniei și a ultimilor ei aliați au impus consumuri massive de produse de țitei pentru forțele Armatei Roșii aflate în ofensivă spre Berlin, iar pretențiile erau mai lesne a fi satisfăcute direct de la sursă, din România, iar nu aduse tocmai din Caucaz... La fel, Convenția de Armistițiu din 12/13

---

<sup>155</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *op. cit.*, p. 236 și urm. (doc. nr. 112).

<sup>156</sup> Apud Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 369.

septembrie 1944 a impus României plata unor immense despăgubiri de război, care, deși aveau să sufere – după cum a afirmat Kremlinul - “reduceri” treptate din cele 300 000 000 dolari atribuiți inițial Moscovei, plata, în final, s-a oprit la ... aproximativ 2 000 000 000 dolari... Totodată, petrolul a devenit – cu sau fără voia învingătorului ori a învinsului – o unitate de măsură sigură și curentă prezentând o sumă de avantaje de netăgăduit: nevoile absolute și presante ale frontului, lesne de livrat și de transportat, disponibil, mai ales, la distanțe acceptabile și în cantități relativ suficiente în ținutul prahovean- Se cunoaște, fapt subliniat, că în extrem de bogata și variata literatură mondială referitoare la petrol se vehiculează insistent aserțiunea potrivit căreia, pentru unele state și națiuni, în numeroase împrejurări ale istoriei moderne și contemporane, resursele de țiței, în loc să le aducă cuvenitele avantaje, le copleșesc cu nenorociri, imposibil de prevăzut și de prevenit ... În acest sens, deja la 9 aprilie 1944, dar referindu-se la epoca dominației germane în Europa, cotidianul elvețian “Neue Berner Zeitung” opina: “Regiunea Ploiești a adus României multă bogăție, dar și gelozie din partea altor țări. De partea aliată se crede că pierderea Ploieștilor ar pune capăt războiului într-un timp relativ scurt”<sup>157</sup>. Așa a și fost, după cum e cunoscut. Numai că, în consecință, problema petrolului românesc pur și simplu s-a răsturnat, în toate datele ei majore ori minore, din moment ce URSS a luat locul Germaniei în România, și mai rău decât atât.

În epoca de referință și ulterior nivelul producției de țiței a reprezentat:

1944	3 525 000 tone
1945	4 680 000 tone
1946	4 257 000 tone
1948	4 149 000 tone
1952	8 002 000 tone
1955	10 555 000 tone <sup>158</sup>

Potrivit statisticilor, din cantitățile extrase de țiței, în ultimele luni al războiului mondial în Europa (septembrie–decembrie 1944, ianuarie-iunie 1945) exporturile, destinate anterior cu prioritate Germaniei, au fost deturnate rapid către URSS, înregistrând 749 086 tone și, respectiv, 981 108 tone<sup>159</sup>.

În anul 1945, în ansamblu, exporturile petroliere în URSS au atins cifre copleșitoare, procentual tinzând spre cota incredibilă de 99,99%, mai precis:

Cantități livrate conform articolelor 10-11 din Convenția de Armistițiu	2,5 milioane tone (94% din total)
--	--------------------------------------

<sup>157</sup> Apud Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 366.

<sup>158</sup> Gheorghe Ivănuș, coordonator, *Istoria petrolului în România*, pp. 378, 467. Nivelul maxim al producției de țiței în epoca postbelică a fost atins în anul 1976 – 15 100 000 tone (*ibidem*, p. 470).

<sup>159</sup> *Ibidem*, p. 371.



Cantități livrate conform Acordului  
comercial România-URSS din  
8 mai 1945

181 948 tone  
(5,79% din total)<sup>160</sup>

Situația nu s-a schimbat de fel nici în anul 1946<sup>161</sup>.

După cum conchidem, în numai câteva luni, “exemplul sovietic” a bătut toate recordurile, cazul german devenind, prin comparație, unul “acceptabil”?! Cine ar fi cutezat a prevesti o atare răsturnare în lumea petrolului românesc. Deși, cum se știe, ele aveau să afecteze întreaga lume românească, iar aceasta pe un lung șir de decenii.

---

<sup>160</sup> Potrivit cifrelor furnizate la 7 mai 1946 de către Asociația Industriilor de Petrol din România, menționate deja, exporturile în URSS ar fi atins în 1945 3 141 794 tone din 3 157 794 tone (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 2, f. 181).

<sup>161</sup> Gheorghe Ivănuș, coordonator, *op. cit.*, p. 376.

## **ROMÂNIA ȘI PUTERILE ALIATE DE LA CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU LA CONFERINȚA DE PACE**

### **a. DE LA LOVITURA DE STAT LA ARMISTIȚIU (23 AUGUST – 13 SEPTEMBRIE 1944)**

Așa după cum s-a relevat deja, în contextul desfășurării celui de-al doilea război mondial, momentul august 1944 reprezintă indiscutabil, în plan extern, o schimbare bruscă a situației pe frontul din Răsărit în favoarea aliaților, și intern, o mutație guvernamentală de aceeași anvergură. Între premisele externe și interne ale actului de la 23 august 1944, care trebuia să ducă la ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice, în prim plan se situează tratativele cu statele potrivnice Axei fasciste. Negocierile au început în 1941/1942 prin stabilirea de contacte și sondarea reciprocă a părților, pentru ca în continuare (1943-1944) tratativele să intre într-un stadiu concret cu examinarea atentă a condițiilor de armistițiu și pace separată oferite ori a promisiunilor făcute pentru cazul abandonării taberei naziste<sup>1</sup>.

Tratativele duse atât de Mihai și Ion Antonescu în numele guvernului, cât și de opoziție, reprezentată de P.N.L. și P.N.Ț. sau de Casa Regală, în capitalele țărilor neutre, vor fi sortite eșecului datorită înțelegerilor survenite între aliați la Conferința de la Teheran. Totuși, la 12 aprilie 1944 guvernul U.R.S.S. a comunicat lui Barbu Știrbey la Cairo „condițiile minime” ale armistițiului cu România, pentru ca, în ziua următoare, ele să fi fost transmise, în capitala Suediei, și lui F.C. Nanu, ministrul român la Stockholm. Ne-am referit deja la condițiile oferite<sup>2</sup>. Pe lângă aceste condiții minime se mai stabilea libera deplasare a trupelor aliate pe teritoriul României, acordul Uniunii Sovietice pentru anularea dictatului de la Viena și sprijinirea României pentru eliberarea Transilvaniei. Antonescu a respins aceste condiții la 15 mai 1944 deși a continuat discuțiile cu rușii la Stockholm până în august. Opoziția, în schimb, a acceptat condițiile de armistițiu în întregime. Însă marile puteri nu mai erau interesate să încheie armistițiul; anglo-americanii erau ocupați cu planurile de debarcare în Normandia și vor propune rușilor demarcarea temporară a unor zone militare după care România era lăsată în seama rușilor.

---

<sup>1</sup> Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internațional*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 191.

<sup>2</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris 1946*, București, Editura Academiei, 1987, p. 60-61.

Așa stând lucrurile, după înlăturarea lui Ion Antonescu, guvernul de la Moscova n-a mai luat în considerație acordul de la Stockholm, astfel că relațiile cu noile oficialități române au fost luate de la zero. Clauzele stabilite prin negocierile opoziției au fost și ele date uitării<sup>3</sup>.

Demiterea Antoneștilor și retragerea din Axă nu au însemnat – așa cum s-a încercat să se prezinte lucrurile de către autoritățile de la București chiar în noaptea de 23/24 august 1944 – și obținerea automată a armistițiului. După 23 august Bucureștii au trebuit să solicite și să aștepte încheierea Armistițiului cu Națiunile Unite<sup>4</sup>.

După 23 august s-a produs o schimbare firească în orientarea politicii externe a României spre aliații firești, tradiționali, și o revenire la ideile testamentare cu valoare de practică diplomatică ale lui Nicolae Titulescu<sup>5</sup>.

Documentele difuzate pe posturile de radio, Proclamația către Țară a regelui Mihai I și Declarația guvernului, retransmise de mai multe ori în cursul nopții de 23-24 august, au fost o mărturie în acest sens. Astfel, Regele Mihai I declara: „Români! Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii... Poporul nostru înțelege să fie singur stăpân pentru soarta sa... Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru eliberarea pământului Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”<sup>6</sup>. Iar în Declarația guvernului se arata: „în domeniul politicii externe, prima măsură luată de guvern a fost acceptarea armistițiului cu Națiunile Unite... România consideră de azi înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene. Recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin dictatul de la Viena, deschide posibilitatea ca armatele române alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupația străină”<sup>7</sup>.

În consecință, între România și Germania a intervenit *de facto* starea de beligeranță, constatată *de jure* de către guvernul român în după amiaza-zilei de 24 august 1944<sup>8</sup>.

---

<sup>3</sup> Ioan Scurtu, *Monarhia în România. 1866-1947*, București, Editura Danubius, 1991, p. 152.

<sup>4</sup> Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 45.

<sup>5</sup> V. F. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, București, Editura Academiei, 1988, p. 15.

<sup>6</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 38.

<sup>7</sup> Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 343-344.

<sup>8</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 39.

În perioada cuprinsă între 23 august 1944 și 31 august 1944 negocierile privind încheierea unei Convenții de Armistițiu au continuat la Stockholm. În timpul acestor negocieri ambasadoarea sovietică în capitala Suediei, A. M. Kollontay i-a comunicat lui F. C. Nanu că Moscova consimțea să fie introduse următoarele completări la condițiile inițiale ale armistițiului:

a. guvernul român va acorda armatei Germaniei 15 zile pentru a părăsi țara; numai în caz de refuz armata română ar urma să lupte; b. stabilirea reparațiilor va ține seama de situația economică grea a României; c. se va lăsa de guvernul român, o zonă liberă pentru trecerea trupelor sovietice<sup>9</sup>.

Ulterior guvernul sovietic a transmis că accepta încheierea la Moscova a unei Convenții, pornind de la condițiile propuse de U.R.S.S. în aprilie 1944, la care se adăugaseră cele trei puncte transmise prin Kollontay.

În atare condiții, la 28-29 august 1944 au pornit spre Moscova membrii delegației române: Constantin Vișoianu și Barbu Știrbey, apoi Lucrețiu Pătrășcanu însoțit de Dumitru Dămăceanu, Ghiță Popp și Ion Christu<sup>10</sup>. Dar discutarea concretă a termenilor Armistițiului a început după aproape două săptămâni de așteptare, la 10 septembrie 1944. Din partea Aliților vor participa la discuții V. M. Molotov Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., adjuncții săi A. I. Vîșinski, și I. M. Maiski, D. Z. Manuilski, N. V. Novikov, generalul V. P. Vinogradov și contraamiralul V. L. Bogdenko, care reprezentau U.R.S.S., ambasadorul S.U.A., A. Harriman, și ambasadorul Marii Britanii la Moscova, Archibald Clark Kerr. Convenția de Armistițiu avea să fie semnată la 13 septembrie 1944 dimineața, deși a fost datată 12 septembrie. În numele guvernului și Înalțului Comandament al României au semnat ministrul secretar de stat și ministru al justiției Lucrețiu Pătrășcanu, generalul Dumitru Dămăceanu, Barbu Știrbey și Ghiță Popp, în vreme ce mareșalul Rodion Malinovski a fost autorizat de guvernele U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii să semneze în numele Înalțului Comandament Aliat (Sovietic)<sup>11</sup>.

Este cazul să revenim asupra conținutului Convenției de Armistițiu. Ea cuprindea un preambul, 20 articole și 6 anexe, însumând clauze de ordin militar, politic, economic, financiar și administrativ care defineau statutul juridic internațional al României până la semnarea Tratatului de Pace. După cum vom vedea, Armistițiul, semnat cu/în numele celor trei Puteri Aliate (S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie), atunci când era în discuție aplicarea lui lăsa totul în seama ocupantului sovietic, motiv pentru fiecare, oridecâteori a fost cazul, Înalțul Comandament Aliat indicat în document era însoțit, în paranteză, de termenul sovietic.

În Preambulul Convenției se preciza, după cum ne reamintim, că „Guvernul și Înalțul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii

---

<sup>9</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 34-35.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 38.

<sup>11</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 90.

României în războiul împotriva U.R.S.S., Regatului Unit și S.U.A. și a celorlalte Națiuni Unite, acceptă condițiile Armistițiului (subl. ns. – SA)”<sup>12</sup>. Era o clauză vitală, în virtutea căreia, considerându-se stat învins în război, România avea să fie convocată – deopotrivă cu Italia, Finlanda, Ungaria și Bulgaria – în fața viitoarei Conferințe de Pace.

În primul articol se consfințește starea de fapt a României care ieșise din războiul hitlerist începând cu ziua de 24 august 1944 ora 4 a.m. și se angajase în războiul contra Germaniei și Ungariei, alături de Puterile Aliate. Țara noastră lua parte la război cu nu mai puțin de 12 divizii de infanterie împreună cu serviciile tehnice auxiliare. Operațiunile militare ale forțelor armate române vor fi purtate sub conducerea generală a Înalțului Comandament Aliat (Sovietic)<sup>13</sup>.

Prin prevederile teritoriale ale Convenției de Armistițiu se recunoștea ca nulă și neavenită hotărârea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania, iar guvernele aliante ale țărilor învingătoare se declarau de acord ca acest teritoriu (sau cea mai mare parte a sa) să fie restituit României, însă sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace (art. 19); în schimb granița dintre Uniunea Sovietică și România rămânea cea stabilită prin „acordul” româno-sovietic din 28 iunie 1940 (art. 4)<sup>14</sup>, despre inexistența căruia am vorbit deja.

În privința clauzelor economice, Convenția de Armistițiu prevedea la articolul 3 obligația pentru guvernul român și Înalțul Comandament al României de a „asigura forțelor sovietice și ale celorlalți aliați înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție dacă acest lucru este cerut de către situația militară, guvernul și Înalțul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare prin mijloacele lor de comunicație și pe cheltuiala lor, pe apă și în aer”<sup>15</sup>. Articolele 7, 8 și 9 conțineau, de asemenea, obligații cu caracter economic: remiterea către Înalțul Comandament Aliat (Sovietic), ca trofee, a oricăror materiale de război care au aparținut Germaniei și aliaților săi; guvernul român nu trebuia să permită exportul sau exproprierea, sub orice formă, a proprietăților care aparțineau Germaniei și Ungariei; guvernul român își asuma obligația să remită Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) toate vasele aflate în porturile românești care aparțineau sau au aparținut Națiunilor Unite. Prin articolul 12, guvernul român se obliga să restituie Uniunii Sovietice toate valorile materiale luate de pe teritoriul ei<sup>16</sup>.

Clauzele financiare includeau obligația guvernului român de a face „în mod regulat, în monedă românească, plățile cerute de către înalțul

---

<sup>12</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 345.

<sup>13</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 90.

<sup>14</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 346-349.

<sup>15</sup> Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 488.

<sup>16</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 68.

Comandament Aliat (Sovietic), pentru îndeplinirea funcțiilor sale” (art. 10). Dar, după cum am subliniat, cea mai înrobitoare obligație avea în vedere plata, ca reparații de război, a unei sume exorbitante. Astfel, potrivit Convenției, România era obligată „să plătească Uniunii Sovietice pentru pierderile provocate acesteia în timpul războiului, o compensație în valoare de 300 000 000 dolari S.U.A. într-un termen de 6 ani în mărfuri (subl. ns. – SA)”<sup>17</sup>.

Alte articole conțineau clauze ce puneau sub controlul Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) tipărirea, importul și răspândirea în România a literaturii periodice și neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru și film (art. 16)<sup>18</sup>. Nu lipseau nici clauzele cu caracter politic („interzicerea organizațiilor fasciste și colaborarea la arestarea criminalilor de război, necesitatea de a realiza o temeinică defascizare, prin dizolvarea tuturor organizațiilor de tip fascist, politice, militare sau paramilitare” – articole 14-15) sau cu caracter administrativ („administrația civilă românească este restabilită pe întregul teritoriu al României, afară de un sector de 50-100 Km de linia frontului” – art. 17)<sup>19</sup>.

Cu reglementarea și controlul executării condițiilor Convenției de Armistițiu până la încheierea păcii era însărcinată Comisia de Control Aliată care își desfășura activitatea sub directivele generale și la ordinele Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) – art. 18<sup>20</sup>.

Deși Convenția de Armistițiu conținea condiții extrem de grele, guvernul român era hotărât să facă tot ce era posibil pentru îndeplinirea lor. În zilele de 15-16 septembrie 1944 Consiliul de Miniștri al României a luat în dezbatere conținutul Convenției și a stabilit modalitățile de aplicare a prevederilor ei. Cu acel prilej, Convenția a fost apreciată în modul cel mai corespunzător de Iuliu Maniu: „...o adevărată capitulație, nu un contract liber de armistițiu”<sup>21</sup>. Iar, în context, membrii delegației ce se deplasase la Moscova au informat guvernul asupra propunerilor făcute de ei în vederea modificării în favoarea României a textului Convenției de Armistițiu.

La 10/11 septembrie 1944, începând cu orele 22, a avut loc prima ședință la Spiridonevka, ca și celelalte două, cea dintâi întâlnire a delegațiilor, prezidată de Molotov; atunci a fost prezentat delegației române proiectul condițiilor de Armistițiu, ca și al protocolului anexă<sup>22</sup>.

---

<sup>17</sup> *Ibidem.*

<sup>18</sup> Aurică Simion, *op. cit.*, p. 490.

<sup>19</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 69.

<sup>20</sup> Aurică Simion, *op. cit.*, p. 490.

<sup>21</sup> Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 47.

<sup>22</sup> Toate minutele (variante britanică și română) ale reuniunilor de la Moscova din 10/11 – 12/13 septembrie 1944 au fost valorificate de Gh. Buzatu (vezi *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 336 și urm.; *Români în istoria universală*, II/2, Iași, 1987, p. 177 și urm.; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august*

Lucrețiu Pătrășcanu a cerut permisiunea de a examina condițiile, apoi s-a hotărât că următoarea întâlnire să aibă loc în seara de 11/12 septembrie, tot la orele 22<sup>23</sup>.

În ședința a doua<sup>24</sup> a avut loc discutarea pe articole a textului Convenției de Armistițiu. În ceea ce privește Preambulul, delegația română ar fi dorit o simplificare a redactării, însă acesta a rămas în formularea inițială (s-a cerut eliminarea formulării „înfrângerea României în război”). Referitor la articolul 1 delegația română a solicitat să se precizeze data de 24 august ora 4 a.m. ca început al operațiilor militare ale țării contra Germaniei, iar Dămăceanu a arătat că țara sa nu avea decât o singură unitate echipată, o alta avea doar armamentul personal, iar celelalte 8 divizii organizate erau lipsite de arme<sup>25</sup>.

Problemele teritoriale (art. 4 și 20) au avut în vedere ratificarea frontierei în partea de nord a țării și revenirea Transilvaniei de nord la patria mamă (art. 20 va deveni 19). În ceea ce privește clauzele economice delegația română a considerat necesară revizuirea sumei pe care România urma să o plătească U.R.S.S. și prelungirea termenului pentru plăți (art. 11), iar I. Christu s-a pronunțat pentru contopirea articolelor 10 și 14. Constantin Vișoianu a făcut un lung apel, în care a susținut că art. 17 lovea în principiul independenței și suveranității românești<sup>26</sup>. Românii au mai cerut să se fixeze durata Comisiei Aliate de Control (art. 19) până la semnarea Tratatului de pace. Delegația României considera că s-ar fi convenit menționat ca, la sfârșitul ostilităților, trupele aliate (sovietice) să părăsească teritoriul țării și în felul acesta să înceteze dispozițiile articolelor 3, 7, 10, 14, 17, 18 și 19<sup>27</sup>.

La 12 septembrie, înaintea celei de a treia runde de discuții, a avut loc, după-amiaza, la sediul Comisariatului Sovietic pentru Afacerile Străine, o întâlnire particulară a reprezentanților celor trei Mari Puteri Aliate, la care au participat A. I. Vișinski, N. V. Novikov, Sir A. Clark Kerr și A. Harriman<sup>28</sup>. La această ședință s-a acceptat contopirea articolelor 10 și 14, propunerea ca data încetării ostilităților să fie 24 august 1944 ora 4 a.m., însă nu s-a acceptat propunerea de a se adaugă specificația că forțele aliate vor părăsi teritoriul românesc după încheierea ostilităților contra germanilor și ungarilor; de

---

1939 – 1944: *România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 330 și urm.).

<sup>23</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România și proba bumerangului*, p. 331.

<sup>24</sup> *Ibidem*, p. 331-338.

<sup>25</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 42.

<sup>26</sup> *Ibidem*.

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 43.

<sup>28</sup> *Ibidem*.

asemenea, nu s-a aprobat nici propunerea de a se include un articol prin care România să primească dreptul de a cere reparații Ungariei și Germaniei<sup>29</sup>.

În aceeași seară, tot la orele 22, s-a desfășurat ultima ședință de la Spiridonevka<sup>30</sup>, începută prin anunțarea numelui mareșalului Malinovski ca plenipotențiar în numele Alianților învingători. La ședință delegații aliați au acceptat ziua de 24 august orele 4 a.m. ca dată a încetării ostilităților dintre România și Națiunile Unite. Articolul 2 a fost aprobat cu amendamentul delegației române, articolul 3 și anexa, articolele 4, 5, 6 și 7 au fost acceptate fără modificări. Articolele 10 și 14 au fost contopite, articolele 13 și 15 (foste 15 și 16) au fost păstrate în forma anterioară, de asemenea și următoarele – 16 (fost 17), deși C. Vișoianu ceruse reformularea lui, și 17 (fost 18). În ceea ce privește art. 18 (fost 19) a fost acceptat cu două amendamente, iar art. 19 (fost 20) a ținut seama de observațiile delegației române și, în fine, ultimul articol 20 (fost 21) s-a menținut<sup>31</sup>.

Textul stabilit, în fond un dictat, a fost semnat fără întârziere<sup>32</sup>.

Nu mai este cazul să insistăm, fiind evident că stipulațiile Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944. în litera și în spiritul lor, reliefa faptul că Alianții trataseră România că pe o țară învinsă, inamică, situație ce avea să aibă o influență decisivă asupra întregii evoluții ce a premers semnării Tratatului de Pace. Prin statutul juridic internațional introdus la 12 septembrie 1944, România continua să fie ... în starea de beligeranță cu Națiunile Unite și, din acest motiv, procesul de normalizare a relațiilor sale cu statele coaliției antihitleriste mai avea de parcurs un drum extrem dificil<sup>33</sup>.

## **b) PREGĂTIREA PROIECTULUI TRATATULUI DE PACE CU ROMÂNIA ÎN CADRUL CONFERINȚELOR MINIȘTRILOR DE EXTERNE AI PUTERILOR ALIATE ÎNVINGĂTOARE (1945-1946)**

În vara anului 1945 a avut loc ultima mare întâlnire a celor trei mari puteri aliate, întâlnire la care conducătorii acestor puteri I. V. Stalin, H. Truman

---

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 44-45.

<sup>30</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România și proba bumerangului*, p. 343-346.

<sup>31</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 46; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 336-345.

<sup>32</sup> Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România și proba bumerangului*, p. 347-350, inclusiv anexele la art. 2-3, 10-11, 16 și 18 (*ibidem*, p. 350-351) sau anexa D pentru art. 5, 7 și 9 (*ibidem*, p. 352).

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 77-79; V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 58.



și W. Churchill (de la 28 iulie Clement Attlee) au convenit asupra unui punct de vedere comun în principalele probleme legate de organizarea postbelică a țărilor europene<sup>34</sup>. Una dintre cele mai importante hotărâri a acestei conferințe a fost reglementarea situației țărilor așa-zis satelite prin încheierea unor tratate de pace. În acest sens, un organism internațional nepermanent, nou creat, Consiliul Miniștrilor Afacerilor Străine ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei, a fost înputernicit să elaboreze – în cursul reuniunilor sale periodice – tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda în vederea supunerii lor Puterilor Națiunilor Unite; totodată, urmau a se propune spre reglementare chestiunile teritoriale rămase în litigiu după parafarea convențiilor de armistițiu cu statele menționate<sup>35</sup>. Încă de la Conferința de la Potsdam liderii Puterile Occidentale au insistat pentru ca, în România și celelalte state est-centrale, guvernele instalate să fie considerate „nereprezentativ”<sup>36</sup>.

Cea dintâi reuniune a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Străine (CMAE)<sup>37</sup> a avut loc, la Londra, între 11 septembrie și 2 octombrie 1945. Primele două zile au fost dedicate principiilor ce urmau să stea la baza proiectelor tratatelor de pace, aranjamente teritoriale, concepțiile generale ale drepturilor omului, obligațiile de ordin militar cu caracter restrictiv, crearea unui sistem de supraveghere. Ca bază pentru elaborarea proiectelor tratatelor de pace s-au luat convențiile de armistițiu cu cele cinci țări<sup>38</sup>. Conferința a rediscutat problema legitimității guvernelor țărilor Europei Est-Centrale și, în special, a cabinetului dr. Petru Groza<sup>39</sup>. A fost motivul pentru care lucrările conferinței au intrat în criză, reuniunea scoțând în evidență dezacordul adânc dintre Marile Puteri; neînțelegerea izvora și din procedura încheierii tratatelor de pace cu țările foste satelite. Astfel că, în cele din urmă, la 22 septembrie 1945, convorbirile au fost suspendate, iar la 2 octombrie 1945 prima sesiune a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Străine a luat oficial sfârșit, fără a se fi adoptat vreo decizie și fără să se fi publicat nici măcar un comunicat<sup>40</sup>.

O nouă conferință a fost convocată la Moscova, între 16 și 26 decembrie 1945. În cadrul preocupărilor privind organizarea postbelică a lumii, conferința a discutat și problema României, hotărând ca S.U.A., U.R.S.S. și Marea

---

<sup>34</sup> John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 328 și urm.

<sup>35</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 143.

<sup>36</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 113.

<sup>37</sup> Despre activitatea CMAE în 1945-1946 în pregătirea și definitivarea Tratatelor de Pace cu Italia, România, Finlanda, Ungaria și Bulgaria, vezi John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, p. 420-464.

<sup>38</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 144.

<sup>39</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 115.

<sup>40</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 148.

Britanie, ca răspuns la scrisoarea regelui Minai I din 21 august 1945, să-l consilieze a lărgi componența guvernului dr. Petru Groza<sup>41</sup>. Mai mult, Conferința a stabilit că S.U.A. și Marea Britanie vor recunoaște guvernul român după reorganizarea acestuia, prin cuprinderea câte unui reprezentant al P.N.Ț. (Iuliu Maniu) și P.N.L. (Constantin I. C. Brătianu) și după adoptarea unei decizii de a se programa cât mai curând posibil alegeri parlamentare<sup>42</sup>. După ce la 7 ianuarie 1946 Emil Hațieganu și Mihai Romniceanu, delegați ai partidelor „burgheze”, respectiv P.N.Ț. și P.N.L., au depus jurământul în calitate de miniștri secretari de stat, la 5 februarie guvernele american și englez au declarat că erau gata să recunoască guvernul român și să restabilească relațiile diplomatice cu Bucureștii<sup>43</sup>.

Tot la Conferința de la Moscova s-a hotărât ca textul Tratatului de Pace cu România să fie alcătuit de miniștrii de externe ai celor trei Mari Puteri<sup>44</sup>.

De asemenea, tot în urma Conferinței de la Moscova a miniștrilor de externe s-a trecut la întocmirea tratatelor de pace și cu restul statele foste satelite<sup>45</sup>, categorie în care a fost cuprinsă – deși nu avea o bază reală – și Italia.

În perioada premergătoare Conferinței de Pace de la Paris din iulie-octombrie 1946, adjuncții miniștrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S., Anglia și Franța au reușit să stabilească conturul Tratatelor de Pace, iar problemele care nu s-au rezolvat urmau să fie soluționate de titularii Externelor S.U.A., U.R.S.S., Angliei și Franței.

Sarcina definitivării proiectelor Tratatelor de Pace cu cele cinci state satelite i-a revenit Conferinței Miniștrilor de Externe care a avut loc la Paris ce și-a desfășurat lucrările în două sesiuni distincte – 20 aprilie – 16 mai 1946 și 16 iunie – 12 iulie 1946<sup>46</sup>.

În cea de-a 19-a ședință a Conferinței, din 7 mai 1946, Consiliul a declarat nul și neavenit Dictatul de la Viena, restabilindu-se granița dintre Ungaria și România cea existentă la 1 ianuarie 1938<sup>47</sup>. Însă, în ceea ce privește granița dintre România și Bulgaria, Consiliul a hotărât că aceasta este conform celor fixate prin așa-zisul Tratat de la Craiova din 7 septembrie 1940, iar nu cea din stabilită în 1919<sup>48</sup>. S-a decis ca frontiera româno-sovietică să urmeze traseul de după 28 iunie 1940<sup>49</sup>, deci în urma actului de agresiune comis de U.R.S.S.

---

<sup>41</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 156.

<sup>42</sup> *Ibidem.*

<sup>43</sup> *Ibidem.*

<sup>44</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 116.

<sup>45</sup> *Ibidem.*, p. 117.

<sup>46</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 191.

<sup>47</sup> T. Morariu, S. Opreanu, *The Western Frontier of Rumania*, Cluj, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1946, *passim*.

<sup>48</sup> *Ibidem.*, p. 191-192.

<sup>49</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 127.

fără provocare prin faimoasele note ultimative V. M. Molotov din 26-27 iunie 1940, acceptate de guvernul de la București<sup>50</sup>

O problemă care a fost mult discutată în cele două sesiuni a fost cea referitoare la regimul internațional al navigației pe Dunăre.

Molotov s-a opus categoric propunerii făcute de A. Bevin și James F. Byrnes, liderii diplomați ai Marii Britanii și S.U.A., potrivit cărora navigația pe Dunăre urma să fie menținută liberă și deschisă tuturor țărilor în condiții de completă egalitate<sup>51</sup>.

În fața Conferinței au apărut noi greutăți, astfel că la 16 mai 1946 lucrările au fost întrerupte pentru aproape o lună.

În a doua sesiune (iunie-iulie 1946) au fost luate în discuție clauzele economice ale Tratatului de Pace cu România. O delegație română, prezidată de R. Franasovici, a urmărit discuțiile, iar în perspectivă trebuia să sprijine Delegația guvernamentală ce avea să vină la Paris<sup>52</sup>.

La ședința din 27 iunie 1946 au fost examinate mai multe secțiuni esențiale din Proiectul Tratatului de Pace, fără a se ajunge la un acord final în ceea ce privește navigația pe Dunăre; nu s-a ajuns la un acord final nici în privința restaurării proprietăților Națiunilor Unite din țară, a clauzelor economice cu Germania, a prevederilor referitoare la concesiile de aviație și navigație dinainte de război<sup>53</sup>. S-a ajuns la un deplin acord în ceea ce privește bunurile românești aflate pe teritoriul Națiunilor Unite și, de asemenea, s-a reînnoit prevederea ca libertatea navigației pe Dunăre să intre *de facto* în tratatul cu România<sup>54</sup>.

România urma să participe la Conferința de Pace în două comisii: una pentru problemele politice, iar cealaltă pentru chestiunile economice. Unii dintre delegații români, sosiți la Paris la 11 iulie 1946, au avut misiunea de-a se ocupa cu următoarele probleme:

- a. studierea Proiectului Tratatului de Pace cu România comparativ cu textele proiectelor celorlalte Tratate, în special clauzele economice;
- b. elucidarea punctelor neclare prin convorbiri cu membrii delegațiilor statelor aliate care participaseră la elaborarea textelor;
- c. întâlniri și discuții cu diferite personalități din cercurile diplomatice ale Puterilor Aliate asupra Proiectului de Tratat;
- d. pregătirea de studii analitice și proiecte de memorii asupra clauzelor economice necesare delegației guvernamentale ce urma să ia parte la Conferința

---

<sup>50</sup> Vezi Grigore Stamate, *Frontiera de stat a României*, București, Editura Militară, 1997, p. 77.

<sup>51</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 129.

<sup>52</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 170.

<sup>53</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 129.

<sup>54</sup> *Ibidem*.

de Pace, întocmirea altor documente care să servească drept suport pentru punctele de vedere formulate în cadrul Conferinței<sup>55</sup>.

În așteptarea Delegației guvernului român, Comisia a pregătit un memoriu general asupra clauzelor economice, două memorii asupra capacității de plată și de transfer, memorii referitoare la anexele cu privire la petrol și vase.

La 31 iulie 1946 a fost publicat, simultan, la Londra, Paris, Moscova și Washington, Proiectul Tratatului de Pace cu România<sup>56</sup>.

Preambulul proclama încetarea stării de război dintre România și Națiunile Unite, însă nu se făcea nici o aluzie la declarația de război a României împotriva Ungariei la 8 septembrie 1944. Tot în Preambul s-au inserat, la voința învingătorilor, mai multe inexactități, toate convenabile însă făuritorilor păcii, și anume: aceea că România ar fi participat activ la războiul contra Germaniei începând doar cu data de 12 septembrie 1944, deci o dată cu semnarea Armistițiului, iar nu de la 24 august ora 4 a.m., cum s-a petrecut în realitate. De asemenea, nu s-a recunoscut României calitatea de cobeligerant<sup>57</sup>.

Partea I – Frontiere (art. 1 și 2) – viza reglementarea teritorială; s-a restabilit frontiera occidentală așa cum a fost hotărâtă prin Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), dar Proiectul Tratatului de Pace consacră grave amputări teritoriale (Basarabia, Nordul Bucovinei, Ținutul Herța, Cadrilaterul)<sup>58</sup>.

Partea a II-a – Clauze politice – poate fi împărțită în două secțiuni: prima (art. 3-6) cuprindea în esență prevederile Convenției de Armistițiu din 12/13 septembrie 1944, iar a doua (art. 7-10) reglementa obligațiile României privind recunoașterea Tratatelor de Pace ce urmau a fi încheiate cu Italia, Ungaria, Bulgaria și Finlanda, încetarea stării de război cu Ungaria și efectele războiului asupra tratatelor României dinainte de război<sup>59</sup>.

Partea a III-a – Clauze militare (art. 11-20) – reflecta faptul că România a fost tratată ca țară învinsă, căreia nu i s-a recunoscut calitatea de cobeligerantă. Clauzele militare reglementau limitarea armamentului, o serie de obligații ce reveneau României în ceea ce privește instruirea militară, interdicția de a produce sau de achiziționa materiale de război, repatrierea prizonierilor de război români<sup>60</sup>.

Partea a IV-a – Retragerea trupelor aliate din România (art. 21) – prevedea evacuarea României în 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace. Numai U.R.S.S. își rezerva dreptul de a menține pe teritoriul român trupe<sup>61</sup>.

---

<sup>55</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 170.

<sup>56</sup> *Ibidem*, p. 171. Asupra majorității prevederilor vom reveni,

<sup>57</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 202-203.

<sup>58</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 136.

<sup>59</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 206.

<sup>60</sup> *Ibidem*, p. 208.

<sup>61</sup> *Ibidem*.

Partea a V-a – Reparații și restituiri (art. 22-23) – stabilea plata reparațiilor pe care România trebuia să le achite Uniunii Sovietice (nu vor fi efectuate în totalitatea lor ci numai în parte și eşalonate pe mai mulți ani). De asemenea, România avea obligația de a restitui bunurile ridicate de pe teritoriul Națiunilor Unite și aflate în România, în bună stare<sup>62</sup>.

Partea a VI-a – Clauze economice (art. 24-33) – conținea cele mai grele prevederi pentru România. Putem spune că existau două categorii de clauze: acelea asupra cărora cei patru miniștri de externe căzuseră de acord și acelea care erau în litigiu. Clauzele economice ale Proiectului Tratatului de Pace constituiau o sarcină greu de îndeplinit; în special art. 24 și anexele sale („4D Petrolul” și „4C Vase”), articolele 25 și 27, prin care Bucureștii renunțau la creanțele sale asupra Germaniei și supușilor ei, art. 30 prin care România era obligată ca timp de 18 luni să acorde țărilor care făceau parte din Națiunile Unite clauza națiunii celei mai favorizate. Pe lângă toate acestea, clauzele economice compromiteau iremediabil refacerea și dezvoltarea economiei României<sup>63</sup>.

Partea a VII-a – Clauze relative la Dunăre – prevedea, conform propunerii anglo-americane, ca navigația pe Dunăre să fie liberă și deschisă, în condiții de deplină egalitate<sup>64</sup>.

Partea a VIII-a – Clauze finale – avea un caracter contradictoriu; art. 38 era susceptibil de a fi cel mai mult criticabil, incluzând disponibilitatea României de a ratifica Tratatul, iar, pe de altă parte, obligația ca, indiferent dacă a fost sau nu ratificat, documentul avea să intre negreșit în vigoare<sup>65</sup>.

Cu toate neajunsurile, Proiectul Tratatului de Pace a marcat – pentru România, precum și în cazul Italiei, Finlandei, Ungariei sau Bulgariei – sfârșitul unei perioade importante în procesul făuririi păcii și normalizării relațiilor cu Puterile Aliate de către fostele state satelite/aliante ale Germaniei hitleriste.

\*\*\*

Recapitulând, constatăm că la Londra (septembrie – octombrie 1945) a avut loc cea dintâi reuniune a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai S.U.A., U.R.S.S. și Angliei (CMAE), unde s-a convenit ca, pentru elaborarea Tratatelor de Pace, Convențiile de Armistițiu încheiate cu Italia, România, Ungaria, Finlanda și Bulgaria să constituie baza negocierilor<sup>66</sup>. Următoarea conferință s-a întrunit la Moscova (16-26 decembrie 1945), unde însă au predominat problemele politicii interne de la București, hotărându-se lărgirea guvernului comunizant al dr. P. Groza, prin includerea unor reprezentanți ai

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, 210.

<sup>63</sup> *Ibidem*, 215-216.

<sup>64</sup> *Ibidem*.

<sup>65</sup> *Ibidem*, 220.

<sup>66</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 144.

P.N.Ț. și P.N.L.<sup>67</sup>. După ce, la 7 ianuarie 1946, recomandarea de la Moscova s-a împlinit la București, la 5 februarie 1946 guvernele S.U.A. și Marii Britanii au restabilit relațiile diplomatice cu România<sup>68</sup>. Între timp, la Moscova se decisese ca Proiectul Tratatului de Pace cu România să fie alcătuit de miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii<sup>69</sup>. Astfel că, pentru redactarea Proiectului Tratatului de Pace cu România, s-au întâlnit la Paris, în două sesiuni (20 aprilie-16 mai și 16 iunie-12 iulie 1946), adjuncții miniștrilor de Externe ai Marilor Puteri, în cea de-a III-a sesiune a CMAE<sup>70</sup>. În acel context, la 7 mai 1946, CMAE a declarat nul și neavenit Dictatul de la Viena, restabilindu-se granița dintre România și Ungaria la cea existentă la data de 1 ianuarie 1938<sup>71</sup>. Relativ la granița dintre România și Bulgaria, CMAE a decis s-o mențină pe cea stabilită prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, recunoscut ca atare, astfel încât Cadrilaterul rămânea Bulgariei. În timp ce relativ la frontiera dintre România și U.R.S.S. se menținea prevederea Convenției de Armistițiu, în sensul că se consfințea, o dată în plus, granița fixată în urma notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940. La sesiunea din iunie-iulie a CMAE s-au examinat alte probleme (regimul Dunării, restaurarea proprietăților Națiunilor Unite, bunurile românești din străinătate etc.), în privința cărora, însă, nu s-au realizat înțelegeri sensibile, care rămâneau în sarcina Conferinței Păcii. Totodată, s-a admis ca România să participe la Conferința Păcii de la Paris în lucrările a două comisii: una pentru problemele politice și, cealaltă, pentru problemele economice. Finalmente, după ce la 29 iulie 1946 lucrările Conferinței de Pace de la Paris fuseseră inaugurate, la 31 iulie 1946 deciseră și, simultan, la Londra, Paris, Moscova și Washington, s-au publicat proiectele Tratatelor de Pace cu Italia, România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda.

Tratatul cu România cuprindea un Preambul, 38 de articole, 8 părți și 6 anexe<sup>72</sup>.

În consecință, România urma să se confrunte cu noi nedreptăți și cu noi surprize<sup>73</sup>.

---

<sup>67</sup> *Ibidem*, p. 148; Ștefan Lache, Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 156.

<sup>68</sup> *Ibidem*.

<sup>69</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 116.

<sup>70</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 191.

<sup>71</sup> Vezi amplul comentariu pe această temă al marelui cotidian nord-american „The New York Times” din 8 mai 1946 (*România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris*, III, p. 79-85).

<sup>72</sup> *Ibidem*.

<sup>73</sup> Relevăm că presa din România a urmărit îndeaproape stadiul elaborării proiectului Tratatului de Pace în cadrul CMAE de la Londra, Moscova și Paris din 1945-1946, remarcându-se cotidienele: „Jurnalul de dimineață”, „Semnalul”, „Universul”, „Ultima oră”, „Fapta”, „Victoria”, „Momentul”, „Aurora”, „Timpul”, „Poporul”, „Națiunea”, „Scânteia” și „România Liberă” (ANR, fond PCM – SSI, dosar 116/1945, f. 6-115).

Presa din țară a reținut, cu încredere, faptul invitării delegației României la forumul păcii de la Paris<sup>74</sup>, pentru a expune poziția Bucureștilor, ori anularea fără discuții a Dictatului de la Viena din 1940<sup>75</sup>. S-a insistat, adesea, asupra aspectelor procedurale intervenite<sup>76</sup>. Nu o singură dată, presa, care suporta din plin rigorile regimului Armistițiului, a insistat și asupra clauzelor inconvenabile pentru România, deși precumpănitor a fost tonul optimist<sup>77</sup>. Semnificativ, în acest sens, era tonul dat de „Timpul” la 18 iulie 1946 și care, reținând declarația, recentă pe atunci, a secretarului de stat al S.U.A., James F. Byrnes, asigura că „*perspectivele păcii sunt luminoase*”<sup>78</sup>. De altfel, cu totul încrezători se declaraseră din start toți membrii guvernului român, reuniți în ședință plenară sub președinția dr. P. Groza, la 19 octombrie 1945, după închiderea lucrărilor Forumului Păcii din Capitala Franței, ediția 1946<sup>79</sup>.

### **c) CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS DESCHIDERA ȘI INVITAREA ROMÂNIEI**

Conferința de Pace de la Paris și-a început lucrările la 29 iulie 1946, în Palatul Luxembourg, cu participarea reprezentanților a 32 de state, dintre care 21 de state cu vot deliberativ<sup>80</sup>: Australia, Belgia, Bielorusia, Brazilia, Canada, China, Cehoslovacia, Etiopia, Grecia, India, Iugoslavia, Franța, Norvegia, Noua Zeelandă, Ucraina, U.R.S.S., S.U.A., 6 state cu vot consultativ – Mexic, Cuba, Egipt, Iran, Albania și Austria, fiind considerate „invitate” statele „învinse”: Italia, România, Finlanda, Ungaria și Bulgaria<sup>81</sup>.

Discursul inaugural a fost ținut de Georges Bidault, ministrul de Externe al Franței, în calitate de reprezentant al țării gazdă. În încheierea intervenției

---

<sup>74</sup> „Ultima oră” din 11 iulie 1946; „Semnalul” din 11 iulie 1946.

<sup>75</sup> „Universul” din 9 mai 1946.

<sup>76</sup> „Universul” din 12 iulie 1946.

<sup>77</sup> Importante documente pe această temă au fost cuprinse în seria de *Documente*, editate de Marin Radu Moraru (volumele I-III).

<sup>78</sup> ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945, f. 115. A se vedea și declarația lui Ernest Bevin, liderul diplomației britanice, pe aceeași temă și în același context (Marin Radu Mocanu, editor, *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris*, III, p. 285-286).

<sup>79</sup> *Ibidem*, p. 286-300.

<sup>80</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference. Palais du Luxembourg, 29th July – 15th October*, vol. 1, Paris, 1951, p. 27-32.

<sup>81</sup> *Ibidem*, p. 10-23 (lista delegațiilor și delegaților); John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 432-433; Corneliu Coposu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, București, Editura Gândirea Românească, 1990, p. 37.

sale, Bidault a apreciat că: „*Lunga suferință a lumii, așteptarea răbdătoare a popoarelor, neliniștea celor slabi, imensa speranță a oamenilor cu sufletul simplu și cu inima dreaptă se îndreaptă astăzi spre noi pentru a ne cere să îndepărtăm pentru totdeauna proorocirile rele ale profeților nenorocirii și să adâncim înțelegerea mutuală în serviciul justiției, libertății, lumii scăpate de acest flagel numit război. Am suferit toți ducându-1, deci să-1 desființăm. A bătut ceasul pentru a începe și a izbuti. Declar deschisă Conferința de Pace*”<sup>82</sup>.

Cei patru miniștri de Externe ai S.U.A., Angliei, Franței și U.R.S.S. s-au bucurat de statutul de președinți ai forumului păcii; dintru început, s-a stabilit ca activitatea Conferinței să se desfășoare atât în ședințe plenare, cât și pe comisii. S-au format un Secretariat general și nu mai puțin de nouă comisii: o comisie generală, cinci comisii politice și teritoriale, două comisii economice (una pentru Italia și una pentru Balcani și Finlanda), una militară și o alta juridică<sup>83</sup>. Conferința nu putea lua hotărâri ci avea doar competența de a face recomandări asupra Proiectelor Tratatelor de Pace pentru a fi prezentate spre examinare și avizare Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe<sup>84</sup>.

Conferința a hotărât ca, începând de la 10 august 1946, Italia, România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda să-și poată expune punctele lor de vedere pe marginea Proiectelor Tratatelor de Pace în dezbateri<sup>85</sup>.

În același timp, la București Consiliul de Miniștri, în ședința din 9 august 1946, a luat în discuție invitația guvernului francez, care, în numele Națiunilor Unite, solicita prezența unei delegații române la Conferința de Pace<sup>86</sup>. Într-unul din editorialele ziarelor din acea perioadă se arăta că: „Invitația cheamă o delegație liberă și conștientă a unui stat, despre care nu se poate preciza dacă face parte din categoria învinșilor sau a învingătorilor, să expună punctul de vedere al țării; are dreptul și datoria să expună numai acest punct de vedere”, iar în continuare: „invitația României la Conferința de Pace are o semnificație adâncă de acceptare – pentru prima dată de la 1939 – a țării noastre în sânul democrațiilor cu toate consecințele și particularitățile care se trag din aceasta”<sup>87</sup>.

Tot la 9 august, Consiliul de Miniștri a dezbătut și aprobat poziția de principiu a României față de problemele ce urmau a fi dezbătute și aprobate la Conferința de Pace și a stabilit componența delegației. Din delegație au făcut parte președintele Partidului Național Liberal, Gheorghe Tătărescu,

---

<sup>82</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 29; „Universul”, nr. 172, 31 iulie 1940.

<sup>83</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 30-32; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 222.

<sup>84</sup> Care avea să se întrunească, în cea de a patra sa sesiune plenară, la New York (noiembrie – decembrie 1946).

<sup>85</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 226.

<sup>86</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 149.

<sup>87</sup> „Dreptatea”, anul XXI (seria a III-a), nr. 151, 11 august 1946.



vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Externe, conducătorul de drept al delegației, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Secretar general al C.C. al P.C.R. și ministru al Comunicațiilor și Lucrărilor publice, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale, Lothar Rădăceanu, ministrul Muncii și Asigurărilor Sociale, Ion Gheorghe Maurer, ministru subsecretar de stat, dr. Florica Bagdasar, ministrul Sănătății, precum și Elena Văcăroiu, Șerban Voinea, generalul de brigadă adjutant Dumitru Dămăceanu, ambasadorii României în S.U.A., Anglia și Franța, respectiv Mihai Ralea, R. Franasovici, Simion Stoilov, ministrul plenipotențiar la Haga, Horia Grigorescu, experți: Victor Bârlădeanu administratorul Băncii Naționale a României, Virgil Constantinescu, Bucur Șchiopu, Eugen Filotti, Ion Christu, Titus Cristureanu, Alexandru Bianu, Daniel Danielopol<sup>88</sup>.

În declarația referitoare la atitudinea României în fața de Conferinței de Pace de la Paris, dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, a precizat: „Pe baza contribuției militare și economice pe care a adus-o, cu începere de la 23 august 1944, în lupta împotriva hitlerismului, România este în drept să ceară și să obțină recunoașterea calității sale de țară cobeligerantă... Să ceară și să obțină o îmbunătățire esențială a condițiilor privitoare la limitarea armamentului”<sup>89</sup>.

În continuare se arăta: „Reparațiunile și restituirile cerute prin Proiectele Tratatelor de Pace, în plus față de condițiunile Convenției de Armistițiu, vor avea ca urmare faptul că România va ajunge repede în situația de a nu putea să le îndeplinească”. De asemenea, dr. Petru Groza declara, în numele guvernului român, că pentru a-și putea îndeplini obligațiunile ce decurg din tratatele de pace România trebuia să dispună de întreaga libertate a politicii sale economice și în consecință stipulațiunile art. 30 din Proiect trebuiau înlăturate. În declarație se exprima adâncă recunoștință și mulțumire pentru încadrarea Ardealului de Nord în granițele României și se considera că problema regimului Dunării nu puteau fi rezolvată prin Tratatul de Pace<sup>90</sup>.

În același timp, au fost făcute publice și punctele de vedere ale partidelor de opoziție.

Delegația română a sosit la Paris la 11 august 1946; ea a fost împărțită în grupe sau comisii pe probleme:

1. teritoriale și politice;
2. economice;
3. militare și juridice;
4. informative<sup>91</sup>.

---

<sup>88</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 184.

<sup>89</sup> „Scânteia”, seria a III-a, anul XVI, nr. 599, 14 august 1946.

<sup>90</sup> „Scânteia”, 14 august 1946.

<sup>91</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 230.

Comisia centrală, diriguitoare în toate privințele, era compusă din Gh. Tătărescu, Gh. Gheorghiu-Dej, I. Gh. Maurer, Florica Bagdasar. Comisia pentru probleme teritoriale și politice era alcătuită din Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec, Richard Franasovici; cea pentru problemele economice din Gh. Gheorghiu-Dej și L. Rădăceanu; cea pentru problemele militare era prezidată de D. Dămăceanu, iar cea informativă era condusă de Simion Stoilov<sup>92</sup>.

La 13 august 1946 Gh. Tătărescu a expus, în fața celei de-a 15 ședințe plenare a Conferinței Păcii, Declarația României la Conferința de Pace<sup>93</sup>. Cu acel prilej, Gh. Tătărescu a prezenta observațiile guvernului de la București privind clauzele politice, militare și economice ale Proiectului Tratatului de Pace. Șeful diplomației Bucureștilor a insistat<sup>94</sup> ca României să i se recunoască calitatea de putere cobeligerantă, iar reprezentanții Națiunilor Unite să recunoască că România intrase în războiul contra Germaniei și Ungariei nu după Convenția de Armistițiu, așa cum – ne reamintim – se inserase o prevedere în Preambulul Proiectului Tratatului de Pace, ci la 24 august 1944. Și aceasta întrucât, a specificat vorbitorul, „starea de război cu Germania și Ungaria a fost consecința Proclamației Maiestății Sale Regelui Mihai și a Declarației guvernamentale din 23 august care reprezentau amândouă sentimentele și voința poporului”<sup>95</sup>. Gh. Tătărescu susținea în continuare că, întrucât România a dus războiul nu numai împotriva Germaniei ci și împotriva Ungariei horthyste, legea internațională acorda României dreptul de a solicita foștilor ei inamici reparații și despăgubiri. Referindu-se la clauzele militare, Gh. Tătărescu a solicitat o ameliorare.

Liderul delegației române a exprimat, din primul moment, recunoștință pentru prevederea formulată în art. 2 ce declara sentința de la Viena din 30 august 1940 nulă și neavenită<sup>96</sup>.

Declarația conducătorului delegației a produs o impresie pozitivă prin înțelepciunea, sobrietatea și demnitatea ei; constatări elogioase au făcut Ernest Byrnes, A. I. Vișinski, Jan Masaryk. Apoi ziarele franceze au fost unanime în a acorda cuvenita apreciere declarației guvernului român<sup>97</sup>.

Toate manifestările l-au îndreptățit pe corespondentul special al ziarului „Universul” să transmită: „Putem afirma că dintre țările foste inamice, România a făcut cea mai bună impresie la Conferință.

---

<sup>92</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 152.

<sup>93</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 272-281 (textul integral al alocuțiunii).

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 274-275.

<sup>95</sup> *Ibidem*, p. 273; „Scântea”, nr. 600, 15 august 1947.

<sup>96</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 272.

<sup>97</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 157.

Memoriul delegației române a fost singurul care nu a ridicat împotriva nici o voce din cele 21<sup>98</sup>.

Paralel cu delegația oficială a guvernului român, la Conferința de Pace a activat și un grup al rezistenței externe constituit din 15 fruntași români din exil<sup>99</sup>.

Având în vedere statutul internațional *de facto* și *de jure* al României, acela de stat ocupat de către U.R.S.S., diplomația Bucureștilor n-a putut susține acțiunile ce ar fi preîntâmpinat rășluirea unor provincii, în speță acelea revendicate (mai bine zis, deja în componența!) de către U.R.S.S. De altfel, delegația guvernamentală a avut mandatul să susțină interesele naționale doar în ceea ce privește granița de vest, statutul de cobeligerant, ameliorarea unor clauze politice și militare, dar să nu ridice oficial (după cum nici nu a făcut-o) problemele privind relațiile româno-sovietice sau apartenența Basarabiei, a Nordului Bucovinei și a Ținutului Herța<sup>100</sup>. În ceea ce privește primele probleme între cele două tabere exista o deplină unitate de vederi. Însă grupul de diplomați aflat în exil (Grigore Gafencu, V. V. Tilea, Alexandru Cretzianu, Cornel Bianu, Brutus Coste), la solicitarea lui Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu și a altor lideri politici de la București ori dând glas propriei lor conștiințe, a desfășurat o intensă activitatea pentru a apăra și impune drepturile României asupra Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța, cerând „aplicarea Chartei Atlanticului”<sup>101</sup>.

#### **d) PROBLEMELE ROMÂNEȘTI ÎN DEZBATEREA CONFERINȚEI PĂCII**

Începând cu 16 august activitatea Conferinței de Pace s-a desfășurat pe comisii<sup>102</sup>. În consecință, între 16 august și 12 septembrie Comisia Politică și Teritorială pentru România, având ca președinte pe D. Z. Manuilski (Ucraina) și vicepreședinte pe N. J. Wadia (India), a dezbătut prevederile relativ la: Preambul, Partea I (referitoare la frontiere); Partea a II-a (referitoare la clauzele politice); Partea a IV-a (retragerea forțelor aliate din România) și Partea a VIII-a (clauzele finale)<sup>103</sup>. Lucrările propriu-zise ale Comisiei Politice și Teritoriale

---

<sup>98</sup> „Universul”, nr. 188, 18 august 1946.

<sup>99</sup> Corneliu Coposu, *op. cit.*, p. 38.

<sup>100</sup> Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 423-430; Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 441.

<sup>101</sup> *Ibidem*.

<sup>102</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2-3, *passim*.

<sup>103</sup> *Ibidem*, vol. 2, p. 11-99.

pentru România au început la 24 august 1946, când s-a examinat Preambulul Tratatului<sup>104</sup>. În observațiile generale înaintate forumului păcii la 23 august 1946, delegații noștri au insistat pentru:

- a. recunoașterea calității de cobeligerantă;
- b. faptul că România s-a găsit efectiv în război cu Germania hitleristă din noaptea de 23/24 august 1944, iar nicidecum de la 12 septembrie 1944;
- c. faptul că, din 7 septembrie 1944, România a purtat război și contra Ungariei horthyste<sup>105</sup>.

În ședința din 27 august delegația ucraineană a propus să se adauge la alineatul al treilea al Preambulului cuvintele „în calitate de putere cobeligerantă” (propunere respinsă cu 8 voturi contra și 4 pentru)<sup>106</sup>. Delegatul Cehoslovaciei a propus să se adauge la alineatul al treilea al Preambulului cuvintele „dar și împotriva Ungariei”, propunere de asemenea respinsă cu 8 voturi contra și 4 pentru<sup>107</sup>. A fost respinsă și cererea de schimbare a datei intrării în război și astfel Comisia a adoptat Preambulul în ansamblul său<sup>108</sup>.

Începând cu aceeași dată Comisia Politică și Teritorială a luat în discuție textul articolului 2. Reprezentantul australian, constatând identitatea acestui articol al Proiectului Tratatului cu România cu un articol din Tratatul cu Ungaria, a considerat necesar ca reuniunea să fie informată de decizia Comisiei pentru Ungaria în aceeași chestiune<sup>109</sup>.

Delegatul sovietic a subliniat că atât el, cât și colegul său din Comisia pentru Ungaria erau în posesia unui memorandum prin care Budapesta solicita anumite schimbări în art. 2.

În ședința din 29 august s-a hotărât să fie audiată delegația maghiară, audiere la care să fie invitată și delegația română<sup>110</sup>.

La 31 august 1946, comisiile română și ungară, reunite, au ascultat discursul lui Paul Auer, ministrul Ungariei la Paris care a prezentat cererile țării sale<sup>111</sup>. El a prezentat vechile cereri dar de această dată la o scară mai redusă limitându-se la una considerată modestă: 4 000 Km<sup>2</sup> cu orașele Satu Mare, Carei, Oradea și Arad<sup>112</sup>. Peste câteva zile, la 2 septembrie 1946, s-a ținut a doua parte a reuniunii, fiind audiat liderul delegației române<sup>113</sup>. Gheorghe Tătărescu

---

<sup>104</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 160-161.

<sup>105</sup> *Ibidem*, p. 162.

<sup>106</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 168-169; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 237.

<sup>107</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 169.

<sup>108</sup> *Ibidem*; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 238-239.

<sup>109</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 165.

<sup>110</sup> *Ibidem*, p. 166; *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 170.

<sup>111</sup> *Ibidem*.

<sup>112</sup> *Ibidem*; Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 208.

<sup>113</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 170-171.

în discursul ținut, la 2 septembrie 1946, în fața celor două comisii, s-a întemeiat pe argumente solide cu date istorice, etnice și economice<sup>114</sup>. În încheierea acestui discurs diplomatul român declara că „orice act tinzând să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiție și cu crearea unui nou focar de agitație în această parte a Europei și, de aceea, cerem să binevoiiți a consacra decizia din 7 mai 1946 a celor patru miniștri ai afacerilor externe și a respinge revendicările ungare”<sup>115</sup>.

La 5 septembrie 1946, Comisia Politică și Teritorială pentru România, în cea de-a opta ședință a sa, a adoptat textul articolului 2 al tratatului cu 10 voturi pentru și 2 abțineri. În privința celorlalte granițe ale României (cu U.R.S.S. și Bulgaria), din motivele expuse, nu s-au ridicat nici un fel de probleme<sup>116</sup>.

Începând cu ședința din 3 septembrie 1946, Comisia Politică și Teritorială a luat în dezbateri clauzele politice (articolele 3-10) și clauzele finale. Au fost adoptate fără modificări articolul 3 cu 11 voturi pentru și o abținere, iar articolele 4, 5 și 6 în unanimitate<sup>117</sup>. De asemenea, articolele 7, 8 și 10. La capitolul clauzelor finale (articolele 35, 36, 37 și 38), deși delegația română n-a făcut nici o observație, au avut loc dezbateri largi, ca urmare a amendamentelor prezentate de unele delegații<sup>118</sup>.

Guvernul român a formulat observații și propuneri și la partea a III-a a Proiectului Tratatului de Pace referitoare la clauzele navale, militare și aeriene (12 septembrie 1946)<sup>119</sup>.

Comisia militară a patronat trei ședințe cu privire la Proiectul Tratatului de Pace cu România, în cea de-a 28-a ședință fiind adoptate definitiv clauzele militare și anexele.

Au fost aprobate, fără nici o modificare articolele 11-20, precum, și anexele 2 și 3<sup>120</sup>.

Clauzele economice au fost analizate în Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda, ale cărei lucrări s-au desfășurat între 16 august și 12 octombrie 1946, sub președinția lui Josef Korbel (Cehoslovacia)<sup>121</sup>.

Delegația română a prezentat încă de la 23 august 1946 un memorandum detaliat privitor la articolele și anexele cu caracter economic, în special observații la articolele 22, 23, 24, 26, 27, 29 și 30 precum și la anexele 4 și 6<sup>122</sup>.

---

<sup>114</sup> *Ibidem*.

<sup>115</sup> „România Liberă”, anul IV, nr. 6 360, 6 septembrie 1946.

<sup>116</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 243.

<sup>117</sup> *Ibidem*, p. 247.

<sup>118</sup> *Ibidem*, p. 248.

<sup>119</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 178 și urm.; Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 212.

<sup>120</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 176.

<sup>121</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, *passim*.

<sup>122</sup> *Ibidem*, p. 12 și urm.; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 256.

Delegația australiană s-a opus propunerilor privind acordarea de reparații Uniunii Sovietice în Balcani, propunând instituirea unei comisii speciale care să hotărască sumele datorate ca despăgubiri de statele foste inamice precum și modalități de plată; Molotov se va opune acestei propuneri<sup>123</sup>. După lungi discuții articolul 22 va fi adoptat în forma inițială și în unanimitate.

La 10 septembrie 1946 în ședința Comisiei Politice și Teritoriale pentru România Lordul Hood a propus un amendament în sensul ca proprietatea și drepturile evreilor să fie protejate prin Tratatul de Pace; delegații U.R.S.S., Franței, Cehoslovaciei au relevat că asemenea prevederi există înscrise în Constituția României<sup>124</sup>.

Totuși, propunerea a fost adoptată cu 7 voturi contra 5<sup>125</sup>.

În ședința din 18 septembrie 1946 s-au mai discutat alte două amendamente: cel britanic, care susținea inserarea în Tratat a unor dispozițiuni speciale care să prevadă anumite dispozițiuni pentru armatorii vaselor aflate în apele românești, a fost respins cu 9 voturi contra 4, iar Iugoslavia s-a abținut; o altă propunere britanică prevăzând condițiile pentru reluarea activității societăților de asigurare din România aparținând supușilor Națiunilor Unite a fost admisă cu 9 voturi pentru 5 contra<sup>126</sup>.

Pe ordinea de zi a Comisiei Economice pentru Balcani și Finlanda din 23 septembrie 1946<sup>127</sup> figura chestiunea compensațiilor pretinse României de către Marea Britanie și S.U.A. pentru daunele suferite de societățile petroliere în care supuși ai Națiunilor Unite au investit capitaluri. La această ședință, reprezentantul S.U.A. a propus un amendament în sensul ca România să fie scutită de reparațiuni pentru pagubele cauzate Națiunilor Unite în Transilvania de Nord, pe când această regiune nu era sub controlul guvernului de la București (1940-1945), amendament admis, în unanimitate. Delegatul american, sprijinit de către cei ai Marii Britanii și Franței, a cerut ca despăgubirile să fie depline, adică plătite integral, dar reprezentantul U.R.S.S. a sugerat ca despăgubirile să fie plătite în proporție de 1/3. Însă nu s-a ajuns la nici o înțelegere<sup>128</sup>.

Cu toate obiecțiile justificate ale delegaților români, clauzele economice s-au adoptat, fără modificări. Articolele 22, 23, 25, 28 și 33 au fost aprobate în întregime; au fost adoptate fără schimbări paragrafele 3, 5, 6, 7, 8 b și 8 c ale articolului 24, paragrafele 1, 2, 4 și 5 ale articolului 29, anexa 4, secția A, alineatele 1, 3, 5, 6 și 8, anexa 6, secția A. Cu modificări, în unanimitate, au fost adoptate paragrafele 1, 2, 4 bis ale articolului 24, paragraful 3 al articolului 29,

---

<sup>123</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 12-13; „Dreptatea”, nr. 165, 29 august 1946.

<sup>124</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 176-177.

<sup>125</sup> „Dreptatea”, nr. 177, 12 septembrie 1946.

<sup>126</sup> *Idem*, nr. 183, 19 septembrie 1946.

<sup>127</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 37 și urm.

<sup>128</sup> *Idem*, nr. 187, 24 septembrie 1946.

articolul 32, anexa 4 secția A, alineatele 4 și 7, iar cu majoritate de 2/3 paragraful 8 a al articolului 24 și paragrafele 1, 2 și 3 ale articolului 26<sup>129</sup>.

Un loc distinct în cadrul lucrărilor Conferinței de Pace 1-au ocupat problemele legate de statutul internațional al Dunării. La 2 octombrie 1946 Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda a adoptat, după lungi discuții, o propunere franceză de a se introduce o clauză în Tratatul de pace cu România prin care să garanteze libertatea de navigație pe Dunăre; articolul prevedea convocarea unei conferințe care să stabilească regulamentul pe acest fluviu (9 voturi contra 5)<sup>130</sup>. La conferință urmau să participe cele patru Mari Puteri și reprezentanții statelor danubiene; această conferință se va ține la șase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace cu România<sup>131</sup>.

Simultan cu desfășurarea Conferinței de Pace, în țară s-a depus o largă activitate de informare a populației, de clarificare a problemelor ce se ridicau în fața țării, de explicare a pozițiilor adoptate de diferitele delegații străine<sup>132</sup>. Numeroși oameni politici, intelectuali de frunte au subliniat lipsa de realism a multora dintre prevederile inserate în Tratatul de Pace. În unele din problemele de importanță majoră ca acelea privind anularea Dictatului de la Viena, prevederile economice împovărătoare, calificarea României ca satelit al Germaniei, reducerea armamentului și a forțelor armate, toate forțele politice ale țării au susținut perseverent rezolvarea acestor probleme în favoarea țării noastre<sup>133</sup>.

Grupul de reprezentanți ai partidelor de opoziție, care acționa la Paris separat de delegația oficială, nemulțumit cu temei de rezultatul acțiunilor anterioare, a hotărât să elaboreze un memoriu final menit să arate „nedreptățile și pagubele suferite de România din ziua acordului din 23 august 1939 și până la semnarea Tratatului de Pace”.

Acest document a fost înaintat Conferinței la 9 octombrie 1946, în ajunul prezentării Tratatului cu România în plenul forumului parizian al păcii<sup>134</sup>.

---

<sup>129</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 37-39; V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 174.

<sup>130</sup> Vezi Raportul asupra Proiectului Tratatului de Pace cu România, adoptat finalmente de Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda (*Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 118-155).

<sup>131</sup> „Dreptatea”, nr. 194, 2 octombrie 1946.

<sup>132</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 223.

<sup>133</sup> *Ibidem*.

<sup>134</sup> *Ibidem*, p. 224. Problema respectivă se va trata într-un capitol separat.

## e) ADOPTAREA PROIECTULUI TRATATULUI DE PACE DE CĂTRE CONFERINȚA DE PACE

Discuțiile generale asupra Tratatului de Pace cu România s-au desfășurat, la 10 octombrie 1946, în cadrul ședințelor plenare 37-39 ale Congresului Păcii, prezidate de liderul diplomației sovietice, V. M. Molotov<sup>135</sup>. S-au impus, prin amploarea și semnificația intervențiilor lor, Senatorul Vandenberg (S.U.A.)<sup>136</sup>, Edward Kardelj (Iugoslavia)<sup>137</sup>, E. Bevin, șeful diplomației britanice<sup>138</sup>, V. M. Molotov<sup>139</sup> și generalul Heliodor Pika (Cehoslovacia)<sup>140</sup>, care au prezentat propuneri și comentarii în cursul reuniunilor 37-38, în vreme ce ședința 39 a fost rezervată adoptării prin vot distinct, pentru fiecare articol (1-34) și anexă (I-VI), a Proiectului de Tratat de Pace<sup>141</sup>.

În context, ample dezbateri a provocat îndeosebi art. 34. Astfel, Senatorul Vandenberg a pledat pentru a nu se lua în considerare interesele statelor riverane ex-inamice, în timp ce șeful delegației iugoslave, Kardelj, a susținut ca reglementarea regimului Dunării să se facă prin negocieri ulterioare numai de către statele riverane. Punctul de vedere al U.R.S.S. în această privință a fost expus chiar de cel care conducea lucrările plenului, V. M. Molotov<sup>142</sup>, care a respins argumentele delegatului american<sup>143</sup>. Ernest Bevin va susține însă prevederile articolului 34 și va cere acceptarea lui de către delegațiile statelor aliate și asociate<sup>144</sup>. Disputele intervenite n-au prejudiciat, în final, adoptarea art. 34 va fi aprobat cu majoritate de voturi<sup>145</sup>, după cum fusese trecut și prin Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda.

Vorbitorii au abordat și alte probleme (crearea unor societăți mixte, clauza națiunii celei mai favorizate – Bevin și, respectiv, Vandenberg), dar și chestiunea Transilvaniei de Nord, pentru care a „pledat” în favoarea României chiar V. M. Molotov, desigur ... după ce U.R.S.S. își văzuse realizate pretențiile teritoriale în ce privea nord-estul istoric al României; vorbitorul a condamnat „regimul fascist al lui Antonescu”, iar în fața areopagului păcii insista, în chip

---

<sup>135</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 4, p. 137-185.

<sup>136</sup> *Ibidem*, p. 137-140.

<sup>137</sup> *Ibidem*, p. 140-145.

<sup>138</sup> *Ibidem*, p. 147-150.

<sup>139</sup> *Ibidem*, p. 150-154.

<sup>140</sup> *Ibidem*, p. 145-146.

<sup>141</sup> *Ibidem*, p. 155-183. A se declarațiile separate ale unor delegații pe marginea anexelor I-V (*ibidem*, p. 184-185).

<sup>142</sup> *Ibidem*, p. 150 și urm.

<sup>143</sup> *Ibidem*, p. 150-151.

<sup>144</sup> *Ibidem*, p. 222.

<sup>145</sup> *Ibidem*, p. 177-178.



fățarnic, pentru respectarea „dorințelor poporului român și pentru sale legitime naționale (subl. ns. – SA)”<sup>146</sup>.

În general, articolele și anexele au primit aceleași verdicte după cum ele fuseseră aprobate și în comisii; cele care n-au întrunit în comisii unanimitate sau două treimi au avut aceeași soartă în ședința plenară<sup>147</sup>. Ca atare, Preambulul a fost aprobat cu o mică modificare, iar articolele 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 21, 35, 38 și anexa 1 în unanimitate; articolul 3 cu 11 voturi pentru și o abținere, iar articolul 37 cu 11 voturi pentru și unul împotriva. Articolul 2 a fost aprobat cu 10 voturi pentru și două abțineri<sup>148</sup>. În suficiente cazuri, unele clauze ale Tratatului au rămas să fie definitive la viitoarea reuniune – cea de a IV-a – a liderilor diplomați ai Marilor Puteri (CMAE) din noiembrie-decembrie 1936 de la New York<sup>149</sup>.

La 15 octombrie 1946, în cadrul celei de a 48-a ședințe plenare, Conferința Păcii și-a încheiat lucrările<sup>150</sup>. În linii generale, și nu numai, lucrările Congresului Păcii din 1946 nu au satisfăcut decât parțial speranțele popoarelor, ale românilor în special. Nici nu putea să fie altfel, de vreme ce Areopagul de la Paris nu fusese chemat să adopte hotărâri ci doar să dezbată deciziile Marilor Puteri și să facă recomandări, tot spre atenția lor. În contextul internațional specific anului 1946, când contradicțiile dintre Marile Puteri învingătoare în 1945 s-au intensificat iar „războiul rece” devenise o realitate obiectivă, slăbiciunile care s-au manifestat la Conferința găzduită de capitala Franței au avut consecințe negative, care au influențat în primul rând statele mijlocii și mici, cu prioritate cele cinci state „fost satelite”, inclusiv România, chemate „la judecata” învingătorilor din 1945. Care atunci, la Paris, în 1946, au dovedit o dată în plus – nici nu știm dacă mai era necesar? – că lor le fusese mult mai ușor să obțină victoria în războiul contra Puterilor Axei Berlin-Roma-Tokio și a aliaților lor decât să restaureze pacea generală necesară și dreaptă dorită și așteptată de către toate națiunile.

---

<sup>146</sup> *Ibidem*, p. 150.

<sup>147</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 268.

<sup>148</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 4, p. 155. Este interesant de observat că, în unele lucrări, autorii, fără să fi cercetat colecția oficială de documente, transformă cele două abțineri în voturi ... contra!

<sup>149</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 179.

<sup>150</sup> *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 4, p. 311-320.

**f) DEFINITIVAREA PROIECTULUI TRATATULUI PE PACE  
CU ROMÂNIA (SESIUNEA CMAE DE LA NEW YORK  
DIN 4 NOIEMBRIE – 11 DECEMBRIE 1946)**

După încheierea lucrărilor, forul de la Paris și-a trimis recomandările Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe care și-a desfășurat lucrările la New York și care trebuia să dea o formă definitivă Tratatelor de Pace cu țările foste satelite<sup>151</sup>.

Guvernul român a înaintat CMAE memoriul intitulat *Observațiile Guvernului român privitoare la Proiectul Tratatului de Pace cu România*, în care au fost formulate o serie de cereri și revendicări<sup>152</sup>. S-a cerut recunoașterea cobeligeranței României; modificarea articolelor 3 și 4 din clauzele politice; 24, 24 bis, 26, 27, 30 bis din clauzele economice și articolul 34 din clauzele referitoare la regimul Dunării<sup>153</sup>.

La lucrările Conferinței de la New York din partea României au participat ca observatori: Richard Franasovici, ministrul țării noastre la Londra, însoțit de consilierii D. Dimăncescu și D. Danielopol.

Richard Franasovici s-a întâlnit cu o serie de personalități prezente la New York (americanul Samuel Reber, britanicul Gladwin Jebb, francezul Maurice Couve de Murville; delegatul sovietic T. Gusev, Jan Masaryk, ministrul de externe cehoslovac, A. I. Vișinski, adjunctul șefului diplomației sovietice), cu care a discutat chestiunile cobeligeranței, amendamentelor evreiești și procentelor despăgubirilor<sup>154</sup>.

În legătură cu clauzele economice, observațiile guvernului român vizau în esență: reducerea la 1/3 și nu la 75% a compensațiilor pentru pagubele cauzate Națiunilor Unite, pe teritoriul român (art. 24, paragraful 4); dreptul României la creanțe asupra Germaniei (art. 27). Referitor la articolele 23 (restituirea bunurilor), 24 (cedarea către U.R.S.S. a bunurilor germane); 26 și 27 (utilizarea bunurilor românești aflate pe teritoriul Puterilor Aliate și Asociate și suprimarea drepturilor de creanțe ale României față de Germania), guvernul român a cerut introducerea unor dispoziții adiționale care să prevadă convocarea unei conferințe internaționale împuternicită să reglementeze situația materialului rulant străin aflat în România și a celui românesc aflat în străinătate<sup>155</sup>.

Negocierile de la New York în noiembrie-decembrie 1946 s-au purtat pe grupe de articole similare tuturor sau unora dintre tratate. Un alt principiu care a marcat Conferința de la New York stipula ca hotărârile adoptate cu

---

<sup>151</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 180.

<sup>152</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 283.

<sup>153</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 232.

<sup>154</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 180-182.

<sup>155</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 232.

unanimitate de către cei patru miniștri de Externe să fie automat schimbate. Acest principiu a împiedicat luarea în considerare a dorinței României de a i se recunoaște calitatea de fost stat cobeligerant<sup>156</sup>.

La New York, o dată cu redactarea definitivă a Tratatului de Pace, s-au efectuat unele modificări, unele în favoarea României, altele agravante<sup>157</sup>.

Așa, de exemplu, în ceea ce privește articolele 3 și 4 din Proiectul de Tratat – asigurarea drepturilor și libertăților democratice, precum și abrogarea legislației rasiale și discriminatorii – guvernul român considera că prevederile acestora au fost deja puse în aplicare prin noua legislație și că articolul 3 *a* ce se referea la protecția cetățenilor de origine ebraică nu-și mai aveau vreo justificare. În final, articolul 3 *a* nici nu a mai fost introdus în Tratat, iar la articolul 3 se adăuga un nou paragraf<sup>158</sup>.

La articolul 14 s-a adăugat, agravându-se restricțiile, că „nici o vedetă torpiloare și nici un tip special de vas de asalt” (la Paris se obținuse permisiunea de a poseda vedete torpiloare)<sup>159</sup>.

Modificări în favoarea României s-au introdus prin articolul 24, mai precis:

a. printr-o nouă formulare s-au introdus cuvintele „dacă va fi necesară”, cu trimitere la suprimarea legislației românești, în măsura în care aceasta cuprindea discriminări împotriva cetățenilor Națiunilor Unite (paragraful 1 alineatul 2);

b. la alineatul *a* al paragrafului 4, al aceluiași articol, despăgubirile au fost fixate la 66,6% față de 75% cât se prevăzuse la Paris<sup>160</sup>.

Tot la articolul 24, paragraful 4, litera *d*, s-a precizat că: „Guvernul român va acorda cetățenilor Națiunilor Unite același tratament ca cel de care se bucurau cetățenii români”, pe când la Paris se recomandase ca să se acorde cetățenilor un tratament echitabil<sup>161</sup>.

Au survenit modificări și la alineatul *e*: „Guvernul român va acorda cetățenilor Națiunilor Unite o indemnizație în lei în aceeași proporție prevăzută la alineatul *a* de mai sus”; „prezentul alineat nu se aplică unei lipse de câștig”<sup>162</sup>.

O modificare avantajoasă a fost efectuată și la articolul 25 (fost 24 bis), paragraful 2, care se referea la bunurile rămase de pe urma persecuțiilor rasiale sau fasciste. Pe baza textului vechi, ele erau transmise unei societăți internaționale a refugiaților evrei iar în noua redactare s-a precizat că respectivele bunuri, rămase fără moștenitori sau nedeclarate timp de 6 luni după

---

<sup>156</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 182.

<sup>157</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 233.

<sup>158</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 182.

<sup>159</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 288.

<sup>160</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 233.

<sup>161</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 289.

<sup>162</sup> *Ibidem*, p. 90.

intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, urmau a fi transferate de guvernul român organizațiilor din România care reprezentau asemenea persoane, organizații sau comunități<sup>163</sup>.

În urma discuțiilor, articolele 26 și 27 au rămas nemodificate.

În legătura cu articolul 28 (fost 27), s-a reușit ca la alineatul 1 să se stipuleze ca, „de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, bunurile din Germania aparținând României sau cetățenilor români să nu mai fie tratate ca bunuri inamice”<sup>164</sup>.

Din articolul 33 (fost 30 bis) a fost eliminată prevederea inițială în conformitate cu care guvernul român era obligat să plătească pentru mărfurile livrate cu titlu de compensații „un preț just în raport cu prețurile mondiale”, fiind înlocuită cu aceea după care „diferențele ce se vor produce cu privire la prețurile mărfurilor [trebuie] să fie reglementate prin negocieri între părțile interesate”<sup>165</sup>.

Au mai fost operate modificări, mai mici ori mai mari, și la articolele 31 fost 30, 32 fost 31 – în legătură cu procedura de conciliație, articolul 36 (fost 34) care stipula: „navigația pe Dunăre va fi liberă și deschisă cetățenilor, vaselor de comerț și mărfurilor tuturor statelor”. Prin modificarea acestui articol, după raportul prezentat de ministrul român al Afacerilor Externe, „s-a dat deplină satisfacție punctului de vedere român”<sup>166</sup>.

În general, eforturile diplomației române nu au dus la rezultatele scontate la New York, pentru că articolele în dispută au rămas, în esență, în forma în care ele fuseseră redactate la Paris<sup>167</sup>.

Gh. Tătărescu, într-un raport prezentat guvernului la 1 februarie 1947, a relevat că revendicările României nu au putut fi soluționate favorabil la New York datorită concepției generale potrivit căreia orice rezolvare în avantajul României era reclamată imediat și de alte state, care solicitau să li se aplice un regim similar<sup>168</sup>.

Redactarea finală a Tratatului de Pace a presupus crearea condițiilor care au permis schimbarea statutului juridic al țării noastre pe plan internațional, sfârșitul regimului nenorocit al Armistițiului din 12/13 septembrie 1944.

---

<sup>163</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 234.

<sup>164</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 291.

<sup>165</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 234.

<sup>166</sup> *Ibidem*, p. 235.

<sup>167</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 184.

<sup>168</sup> *Ibidem*, p. 185.

### g) SEMNAREA TRATATULUI DE PACE (PARIS, 10 februarie 1947)

La 20 ianuarie 1947, în marea sală a Departamentului de Stat din Washington, DC, a avut loc ceremonia semnării de către S.U.A. a Tratatelor de Pace; mai apoi, în mod precis după șase zile, documentul a sosit în România<sup>169</sup>. După ce, la 24 ianuarie 1947, J. P. Boncour, reprezentantul Franței la București, a remis primului ministru invitația guvernului său pentru delegația română care urma să semneze Tratatul de Pace, acesta a fost semnat, la 29 ianuarie, de către V. M. Molotov, iar la 4 februarie și de titularul *Foreign Office*-ului, Ernest Bevin<sup>170</sup>.

Considerând că, în condițiile istorice date, actul politic cel mai înțelept era acceptarea Tratatului de Pace, cu toate imperfecțiunile lui, unele grave, Consiliul de Miniștri a hotărât, la 1 februarie 1947, să-l semneze. În aceeași ședință s-a hotărât și componența delegației care urma să se deplaseze la Paris pentru semnarea Tratatului de Pace<sup>171</sup>. Delegația era formată din Gheorghe Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Străine, șeful delegației; Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției; Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale și general adjunct de divizie Dumitru Dămăceanu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de Război; delegația era însoțită de miniștrii plenipotențieri Edmond Ciuntu și Eugen Filotti, precum și de miniștrii României la Londra, Paris și Berna<sup>172</sup>.

La 8 februarie 1947, șeful delegației române, a remis la Quai d'Orsay o notă cuprinzând observațiile guvernului român în legătură cu Tratatul de Pace<sup>173</sup>, notă ce exprima *Observațiile Guvernului român în legătură cu Tratatul de Pace*. Declarația, referindu-se la hotărârea formulată în articolul 2 din Tratat, care declara nulă și neavenită sentința de la Viena din 30 august 1940 și restabilirea frontiera româno-ungară la traseul din 1 ianuarie 1938, arăta că, astfel, se puna „în sfârșit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate și repetate a cărui victimă a fost poporul român ... și promite să stingă ultimele focare de agitație, moștenire a unui trecut dureros care a împiedicat până astăzi stabilirea unor relații amicale între aceste două popoare”<sup>174</sup>. Se arăta în continuare că, „semnând Tratatul impus de Puterile Aliate și Asociate, România asigură, prin reprezentanții săi, că va depune toate eforturile pentru a executa obligațiile ce-i revin”; de asemenea, se sublinia că unele obligații erau „*excesive*”, altele

---

<sup>169</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 237.

<sup>170</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 185.

<sup>171</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 237-238.

<sup>172</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 295.

<sup>173</sup> *Ibidem*, p. 296.

<sup>174</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 238.

„nedrepte” și câteva „imprecise sau contradictorii”. În finalul observațiilor, România își lua angajamentul să contribuie la „organizarea păcii și colaborării internaționale”<sup>175</sup>. Nu se făceau nici un fel de referințe la „noua graniță” cu U.R.S.S.

La 10 februarie 1947, orele 14,45, într-o emisiune în limba română, B.B.C.-ul difuza declarația lui Tătărescu făcută cu puțin timp înainte de semnarea Tratatului. Poziția adoptată de Tătărescu în declarația sa era inspirată din Declarația oficială a guvernului român din 8 februarie 1947 în care se preciza că „din justiția socială România își face o dogmă, iar din politica țării și a bunei înțelegeri internaționale își face o lege”<sup>176</sup>.

Această aserțiune reprezenta sinteza unei zbuciumate istorii privind prezența României în fața Conferinței de Pace<sup>177</sup>.

La 10 februarie 1947, după aproape zece luni de discuții și incertitudini, a avut loc ceremonia semnării Tratatului de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate<sup>178</sup>.

La ora 15,10, secretarul Conferinței a invitat delegația română în Sala Orologiului de la *Quai d'Orsay* unde prezida Georges Bidault. După cuvântul de bun venit rostit de acesta, s-a trecut direct la semnarea Tratatului de Pace. El purta următoarele semnături ale reprezentanților Puterilor Aliate și Asociate, în ordinea în care se aflau pe document: V. Molotov și A. Bogomolov (U.R.S.S.), E. Bevin și D. Cooper (Anglia), John A. Beasley (Australia), K. Kiselev (Bielorusia), George P. Vanier (Canada), Jan Masaryk și Vlado Clementis (Cehoslovacia), S. Rungannadhan (India), J. J. Jordan (Noua Zeelandă), I. Senin (Ucraina), W. G. Parminster (Uniunea Sud Africană).

Din partea României, Tratatul de Pace a fost semnat, la ora 15,20, de către Gheorghe Tătărescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec și Dumitru Dămăceanu<sup>179</sup>. În aceeași zi, după proceduri similare precum cele respectate în cazul României, s-au semnat Tratatul de Pace între Italia, Finlanda, Ungaria, Bulgaria și Înaltele Puteri Aliate și Asociate învingătoare în al doilea război mondial<sup>180</sup>.

---

<sup>175</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 187.

<sup>176</sup> *Ibidem*.

<sup>177</sup> Titu Georgescu, *România în istoria Europei secolului XX 1945-1990*, București, Editura Hyperion XXI, 1992.

<sup>178</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 239.

<sup>179</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 188.

<sup>180</sup> Despre conținutul și clauzele fundamentale ale Tratatelor de Pace respective vezi John W. Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 419 și urm.; Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946)*, București, Editura Academiei, 1987, p. 239-240.

Tratatul de Pace impus României de Puterile Aliate și Asociate proclama încetarea stării de război și asigura un temel – cât putea să existe în condițiile dominației U.R.S.S. asupra întregii Europe Est-Centrale și intensificării „Războiului Rece” – pentru dezvoltarea relațiilor externe ale țării noastre, pentru încadrarea ei în Organizația Națiunilor Unite și aderarea la orice convenție internațională; de altfel, la 12 iunie 1947 guvernul de la București deja a adresat Secretarului General al O.N.U. cererea ca România să fie admisă membru<sup>181</sup>.

Delegația română care a semnat Tratatul de Pace cu Puterile Aliatele și Asociate s-a întors la 20 februarie 1947 la București.

\*\*\*

Parlamentul britanic a luat în discuție Tratatul de Pace cu România la 28 martie 1947 și l-a ratificat la a doua lectură. Anglia a ratificat Tratatul de Pace cu România la 30 aprilie 1947, fiind prima dintre Marile Puteri care a făcut acest lucru<sup>182</sup>; atunci s-a primit consimțământul Comisiei Regale Britanice<sup>183</sup>. La 29 august 1947 Tratatul a fost ratificat și de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., fapt prin care se va încheia această dificilă problemă internațională<sup>184</sup>.

Între timp diplomația Bucureștilor a avut în deosebită atenție ratificarea Tratatului de Pace și încetarea misiunii Comisiei Aliate (Sovietice) de Control.

În ședința de la 23 august 1947 Adunarea Deputaților a aprobat, cu unanimitatea celor 224 de parlamentari prezenți, adoptarea Legii privind ratificarea Tratatului de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate, prin care guvernul era autorizat să ratifice și să impună executarea Tratatului<sup>185</sup>. După șapte zile, legea a fost promulgată, iar, în consecință, cu începere de la 15 septembrie 1947 a intrat în vigoare Tratatul de Pace impus României, simultan cu Tratatul celorlalte state foste satelite ale Germaniei: Bulgaria, Ungaria și Finlanda. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Moscova în păstrarea guvernului sovietic<sup>186</sup>.

Imediat după intrarea în vigoare a Tratatului, România a luat măsuri operative pentru aplicarea clauzelor lui. În consecință, la 7 noiembrie 1947 avea să-și înceteze activitatea Comisia Aliată (Sovietică) de Control, după ce, la 26 septembrie 1947, debutase Comisiunea Ministerială pentru Executarea Tratatului de Pace, care funcționa pe lângă Președinție. În sfârșit, la 4 octombrie 1947 s-a înființat un Oficiu pentru aplicarea Tratatului de Pace, iar la 9

---

<sup>181</sup> *Ibidem*, p. 240.

<sup>182</sup> Vezi unele referințe în *Istoria României în date*, coordonator Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 489 și urm.

<sup>183</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 191.

<sup>184</sup> Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 241.

<sup>185</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 191.

<sup>186</sup> Ion Enescu, *op. cit.*, p. 300.

octombrie 1947 s-a publicat Legea pentru Înființarea Comisiei ministeriale pentru aplicarea Tratatului de Pace<sup>187</sup>.

Ulterior, s-au creat *Oficiile* pentru aplicarea Tratatului de Pace la Ministerul Afacerilor Interne (13 octombrie), Ministerul Justiției (18 octombrie), Ministerul Minelor și Petrolului (18 octombrie), Ministerul Industriei și Comerțului (6 decembrie)<sup>188</sup>.

## h) RADIOGRAFIA TRATATULUI DE PACE

Tratatul de Pace cu România cuprindea un Preambul, opt părți (40 articole) și șase anexe: Partea I – Frontierele – articolele 1 și 2; Partea a II-a – Clauze politice, Secțiunea I, articolele 3, 4, 5 și 6, Secțiunea a II-a, articolele 7, 8, 9 și 10; Partea a III-a – Clauze militare, navale și aeriene: Secțiunea I, articolele 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19; Secțiunea a II-a, articolul 20; Partea a IV-a – Retragerea forțelor aliate – articolul 21; Partea a V-a – Reparații și restituiri – articolele 22 și 23; Partea a VI-a – Clauze economice – articolele 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35; Partea a VII-a – Clauze relative la Dunăre – articolul 36; Partea a VIII-a – Clauze finale – articolele 37, 38, 39, 40. Lista anexelor cuprindea: Anexa I – Harta frontierelor române; Anexa II – Definiția instrucției militare, terestre, aeriene și navale; Anexa III – Definiția și lista materialului de război; Anexa IV – Dispoziții speciale relative la anumite feluri de bunuri; A. Proprietatea industrială, literară și artistică; B. Asigurări; Anexa V – Contracte, prescripție și efecte de comerț; Anexa VI – Tribunale de prize și sentințe<sup>189</sup>.

Tratatul reprezenta un conglomerat de obligații grele și pe termen lung impuse României. Multe dintre aceste obligații erau nedrepte, altele excesive, iar unele imprecise și contradictorii. Se observa acest lucru încă din Preambulul Tratatului, unde se menționa faptul că țara luase „parte activă la războiul contra Germaniei” și, cu toate acestea România, i s-a refuzat statutul de țară cobeligerantă. Mai mult, în Preambul se stipula că România participase la războiul contra Germaniei de la 12 septembrie 1944, iar nu imediat după cotelura de la 23 august 1944.

Faptul că principiile Chartei Națiunilor Unite nu erau respectate se desprindea în partea I a Tratatului referitoare la frontiere.

Totuși, în Preambul, Puterile Aliate și Asociate se angajau să sprijine cererea țării noastre de a deveni membră a Organizației Națiunilor Unite.

---

<sup>187</sup> Cf. *Istoria României în date*, p. 497.

<sup>188</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 193.

<sup>189</sup> *Ibidem*, p. 188.



Aceleași Puteri Aliate și Asociate vor nesocoti principiile Chartei Atlanticului și acest lucru se va vedea mai ales în Partea I-a a Tratatului referitoare la frontiere și apoi în următoarele.

Unul dintre puținele lucruri pe care le va obține România prin acest Tratat va fi anularea „arbitrajului” de la Viena, dar frontiera româno-sovietică a rămas fixată în conformitate cu inexistentul „acord” sovieto-român din 28 iunie 1940, în fond cu regimul intervenit în urma notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940; făcându-se vorbire despre un acord sovieto-cehoslovac (iluzoriu și acesta!) din 29 iunie 1945, Tratatul desființa vecinătatea de nord cu Polonia în folosul celei cu U.R.S.S.

În rest, celelalte clauze: politice, militare, economice (care constituiau cel mai amplu capitol) aveau să provoace României grave prejudicii de ordin material, uman și moral. Unele dintre clauze se găseau clar în dezacord chiar cu textul Convenției de Armistițiu.

În afară de lipsa de unitate a textului se poate observa că Tratatul nu a stipulat tehnici precise și dreptul de a pune la dispoziție un gen de instrumente care să-i asigure eficacitatea. În atare condiții, prin semnarea și ratificarea Tratatului de Pace de la Paris din 1947, România n-a realizat în fond decât un singur avantaj concret: depășirea regimului impus de Convenția de Armistițiu.

\*\*\*

Tratamentul rezervat României între semnarea Armistițiului și Conferința de Pace a fost acela al unei țări învinse, sacrificiile făcute după 24 august 1944 în războiul alături de Națiunile Unite valorând foarte puțin în regimul internațional impus României la Conferința de Pace.

La Conferința de Pace de la Paris, atât delegația oficială a României cât și reprezentanții opoziției care se aflau la Paris au făcut eforturi deosebite pentru ca prevederile Proiectului să fie modificate în spiritul dreptății și realității. Însă cu toate eforturile depuse, Proiectul Tratatului de Pace a rămas în mare parte nemodificat și avea să fie definitivat la ultima Conferință a Miniștrilor Afacerilor Externe de la New York (noiembrie – decembrie 1946). Textul Tratatului de Pace definitivat la New York menținea, în esență, textul adoptat la Paris, cu unele modificări în favoarea României, iar cu altele mai agravante.

Cu toate aceste neajunsuri, guvernul României, în ședința sa din 1 februarie 1947, s-a pronunțat în unanimitate pentru acceptarea și semnarea Tratatului de Pace. Și, astfel, după aproape doi ani și jumătate de negocieri, la 10 februarie 1947, la Paris, în Marele Salon al Orologiului de la *Quai d'Orsay*, va fi semnat Tratatul de Pace. Tratatul nu recunoștea României statutul de stat cobeligerant, dimpotrivă conținea clauze politice, economice, militare, teritoriale grele, singurele avantaje obținute de România constând în anularea „arbitrajului” de la Viena și promisiunea făcută de Marile Puteri de a-i sprijini cererea de aderare la O.N.U. Concomitent și automat, prin Tratatul de Pace se

punea capăt regimului impus de Convenția de Armistițiu. Cu toate acestea, România a luat măsuri adecvate pentru aplicarea clauzelor Tratatului.

După 30 decembrie 1947 comunizarea țării, intensificată de Kremlin, cu sprijinul comuniștilor locali, încă de la 23 august 1944, a modificat esențial datele problemei, contribuind decisiv la agravarea condițiilor în care România avea să aplice și să respecte Tratatul de Pace de la Paris din 1947, în vigoare și astăzi.

## ROMÂNIA (1939-1945) PE INTERNET: STUDIU DE CAZ - I. ANTONESCU

La început de veac și de mileniu, pentru istoric a devenit practic imposibil, dar nu numai pentru el, să mai negligeze un aspect esențial al amplelor sale investigații științifice - și anume să renunțe la informațiile găzduite și vehiculate pe **Internet**. Apelul a devenit absolut necesar în scopul aprofundării tematiche și bibliografice a domeniului/temelor investigate, la un nivel sau într-o măsură cu adevărat actuală și internațională, cu înlesniri extraordinare în ceea ce privește rapiditatea și exactitatea documentării, iar, în ultimă instanță, lucru lesne de bănuț, benefice calității rezultatelor cercetărilor. Și aceasta dat fiind că, după cum admitem, într-un veac deja dominat de „teroarea” informațiilor, istoricul trebuie să fie la curent cu cele mai noi date și interpretări, astfel că, la această oră, a solicita – prin intermediul **Google** – ultimele rezultate sistematizate, de exemplu, în **WIKIPEDIA** nu este de fel straniu și nicidecum dificil, ci, dimpotrivă, devine pur și simplu o operațiune de rutină, chiar obligatorie.

În cadrul unor studii recente<sup>190</sup>, am expus aceste considerente, astfel că, fără a le mai dezvolta, revenim în esență asupra lor. **WIKIPEDIA** se pretinde și reprezintă realmente o Enciclopedie liberă, prezentând numeroase avantaje indiscutabile, așa precum - apel lesnicios, cheltuieli zero, cantitatea și garantarea datelor, actualizarea lor continuă, sistematizare convenabilă etc.

*Wikipedia* – altfel spus *Enciclopedia liberă și multilingvă on-line* – este administrată de **Wikimedia Foundation**, fiind lansată la 15 ianuarie 2001 de către *Jimmy Wales* și *Larry Sanger*.

În acest moment, programul funcționează în peste 250 de limbi, iar cel în română a fost inaugurat la 15 iulie 2003. La 5 mai 2008, *Wikipedia* (al cărei semn distinctiv poate fi aflat mai jos) includea deja nu mai puțin de 10 297 589 articole (cuprinzând în total 1,74 bilioane de cuvinte) și 1 577 344 de imagini<sup>191</sup>, toate liber accesibile, neîntârziat și din orice punct al planetei. Există un clasament (verificat zilnic) al articolelor inserate în funcție de limbile de redactare, ordinea fiindu-ne favorabilă: locul 1 – materialele în limba engleză – 2 361 362 articole; locul 2 – în

---

<sup>190</sup> Vezi Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor*, I, 1919-1939, București, Editura Mica Valahie, 2007, p. 498 și urm.; Gh. Buzatu, *N. Iorga pe Internet*, în *N. Iorga. 1871-1940*, VIII, *Studii și documente*, București, Editura Universității, 2009, p. 69 și urm.; idem, *Istoria Statului Major General Român pe Internet*, în revista „Document” (2009, sub tipar); Stela Cheptea, coordonator, *Paradigmele istoriei*, I, Iași, Editura Demiurg, 2009, p. 372 și urm.

<sup>191</sup> Ilustrațiile atașate acestui studiu au evident aceeași sursă – *Wikipedia*.

limba germană – 745 568 articole; locul 3 – în limba franceză – 654 571 articole; locul 17 – în limba română – aproximativ 129 000 de articole<sup>192</sup> și circa 104 000 de utilizatori<sup>193</sup>.



Wikipedia – Un simbol inconfundabil astăzi pentru Lumea Informațiilor!

Având în vedere cele precizate, se înțelege că și numărul și frecvența apelurilor sporește neconținut, astfel încât, la ritmul înregistrat în aprilie 2008, *Wikipedia* se bucura de nu mai puțin de 683 000 000 de utilizatori/„vizitatori” anual!

În *Wikipedia*, așa cum este lesne de presupus și, deci, de așteptat, domeniul istoriei este excelent reprezentat/acoperit, precum în orice enciclopedie, mai cu seamă într-una de asemenea proporții. Solicitorul poate avea în vedere: **personalități, țări, evenimente, probleme, documente** etc. etc., preocupându-se, pentru aflarea unor „rezultate” scontate și fără dificultăți, să menționeze cu claritate (în limbile preferate) pretențiile, după modelul următor:

**N. Iorga – Wikipedia \* I. C. Brătianu – Wikipedia \* N. Titulescu – Wikipedia \* Mareșal Ion Antonescu – Wikipedia \* A. D. Xenopol – Wikipedia \* Constantin C. Giurescu – Wikipedia \* David Prodan \* F. D. Roosevelt – Wikipedia \* Cordell Hull – Wikipedia \* Winston Churchill – Wikipedia \* V. Stalin – Wikipedia \* Adolf Hitler – Wikipedia \* Benito Mussolini – Wikipedia \* Galeazzo Ciano – Wikipedia \* N. Ceaușescu – Wikipedia \* Primul război mondial – Wikipedia \* Versailles Treaty, 1919 – Wikipedia \* Interwar period – Wikipedia \* World War II/Second World War – Wikipedia \* Mihai Antonescu – Wikipedia \* Battle of Stalingrad – Wikipedia \* Paris Peace of – Wikipedia \* Katyn – Wikipedia \* Eastern Front 1941-1945 – Wikipedia \* Balkan Pact, 1934 – Wikipedia \* Italy after**

---

<sup>192</sup> Vezi <http://ro.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>

<sup>193</sup> *Ibidem.*

**WW II – Wikipedia \* Munich Agreement, 1938 – Wikipedia \* Danzig, 1920-1939 – Wikipedia \* Neuilly, 1919 – Wikipedia \* Saint-Germain – Wikipedia \* Trianon – Wikipedia \* Lausanne Treaty, 1923 – Wikipedia \* Molotov-Ribbentrop Pact, 1939 – Wikipedia \* Dictat of Viena, 1940 – Wikipedia** ș.a.m.d.

Cum am precizat, nu am ales întâmplător **Wikipedia**, date fiind cu prioritate modul lesnicios de accesare și manevrare, nivelul zero al cheltuielilor (fiind vorba de o ... enciclopedie *liberă!*), bogăția materialelor și, nu în ultimul rând, faptul că specialiștii reușesc ei înșiși a propune revizuirea ori completarea textelor aflate în circulație.

Dar cititorul se poate adresa cu maximum de folos și altor lucrări de referință, unele deja celebre. În acest sens, **Internetul** dispune de numeroase adrese distincte, dintre care unele cvasi-obligatorii pentru a pătrunde în tainele unor excelente și faimoase monumente de genul *Encyclopaedia Britannica* (fondată în 1768), *Encyclopaedia Americana* (fondată în 1829) ș.a.<sup>194</sup> Pentru cea dintâi, adresa indicată este <http://www.britannica.com>, unde informațiile acumulate sunt doar parțial disponibile, textele integrale fiind accesibile numai abonaților. Pentru studioșii români, natural, de maximă însemnătate este *Enciclopedia României* on-line, unde putem afla **cea mai completă biografie** a lui **Ion Antonescu** (vezi [http://www.enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ion\\_Antonescu](http://www.enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ion_Antonescu)), însumând nu mai puțin de 17 pagini, dar din care, în **anexa VI** (vezi *infra*), am preluat doar prezentarea generală a personalității Mareșalului.

Cititorul trebuie informat că, în stadiul actual, dintre români două sunt personalitățile care se bucură de o prezență predominantă pe Internet – **N. Iorga** și **Mareșalul Ion Antonescu**.

În ceea ce-l privește, în primul rând, pe **N. Iorga** este netăgăduit, că pentru cercetarea vieții și operei lui inegalabilului savant, titanul istoriografiei române, apelul la **Internet** a devenit actualmente inevitabil. Și aceasta din multiple motive, dar, înainte de orice, dacă avem în vedere reputația sa universală și rosturile sale pe tărâmul domeniilor științifice și politice, în afară de orice discuție, după cum și opera sa extrem de vastă, înglobând - după datele comunicate de bibliograful său cel mai avizat Barbu Theodorescu – aproximativ 1 400 titluri cărți, mii de articole și recenzii, publicate atât în românește, cât și în numeroase limbi străine<sup>195</sup>. Situație care, trebuie să admitem, presupune, dacă

---

<sup>194</sup> Pentru informații complete privind *enciclopediile publicate*, vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981, p. 15-18. Unele exemple privind referințele pe Internet vezi, mai jos, **anexa VII**.

<sup>195</sup> Vezi, în acest sens, cea mai completă lucrare în domeniu aparținând prof. Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. 1871-1940. Biobibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică/Editura Militară, 1976. Pentru date suplimentare pe această

nu cumva necesită, o largă circulație a informațiilor, de preferință pe traseul *on line*. Astfel că, potrivit estimărilor noastre, **N. Iorga** rămâne fără exagerare și pe **Internet** – după cantitatea și calitatea materialelor vehiculate, după aprecierile de valoare pe marginea operei savantului – **istoricul nr. 1 al românilor**<sup>196</sup>. Realitate ce se desprinde din materialele anexate prelucrate în **Wikipedia**, mai precis: **I** – *Curriculum vitae* al lui N. Iorga afișat în limba engleză; **II** – idem în limba română; **III** – Lista guvernului N. Iorga (1931-1932); **IV-VI** – Cărți de/despre N. Iorga; **VII-VIII** – Filele extreme ale unei bibliografii **Wikipedia** însumând 2 076 titluri cărți (?!), în majoritatea lor copleșitoare apărute sub semnătura lui N. Iorga ori fiind consacrate vieții și operei sale; **IX-XX** – Titlurile unor lucrări mai puțin cunoscute de-ale lui N. Iorga incluse în bibliografia **Wikipedia**<sup>197</sup>.

Nu vom încheia, înainte de a preciza, pentru cititorul avizat, că el poate accesa în **Wikipedia** date privind viața și opera altor istorici români, precum:

- **A. D. Xenopol** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandru\\_Xenopol](http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Xenopol))
- **C. C. Giurescu** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Constantin\\_C\\_Giurescu](http://en.wikipedia.org/wiki/Constantin_C_Giurescu))
- **David Prodan** ([http://en.wikipedia.org/wiki/David\\_Prodan](http://en.wikipedia.org/wiki/David_Prodan))
- **Ion Nistor** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Ion\\_Nistor](http://en.wikipedia.org/wiki/Ion_Nistor))
- **Dan Berindei** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Dan\\_Berindei](http://en.wikipedia.org/wiki/Dan_Berindei))
- **Florin Constantiniu** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Florin\\_Constantiniu](http://en.wikipedia.org/wiki/Florin_Constantiniu))
- **Ion Scurtu** ([http://en.wikipedia.org/wiki/Ion\\_Scurtu](http://en.wikipedia.org/wiki/Ion_Scurtu))
- **Alexandru Zub** ([http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru\\_Zub](http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Zub)).

Revenind la *Wikipedia*, Se impune însă să precizăm, fără nici un fel de ezitare, că dintre toate temele de istorie afișate și în toate limbile predomină de departe cele consacrate **istoriei politico-diplomatice și militare a secolului al XX-lea, iar, prin excelență, marea conflagrație din 1939-1945 – origini și declanșare, desfășurare, final și consecințe**. Prin extindere și în consecință, „actorii” marilor desfășurări și încleștări militare, politico-diplomatice, secrete (spionaj/contraspionaj), științifice, rezistență, lagăre etc. se bucură, de asemenea, de toată atenția cuvenită, în general fără supra-de-măsură în raport cu rolurile jucate. Nu este cazul să intrăm în detalii, astfel că apreciem ca fiind

---

temă, cf. Stelian Mândruț, *Nicolae Iorga în istoriografia română și străină. Reeditări: Antologii. Ediții critice. Texte. Bibliografie selectivă (1965-2005)*, I, în *Nicolae Iorga. 1871-1940*, III, *Studii și documente*, București, Editura Universității, 2007, p. 387-399; idem, *Nicolae Iorga în istoriografia străină. Cărți, lucrări, volume despre viața și opera sa. Bibliografie selectivă (1965-2005)*, II, în *Nicolae Iorga. 1871-1940*, IV, *Studii și documente*, București, Editura Universității, 2007, p. 377-386.

<sup>196</sup> Menționăm că **Wikipedia** reține între altele și o *Listă a istoricilor români* cuprinzând peste 360 de nume. Apreciem că lista în discuție este, în chip forțat, *selectivă*, dar și *abuzivă* (vezi [http://en.wikipedia.org/wiki/Lista\\_istoricilor\\_români](http://en.wikipedia.org/wiki/Lista_istoricilor_români)).

<sup>197</sup> Vezi *supra* Gh. Buzatu, *N. Iorga pe Internet*, p. 69-106.

suficiente și relevante trimiterile la unele teme privind conflația din 1939-1945 în ansamblu și destinul României, rolul sau rostul unor personaje politice și militare, în primul rând **Mareșalul Ion Antonescu**, al unor instituții (în cazul în speță, **Marele Stat Major Român**), diverse episoade semnificative, așa precum în prima ordine:

- \* **Al doilea război mondial**, text și bibliografie în limba engleză (aprox. 50 pagini procesate) –  
[http://en.wikipedia.org/wiki/World\\_War\\_II](http://en.wikipedia.org/wiki/World_War_II)
- \* **Al doilea război mondial**, text în limba română (aproximativ 40 pagini procesate) –  
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Al\\_Doilea\\_Razboi\\_Mondial](http://ro.wikipedia.org/wiki/Al_Doilea_Razboi_Mondial)
- \* **România în cel de-al doilea Război Mondial** (aprox. 15 pagini) –  
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Romania\\_in\\_al\\_Doilea\\_Razboi\\_Mondial](http://ro.wikipedia.org/wiki/Romania_in_al_Doilea_Razboi_Mondial)
- \* **Cronologia bătăliei de la Stalingrad, 12 decembrie 1942 – 2 februarie 1943** –  
[http://com/2007/05/Stalingrad\\_cronologie.html](http://com/2007/05/Stalingrad_cronologie.html)
- \* **Filmul execuției grupului Mareșal Ion Antonescu, 1 iunie 1946** –  
[http://www.youtube.com/watch?v=AnWmaRxFJ\\_A](http://www.youtube.com/watch?v=AnWmaRxFJ_A) și  
<http://video.google.com/videoplay?docid+8093604066671587742>
- \* **„Galeria de imagini” (12) de la execuția din 1 iunie 1946** –  
[http://wikipedia.org/wiki/Galeria\\_Executiei\\_lui\\_Ion\\_Antonescu](http://wikipedia.org/wiki/Galeria_Executiei_lui_Ion_Antonescu)  
[u](http://wikipedia.org/wiki/Galeria_Executiei_lui_Ion_Antonescu)
- \* **Biografiile unora dintre liderii marcanți ai Statului Major General Român,**

respectiv:

- \* **Al. Averescu** –  
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru\\_Averescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Averescu)
- \* **Constantin Prezan** –  
[http://wapedia.mobi/ro/Constantin\\_Prezan](http://wapedia.mobi/ro/Constantin_Prezan)
- \* **I. Antonescu** – [http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion\\_Antonescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Antonescu)
- \* **Florea Țenescu** –  
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Florea\\_Zenescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Florea_Zenescu)
- \* **Iosif Iacobici** – [http://ro.wikipedia.org/wiki/Iosif\\_Iacobici](http://ro.wikipedia.org/wiki/Iosif_Iacobici)
- \* **Ilie Șteflea** – [http://ro.wikipedia.org/wiki/Ilie\\_Steflea](http://ro.wikipedia.org/wiki/Ilie_Steflea)
- \* **Nicolae Rădescu** –  
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae\\_Radescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Radescu)

\*\*\*

După mai mult de 70 de ani de la producerea evenimentelor politico-diplomatice, și nu numai, care au condus, la 1 septembrie 1939, la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, incontestabil cel mai groaznic și răvășitor conflict

armat din istorie, opinia publică în ansamblu și fiecare cititor și-au câștigat dreptul la adevăr. Nimic din tot ceea ce ține în chip fundamental de culisele izbucnirii ostilităților în 1939, provocate de invadarea Poloniei de către trupele Germaniei lui Adolf Hitler, de conivență cu intervenția URSS dinspre Răsărit, la ordinul lui I. V. Stalin, nu mai poate fi tănuțit. Grație îndeosebi eforturilor istoricilor, implicarea și responsabilitatea celor două Mari Puteri nominalizate pentru aprinderea și extinderea pârjolului la nivelul Planetei, asistate de către celelalte Puteri, europene sau extra-europene, respectiv Marea Britanie și Franța, Italia și Japonia, Statele Unite ale Americii și China, au fost dovedite, iar, în prezent, sunt recunoscute fără de tăgadă. Nu mai puțin a fost relevat și rostul statelor sau al „actorilor” din categoria secundă dar care, prin pasivitate și acte nesocotite sau, pur și simplu, prostie, au pavat calea agresorilor. În ceea ce o privește, România nu a avut vreun grad de răspundere în izbucnirea ostilităților, dimpotrivă, ea nefiind în vreun fel **subiect al manevrelor și desfășurărilor ce au premers războiul**, ci, mai mult, a devenit **obiect al disputelor, pe seama ei derulându-se contradicțiile** dintre Marile Puteri, în speță dintre Rusia Sovietică și Germania. În context, mai precis, Moscova a pus în grav pericol statutul internațional al României și integritatea ei teritorială, înscriindu-și pretențiile imperialiste vizând Basarabia și Bucovina de Nord în faimosul Protocol secret al Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 care, detonând condițiile păcii europene din 1919-1939, a asigurat rapid și sigur eșecul ei la 1-3 septembrie 1939<sup>198</sup>. Mai apoi, cu începere de la 22 iunie 1941, România, alături de Germania și aliații ei mari ori mici, Italia și Japonia în prima ordine, a contribuit nemijlocit la extinderea ostilităților. Atunci, răspunzând actelor agresive și odioase ale Kremlinului din 26-27 iunie 1940, România a trebuit<sup>199</sup> să participe la

---

<sup>198</sup> Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, București, Editura RAO, 2007, p. 32 și urm.; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor. 1919-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2007, p. 65-69.

<sup>199</sup> Primit la 24 iunie 1941 în audiență de rămas bun la Kremlin de către V. M. Molotov și imputându-i-se că „<<România nu avea dreptul să rupă pacea cu URSS>>”, ministrul român la Moscova în exercițiu, Grigore Gafencu, i-a replicat liderului diplomației sovietice: „... Să-mi fie îngăduit [...] să-mi exprim părerea de rău că, prin politica ei urmată în timpul din urmă, URSS nu a făcut nimic pentru a împiedica, între țările noastre, durerosul deznodământ de astăzi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin care ni s-a cerut nu numai Basarabia, dar și Bucovina, și un colț din vechea Moldovă, prin încălcarea teritoriului nostru care au urmat atunci prin actele de forță ce au intervenit pe Dunăre, – chiar în timpul negocierilor pentru stabilirea liniei de demarcație -, Uniunea Sovietică a distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță și a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român e în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [în Germania]. Nu am fi avut nevoi de acest sprijin, și nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviți și dacă nu ne-am fi simțit amenințați. Îmi îngădui să amintesc aceste fapte fiindcă am avut prilejul, ca ministru de externe al țării mele [1938-1940], să atrag în mai multe rânduri, prin discursuri și declarații publice, atenția guvernului sovietic, față de care am urmat totdeauna o politică leală de pace și de bună vecinătate, că <<o Românie



atacarea URSS din către Germania și partenerii ei, fapt ce a contribuit indubitabil la amplificarea conflictului la proporții planetare. Fapt semnificativ însă, din partea României războiul împotriva URSS a avut, de la un capăt la altul, deci de la 22 iunie 1941 la 23 august 1944, **un caracter drept, eliberator al teritoriului național subjugat de Armata Roșie în iunie-iulie 1940 și, deopotrivă, un obiectiv politic-ideologic justificat – distrugerea pericolului comunist întruchipat de regimul lui Stalin.** Asupra unora dintre aceste aspecte a insistat, de exemplu, celebrul istoric american Keith Hitchins, care a observat cu temei: „*La 22 iunie 1941, la câteva ore după începerea invaziei germane asupra Uniunii Sovietice, Regele Mihai și Antonescu au proclamat declanșarea <<războiului sfânt>> pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei de ocupația sovietică. Războiul s-a bucurat de sprijinul mării mase a populației din România, care a văzut în el o cale de înlăturare a dată pentru totdeauna a amenințării rusești la adresa ființei țării. Conducătorii politici și populația aveau deplină încredere în superioritatea militară a Germaniei și se așteptau la o campanie scurtă și victorioasă*”<sup>200</sup>. Considerații obiective, spre deosebire de acelea aiuritoare și șocante, ale unor condeieri români, precum acestea, care, evident, inversează complet raportul cauză/efect și denaturează grosolan caracterul campaniei din Est a României: „... *Războiul antisovietic a început în zorii zilei de 22 iunie 1941 [...] Așa au luat sfârșit raporturile dintre România și URSS, aproape permanent tensionate în cei 20 de ani dintre primul și al doilea război mondial. Războiul antisemit a ținut din iunie 1941 până la 23 august 1944, cu pierderi umane și materiale incomensurabile. Rezultatul cel mai grav a fost ocuparea, în 1944, a României de către trupele sovietice și impunerea regimului bolșevic. România plătea cu bogățiile sale Uniunii Sovietice participarea ei la războiul alături de Germania și intra în cea mai neagră etapă a istoriei sale*”<sup>201</sup>.

Nu credem că se impune a reveni asupra unor fapte bine tratate anterior și asupra unor realități bine cunoscute, ca atare. Avem în vedere că **Mareșalul Ion Antonescu**, Conducătorul Statului Român și șeful guvernului din 1940-1944, împreună cu cei mai mulți dintre membrii cabinetului său, după terminarea ostilităților generale, au fost deferiți „Justiției” de la București, în acel moment

---

independentă în cuprinsul hoterelor ei neatinse este o cheazășie de siguranță pentru URSS, ca și pentru toate celelalte state vecine>>. **Lovitura cea dintâi care a zdruncinat temeliele unei asemenea României, cheazășie de pace și siguranță, acoperire firească și atât de folositoare unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nefericire, de guvernul sovietic** (subl. ns.). *Urmările acestei nenorociri, pe care le deplângem astăzi, mă mâhnesc cu atât mai mult cu cât poporul român nu a dus niciodată, până azi, război cu poporul rus, și nu există simțăminte dușmănoase între cele două neamuri ...*” (apud Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 189-190).

<sup>200</sup> Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, traducere, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 1998, p. 465.

<sup>201</sup> Emilian Bold, Răzvan Ovidiu Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 292, 295.

capitala unei țări pe deplin ocupate de forțele Rusiei staliniste, și judecați ca „criminali de război” pentru faptele lor ... În seama lor s-au pus, natural, putem spune, tot felul de culpe, reale și mai cu seamă ireale, lucru posibil în condițiile în care nimeni – nici cabinetul comunizant al dr. P. Groza și nici mai ales autoritățile de ocupație – nu s-a preocupat să asigure o dreaptă judecată, ci mai degrabă una rapidă, soldată cu execuții și condamnări pilduitoare<sup>202</sup>. A devenit evident pentru toată lumea că Mareșalul Antonescu și foștii săi colaboratori trebuiau să fie, și au fost judecați, iar în consecință condamnați, pentru că au pierdut Războiul din Răsărit, context în care li s-a putut imputa, așa cum s-a și întâmplat, orice! În consecință, într-o țară ocupată și exploatată la limită printr-o neroadă „convenție de armistițiu”, dar și prin „bunavoința” foștilor parteneri din cadrul Alianței antihitleriste (SUA, Marea Britanie, Franța), nu a fost dificil ca „criminalii de război” să beneficieze de simpatia opiniei publice, mai ales că unii dintre ei, în frunte cu Mareșalul Antonescu, s-au comportat, în cursul anchetei, al procesului și în ziua execuției, exemplar. A mai intervenit și un alt factor, neprevăzut de organizatorii „procesului” și ai „execuției”, în fapt un măcel, legat de momentul ales pentru împărțirea „dreptății”, ca și de sensul câștigat în context de sacrificiul victimelor. Strălucitul nostru diplomat Grigore Gafencu, aflat în seara de 1 iunie 1946 în exil voluntar în Elveția și aflând la Radio București știrea relativ la execuția „criminalilor de război” în minutele precedente, a reținut de îndată în amplul și excelentul său *Jurnal*: „ ... *Păcatele Mareșalului au fost oarecum spălate prin abuzurile regimului de azi și prin primejdia de moarte pe care sovieticii o țin întinsă asupra țării. Întâmplările care au urmat prăbușirii sale au așternut uitarea peste campania nenorocită ce el a purtat-o în Rusia, ca și peste oarba înverșunare cu care s-a aruncat în brațele lui Hitler. Ieri încă vinovat, Mareșalul cade ca un martir al cauzei românești, pentru că România nu mai cunoaște decât o singură amenințare: Rusia. În jurul lui se va naște o legendă care va îndulci judecata istoriei. Moartea ce i se trage din mânia Imperiului vecin îl apropie de sufletul unui popor care se simte, în întregime, amenințat de acea împărăție*”<sup>203</sup>.

Cu deplină satisfacție, trebuie să reținem că intuiția lui Grigore Gafencu a funcționat ireproșabil. Deși practic timp de aproape o jumătate de secol, mai precis în cursul „erei comuniste” (1945-1989), personalitatea lui Ion Antonescu și studiul sistematic al regimului său politic și al Războiului din Est (1941-1944) au fost interzise în România, excepțiile înregistrate (cărțile lui Aurică Simion, Marin Preda ș.a.) confirmând regula, imediat după Decembrie 1989 desființarea cenzurii și deschiderea arhivelor au marcat relansarea subiectelor considerate **tabu**<sup>204</sup>, într-o asemenea măsură că, la un moment dat, care încă nu s-a încheiat (!), diverși analiști

---

<sup>202</sup> Cf. Vasile Pascu, *Regimul totalitar-comunist în România (1945-1989)*, I, București, Editura Clio Nova, 2007, p. 104 și urm.

<sup>203</sup> Apud Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 338.

<sup>204</sup> Vezi capitolul XII - *Bibliografia: 333 cărți de și despre Mareșalul Ion Antonescu*.

politici prefabricați și istorici improvizați, sociologi de duzină și chiar romancieri sau poeți<sup>205</sup>, acționând de regulă în numele falsei „societăți civile” ori sub pretextul ridicolelor „corectitudini politice” ori „istorice”<sup>206</sup> (?), deși în fond pe banii o.n.g.-urilor „deschise” de fundațiile G. Sörös ș.a., au declanșat un veritabil val de defăimare și denaturare grosolană a trecutului recent. Iar aceasta sub pretextul neghiob că s-ar orchestra „reabilitarea” Mareșalului Antonescu sau „renașterea” Gărzii de Fier, a fascismului și legionarismului, ignorându-se în schimb „tradițiile luminoase” ale democrației interbelice sau negându-se holocaustul brun (care, într-o perspectivă istorică reală, trebuie investigat sub același unghi și în corelație intimă cu holocaustul roșu, experimentat pe seama poporului român de către regimul comunist în cooperare cu instructorii staliști importați de la Moscova)<sup>207</sup>. Realitatea este că o asemenea vicioasă campanie, urmărind să altereze cu precădere domeniul istoriografic, deși bine finanțată și dirijată în detalii sub raport propagandistic, nu putea avea nici o șansă de reușită într-o țară cu temeinice tradiții științifice și care dăduse lumii atâția istorici celebri (N. Iorga, A. D. Xenopol, Vasile Pârvan, Gh. I. Brătianu, C. C. Giurescu, Andrei Oțetea, David Prodan ș.a.), în plină epocă renăscută a libertății de opinie nelimitate. Și, pe deasupra, în era supremației Internetului, când schimbul de informații și temeinicia cercetărilor în varii domenii înregistrează un stadiu necunoscut în evoluția umanității, ca să nu mai vorbim de rapiditatea extremă și varietatea debordantă a schimbului de cunoștințe și opinii. De o manieră și de o amploare în care singura regulă dominantă este aceea că forma cea mai bună de control al informațiilor constă tocmai în lipsa oricărui control ...

Eliminând detaliile, precizăm că – sub aspectul relevant – cel mai bun exemplu ni-l oferă însuși „cazul” Mareșalului Ion Antonescu. Grație Internetului, cazul este cunoscut în prezent la nivel planetar ori, altfel spus, în dezbateră lui poate interveni orice individ de pe mapamond, exprimându-și un punct de vedere. Pagina reprodușă în continuare de pe *Google* atestă că, la „comanda” - Mareșalul Ion Antonescu, computerul ne pune la dispoziție (<http://search.agenic.com&q=maresalul+ion+antonescu&lang=romanian&source=0...>) cel puțin 20 de teme de referință, astfel după cum ne avertizează, în colțul din dreapta-sus al paginii afișate<sup>208</sup>, iar dintre acestea se impun câteva, precum:

---

<sup>205</sup> În acest sens, vezi materialul postat pe Internet în iunie 2009 sub titlul *Der Fall Antonescu/Cazul Antonescu* (<http://www.halbjahresschrift.homepage.t/online.de/index.htm>).

<sup>206</sup> Cf. Jean Sévillia, *Corectitudinea istorică. Să punem capăt trecutului unic*, București, Editura Humanitas, 2005, *passim*

<sup>207</sup> Potrivit excelentului și inegalabilului studiu pe plan mondial al dr. Florin Mătrescu, *Holocaustul roșu. Crimele comunismului internațional în cifre*, I-III, ediția a III-a revizuită, București, Editura Irecson, 2008.

<sup>208</sup> Fapt remarcabil - 20 dintr-un total de 5 200 de teme, care, după o cercetare minuțioasă, pot fi integral identificate și folosite!

biografia Mareșalului extrasă din Enciclopedia on-line *Wikipedia*<sup>209</sup>; execuția lui Antonescu (din aceeași sursă); adevărul istoric despre Mareșal; I. Antonescu și C. Z. Codreanu; de ce nu a fost reabilitat Ion Antonescu? (vezi, în continuare, **anexa I**):

---

<sup>209</sup> Vezi referințe mai jos. De reținut că biografiile on-line ale lui **Antonescu** pot fi consultate în mai multe limbi (română, engleză, italiană și chiar chineză – vezi, *infra*, **anexa VIII**).

- ANEXA I -

Web [Imagini](#) [Video](#) [Noutăți](#)



maresalul ion

Cautare

Google **YAHOO!** SEARCH **bing** **Ask**

Rezultatele **1-20** din aproximativ **5,280** pentru **mareșalul ion antonescu** Web [Ion Antonescu - Wikipedia](#)

Vice președinte al consiliului de miniștri a fost numit profesorul Mihai Antonescu (prieten, dar nu rudă cu mareșalul; ca avocat l-a apărat pe Ion Antonescu

...

[ro.wikipedia.org/wiki/Ion\\_Antonescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Antonescu)

[Execuția lui Ion Antonescu - Wikipedia](#)

Execuția mareșalului Ion Antonescu a avut loc pe 1 iunie 1946 la ora 18:03, la Jilava. Ion Antonescu a cerut să fie executat de armată, dar a fost refuzat ...

[ro.wikipedia.org/wiki/Execuția\\_lui\\_Ion\\_Antonescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Execuția_lui_Ion_Antonescu)

["Ion Antonescu mi-a cerut sa-l impulci" - Știrile Zilei](#)

Când s-a uitat mai atent la deținut, nu i-a venit să creadă ochilor: era Mareșalul Ion Antonescu. Marin Chiripuci fusese avertizat de superiorii săi în ...

[www.phg.ro/stire.php?id=11024&cat\\_id=14](http://www.phg.ro/stire.php?id=11024&cat_id=14)

[Maresalul Ion Antonescu, un dictator de conjunctură](#)

26 Sept 2006 ... Referat Maresalul Ion Antonescu, un dictator de conjunctură, citate din referate. Găsești referate din toate domeniile.

[www.e-](http://www.e-referate.ro/referate/Maresalul_Ion_Antonescu,_un_dictator_de_conjunctura2006-09-26.html)

[referate.ro/referate/Maresalul\\_Ion\\_Antonescu,\\_un\\_dictator\\_de\\_conjunctura2006-09-26.html](http://www.e-referate.ro/referate/Maresalul_Ion_Antonescu,_un_dictator_de_conjunctura2006-09-26.html)

[WorldWar2.ro - Mareșal Ion Antonescu](http://WorldWar2.ro - Mareșal Ion Antonescu)

Este o onoare pentru mine să îl am în casa mea pe cel mai drept, demn, cinstit, onorabil, iubitor de țară și de neam ROMÂN - ION ANTONESCU, MAREȘALUL

...

[www.worldwar2.ro/generali/?language=ro&article=96](http://www.worldwar2.ro/generali/?language=ro&article=96)

[Mareșalul Ion Antonescu | Facebook](#)

Mareșalul Ion Antonescu is on FacebookSign up for Facebook to connect with ... Maresalul Ion Antonescu foresee a third World War, that will place the ...

[www.facebook.com/pages/Maresalul-Ion-Antonescu/56207192983](http://www.facebook.com/pages/Maresalul-Ion-Antonescu/56207192983)

[Mareșal Ion Antonescu | Facebook](#)

Mareșal Ion Antonescu is on FacebookSign up for Facebook to connect with ... Maresal Ion Antonescu Am dorit și am visat, am luptat și am îndurat, am fost ...

[www.facebook.com/pages/Maresal-Ion-Antonescu/70625733021](http://www.facebook.com/pages/Maresal-Ion-Antonescu/70625733021)

[Mareșalul Ion Antonescu - Oglinda\(Secventa finala - Trilulilu ...](#)

Vezi pe Trilulilu Maresalul Ion Antonescu - Oglinda(Secventa finala. Film regizat de Sergiu Nicolaescu in 1993. Ion Antonescu este interpretat de Ion ...

[www.trilulilu.ro/BulleT/58d0be0a17e0dc](http://www.trilulilu.ro/BulleT/58d0be0a17e0dc)

[Mareșal Ion Antonescu: Istoria se scrie cu spada... « Mareșalul Ion ...](#)

Cei ce se implica in politica acestei tari Romania, sa fie ca Maresalul Ion Antonescu: roman exemplar. Poate sa-l interzica, sa-i acopere monumentele, ...

[maresalulionantonescu.wordpress.com/2009/03/12/maresal-ion-antonescu-istoria-se-scrie-cu-spada/](http://maresalulionantonescu.wordpress.com/2009/03/12/maresal-ion-antonescu-istoria-se-scrie-cu-spada/)

[Ultimul erou al României MAREȘALUL ION ANTONESCU](#)

ultimul erou al României MAREȘALUL ION ANTONESCU Documentare, Science & Tech - cruciada împotriva comunismului.

[www.220.ro/EeRsucscoh/Ultimul-Erou-Al-Romaniei-MAREȘALUL-ION-ANTONESCU](http://www.220.ro/EeRsucscoh/Ultimul-Erou-Al-Romaniei-MAREȘALUL-ION-ANTONESCU)

[Adevarul istoric: Maresalul Ion Antonescu « Atitudini. Radical ...](#)

Adevărul despre Maresalul Ion Antonescu este acela că el a înțeles că România trebuie să profite de cel de al doilea război mondial pentru a restatua ...

[culianu.wordpress.com/2009/06/18/adevarul-istoric-maresalul-ion-antonescu/](http://culianu.wordpress.com/2009/06/18/adevarul-istoric-maresalul-ion-antonescu/)

[Referat Mareșalul Ion Antonescu - Referate Istorie - referate.itbox.ro](#)

Mareșalul Ion Antonescu s-a născut la data de 2 iunie 1882, la Pitești, dintr-o familie de militari și agricultori, în care s-a cultivat, din generație In ...

[referate.itbox.ro/referate-istorie/referat-maresalul-ion-antonescu/](http://referate.itbox.ro/referate-istorie/referat-maresalul-ion-antonescu/)

[MAREȘALUL ION ANTONESCU si CORNELIU ZELEA CODREANU - eSnips, share ...](#)

Dr. Radu Mihai Crisan, INDUSMANITII AU ACELASI CREZ. TESTAMENTELE POLITICE ALE LUI ION ANTONESCU SI CORNELIU ZELEA CODREANU.

[www.esnips.com/doc/21d12e88-3165-461d-b318-8c22270b6a2d/MAREȘALUL-ION-ANTONESCU-si-CORNELIU-ZELEA-CODREANU](http://www.esnips.com/doc/21d12e88-3165-461d-b318-8c22270b6a2d/MAREȘALUL-ION-ANTONESCU-si-CORNELIU-ZELEA-CODREANU)

[YouTube - In Memoria Mareșalului Ion Antonescu 1882-1946](#)

21 Mar 2009 ... Un montaj de poze in memoria Eroului National Maresal Ion Antonescu. Mai aveam poze dar erau cu Maresalul impreuna cu regele Mihai.

[www.youtube.com/watch?v=aEWoUgWpQyI](http://www.youtube.com/watch?v=aEWoUgWpQyI)

[MAREȘAL ION ANTONESCU CORNELIU ZELEA CODREANU](#)

Dr. Radu Mihai Crisan, INDUSMANITII AU ACELASI CREZ. TESTAMENTELE POLITICE ALE LUI ION ANTONESCU SI CORNELIU ZELEA CODREANU, Editura Tibo, Bucuresti, ...

[www.scribd.com/doc/17316523/MAREȘAL-ION-ANTONESCU-CORNELIU-ZELEA-CODREANU](http://www.scribd.com/doc/17316523/MAREȘAL-ION-ANTONESCU-CORNELIU-ZELEA-CODREANU)

[Dan Ioan - "Procesul" Maresalului Ion Antonescu.part.I - Wattpad](#)

PREFAȚA Editura LUGMAN își face un nou titlu de onoare și responsabilitate patriotică, republicând volumul PROCESUL MAREȘALULUI Antonescu, ...

[www.wattpad.com/139619-Dan-Ioan-Procesul-Maresalului-Ion-Antonescu-part-I](http://www.wattpad.com/139619-Dan-Ioan-Procesul-Maresalului-Ion-Antonescu-part-I)

[\(Strada\) Maresal Ion Antonescu din Drobeta Turnu Severin, Judetul ...](#)

Searchromania , strada, maresal, antonescu, drobeta, turnu, severin, judetul, mehedinti, informatii, numere, telefon, strazi, localitati, coduri, postale, ...

[www.searchromania.net/mehedinti/drobeta\\_turnu\\_severin/maresal\\_ion\\_antonescu/](http://www.searchromania.net/mehedinti/drobeta_turnu_severin/maresal_ion_antonescu/)

[Maresalul Ion Antonescu - Erou, martir sau criminal de razboi ...](#)

Maresalul Ion Antonescu - Erou, martir, sau criminal de razboi? (un colocviu istoric virtual). Editura: Tesu.

[www.librarie.net/carti/77523/Maresalul-Ion-Antonescu-Erou-martir-sau-criminal-de-razboi-un-colocviu-istoric-virtual-](http://www.librarie.net/carti/77523/Maresalul-Ion-Antonescu-Erou-martir-sau-criminal-de-razboi-un-colocviu-istoric-virtual-)

[Adevarul - VIDEO De ce nu a fost reabilitat maresalul Ion ...](#)

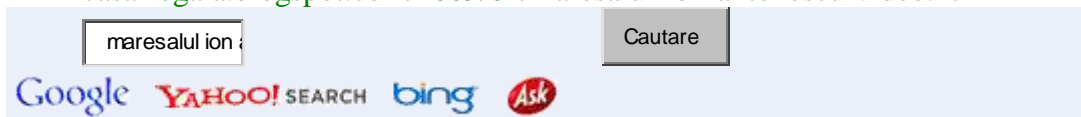
21 Mai 2009 ... Magistratii au motivat de ce au respins cererea de revizuire a sentinței Tribunalului Poporului, din anul 1946, prin care au fost condamnați ...

[www.adevarul.ro/articole/de-ce-nu-a-fost-reabilitat-maresalul-ion-antonescu.html](http://www.adevarul.ro/articole/de-ce-nu-a-fost-reabilitat-maresalul-ion-antonescu.html)

[Maresalul Ion Antonescu - Video | Casa Regala a Romaniei](#)

Maresalul Ion Antonescu - Video. Spre deosebire de Hitler si Musolini, generalul, devenit apoi maresal, nu a avut in spate un partid. ...

[casa-regala.blogspot.com/2009/02/maresalul-ion-antonescu-video.html](http://casa-regala.blogspot.com/2009/02/maresalul-ion-antonescu-video.html)



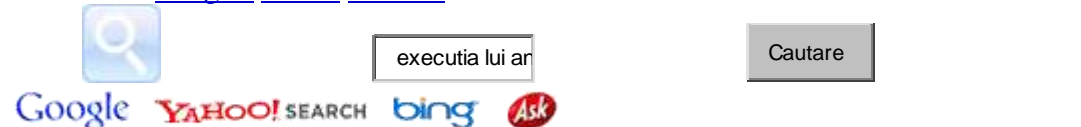
© 2009 Magentic

Vom propune cititorului să-și imagineze o nouă comandă: Execuția lui Antonescu. Computerul ne livrează, și de această dată, tot 20 de registre pe tema indicată

(<http://search.magentic.com?q=executia=lui=antonescu&romanian&source=002...>), cu această mențiune pur și simplu debordantă că, în cazul în speță, a efectuat selecția din ... aproximativ 20 800 de surse (vezi, *infra*, **anexa II**):

## - ANEXA II -

Web [Imagini](#) [Video](#) [Noutati](#)



Rezultatele **1-20** din aproximativ **20,800** pentru **executia lui antonescu Web**  
[Executia lui Antonescu](#)

Executia lui Antonescu - 02:23 - Mar 13, 2006. Necunoscut. () Rate: "[...]  
După care s-a dat comanda pentru execuție. Armele au fost încărcate și atunci ...

[video.google.com/videoplay?docid=-8093664066671587742](https://www.google.com/videoplay?docid=-8093664066671587742)

[Execuția lui Ion Antonescu - Wikipedia](#)

Executia maresalului Ion Antonescu a avut loc pe 1 iunie 1946 la ora 18:03, la Jilava. Ion Antonescu a cerut să fie executat de armată, dar a fost refuzat. ...

[ro.wikipedia.org/wiki/Execuția\\_lui\\_Ion\\_Antonescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Execuția_lui_Ion_Antonescu)

[YouTube - executia lui antonescu](#)

cum a fost asasinat unul dintre cei mai mari romani.

[www.youtube.com/watch?v=AnWmaRxFJ\\_A](http://www.youtube.com/watch?v=AnWmaRxFJ_A)

[: ... :: P A G I N I . C O M . :: .. : : Executia lui Antonescu](#)

26 Mar 2006 ... Plus tresărirea lui Antonescu când i-au tras ultimul glonț in cap. Dimensiunea umană a unei execuții este de neuitat. ...

[www.pagini.com/2006/03/executia-lui-antonescu.html](http://www.pagini.com/2006/03/executia-lui-antonescu.html)

[Execuția lui Antonescu - Pe țeava.ro](#)

măcar executia lui antonescu este filmată ..pe când ceea ce s-a întâmplat in 89 este încă un mister...1 caseta original care nu a văzut-o nimeni și încă 2 ...

[www.peteava.ro/id-77903](http://www.peteava.ro/id-77903)

[EXECUTIA LUI ANTONESCU - Pe țeava.ro](#)

EXECUTIA LUI ANTONESCU. Postat de kipriani pe 27 Mai 2009 ...  
Executia Maresalului Antonescu. De la modern tv. Vizualizări 249 Comentarii 0  
Durata 2:24 .

[www.peteava.ro/id-115775/executia-lui-antonescu](http://www.peteava.ro/id-115775/executia-lui-antonescu)

[Executia lui Antonescu - Trilulilu Video Politica](#)

Vezi pe Trilulilu Executia lui Antonescu. Executia lui Antonescu. Executia lui Antonescu a fost încărcat pe Trilulilu de către sor\_23.

[www.trilulilu.ro/sor\\_23/c9da23242953a2](http://www.trilulilu.ro/sor_23/c9da23242953a2)

[Executia lui Antonescu - OnlineSport Forum](#)

Executia lui Antonescu Mass-media. ... Pentru cine nu a văzut documentarul de la ProTV, executia lui Antonescu se afla pe google video: ...

[www.onlinesport.ro/forum/showthread.php?t=12725](http://www.onlinesport.ro/forum/showthread.php?t=12725)

[Filme românești pentru tine: Executia lui Antonescu \(Video\)](#)

23 Iul 2009 ... Executia lui Antonescu (Video). "[...] După care s-a dat comanda pentru execuție . Armele au fost încărcate și atunci când s-a tras, ...

[filmeromania.blogspot.com/2009/07/executia-lui-antonescu-video.html](http://filmeromania.blogspot.com/2009/07/executia-lui-antonescu-video.html)

[Executia lui Antonescu](#)

18 Mai 2009 ... Executia lui Antonescu Documentare, Science & Tech -  
Executia lui Antonescu.

[www.220.ro/pv43TYsulC/Executia-lui-Antonescu](http://www.220.ro/pv43TYsulC/Executia-lui-Antonescu)

[Executia lui Antonescu](#)

Executia lui Antonescu Diverse, alte chestii - istorie!

[www.220.ro/Ft7D4FG5vc/Executia-lui-Antonescu](http://www.220.ro/Ft7D4FG5vc/Executia-lui-Antonescu)

[executia lui antonescu](#)



Adăugat: 122 Zile in urmă. Accesări: 71. URL: Embed: Tags: executia lui antonescu. Descriere: executia lui antonescu. PHP BLOCK ...

[www.pierdtimp.ro/video/gallery/executia-lui-antonescu](http://www.pierdtimp.ro/video/gallery/executia-lui-antonescu)

[Executia lui Antonescu - InfoNews - Revista Presei, Ziare, Reviste ...](#)

Executia lui Antonescu, Trimite prin sau. Tipărește articolul ... Intrucât are control numai asupra grupului de deputați ai PNL, Antonescu a întrerupt ...

[www.infonews.ro/article47005.html](http://www.infonews.ro/article47005.html)

[Executia lui Antonescu - eSnips, share anything](#)

Executia lui Antonescu.flv. Views: 247 ... Antonescu-munc... 03amparo\_luis\_... Procesul Mares... luis moreno Im... Advertise on this site ...

[www.esnips.com/doc/26d913cd-01fe-41e7-a257-62e032fb3951/Executia-lui-Antonescu](http://www.esnips.com/doc/26d913cd-01fe-41e7-a257-62e032fb3951/Executia-lui-Antonescu)

[Executia Lui Antonescu | Istorie romaniei | Veoh](#)

Executia Lui Antonescu. The execution of Marshall Ion Antonescu. by: RoVideo; views: 3131; rate: in: Istorie romaniei; added: 2 yrs ago; length: 02:31 ...

[www.veoh.com/collection/istorie/watch/v292451FgREfWmK](http://www.veoh.com/collection/istorie/watch/v292451FgREfWmK)

[RoLiteratura.ro - Viața intimă a Mareșalului Antonescu - Articol ...](#)

27 Iun 2009 ... Despre viața personală a mareșalului Antonescu știm însă mult ... Cu câteva zile înainte de execuția Mareșalului, i s-a permis să-l vadă. ...

[www.roliteratura.ro/text/?id=124042](http://www.roliteratura.ro/text/?id=124042)

[Comunitatea Evreiasca din Romania](#)

Executia maresalului Ion Antonescu. ID: 2. Executia maresalului Ion Antonescu. ID: 3. Executia maresalului Ion Antonescu. ID: 4. Executia maresalului Ion ...

[www.romanianjewish.org/ro/album.php?id=13](http://www.romanianjewish.org/ro/album.php?id=13)

[Neogen.ro - Executia lui Antonescu](#)

Executia lui Antonescu, Incredibil. ... Categorie: Incredibil; Taguri: antonescu . Mai multe. Embed: URL: I LOVE YOU. Vizionari: 4 | Voturi: 1 ...

[www.neogen.ro/videos/by/Sumnakai/view/26vjayae6iv45cng1e5s5bdvvpb0dv8f](http://www.neogen.ro/videos/by/Sumnakai/view/26vjayae6iv45cng1e5s5bdvvpb0dv8f)

[Liberalii au hotărât executia lui Crin Antonescu](#)

Mai mulți deputați vor propune, astăzi, în ședința săptămânală de grup, retragerea sprijinului politic pentru Antonescu și înlocuirea acestuia cu un ...

[www.9am.ro/stiri-vesti-antonescu/Politica/34487/Liberalii-au-hotarat-executia-lui-Crin-Antonescu.html](http://www.9am.ro/stiri-vesti-antonescu/Politica/34487/Liberalii-au-hotarat-executia-lui-Crin-Antonescu.html)

[Executia Lui Ion Antonescu — Blogs, Pictures, and more on WordPress](#)

Istoria mă va judeca...ultimele cuvinte ale Mareșalului Ion Antonescu, înainte de executia sa. la 1 iunie 1946 Presărați pe-a lor morminte ale laurilor foi ...

[en.wordpress.com/tag/executia-lui-ion-antonescu/](http://en.wordpress.com/tag/executia-lui-ion-antonescu/)

executia lui ar  Cautare

Google YAHOO! SEARCH bing Ask

Pentru informarea corectă și eficientă a cititorului, vom prelua din *Wikipedia*, faimoasa Enciclopedie on-line afișată pe Internet începând cu 15 ianuarie 2001 și cuprinzând peste 10 milioane de articole (în peste 250 de limbi)<sup>210</sup>, materialul referitor chiar la problema aflată în studiu (**Anexa III**) se prezintă în felul următor:

- ANEXA III -

**Execuția lui Ion Antonescu**

De la Wikipedia, enciclopedia liberă

Salt la: [Navigare](#), [căutare](#)

**Execuția marelui Ion Antonescu** a avut loc pe **1 iunie 1946** la ora 18:03, la **Jilava**. Ion Antonescu a cerut să fie executat de armată, dar a fost refuzat. În momentul tragerii, Antonescu a salutat, după care a căzut. S-a ridicat pe mâna dreaptă zicând că nu e mort și să se tragă din nou. Șeful gardienilor l-a împușcat în cap cu revolverul, dar doctorul nu a confirmat decesul, așa că a mai fost nevoie de încă un glonț în piept. În ciuda acestor măsuri, Antonescu și generalul **Vasiliu** mai prezentau semne de viață. Șeful gardienilor a luat o **pușcă** și a tras trei patru focuri în corpul lui Antonescu. Doctorul a constatat decesul marelui în jurul orei 8:15. Faptele petrecute în acest timp au fost prezentate într-un proces verbal, întocmit de Comisia constituită de Parchetul Tribunalului Ilfov, precum și înregistrate de câteva camere de luat vederi. Filmele se află la Ministerul Justiției.

[\[modifică\]](#) Galerie de imagini



---

<sup>210</sup> Cf. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor. 1919-1939*, p. 499. 458



[\[modifică\]](#) **Legături externe**

- [Filmul execuției lui Ion Antonescu](#)

[ascunde]

**y • d • m**

**Mareșalii României**

[Regele Ferdinand I](#) • [Regele Carol al II-lea](#) • [Generalul Alexandru Averescu](#) • [Generalul Constantin Prezan](#) • [Regele Mihai I](#) • [Generalul Ion Antonescu](#) • [Regele Alexandru I al Iugoslaviei](#) și [Regele Carol I](#) (mareșal al armatei ruse)

Sursa: [Comunicări naționale - mareșali români](#)

Adus de la [http://ro.wikipedia.org/wiki/Execu%C5%A3ia\\_lui\\_Ion\\_Antonescu](http://ro.wikipedia.org/wiki/Execu%C5%A3ia_lui_Ion_Antonescu)

Categorii: [Nașteri în 1882](#) | [Decese în 1946](#) | [Al doilea război mondial](#) | [Comandanții Armatei Române](#) | [Conducători politici ai celui de-al doilea război mondial](#) | [Generali români](#) | [Mareșali români](#) | [Militari români](#) | [Ministrii Apărării Naționale](#) | [Prim-miniștri executați](#) | [Prim-miniștrii României](#) | [Români ai celui de-al doilea război mondial](#)

În situația constatată, ne îngăduim să considerăm că unui individ care-și propune să cenzureze/să interzică subiectul Mareșalul Ion Antonescu pe Internet nu-i rămâne altceva de făcut decât să lichideze pur și simplu sistemul. Lucru, netăgăduit, imposibil, cel puțin în acest moment. De reținut însă că nici „controlul” oricât de riguros al motorului *Google* nu poate provoca „perierea” (în sensul de cenzurare a subiectului urmărit), ci doar permite identificarea utilizatorului/utilizatorilor<sup>211</sup>.

Continuând cercetările, îl invităm pe cititor a ne însoți spre alte orizonturi. După cum bine se știe, Internetul găzduiește sumedenie de filme și melodii consacrate unui număr impresionant de probleme și subiecte, inclusiv, să zicem, Ion Antonescu. În fiecare caz, computerul indică automat nu numai cifrele privind numărul vizitatorilor (fie 3 502, fie 21 443, fie 37 276, fie 11 471 ș.a.m.d.)<sup>212</sup>, dar și detalii despre forumiști, deci despre acei care (fie 1 310, fie 22, fie 90, fie 113 etc.) au ținut anume să-și exprime în scris opiniile despre personalitatea Mareșalului Antonescu, cel mai adesea în termeni tranșanți, așa precum<sup>213</sup>:

<sup>211</sup> În cursul anilor 2008-2009, presa și mediile politice europene, inclusiv România, au dezbătut pe larg problemele instaurării controlului asupra Internetului.

<sup>212</sup> În alte cazuri, cifrele indicate sunt incredibile: 824 699 pentru Hiroshima și Nagasaki, 1 028 235 pentru Debarcarea în Normandia (6.6.1944) și chiar ... 2 084 612 pentru o melodie despre Pearl Harbor!

<sup>213</sup> Transcrierea a fost efectuată la 10 august 2009.

[StalinDrak](#) (4 weeks ago) Mare prostie cu omorârea Mareșalului Ion Antonescu.

[parasutistu21](#) (3 weeks ago): Câtă demnitate!!! Cel mai mare român!!!

[tanodiana](#) (1 month ago): Azi 22 iunie toate televiziunile noastre au uitat această zi. Onor acestor eroi adevărați și tuturor celor care au luptat pentru acest pământ. Fie ca într-o zi cuvintele rapsodului să se adeverească, deși eu personal nu mai cred că acest popor se va mai trezi vreodată. Suntem o nație care piere, o nație care respectă cu strictețe legile, datinile și obiceiurile țărilor pe unde pribegesc să mănânce o pâine, dar care a uitat de neamul său, mormintele părinților, moșilor și strămoșilor ei.

[xxlpetre79](#) (2 months ago): Ca pe câini i-au executat, mizeriile de comuniști!

[murdariciu](#) (6 months ago): Din momentul ăla România s-a dus de râpă! Au omorât, poate, pe cel mai important român...

[cz040188](#) (3 weeks ago): ANTONESCU NU A MURIT!

[endercomunistu](#) (2 months ago): A fost doar omul potrivit în momentul nepotrivit. În 1941 nu cred că cineva miza pe victoria Aliaților. Ca de obicei învingătorii scriu istoria. Din păcate el a fost șters din istorie.

[jaky222](#) (2 months ago): Au fost bărbați:

[nazmenia](#) (2 weeks ago): Comuniști nenorociți. Te vom iubi mereu, Mareșale!

[marasesti1](#) (3 weeks ago): Tribunalul "poporului", în numiiiiiii legiilor, în unanimitatiiiiii, hotărâștie<sup>214</sup> ... RUȘINE! Canale de judecător, marionetă a partidului lui GH. Dej, și rușine Regelui Mihai, care în loc să lase oamenii mari să conducă țara, s-a băgat el, un copil... și uite ce-am ajuns... Mareșalul Antonescu: "Să-mi dau demisia? Și să las țara pe mâna unui copil? NICIODATĂ!"

[TheJudge1850](#) (4 months ago): Cum mai citea el<sup>215</sup>, șoldoveanu dreacu', sentința! ... Ce sârguincios își executa slugoiul porunca dată de hahalerele bolșevice.

La fel procedează șgli astăzi politicienii marionetă. Distrug și ultimele fărâme din ceea ce a fost cândva ROMÂNIA MARE. Ce scârbă profundă mă încercă ...

[alexei423](#) (4 months ago): Acesta care a citit sentința<sup>216</sup> cred ca este un maldafan comunist după voce ...

[Eacent](#) (4 months ago): Regele MIHAI a refuzat cererea de grațiere înaintată, nu de Mareșalul ION ANTONESCU, ci de mama acestuia și de avocatul Constantin Paraschivescu Bălăceanu. Mareșalul ION ANTONESCU a cerut să fie

---

<sup>214</sup> Forumistul imită, după filmul vizionat pe Internet, pe Al. Voitinovici, ignobilul președinte al „Tribunalului Poporului” (cf. Ioan Dan, „Procesul” Mareșalului Ion Antonescu, București, Editura Tempus, 1993, p. 73 și urm.).

<sup>215</sup> Referire tot la Al. Voitinovici.

<sup>216</sup> Idem.

executat de ARMATĂ, însă a fost refuzat, plutonul fiind alcatuit din 12 persoane îmbrăcate cu uniforme de gardieni.

[flueraș](#) (1 year ago): [Antonescu] a murit cu demnitate.

[oby115](#) (1 year ago): Noi, românii, când schimbăm un sistem cu altul, chiar trebuie să ne omorâm foștii conducători? Câteodată, când mă uit la procesul Mareșalului I. Antonescu sau la cel al lui N. Ceaușescu, parcă mi-e rușine că-s român.

[cyp081](#) (2 years ago): Dumnezeu să-l odihnească în pace pe Mareșalul Ion Antonescu, un om excepțional!

[stelistu83](#) (2 years ago): Dumnezeu să te odihnească, Mareșale! Cel mai mare conducător român!

[cipy2008](#) (2 years ago): Mare om, mare român!!

[DeutschlandDivision](#) (2 years ago): Dumnezeu să-l odihnească în pace pe Mareșal!

[andreiclawhammer](#) (2 years ago): CEL MAI MARE ROMÂN, lui i-a păsat cu adevărat de România! Dumnezeu să-l odihnească!

Este cazul să asigurăm pe cititor că exemple precum cele de mai sus pot fi depistate cu sutele în rețeaua Internetului și, deși multe se dovedesc fragile sau inconvenabile sub raportul informațiilor, al stilului sau al urmăririi unor reguli civilizate în purtarea dialogului, toate însă trebuie cercetate și cunoscute de istorici (vezi, mai jos, **anexele IV-V**).

La 1 iunie 1946, în împrejurări ce vor fi elucidate, Mareșalul Antonescu și unii dintre principalii săi colaboratori (Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și general Piky Vasiliu) au căzut sub gloanțele plutonului de execuție. Cu demnitate, Antonescu dovedind magistral că, așa după cum trăise, a știut să moară, pentru România, căreia, de altfel, i-a închinat și ultimele sale cuvinte.

Pentru el, nici nu se sfârșise TOTUL, din moment ce abia începuse POSTERITATEA, care, în unele privințe, poate să-i fie nefavorabilă ori fals lustruită, dar NUMAIDECÂT DREAPTĂ ȘI CUMPĂTATĂ! Nu se poate însă spune pentru moment: CÂND sau DE CÂND? Întrucât, Mareșalul, declanșând și purtând Războiul din Est pentru România Mare, a ajuns – independent de toate eforturile și previziunile sale – în cea mai grea situație a existenței sale și a națiunii române în ansamblu: Să se bată, în funcție de evoluția ostilităților generale, NU DOAR PENTRU DREPTURILE CI PENTRU EXISTENȚA ÎNSĂȘI ȚĂRII SALE, grav periclitată de vecinătatea colosului comunist de la Răsărit. Fără Antonescu, bătălia se profila incertă. Mai ales că, o dată cu prăbușirea Mareșalului la 23 august 1944, Statul Român însuși primise, din interior, o lovitură crucială, de urma căreia – în condițiile ocupației sovietice și ale instaurării pentru decenii a unui regim comunist de tip stalinist-asiatic – redresarea avea să necesite un timp îndelungat, la nivelul a două-trei generații.

În final, se impune să concludem: În perspectiva desfășurărilor de după cel de-al doilea război mondial „procesul” și execuția Mareșalului Ion Antonescu s-au dovedit cu adevărat, mai mult decât o ineptie, o eroare de proporții istorice.

- ANEXA IV –

- [Autentificare](#)

**Enciclopedia României** - o enciclopedie online 100% românească

- [Prima pagină](#)
- [Ultimele articole](#)
- [Articol aleatoriu](#)
- [Aniversări](#)
- [Imagini noi](#)
- [Colaborări](#)
- [Regulament](#)
- [Despre noi](#)
- [Contact](#)

Ion Antonescu

- [Pagină](#)
- [Discuție](#)
- [Vezi sursa](#)
- [Istoric](#)

***Ion Antonescu***  
de la Enciclopedia României

Salt la: [navigare](#), [căutare](#)

**Ion Antonescu**



**Născut**      [2 iunie 1882](#), [Pitești](#)

**Decedat** [1 iunie 1946](#), [Jilava](#)  
**Cauză deces** condamnat la moarte  
**Ocupație** mareșal al Armatei  
Române



**Mandat**  
[4 septembrie 1940](#) - [23 august 1944](#)

---



**Mandat**  
[28 decembrie 1937](#) - [30 martie 1938](#)  
[4 septembrie 1940](#) - [24 ianuarie 1941](#)  
[22 septembrie 1941](#) - [22 ianuarie  
1942](#)

---



**Mandat**  
[20 ianuarie 1941](#) - [29 iunie 1941](#)

---

**Căsătorit cu** Rachel Mendel  
Maria Niculescu

**Ion Antonescu** (n. [2 iunie 1882](#), [Pitești](#) - d. [1 iunie 1946](#), [Jilava](#)), general, apoi mareșal al Armatei Române, președinte al Consiliului de miniștri, „conducător” al statului. Ion Antonescu este una dintre cele mai controversate personalități din istoria României. A avut o ascensiune fulminantă în ierarhia militară, ajungând șef al Statului Major General. După dezordinea creată în țară din cauza pierderilor teritoriale din vara anului [1940](#), Antonescu a preluat conducerea statului după ce a fost investit cu puteri depline atât de [Carol al II-lea](#), cât și de



[Mihai I.](#) După o scurtă guvernare cu Mișcarea Legionară, pe [22 iunie 1941](#) a decis ca România să participe alături de Germania la invadarea Uniunii Sovietice, cu scopul de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei. Deși clasa politică s-a opus, Antonescu nu a dorit să își încalce cuvântul dat lui Hitler și armata română a continuat războiul și dincolo de Nistru, sperând că va reuși să creeze condițiile în vederea eliberării nord-vestului Transilvaniei. După doi ani de război, Rusia a reușit să respingă atacurile germano-române, iar cursul a fost schimbat în favoarea Alianților.

Când armata roșie a ajuns pe cursul superior al Prutului, situația României a devenit una dramatică. Antonescu nu a dorit să încheie un armistițiu defavorabil pentru țara noastră, însă regele Mihai, temându-se de o catastrofă națională l-a demis și arestat printr-o lovitură de palat. Acest act a marcat intrarea definitivă a României în sfera de influență sovietică. Antonescu a fost judecat în perioada guvernului comunist, fiind acuzat că în timpul războiului a ordonat asasinarea și deportarea în Transnistria a zeci de mii de evrei. A fost condamnat la moarte pentru crime de război și executat pe [1 iunie 1946](#).

## **Cuprins**<sup>217</sup>

[\[ascunde\]](#)

- [1 Ascensiunea în ierarhia militară](#)
- [2 Contextul ascensiunii la putere](#)
- [3 Preluarea conducerii statului](#)
- [4 Statul național-legionar](#)
- [5 Rebeliunea legionară](#)
- [6 Războiul împotriva Uniunii Sovietice](#)
  - [6.1 Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de nord](#)
  - [6.2 Campania din Odessa](#)
  - [6.3 Schimbarea cursului războiului](#)
  - [6.4 Tentative de negocieri a unui armistițiu](#)
- [7 Actul de la 23 august 1944](#)
- [8 Acapararea puterii de către comuniști](#)
- [9 Procesul de condamnare la moarte. Execuția](#)
- [10 Activitatea politică](#)
- [11 Note](#)
- [12 Bibliografie](#)

---

<sup>217</sup> Sunt precizate cele 12 probleme tratate în schița biografică a Mareșalului, planul fiind respectat și în cazul biografiilor postate în alte limbi (engleză, italiană, chineză).

[Britannica Concise Encyclopedia](#): Ion Antonescu

(born June 15, 1882, Pitești, Rom. — died June 1, 1946, near Jilava) Romanian marshal. He served in World War I and later became chief of staff (1934) and minister of defense (1937). Appointed prime minister in 1940, he established a fascist dictatorship and openly supported the Axis Powers. Initially he won broad support for his domestic reforms and declaration of war against the Soviet Union (1941), but that support eroded. His regime was overthrown in 1944, and he was later executed as a war criminal.

For more information on [Ion Antonescu](#), visit [Britannica.com](#).

[Columbia Encyclopedia](#): Antonescu, Ion

(*yôn äntôněs'kū*), 1882–1946, Romanian marshal and dictator. He served in World War I and later became chief of staff, but he fell into disfavor with King [Carol II](#) because of his pro-Nazi attitude and his suspected intrigues with the [Iron Guard](#). In World War II, on Sept. 4–5, 1940, Carol, threatened with revolution and German intervention, appointed Antonescu premier with dictatorial powers. On Sept. 6, Antonescu forced the king to abdicate in favor of Carol's son, [Michael](#). In Nov., 1940, Romania joined the Axis Powers, and Antonescu gave Adolf Hitler virtual control over Romanian economy and foreign policy, tolerated violent pogroms against the Jews, and declared (June 22, 1941) a “holy war” on the Soviet Union. With two Soviet armies deep in Romania, King Michael in Aug., 1944, had Antonescu and his cabinet arrested in a dramatic coup. Antonescu was tried (1946) for war crimes and executed.

请注册及登入后设置你的编辑工具栏。  
若您来自中国大陆，并能顺利浏览维基百科，请向我们[回报您的状况](#)  
([https 地址](#))。

***扬·安东内斯库***

维基百科，自由的百科全书

跳转到: [导航](#), [搜索](#)

**扬·安东内斯库**  
**Ion Antonescu**



安东内斯库在临刑前

---

**[罗马尼亚总理](#)**

**任期**

**[1940年9月4日](#) – [1944年8月23日](#)**

**前任** [扬·吉格图](#)

**继任** [康斯坦丁·萨纳特斯库](#)

---

**出生** [1882年6月2日](#)  
[罗马尼亚皮特什蒂](#)

逝世 [1946年6月1日](#)（63岁）  
[罗马尼亚伊尔福夫县](#)

职业 [军人](#)

信仰 [罗马尼亚东正教](#)

**扬·安东内斯库**（[罗马尼亚语](#)：**Ion Antonescu**，[1882年6月2日](#)－[1946年6月1日](#)）是[罗马尼亚](#)军人、政治家。[二战](#)时期他从[1940年9月4日](#)到[1944年8月23日](#)任罗马尼亚**总理**和国家元首，是罗马尼亚实际上的**独裁者**。

## 目录

[[隐藏](#)]

- [1 早年](#)
- [2 上台](#)
- [3 二战中](#)
- [4 处决](#)
- [5 名誉恢复](#)
- [6 参考文献](#)
- [7 外部链接](#)

[[编辑](#)] [早年](#)

安东内斯库出身[军人地主](#)家庭，其父有[上尉](#)军衔。他早年曾在[克拉约瓦](#)和[雅西](#)学习[军事](#)，后又到[法国](#)进修。[1907年](#)他参与镇压农民起义，由于其冷酷无情获得了 *Câinele roșu*（意为红犬）的绰号。[1913年](#)他参加了[第二次巴尔干战争](#)，期间获当时罗马尼亚军队的最高荣誉：勇敢的米哈伊勋章。他也参与了[第一次世界大战](#)和干涉[匈牙利](#)。

[1920年代](#)初他先后任驻[法国](#)和[英国](#)的武官，期间与一名法国[犹太](#)女子结婚。这一时期他还担任过罗马尼亚王家陆军骑兵学校校长、参谋大学校长等职。[1930年代](#)末他还担任过[国防部长](#)。

[[编辑](#)] [上台](#)

安东内斯库长年和极右的[铁卫团](#)组织有着密切的联系，为此 [1937年](#)他一度被下狱。之后他因为大唱[民族主义](#)论调反对割领土给周边国家而再次被投狱，但同时也开始获得相当多的支持。在压力下，[1940年9月4日](#)国王[卡洛尔二世](#)任命安东内斯库为首相。就在几天前，罗马尼亚刚刚失去了相当一部分领土：[比萨拉比亚](#)和北[布科维纳](#)被[苏联](#)夺去；北[特兰西瓦尼亚](#)大部被划给[匈牙利](#)；南[多布罗加](#)则被划到[保加利亚](#)。安东内斯库获得了绝对的权利，取消宪法，解散了国会并驱逐了[卡洛尔二世](#)，改立[米海伊一世](#)。安东内斯库上任后伊始和[铁卫团](#)关系仍旧紧密，但不久这种关系就变得难以维持。安东内斯库开始利用权力限制铁卫团，终于导致在 [1941年1月](#)

[20日](#)铁卫团发动武装暴动。但在[希特勒](#)的帮助下安东内斯库只用了两天时间就平息了暴动。

### [编辑] 二战中

安东内斯库在战中选择加入[轴心国](#)参与[对苏战争](#)，这既出于罗马尼亚的部分报复苏联的想法，也在一定程度上体现了安东内斯库的[反共](#)心理。同时由于有罗马尼亚作盟国，德国也获得了罗马尼亚的石油天然气资源。战争初期罗马尼亚乘着[闪击战](#)的威力夺回了[比萨拉比亚](#)和北[布科维纳](#)，在[敖德萨](#)制造了屠杀；安东内斯库也由此获元帅称号。但在经历[斯大林格勒战役](#)等转折之后，罗马尼亚军队也开始接近灭亡。

意识到不妙的安东内斯库曾试图和[盟国](#)（特别是英美）单独讲和，但没有成果。[1944年8月22日](#)苏军开始进攻罗马尼亚本土，第二天[米海伊一世](#)在共产主义者“协助”下发动政变，逮捕了安东内斯库及其阁僚。不久罗马尼亚对苏投降。

### [编辑] 处决



受审的安东内斯库

安东内斯库等先是被押往苏联，后在[1946年4月9日](#)被引渡回国。他受控帮助德国发动战争并出卖国家利益，并在国内杀害反对者和[犹太人](#)。[6月1日](#)安东内斯库等被处决。

### [编辑] 名誉恢复

[2006年12月25日](#)，罗马尼亚[布加勒斯特](#)地方法院裁决回复安东内斯库及其22名阁僚的名誉。该消息于[2007年3月](#)正式对外发布。对此[俄罗斯外交部发言人](#)表示难以接受。

### [编辑] 参考文献

- Dennis Deletant, Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and his Regime, Romania, 1940-1944 (London, 2006). [ISBN 1403993416](#)

[[编辑](#)] [外部链接](#)

- [安东内斯库被处决的录像](#)
- [改写历史 罗马尼亚为二战独裁者“平反”](#)

取自

"<http://zh.wikipedia.org/w/index.php?title=%E6%89%AC%C2%B7%E5%AE%89%E4%B8%9C%E5%86%85%E6%96%AF%E5%BA%93&variant=zh-cn>"

5 个分类: [1882 年出生](#) | [1946 年逝世](#) | [罗马尼亚军事人物](#) | [罗马尼亚总理](#) | [被处决者](#)

[查看](#)

- ANEXA VII -

**DOCUMENTARE, FILME, DEZBATERI TV,**  
**MARȘURI PATRIOTICE DESPRE**  
**MAREȘALUL ION ANTONESCU PE YOU TUBE**<sup>218</sup>

- *Antonescu – Mareșalul de oțel* – 3,43 minute/12 978 vizitatori
- *Mareșalul Antonescu* – 5,01/3 317
- *Mareșalul Ion Antonescu: România între 1940 și 1944* (1/3) – 6,52/11 542
- *Idem*, 2/3 – 8,21/6 584
- *Idem*, 3/3 – 7,56/5 691
- *Procesul Mareșalului Ion Antonescu* – 1,54/26 325
- *Mareșalul Ion Antonescu* – 7,40/41 943
- *Mareșalul Ion Antonescu* – 3,46/14 974
- *Apel la neuitare: Mareșal Ion Antonescu* – 10,08/16 427
- *Ion Antonescu și Horia Sima 1940* – 1,26/62 637
- *Mareșalul Ion Antonescu (Omagiu)* – 4,20
- *Ordinul Mareșalului* – 2,35/37 796
- *Eliberarea Basarabiei de sub jugul bolșevismului: Basarabia – România Mare – Antonescu* – 9,58/547
- *Ion Victor Antonescu* – 4,25/4 829
- *Arestarea Mareșalului Ion Antonescu* – 1,33/1 010
- *Ion Antonescu: Erou Național* – 1,02/190
- *Carol al II-lea și Ion Antonescu* (1/5) – 9,00/2 090
- *Idem*, 2/5 – 9,48/1 074

---

<sup>218</sup> Lista este întrutotul selectivă.

- Idem, 3/5 – 4,38/1 073
- Idem, 4/5 – 10,55/852
- Idem, 5/5 – 9,54/1 027
- *Discursul Mareșalului Ion Antonescu la 10 Mai 1941* – 1,16/10 650
- [Biografie, 1] *Ion Antonescu* – 8,20/413
- [Biografie, 2] *Ion Antonescu* – 9,54/524
- *Poezie dedicată Mareșalului Antonescu* – 3,19/10 206
- *Mareșalul Ion Antonescu* – Fragment de filmul « *Oglinda* » - 1,31/11 280
- *Imnul Mareșalului* – 4,46/4 700
- *Ion Antonescu – Ultimul Mareșal* – 2,05/757
- *Mareșalul Ion Antonescu* – 4,29/94
- *Bocetul lui Ioan cel fără de mormânt* – 4,25/739
- *Bocetul dedicat Mareșalului Ion Antonescu* – 4,25/274
- *Care a fost cel mai mare dintre Regii României?* (1/2) – 10,59/1 563
- Idem, 2/2 – 9,13/1 176
- *Remember Ion Antonescu?* (Feeling Project – Ep. 4) – 2,09/185
- *Regele Mihai I și Mareșalul Ion Antonescu* – 6,07/91
- *Ion Antonescu: Eroul României* – 3,19/1 233
- *Mareșalul Antonescu* – Fragment din filmul “*Oglinda*” – 1,31/345
- *Mareșalul Ion Antonescu – dictator fascist* – 3,31/90
- *Ordinul Mareșalului: Eliberarea Basarabiei de sub jugul bolșevismului* – 3,34/7 971
- *Spiritul tău este alături de noi ...* - 3,34/7 971
- *Antonescu: Ultimele cuvinte* – 2,33/170
- *Mareșalul* – 3,43/57 579
- *Antonescu – erou pentru Partidul Liberal* – 3,54/103
- *Antonescu la München depunând o coroană de flori* - 0,53/115
- *Scrisoarea lui Hitler către Carol al II-lea* – 3,01/4 640
- *22 iunie 1941 – Ostași, vă ordon treceți Prutul!* – 3,35/408
- *Sărbătorirea zilei de 10 Mai la București, în 1942* – 0,41/7 120
- *Ion Antonescu la Craiova* – 1,41/345
- *Eliberarea Basarabiei* – 1,12/846
- *Transilvanie frumoasă* – 1,17/7 898
- *Doamne, ocrotește-i pe Români* – 5,22/401 802<sup>219</sup>
- *Marea manifestare legionară din 6 octombrie 1940* – 5,40/16
- *Mișcarea Legionară*, 1 – 10,09/266

---

<sup>219</sup> Text având la bază poeziile lui Adrian Păunescu, compoziție și voce - Andrei Păunescu. De remarcat că, dintre cei care au accesat site-un, nu mai puțin de 1 869 de „internauți” și-au consemnat opiniile pe marginea excelentului text (până la data de 24.8.2009).

- Idem, 2 – 10,04/135
- Idem, 4 – 9,55/147
- Idem, 5 – 10,02/117
- Idem, 6 – 9,54/125
- Idem, 7 – 10,00/78
- Idem, 8 – 10,01/90
- Idem, 9 – 10,01/102
- Idem, 10 – 10,07/77
- Idem, 11 – 9,51/115
- Idem, 12 – 10,02/106
- Idem, 13 – 9,59/108
- Idem, Final – 4,16/65
- *Mari Români* – 3,32/846
- *Paradă militară în București* - 1,03/1 422
- *Depoziția Mareșalului* – Fragment din filmul “*Oglinda*” – 1,31/21
- N. Furdui Iancu: *Hai să-ntidem hora mare* – 2,37/214
- *Revoluția română de la 23 august 1944* – 0,50/120
- *Trădarea de la 23 august 1944* – 10,53/5 113
- *Al doilea război mondial* (Muzică pe versurile lui Radu Gyr) – 1,11/70
- *Doi cavaleri ai Apocalipsei – Secolul XX: Nicolae Bălan și Alexandru Șafran* – 2,45/30
- *Mass Murders of the 20th Century – Marshal Ion Antonescu* – 9,58/272
- *Hitler-Stalin Pact* – 4,30/21 098
- *Evacuarea Basarabiei* – 1,07/25 733
- *Eliberarea Basarabiei* – 1,34/19 739
- *23 august 1944: Trădarea Regelui Mihai* – 5,23/64 262
- *Mareșalul* – 3,43/57 644
- *Ordinul Mareșalului* – 2,35/37 575
- *Așa a început Războiul Sfânt* – 3,10/1 589
- *Eliberarea Basarabiei, iunie – iulie 1941* - 1,12/21 863
- *Procesul Mareșalului Ion Antonescu* – 1,54/26 428
- *Al Doilea Război Mondial, 1/4, România ciopârțită* – 6,42/19 850
- Idem, 1/3 - *Regimul Antonescu* – 6,51/13 392
- Idem, 2/3 – *Regimul Antonescu* - 8,20/16 764
- *Soldații români în al Doilea Război Mondial* - 4,19/46 818
- *Romania in World War II* – 4,19/46 818
- *Cutremurul din noiembrie 1940 România* – 1,49/40 440
- *Defilare în București [1940]* – 0,42/5 496
- *Parade of German Troops in Bucharest [1940]* – 1,21/37
- *Aderarea României la Pactul Tripartit 1940* – 1,28/2 571
- *1941 București – Romania* – 3,07/329



- *Vin săracii ... dușmanii* (Melodie Iancu Furdui) – 1,47/132 355
- *Armata Română în timpul celui de-al Doilea Război Mondial* . 1,49/34 192
- *Romanian Army Choir versus Red Army Choir* - 4,08/11 826
- *Luptele din Crimeea* – 4,10/5 297
- *Romanian Troops March on Odessa (September 1941)* – 1,04/7 455
- *Deportări în Transnistria 1941* – 0,35/16 715
- *Trupele române la Stalingrad* – 0,45/22 120
- *Rumänien Armee in Stalingrad* – 1,28/12 307
- *Tribute to the Romanian Army in World War II* - 4,14/56 174
- *Barbarossa: Romanian Troops March into Bessarabia (July 1941)* – 1,31/4 229
- *Operation Barbarossa Begins: The First Day (June 1941)* – 1,57/5 634
- *Bombing of Ploiești* – 0,17/2 114
- *1943: The Low-Altitude Bombing of the Ploiești Oil Fields* – 0,28/15 735
- *Ploiești – The Main European Oilfields in World War II (Romania)* – 0,39/25 319
- *Raid on Ploiești*, 1 – 8,45/2 719
- Idem, 2 – 8,46/3 933
- Idem, 3 – 8,45/2 503
- *Ploiești Raid Part of Air Force Heritage* – 1,52/11 766
- *Ploiești Raid* – 2,09/20 589
- *Sturmovik Ploiești*, I – 7,20/63 363
- Idem, II – 4,07/27 576
- *Bombardarea rafinăriilor de la Ploiești 1943* – 0,27/16 043
- *Iași – Romania 1944* – 2,03/329<sup>220</sup>

---

<sup>220</sup> Numai în cazul producțiilor reținute numărul total al vizitatorilor se ridică la mult **peste 4,3 milioane** pentru perioade care sunt cu mult anterioare datei la care s-a întocmit prezenta anexă (25.8.2009).



### **III**

## ***BIBLIOGRAFIE***



## ROMÂNIA ȘI MAREȘALUL ION ANTONESCU

1 Ion Antonescu, *Românii. Origina, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919.

Reeditări: București, Editura Glio, 1990; 2 vols., Iași, Editura Moldova, 1991.

2 Gheorghe Tătăresc, *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, Craiova, [1940].

3 General Ion Antonescu, *Temelia statului național-legionar. 6 septembrie 1940 – 6 octombrie 1940*, București, 1940.

4 Idem, *Apelul către femeia română și alte apeluri și cuvântări de Generalul ... și Horia Sima*, Făgăraș, 1940.

5 Idem, *Zum Aufbau des Legionären Rumäniens*, București, 1940.

S-a tipărit în mai multe limbi străine.

6 *Il Maresciallo Antonescu*, Craiova, Rotogravura Scrisul Românesc, [1941].

7 Idem, *Declarațiile d-lui General ... făcute presei*, București, 1941.

8 Idem, *Lozinci rostite de ...*, București, 1941.

9 Idem, *Cuvânt către prefecți, de d-l Mareșal ...*, București, 1941.

10 Idem, *Cuvânt de lămurire către Țară, al d-lui...*, Piatra Neamț, 1941.

11 Idem, *Cuvânt și faptă. Cuvântări rostite de ... Înfăptuirile Guvernului. 6 septembrie – 31 decembrie 1940*, București, 1941.

12 Idem, *Generalul ... către Țară. 6 septembrie 1940 – 22 iunie 1941*, București, 1941.

13 Idem, *Către Români. Chemări – Cuvântări – Documente. La o răscruce a istoriei*, București, 1941.

14 Idem, *Îndemnuri românești*, București, 1941.

15 Idem, *Sfintele noastre drepturi. Din cuvântările Domnului Mareșal ..., Conducătorul Statului Român*, I, București, 1941.

16 Idem, *Pentru salvarea Patriei. Îndemnuri către fiii Țării. 20 ianuarie – 24 ianuarie [1941]*, București, 1941.

17 Maria Antonescu, *Cuvinte...*, București, 1942.

18 Mihai Antonescu, *Sfintele noastre drepturi*, II, București, 1941.

19 Idem, *Basarabia se răzbună*, București, 1941.

20 Idem, *Războiul Sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio în ziua de 22 iunie 1941*, București, 1941.

21 Idem, *Pro Germania*, București, 1941.

22 Idem, *Închinare eroilor desrobitori*, București, 1941.

23 Idem, *Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației*

*desrobitoare*, București, 1941.

**24** Idem, *În serviciul Justiției românești. Patru luni de activitate la Ministerul Justiției. Reforma Justiției românești*, București, 1941.

**25** Idem, *Adolf Hitler. Sărbătoarea Germaniei*, București, 1941.

**26** Idem, *Ziua Biruinței*, I, *Cuvânt la Radio, la sărbătorirea intrării armatelor române și germane în Capitala Bucovinei și a Basarabiei, 19 iulie 1941*; II, *Cuvânt la Radio pentru ostașii răniți, 21 iulie 1941*, București, 1941.

**27** Idem, *Înfăptuirile guvernării de un an a Mareșalului Ion Antonescu (6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1941). Expunerea d-lui Profesor ..., f.l.*, 1941.

**28** \* \* \* *Mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul României*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Vezi *infra* [30] edițiile în limbi străine, 1942.

**29** Căpitan Ion Constantinescu, *Conducătorul*, București, 1941.

**30** \* \* \* *Marschall Ion Antonescu, Rumäniens Staatsführer*, Bukarest, Luceafărul, 1942, 192 p. – ilustrații

- *Il Maresciallo Ion Antonescu, „Conducător” della Romania*, Craiova, Scrisul Românesc, 1942, 189 p. + ilustrații

- *Le Maréchal Ion Antonesco, „Conducător” de la Roumanie*, Craiova, Scrisul Românesc, 1942, 189 p. + ilustrații.

**31** Prof. Ioan T. Andreianu, *Conducătorul*, Cuvântare ținută la Seminarul „Veniamin Costache”, Iași, 1942.

**32** General Nic. Sc. Stoenescu, *Pentru ce luptăm?*, București, 1941.

**33** General rez. Petre I. Vasilescu, *În ritmul vremii și slujba neamului. Frânturi de suflet și de gândire, din epoca de zăbucium 1940-1941*, București, [1941].

Articole din presă, inclusiv *Mareșalul Ion Antonescu*, p.95-96.

**34** Nicodim, Patriarhul României, *Cuvântul Bisericii pentru Războiul Sfânt*, București, 1941.

**35** Irineu Mihălcescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Preoțimea și Războiul Sfânt contra hidrei bolșevice. Pastorală*, Iași, 1941.

**36** Constantin-Virgil Gheorghiu, *Ard malurile Nistrului. Mare reportaj de război din teritoriile desrobite*, cu o prezentare de Tudor Arghezi, București, 1941.

Vezi și edițiile ulterioare: București, Editura Gee, 1993; 2008.

**37** \* \* \* *Războiul nostru sfânt... Acte și documente. 22-25 iunie 1941*, București, 1941.

**38** Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei. 21 – 23 ianuarie 1941*, vols.1-2, București,

Lucrarea s-a reeditat: dr. Serafim Duicu, ed., *Ion Antonescu și „Garda de Fier”*, I, Târgu-Mureș, 1991; prof. univ. dr. Ioan Scurtu, *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vols. 1-2, București, 1992.

**39** \* \* \* *Sânge românesc pentru lumea nouă*, colecție editată la Imprimeria Națională din București(1941-1942). Din colecție:

- *Trecerea Prutului;*
- *Trecerea Nistrului;*
- *Odessa;*
- *Crimeea și Marea de Azov.*

Vezi și edițiile în limbi străine:

- *Sangue romeno per la Nuova Europa. La Romania in guerra nella stampa italiana*, Bucarest, 1942, XIV – 225 p. și 8 planșe color.

- *Rumäniens heiliger Krieg im Spiegel der deutschen Presse*, Bukarest, 1942, XV – 239 p. și 8 planșe color.

Vol. III (*Odessa*) indică pe PAN. M. VIZIRESCU.

**40** \* \* \* *La Roumanie dans la Guerre. L'effort financier*, Bucarest, 1942.

**41** \* \* \* *Ruines et massacres bolchéviques. Bessarabie et Bukovine*, Craiova, f.a., text – 45 planșe.

**42** Primăria Municipiului Odessa, *În slujba țării. Un an de gospodărie românească la Odessa. 16 octombrie 1941 – 16 octombrie 1942*, Cuvânt înainte de Gherman Pântea, primarul Odessei, Odessa, 1942/1943.

**43** Mihai Antonescu, *Pro Italia*, București, 1942.

**44** Idem, *În serviciul Țării*, I, București, 1942.

**45** Idem, *Pentru pământul strămoșesc*, București, 1942.

**46** Idem, *Armata noastră, mândria noastră ... Cuvântare*, București, 1942.

**47** Idem, *România în Europa de mâine*, București, Universul, 1942.

**48** Idem, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1942*, București, 1942.

S-a publicat și în limbile franceză, germană și italiană, precum, de ex., *Deux années de Gouvernement (6 septembre 1940 – 6 septembre 1942)*, Bucarest, 1942.

**49** Dr. I. Popa, *Geniul și personalitatea Mareșalului Antonescu, Conducătorul Statului Român*, Iași, 1942.

**50** Constantin-Virgil Gheorghiu, *Am luptat în Crimeea. Reportaj de război*, București, 1942.

**51** Guvernământul Basarabiei, *Basarabia desrobotă. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești*, Prefață de Mihai Antonescu, București, 1942.

**52** Gh. I. Brătianu, *Cuvinte către Români*, București, 1942.

**53** Generalul Radu R. Rosetti, Membru al Academiei Române, *Războiul pentru ree liberarea Bucovinei și Basarabiei*, București, 1942.

[Extras din Analele Academiei Române, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, t.XXIV, mem. 16 – Comunicare făcută în ședința publică din 20 martie 1942].

**54** General Virgil Economu, *Războiul nostru sfânt*, București, 1942.

**55** General G. Potopescu, *Contribuția Armatei Române în actualul război*, București, 1943.

**56** Harald Laeuen, *Marschall Antonescu*, [Essen], Essener Verlagsanstalt, 1943.

**57** Anastase N. Hâciu, *Evreii în Țările Românești*, cu o prefață de prof. S. Mehedinți, București, Tip. Cartea Românească, 1943.

**58** G. I. Brătianu, *Le Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943.

Reeditări: București, Editura Semne, 1995.

Traducere: ediție Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1995.

**59** *Trei ani guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1943*, București, 1943.

Cu un *Apel către Români*, datat 6 septembrie 1943, semnat *Mareșal Antonescu*, după trei ani de „luptă grea și de muncă trudnică în serviciul Țării și al Istoriei”.

**60** General Ion Manolescu, *Pe urmele Războiului*, București, 1943.

**61** P. Baziliu, *La Prut și înainte peste Nistru. Impresii de război*, București, 1943.

**62** Teodor Geantă, *Pe urmele străbunilor. Minuni ostășești din Războiul Sfânt*, București, 1943.

**63** Theodor Vlădescu, *Mareșalul, națiunea, statul, monarhia*, București, 1944.

**64** Grigore Gafencu, *Préliminaires de la Guerre à l'Est. De l'accord de Moscou (21 août 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941)*, Fribourg, W. Egloff, 1944.

Numeroase ediții în limbile de circulație internațională, iar finalmente a fost publicată și la București (1996).

**65** \* \* \* *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile Domnilor: Iuliu Maniu, C. Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. I. Brătianu. Senzaționalele dezvoltări făcute de un ofițer britanic aruncat cu parașuta în România pentru a duce tratative cu opoziția română*, București, 1944.

**66** Nicodim, Patriarhul României, *Pastorală cu prilejul încheierii Armistițiului între România și Marii Aliați din 23 August 1944*, București, 1944.

**67** Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România și Marea Neagră*, București, 1944.

**68** *Armata 1 Română în Campania din Vest. 23 august 1944 – 9 mai 1945*, București, 1945.

Reeditare: 1999.

**69** Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941*, New York, Cambridge University Press, 1945.

**70** \* \* \* *Ce au făcut criminalii de război*, București, 1945.

Broșură de propagandă.

**71** Grigore Gafencu, *Derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*, Fribourg – Paris, Egloff, 1946.



Editată în limba română: București, 1992.

**72** Godell, *Scene și desene de la Tribunalul Poporului*, București, 1946.

**73** [România – „Tribunalul Poporului”], *Procesul mării trădări naționale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra Guvernului Antonescu*, București, Editura „Eminescu” S.A., 1946.

[Ediție totalmente falsificată, inutilizabilă privind „procesul” înscenat echipei Mareșalului Ion Antonescu la București, 6-17 mai 1946].

Reeditare: Ioana Cracă, ed., *Procesul lui Ion Antonescu*, București, 1995.

**74** Galeazzo Ciano, *The Ciano Diaries. 1939-1943*, edited by Hugh Gibson, New York, 1946.

Vezi și edițiile în limbile italiană (1946), franceză (1949) sau română (1998).

**75** Ministerul Informațiilor, *Publicațiile interzise până la 1 mai 1948*, București, 1948.

Se acordă prioritate absolută în ce privește retragerea din circulație a lucrărilor semnate de Ion și Mihai Antonescu.

Ulterior, lista publicațiilor interzise a cunoscut diverse ediții: *Publicațiile scoase din circulație până la 1 iunie 1946*, ediția a II-a, Alba Iulia, Fronde, 1994; Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 55-57 (pentru Ion și Mihai Antonescu)].

**76** Matatias Carp, ed., *Cartea neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România*, vols. I-III, București, Socec & Co./SAR Dacia Traiană, 1946-1948.

Ediția a II-a – București, 1996.

**77** Winston S. Churchill, *The Second World War*, 6 vols., London, Cassell, 1948-1954.

Vezi și ediția franceză: *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, I-VI, Paris, Plon, 1948-1954.

**78** Renato Bova Scoppa, *Colloqui con due dittatori*, Roma, Ruffolo, 1949.

**79** Gheorghe Barbul, *Mémorial Antonescu. Le III-e Homme de l’Axe*, I, Paris, Éditions de la Couronne, 1950, 215 p.

Ediții ulterioare, inclusiv textul integral:

- *Memorial Antonescu. Al treilea om ale Axei*, traducere și note de Sanda-Maria Ardeleanu și Mihail-Constantin Ardeleanu, ediție V. F. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992, 191 p..

- Ediția a II-a integrală, traducere George Miclăuș, București, Editura Pro Historia, 2001, 295 p.

**80** Arthur Gould Lee, *Crown Against Sickle. The Story of King Michael of Rumania*, London – New York, Heinemann, 1950.

Traducere în limba română.

**81 – 1950-2008: I. Antonescu în unele dicționare și enciclopedii:**

- *Chamber's Encyclopaedia*, vol. 12, London, 1950, p. 54; *Bolșaiia Sovetskaia Ențiklopediia*, vol. 2, ed. a II-a, Moskva, 1950, p. 525 (*ibidem*, 2, ed. a III-a, Moskva, 1970, p. 93); *Enciclopedia Hoepli*, 1, Milano, 1955, p. 272-273; *Malaia Sovetskaia Ențiklopediia*, vol. 1, ed. a III-a, Moskva, 1958, p. 447; *Encyclopaedia Britannica*, 2, Chicago-London-Toronto, 1958, p. 82; *Dizionario Enciclopedico Sansoni*, 1, Firenze, 1959, p. 181; *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes*, 1, Paris, 1960, p. 470; ed. 1993, vol. 1, p. 160; *Bonniers Lexikon*, vol. 1, Stockholm, 1961, p. 593; *Sovetskaia Istorieskaia Ențiklopediia*, vol. 1, Moskva, 1961, p. 630; *Das Bertelsmann Lexikon*, vol. 1, 1961, p. 162; *Dictionnaire usuel Quillet-Flammarion*, Paris, 1963, p. 82; *Mala Ențiklopedija Prosveta*, Beograd, 1968, p. 61; *Nouveau Petit Larousse*, Paris, 1968, p. 125; *The Encyclopedia Americana*, vol. 2, New York, 1969, p. 80; *Nouveau Larousse Universel*, vol. 1, Paris, 1969, p. 85; *Meyer Enzyklopädisches Lexikon*, vol. 2, Mannheim-Wien-Zürich, 1971, p. 354; *Encyclopaedia Judaica*, vol. 3, Jerusalem, 1972, p. 162-163; *Leksykon PWN*, Warszawa, 1972, p. 44; *Webster's Biographical Dictionary*, Springfield, 1974, p. 54; *Ukrainskaia Sovetskaia Ențiklopediia*, vol. 1, Kiev, 1978, p. 210; *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II*, New York, 1978, p. 22; David Mason, *Who's Who in World War II*, London, 1978, p. 13; John Keegan, ed., *Who's Who in World War II*, New York, 1978, p. 30; *The New Encyclopaedia Britannica*, 1, Chicago-London-Toronto, 1979, p. 429; Alan Palmer, *The Penguin Dictionary of Twentieth Century History*, New York, 1979, p. 18; *Meyers Grosses Taschenlexikon in 24 Bänden*, vol. 2, Mannheim-Wien-Zürich, 1981, p. 81; Don McCombs, Fred L. Worth, *World War II Super Facts*, New York, 1983, p. 17-18; Marcel Baudot și colaboratori, eds., *The Historical Encyclopedia of World War II*, New York, 1984, p. 20; *Encyclopedia of the Second World War*, London, 1989, p. 20; David M. Brownstone, Irene M. Franck, *Dictionary of 20th Century History*, New York – London, 1990, p. 17; *Sovetskaia voennaia Ențiklopediia*, vol. 1, ed. a II-a, Moskva, 1990, p. 169; Peter Teed, *A Dictionary of Twentieth Century History, 1914-1990*, Oxford-New York, 1992, p. 18; Michel Mourre, *Dictionnaire encyclopédique d'histoire*, vol. 1, nouvelle édition, Paris, 1993, p. 273; *Dicționar enciclopedic*, vol. 1, București, 1993, p. 85; *Hutchinson Pocket Dictionary of 20th Century World History*, London, 1993; *The Hutchinson Dictionary of World History*, London, 1994, p. 28; *Dicționarul enciclopedic român*, vol. 1, București, 1962, p. 146; *Dicționar enciclopedic*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 85; Teșu Solomonovici, *Mareșalul Antonescu – Erou, martir sau criminal de război. Un colocviu virtual*, ed. I-II-III, București, Editura Teșu, 2007-2010; Șerban N. Ionescu, *Who Was Who in Twentieth Century Romania*, Boulder/New York, 1994 (vezi și ediția în limba română – București, Editura Victor Frunză, 2006); Ian V. Iogg, *Dicționarul celui de-al doilea război mondial*, București, 2007; Alesandru Duțu și colaboratori, *Armata Română în al doilea război mondial (1941-1945). Dicționar enciclopedic*, București, 1999; Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români*

(1944-1964), București, 1997; David Masson, *Who's Who in World War II*, London, 1978, p.13; Pierre Milza și colaboratori, *Dizionario dei fascismi*, Milano, Bompiani, 2002, p. 8-10; A. Axelrod, C. Phillips, *Dictatori și tirani*, traducere, București, f.a.; Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, 2007, p. 24-27; Stan Stoica, coordonator, *Dicționar biografic de istorie a României*, București, 2008, p. 27-29; Marian Moșneagu și colaboratori, *Enciclopedia Armatei României*, București, Editura CTEA, 2009; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei românești, 1927-1941*, București, FFPress, 1996; Alesandru Duțu și colaboratori, *Armata Română în al doilea război mondial. Dicționar Enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999; Florica Dobre, Alesandru Duțu, *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice, I, 1944-1946; II, 1947-1964*, București, INST, 2000-2001; Gh. Crișan, *Piramida puterii. Oameni politici și de stat din România (23 august 1944-22 decembrie 1989)*, ediția I, București, Editura Pro Historia, 2001; Florin Manolescu, *Enciclopedia Exilului literar românesc (1945-1989)*, București, Editura Compania, 2003; Ion Zainea, *Politică și administrație în România (6 martie 1945-1 martie 1946). Epurarea*, Oradea, Editura Universității, 2004; Constantin Ucrain, Liviu Scrieciuc, Niculae Ene, *Personalități militare românești, I-III*, București, Editura CTEA, 2005; Constantin Chiper, *Veterani în slujba Patriei, I-III*, Ploiești, Editura Buratino/București, Editura CTEA, 2005-2008; Dumitru Dobre și colaboratori, *Comandanți fără armată. Exilul militar românesc, 1939-1972*, București, Editura Pro Historia, 2005; Dumitru Dobre, *Personalități ale Exilului militar românesc*, București, Editura Militară, 2008; Dumitru Dobre și colaboratori, *Onoare și glorie: Exilul militar românesc și Campania din Est (22 iunie 1941-23 august 1944)*, București, Editura Fundației Culturale Gh. M. Speteanu, 2008; Șerban N. Ionescu, *Dicționarul panoramic al personalităților din România. Secolul XX*, București, Editura Victor Frunză, 2006; Vasile Novac, *Generali argeșeni, I-II*, Pitești, Editura Nova Internațional, 2006; Anton Bejan, coordonator, *Dicționar enciclopedic de marină, I-II*, București, Editura Societății Scriitorilor Militari, 2006-2008; Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002; Veronica Nanu, D. Dobre, *Au ales libertatea! 2 265 de fișe personale din evidențele Securității*, București, Editura Pro Historia, 2007; George Marcu, coordonator, *Dicționarul personalităților feminine din România*, București, Editura Meronia, 2009; Dominique Valland, *Dicționar istoric*, traducere, București, Artemis, 2008; Marian Moșneagu, *Dicționarul marinarilor români*, București, Editura Militară, 2008; Doru Dumitrescu, Mihai Manea, *Personaje și personalități ale istoriei. Dicționar enciclopedic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2009; *Enciclopedia Universală Britannica*, I, București, Litera/Jurnalul Național, 2010, p. 2013.

82 Dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche im*

*Führerhauptquartier, 1941-42*, Bonn, Athenäum-Verlag, 1951.

**83** Paul Otto Schmidt, *Hitler's Interpreter*, Melbourne – London – Toronto, Heinemann, 1951.

Numeroase traduceri, inclusiv în limba română, în „Almanahul Flacăra”, 1974.

**84** Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat*, Heidelberg, K.Vowinckel Verlag, 1952.

Traducere: *Un dictator nefericit: Mareșalul Antonescu (Calea României spre statul-satelit)*, ediție, Stelian Neagoie, București, 1996.

**85** D. G. R. Șerbănescu, *Ciel rouge sur la Roumanie*, Paris, SIPUCO, 1952.

**86** John A. Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, American Books Co., 1953.

**87** Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944*, ediția I, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1954; ed. a II-a, Wiesbaden, 1965.

Traducere: *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, ediție Stelian Neagoie, București, Editura Humanitas, 1994; 2007.

**88** Alexandre Cretzianu, *La politique de paix de la Roumanie à l'égard de l'Union Soviétique*, Paris, 1954.

**89** Idem, editor, *Captive Rumania: A Decade of Soviet Rule, 1945-1955*, New York, Praeger/ London, Thames and Hudson, 1956.

**90** Kurt von Tippelskirch, *Istoriia vtoroi mirovoi voiny*, traducere, Moskva, 1956.

Ediția originală: Bonn, 1951.

**91** Hans Friessner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, Holsten-Verlag, 1956.

Fragmente traduse în revista „Magazin istoric”.

**92** Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, I-II ediție Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

**93** Maxime Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 à 1945*, Paris, Payot, 1957.

**94** Alexandre Cretzianu, *The Lost Opportunity*, London, J. Cape, 1957.

Traducere: *Ocazia pierdută*, ediție V. F. Dobrinescu, postfață de Sherman David Spector, Iași, 1995.

Versiunea definitivă a memoriilor diplomatului: *Relapse into Bondage: Political Memoirs of a Romanian Diplomat. 1918-1947*, editor Sherman David Spector, Iași – Oxford – Portland, 1998.

Despre A. C.: Eugen Stănescu și colaboratori, *Alexandru Cretzianu. Un diplomat de carieră în misiune pentru pregătirea ieșirii României din Axă*, Ploiești, Societatea Mihai Viteazul – Editura Mectis, 1999.

**95** Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet*

*Territory under Foreign Rule*, Santa Monica, Rand, 1957.

Reditare: Iași – Oxford – Portland, 1998.

**96** Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S., *Correspondența Președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941-1945*, I-II, traducere, București, 1958.

**97** Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II/ Populația evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, eds. Kurt W. Treptow and Larry Watts, Iași, The Romanian Cultural Foundation, 1994.

Reeditarea studiului tipărit în 1958 la Roma și la New York.

**98** Ion Cupșa și colaboratori, *Contribuția României la războiul antihitlerist (23 august 1944 – 9 mai 1945)*, București, Editura Militară, 1958.

**99** P. N. Pospelov, ed., *Istoriia Velikoi Otecestvennoi voiny Sovetskogo Soiuză, 1941-1945*, 6 vols., Moskva, 1960-1965.

Istoria oficială a prezenței și participării U.R.S.S. la conflagrația secolului.

**100** A. M. Samsonov, *Stalingradskaia bitva*, Moskva, Nauka, 1960.

**101** Friedrich Paulus, *Stalingrad*, Paris, Fayard, 1961.

**102** N. I. Lebedev, *Rumîniia v godî vtoroi mirovoi voinî*, Moskva, IMO, 1961.

**103** James Dugan, Carroll Stewart, *Ploești. The Great Ground-Air Battle of 1 August 1943*, New York, Random House, 1962.

**104** Andreas Hillgruber, *Südost-Europa im zweiten Weltkrieg. Literaturbericht und Bibliographie*, Frankfurt-am-Main, 1962.

**105** Pamfil Șeicaru, *Istoria Partidelor Național, Țărănist și Național Țărănist*, I-II, Madrid, Editura Carpații, 1963.

**106** R. I. Malinovski, ed., *Iassko-Kişinevskiiie Cannae*, Moskva, Nauka, 1964.

**107** Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Darmstadt, Wehr und Wissen Verlagsgesellschaft MBH, 1964.

**108** Gh. Matei, Gh. Zaharia și colaboratori, *Ecoul internațional al insurecției române și al participării României la războiul antihitlerist*, București, Editura Militară, 1964.

Lucrarea nu s-a difuzat.

**109** Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Madrid, Editura Carpați/Traian Popescu, 1965.

Ulterior, alte trei ediții, revăzute și adăugite, la Madrid (ediția a II-a, 1986) și Iași, edițiile III și IV – Editura Fides, 1997-1998.

**110** V. Anescu, Constantin Antip, Eugen Bantea, I. Cupșa și colaboratori, *România în războiul antihitlerist. 23 august – 9 mai 1945*, București, Editura Militară, 1966.

**111** Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia – Paris, 1994.

Ediția originală, în limba română, Rio de Janeiro – Madrid, Editura Dacia, 1966, urmată de numeroase traduceri (engleză, italiană etc.).

**112** Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, I, 1939-1941; II, 1942-1944, Frankfurt-am-Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1966-1970.

Volumul I a apărut și în limba franceză: *Les entretiens secrets de Hitler (septembre 1939 – decembre 1941)*, Paris, Fayard, 1969.

Vezi *infra* Vasile Arimia și colaboratori, eds., *Antonescu – Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II, București, Editura Cozia & Co., 1991.

**113** M. M. Minassian, *Osvobojenie narodov iugo-vostočnoe Evropy*, Moskva, 1967.

**114** William L. Shirer, *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, Paris, Stock, 1967.

Ediția originală: New York, 1960.

**115** Earl F. Ziemke, Earl F., *Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East*, Washington, DC, 1968.

**116** Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, 2 vols., Paris, PUF, 1968-1969.

**117** Sir Basil Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1970.

Traducere și în limba română.

**118** Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, București, Editura Politică, 1970.

**119** N. I. Lebedev, *Garda de Fier, Carol al II-lea și Hitler*, Chișinău, Editura Știința, 1970.

Traducere din limba rusă.

**120** Albert Seaton, *The Russo-German War, 1941-1945*, London-New York, 1971.

**121** Vasile Liveanu și colaboratori, *Din cronica unor zile istorice [1 mai 1944 – 6 martie 1945]*, București, Editura Academiei, 1971.

**122** N. I. Lebedev, ed., *Istoriia Rumynii. 1918-1970*, Moskva, Nauka, 1971.

**123** Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972.

Ulterior, revizuită și reeditată.

**124** M. I. Semireaga, ed., *Stranī Ţentralnoi i Iugo-Vostočnoi Evropy vo vtoroi mirovoi voine*, Moskva, 1972.

**125** A. A. Greciko, D. F. Ustinov, eds., *Istoriia vtoroi mirovoi voiny, 1939-1945*, 12 vols., Moskva, 1973-1980.

Istoria oficială sovietică a conflagrației mondiale.

**126** N. Copoiu și colaboratori, *Rezistența europeană în anii celui de-al*

*doilea război mondial.1938-1945*, 2 vols., București, 1973-1976.

**127** Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation. East-Central Europe in US Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore-London, 1973.

**128** Eugen Bantea, *Insurecția română în <<Jurnalul de război>> al Grupului de Armate German „Ucraina de Sud”*, București, Editura Militară, 1974.

**129** Ion V. Emilian, Jean Marcilly, *Les cavaliers de l'Apocalypse*, Paris, Éditions de la Pensée Moderne, 1974.

**130** John Erickson, *The Road to Stalingrad, I, Stalin's War with Germany*, New York, Harper and Row, 1975.

**131** Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, New Haven – London, Yale University Press, 1975.

**132** Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976.

**133** Elizabeth Barker, *British Foreign Policy in South East Europe in the Second World War*, London, Macmillan, 1976.

**134** N. I. Lebedev, *Krah fașizma v Rumîinii*, Moskva, Nauka, 1976.

**135** Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies toward Romania: 1938-1947*, Los Angeles, ARA, 1977.

Traducere în limba română.

**136** Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase ( 10 decembrie 1939 – 6 septembrie 1940 )*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1977.

**137** Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris/Bruxelles, Elsevier Sequoia, 1977.

Ediție în limba română: *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944-1947)*, București, Humanitas, 1992.

**138** Aurel Kerețki, Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași (28-30 iunie 1941)*, București, Editura Politică, 1978.

**139** Gh. Buzatu, *Dosare ale Războiului mondial (1939-1945)*, Iași, Editura Junimea, 1978.

**140** Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

**141** Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Șandru, *Din istoria unei zile. Contribuții la cronologia insurecției române din august 1944*, Iași, Editura Academiei, 1979.

**142** Emilian Ionescu, *În uniformă pentru totdeauna (Amintiri)*, București, Editura Militară, 1979.

**143** Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981.

**144** I. E. Levit, *Učastiie fașistskoi Rumîinii v agresșii protiv SSSR. Istoki, plany, realizația (1.IX.1939 – 19.XI.1942)*, Chișinău, Editura Știința, 1981.

**145** Percy Ernst Schramm și colaboratori, Hrsg., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab).1940-1945*, ediția a II-a, vols. 1-8, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982.

**146** Horia Sima, *Era libertății. Statul Național-Legionar*, I-II, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1982-1986.

**147** N. I. Lebedev, *Krah politiki agresii diktaturî Antonescu (19.XI.1942 – 23.VIII.1944)*, Chișinău, Editura Știința, 1983.

**148** John Erickson, *The Road to Berlin*, II, *Stalin's War with Germany*, New York, Harper and Row, 1983.

**149** Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria P.N.Ț.*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

**150** David Irving, *Hitler's War*, I, 1939-1942; II, 1942-1945, London, Macmillan, 1983.

**151** Nicolae Baci, *Yalta și crucificarea României*, Roma, Editura Europa, 1983.

Diverse ediții internaționale (engleză, franceză), inclusiv o reeditare în limba română: Roma/București, 1990.

**152** George I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, I-III, Tip. I. Dumitru, München, 1983.

**153** Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Editura Militară, 1983.

**154** Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

**155** Mihai Fătu, *Contribuții la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 – august 1944)*, București, Editura Politică, 1984.

**156** Mihai Fătu, Mircea Mușat, eds., *Teroarea horthystă-fascistă în nord-vestul Transilvaniei. Septembrie 1940 – octombrie 1944*, București, 1984.

**157** Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Ediții în limbile engleză și franceză.

**158** P. A. Jilin și colaboratori, eds., *Osvoboditelnaia missiia Sovetskih Voorujennih Sil v Evrope vo vtoroi mirovoi voine. Dokumenti i materialii*, Moskva, Voennoe Izdatelstvo, 1985.

**159** Ion Ardeleanu, Mircea Mușat și colaboratori, eds., *23 august 1944*, vols. I-IV, *Documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984-1985.

**160** Larry Watts, *În serviciul Mareșalului. Mareșalul Ion Antonescu văzut de un ofițer din Cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu ...*, I-II, München, Ion Dumitru-Verlag, 1985.

Ofițerul în discuție a fost lt.-col. Gh. Magherescu, membru al Cabinetului Militar (1940-1944) al Mareșalului Antonescu, ulterior el însuși



memorialist (vezi *infra*).

**161** Antonescu, *Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I, ediție Josif Constantin Drăgan, Veneția, Editura Nagard, 1986; ediția a II-a – 1990.

**162** Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of the Romanian Jewry during the Holocaust*, I-XIII, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986.

**163** A. V. Heistver, *Burjoznaia istoriografia F.R.G. ob učiaștii Rumîniî vo vtoroi mirovoi voine. Kritičeskii očerk*, Chișinău, Știința, 1986.

**164** Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, I-III, Princeton, Princeton University Press, 1987.

**165** Nicolae Baciuc, *Agonia României, 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.

Ediția originală: München, 1987.

**166** Hugh Thomas, *Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945-1946*, New York, Atheneum, 1987.

**167** Alexandre Șafran, *Resisting the Storm. Romania, 1940-1947. Memoirs*, edited by Jean Ancel, Jerusalem, Yad Vashem, 1987.

**168** Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, *Noiembrie 1933 – septembrie 1940*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

**169** Josif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, vols. II-IV, Veneția, Editura Nagard, 1988 – 1990.

**170** Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I-II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988-1995.

**171** Ilie Ceaușescu, Mihai Ionescu și colaboratori, *Istoria militară a poporului român*, VI, *1919-1944*, București, Editura Militară, 1989.

**172** Ilie Ceaușescu, Mihai Ionescu și colaboratori, *România în anii celui de-al doilea război mondial*, 3 vols., București, Editura Militară, 1989.

**173** Ivor Porter, *Operation 'Autonomous'. With S.O.E. in Wartime Romania*, London, Chatto & Windus, 1989.

Vezi și ediția în limba română (București, Humanitas, 1991).

**174** Dov B. Lungu, *Romania and the Great Powers, 1933-1940*, Durham – London, Duke University Press, 1989.

**175** Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916-1939*, ediție Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990.

**176** Corneliu Coposu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, București, Editura Gândirea Românească, 1990.

Ediția I – New York, Editura Dreptatea, 1998.

Vezi și Corneliu Coposu, *Dialoguri*, cu Vartan Arachelian, București, Editura Anastasia, f.a.; *Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, București, Editura Anastasia, 1996.

**177** Gh. Buzatu, Stela Cheptea, V. F. Dobrinescu, I. Saizu, eds.,

*Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, I-II, Iași, Editura B.A.I., 1990.

**178** Gh. Buzatu, *Istorie interzisă*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990.

**179** Șef Rabin dr. Moses Rosen, *Primejdii, încercări, pericole*, București, Editura Hasefer, 1990.

**180** Nicolae Lupan, *Mareșalul Ion Antonescu, soldat martir*, București, 1991.

**181** Gheorghe Magherescu, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu*, I-III, București, Editura Păunescu, 1991.

**182** Grigore Gafencu, *Însemnări politice.1929-1939*, ediție Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991.

**183** Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie – august 1940*, ediție Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1991.

**184** Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1991.

**185** V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia.1918-1940*, Iași, Editura Junimea, 1991.

**186** Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991.

**187** Ion Antonescu, *Citiți, judecați, cutremurați-vă*, ediție Ion Ardeleanu și Vasile Arimia, București, Editura Tinerama, 1991.

Documente din epoca „procesului” din 1946 și despre acesta.

**188** M. Antonescu, <<*Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea*>>, ediție Ion Ardeleanu, Cluj-Napoca, 1991.

**189** Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II, București, Editura Cozia, 1991.

**190** Ion Șișcanu și Vitalie Văratec, *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, prefață de Valeriu Matei, Chișinău, Universitas, 1991.

**191** Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August '44*, București, Editura Științifică, 1991.

**192** Prințul Paul al României, *Carol al II-lea, Rege al României*, versiune românească de Ileana Vulpscuc, București, Editura Holding Reporter, 1991.

**193** Dr. Moses Rosen, ed., *Martiriul evreilor din România, 1940-1944. Documente și mărturii*, București, Editura Hasefer, 1991.

**194** Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1991.

**195** Idem, *Nimic fără Dumnezeu. Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1992.

**196** Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, Editura Fundației România Mare, 1992.

**197** Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

**198** Mareșal Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I-II, ediție Gh. Buzatu, Iași – București, 1992-1999.

**199** Ion Ardeleanu, ed., *C. I. C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu: Amintiri. Documente. Corespondență*, București, Editura Forum – SRL, 1992.

**200** Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, eds., *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 – august 1944)*, București, Editura Românul, 1992.

**201** Mihai I al României, *Cuvinte către Români. Proclamații, interviuri, declarații*, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1992.

**202** Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, eds., *Români la Stalingrad. Versiunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepa Calmucă*, București, Editura Militară, 1992.

**203** Ion Pantazi, *Am trecut prin iad*, ediția a II-a, Sibiu, Editura Constant, 1992.

Informații privitoare la prizonieratul moscovit al lui Ion Antonescu (1944-1946) aflate îndeosebi de la tatăl său, generalul Constantin Pantazi, fost ministru de Război (1942-1944), arestat, întemnițat, judecat, condamnat și executat o dată cu Mareșalul.

**204** Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție de Sanda Pop și Nicolae C. Nicolescu, București, Editura Enciclopedică, 1992.

A se confrunta cu ediția Nicolae Mareș – Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, f.l., Editura Colosseum, f.a.

Vezi și Valer Pop, *Amintiri politice. 1936-1945*, ediție Sanda Pop, București, Editura Vestala, 1999.

**205** Larry L. Watts, *Romanian Cassandra. Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916 – 1941*, Boulder/ New York, Columbia University Press, 1993.

Traducere: *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1918-1941*, București, 1994.

**206** Constantin Sănătescu, *Jurnal*, prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Humanitas, 1993.

**207** Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, ediție Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, București, Editura Adevărul, 1993.

**208** Horia Sima, *Guvernul național român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993.

**209** Jipa Rotaru, Alesandru Dușu, Florica Dobre, *Campania din Est în ordine de zi*, I-IV, București, Editura Metropol, 1993-1997.

**210** Alesandru Dușu, Mihai Retegan, *România în război: 1 421 zile de încleștare. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, Editura Globus, 1993.

**211** Mareșal Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ediție

Mircea Agapie, Constantin Hlihor, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

**212** Idem, *Epistolarul Infernului*, ediție Mihai Pelin, București, Editura Viitorul Românesc, 1993.

**213** \* \* \* *Ultimele zile ale Mareșalului Ion Antonescu*, București, 1993 (colecția „Caietele Magazin Istoric”, nr.1 ).

**214** Olivian Verenca, *Administrația civilă română în Transnistria*, Chișinău, Universitas, 1993.

Ediția a II-a – 2000.

Vezi și lucrările semnate de Șerban Alexianu (*infra*) sau Rodica Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 august 1941-29 ianuarie 1944)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2004.

**215** Mircea Agapie, Jipa Rotaru, *Ion Antonescu – Cariera militară (Scrisori inedite)*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

**216** Jipa Rotaru și colaboratori, *Al treilea Mareșal al României: Ion Antonescu. Începutul carierei militare (1882-1919)*, București, Editura Metropol, 1993.

**217** General Ioan Dan, „Procesul” *Mareșalului Ion Antonescu*, București, 1993.

Ediția a II-a revăzută – 2005.

**218** \* \* \* *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944*, editori I. Calafeteanu, N. Dinu și Teodor Gheorghe, București, 1993.

**219** Mircea Ioanițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993.

**220** Eduard Mezincescu, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, București, Editura Artemis, 1993.

Un model de falsificare a istoriei în jalnice scopuri propagandistice.

**221** V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu, militar și diplomat (1914-1940)*, Iași, Institutul European, 1994.

**222** Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, ediție Al. V. Diță, prefață dr. Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 1994.

**223** Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, *Mareșalul Ion Antonescu: Am făcut „Războiul Sfânt” împotriva bolșevismului*, Oradea, Editura Cogito, 1994.

**224** \*\*\* *Istoria Statului Major General. Documente, 1859-1947*, București, Editura Militară, 1994.

Vezi de asemenea:

- Teofil Oroian, Gh. Nicolescu, V. F. Dobrinescu, Al. Oșca, Andrei Nicolescu, *Șefii Statului Major General Român (1859-2000)*, București, Editura Europa Nova, 2002;

– Mihail Orzeață, coordonator, *Statul Major General, 1859-2004. Istorie și transformare*, București, CTEA, 2004.

**225** \* \* \* *Al doilea război mondial. Situația evreilor din România, I/1-2, 1939-1941*, editori coordonatori Alesandru Duțu, C. Botoran, Cluj-Napoca, 1994.

Lucrare nedifuzată, fapt care a impus reeditarea volumului I/1 în 2004 prin grija prof. Ion Coja.

**226** Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice, 1940 – 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

**227** Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994.

**228** Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, eds., „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (mai, 1938), Iași, CICE, 1994.

**229** Gh. Buzatu, *Așa a început Holocaustul împotriva poporului român*, București, Editura Majadahonda, 1995.

**230** V. F. Dobrinescu, *Plata și răsplata istoriei: Titulescu, Antonescu și relațiile anglo-române din anii '20*, Focșani, Editura Neuron, 1995.

Ediția a II-a – 1996.

**231** Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, I-VI, ediție Marcel-Dumitru Ciucă și colaboratori, I-VI, București, 1995-2002.

Vezi și Carol al II-lea, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, I-IV, ediție N. Rauș, București, Editura Scripta, 1998-2003.

**232** Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, ediție Ion Calafeteanu și colaboratori, București, 1995.

Vezi și Grigore Gafencu, *Jurnal. Iunie 1940 – iulie 1942*, ediție I. Ardeleanu, V. Arimia, București, Editura Globus, [1994].

**233** Jipa Rotaru, Alesandru Duțu, Carol König, *Armata Română în al doilea război mondial/Romanian Army in World War II*, București, 1995.

**234** Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Români în Crimeea. 1941-1944*, București, Editura Militară, 1995.

**235** M. D. Ciucă, ed., *Procesului Mareșalului Antonescu. Documente*, 1-3, București, Editura Saeculum I.O./ Editura Europa Nova, 1995-1998.

Volumele au fost însoțite de casetă și videocasetă.

**236** V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1947)*, Iași, 1995.

**237** Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*. Iași, CICE, 1995.

**238** Șerban Andronescu, *Glorie. Adversitate. Infamie. Eseu personal despre Mareșalul Ion Antonescu*, București, 1995.

**239** Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul Serviciilor Secrete românești. Memorii (1916-1944), mărturii, documente*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995.

Ediție revizuită: *Omul de taină al Mareșalului*, București, Editura Elion, 2005.

**240** Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război, 1941-1945. Un destin în istorie*, București, 1995.

**241** Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, București, 1995.

**242** Alesandru Duțu, Mihai Retegan, coordonatori, *Armata Română în al doilea război mondial, I, Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, 1996.

Vezi și Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Eroi români pe Frontul de Răsărit (1941-1944)*, I, București, Editura Eminescu, 1995.

**243** Paraschiv Marcu și colaboratori, eds., *Zile de foc în Basarabia și Bucovina. 22 iunie – 26 iulie 1941. Din arhivele Agenției de Presă Rador*, București, Fundația Rompres, 1996.

**244** V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu și relațiile româno-franceze din anii '20*, Pitești, Editura Cultura, 1996.

**245** [Teșu Solomovici, editor], *Viața și moartea lui Ion Antonescu. Almanah istoric (50 ani de la moartea Mareșalului)*, București, Editura Tess-Expres, 1996.

**246** Vasile Bărboi și colaboratori, *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei*, I, *Spre cetățile de la Nistru*; II, *De la Nistru la Marea de Azov*; III, *De la Stalingrad la Bătălia Moldovei*; IV, *Avânt peste Carpați*; V, *De la Carei în Podișul Boemiei*; VI, *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei. 1941-1945*, București, Editura V. Cârlova, 1996-1997.

Lucrarea a apărut sub auspiciile Asociației Naționale a Veteranilor de Război din România.

**247** C. Rădulescu-Motru, *Revizuiiri și adăugiri*, I-V, 1943-1946, București, Editura Floarea Darurilor, 1996-1998.

**248** Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

**249** David S. Wyman, Editor, Charles H. Rosenzveig, Project Director, *The World Reacts to the Holocaust*, Baltimore – London, The John Hopkins University Press, 1996.

Capitol despre România, superficial și incomplet, semnat de Radu Ioanid (p. 225-255).

**250** Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Mai multe ediții succesive.

**251** V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a neamului*, ed. I, Focșani, Editura Vrantop, 1997.

Ediția a II-revăzută – 2006.

**252** M. D. Ciucă și colaboratori, eds., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu*, I-XI, București, 1997-2008.

**253** Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, I, 23 august 1944 – 30 august 1948, editor Mihai Pelin, București, 1997.

**254** Teodor Mavrodin, *Mareșalul Antonescu întemnițat la Moscova*, Pitești, Editura Carminis, 1998.

**255** Jipa Rotaru, Leonida Moise, Vladimir Zodian, Teofil Oroian, *Hitler, Antonescu, Caucazul și Crimeea. Sânge românesc și german pe Frontul de Est*, București, Editura Paideia, 1998.

**256** Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete (1944-1989)*, I-II, București, Editura Paideia, 1998.

**257** Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Stalin cenzurat/necenzurat*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

**258** Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul de Informații al Armatei Române. Studii și documente*, București, 1998.

**259** Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998.

**260** Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, București, 1998.

**261** Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, ediție Al. V. Diță, Adrian Pandea, București, Editura Publiferom, 1999.

**262** Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX. 1918-1948*, București, Editura Paideia, 1999.

**263** Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, București, 1999.

Ediție și în limba engleză.

**264** Alesandru Duțu, Mihai Retegan, coordonatori, *Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, 1999.

**265** Alesandru Duțu, Petre Otu, coordonatori, *Pe țărmul nord pontic (17 iulie 1941 – 4 iulie 1942)*, București, 1999.

**266** Alesandru Duțu, Florica Dobre, L. Loghin, *Armata Română în al doilea război mondial. 1941-1945. Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

**267** Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa. Grandoarea și amărăciunea unei victorii*, București, 1999.

**268** Mihai Vasile-Ozunu, Petre Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

**269** Nicu Apostu, Didi Miler, eds., *Mareșalii României*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.

**270** Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.

**271** Valeriu Buzea, *Regele Mihai și Mareșalul Ion Antonescu față în față. Amintiri reactualizate*, București, Editura Planeta, 1999.

**272** Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, I-VIII, București, Editura Vremea, 1999-2008.

**273** V. F. Dobrinescu și colaboratori, eds., *Relații militare româno-germane. 1939-1944. Documente*, I-II, București, Editura Europa Nova, 2000-2004.

**274** Gh. Neașu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, București, Editura Majadahonda, 2000.

**275** Mihai Fătu, *Antonescu și opoziția. 1940-1944*, București, 2000.

Vezi, anterior, *Consens pentru salvarea națională (septembrie 1940 – august 1944)*, București, Editura Ministerului de Interne, 1996.

**276** Dorel Bancoș, *Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, București, Editura Eminescu, 2000.

**277** Alesandru Duțu, coordonator, *Golgota Estului (iulie 1944 – martie 1944)*, București, 2000.

**278** Idem, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

**279** Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *România și al doilea război mondial*, Focșani, 2000.

**280** Liviu Vălenaș, *Mareșalul Ion Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, București, Editura Vremea, 2001.

**281** Idem, *Soldat al Mareșalului Ion Antonescu. Convorbiri cu Ion Pantazi*, București, Editura Vremea, 2001.

**282** Florin Constantiniu, *1941. Hitler, Stalin și România*, București, 2001.

**283** Traian Golea, *Actul de la 23 august 1944, văzut de Regele Mihai ca autor. Critici: Horia Sima, Pamfil Șeicaru, C. W. Forester*, Hallandale/Florida, Romanian Historical Studies, 2001.

**284** Alesandru Duțu și colaboratori, eds., *Atașării militare transmit...*, vol. I-IV, București, 2001-2004.

**285** Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, I, *Carol I*; II, *Ferdinand I*; III, *Carol al II-lea*; IV, *Mihai I*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

**286** Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002.

Ediția a II-a, revăzută – *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006.

**287** [Ion Coja, editor], *Holocaust în România?*, București, Editura Kogaion, 2002.

**288** Gh. Buzatu, Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002.

Directivile de război ale Mareșalului.

**289** Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România. 1939-*



- 1947, I-II, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2003.
- 290** Dan Stone, ed., *The Historiography of the Holocaust*, Basingstoke – New York, Palgrave, 2004.
- 291** Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003.
- 292** Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- 293** Dinu C. Giurescu și colaboratori, *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- 294** Ion Calafeteanu și colaboratori, *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- 295** Academia Română, *Istoria Românilor*, VIII, *România întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- 296** Gavriil Preda, Ilie Manole, Eugen Stănescu, coordonatori, *Festung Ploiești*, I-II, Ploiești, Editura Printeuro, 2003-2004.
- 297** Traian Udrea, *23 august 1944. Controverse istorico-politice. Studiu istoriografic*, București, Editura Alex-Alex and Leti Press, 2004.
- 298** Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al doilea război mondial*, Iași, Editura Junimea, 2004.
- Vezi și Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*, I-II, Chișinău, 2005-2007.
- 299** Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Horia Dumitrescu, eds., *Istorie și societate*, I-IV, în memoria prof. V. F. Dobrinescu, București – R. Vâlcea, Editura Mica Valahie, 2004-2006.
- 300** Cristian Troncotă, Alin Spânu, eds., *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004.
- Vol. II – Cristian Troncotă, Alin Spânu, Ilie Pintilie, eds., *Documente SSI despre poziția și activitățile partidelor politice din România. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005.
- 301** Sebastian Balta, *Rumänien und die Grossmächte in der Ära Antonescu (1940-1944)*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005.
- 302** Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2005.
- 303** Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Editura Ploiești – Mileniul III, 2005.
- Volumul I din trilogia *Antonescu* (cf. nos. 321, 327).
- 304** Dana Beldiman, *Statul național legionar. Septembrie 1940 – ianuarie 1941. Cadrul legislativ*, București, INST, 2005.
- 305** Ion Hudiță, *Jurnal politic (22 iunie 1941 – 26 februarie 1942)*, ediție Dan Berindei, București, Editura Lucman, 2005.
- Celelalte volume din *Jurnal*, apărute la date și sub egida unor edituri

diferite, acoperă perioadele 1938-1939 (3 volume), 1940-1941 (3 volume) și 1944 (2 volume).

**306** International Commission on the Holocaust in Romania. President of the Commission: Elie Wiesel, Editors: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, *Final Report*, Iași, Polirom, 2005.

Traducere și în limba română.

**307** Pavel Moraru, *Basarabia, basarabenii și serviciile secrete (1918-2005)*, Chișinău, 2005.

**308** Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2005.

**309** Radu Ioanid, *Holocaustul în România. Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu. 1940-1944*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Hasefer, 2006.

**310** Viorica Zgutta, *Constantin Prezan, Mareșal al României*, Iași, Editura Dosoftei, [2006].

**311** Anatol Petrencu, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)*, Chișinău, 2006.

Ediția I – 1997.

**312** Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. 1821-1899*, vol. 3, *Cele trei dictaturi*, București, Editura RAO, 2006.

**313** Radu Ioanid, ed., *Lotul Antonescu și ancheta Smerș, Moscova, 1944-1946. Documente din Arhiva FSB*, Iași, Editura Polirom, 2006.

**314** Petre Otu, *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinței de Pace de după cel de-al doilea război mondial (1942-1944)*, București, Editura Militară, 2006.

**315** Idem, *Îmbrățișarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941*, București, Editura Militară, 2006.

**316** Traian D. Lazăr, *Iuliu Maniu și serviciile secrete (1940-1944)*, București, Editura Mica Valahie, 2006.

**317** Pavel Moraru, *Armata lui Stalin văzută de români*, București, Editura Militară, 2006.

**318** Dennis Deletant, *Hitler's Forgotten Ally, Ion Antonescu and His Regime. Romania, 1940-1944*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006.

Traducere: *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său, 1940-1944*. București, Editura Humanitas, 2008, 397 p.

**319** Liviu Vălenaș, *Cartea Neagră a României. 1940-1948*, București, Editura Vestala, 2006.

Vezi, anterior, idem, *Memorialul stalinismului. România între anii 1949-1965*, București, Editura Saeculum I.O., 2003.

**320** Paul Goma, *Săptămâna Roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii. Eseu, varianta ianuarie 2007. Bio-Bibliografie*, ediția a IV-a, București, Editura Anamarol, 2007.

Ediția I – București, Editura Vreamea, 2004. Ultima ediție: Bacău, Editura

Vicovia, 2009.

**321** Gh. Buzatu, George Rotaru, *Stalin, Hitler, Antonescu*, R. Vâlcea, Rottarymond, 2007.

Volumul II din trilogia *Antonescu* (vezi și nos. 303, 327).

**322** Gabriel Constantinescu, *Șah la rege. Declinul monarhiei române în secolul XX*, București, Editura Christiana, 2007.

**323** Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, București, Editura RAO, 2007.

**324** Mioara Anton, *Propaganda de război. Campania din Est. 1941-1944*, București, Editura Tritonic, 2007.

**325** Vasile Pascu, *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, I-II, București, Editura Clio Nova, 2007.

**326** Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007.

Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu, eds., *Istoria comunismului din România: Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, Editura Humanitas, 2009. Volum anexă a *Raportului final*.

**327** Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Volumul III din trilogia *Antonescu* (cf. nos. 303, 321).

**328** Ottmar Trașcă, Dennis Deletant, eds., *Al III-lea Reich și Holocaustul din România. 1940-1944. Documente din arhivele germane*, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului „Elie Wiesel”, 2008.

**329** Academia Română, *Istoria Românilor*, IX, 1940-1947, coordonator Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008.

**330** Alexandru Moraru, Anatol Petrencu, *Mareșalul Ion Antonescu și Basarabia (1941-1944). Culegere de documente*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Vezi și Florin Șandru, *Zodia Basarabiei și Bucovinei de Nord sub Mareșalul Ion Antonescu*, I, 1941-1942, București, Editura Semne, 2008.

**331** Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cârstea, eds., *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu (Comentarii, anexe, cronologie)*, I, *Preludii. Explozia. Revanșa (4.IX.1940 – 31.XII.1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Volumul II al *Jurnalului* (1.I.1942 – 30.VI.1943), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, iar volumul III (1.VII.1943 – 21.VII.1944) – în pregătire.

**332** Gh. Buzatu, *Execuția Mareșalului Ion Antonescu*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.

Vezi și Gh. Buzatu, Ioana Panagoreț, Dan Botez, *Procesul și execuția Mareșalului Ion Antonescu*, Alexandria, 2009; ediția a II-a anastatică, Iași, Tipografia Moldova, 2010.

**333** Petre Țurlea, *Ion Antonescu între extrema dreaptă și extrema stângă*, București, Editura Semne, 2009.

Reținem din concluzia generală a solidei monografii consacrate celui de-al III-lea Mareșal al României (p. 431):

*„Luptând împotriva extremei stângi comuniste și a extremei drepte legionare, aparent Ion Antonescu a fost înfrânt în 1946. Însă el, iar nu adversarii lui, a rămas în inima Poporului Româna. De aceea, legionarii și comuniștii au fost constrânși, în deceniile următoare ca și astăzi, să lupte și cu amintirea lui. Gh. Buzatu are dreptate: <<Timpul l-a confirmat. Mareșalul Ion Antonescu este mai prezent decât oricând în inima și conștiința românilor. Nici un fel de dictatură, cât de violentă ori de pașnică, nici cea comunistă și nici cea democratică de fațadă, nici prostia și nici răzbunarea neghioabă, nici cenzura, legiuirile strâmbe și propaganda cea mai persistentă și sofisticată, dinspre stânga, dreapta ori de la centru, nu au reușit și nu vor reuși să-l detroneze ori să-l compromită pe Mareșal în ochii poporului său [...] Cu fiecare bust distrus, Mareșalul își consolidează reputația și locul în căminurile celor mulți și tăcuți, dar care, realmente, fac și suportă istoria [...] A făurit Istorie, pentru și alături de ai săi, Poporul Român>> (apud Mareșalul Antonescu la judecata istoriei, București, 2002, p. 7-8).*

*La scara Istoriei, Ion Antonescu a învins definitiv și extrema dreaptă legionară și extrema stângă comunistă”.*

**334** Gh. Buzatu, *Mareșalul Ion Antonescu. Biobibliografie*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010.

## Colecția

### ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ<sup>1</sup> (1986-2009)

1. *Românii în istoria universală*, coordonatori I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1986, XLVIII – 728 p.

Introducere: *Românii în istoria universală. Câteva considerații*, de Gh. Buzatu, p. VII-XLVIII (volum apărut cu sprijinul colegilor Stela Cheptea, Valeriu Florin Dobrinescu și I. Saizu).

2. *Românii în istoria universală*, coordonatori I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987, XII – 818 p.

Volum apărut cu sprijinul istoricilor Stela Cheptea, Vasile Chirica, Ștefan S. Gorovei, Ștefan Lemny, Lucian Nastasă și I. Saizu, cu un Cuvânt înainte de Gh. Buzatu (p. XI-XII).

3. *Românii în scrieri și documente străine*, coordonare și colaborare Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Valeriu Florin Dobrinescu, Ștefan Lemny, Ion Pătroi, Sorin Pârvu, I. Saizu, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987, VIII – 295 p. – *Argument* de Gh. Buzatu, p. IX-X.

4. *Românii în istoria universală*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, X – 1 012 p. (Studii și documente). (*Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, p. IX-X).

5. Ștefan Lemny, *Românii în secolul XVIII. O bibliografie*, I, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, XL – 328 p. – *Argument* de Gh. Buzatu, p. IX.

6. Ștefan S. Gorovei, *Izvoare străine pentru istoria românilor, Românii în istoria universală*, volum îngrijit de ..., Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, XV+ 456 p.

---

<sup>1</sup> Pentru bibliografia colecției vezi Horia Dumitrescu, coordonator, *Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu*, Focșani, Editura Empro, 1999, 951 p.; Sorin Ifțimi, Corneliu Ciucanu, B. Apăvăloaei, *Centrul de Istorie și Civilizație Europeană – 15 ani de activitate (1992-2007)*. Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007; Sorin Liviu Damean, Marusia Cîrstea, coordonatori, *Politică, diplomatie și război: Profesorul Gheorghe Buzatu la 70 de ani*, Craiova, Editura Universitaria, 2009, 655 p.; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor*, III, *România și proba labirintului (1939-1989)*, Iași, Tipografia Moldova, 2010, p. 631-645.

7. Gh. Buzatu, Ștefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, I, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, XII – 1 076 p. (*Argument*, de Gh. Buzatu, p. V-VII).

8. Al. Zub, ed., *La Révolution française et les Roumains. Impact, images, interprétations. Études à l'occasion du Bicentenaire*, publiées par ..., Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1989, 454 p.

9. Gh. Buzatu, Ștefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, II, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1989, XI – 508 p., cu un *Argument* de Gh. Buzatu, p. IX-XI.

10. Vasile Diacon, *Vechi așezări pe Suha Bucovineană. Pagini monografice*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1989, VIII – 313 p., cu un *Argument* de Gh. Buzatu, p. IX-X.

11. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Valeriu Florin Dobrinescu, I. Saizu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Iași, Editura B. A. I., 1990, XLVI – 504 p.

În loc de Cuvânt înainte: Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu sau un om așa cum a fost*, p. VII-XV; *Cronologie*, p. XVII-XXXI.

12. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Valeriu Florin Dobrinescu, I. Saizu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, II, Iași, Editura B. A. I., 1990, 528 p.

13. Gh. Buzatu, ed., *În amintirea lui Nicolae Iorga*, Iași, 1990, 46 p. (Ediția originală – București, 1942).

14. Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii*, ediția I, Editura Moldova Iași, 1991, 389 p.; ediția a II-a, Iași, Editura Moldova, 1998, 389 p.

15. Kurt W. Treptow, ed., *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Țepeș*, Iași, 1991, 336 p.

16. Prințul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra coroanei României, Documente, amintiri și comentarii*, editori Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Sorin Pârvu, Iași, Editura Moldova, 1991, 206 p.

17. *Poems of Mihai Eminescu. A Bilingual Edition*, editor Kurt W. Treptow, Iași, 1992, 141 p.

18. I. Saizu, *Modernizarea României contemporane. (Perioada interbelică). Pas și impas*, București, Editura Academiei Române, 1991, 287 p.

19. Valeriu Florin Dobrinescu, *Diplomația României. Titulescu și Marea Britanie*, Iași, Editura Moldova, 1991, VII – 219 p.

20. Mihai I al României, *Cuvinte pentru români*, proclamații, interviuri, declarații, selectate, comentate și editate de Gh. Buzatu, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1992, XVII – 134 p.

21. Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, ediția I, texte selectate și comentarii, studiu note de Gh. Buzatu, cu un studiu special de

Barbu B. Berceanu, Iași, Editura Moldova, 1992, 324 p.; ediția a II-a, Iași, 1998, 317 p.

22. Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, vol. I, *Comunismul trece Nistrul (1944-1947). Studii, documente, comentarii*, Iași, Editura Moldova, 1992, XVIII – 182 p. (Cu un studiu special de Ion Constantin: *Comunismul și Basarabia*).

23. Mihail Manoilescu, *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, Iași, Editura Moldova, 1993, 171 p.

24. *Nicolae Iorga. Omul și opera*, vol. II, editori Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, Iași, Centrul de Istorie și Civilizației Europene/ Bacău, Editura Plumb, 1994, 294 p.

25. „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu. (Mai, 1938), editori Gh. Buzatu, Kurt W. Treptow, Iași, 1994, LXII – 253 p. (cu un *Studiu introductiv privind istoriografia română și străină a Mișcării Legionare* de Gh. Buzatu, p. V-LI).

26. Nelu Zugravu, *Istoria romanității nord-dunărene (secolele II-VIII). Contribuții la etnogeneza românilor*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994, XV-253 p.

27. Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, 476 p.

28. Brândușa Viola Popescu, *Catastrofă și imaginație. (Eseu despre romanul primului război mondial în literaturile engleză, americană și română)*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994, 170 p.

29. Al. Gh. Savu, *Vasile Lupu. Restituire*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, 85 p. (extras din „Europa XXI”, III-IV, 1994-1995, p. 1-85).

30. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, 478 p.

Vol. I, apărut în anul 1988, nu a fost cuprins în colecție.

31. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, 393 p.

32. Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, București, Editura FFPress, 1996, 426 p.

33. Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, vol. I, text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat de Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, 357 p.

34. Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, vol. II, text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat de Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, 406 p.

35. Faust Brădescu, *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, editor Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1996, 152 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 9-16).
36. Faust Brădescu, *Viziunea integrală a revoluției legionare*, editor Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, 326 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 7-11).
37. Iulian Chifu, *Calea dreaptă. Pledoarie pentru o doctrină a Adevărului*, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1996, 239 p. (Cuvânt înainte de Gh. Buzatu, p. 5).
38. Vasile Marin, *Fascismul. Organizarea constituțională a statului corporativ italian. Teză pentru doctorat în științele politice și economice*, editor Radu-Dan Vlad, Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Editura Majadahonda, 1997, 142 p.
39. Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român național legionar. 1944-1945*, ediție definitivă de Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, 237 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 7-9).
40. Gh. Buzatu, *Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, București, Editura Majadahonda, 1995, 60 p.
41. Horia Sima, *Mișcarea Legionară și Monarhia*, ediție îngrijită de Gh. Buzatu, Iași, Editura Agora, 1997, 93 p. (Cuvânt înainte de Gh. Buzatu, p. 5-14).
42. George Popescu, *Sub sabia Cavalerilor Apocalipsului*, București, Editura Majadahonda, 1997, 117 p.
43. Vasile Pârvan, Horia Sima, *Datoria vieții noastre/ Pentru ce am pierdut războiul din Răsărit și am căzut în robia comunistă*, București, Editura Majadahonda, 1997, 66 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 5-7).
44. Ioan Muntean, *La pas, prin „reeducările” de la Pitești, Gherla și Aiud sau Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane*, București, Editura Majadahonda, 1997, 304 p.
45. Iulian Chifu, *Război diplomatic în umbra Kremlinului (Lupta politică din culise dintre CSI și Consiliul Europei pentru controlul strategic în Republica Moldova)*, Iași, Editura Loreley, 1997, LIV – 310 p. (Cuvânt înainte de Gh. Buzatu, p. XVII-XVIII).
46. Faust Brădescu, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, vol. I, editor Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, 246 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 9-12).
47. Faust Brădescu, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, vol. II, editor Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, 204 p. (Prefață de Gh. Buzatu, p. 9-12).



48. Cătălin Ropală, *Periprava. Memorial din gulagul românesc*, București, Editura Majadahoda, 1997, 166 p.
49. Faust Brădescu, *Un deceniu de luptă în exil în slujba neamului și a Legiunii (1978-1987)*, I-II, editor Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, 208 p. – 183 p.
50. Dulciu Morărescu, *Personalități din alte țări despre România. Dicționar*, București, Editura Paideia, 1997, 245 p.
51. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, vol. I, Studii și documente, București, Editura Paideia, 1998, 250 p.
52. Paul Mihail, *Jurnal (1940-1944)*, vol. I, ediție îngrijită de Eugenia Mihail și Zamfira Mihail, București, Editura Paideia, 1999, 380 p. (*Argument* de Gh. Buzatu, p. 5-7).
53. Paul Guiraud, *Codreanu și Garda de Fier*, ediția III, îngrijită de Radu-Dan Vlad, prefață de Ioan Scurtu, traducere de Bogdan Basarab, București, Editura Majadahonda, 1998, 80 p.
54. Cristian Sandache, *Doctrina național-creștină în România*, București, Editura Paideia, 1997, 150 p. (*Argument* de Gh. Buzatu, p. 5-7).
55. Iulian Chifu, *Război diplomatic în Basarabia (O istorie ultracontemporană)*, București, Editura Paideia, 1997, 427 p. (*Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, p. 5).
56. Cristian Sandache, *Viața publică și intimă a lui Carol al II-lea*, București, Editura Paideia, 1998, 147 p. (*Argument* de Gh. Buzatu, p. 7-8).
57. *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol. I, ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad (documente selectate de Vitalie Văratec, Gh. Buzatu, Cezar Ardeleanu, Dana Beldiman și Radu-Dan Vlad), București, Editura Majadahonda, 1998, 176 p. (*Studiu introductiv* de Gh. Buzatu, p. 5-24).
58. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, vol. II, Studii și documente, București, Editura Paideia, 1998, 193 p.
59. C. Gh. Marinescu, *Din lupta pentru independența și unitatea de stat a românilor*. Studii, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1998, VIII – 441 p.
60. C. Gh. Marinescu, *Diplomația României și Tratatul de la Trianon*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1998, 361 p.
61. Gh. Buzatu, Petre Mălcomeț, eds., *Nicolae Iorga. Omul și opera*, vol. III, Iași, Editura Fundației Gh. Zane, 1999, 442 p.
62. Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, 572 p.

63. *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol. II, ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad (documente selectate de Cezar Ardeleanu, Dana Beldiman, Cornel Beldiman, Iulian P. Lică, Gheorghe Neacșu și Radu-Dan Vlad), București, Editura Majadahonda, 1999, 250 p. (*Studiu introductiv* de Gh. Buzatu, p. 5-14).
64. Lucian Roșu, *Cu C. S. Nicolăescu-Plopșor prin veac*, vol. I, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1998, 80 p.
65. Sorin Damean, *Carol I al României, I, 1866-1881*, București, Editura Paideia, 1999, 276 p.
66. Jipa Rotaru, Iulian P. Lică, *Grănicerii Marii Uniri. Basarabia și Bucovina*, București, Editura Majadahonda, 1998, 200 p. (*Prefață* de Gh. Buzatu, p. 7-8).
67. *Crimele lui Stalin. Raportul secret al lui Hrușciiov la Congresul al XX-lea al PCUS*, ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad, *Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, studiu introductiv și glosar de Vladimir Zoidan și Gheorghe Neacșu, București, Editura Majadahonda, 1998, 108 p.
68. Gh. Buzatu, *O istorie a prezentului*, Craiova, Editura Mica Valahie, 2004, 511 p.
69. Gh. Buzatu, *Faust Brădescu. Viața și opera*, București, Editura Majadahonda, 1999, 205 p. Cu o bibliografie a Donației Dr. Faust Brădescu întocmită de Sorin Damean, Silviu B. Moldovan și Cristian Sandache (p. 113-204).
70. Ioan I. Mogâldea, *Un aviator român pe Frontul de Est*, București, Editura Majadahonda, 1999, 140 p. (*Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, p. 5-6).
71. Faust Brădescu, *Doctrină politică*, vol. I, *Drept și politică internațională*, ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad, studiu introductiv de Georgiana-Margareta Scurtu, traducere de Faust Brădescu, București, Editura Majadahonda, 1999, 234 p.
72. Faust Brădescu, *Doctrină politică*, vol. II, *Filozofie politică și socială*, ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad, studiu introductiv de Georgiana-Margareta Scurtu, traducere de Faust Brădescu, București, Editura Majadahonda, 1999, 240 p.
73. Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. II, ediție de Gh. Buzatu, Ștefan Corcău, Horia Dumitrescu și Iulian Lică, București, Editura Majadahonda, 1999, 226 p.
74. *Procesele lui C. Z. Codreanu*, vol. I, ediție îngrijită și prefațată de Dan-Radu Vlad, documente de arhivă selectate de Cezar Ardeleanu, București, Editura Majadahonda, 1999, 254 p.
75. *Procesele lui C. Z. Codreanu*, vol. II, ediție îngrijită și prefață de Dan-Radu Vlad, București, Editura Majadahonda, 2000, 199 p.

76. Stela Cheptea, ed., *Horia Sima în fața istoriei. Studii și documente*, București, Editura Dosoftei, 1999, 276 p.

77. Nelu Zugravu, *Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul I*, Iași, Editura Presa Bună, 1999, 161 p.

78. Dana Beldiman, Gh. Buzatu, eds., *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, 343 p.

79. Faust Brădescu, *Europa Unită*, București, Editura Majadahonda, 2000, 95 p.

80. Stela Cheptea, *Un oraș medieval – Hârlău*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 2000, 290 p.

81. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Stalin cenzurat/necenzurat*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, 333 p.

82. Faust Brădescu, *Mișcarea legionară în studii și articole*, vol. III, cuvânt înainte de Gh. Buzatu (p. 5-6), ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 2000, 227 p.

83. Faust Brădescu, Traian Popescu, Rev. Silvan, *Sufletul poporului român/Transilvania Română/Demagogia revizionistă maghiară*, București, Editura Majadahonda, 2001, p. 84 p.

84. Elvira Grigoraș, *Gheorghe Zane. L'homme. L'oeuvre*, Iași, Editura Context, 2000, 322 p.

85. Marian Cojoc, *Istoria Dobrogei în secolul XX, I, Canalul Dunăre-Marea Neagră (1949-1953)*, București, Editura Mica Valahie, 2001, 200 p.

86. Paul Mihail, *Corespondență*, vol. II, ediție îngrijită de Eugenia Mihail și Zamfira Mihail, București, Editura Paideia, 2001, 443 p.

87. Gh. Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Editura Empro, 1999, p. 361.

88. Gh. Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *România și al doilea război mondial*, Focșani, Editura DMPress, 2000, 526 p.

89. Gh. Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *Diplomație și diplomați români*, vol. I-II, Focșani, Editura DM Press/Editura Pallas, 2001-2002, 451 p. – 562 p.

90. Gh. Crișan, *Piramida puterii (Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România, 23 august 1944 – 22 decembrie 1989)*, București, Editura Pro Historia, 2001, 318 p. (ediția a II-a, revăzută și adăugită, 2004, vol. II, 388 p. – 435 p.).

91. Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Doru Liciu, coordonatori, *Istorie și societate. În memoria Profesorului Valeriu Florin Dobrinescu, I, Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, București, Editura Mica Valahie, 2004, 583 p.

92. Vlad Hogeă, *Naționalistul*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 2001, 150 p.
93. Marian Cojoc, *Dobrogea. De la reforma agrară la colectivizarea forțată (1945-1957)*, Constanța, 2000, Editurile Muntenia & Leda, 277 p.
94. Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Horia Dumitrescu, coordonatori, *Istorie și societate. În memoria Profesorului Valeriu Florin Dobrinescu, II, Cuvânt înainte* de Gh. Buzatu, București, Editura Mica Valahie, 2005, 608 p.
95. Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, vol I, Studii și documente publicate în colaborare cu Mihai Lupoi, Gh. Mițărel, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Cezar Măță, Alin Spânu, București, Editura Mica Valahie, 2005, 386 p.
96. Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei. Contribuții, mărturii, documente*, București, Editura Mica Valahie, 2003, 463 p.<sup>2</sup>
97. Radu Toma, *Reforma până la capăt*, București, Editura Globus, 2001, 325 p. (Argument de Gh. Buzatu, p. 9-10).
98. Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, vol. II, Studii și documente publicate în colaborare cu Mihai Lupoi, Gh. Mițărel, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Cezar Măță, Alin Spânu, București, Editura Mica Valahie, 2005, 540 p.
99. L. Roșu, William H. Peck, *Ancient Roots of Romanian History*, edited by Carson Leftwich and Florin Curta, Iași, 2001, 137 p.
100. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002, 380 p.
101. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, 637 p.
102. Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *Propagandă, contrapropagandă și interese străine la Dunăre și Marea Neagră (1919-1939). Documente*, vol. I, București, Editura Universității, 2003, 343 p.
103. Lucian Roșu, *With C.S. Nicolăescu-Plopșor Through Ages*, translated by Dana Roșu with Deborah Ann Percy and Arnold Johnson, București, Editura Mica Valahie, 2004, 140 p.
104. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului*, editori Gh. Buzatu, Dana Beldiman, București, Editura Mica Valahie, 2003, 382 p.
105. Marusia Cîrstea, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, București, Editura Mica Valahie, 2004, 375 p. (Cuvânt înainte de Gh. Buzatu, p. VII-XI).

---

<sup>2</sup> Vezi ediția a II-a revăzută și adăugită – București, 2006 (nr. 117).

106. Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al doilea război mondial*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, Editura Junimea, 2004, 485 p. (Argument de Gh. Buzatu, p. 7-9).

107. Gh. Buzatu, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare (1866-2004)*, în colaborare cu Dana Beldiman, Gh. Prisăcaru și Const. Sava, București, Editura Mica Valahie, 2004, 940 p.<sup>3</sup>

108. Gh. Buzatu, *A History of Romanian Oil*, vol. I, translated by Laura Chistruga-Schneider, Bucharest, Mica Valahie Publishing House, 2004, 615 p.

109. Daniel Hrenciuc, *România și Polonia (1932-1939). Relații politice și diplomatice*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană Iași, Editura Universității Suceava, 2005, 268 p.

110. Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Editura Ploiești-Mileniul III, 2005, 586 p.<sup>4</sup>

111. Gh. Buzatu, *A History of Romanian Oil*, vol. II, translated by Laura Chistruga-Schneider, Bucharest, Mica Valahie Publishing House, 2006, 614 p.

112. M. Chirițoiu, *Între David și Goliat – România și Iugoslavia în balanța războiului rece*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2005, 485 p.

113. Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, ediția a X-a de Gh. Buzatu, București, Editura Majadahonda, 2001, 406 p. + ilustrații.

114. Mariana Cojoc, *Constanța – port internațional. Comerțul exterior al României prin portul Constanța. 1878-1939*, București, Editura Cartea Universitară, 2006, 614 p. – 17 planșe.

115. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, coordonatori, *Istorie și societate. În memoria Profesorului Valeriu Florin Dobrinescu*, III, București, Editura Mica Valahie, 2006, 635 p.

116. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, G. Rotaru, coordonatori, *Istorie și societate. În memoria Profesorului Valeriu Florin Dobrinescu*, IV, Râmnicu Vâlcea, Editura Rottarymond, 2006, 658 p.

117. Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, 638 p.<sup>5</sup>

118. Gh. Buzatu, George Rotaru, *Stalin, Hitler, Antonescu*, Râmnicu Vâlcea, Rottarymond & Rotarexim S. A., 2007, 568 p.<sup>6</sup>

119. Gh. Buzatu, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864-2004)*, ediția a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2006, 840 p. (în colaborare)<sup>7</sup>.

---

<sup>3</sup> Vezi ediția a II-a – București, 2006 (nr. 119).

<sup>4</sup> Vezi, la nr. 118, vol. II al trilogiei *Antonescu*.

<sup>5</sup> Vezi ediția I – Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, 2002 (nr. 96).

<sup>6</sup> Vezi, la nr. 110, vol. I al trilogiei *Antonescu*.

120. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. Studii și documente*, București, Editura RAO, 2007, 700 p.
121. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu (Comentarii, anexe, cronologie)*, I, *Preludii. Explozia. Revanșa (4.IX.1940 – 31.XII.1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, 554 p. + ilustrații.
122. Sorin Iftimi, Corneliu Ciucanu, *Centrul de Istorie și Civilizație Europeană. 1992-2007*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 2007, 157 p. + ilustrații.
123. Gh. Buzatu, coordonator, *Românii între ruși și sovietici*<sup>8</sup>, Iași, Academia Română, CICE, 2005, 407 p.
124. Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, eds., *Mărăști – Mărășești – Oituz. Ținut al jertfei și al biruinței*, Focșani, Editura Pallas, 2007, 426 p.
125. Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, eds., *Românii din arhive. Studii și documente*, București, Editura Mica Valahie, 2008, 525 p.
126. Gh. Buzatu, N. Nacu, eds., *Încoronarea. 1922 – 2007*, Iași, Ed. Pym, 2007, XLVII + ilustrații.
127. Iulian Lică, *Sacrificiu pentru Reîntregire*, București, Editura Mica Valahie, 2007, 360 p.
128. Alexandru Moraru, Anatol Petrencu, eds., *Mareșalul Ion Antonescu și Basarabia, 1941-1944. Culegere de documente*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, 350 + ilustrații.
129. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor, 1919-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2007, 600 p.
130. Vasile Diacon, *Istoria berei din România*, Iași, Editura Moldova, 2009 [sub tipar].
131. Idem, *Unirea Bucovinei*, ediția a II-a, Iași, Editura Moldova, 2009 [sub tipar].
132. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin – Un raport nefinal*<sup>9</sup>, III, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, 562 p.
- 133-134. Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Daniel Onișor, Corneliu Ciucanu, eds., *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947)*, I-II, Iași, Editura Moldova, 2009 [sub tipar].
- 135-136. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, eds., *Românii din arhive*, I-II, Iași, Editura Moldova, 2009 [sub tipar].

---

<sup>7</sup> Ediția I – București, 2004 (nr. 107).

<sup>8</sup> Număr special al revistei „Europa XXI”, tom. XIII – XIV/2004-2005.

<sup>9</sup> Vezi *supra* nr. 110 și 118 (volumele I și II ale trilogiei *Antonescu*).

137. Gh. Buzatu, Ioana Panagoreț, Dan Botez, *Procesul și execuția Mareșalului Ion Antonescu*, Alexandria, 2008, 321 p.
138. Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, eds., *Marea Unirea a tuturor Românilor din 1918*, Focșani, Editura Pallas, 2008, 615 p.
139. Marusia Cîrstea, *Atașafi militari români în Marea Britanie (1919-1939)*, Craiova, Editura Universitaria, 400 p.
140. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Corneliu M. Lungu, *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu (Comentarii, anexe, cronologie)*, II, *Succese și eșecuri (1.I.1942 – 30.VI.1943)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2019, 626 p.
141. Stela Cheptea, coord., *Paradigmele istoriei – Discurs. Metodă. Permanențe: Omagiu Profesorului Gh. Buzatu*, I, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, LVI – 530 p.
142. Stela Cheptea, coord., *Paradigmele istoriei – Discurs. Metodă. Permanențe: Omagiu Profesorului Gh. Buzatu*, II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, VIII – 566 p.
143. Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Iași, Tipo Moldova, 2009, 487 p.
144. Gh. Buzatu, *Execuția Mareșalului Ion Antonescu*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 479 p.
145. Alexandru Moraru, ed., *Basarabia antisovietică. Documente privind rezistența națională, blestemul deportărilor și al „justiției” staliniste*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 267 p.
146. Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, eds., *România Mare în ecuația păcii și războiului (1919-1947). Aspecte și controverse*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 552 p.
147. Gh. Buzatu, ed., *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947). Aspecte și controverse*, ed. a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2009, 340 p.
148. Sorin Liviu Damean, Marusia Cîrstea, eds., *Politică, diplomație și război: Profesorul Gh. Buzatu la 70 de ani*, Craiova, Editura Universitaria, 2009, 655 p.
149. Horia Dumitrescu, ed., *Viața politică în Vrancea între anii 1880 și 1948*, Focșani, Editura Pallas, 2009, 490 p.
150. Stela Cheptea, Gh. Buzatu, eds., *Convergențe istorice și geopolitice: Omagiu Profesorului Horia Dumitrescu*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 598 p.
151. Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 665 p.

152. Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, ediția a II-a, Iași, Tipo Moldova, 2009, 390 p. (Seria “Opera Omnia”).
153. Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, ediția a II-a, Iași, Tipo Moldova, 2009, 478 p. (Seria “Opera Omnia”).
154. Idem, *România în războiul mondial din 1939-1945*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 476 p. (Seria “Opera Omnia”).
155. Idem, *O istorie a prezentului*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 511 p. (Seria “Opera Omnia”).
156. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu*, I, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XLVI – 502 p. (Seria “Opera Omnia”).
157. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 523 p. (Seria “Opera Omnia”).
158. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 380 p. (Seria “Opera Omnia”).
159. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 393 p. (Seria “Opera Omnia”).
160. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, I/1-2, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XIII – 1 067 p. (Seria “Opera Omnia”).
161. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XI - 508 p. (Seria “Opera Omnia”).
162. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor*, I, 1919-1939, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 600 p. (Seria “Opera Omnia”).
163. Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *România și al doilea război mondial*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 526 p. (Seria “Opera Omnia”).
164. Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul” lui C. Z. Codreanu, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, LXII – 252 p. (Seria “Opera Omnia”).
165. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 637 p. (Seria “Opera Omnia”).
166. Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *Diplomație și diplomați români*, I, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 451 p. (Seria „Opera Omnia”).
167. Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *Diplomație și diplomați români*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 562 p. (Seria „Opera Omnia”).



168. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1944: România și proba bumerangului*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 382 p. (Seria “Opera Omnia”).
169. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Stalin cenzurat/necenzurat*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XXXI - 333 p. (Seria “Opera Omnia”).
170. Gh. Buzatu, *Mareșalul Ion Antonescu. Biobibliografie*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, 126 p.
171. Idem, ed., *Titulescu și strategia păcii*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 502 p. (Seria “Opera Omnia”).
172. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România: O bibliografie*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XL + 214 p. + anexa (Seria “Opera Omnia”).
173. Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 423 p. + anexa (Seria “Opera Omnia”).
174. Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, ediția a III-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 638 p. (Seria “Opera Omnia”).
175. Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 685 p. (Seria “Opera Omnia”).
176. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, I, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 250 p. (Seria “Opera Omnia”).
177. Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 193 p. (Seria “Opera Omnia”).
178. Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 390 p. (Seria “Opera Omnia”).
179. Idem, *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, XX – 271 p. (Seria “Opera Omnia”).
180. Gh. Buzatu, A. Karețchi, D. Vitcu, eds., *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600 – 1859 – 1918*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 410 p. (Seria “Opera Omnia”).
181. Gh. Buzatu și colaboratori, *Procesul și execuția Mareșalului Ion Antonescu*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 321 p. (Seria “Opera Omnia”).

182. Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 579 p. (Seria “Opera Omnia”).

183. Gh. Buzatu, George Rotaru, *Stalin, Hitler, Antonescu*, ediția a II-a anastatică, Tipo Moldova, 2010, 568 p. (Seria “Opera Omnia”).

185. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin, III, Un Raport nefinal*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 562 p. (Seria “Opera Omnia”).

185. Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, coordonatori, *Arhive secrete, secretele arhivelor, I*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 386 p. (Seria “Opera Omnia”).

186. Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, coordonatori, *Arhive secrete, secretele arhivelor, II*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 540 p. (Seria “Opera Omnia”).

187. Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial (1939-1945)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 263 p. (Seria “Opera Omnia”).

188. V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 260 p. (Seria „Opera Omnia”).

189. Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc, I*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 268 p.

190. Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc, II*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 226 p.

191. Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 616 p. (Seria „Opera Omnia”).

192. Gh. Buzatu, *Istorie interzisă*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 184 p. (Seria „Opera omnia”).

193. Ioan Scurtu, coordonator, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001), I*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 325 p. (Seria „Opera Omnia”).

194. Idem, coordonator, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001), II, România*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 325 p. (Seria „Opera Omnia”).

195. Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor (1939-1989)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 325 p. + anexă (Seria „Opera Omnia”).

196. Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *Marea Unire a tuturor Românilor din 1918*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 615 p.

197. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor, II, 1939-1945*, Iași, Tipo Moldova, 2010 (Seria „Opera Omnia”).

198. Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor*, III, *România și proba labirintului (1939-1989)*, Iași, Tipo Moldova, 2010 (Seria „Opera Omnia”).

199. 201. Gh. Buzatu, editor, *Românii în arhivele Americii*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, (Seria „Opera Omnia”).

200. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, 12 vols., ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010 (Seria „Opera Omnia”) <sup>10</sup>.

201. Gh. Buzatu și colaboratori, *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947)*, I, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 513 p. (Seria „Opera Omnia”).

202. Gh. Buzatu și colaboratori, *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947)*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 268 p. (Seria „Opera Omnia”).

203. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, *Românii în arhivele străine. Studii și documente*, I, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 364 p. (Seria „Opera Omnia”).

204. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, *Românii în arhivele străine. Studii și documente*, II, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 489 p. (Seria „Opera Omnia”).

205. Ioan Scurtu, coord., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 604 p. (Seria „Opera Omnia”).

206. Anatol Petrencu, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 222 p. (Seria „Opera Omnia”).

207. Ioan Scurtu, coordonator, *România – Retragerea trupelor sovietice (1958)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 411 p. (Seria „Opera Omnia”).

208. Stela Cheptea, *Un oraș medieval – Hârlău*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 291 p. (Seria „Opera Omnia”).

209. Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gheorghe Acatrinei, editori, *Românii din arhive. Studii și documente*, ediția a II-a anastatică, Tipo Moldova, 2010, 525 p. (Seria „Opera Omnia”).

210. Alin Spânu, *Istoria Serviciilor de Informații/Contraintformații românești în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, 791 p.

---

<sup>10</sup> Ediția, coordonată de Gh. Buzatu, s-a realizat după cea apărută în 1889-1893, Iași, Tipo-Litografia H. Goldner, al cărei prim volum a fost premiat de Academia Română.

211. Cezar Mățã, *Serviciile Secrete ale României în Războiul Mondial (1939-1945)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, 374 p.
212. Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi, I, Carol I*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 283 p. (Seria „Opera Omnia”).
213. Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi, II, Ferdinand I*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 214 p. (Seria „Opera Omnia”).
214. Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi, III, Carol II*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 348 (Seria „Opera Omnia”).
215. Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi, IV, Mihai I*, ediție anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 248 p. (Seria „Opera Omnia”).
216. Gh. Buzatu și colaboratori, *Iluzii, teamă, trădare și terorism internațional = 1940. Omagiu Profesorului IOAN SCURTU*, I-II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010 (sub tipar).
217. Sorin Liviu Damean, *Carol I al României, I, 1866-1881*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 276 p. (Seria „Opera Omnia”).
218. Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 383 p. (Seria „Opera Omnia”).
219. Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi în România, I, 1866-1880*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 345 p. (Seria „Opera Omnia”).
220. Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi în România, II, 1881-1916*, ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010, 349 p. (Seria „Opera Omnia”).

